00044247

BOMBAY BRANCH
OF THE
ROYAL ASIATIC SOCIETY.
TOWN HALL, BOMBAY.

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 10 February, 2016

77.e-6

ORT
Ref 891.51
Mod/Ger
44247
Ref; 954.03

00044247

44247

CONTENTS.

VOLUME II.

LIBRARY OF THE BOMBAY BRANCH OF THE ROYAL ASIATIC SOCIETY

In praise of Divine Providence. . . 4

In praise of the Prophets. . . . 4

Reflections on the composition of this work. . 7 & 8

History of Ali Vardí Khán, the Názam of Bengal. The accession of Seráj-ud-Daulah to the throne and the commencement of his misfortunes. . 10

Seráj-ud-Daulah writes to Mr. Drake (the Governor of Calcutta) to apprehend and transmit his (Seráj-ud-Daulah's) minister Raja Kesnan Balab. The Governor returns no answer. . . . 13

Mr. Drake corresponds with Mr. Watts (the resident at Kásma Bázár) on the subject of Seráj-ud-Daulah's letter, regarding the apprehension and transmission of the Minister, and Mr. Watts returns an answer to Seráj-ud-Daulah. . . . 15

Seráj-ud-Daulah declares hostilities against Mr. Drake, in consequence of his carrying on some alterations, and repairs in the Fort of Calcutta. . . 17

Mr. Drake acknowledges the communication, but Seráj-ud-Daulah disregarding the satisfactory answer, prepares his army, and marches against the Fort of Kásma Bázár. 19

Seráj-ud-Daulah arrives with his army by the route of Maksudábád and takes the Fort of Kàsma Bázàr. 22

After the capture of Kásma Bázár, Seráj-ud-Daulah proceeds with his army to Calcutta where he finds the British Army under the immediate direction of Mr. Drake in readiness for defence. . .. 24

Engagement of the two Armies. The English repulsed but still hold the Fort of Calcutta. 26

Mr. Drake ships all that was of importance, both presonal and of the Company, on board of a vessel, and recommences the action the next day, when he is totally defeated and retires with some Officers on board, leaving Mr. Holwel to act in his stead. .. 28
Seráj-ud-Daulah takes the Fort of Calcutta, and orders the Military Stores to be secured. 30
Mr. Holwel ordered before Seráj-ud-Daulah to answer about the wealth of the City of Calcutta. . . 33
Imprisonment of Mr. Holwel, and other British Officers, and their sufferings during confinement in Calcutta. 35
Mr. Holwel and two British Officers of high rank sent to Maksudábád to be confined as Prisoners of War. The City of Calcutta plundered, and the retirement of Seráj-ud-Daulah to Maksudábád. .. . 39
The news of the capture of the Fort of Calcutta reaches Madras, and Admiral Watson and Colonel Clive arrive with a fleet in the Ganges. 42
Admiral Watson and Col. Clive communicate with Mánakchand, a representative of Seráj-ud-Daulah. . 44
Col. Clive attacks the Fort Baz-baz and Mánakchand is defeated. 46
The British army retakes the Fort of Calcutta. .. 49
Mr. Drake returns to Calcutta with all his Officers, and takes the Fort of Hugli. 51
Seraj-ud-Daulah proceeds with his army to Calcutta, and surrounds the Fort; but at the request of Col. Clive he promises to conclude a treaty of peace, and consents to the possession of the Fort of Calcutta by the British. 54
Seráj-ud-Daulah requests Col. Clive to depute two British Officers to conclude a treaty of peace. Messrs. Walsh and Crofton deputed for the purpose, but on their arrival in Seráj-ud-Daulah's camp suspect treachery, and return back to Calcutta. . . . 57
Recommencement of hostilities between both authorities, and the defeat of Seráj-ud-Daulah. 60
Seráj-ud-Daulah's solicitation for peace, and a treaty concluded. 63
War in Europe with the French, Col. Clive takes Chandanagar, a French settlement, and informs Seráj-ud-Daulah of the circumstance. 66
Monsieur Law's intrigues with Seráj-ud-Daulah. Misunderstanding respecting the treaty with the British removed. Seráj-ud-Daulah labours under suspicion.. 68

Col. Clive requests Seráj-ud-Daulah's permission to besiege Kásma Bázár, and imprison Monsieur Law. Seraj-ud-Daulah refuses the request. . . 71
Mír Jáfar Khán, a principal and confidential Officer of Seraj-ud-Daulah, proposes a conspiracy to betray his Master in hopes of obtaining the Nazámship of Bengal. Col. Clive takes the matter into consideration.. 74
Mír Jáfar Khán's communications with Mr. Watts and Colonel Clive. 78
Consultations with respect to the dethronement of Seráj-ud-Daulah. 81
Col. Clive informs Mír Jáfar Khán that the conferring of the Nazámship of Bengal will be consented to by the British authorities, on his promising to make up the losses sustained in the former War of Calcutta. 84
Col. Clive's consultation about Umichand's proposal, who is assured of protection by the British. . . 86
Baláji Ráo, a Maráthá minister, opens a communication with Col. Clive, and he suspects its authenticity. . . . 88
Mr. Scrofton deputed with a letter by Col. Clive to Seráj-ud-Daulah, who declines compliance with its conditions. 89
An agreement executed by Mír Jafar Khán with the English, stipulating the conditions on which he is to hold the Nazámship of Bengal. . . 91
The English execute a similar agreement with Mír Jáfar Khán. 95
Col. Clive resumes hostilities against Seráj-ud-Daulah, and proceeds with his army to Murshadábád, by the route of Chandanagar. 98
Seráj-ud-Daulah consults Mír Jafar Khán on the measures to be pursued to defeat the English. The sudden flight of Mr. Watts from Kásma Bázár perplexes Seraj-ud-Daulah. 102
Col. Clive arrives at Pátlí and takes a town called Cutwa, where Mír Jafar Khán communicates frequently with Col. Clive. The British army proceeds to Plassey. 105
A Battle fought at Plassey, Mír Madan, the principal General of Seráj-ud-Daulah, killed in action. . . 108
Seráj-ud-Daulah feels the death of the General, and consults Mír Jáfar Khàn about the further steps to be taken against the English. Mír Jáfar Khán gives no decisive answer. Dulab Rám advises Seráj-ud-Daulah to retreat with his army and Mír Jàfar Khàn directs Col. Clive to pursue him. Seráj-ud-Daulah pursued. 111

Seráj-ud-Daulah retreats to Murshadábád, and orders his family and wealth to be removed. 115
A return of the British force killed in the action. Mír Jáfar Khán meets Col. Clive and again returns to Murshadábád, where he seizes Seráj-ud-Daulah's family, and the wealth in their possession.. .. 117
The Nazamship of Bengal, Bahar and Orissa bestowed by Col. Clive on Mír Jáfar Khán,. 121
Col. Clive claims the amount of losses sustained by the late War of Calcutta. Mír Jáfar Khàn concludes a loan with Jagat Shet an oppulent Merchant of Calcutta. Umichand claims equal privilege as those granted to Mír Jáfar Khán. Col. Clive refuses them and Umichand becomes deranged by the refusal.. 123
Seráj-ud-Daulah seized by his own followers, and made over to Mír Jáfar Khán.. 126
Mír Jáfar Khán holds a consultation regarding the person of Seráj-ud-Daulah. His death resolved on, particularly by Miran (Mír Jàfar's Son.) He is accordingly put to death.. . .. 129
Col. Clive sends Major Coote against Monsieur Law the supporter of Seráj-ud-Daulah. Monsieur Law on hearing of the death of Seráj-ud-Daulah makes his retreat. Major Coote proceeds to Patna to inform Raja Rám Náráyan of the death of Seráj-ud-Daulah. 133
Major Coote consults Muhammad Kásim Khán and Muhammad Amir Khán on the sincerity of Rajárám Náráyan. They entertain an unfavorable opinion of his behaviour. Major Coote, at the instigation of Mír Jáfar Khán writes to Wazir-ul-Mumálik to fortify the fort of Patna with additional force. Major Coote's intention to visit the Courts of different Sirdars to ascertain their feelings towards Mír Jáfar Khán.. 136
Major Coote arrives at Chapra.. 139
Rájá Ràm Náráyan corresponds with Major Coote regarding some misrepresentations made by certain Sirdàrs against him. Major Coote binds Muhammad Kásam Khán and MuhammadMír Khán to preserve friendship with Rájá Rám Náráyan..... 142
Admiral Watson's death, and the establishment of a Mint in Calcutta. 144
Dulab Ràm represents, the misbehaviour of Rájà Ajalsing and Rájá Ràmsing to Mír Jáfar Khán, who summons Ràjá Rámsing, but he sends his Brother and Nephew in his stead. Mír Jáfar Khán confines

them. Rájá Rámsing brings the case to Col. Clive's notice. 145
Mir Jáfar Khán proceeds to Rájmahal by the way of Murshadabad, and orders an army under Khwájah Hadí against Rájà Ramsing. 148
Miran requests permission to quit Murshadábàd under pretext of visiting his father, and Col. Clive, which on account of the disturbed state of the country is declined. 150
An army sent under Khádim Hassan Khán against Rájá Ajalsing and Hazir Alí Khán. The two latter defeated, and the former takes possession of Purina. 152
Ratunbán Bráhman appoints a certain day, and meets Khadim Hassan Khàn to discuss some subjects; . 155
Animosity between Mír Jáfàr Khan & Dulab Ràm... 157
The widow of Nawáb Mahábat Jang (grand-mother of Seraj-ud-Daulah) complains to Wazir-ul-Mumálik and Rájá Rám Nárâyan of the treachery evinced towards Seráj-ud-Daulah by Mír Jáfàr Khán. Mír Jáfar Khán dreading the consequences of the communication, informs Col. Clive, who remoyes his apprehensions. Mírza Mahadí the brother of Seráj-ud-Daulah killed by Miran. 158
Col. Clive arrives at Rájmahal, and settles the differences existing between Mìr Jáfar Khán and Dulab Ràm, and writes to Rájá Ram Nárayán to obey the commands of Mír Jáfar Khàn. 162
Mir Jáfar Khán and Col. Clive arrive at Patna. Their reception by Rájá Rám Nárâyán. Animosity prevails between Mír Jáfar Khán and Rájá Rám Náráyan. A request is made by the former to Col. Cilve, to disown the latter as a Sirdár, but Col. Clive disapproves. 164
The compiler of this work here begs to be excused for any omission to be found hereafter, as no authentic information could be obtained, but what was collected from Oriental Works. 168
Col. Clive's arrival in Calcutta from Murshadábád, and the arrival of a Vessel from England with dispatches. 170
Disobedience of order, by Mír Jàfàr Khán's troops, on account of their pay falling in arrears. .. 172
Mír Jáfar Khàn's suspicions as to the fidelity of the English, and his intention to renounce them. .. 173
The History of Nand Kumàr who was raised to power by Dulab Ràm, and subsequently abused his favours. 175
Nand Kumàr's misrepresentations to Dulab Ram. Hatred prevails in Mír Jàfar Khàn's mind. .. 178

Nand Kumár advises Mír Jafar Khán and Mirán to delay the payment of the promised amount of the loss sustained by the English in the late war of Calcutta. 181

Mír Jafar Khán quits Murshadábád, and Miran attacks Duláb Rám (then treasurer) to discharge the arrears due to the troops. 181

Kází Abdul Hádí privately consults the Sirdárs about killing Mír Jáfar Khán, in order to effect the discharge of arrears of pay due to the troops. The Sirdárs concur in the proposition The secret revealed and Kází Abdul Hádí ordered before Mír Jáfar Khan, and desired to leave his dominions. He is killed on the road by Mír Jafar's messenger. 184

The History of Alì Gohar the son of Alamgír Sání as connected with the affairs of Bengal. 186

A general opinion prevalent of the mal-administration of Mír Jáfar Khán. Mahammad Kulí Khán takes the matter into consideration, and consults with two other Subedárs about subduing Bengal... .. 188

Wazir-ul-Mumálik also consulted on the same subject by Muhammad Kulí Khán, and the former's feigned concurrence.. 191

Wazir-ul-Mumálik and Muhammád Kullí Khán agree to confirm Alí Gohar (then at Midnapur) as their Názam, who was accordingly invited to meet them. Muhammad Kulí Khán and Alí Gohar proceed to Karam Násah.. 193

Mír Jáfar Khán in consequence of the entrance of Alí Gohar into the districts of Bahar, labours under apprehension and connects himself with the English.. 196

Mír Jáfar Khan's application for aid from the English not complied with, in consequence of the deficiency of troops at the time. Alí Gohar attacks Bengal, but his projects are frustrated for want of disciplined Soldiers.. 199

Rájá Rám Nàráyan, observing the disorderly state of the country, consults Mr. Amit (the Resident of Patna) as to the management of his personal affairs, and follows his instructions. Rájá Rám Náráyan applies to Mír Jáfar Khán for aid, but intends to join in the confederacy with Alí Gohar.. 201

Rájá Rám Nárayan meets Alí Gohar to treat on the subject, but returns unsuccessful.. 204

Alí Gohar applies for aid from Col. Clive against Mír Jáfar Khán. Col. Clive declines the application. Alí Gohar proceeds without any aid against Mír Jáfar Khán.. 207

Mír Jáfar Khán orders armies from Bengal and Murshádabád to invade Patna, where they find Rájá Rám Nàráyan in close action with Alí Gohar. The armies join Rájá Rám Náráyan against Alí Gohar.. .. 209
The Fort of Patna surrounded by Alí Gohar, but a part of it is demolished by Rájá Rám Náráyan. 212
Rajá Ram Narayan surprized by the appearance of a strong force sent by Alí Gohar. Mahammad Kalí Khán thrown into consternation by the expected arrival of Miran. The taking of the Fort of Allahbád by Wazír Wazir-al-Mumalik, and his confinement and death at that place. 214
Miran and Col. Clive arrive at Patna, and place the country in a state of tranquillity. 217
Col. Clive announces his departure for Europe, and Mr. Jáfar Khán grants him a Jágir, and honorary title. 219
The Zamindárs of Bengal headed by Khadím Hassan Khán mutually concert to aid Alí Gohar. Mír Jáfar Khán sends armies from Murshadabad and Calcutta against Khadím Hassan Khán. 223
The death of Alamgir Saní, the Emperor of Delhi and the accession of Alí Gohar to the throne of Patna, with the title of Shah Alam. 225
Khadim Hassan Khán instructed by Col. Colliand to obey the mandates of Mír Jáfar Khán, and the former's answer on the subject. 229
A battle fought between Rájá Rám Náráyan and Shah Alam, the latter on being wounded requests aid from Captain Cockran. 231
Captain Cockran and some British officers killed, and Rájá Rám Náráyan and Doctor Fullerton absconded. A fictitious message of submission sent by Rájá Ram Náráyan to Sháh Alam. 234
Col. Colliand and Miran arrive in Patna with armies, and a battle fought between Sháh Alam and Míran. The latter repulsed and retreats. 239
Miran recalled by Col. Colliand. Another engagement takes place, and Sháh Alam defeated.. .. 242
Sháh Alam, proceeds to take the Fort of Murshadábád, but is pursued by Col. Colliand and Miran. 244
The movement of Sháh Alam towards Murshadabad known to Mír Jafar Khán. Col. Colliand and Miran requested by Mír Jáfar Khán to join him, and Sháh Alam defeated by them. 247
Sháh Alam proceeds towards Patna, aided by Monsieur Law. The tranquillity of the country disturbed by the news of their expected arrival.. 249

The intrigues of Khádim Hassan Khán against Mír Jáfar Khán revealed, and the former joins Sháh Alam. Monsieur Law, and Sháh Alam repulsed, while surrounding the Fort of Patna. 252
Captain Nicks proceeds from Murshadábád to Patna. 255
Captain Nicks advances against Shah Alam, and he retreats to Takarí. 257
Khàdim Hassan Khan halts at the River Gangá, near Patna. Captain Colliand writes to Captain Nicks 259
The narrative of the bravery of Rájá Rám Náráyan's troops. Captain Nicks and Shitabráy proceed against Khádim Hassan Khán. 262
Preparations made by Captain Nicks and Shitabráy to attack Khádim Hassan Khán at night, but they meet with disappointment, and return back in consequence of the guide missing the route... .. 264
Khadim Hassan Khán attacked, and defeated by Captain Nicks and Shítabráy. 266
Col. Colliand and Miran arrive in Patna. They pursue Khàdim Hassan Khán and Rájá Rám Náráyan, and experience obstruction and fatigue by heavy fall of rains. 271
Col. Colliand and Miran again pursue Khàdim Hassan Khàn. Miran killed by lightning, and Col. Colliand returns to Patna. 273
Mír Jáfar Khán pressed by his troops for arrears of pay, and Mír Kássam Khán makes an arrangement with them. 278
Col. Clive on leaving Calcutta for Europe appoints Mr. Holwel to act for him until the arrival of Mr. Vansittart from Madras.—A consultation held by Mr. Holwel about disowning Mír Jafar Khan, and appointing Mír Kassam Khán. 282
Mr. Vansittart arrives in Bengal as Governor. His concurrence in the nomination of Mír Kassam Khán to succeed Mír Jáfar Khán. 285
The conclusion of a treaty between the English, and Mír Kàsam Khán, on the latter's appointment as Názam of Bengal. 288
Mr. Vansittart proceeds to Murshadábàd, and desires Mír Jàfar Khán to abdicate the Nàzamship, now bestowed on Mír Kàsam, but he declines compliance. 292
The English renounce Mír Jàfar Khàn.. .. 295
Mír Kassàm Khàn appointed as Nàzàm of Behar, Bengal and Orissa, and discharges the arrears of pay due to the troops. A certain sum of money received by the English. 298

Major Carnac proceeds against Sháh Alám, and defeats him. 300
On the defeat of Sháh Alám, Monsieur Law surrenders himself to the English. . .. 304
Shítabray sent as envoy by Major Carnac to Sháh Alám with a letter for peace, but returns unsuccessful. 308
Sháh Alam afterwards sends for Shítabray and proposes the acceptance of peace. Major Carnac meets Sháh Alám and conveys him to Patna. . . . 311
Mír Kassam Khàn arrives in Patna previous to Sháh Alàm's arrival, and declines having intercourse with him. Major Carnac and Sháh Alám arrive in Patna... 314
Mír Kassam Khán meets Shàh Alám who gives him a Khilat and confirms his appointment as Názàm of Bengal, Behar, and Orissa. 316
Shàh Alám called by Wazir-ul-Mumalik, who proceeds from Patna by way of Delhi to meet him. ... 317
Mír Kassam Khán's successful management. Ráják Rám Náráyan's intrigues with Mír Kassam Khán and other Sirdars 320
Mr. Vansittart considers a reconciliation between Rájá Rám Náráyan and Mír Kassam Khán necessary, Rájà Rám Náráyan pursuaded to do so by Col. Coote and Major Carnac. 323
Mír Kassam Khán writes to Mr. Vansittart, requesting him to call on Rám Náráyan for all the accounts of the State, and Mr. Vansittart orders the same... 325
Rájá Rám Náráyan pressed by Mír Kássam Khán for the accounts of the State, and imprisoned. His sufferings in confinement. . . . 328
The Sirdárs of Bengal disobey the orders of Mír Kássam Khán who supends them from performing their functions. Mír Kássam Khàn induced to declare hostilities against the English. . . 330
The English write home partly misrepresenting the affairs of India; but the authorities acknowledge the despatch in an unexpected manner, and appoint Mr. Ellis as Resident of Patna. Mr. Ellis disagrees with the Sirdars of Mír Kássam Khán. . . . 333
Mr. Ellis apprehends one of the Sirdárs of Mír Kássam Khán, and sends him to Calcuta. . . 335
The Kiledár of Mungír imprisons two English subjects, and Mr. Ellis sends troops against him to release them. 337
Mír Kassam Khán writes to Mr. Vansittart complaining

of Mr Ellis's behaviour towards the Kiledár of Mungír and Mr. Vansittart settles the dispute. . 239
The Revenues of Bengal in a depressed state, in consequence of the former Názam having exempted the Brstish subjects from taxation. The British claim of the exemption of import and export duties refused by the present Nàzam. 341
The English disregard the authority of the collectors of revenues, and import and export goods. . . 343
Mìr Kássam Khán makes a representation to Mr. Vansittart, complaining of the conduct of the English towards the people of Bengal and the disobedience of his orders. Mr. Hastings also writes to Mr. Vansittart on the same subject. . . . 344
Mr. Vansittart issues instructions to the English subjects to prevent impositions being made, and to secure the payment of the customary revenues of the country. 348
The disobedience of Mír Kassam Khán's order carried on to great extent, on which account Mír Kássam Khán is exasperated against the English. . 350
Mr. Vansittart and Mr. Hastings meet Mír Kássam Khán to propose an arrangement on duties to be made between the English, and the Indian States. . 354
An arrangement proposed and accepted by Mír Kassam Khán wherein it is stipulated that the English should pay 9 per cent on the valuation of their goods only in one port or place, and pass free in others. . 357
Mír Kássam Khán issues instructions to his officers to collect the duties according to the new arrangement but some British residents disagree with Mr. Vansittart and Mr. Hastings. Determination of hostilities under contemplation. 361
The British propose to pay to Mír Kássam Khán 2½ per cent, on salt, on condition of abrogating the powers of the Sirdars, disputes arise between the English subjects and the Indian rayats to be decided by the English. 366
Mír Kássam Khán declares war with the Nepál State, and marches his army accordingly, but is repulsed and retreats. 368
Some of the Sirdars of Mír Kássam Khán imprisoned by the English. He writes on the subject to the British authorites, and proposes to exempt them from all duties. 371
Messrs. Amit and Hay deputed by the English, with instructions to meet Mír Kássam Khán. On their ar-

rival war is determined and Mír Kássam Khán joins Sháh Alám. 375
The English transport military stores to Patna by Sea; and a boat arrives at Mungír, and Mír Kàssam Khán prohibits its sailing further up. Messrs. Amit and Hay arrive at Mungír and have some intercourse with Mír Kássam Khán. 378
The English get the news of the detention of the boat at Mungír, and Messrs Amit and Hay recalled. Their answer on the recall. 381
Mr. Ellis obtains permission from the Council of Calcutta to take Patna. 383
Mr. Amit permitted by Mír Kassam Khán to return to Calcutta, and Mr. Hay to remain in Patna. Mr. Ellis takes Patna. 386
Mír Kássam Khán's troops arrive in Patna from Mungir; and the Kiledár of Patna joins the Mungír troops. Patna retaken by Mír Kássam Khán, the English retreat to their residency. 390
The Sirdárs of Mír Kássam Khán instructed to imprison all the English, and Mr. Amit overtaken on his way to Calcutta. and killed with other Englishmen then imprisoned. 392
Mr. Ellis and some other Englishmen apprehended, and imprisoned by Mír Kássam Khàn. . 394
The news of the execution of Mr. Amit, and other Englishmen, and the apprehension of Mr. Ellis and others reached Calcutta. Mr. Vansittart writes a letter of contempt to Saed Muhammad Khàn, and declares hostilities against Mír Kássam Khán. Mír Jáfar Khàn again reinstated as Názam by the English. 396
Mír Jáfar Khán being reinstated as Názam, a new treaty is executed with him by the English. 400
A similar treaty executed by the English with Mír Jáfar Khán. 402
Mír Jáfar Khán under expectation of some promise made by the English. . . 407
Major Adam proceeds against Mír Kassam Khàn, and Mír Jàfar Khán joins Major Adams. . . . 413
Mír Kàssam Khán apprized of the expected arrival of the British troops against him, sends three of his best Sirdàrs with a strong army to oppose them. Two of the Sirdárs make a successful advance on the first attack, but repulsed on the second day. 416
Muhammad Takí Khàn makes an attempt against the English, and is repulsed. Saed Mahammad Khàn makes his escape from Murshidàbád. . . 420

The English troops and Mír Jáfar Khàn arrive at Murshídàbàd. 424
Mír Kàssam Khán enlists recruits at Sutí. . 425
Engagement between Mír Kássam Khán and the English. The latter repulsed. . . . 428
Re-engagement of the two armies on the next day, and Mír Kássam Khán defeated. . . 430
Mír Kássam Khán sends his family and wealth to Rohtás and blockades the road to Wudhawá. . 432
Mír Kássam Khán quits Mungír with his troops, and orders all the native prisoners to be executed, leaving the English still in confinement, and arrives at Champanagar, where he collects all his troops, and meets Najaf Khán Bahadur... 435
The English troops arrive near Wudhawa but prevented from proceeding any further in consequence of the roads being blockaded by Mír Kassam's troops .. 440
Najaf Khán proceeds to Wudhawa and discovers tank and surprizes the English troops by advancing on them unperceived from several positions. The situation of the tank made known by a sepoy tothe English. 442
The English make an assault at night on Mír Kássam Khàn, and defeat him. He retreats to Mungír by the way of Champanagar. 445
Mír Kássam Khán from Mungir proceeds to Patana, and carries all the English prisoners with him and kills two shroffs on the road. .. 448
The English take Mungír and the news reach to Mír Kássam Khán who puts all the English prisoners to death, sparing Dr. Fullerton, who afterwards makes his escape. 452
The news of the advance of the English to Patna reaches Mír Kássam Khán; and he changes his position to another direction. The English arrive at Patna, and attempt an engagement, and are repulsed. but get the victory on the next day. Mír Kássam Khán retreats to Wajir Vazerul Mumalík's country. 454
A consultation held by Mír Kássam Khán with respect to meeting Vazerul Mumalik, and opposed by Najaf Khán, but his intention remains unchanged. .. 458
Mír Kássam Khán proceeds to Allahabad and Vazerul Mumálik receives and carries him before Sha Allum. A secret interview takes place between Mír Kássam Khán and Vazerul Mumalik. 462
Mír Kássam Khán proceeds to Bandelkand and finds the country in alarm and confusion; and he puts it into better order and returns back to Allahabad

Sháh Alám, Mír Kássam Khán, and Wazírul Mumálik proceed to Banáras. 464
A mutiny breaks out in the English camp, and some men desert and join Wazírul Mumálik. Major Carnac holds a consultation about declaring war against Wazírul Mumálik against which the Council dissent. 467
Sháh Alám, Mír Kássam Khán, and Wazírul Mumálik advance their troops against the English, and the latter retreat from Baxar to Patna. .. 470
The English pursued by Sháh Alàm, Mír Kássam Khán, and Wazírul Mumálik to Patna. 474
A battle between the English and Wazírul Mumálik, and the latter repulsed. 476
Sháh Alam, Mír Kássam Khán and Wazírul Mumalik quit Patna for Baxar. 482
Mír Kássam Khán pressed by his troops for arrears of pay, amounting to 11 lakhs of Rupees. He considers about the means to be taken for its discharge. A message sent by Mír Kássam Khán to Wazírul Mumálik for permission to proceed to Murshídábád which is declined with contempt. 484
Mír Sulemán and Sumroo forsake Mír Kássam Khán and join Wazírul Mumàlik. 487
Mír Kàssam Khán and his retinue imprisoned by Wazírul Mumàlik. 489
The death of Mír Jáfar Khàn. 491
Major Munro proceeds from Bombay to Patna to succeed Major Carnac. Disobedience of orders by the British troops of Patna and their intention to join Wazírul Mumálik, and punished by Major Munro. . 493
Major Munro proceeds with an army against Wazírul Mumálik, and arrives near his camp. .. 497
A battle, fought between Major Munro and Wazírul Mumàlik. The former repulsed in consequence of the latter possessing superiority of force. . .. 500
An army sent by Major Munro against Rájá Paní Bahadur and the latter repulsed. .. 503
Sujá Kulí Khán boasting of the bravery of his soldiers in preference to those of Sumroo &c. proceeds against the English in support of Rájá Paní, but killed in action, and his troops with those of Wazírul Mumàlik repulsed. 506
Wazírul Mumàlik retreats to Allahábád. 508
Mír Kássam Khán released from confinement, but labours under uneasiness of mind. 511
Wazírul Mumálik desires Rájá Paní Bahádur to ac-

company Sháh Alám to Allahábád, but Sháh Alam joins the English. 513
The English desire Rájá Paní Bahádur to join Sháh Alám for the surrender of Mír Kássam Khán and Sumroo, and to make them over to the English. Mír Kássam Khán, perceiving the intention of the English, flies towards Afghán, and joins the Rohilás. 514
Wazírul Mumálik goes to the Afgháns, and requests the aid of Ahmád Khàn Bangash, who promises aid, and afterwards retreats, under some pretext. Malhar-ráo Máráthá also requested to aid him, and complies with the request. .. 518
General Carnac sends a force under Major Fletcher to take the Fort of Chanáre. Major Fletcher killed in action, and the English troops repulsed. General Carnac goes with another force against Wazírul Mumàlik, and on his way takes the fort of Allahábád. 521
A Battle fought by Wuzírul Mumálik, and Malhar-rào, with General Carnac, and the two former defeated, and Mumálik flies to the protection of Hemudhan Bhundus and the Afghans; they propose the conclusion of a treaty of peace with the English. The Fort of Chanáre to be given to the English.. 525
The British troops proceed to Lakhnau. The management of Audh and Banáras granted to Shitábráy. Rájá Rámsing and some other officers disagree with Wazírul Mumálik... 529
Wazírul Mumàlik meets the English and makes a reconcilliation. 531
Nazmat Daulá receives the management of three provinces in Bengal. Colonel Clive arrives in Calcutta with the title of Lord, and vested with full power to manage the affairs of the country. 533
An arrangement of treaty takes place between the English, Wazírul Mumálik and Nazmat Daulá.. . 534
A narrative of the treaty between the English, Wazírul Mumálik and Nazmat Daulá. 536
Nazmat Daula made tributary of three subàs, and the regular liquidation of Nasaf Khán's pay by Sháh Alám concluded on the English becoming securities for the fulfilment of both arrangements.. 542
The commencement of hostilities against Bharatpur. 545
General Lake takes the Fort of Daka, and proceeds to Bharatpur, and on his way meets General Dodswell. The explanation of the fortification, and power of Bharatpur. 548

A Battery raised by the English opposite the Fort of Bharatpur. The enemy put into confusion and vacate it, and the English prepare to advance. .. 550
The English troops divided into three columns, each under the command of a British officer. .. 553
The English troops enter the Fort. 555
The excavation of a new trench by the Rájá of Bharatpur in defence of the principal gate, and the unsuccessful assault and retreat of the British troops from that place under Major Hooks and Colonel Kahim.. 557
Second Battery raised by the English on the opposite side of the Fort and firing commenced. The son of the Killedár wounded, and his brother killed in action. 560
General Smith and Esmael Beg join General Lake. The Rájá of Bharatpur distrusting of his success sends for Mír Khán... 563
The successive firing of cannon from the Battery prevents the Killedár from advancing, and the English attack them. The English find great difficulty in advancing in consequence of the embarrassed state of the trenches. 566
Five engineers sent by the English to examine the state of the trenches, and repulsed by the enemy while on that duty. 569
The English attempt another advance, but repulsed. . 573
Mír Kássam Khán and Holkar attack the English, and kill 50 Bombardiers. 577
Captain Walsh attacked on the road while conveying provisions and other stores for the English troops from Mathura to Bharatpur, by Mír Khán, who captures two cannons and plunders the provisions and defeats the English. 578
A second attack attempted by Mír Khán against Captain Walsh, but defeated. 581
A British force under General Lake proceeds from Agra to Bharatpur. The troops of the Rájá of Bharatpur, of Mír Khán, of Holkar, and of Bápují Shindia plunder many villages, and General Lake pursues them, but perceiving some treachery contemplated by his troops, returns back, and punishes the traitors, and again pursues the enemy.. .. 583
The English take advantage of a disorder in the enemy's camp, quit Agra for Bharatpur with provisions and other stores. 586
General Lake frustrated in making an advance against the enemy, as Mír Khán, who proceeded to commit

ravages at a place called Doab could not be pursued. 588
The Rajà of Bharatpur under consternation in consequence of inviting Mír Khán, Holkar and Bàpují Shindia, as they, instead of aiding him in his enterprize each seek self interest. 591
General Smith goes after Mír Khán, and Col. Grober joins General Smith. They first make their way towards the Fort of Kamunda, to take it from the hands of Dhondi Khan. Dhondi Khàn applies to Mír Khán for aid. He joins him. They proceed towards Anopshárì and Captain Skinner pursues them, and defeats some of their troops and plunders them. 594
General Smith and Col. Grober proceed to Kamunda. 598
Col. Grober examines the nature of the River of Kamunda, and safely passes all his troops over it. 600
Col. Grober leaves the River Kamunda for Muradábád, Mír Khán also arrives there and plunders some British stores and quits the place. 603
Col. Grober leaves Muradábád, and arrives at Ràmpur. 607
Account of the City of Rámpur and of its Sirdárs. Genl. Smith joins Col. Grober. .. 610
Col. Grober and Genl. Smith leave Ràmpur, and arrive at Shirgar. 612
They quit Shirgar for Muradábád. 614
From Muradábád they proceed to Bádlí. .. 616
Col. Smith leaves Bàdlí for Shírut and pursues Mír Khán, but attacked in the way and repulsed by Alí Gor's force, but on a second engagement kill them. 617
Mír Khán and his brother Sháh Ahmad Khán fight with the English, and the two former defeated. An account of their men killed and wounded. 621
Genl. Smith pursues Mír Khán to near Rám Gangá. 624
Genl. Smith sends Mr. Skinner (Junior) to Doal, who on being surprized on his way by Mír Khàn, attacks and repulses him. 626
Captain Skinner informed that his brother (Mr. Skinner Junior) is surrounded by Mír Khán, writes a fictitious letter to him, but directs its transmission to Mír Khàn. Mír Khán on perusing it quits the place with every speed. 630
Col. Burn meets Genl. Smith. Captain Murray attacked by Mír Khán, and Col. Burn joins Captain Murray, and Mír Khán defeated. Wurdu Bázár plundered, and the troops killed and wounded. 632

BRANCH OF THE ASIATIC SOCIETY

Account of the unexpected misfortunes of Mír Khán and his troops. 636

Genl. Smith arrives near the fort of Kamunda and Dhondí Khán makes an apology to the English for his past behaviour. The English again find out Dhondí Khán's prevailing practice of deceit, and send a force against him. 639

General Smith meets General Lake at Bharatpur. An account of the fatigue, and other inconveniences, suffered by the British troops. 643

A British force proceeds from Bombay in aid of Genl. Lake. The unsuccessful attack made by the English against the Fort of Bharatpur. Another battery built by the English. 645

General Lake sends a party of sappers and miners to level a trench opposite the gate of the fort and advances troops towards it, but are defeated and many killed and wounded... 649

A second advance made by General Lake, which also proved unsuccessful. 653

The British troops disabled by fatigue in making repeated advances. Cannon Balls from the Bharatpur fort reach the English encampment. A few companies of British troops effect their entrance into the fort through a broken wall. 656

The Magazines of the fort blown up, and the British repulsed with great loss. A list of the killed and wounded of the British troops. 659

A Council of British officers and sirdars held to consider about the probability of taking the fort of Bharatpur. The native troops stimulated by General Lake, to exert their utmost as the last effort. They agree. 662

The British Army attacks the fort of Bharatpur and suffers great loss, amongst whom Lieut. Thomas Pultney and Major Menzies were killed. .. 666

The British army makes another attempt and is repulsed with great loss. An account of British soldiers killed and wounded. 672

The British troops refuse making more attempts, and the English recruit new men. 674

The English issue new armaments, and discipline the recruits for an engagement. The Raja of Bharatpur, in consequence of many of the countries of his allies having been taken by the English, is alarmed, and contemplates concluding peace. 677

A despatch arrives from England appointing General Lakea, Lord. The Ràjá of Bharatpur writes to Lord Lake for a treaty of peace. 681
Lord Lake advances against Holkar, and defeats him, and returns to his camp with plunder. .. 682
The English again pursue Holkar, and disperse his troops and plunder his camp. .. . 685
Holkar's army weakened by the desertion of his soldiers and the plunder of his stores, and he proceeds towards Chambal. 688
On the retreat of Holkar the English troops return to Bharatpur. 691
Captain Ryal leaves Agra for Amadnagar, and takes its fort. 693
The Ràjá of Bharatpur sends his son to Lord Lake to communicate about a treaty of peace. Some British troops sent by Lord Lake to Agra. .. 696
The treaty made between General Lake, and the Rájá of Bharatpur. 699

دفتر دویم از کتاب

جارج نامه از تصنیفات

ملا فیروز بن ملا کاوس

LIBRARY
OF THE
BOMBAY
BRANCH
OF THE
ASIATIC

بنام ایزد بخشاینده بخشایشگر مهربان دستگیر

آغاز دفتر ثانی جاماسپ نامه

بنام نگارندهٔ دو جهان — برآرندهٔ آشکار از نهان
خداوند گردنده گردون پیر — درو آفرینندهٔ ماه و تیر
شب و روز تاریک و روشن ازوست — پر از خار و گل راغ و گلشن ازوست
اگر آسمانست و گر خاک راه — بهستی اوهست یکسر گواه
گر ایزد پرستست گر بت پرست — بود از می یاد او هر دو مست
به بتخانه و خانقه هر دو اوست — براهی کند هر کسی یاد دوست
جدا نیست نزدیک داننده کس — ز بانگ مؤذن نفیر جرس
اگر کعبه گر پت مقدس بود — در آن یاد آن ذات اقدس بود
بمسجد درون شیخ و راهب بدیر — نیارد بجز یاد او یاد غیر
چو مؤبد فروزنده بخشن بسده — فروزنده آتش با آتشکده
بفرمان زردشت و یزدان پاک — کند قبلهٔ آن آتش تابناک
گرفته بکف نامهٔ زند و دست — نخواند بجز نام ایزد بخست
جز او نیست در آشکار و نهان — نبیش آشکاری نهان از جهان

بسویش دو بیننده را راه نیست — کس از گوهر پاکش آگاه نیست
خردمند گوید که چشم خرد — خرد آفریننده را بنگرد
خرد بر درش کمترین بنده ایست — ز بس ناتوانی سرافکنده ایست
روان و خرد دانش و هوش و رای — نیارد شناسائی او بجای
بود آنکه بیرون ز چند و ز چون — شناسد کس او را چه سان و چگون
فرشته که دارد سرشت از خرد — نیارد بهستی او پی برد
چه یارا که آلودهٔ آب و خاک — تواند شناسد خداوند پاک
خداوند اویست و ما بندگان — بفرمان او بست باید میان
کند آنچه او را بود کام و خواست — بهر دو سرا سر بسر پادشاست
یکی را بگردون برد از زمین — سرش بر فرازد ز چرخ برین
یکی را کند ز آسمان سرنگون — بخاک و زبونتر ز خاک و زبون
کند روبه ناتوان را دلیر — که از پنجه آرد برون مغز شیر
سر بی کله را دهد تاج زر — ز زرین کلاهان ستاند کمر
گرامی کند خوار افکنده را — کند بر شهان کامران بنده را
براند جهاندار او را ز تخت — بخواری و سازد سیه روز و بخت
یکی را که باشد خداوند مرز — خداوند گنج و زر و جاه و ارز
ز دستش ستاند زر و جاه اوی — سپارد به بیگانهٔ گاه اوی
نیارد کسی دم زد از چند و چون — چرا سربلند این و آن سرنگون
شد آن از چه بالا و این از چه شیب — یکی چون فراز است و دیگر نشیب
چو خواهد کند کوه چون خاک پست — دهد خاک را بر ثریا نشست
اگر آتش و باد و آبست و خاک — وگر آسمان و اختر تابناک

فرشته وگر مردم و دیو و دد — اگر زشت و خوبست گر نیک و بد
همه بستهٔ بند و فرمان اوست — ازیرا که هر دو جهان زان اوست
اگر دو جهان تا دم رستخیز — کند در ستودن سر خامه تیز
ز دریا یکی قطره نارد ستود — که بیرون بود او ز گفت و شنود
ازو باد یاری مرا تا زبان — گشایم بگفتار پیغمبران

سبب بعثت انبیا و منفعت قبول احکام آن مهتدیان مسلک هدی علیهم السلم

جهان آفرین در جهان هرچه داد — گزین همه داد مردم نژاد
سزاوار کردش بهوش و خرد — که یارد جدا نیک کردن ز بد
ره داد و بیداد و سود و زیان — شناسد همه در فرودین جهان
تواند بسی بندها را گشاد — بگشوده هم بند یارد نهاد
مگر چون ز یک کس همه کار خویش — نیاید بماند دل افگار و ریش
بیکجا شده گرد مردم بسی — سزاوار پیشه کند هر کسی
یکی دانه کارد دگر بدرود — سیوم کس سوی آسیابش برد
چهارم پزد نان و پنجم خورد — تن خویشتن از خورش پرورد
بدینسان بهر کار اندر جهان — بهم بسته باشند پیر و جوان
یکی نیست از دیگری بی نیاز — چو زنجیر باشد بهم بسته باز
چو از خشم و کامست او را سرشت — فزون خواهش از نیک دارد بزشت
بود آز بر جان او پادشا — روانش بود زیر دست هوا
پسندد همه نیکوئی بهر خویش — روا دارد از داد بیداد بیش

زبردست بر مردم زیردست — زجور و ستم اندر آرد شکست
مر او را نهد بار بر دوش و یال — گه مزد دادن دهد گوشمال
اگر کس نباشد که جور و ستم — کند دور مردم بپاشد ز هم
جهان را شود سر بسر کار خام — گسسته شود تار و پود نظام
بباید جهان را کسی پیشوا — که باشد بهر دو سرا رهنما
بفرمان بخشندهٔ داد گر — بود او سوی راستی راهبر
تنش چون روان و روانش چو هوش — ز ایزد پناهش سراند سروش
بگیتی نهد راه و آیین نیک — نماید بمردم همه دین نیک
روشهای زیبا بیارد پدید — کزان کس سر خود نیارد کشید
باندازهٔ خود کند پادراز — بداند ز کردار بد دست باز
هر آنکس بفرمان او کرد کار — بهشت برین یابد از کردگار
ز گفتار او هر که پیچید سر — بپاداش دوزخ دهد داد گر
بهر گاه و هنگام در روزگار — سوی دوسرا نیک آموزگار
خداوند بخشندهٔ مهربان — ز بس بخشش و مهر بر بندگان
فرستد بمردم فرستادهٔ — ز بند هوای خود آزادهٔ
گذشته ز خود بهر یزدان پاک — جفا دیده از رهنشینان خاک
جهان را بخواند به نیکو منش — پسندیده گفتار و فرخ کنش
پدیدار سازد ره راستی — که بنود دران هیچگون کاستی
هنیکان دهد مژده باغ بهشت — بد برتس از دوزخ تار و زشت
بپاداش کردار راز کردگار — بدو نیک را سازد امیدوار
بود بر مر آنرا که خوی و منش — بهرد و سرا باشدش سر زنش

سرشتی که پاکست و نیکی گزین — بود در دو گیتی ورا آفرین
پیمبر بیاید بگیتی بسے — از ایشان پذیرفته ره هر کسی
همه بوده اند از خداوند پاک — نماینده راه بر تیره خاک
همه را بود رو بیک آستان — جداگانه گفتار و یک داستان
خردمند گر بنگرد از خرد — ازان سر وران یک ببد ننگرد
اگر بدشمارد یکیرا ز کین — بر و خشم گیرد جهان آفرین
مرا گرچه زرتشت پیغمبرست — بنیکی ز کردار بد رهبرست
بفرمان او کش نهاده دو گوش — بدینش سپرده دل و جان و هوش
رهی چون ره او بفرهنگ نیست — بکس ز و گذشته مرا جنگ نیست
جز او نیز پیغمبران بوده اند — بمردم ره راست بنموده اند
سپاسم نخستین خدای مهر و داد — روانم ز نام همه هست شاد
نگویم بود این به و آن ز بون — بپایه بود این کم و آن فزون
پر است و تهی دل ز مهر و ز کین — دو لب گاه گفتار پر آفرین
شناسم فرستاده داد گر — بمینو گزینی همه راهبر
جهان را نموده ره ایزدیے — همه نیک کاران دور از بدی
همه دل تهی کرده از کام خویش — نبرده جز ایزد گهی نام خویش
بفرجود و فرنود دین خدای — بفرمان دادار کرده روای
از آزه نمایندگان بهی — سراسر جهان را بود فرهی
بود گفت ایشان همه سودمند — خنک انکه کرد بدان کار بند
ستوده همه را خداوند پاک — چکویم ستایش من کم ز خاک
گجا ذره یارد ستود آفتاب — نیفزاید از قطره دریای آب

زمانزا شب و روز تا تار و پود | بود باد ازمن برایشان درود
بود مهر ایشان مرا دستگیر | بانجام این نامهٔ دلپذیر

طلب امداد و معاونت در اختتام کلام از حضرت حیّ لایزال و دعای پادشاه انجم احتشام

بخواهم ز پایندهٔ دوسرای | بدو هست و باشد همیشه بجای
بگفتار باشد مرا دستگیر | کند خامه ام را روان همچو تیر
بمیدان قرطاس بنهم چو روی | شکار سخن را کنم جستجوی
فزاید مرا هوش و اندیشه نغز | بتن جان و دانش بجنبد بمغز
بیارم ز معنی فراوان شکار | بخال و خط آراسته چون نگار
سرسبز چون شد ز پیری سپید | شود تن ز مهر روان نا امید
چو شد روزگار جوانی ز دست | به پیکر ز هر سو در آید شکست
مرا سالیان رفت پنجاه و پنج | توانا تنم ناتوان شد ز رنج
دو دیدار خیره شد و شست پای | نیارم که آسان بجنبم ز جای
هر انگه که کافور شد مشک موی | بپژمرد از سرد پیش رنگ روی
رود راز گل خرّمی بوی و رنگ | ببلغ جهان نیست جای درنگ
بباید شدن سوی دیگر سرای | جز این کام نبود ز برتر خدای
ز تن نگسلد پاک هوش مرا | نگیرد ز من باز توش مرا
بدانمایه بخشد مرا روزگار | شنیده سخنهای آموزگار
بلفظ دری ز انگریزی زبان | بیارم بپایان برم داستان
گر این رنج را نیست کس خواستار | بماند ز من در جهان یادگار

سرایدا گر روز زانپس رواست | روان زنده باید که تن مرگ راست
کسی نیست اندر جهان پایدار | سپنج است گیتی و ما رهگذار
ز گیتی کسی برد انجام نیک | که بگذاشت از خویشتن نام نیک
بفرّ همایون فرخنده شاه | جهاندار بیدار کشور پناه
بیارم بفیروزی دادگر | دوم دفتر از جارجنامه بسر
ز نامش شود نامه اندر جهان | نمایان چو خورشید بر آسمان
بماناد خرّم دل جارج شاه | خداوند دیهیم و اورنگ و گاه
خدای دو گیتی بود یار اوی | بکام دلش ساخته کار اوی
ز شاهان گیتی بمهر و بداد | بود چون فریدون فرخ نهاد
پراگنده گرد جهان داد اوست | بخوبی زبانها پر از یاد اوست
بنیکی بهر کشوری نام اوست | بهر هفت کشور روا کام اوست
همه شهریاران روی زمین | بخوانندش از مهر دل آفرین
بجز از فرانسیس کس دشمنش | نباشد که آتش بسوزد تنش
بنیروی یزدان و بخت بلند | زبون دشمن و شاه فیروزمند
فزون باد هر روز فیروزیش | همه کام دل از جهان روزیش
سرش سبز و دل خرّم و تن درست | مبادش کیانی کمرگاه سست

سبب انعطاف عنان کمیت خامه در میدان اتمام و اختتام دوم دفتر جارجنامه

شبی تیره و تار چون روز خویش | بکف خامه چون تیر دلدوز خویش
نشسته پر اندیشه از روزگار | دل از رنج بیهوده بردن فگار

نه کس یار و یاور نه کس مهربان — نه کس را یکی آفرین بر زبان
برین داستان کس نه بنهاده گوش — مرا گشته زین غم سراسیمه هوش
نه یکتن گشاده بدین نامه چشم — مرا دل چو از باد دریا بخشم
بخود باز کرده در سرزنش — زگفتن خموشی نموده منش
زبان سراینده بسته بکام — کنم توسن گفتگو را لگام
بیندازم از کف کمان سخن — نرانم نشان بر نشان سخن
نتازم بمیدان گفتار رخش — نیندازم از شصت گفتار تخش
بناگه درآمد ز در یار من — پزشک خردمند غمخوار من
بدانش چو خورشید روشن روان — رخ از باده چون بادهٔ ارغوان
هشیوار را نام میتر تیلر — پر از مهر جان و پر از داد سر
نهاده مرا سر بزانوی غم — بدید و بگفت از چه باشی دژم
بد و نیک گیتی همی بگذرد — چرا غم خورد آنکه دارد خرد
جهاندار دارندهٔ آب و خاک — کزویست امید و زویست باک
بیکسان ندارد کسی را همیش — برد اندُه و شادی آرد به پیش
بود بد پس از داد دیدن ستم — خجسته بود خرّمی بعد غم
گمانم که رنج تو آید ببر — شوی شاد از بخشش دادگر
می داستانی ز من نوش کن — ز دل یکسره رنج فرموش کن
ز آب سخن طبع را ده تری — نشان در زمانه درخت دری
که تا جاودان میوه آرد ببار — نگردد کهن در کهن روزگار
بر آن برومند خرم درخت — خورد هر که از مردم نیکبخت
روانش چو آسوده گردد ز داد — بنیکی نشاننده آرد بیاد

بگوید بگوینده فیروز بر — ببخشاد یزدان فیروزگر
نمیرد گه مرگ مردم نژند — گذارد گر از خویش نام بلند
بگفتم ازین شاخ بی بار و بر — ز دیده برخسار ریزم گهر
پر اندیشه در روز کاخ دماغ — بپاگنده در شب ز دود چراغ
ولیکن ز رایت نه پیچم لگام — گزارش کن آنچه بود رای و کام
بگو تا کدامست آن داستان — بیار و بخوان از گه باستان
ز شادی لب بسدین باز کرد — ز گفتار بنگاله آغاز کرد
که چون انگریز آوریدش بمشت — ز خوردی شد آنجای کارش درشت
چه سان رهبرش گشت بخت بلند — شد آنجا بفرماندهی ارجمند

آغاز داستان و ذکر وفات علی ویردی خان مخاطب به مهابتجنگ ناظم بنگاله و جلوس سراج الدوله و مستعد شدن اسباب انهدام دولت چندین ساله

بگوینده ای مرد بسیار هوش — گزین کن ره داد و بسپار گوش
نباشد مرا شیوه جز راستی — نیارم بگفتار در کاستی
ز بیداد و داد آنچه یاد آورم — بکوشم که در هر دو داد آورم
نگویم بد و نیک را نیک و بد — که نبود پسندیده نزد خرد
سزاوار هر کس بگویم سخن — خوشامد نیارم ز سر تا بن
بود راستی نزد هر کس پسند — بود مردم راستگو ارجمند
نه با هندیان و نه با انگریز — بورزم ره مهر و رسم ستیز
اگر درد بینم ز کس ار ستم — نپوشم بگویم بجز بیش و کم

نه مانندهٔ مردم چاپلوس — پسندم بگفتن فسون و فسوس
هر آنکس برین نامه بر بگذرد — مبادا که از راستی بد برد
سخن بشنو از گردش روزگار — کزو گاه دی آید و گه بهار
بیکسان نباشد همیشه جهان — بهار آورد گاه و گاهی خزان
بمردم هر آنگه که گردد بمهر — همه نوش یابد ز گردون سپهر
چو گردد بکینه کند نوش اوی — چو زهر گزایندهٔ هوش اوی
وفا ناید از چرخ ناپایدار — بود بس ز روز و شب او شمار
ببخشد گهی خاک را روشنی — دمی بدهدش رنگ اهرمنی
چو این هفت گردندهٔ کوژپشت — به بنگالیان شد ز نرمی درشت
بزرگان و شاهان بنگ و بهار — که بودند گردنکش و نامدار
سر آمد بر ایشان گه داوری — دلیری و گردی و کندآوری
گذشتند بیدار نام آوران — جهاندیده پیران کام آوران
بزرگی بخوردان نادیده کار — رسید و پر آشوب شد روزگار
ره مردمی خوار بگذاشتند — سر از گفت دانندگان کاشتند
ز دیرینه مردم نه بشنیده پند — بنادانی خود شده کاربند
همه ناسزا کار بگرفته پیش — جهان کرده ویران تبه کرده خویش
بدادند کام و بزرگی ز دست — جهانی پراگنده کردند و پست
یکی نامجو بُد ببنگ و بهار — خرد پروریده ورا در کنار
علی ویردیش بُد پدر کرده نام — ببنگاله سر انداز داد کام
خطابش مهابت بُد و بعد جنگ — ازو بوم بنگاله پُر زیب و رنگ
باودیسه و بوم بنگ و بهار — روا بود فرمان آن نامدار

سپرده جهانرا به نیکی وداد — ازو بندگان خدا بوده شاد

سنه ۱۱۵۶ زسال سیجار سیده شمار — شش و پنجه و هفتصد با هزار

نهم روز بوده ز اپریل ماه — شدش اختر زندگانی تباه

شده سیر از جایگاه مهی — جهان کرد نزخود زخوبی تهی

بمینو خرامید آن نامور — نبودش پسر بود دختر پسر

خطابش سراج و محمد بنام — سپس از نیایافت او نام و کام

نشست او بشاهی و فرماندهی — نشستش بند جفت با فرهی

ازآن دوده پرکنده شد زیب و فر — نزید مهی تا نباشد هنر

بزرگی گوهر نیاید بکار — خرد باید و دانش استوار

زدانای طوس این دو پند چوزر — چوزر بلکه بهتر بود از گهر

بقضمین دراین نامهٔ ارجمند — بیارم که باشد فراوان پسند

بزرگ همه دانش آهستگی است — چو باشد سنگسر بباید گریست

تهی سر چو از بردباری بود — همه زندگانی بخواری بود

ازان پیش کان پیهنر کام یافت — بجای نیای خود آرام یافت

یکی راجه بوده بدرگاه بر — خرد بوده جان ورا راهبر

بپایه گذر کرده از همسران — بزرگ و گرامی زنام آوران

ببزد بزرگان ورا آبروی — روان آب امید و کامش بجوی

کشن بلبش نام و پور بلب — زبیم سراجش ببند خواب شب

همانا بدو داشت کینه سراج — پر آتش ازو داشت سینه سراج

کشن بلب ازوی به بیم و هراس — همی بود و میداشت مرخویش پاس

چو آمد بدستش زمان گریز — سوی کلکته کرد مهمیز تیز

ابا خواسته آنچه بودش بدست — بیامد گزین کرد جای نشست
با نگریزیه بُرد از بد پناه — زپیم بد اندیش نمُوده راه
بهر جا که مردم بیابد امان — بد انسوگشد خویش را پیگمان
نیازد بفرزند خود گر پدر — پسر سر ز فرمانش آرد بدر
چه سان بنده نزد خداوندگار — بماند چو پیند بخود شگ کار
بود خوش بهر جا یگه خوی خوش — رمد دیو از خوی و روی ترش

نامه نوشتن نواب سراج الدّوله بمیستر دریک صاحب کوتی کلکتّه بطلب راجه کشن بلّب ولد راجه بلّب و اخراج نمودن میستر دریک فرستاده سراج الدّوله را

پس از نیا شد چو مهتر سراج — بسر شارهٔ هندیش گشت تاج
بکلکته انگاه میستر دریک — بنده مهتر کوتی و مرد نیک
سراسر دگر سروران فرنگ — همه گوهر و درّ کان فرنگ
بفرمان و رایش نهاده دو گوش — سپرده بگفتار او جان و هوش
یکی نامه بنوشت سوی سراج — کشن بلّب آن سر زده از خراج
مر او را زده دیو وارونه راه — بکرد ار ناخوب و رای تباه
چو مرغی که پرون کشد سر زدام — رها گشته آرزشت بد رای و کام
به پیچیده سر از ره بندگی — بد انسو نموده گرایندگی
بباید فرستاد نزدیک ما — همان هر چه دارد بهمره نوا
ز رو خواسته آنچه دارد بدست — جز این هر چه با او بهمراه هست
ابا او فرستاد باید بهم — نگردد پشیزی ازان هیچ کم

فرستاده دُنامهٔ سرفراز — بکلکته آمد ز راه دراز
اُمیچند نامی زهندو گروه — فراوان بُدش سیم و زر و شکوه
ببازارگانی بُده نامور — چو دریا بگنجینه بودش گهر
سوی انگریزان دراراه بود — از و چون فرستاده آگاه بود
نزدیک او آمد از گرد راه — شبانگه بپاسود تا صُبحگاه
برآمد زخاور چراغ سپهر — چراغان شب را بپوشید چهر
اُمیچند با آن فرستاده مرد — زدستان و نیرنگ آزاده مرد
سپُرده بره کام با کام نیک — روان گشته آمد به پیش دریک
بدو داد آن نامهٔ ارجمند — گشاده زبان سرایش زبند
بگفت آنچه بایست گفت از زبان — نکرد هیچگون گفتنی زو نهان
دریک سرافراز چون نامه خواند — ردان دگر را برخود نشاند
یکی کونسلی کرد آزاد مرد — بنامه نبشته همه یاد کرد
زمعنی کونسل بگویم نخست — که دانی بهر جا چو خوانی درست
فراهم شدند چندی از رایزن — نشیمند یکجای آن انجمن
بدو نیک کاری که آید به پیش — بگوید در آن هر کسی رای خویش
همه را اگر گفته آید یکی — دران کار کردن نماند شکی
وگر انکه آید جداگانه رای — یکی رای ناید همه را بجای
بدانسو که یکرای آید فزون — نشاید از انرای رفتن برون
دو رو گر ترازو برابر بود — بکونسل در و هر که مهتر بود
هرانرای کو را بود دلپسند — کندش بود سود یا خود گزند
بخوان نون کونسل بغنّه همیش — که مصرع نگردد پریشان و ریش

عرب مجمع مشورت خواندش — عجم بزم کینگاش میدانندش
دریک و دگر نامور انجمن — چوگشت بایکدگر رایزن
بسوی ایچند آمد گمگان — بروگشت کونسل همه بدگمان
چه اورا ازین پیش درانگریز — فراوان بُده کار و بازار تیز
ازآن پایگه پاش لغزیده بود — بپست از بلندی پفتیده بود
خطا رفت تیر از کمان همه — برو برچنین شد گمان همه
زخود ساخته کاغذ و نامه را — کند گرم بهر خود همنامه را
چو تیره شده پیش ما آب اوی — بدین چاره جوید همی آبروی
باین بند و دستان پیاویخته — فراز آرد آبی که شد ریخته
مراین نامه از شاه بنگاله نیست — درو هیچ از راستی کاله نیست
فکنده دل ما به بیم از سراج — دهد تا سره سیم خود را رواج
مر آنراست را کاست پنداشته — براین را بیاگشت بگماشته
فرستاده را کرد باید برون — زپیش خود و شهر خوار و زبون
نمودند پیروزش از کلکته — شد آن نامور نامه کم از لته
بهامون چو آمد ز شگی شهر — بپاسخ همه خون دل دیده بهر
روان شد بسوی خداوند خویش — نمود آشکارا آنچه آمد بپیش

آگاه نمودن میستر دریک میستر واتس کوتیدار قاسم بازار را از کار فرستاده و نامه نوشتن میستر واتس بسراج الدوله

چو میستر دریک ان فرستاده را — زدستان و نیرنگ آزاده را
براند از برخویشتن کرده خوار — بُده انگریزی بقاسم بزار

برون دو الف رفت از نام شهر — که با دو الف در نیامد بجهر
چو مصرع زنامی شود شنگ ظرف — مرا چارهٔ نیست جز حذف حرف
بجائی شود نیز حرفی فزون — که بر وزن گفته شود ناسزون
خردمند برمن نگیرد سخن — نباشد جز این راه در دست من
جز اینجا بهر جای کاید چنین — نگیرد کسی خورده از راه کین
خداوند کوتی و بُد واتش نام — رسیده بدانجا بهر گونه کام
زگلکته سویش یکی نامه کرد — روانه بقرطاس برخامه کرد
نبشت از فرستاده و نامه راز — فرستاده را آنچه آمد فراز
ببد برامیچند بردن گمان — نمود آشکارا آنچه بودش نهان
چو شد واتس آگاه زان کار کرد — بسوی سراج آن هشیوار مرد
یکی نامه بنوشت پر آفرین — بفرّ تو آباد باد از زمین
امیچند از راه دستان وریو — بدیدار مردم بکرد ارد یو
نبشته یکی نامه بر نام تو — بریده مباد از جهان کام تو
بسوی دریک آن سرر استان — زبانش زمهر تو پُر داستان
زکارکشن یکتب خیره رای — گزین کرده از روشنی تیره رای
زپیش خداوند بگریخته — بخاک آب آزرم را ریخته
باتش زده خویش را باد سار — گنه کار گشته بپروردگار
یکایک در آن نامه بنموده یاد — جزا آگاهی مهتر پاک زاد
فرستادهٔ ساخته از دروغ — بدان خواسته کار خود را فروغ
رسانیده از راه رنگ و فریب — سر آب بالا نموده زشیب
زدستان او گشت آگه درنگ — که دارد بجای شکر بار ریگ

فرستاده را خوار کرد و زبون | همان دم ز کلکته کردش برون
که دیگر کسان را ازین کار پند | فزاید چو بینند بر خود گزند
نگردند گرد در کاستی | گزینند در کار ها راستی
نبشتم مر این نامه تا آگهی | رسد سوی آن بارگاه مهی
چو سالار کشور مر آن نامه باز | نمود بخواند و شد آگه ز راز
خمش ماند و لب بست از نیک و بد | نکرد آشکارا بچ بر روی خود
ازان کار ناورد بر کس پدید | دو لب غنچه کرد و خموشی گزید
دلش گر بشد رنجه پیدا نکرد | نهفته بدل راز رسوا نکرد

تمهید در مهیّا شدن اسباب مجادله میان سراج الدّوله و میستر دریک بسبب تعمیر و مرمت قلعهٔ کلکته و نامه نوشتن نواب سراج الدوله بمیستر دریک

نهان کرده بخشندهٔ بی نیاز | بگنجینهٔ آسمان گنج راز
بران گنج این هفت نیلی حصار | بود همچو بر پردگی پرده دار
بدانسانکه از پردگی پرده را | بد و نیک در وی نهان کرده را
نباشد بدانستنش آگهی | بود آسمان هم ز دانش تهی
نه شادی شناسد بمردم نه درد | بگردد بدانسانکه گوید بگرد
ببخشش کم و بیش و شادی و رنج | نبخشد بجز از خداوند گنج
شود آنچه از گنج گردون پدید | بود دست ایزد مر آنرا کلید
نیاید جز این کار از آسمان | ز دل رازهای نموده نهان
چو فرمان رسد آورد آشکار | نیارد ز خود هیچگون کردگار

بگردد شب و روز گردد زمین — نماید گهی مهر گه خشم و کین
بدو نیک این گنبد لاجورد — ز ایزد شناسد خرد مند مرد
بود خویش بیرون ز نیرنگ و رنگ — بود در گهش پاک از صلح و جنگ
ولی گر بود آشتی گر نبرد — وگر شادی و سور گر رنج و درد
بگیتی درون از نشیب و فراز — ز کام و ز ناز و ز کرم و گداز
از و نیست و جز او نباشد کس — بگردنده گردون بهانست و بس
نگویم جهاندار باز یگر است — ولی هر دمش بازی دیگر است
ازین هفت تو پرده پستون — ز نو پیکری هر دم آرد برون
گهی چون فرشته نماید پدید — گهی سهمگین دیو زشت پلید
بگیتی شگفت انچه شد آشکار — شگفت آفرین دان تو پروردگار
ز دستان این برشده نه سپهر — بگویم شگفتی که بنمود چهر
در یک آن فرستاده را کرده خوار — بر انداز در خویش ناداده بار
ز انکلنش آمد بدانگه خبر — که دارد فرانسیس در کینه سر
گشاده شود راه پیکار و کین — شود پر ز آشوب روی زمین
بدان و تو خود را نگهدار باش — چو مردان پیدار پیدار باش
چو جانش شد آگاه از کین و رزم — یکسو شد از خواب و آرام و بزم
بپا راستن خواست بارو و برج — که گوهر نگهداشت شاید بدرج
بفرمود با کاردار ان خویش — هشیوار و پیدار یاران خویش
فراهم نموده گچ و خشت و سنگ — نکرده رها هیچگونه درنگ
بهر جا شکسته است برج و حصار — نمایند آن یکسره استوار
پشتبا چون راز در مردمان — ز بیگانه سالار اندر نهان

زبانگیر بود ست کلکته در — بسویش نبشتند یکسر خبر
که سازد دژو بارهٔ میستر دریک — ندانیم دارد چه در سر دریک
چو بشنید این گفته گوش سراج — گمانی ببد برد هوش سراج
چو سازد دژو بارهٔ را استوار — همانا بسیجد ره کارزار
یکی نامه بنوشت سوی دریک — شنیدم ز تو آگهی بد نه نیک
نمائی دژو بارهٔ را استوار — تو را با دژو بارهٔ کردن چکار
کشیدی تو دیوار بر گرد شهر — کز ان روز سختی بری سود و بهر
همان پیش دیوار کنده کنی — چو کندی دران کنده آب افکنی
چو بد آیدت پیش باشد پناه — دلت خیره گشته روان پر گناه
چو خشم آورم تو پسنده نهٔ — پسنده چه باشی که زنده نهٔ
بپای اندر آری سر خویش را — بخون غرقه بینی بر ریش را
گرت هوش باشد بگفتار گوش — بده تا بماند سرت بار دوش
وگر بگذری نگذرم من ز کین — بتو تنگ گردد گشاده زمین
بر آورده دیوار افکن ز پای — بدانسانکه خشتی نماند بجای
همان خندق کنده آگنده کن — ز دل رای کجی پراگنده کن
نگهدار اندازهٔ کار خویش — مشوران تو آسوده بازار خویش

پاسخ نوشتن میستر دریک بنواب سراج الدوله و اظهار نمودن سبب تعمیر قلعهٔ کلکته و گم کردن او طریق حزم و جادهٔ صواب و لشکر کشیدن بتسخیر قلعهٔ قاسم بازار

در یک جها ندیده چون نامه خواند — بهنگام پاسخ چنین خامه راند
ز درگاه سالار با زیب و فر — بمن آمد آن نامهٔ نامور
سخنهای شایستهٔ سرفراز — بمن بر نماند ایچ پوشیده راز
بدرگه ندانم بگفت دروغ — بمن بر چنین بد که داده فروغ
نه دیوار بالا بر آورده ام — نه خندق بپایین فرو برده ام
ازین پیش چیزیکه بود دست هست — بآب و گل از نو نیالوده دست
بدانگه که از مرهٹه بیم بود — بدل ترس زالقوم دژخیم بود
یکی خندقی کنده گرد حصار — گذشته برو بر بسی روزگار
همانست و بر وی نیفزوده چیز — نه از نو بپا کرده دیوار نیز
مرا هیچگون نیست کجی بدل — که نتوان ره سیل بستن بگل
بدرگه رسانیده آنکس که کاست — ندارد دلش آشنائی براست
مگر آن کز انگلند جای مهی — درین روزها آمده آگهی
میان فرانسیس و ما آشکار — شود جنگ و خیزد ز کینه غبار
چو آیین و آرایش دین ما — ره رزم و آویزش و کین ما
بود آنکه چون خواست پیکار و کین — بهمدیگر آورده از کین کمین
هر آنجا که گوئی ز ما دو گروه — بود برده کشتی جنگی چو کوه
بجنگیم و گیریم آنجا بدست — سرش را ز بالا بیاریم پست
باندیشهٔ آنکه دشمن بجنگ — چو اینسو بیاید کند کار تنگ
مرا برج و باره چو نبود درست — بود دست و بازوی من هر دو سست
نیارم بدو کرد جنگ و ستیز — بر انگیزد از کلکته رستخیز
شده برج و باره هر آنجا تباه — کنم راست تا باشد از بد پناه

بجائیکه دیوار گشتست سست | زبیم بد اندیش سازم درست
جز این نیست جان مرا رای و کام | سوی کج نه پیچیدم از ره لگام
سخن آنچه گفتم نباشد دروغ | بگفت گزافه نگیرم فروغ
نمودم همه راستی آشکار | بنزد جهاندار بنگ و بهار
چو پاسخ بسالار کشور رسید | نه پاسخ که بخت بدش در رسید
فراز آمدش گردش روز بد | برو گشت پوشیده راه خرد
بدل گفت کز جنگ این دو گروه | سراسر شود کشور من ستوه
ز پیکار این مردم تیز چنگ | شود بر بر و بوم من کار تنگ
تباهی بیابد به بنگاله راه | شود مرز ویران و مردم تباه
فرانسیس زان پیش کاید بجنگ | همان به که من نانموده درنگ
ز انگریز سازم تهی بوم و بر | ز کشور برانم مر او را بدر
چو ز انگریزیه گشت پر دخت پای | فرانسیس ننهد بدینسوی پای
باین رای و اندیشه سست و خام | رها کرده شهباز دولت ز دام
گمان عود برده سیه دود را | ز کف داده هنجار بهبود را
چو بایست بیند بد روزگار | ورا روز بد گشت آموزگار
بخو گشته آتش پی سود خویش | سیه روز خود کرده از دود خویش
بسیجیده کردار بد چون رحل | سپاهش که بوده برا جا محل
بفرمود تا آن سپاه گران | ابر زین یگران نهاده دوران
بمقصود آباد آید ز راه | وز آنجا سه باره هزار از سپاه
بهمره گرفته بقاسم بزار | رود گرم جائی نکرده قرار
تهی سازد آنجایگه ز انگریز | نماند که ماند بدستش پشیز

کند زود ژو باره پرداخته | که بهر نشست خود آن ساخته
بدانگه که انگریز آنجا یگاه | بداد و ستد کرد بگشاده راه
یکی خورد باره بر آورده بود | نشستنگه خویشتن کرده بود
سپه ز انگریزی دو و بیست کس | تپاز هم در و بیست بود دست و بس
سپه از چل و دو فزون در شمار | نبوده دران خورد و کوچک حصار

روانه شدن لشکر از مقصود آباد و ملحق شدن سراج الدّوله و گرفتن قاسما بازار

روان کرد شاه و سپهدار بنگ | چو مور و ملخ لشکر از بهر جنگ
سپهدار بنگی و بنگی سپاه | همه همچو بنگی به پیموده راه
بریده زمی ماه گیتی فروز | بگردون خرامی دو و بیست روز
بقاسم بزار آمد آن فوج جنگ | بسینه شده بر نفس راه تنگ
چو انگشتری حلقه کرده زکین | گرفتندش اندر میان چون نگین
بروز نخستینه از ماه چون | سراج و سپه از شماره فزون
بجنبیده از جایگاه نشست | چو کوه از سپه گشت میدان پست
به پیوست با لشکر پیش خویش | که مرهم نهد بر دل ریش خویش
ندانست ناسور گردد دلش | دوا کردن آن شود مشکلش
نیندیشد انکو ز انجام کار | پشیمانی آرد بانجام بار
چو آمد بنزدیک باره فراز | بنزدیک خود واتس را خواند باز
بلرزیده بیچاره از بیم جان | چو چاره نبودش بیامد دوان
زکین چین بر خساره افکنده شاه | پلنگانه از خشم کرده نگاه

۱۷۵۶ء

بدو گفت بر کام من یک بیک — هر آنچه بگویم تو بنویس چک
به پیمان نخستین یکی نامه کن — بکاری که گویم روان خامه کن
دژو باره در کلکته کرده نو — کزان جان من گشت در غم گرو
بباید بینداخت آنرا ز پای — بدانسان که خشتی نماند بجای
گرت آرزو هست رستن ز باک — همان کنده انباشت باید بخاک
شنید و بناکام بنوشت و داد — چراغش مگر برهد از تند باد
چو این کرده شد ساز دیگر گرفت — به پیش اندرون راز دیگر گرفت
بگفت این حصاری که داری نشست — ازان خویش را کرده کوتاه دست
بباید سپردن بمن این حصار — وگرنه سر تست و میدان و دار
پذیرفت و بسپرد بیچاره مرد — روانش پر از بیم و جان پر ز درد
که آیا چه آرد سپس زین به پیش — ز کردار بد مهتر زشت کیش
چو از ماه جون روز بگذشت چار — بدست جفا پیشه آمد حصار
بتاراج برد آنچه بد خواسته — چو ویرانه شد جای آراسته
ز انگریز لشکر دو و بیست کس — چو مرغی که افتد ببند قفس
فتادند ناکرده آهنگ جنگ — اسیر و گرفتار چنگ نهنگ
بر ایشان بسی رفت کردار بد — که نشنید زان سان کسی کار بد
نکرده بزنهاریان کس ستم — بران بیگناهان جفا رفت و غم
سپاه فرومایهٔ شاه بنگ — بدست و زبان و بچوب و بسنگ
ز نامردمی و نکوهیده رای — بخسته همه را دل و دست و پای
فراوان ز هر گونه رنج و زیان — چو آمد بر ایشان ز بنگالیان
در انها سری بود آلیوت نام — ز بس رنج از دست رفتش زمام

بتلخی نیاورده تاب و توان | زتن کرده پدرود شیرین روان
گوارا نموده بخود زهر مرگ | بزد تیغ بر خویش از بهر مرگ

روانه شدن سراج الدوله باسترداد قلعهٔ کلکته و تعداد عساکر میستر دریک

۱۷۵۶ چو زینجای پرداخته شد شاه بنگ | سوی کلکته کرد آهنگ جنگ
نهم روز بود ست از ماه جون | روان شد دل و دست شسته بخون
زانبوه لشکر دران پهن دشت | زمین از سم بارگی خیره گشت
روان نیلگون فیل با زنگله | فکنده بنیلی فلک غلغله
هوا چاک کرده درفشان سنان | پر از خاک تیره رخ آسمان
زمین تنگ گشته بر اسپ و سوار | بسختی ازان باد کردی گذار
زتابیدن خنجر آبگون | جهان سر بسر بود سیما بگون
بگرد سواران درخشنده تیغ | چو برق نمایان زتاریک میغ
زجوشن زمین گشته پولاد پوش | زگوپال پولاد پولاد دوش
نبد هیچ پیدا ز لشکر شمار | زترک و زتاجیک و بنگ و بهار
زهر گونه مردم در اندشت جنگ | کمر بسته از بهر پیکار تنگ
تو گفتی مگر لشکر سلم و تور | بجنبید و گیتی در آمد بشور
ده و شش زجو نماه رفته بسر | بکلکته مردم بگاه سحر
بدیدند کامد ز دشمن سپاه | زبس گرد پوشیده رخسار ماه
چو یک نیمه از روز اندر گذشت | بنزدیکی شهر آمد ز دشت
سراپرده زد شاه بنگ و بهار | ز رنگش هزاران بهار آشکار

ز بس خیمه و خرگه رنگارنگ — زمین گشت همرنگ چرم پلنگ
ز هر گونه سامان و آلات کین — ز بارش شده ریشه پشت زمین
ز نیزه هوا آهنین میغ بود — زمین کان آهن ز بس تیغ بود
بهر خیمه بر پا درفشان درفش — به پیکر یکی سرخ و دیگر بنفش
ز بس مردم و چارپای و ستور — ندیدی کسی پرتو ماه و هور
چو آمد بکین لشکر کینه خواه — نبوده بکلکته چندان سپاه
بنزدیک دریا کم از قطره آب — ز ذره بسی کم بر آفتاب
دوره صد سپه بود با شصت و چار — از انها ز بوم یورپ در شمار
صد و چار و هفتاد بود دسته و بس — ندانم نمود از کجا بوده کس
ز هندی سپه انکه هنگام جنگ — توانست در چنگ گیرد تفنگ
سه ره پیکبد بود اندر شمار — همه آزموده گه کارزار
ز باشنده کلکته نیز مرد — دو صد بود و پنجاه بهر نبرد
گزیده بکان مهر با انگریز — جز انگه گرفته از و یک پشیز
ببسته بامداد و یاری کمر — بجنگ جفاکیش پرخاشخر
فزون ازده و چار بادو هزار — نبوده که در رزم آید بکار
دریک دلاور چو دید آنسپاه — بر و گشت پوشیده خورشید و ماه
نداده ز کف مایه پر دلی — ببازوی مردی و چنگ یلی
بچستی و تیزی برون از حصار — سه سنگر برآورد و کرد استوار
یکی سوی مشرق دوم در شمال — سپاراست زاندیشه بد سگال
سیوم راست بنمود سوی جنوب — باین شایسته و رسم خوب
نهاده بهر سنگری توپ چار — پیامد کمر بسته کارزار

محاربه نمودن سراج الدوله با میستر وریک ومغلوب شدن میستر وریک

زجو نماه چون روز شده وهشت — فروزنده شد کوه ومیدان ودشت
شهنشاه گردون پراز خشم وکین — برون تاخت با تیغ تیز از کمین
زنیش سیاه شب تیره رنگ — گریزنده شد چون سپاه فرنگ
بجنبید بنگاله لشکر زجای — هوا کر شد از بانگ هندی درای
پیامد سوی سنگر دست رست — زهر دو سپه غرش توپ خواست
برون داده آتش زدل اژدها — همیسوخت مردم بسان گیا
زآتش جهان گشت تفته تنور — زتفنگ بسی جان زتن گشت دور
بکوشید هرکس پی کام خویش — بهر نکوئی انجام خویش
بانجام ازلشکر بوم وبنگ — فراوان بیفتاد در خاک جنگ
زانگریزیه کشته شد کم سپاه — بخواری وزاری درآورد گاه
ولیکن چو بدخواه بدشمار — زنونو مددآمدی گاه کار
اگر یک قتادی دوبر جای اوی — ستادی وکردی به پیکار روی
وزینسوی هرکس که گشتی تباه — تهی ماندی از مرد آنجا یگاه
چوازروز یک بهر آمد بسر — تهی گشت سنگر زپر خاشخر
هرانکس که بدزنده آمد بتنگ — نشده سست بازوی کوشش زجنگ
زسنگر بناکام بگریختند — بدام بلادر نیاویختند
شده لشکر کینه جو چیره دست — بیامد بسنگر چو دشمن شکست
بتاراج اتواب بگشاد چنگ — ببردند ناکرده آنجا درنگ

چو پرداخته شد سنگر مشرقی — شده شادمان لشکر مشرقی
بیامد بخرگاه و پرده سرای — بارام و آسایش آورده رای
دگر بهره آسوده از فوج کین — ز بنگالیان در نوشته زمین
بیاید به پیکار سوی شمال — ببردی بپازیده چنگال و یال
دگر باره پیوسته شد کین و جنگ — جهانکرد کرباتگ توپ و تفنگ
بگوشش کشش رفت زاندازه بیش — بدانديش انجام گردیده ریش
بجای خود آمد ز پیکار گاه — چو شش ساعت آسود هر دو سپاه
دگر بار جنبید شرقی گروه — کز آسیب آن کوه آمد ستوه
بآشوب آمد بسوی جنوب — بسنگر روان گشت گوله ز توپ
تو گفتی بر آمد یکی تیره میغ — فرو ریخت آتش نکرده دریغ
چو شد روی خورشید خشنده زرد — جهان گشت برگونهٔ لاجورد
سپاه شب تیره بنمود چهر — بگره ز انگریز بربوده مهر
سیاهان بنگاله هنگام جنگ — فزون بر سپیدان بوم فرنگ
شده اندران دشتگاه نبرد — نموده سر دشمنان زیر گرد
گرفتند سنگر ببردی و زور — ز کوشش چه خیزد چو شد بخت کور
بانگریز ره تنگ میدان جنگ — شد و رفت از کف زمام درنگ
مران هر سه سنگر برفتش ز دست — کرایید اختر زبالا به پست
گریزان برفتند سوی حصار — دل از بخت وارونه گشته فگار
ز میدان سپه را بخواندند باز — سوی باره زان دشت پر دم گداز
چنین است کردار گردنده دهر — یکی را دهد غم دگر را نهد بهر
سر آرد شب یک بنای و نبوش — رساند بپک زخم غم بگوش

ندارد خردمند خود را دژم | بود در گذر شادمانی و غم
چو شب شد جدا گشت هر دو گروه | یکی چیره از بخت و دیگر ستوه
روان پُر ز اندیشه دل پر ز بیم | که چون گسترد روز پرده ز سیم
کرا بیم و رنج و کرا سیم و گنج | رسد بهره اندر سرای سپنج

روانه ساختن انگریزان ناموس خود را بر کشتی و وقوع مجادله روز دویم و گریختن میستر دریک با بعضی از مهتران سپاه و مقرر شدن میستر هلول بجای او

دو ساعت چو بگذشت بر نیمشب | دریک و بزرگان گشادند لب
بکنکاش بنشسته یکسر گروه | پر از بیم جان تن ز کوشش ستوه
چه سازیم و این درد را چاره چیست | که بدتر ازین درد بیچاره نیست
سر اختر آید ز بالا به پست | رود بیگمان باره بیرون ز دست
ستاده ز ما هست در رود آب | بزرگ و گشاده کنون یک غراب
همان هفت یا هشت کشتی خورد | که یارد برون مان ازین ورطه بُرد
در انها نشینیم و راه گریز | گزینیم چون نیست دست ستیز
و یا خود بمردی بیفشرده پای | بمانیم تا خود چه سازد خدای
همه را ز غم بود کالیوه مغز | ازین دو یکی رای ننمود نغز
شده بر همه بسته راه خرد | نشد بر یکی نیک پیدا ز بد
نهادند انجام زینگونه رای | بتان پریچهرهٔ دلربای
همه ماهرویان بوم فرنگ | با بر و کمان و بمژگان خدنگ
همه رشک خوبان چین و چگل | همه تن روان پاک از آب و گل

که بودند همراه در کلکته چو خورشید و چون ماه در کلکته
فرستاد باید بکشتی ز شهر که برجا بماند ز ناموس بهر
بدلها چو این رای آمد فرود روانه بکشتی نمودند زود
تنی چند از نامور انگریز بکشتی روان گشت همراه نیز
بهمان که تا بردمد بامداد بکلکته آیند تازان چو باد
برآمد چو خورشید از تیغ کوه یکی باز نامد ز رفته گروه
بتنگ اندر آغشته نام بلند فرو کس نیامد ز بیم گزند
گزیده تنا سانی و خرمی بدریا بماندند دور از زمی
ز یاران بریده چو شد کار سخت با سانی خویش بردند رخت
فراوان بشادی بودد و ستدار بغم هر که یاری کند او ستیار
دگر روز دشمن چو باران ز میغ گلوله روان کرد از توپ زیغ
ببارهٔ ببارید باران مرگ بدانسانکه از ابر بارد تگرگ
همان آتش افروز تیر خدنگ که کشتی بسوزد بهنگام جنگ
سوی کشتی آمد ز آورد گاه پیاپی کز آتش نمایند تباه
ز کشتی نشینان برارد دمار بسوزد بود هر که در وی سوار
دل مردم و ناخدا شد ز بیم پر از خون و چون نار کفته دو نیم
ز نزدیک بارهٔ بیکسو شدند ز آسیب آتش بی آهو شدند
دو کشتی کوچک بماندند باز دگرها گریزان براه دراز
در یک و دگر مهتران سپاه نمودند بیکار با کینه خواه
چو یکپاس از روز اندر گذشت خداوند دژ از دلیران دشت
ستوهید و ترسید و دل کرد تنگ رها کرد آیین مردی ز چنگ

روا داشت بردن برون جان خویش | دو کشتی که بود ایستاده بپیش
نهانی برون رفته از همرهان | در آمد بکشتی زاندوه جان
بدنبال او چند کس زانگریز | بجوی برگشادند راه گریز
زباره بکشتی به پیمود راه | رخ از بد دلی کرده هریک سیاه
همه کرده گشته گه داوری | گذشته ز نام و ز ننام آوری
پسندیده برخویش ننگی سترگ | برفشد سوی جهاز بزرگ
بدژ اندرون انکه بماند باز | بر ایشان چو بگشود پوشیده راز
که از جنگ سالار لشکر گریخت | بخاک سیه آب آزرم ریخت
همان چند کس از سران سپاه | برفتند با او گریزان براه
بنفرین گشادند لبها همه | که چونین مباد اشیان برزمه
شد آزرده دلها ازان زشتکار | روان پرزاندیشه و جان فگار
دلیریکه هلوِل ورا نام بود | برای و بدانش دلش رام بود
بکونسل درون بود او کونسلی | زبازوی او بود پیدا یلی
نمودند برخویش فرمانروا | همه گفت او کرده بر جان روا
زلشکر نبود بود باصد دلیر | بمانده دران گردش دار و گیر
دگر مردم جنگ گشته تباه | بخواری بیفتاده بر خاک راه
بکوشید هلوِل بسی و بزور | نهان شد زگیتی چو خارهور
دو لشکر گشادند ازکین کمر | پر از گرد روی و پر از خاک سر

حملهٔ نمودن لشکر نواب سراج الدوله روز سیوم و تباه شدن جمیع سپاه در کلکته

سیوم روز چون شاه گردون خرام | برآهخته شمشیر کین از نیام
بیک حمله بگشود نیلی حصار | شکسته دژ و بارهٔ زنگبار
سواران بنگاله از روی کین | بپوشیده گردون ز گرد زمین
چو شیران ز میدان برون تاختند | سر قلعه گیری برافراختند
همیخست روی زمین نعل اسپ | همیجست آتش چو آذرگشسپ
بجوشید گفتا سراسر زمین | بپوشیده بر خویش خفتان کین
سوی باره آمد که جوید نبرد | بیارد سر بارگی زیر گرد
پیاده روان همچو دریای آب | ز بس گرد پوشیده شد آفتاب
کشیده نی آهنین را بدوش | هوا سر بسر گشته پولاد پوش
ز بس توپ و خمپاره روی زمین | نمودی بچشم اندرون آهنین
بدین ساز و سامان شه بوم و بنگ | بیامد بآهنگ پیکار و جنگ
چو از دور نزد دژ آمد فراز | بفرمود با لشکر رزمساز
بکوشند و مردانه جنگ آورند | جهان بر بداندیش تنگ آورند
ز بالا سر باره آرند پست | بدشمن نمایند روی شکست
بکین پشت و رو کرده سوی گریز | گریزند چون برگ از باد تیز
بفرمان شه لشکر نامور | نموده ز کین تنگ تنگ کمر
کشیده به پیش اندرون توپ کین | برابرو ز بس خشم افکنده چین
ز آتش دل توپ افروختند | دل باره و بارگی سوختند
گر آتش برون آید از اژدها | کجا سنگ سوزد بسوزد گیا
چو توپ و چو خمپاره کی چوب و سنگ | بسوزد نداده زمان و درنگ
گلوله ز میدان روان گشته تیز | سوی باره بر لشکر انگریز

فراوان کسانرا بخست و شکست — تن پهلوانی یلی پا و دست
بر مور دریا بود قطره آب — بدریا کجا ماندش زور و تاب
بمیدان ز سالار بنگ و بهار — سپاهی که پیدا نبودش کنار
بدژ اندر از صد نبوده یکی — چه تابد به بسیار کس اندکی
دوباره ده و پنج مرد نبرد — بیفتاد از زخم کاری بگرد
ز بس خون ز تن رفت نیرو بکاست — بدانسانکه از جا نیارست خواست
رسیده بهفتاد کم مایه زخم — بجامه ز خون داده پیرایه زخم
ز زخم انکه بد مانده ناگشته ریش — ره میکده را گرفته به پیش
گسسته ز پیکار و کینه رده — شکسته در و بند از خمکده
صراحی گرفته بجای تفنگ — پیاله بجای گلوله بچنگ
کزینجای باروت کرده کزک — بر ایشان نه کس پاسبانی یزک
چو زنجیر در چرخ پیوسته جام — لب جوی و تشنه هیون بی لجام
بدانسانکه نوشد بدلخواه آب — بخوردندان تیره رایان شراب
سراسر ز باده گرفتند کام — می پخته خوردند و گشتند خام
زمام خرد داده یکسر ز دست — چه پرسی ز دیوانه چون گشت مست
نبد هوش گشتند بیهوشتر — ز مستان مدهوش مدهوشتر
ز باده شود گرم هر گه دماغ — خرد را فرو پژمراند چراغ
باندازه خوردن بود غمگسار — کمش نوشدارو و پر زهر مار
مران ناسپاسان چو مستان شدند — همه خودسر و خودپرستان شدند
بکوشید هلول که شاید سپاه — گرفته ز مستی سوی هوش راه
ببرج و بباره برآیند باز — مگر باز گردد بد کینه ساز

ز مستی نپذرفت از وی کسی | ز باده چو بیخویش بوده بسی
همه جامه کرده ز آزرم چاک | بنزدیک ایشان چه هلول چه خاک
چو بد گردش روز وارون به پیش | نه بیگانه آمد بکارش نه خویش
فراوان بکوشید و سودش نبود | چو بخشش نباشد ز کوشش چه سود

مسخر شدن قلعهٔ کلکته و دخول سراج الدوله و طلب فرمودن او میستر هلول را و مکالمه کردن با او از روی غضب و طلب داشتن خزاین و مرخص نمودن از پیش خود

سه پهره چو بگذشت از روز پاک | سر اختر هلول آمد بخاک
شدش یوسف روز نزدیک چاه | ستاره از و روی پوشید و ماه
سواری سوی باره آمد دوان | بدست اندر از آشتی یک نشان
بدستان فرستاده سالار بنگ | که آمد بسرگاه و هنگام جنگ
نموده ره آشتی آشکار | بخود رام کرد آن رمیده شکار
ندانست نخچیر خود بسمل است | شکسته پر و پا و دست و دلست
بگستردن دام نبود نیاز | بمانده فرو از تکاپوی باز
بپا کرد او نیز ز انسان درفش | برو روز رخشنده گشته بنفش
بدژ اندر آمد ز دشت آن سوار | نهانش بد و نیک در آشکار
بهلول در گفتگو باز کرد | ز هر گونه گفتار آغاز کرد
بگفتار او را به پیوست دل | چو هلول بگفتار او بست دل
ز بیرون بد اندیش با نردبان | سپه کرد نزدیک باره روان
سپه آمد و نردبان بر نهاد | بدیوار و آمد ببالا چو باد

یکی توپ کردند زانجا رهای — بیلی نام نزدیک هلول بپای
بد استاده از انگریزی گروه — گلوله بدو خورد و شد او ستوه
تنش گشت از زخم آن گوله ریش — ازو شد روان خون ز اندازه بیش
همان لشکر مست گشته زمی — به بیرون شدن تیز بنموده پی
در مغربی کرده از باره باز — ره رستگاری بخود داده ساز
همیخواست از باره رفتن برون — که شاید تن آغشته ناید بخون
بدین آرزو چون گشادند در — بدروازه بد لشکر کینه ور
درآمد هماندم ز بیرون سپاه — بشد دژ پر از لشکر کینه خواه
همه لشکر مست از کف تفنگ — بدشمن سپردند پی کین و جنگ
گریزان چو از شیر شرزه شکار — همیخواست رفتن برون از حصار
چو نخچیر در جرگه گشته اسیر — گرفتار گشتند برنا و پیر
چو یکساعت از روز بد مانده جای — جهانجو باسپ اندر آورد پای
ز خرگاه با ویژگان سپاه — بگردون ز شادی بسوده کلاه
چه شادی که انجام آن بود رنج — جدا کردش از پادشاهی و گنج
همان میر جعفر که بد خویش اوی — بلشکر چو دستور در پیش اوی
بیاورد همراه در کلکته — گشاده چو شد راه در کلکته
سراج و دگر نامداران اوی — دلیران و خنجر گذاران اوی
چو در شهر آمد ز میدان کین — دو رخ سرکه و ابروان پر ز چین
بفرمود هلول بیاید به پیش — بیامد دل از بیم جان گشته ریش
زبان تیز کرده بسان سنان — بیازرد جانش بتیغ زبان
ازان پس که بسیار خوارش نمود — بتندی دل افگار و زارش نمود

پر از خشم گفتش که ای خیره سر — فراوان بگنجینه چون نیست زر
درو روپیه هست پنجه هزار — اگر هست پوشیده کن آشکار
مرا سیم و زر هیچ نامد بدست — چو پشت تو زین غم مرا دل شکست
ازین پیش جان مرا بد امید — بیابم زر سرخ و سیم سپید
بتاراج آید بکف خواسته — ز هر گونه گنجی بیاراسته
کنون نیست جز باد چیزی بدست — بگو گر جز این چیز پوشیده هست
دل و جان گوینده جویای سیم — نیوشنده خاموش از ترس و بیم
چو انجام آورد این گفته را — همه خواهش خام ناپخته را
بگفتش بجان دادمت زینهار — دل و دیده را پر غم و نم مدار
بمردی مردان روز نبرد — بگردی گردان بادار و برد
بشمشیر هنگامهٔ روز کین — ببند و بسوگند آیین و دین
به پیمان و عهدی که دارد سپاه — کزان بر نگردد شود گر تباه
ز من هیچ ناید بتو بر گزند — نه کشتن نه خستن نه زنجیر و بند
گذشت آنچه بگذشت در گاه کین — سپس زین بتو نسپرم راه کین
بآرام بنشین تو بر جای خویش — ناستد برنجاندنت کس به پیش
ز نزدش چو برگشت آن مستمند — گشاده بخود دید زندان و بند
سپاه بد اندیش از پیش و پس — شده مرغ جان ورا چون قفس
برفتن برو تنگ گردیده راه — نمیدید بیچاره را دیده راه
ز بس پاسبانان بگرد اندرش — نفس را شده سخت ره در برش

محبوس شدن هلذل با اسیران سپاه و شرح تعب آن تیره روزان در آن شب سیاه

زفرمان سالار پیمان شکن — بگفتار چون مرد و کردار زن
چو هلول بخانه در آمد زراه — سر پاسپانان بغوج و سپاه
بفرمود کورا نمودند بند — بکاخی فکندند زار و نژند
صد و چل و شش نیز مرد ان جنگ — چه از بوم هند و چه بوم فرنگ
که در دست بنگالیان بد اسیر — همه را دل از زندگی گشته سیر
بنزدیک هلول در آن تنگجای — ببردند و بستند بر رخ سرای
درازا و پهنای جای زبون — زده گز نبوده شنیدم فزون
اسیران فتادند زنده بگور — هوا گرم و تفته بسان تنور
بجز چنگ خورشید نبوده جای — چو دوزخ سراسر پر آتش هوای
زمین گشته چون آهن تافته — ز گرمی دل کوه بشکافته
چو برتابه ماهی بدریای آب — شده از تف و تاب گرمی کباب
شده کوره خشت پز ز مهریر — ز سردی نشان نی ببالا نه زیر
بویژه بد آن شب چنان سخت گرم — که دوزخ ز گرمیش میداشت شرم
بزندانیان گشت دشوار کار — که ننماید آسان بکس کردکار
بیارم شمردا نچه سختی گذشت — شب تیره و تیره بختی گذشت
ندانم چه گویم ز گرمای سخت — بر ایشان چه آورد سردی بخت
دران تنگ زندان و تاریک جای — نیارست جنبانذکس دست و پای
بجائیکه بد بسته ره بر نفس — کجا گنجد آنجای آنمایه کس
بر ایشان جهان چشم سوزن شده — به پیوسته تنها و یکتن شده
بدل برده هریک بدینسان گمان — چو از کوه گردد سپیده دمان
ز خورشید بر سر نهد چرخ تاج — ز کینه که در سینه دارد سراج

نماند زمازنده یکتن بجای — که ناید بجز زشت از زشت رای
بچوگان شمشیر سرها چو گوی — رباید بغلطد بمیدان وکوی
درشگ زندان گرفته بدست — همی هر کسی خواستی آن شکست
بسی زور کردند تا بشکنند — مگر سر زتیمار کشتن رهند
همه آزمودند نیروی خویش — نهاده ببگشودنش روی خویش
بجنبید دروازه از جای خود — نه برداشت از جایگه پای خود
دل بگنول از گرمی وشگ جای — همی جست چون کاه از کهربای
برآتش چو سیماب بشتاب تن — سراسر پر از آب رخت بدن
بنزدیک زندان یکی پاسبان — فراوان برو رفته روز وشبان
بدو استاده او را بخوانده بپیش — بگفتش که ای پیر فرخنده کیش
دهم مر تورا رو پیه یک هزار — اگر بهر خشنودی کردگار
ززندان یکی نیمه مردم بدر — نموده کنی بند جای دگر
که از شگی جاو تاب هوا — زتن گر رود جان بدارم روا
ولیکن درین تیره زندان شگ — زتابش شود موم پولاد وسنگ
نمانده دگر هیچ تاب وتوان — بتن تلخ گشتست شیرین روان
چو بشنید آن پیر ازوی سخن — زپیشش شده دور مرد کهن
زرفش دمی چند نگذشته پیش — بیامد وراخواند نزدیک خویش
بیارم بدو گفت این کار کرد — چو بشنید بیچاره شد پر زدرد
فزون زانچه پذرفت پذرفته باز — فرو ریخته اشک گرم وگداز
بگفتش که از بهر داور پاک — کزویست گیتی بامید وباک
رهانی مرا گر زتنگی جای — تورا بهره باشد بهر دو سرای

شنید و از آنجا یگه رفته باز بیامد نرفته زمانی دراز
بگفتش که نواب رفته بخواب بآرام از رنج کرده شتاب
زپیرون چو رفتست در خوابگاه کسی را نیزد یک او نیست راه
زمن چشم این کار کردن مدار من از خود نیارم چنین کرد کار
شنید و دل از زندگانی برید بدستش نیامد کلید امید
زگرمی چنان گشت زندان بتنگ که در کوره تفته شود خشت و سنگ
همه رخت پیرون نموده زتن بکف بهر خود کرده چون بادزن
فراوان چو بد مرغ اندر قفس بُد جای جنبیدن بال کس
هوا دمبدم میشدی تند و تیز بشب گشته پیدا خور رستخیز
دگر بارچه پیده هر یک بدر همیخواست کندن زبهر گذر
پس یکدگر کرده بنیروئی نشد کنده آن در زدست کسی
زبس کوشش و رنج و گرمای سخت زبان گشت از تشنگی لخت لخت
همه راشده خشک کام و دهان نمیبُرد جز آب کس بر زبان
برآورده افغان همه بهر آب زغوغا ستاره برآمد زخواب
چو بشنید ناله مه پاسبان برایشان بجشود و شد مهربان
یکی را بفرمود کاندر شتاب بیارد یکی مشک پُر کرده آب
بیاورد و نزدیک زندان رسید چو دید ارزندانیان آب دید
زبس تشنگی هر کسی بهر آب نموده بپیش آمدن را شتاب
همی باز خورد این بدان آن بدین فراوان تن افتاد روی زمین
بدالسان شده پی سپر زیر پای که تن ماند بیجان فتاده بجای
بمردند بسیار با داغ و درد نکرده لب خشک تر زآب سرد

دو ساعت چو بگذشت بر نیم شب | بسی را ز تن جان بیامد بلب
بزندان درون زنده پنجاه کس | بماند و ز گرمی همیزد نفس

استفسار فرمودن سراج الدّوله از هلول و آوردن او بحضور و مقیّد نموده فرستادن او را باد و انگریز دیگر بمقصود آباد و غارت شدن کلکته و مراجعت سراج الدّوله بمقرّ خود

چو غول سیه دامن اندر کشید | جهان گشت بر گونه شنبلید
سپهدار بنگاله بگشاد چشم | ز خواب و بفرمود از روی خشم
ز هلول بیارد کسی آگهی | بود زنده یا کرده قالب تهی
ز زندان پژوهنده بگشاد در | نبد زنده جز از سه و بیست سر
بمرده صد و بیست با چار مرد | روان کرده پدرود با داغ و درد
بیک گوشه هلول نشسته دژم | دو رخساره از خون دل داده نم
ز اندوه زندان و تیمار جان | شده زعفرانی رخ ارغوان
ز زندان ورا برد نزدیک شاه | بدید و بتیزی نموده نگاه
بخائیده دندان کین چون پلنگ | بسائیده از خشم با هم دو چنگ
بپرسید و گنج و خزانه کجاست | کجی پیش ما ور بگو گفت راست
ز زر و سیم پوشیده کن آشکار | که گردی تو از راستی رستگار
وگرنه بدژخیم گویم سرت | ببرّد ز خون سرخ سازد برت
ز پاسخ فرو ماند هلول بجای | به ننهاده چون کس شود رهنمای
سه کس ز انگریزان که نامی بدند | بپایه بزرگ و گرامی بدند
یکی هلول و دیگری کرٹ نام | سیوم والکٹ مرد با نام و کام

بفرمود زنجیر بستن بپای | دگر بندیانرا نمودند رهای
بمقصود آباد آن هر سه تن | فرستاد سالار پیمان شکن
پراگنده شد لشکر کینه جوی | بتاراج در شهر بنهاده روی
ببردند هر چیز یکه آمد بدست | بشد شهر آباد ویران و پست
تهی گشت یکسر دکان و سرای | زتاراج ایمن نماند هیچ جای
ارم وش یکی شهر آراسته | زهر گون که خواهی در و خواسته
نمودند ویرانتر از دشت و راغ | خرامان زهر سو دران بوم زاغ
سپه سر بسر شد تو انگر بزر | سپهدار کین توز پیرای و فر
نیندوخت هیچ از بجز از گناه | زبس خون کز و ریخت بر خاک راه
گه کین هر انخون که شد ریخته | بگردن ورا ماند آویخته
بویژه بزندان هر انکس که مرد | سبک رفت و بار همه او ببرد
ازانگه که آدم بیاید پدید | کس اینگونه بیداد هرگز ندید
زکلکته گر داند نام کهن | دگر گونه نامش بگفتند بن
بعلیا نگر شهر مشهور کرد | از و نام دیرینه را دور کرد
بگفتن زعلیا بپندار پای | زعلیا علی ماند انگه بجای
بیرگشتن از کلکته رای کرد | چو برابرش کامزن جای کرد
مانچند نامی زنام آوران | سبک در گریزد ببایه گران
در انجای سردار و سالار کرد | تنش را انجلعت گرانبار کرد
بدو داد لشکر سه باره هزار | که باشد ورا یار هنگام کار
۱۱۵۶ روان گشت روزه دیم از جهل | تن باد پایان پر از آب خوی
چو نزدیک هوگلی بپیمود راه | فرستاد از پیش چندی سپاه

بسوی فرانسیس داده پیام — بتلخی تو گفتی پر از زهر جام
بتندی سخن همچو هندی پرند — که گردد نیوشنده ریش و نژند
نیاری بمن گر فراوان نثار — زر و گوهر و خواسته بیشمار
سرت از بدن دور و جانت ز تن — شود نیز نابی تو گور و کفن
همانا شنیدی که با انگریز — چه کردم بپولاد و شمشیر تیز
بتر زان کنم با تو از خشم و کین — بن و بیخ تو بر کنم از زمین
بنزد بلندیز هم زین پیام — فرستاد از آزگم کرده نام
چو هر دو شنیدند پیغام سخت — دل از بیم در سینه شد لخت لخت
بترسیده از زشت کردار اوی — بزر کرده یکسو ز خود خار اوی
بلندیز کرده در گنج سست — بصندوق در کرده سیمین درست
شمارش رسانیده تا چار لک — چو رخشان ستاره بر اوج فلک
فزوده بران نیز پنجه هزار — بداد و برست از بد روزگار
فرانسیس زینمایه لک کرده کم — فرستاد و بربست دست ستم
ز تیمار آزرم دادند سیم — که از سیم شاید رهیدن ز بیم
شد آگنده از رنج کس گنج شاه — بمقصود آباد آمد ز راه
ده و یک گذشته ز ماه جولی — سبک شد رکاب وی از بار پی
برین داوری رفت چون پنج روز — سه انگریز در بند و پر رنج روز
بر ایشان ببخشود پروردگار — شده مادر مادرش خواستار
بفرزند فرزند آن پیرزن — چو مادر بمهر و بکین شیرزن
بیامد بخواهش گشاده زبان — شنو پند از مادر مهربان
رها کن سه بندی دلخسته را — ببند و بزنجیر پابسته را

کن آزاد آزادگان را ز بند | بر افتادگان زور نبود پسند
چو ایزد بدشمن تورا داد دست | بسوی خدا بین مشو خود پرست
برد بهرهٔ نیک از روزگار | نیوشد سخن آن کز آموزگار
شنید و پذیرفت و آزاد کرد | دل پیر مادر از آن شاد کرد
چو گشتند آن هر سه بندی رها | بر آورده پر همچو مرغ هوا
بلندیز جائی که بودش نشست | ز زاد و ز توشه تهی هر سه دست
رسیدند گشته رها از گزند | بماندند انجایگه روز چند
وز انجا سوی چیچره کرده روی | برفتند ناکام و دل کامجوی

آگاهی یافتن جماعهٔ انگریزیه در مدرس از سانحهٔ هایلهٔ کلکته و روانه نمودن لشکر بسپهسالاری کرنل کلیف و آڈمرل واٹسن باسترداد کلکتّه از سراج الدّوله

گذشت از جولی روز چون پنج و ده | بمدرس فرستاده آمد زره
ز پیکار سالار بنگ و بهار | به پیش بزرگان نمود آشکار
گذشت آنچه بیداد بر کلکته | وزیده ببد باد در کلکته
بر مهتران یکسره یاد کرد | لب سروران گشت پر باد سرد
همه انگریزان ازین آگهی | گل روز غم کرده یکسر بهی
باندیشه بنشست باهم گروه | بدل بار اندوه مانند کوه
ز هر گونه گفتار آورده پیش | بگفت هر کس اندازهٔ رای خویش
یک از آشتی گفت و دیگر ز جنگ | یکی از شتاب و دگر از درنگ
ز پرخاش و نرمی فراوان سخن | شنیدند و گفتند آن انجمن

سرانرا در اندیشه سر شد دو تا — خرد سوی پیکار بنمود راه
همه را با نجام کین شد گزین — فکندند کشتی بدریای کین
زجنگی پیاراسته شش جهاز — رونده چو تیر و پرنده چو باز
بهر چار ودنام کشتی جنگ — بود ویژهٔ خسروان فرنگ
جز از پادشاهان آنسر زمین — ندارد کسی کشتی جنگ و کین
زبان چون بنامش بگردد بکام — نخواند ورا غیر منوار نام
ازان شش یکی را بدهٔ گفت نام — که کین نهنگش بخستی زدام
نهاده در و توپ بدشصت و چار — برو و آشن میر بحری سوار
کنبر لند نام دگر ره نورد — دران توپ هفتاد بهر نبرد
سیوم شنگیر و توپ شصت اندرو — نشسته بسی مرد جنگی درو
چهارم که سالس بری نام داشت — دران توپ پنجاه آرام داشت
برج و اثر آن کشتی پنجمین — دو رده دران توپ نادره کین
ندارم زنام ششم آگهی — چو از نام آن بود دفتر تهی
بهمره هم از کمپنی سه جهاز — پر از آلت و مردم رزمساز
غرابی پر از نفط و گوگرد و قیر — روانه بهمراه مانند تیر
اگر کشتی دشمن آید بجنگ — بپهلوی او گشته نزدیک و شگ
دران کشتی هر کس که باشد سوار — بزور ق بیاید چو شد سخت کار
فروزند آتش بکشتی درون — کزان کشتی دشمن آید زبون
جهاز بد اندیش گردد تباه — بسوزد شود چون زکال سیاه
سپس زین بهر جای زینسان غراب — که آتش فروزد بدریای آب
گزارش ز کشتی آتش فشان — کنم تا نماند بتو بر نهان

کنبر لند بروزن سمر قند
لام نون اول بفتحه باید خواند

ویا آتش افروز بهمش نام — فروزنده در آب چوب و رُخام
ویا تخته لفظ و گو گرد و قیر — بخوانم چنانچون بود دلپذیر
چو شد کار کشتی همه ساخته — بگردون سر پرده افراخته
سپه نهصد از خاک و بوم فرنگ — همه همچو ببر دمنده بجنگ
زهندی سپه پنجصد با هزار — بتیر تفنگ دوخته چشم مار
بر ایشان سپهدار کرنل کلیف — بفیروزی و فرخی او حلیف
دلیر یکه باخوار مایه سپاه — سیه کرد گیتی به بنگاله شاه
۱۷۵۶ زماه دهم روز رفته دو هشت — بکشتی شد آنشیر میدان درشت
بدریای گردون چو کشتی ماه — سفاین بدریا به پیمود راه
زماه دگر مبر دوده رفته روز — زمین گشت روشن ز گیتی فروز
دهی بُد زکلکته فرسنگ ده — ورا فلته نام و فتاده بره
جهازات آمد بدانجا فراز — دو کشتی ز سنگار پس مانده باز
بطوفان جدا گشته از همرهان — ز دیدار یاران بمانده نهان
یکی زان کنبر لند شاهی جهاز — زبوم یورپ اندر و رنساز
فرون بر دو صد بود پنجاه مرد — فروزنده آتش بگاه نبرد
بُد از کمپنی مال پری دگر — در و ساز کین بار بُد سر بسر

نامه نوشتن کرنل کلیف و آڈمرل واٹسن بسراج الدوله و فرستادن پیش مانکچند بکلکته و جواب نوشتن مانکچند

دو کشتی ز یاران چو افتاد دور — کم آمد اگرچند لختی بزور
بمردی نه دلتنگ کرده نبد — دو سالار پُر دل دو مرد خرد

کلیف سپهدار شمشیر زن — دویم میر بحری که بُد واتشن
بنام جهاندار بنگ و بهار — یکی نامه کردند چون نیش مار
پُر از گرز و شمشیر و توپ و تفنگ — ز مردی و گردی و ناورد و جنگ
سراسر سخن پُر ز بیم و هراس — نکرده درو هیچ آزرم پاس
نبشتند کای مهتر خیره رای — تورا کرده بد اختری تیره رای
تورا نیست در مغز یکجو خرد — ازان راه دیوان دلت بسپرد
نهادیکه دارد ز دوزخ سرشت — نیاید ازو نیک جز کار زشت
درختیکه در باغ کشتی ز خار — کند پای جان تو ریش و فگار
کجا گندم آری بکف در درو — چو در کشت خود کشتهٔ خار و خو
کنون بنگری کشتهٔ خویش را — کمند بلا رشتهٔ خویش را
به بینی چو پیچیده در گردنت — پشیمان روان گردد اندر تنت
بدانی که بسیار بد کردهٔ — نه بر ما همه بد بخود کردهٔ
شود گرم چون آتش کارزار — شوی خوار و بر تو شود کارزار
ببازارگانان گشادی کمین — بیا جنگ مردان جنگی ببین
اگر پایداری کنی در نبرد — روا باشد انکه تورا گفت مرد
به بیشه درون گرگ و روباه پیر — شمارد تن خویشتن را دلیر
چو آید پدیدار شیر و پلنگ — دلیری بود گر نماید درنگ
ازان خویشتن را پسندیدهٔ — که شیران پیکار کم دیدهٔ
مر این نامهٔ پُر ز گرز و کمند — سرش را نکردند از مهر بند
بنزد ما نگچند کرده روان — که این نامه را تو سراسر بخوان
وزانپس روان کن بسوی سراج — که بادا سر او برهنه ز تاج

رسید و چو برخواند آن نامه باز | شد آگه روانش ز بنوشته راز
سراسر سخن همچو تیر خدنگ | نیارد شنیدن ورا چوب و سنگ
چگونه جهاندار بنگ و بهار | تواند شنید آن سخنهای خوار
ز بیمش فرستاد نارست مرد | دو رخسار گلنار گون کرده زرد
فرستاد پاسخ بدینگونه باز | که آمد بمن نامهٔ دلگداز
نیارم فرستاد از پیش خویش | بنزد سرافراز خود رای و کیش
فرستم گر این نامه نزدیک اوی | تنم را بگو از روان دست شوی

روانه شدن کرنل کلیف بتسخیر قلعهٔ موسومه به بَرْبَرْ و بمقابله آمدن مانکچند و برگشتن او پریشان و نژند

ز ماه دژمبر چو بر بیست و هفت | شماره ز روز گذشته برفت
روان شد ز فَلته جهاز و سپاه | بسوی میاپور آمد ز راه
در آنجا یکی قلعه بربر بنام | بخشکی بپا کرده بود از رخام
کلیف سپهدار پیکارجوی | به پیکار آن باره بنهاد روی
بخشکی بیاورد لشکر ز آب | بروهای مردی ز کین داده تاب
دلیران بوم یورپ پنجصد | درنده تن دشمنان همچو دد
ز هندی سپه آنچه همراه بود | ز کشتی بیاورد یکسر فرود
همان نیز دو توپ ناورد و کین | بیاورد از آب روی زمین
روان گشت تا نزد بربر رسید | بره بر دهی کوچک آمد پدید
یوروپین جدا کرده هشتاد مرد | سه ره صد ز هندی سپه داد مرد
فرستادگان ده بجنگ آورند | نباید ز سستی درنگ آورند

بفرمان

بفرمان روانشد بدانسو سپاه — دگر لشکر مهتر کینه خواه
یکی پست جائی بُد از خشک رود — ز تن آلت رزم کرده فرود
بهر سوی هر کس پراگنده گشت — بهر جا که دیدند سایه بدشت
ز رفتن همه خسته و کوفته — همه را سر از خواب آشوفته
بر ایشان شه خواب آورده تاخت — ز خود دور کرده همه ساز و ساخت
همه سر نهاده بروی زمین — بخفتند و بدخواه بُد در کمین
زبان گیر دشمن ز بیراه و راه — همه کار لشکر نموده نگاه
به پیش مانکچند آمد دوان — بمژده گشاده برو بر زبان
گرفته سر دشمنش خواب مرگ — فتاده بهر جای بی ساز و برگ
روا باشد ار دست شوئی بخون — سر بخت بدخواه سازی نگون
هماندم بیاورد لشکر بجنگ — بران خفته گان روز شد تار و تنگ
بسی خفته بر جای خفته بماند — دگر نامهٔ زندگی برنخواند
ز خواب گران کس نبرداشت سر — نشد گشته از کشته گشتن خبر
همی مرگ بارید از میغ تیغ — بدانسانکه باران ببارد ز میغ
سری کو سبک شد ز خواب گران — چو خس دید خود را در آب گران
پر آشوب شد لشکر انگریز — هویدا بر ایشان دم رستخیز
همه را از آن هول دل پُر ز بیم — شده لاجوردی رخ همچو سیم
کلیف دلاور در اندشت خون — سپه را بمردی شده رهنمون
بدل داد کان داده دل شیر مرد — هراسیده را پر دل و چیر کرد
ز هر دو سپه گشت پیوسته جنگ — خروشیدن آمد ز توپ و تفنگ
مانکچند زانسوی و زینسو کلیف — برزم و بناورد گشته حلیف

بکوشید هر کس همی بهرنام پر از کف دو لب همچو از باده جام
شد از دود و از گرد تیره جهان ز دیدار ها روشنائی نهان
بهنگالیان انگریزی تگرگ فرو ریخت زانسانکه از باد برگ
مانجند آنجا که استاده بود برزم و به پیکار دل داده بود
یکی گوله از توپ گشته رها گذشت از سر او بروی هوا
برفتش دل پهلوانی ز کف گریزان برون رفت از پیش صف
نترسد زجان هر که روز نبرد گر از راستی نگذری اوست مرد
جوان تناور نیاید بکار روان از دلیری چو باشد نزار
ز پیکار لشکر همه باز خواند سوی کلکته تندچون باد راند
بره پا نکرده برون از رکاب ز گرد هزیمت برخ بر نقاب
چو از ره بکلکته آمد فرود سری پر ز گرد و دلی پر ز درد
بدانجای لشکر همه باز داشت سرنامور سوی هوگلی گذاشت
بیامد بهوگلی چو آسیمه سر بزد دلیران آن بوم و بر
مر انگریزیه را بمردی ستود ز ایشان هنرها ستایش نمود
سپاهش نجستی بود چون پلنگ گریزد از و شیر هنگام جنگ
نهنگ دمان گر برآید ز آب به پیکار ایشان نیاورده تاب
بدریا بدانگونه گردد نهان که دیگر نه بیند کسش در جهان
جهاندار تا دو جهان آفرید کس اینگونه مردی و گردی ندید
بداندیش خود را بنیروی دست ستود و دل نیکخواهان شکست
شنید و ببر سید یکسر سپاه ستانیده زانجای پیموده راه
بمقصود آباد بنهاده سر بزد سراچ آمد آن نامور

بدو آشکارا نمود آنچه دید نیوشنده را گشت رخ شنبلید

تصرف در آمدن قلعهٔ برزبر باسهل وجوه و روانه شدن لشکر ظفر پیکر و سفاین کوه شکوه بسمت کلکته و اختصاص یافتن بفتح و فیروزی

چو بگریخت دشمن ز آوردگاه دهی بود نزدیک برزبر راه
کلیف و دگر لشکر رزمجوی بآسایش آنجای آورده روی
بیاسود لختی ز رنج نبرد درون شسته بدشست پیرون نگرد
بخور شید چون ماه لشکر کشید جهان چادر نیل بر سر کشید
ز تاب ستاره بدریای آب بگسترد چادر ز دُر خوشاب
کلیف و دگر والئ هر دو بر باندیشه سنجیده با یکدگر
ز کشتی دو صد چست ملاح مرد فزون نیز پنجاه بهر نبرد
بپا ورده از آب روی زمین چو بارهٔ بد جنگ و آهنگ کین
بباشند یاور بهنگام کار شود پیش یزدچو شد پیش یار
از آنها یکی گشته از باده مست بدانسانکه نشناخته پا ز دست
چنان گشته بی خویش از جام می ندانسته جای سر از جای پی
ز بس پهشتی همیچو پیل دمان سوی بارهٔ برزبر آمد دوان
بره اندر از دشمنان کس ندید همیرفت تا نزد خندق رسید
از آنجا پامد بپای حصار نه کس پاسبان بود و نی دیده دار
ز پستی تن خود ببالا کشید ز بیدار و خفته ندید کس پدید
ز جان دیوستی او گشته دور روان از سروش خرد یافته نور

بسر مغزش از خرمی کرد جوش — برآورد فریاد و بانگ و خروش
بتنها تن خود گرفتم حصار — چو شیری که تنها بگیرد شکار
ندارم درین کار را انباز کس — مرا بازوی بخت انباز بس
شنیدند آواز یاران اوی — زمیدان سوی باره کردند روی
ز بد خواه یک کس نبد مانده جای — تهی باره و برج و کاخ و سرای
ز بیم دلیران بوم فرنگ — نموده تهی دل ز پیکار و جنگ
همه بال مردی فرو ریخته — همانشب از آنجای بگریخته
بدست آمد آن بارهٔ سر بماه — نگشته تنی از دو رویه تباه
چو روز دژ مهر بسته ده رسید — پر از روشنی گشت گیتی رشید
ز بر بر جهازات گشته روان — بگردون برافراشته بادبان
بدریا همی شد چو ران عقاب — سر سال نو آمده آفتاب
بماه نخستین و روز نخست — سر سال پنجاه و هفتم ز رست ۱۷۵۷
گذشته پس از هفصد با هزار — شده روی دریا ز کشتی بهار
نموده چو بستان ز هر گونه رنگ — در آن گلبن از توپ و گل از تفنگ
بدریا رسیده میان دو جای — برابر دو قلعه نموده بپای
علی گڈ یکی نام و تا نه دگر — بلنگر پیاسوده شد ره سپر
دویم روز کرنل کلیف دلیر — ز دریا بخشکی بر آمد چو شیر
ز نیمه فزون انگریزی سپاه — ز هندی سپه نیز با او براه
بسوی علی گڈ شد از روی آب — بگلکته رفتن سرش پر شتاب
سپاه و جهازات از خشک و تر — روانه ز کینه پر از باد سر
چو یک بهر از روز بالا کشید — دو کشتی بگلکته از ره رسید

یکی تیگر و دیگری کنٹ نام | بلنگر نمودند آسوده کام
برآمد تو گفتی بدریا کنار | دو ابری که آتش بیارد ببار
ببارید بر باره ژاله زکین | زمین گشت پر ژاله آتشین
رسانیده گوله بدشمن پیام | که بودن بگیتی بتو شد حرام
کنون توشهٔ رفتنت ساز کن | در گور بر روی خود باز کن
وگر زندگی بایدت ناگزیر | زبالای باره فرود آی وزیر
نشستن تورا اندر اینجا بس است | بپرداز کین جای دیگر کس است
بیامد چو جوینده جای خویش | تو بردار از جای او پای خویش
سر خویشتن گیر و بردار گام | وگرنه بگیرد بنا کام و کام
چو خورشید از تیغ گنبد گذشت | پر از نالهٔ توپ دریا و دشت
بباره بد اندیش برگشته بخت | دلش گشت از بیم جان لخت لخت
جز از پهر افزون نیاورده تاب | گریزان چو سیماب از آفتاب
همه ساز ناورد مانده بجای | باوارکی تیز بنموده پای
گریزان برفته سراسر سپاه | یکی پا برهنه دگر بی کلاه
بره اندرون بود کرنل کلیف | که آواره از باره آمد حریف
دلیری که کپتان بدوکوٹ نام | زکشتی سوی باره بگذارد گام
بیاورد با خویش لشکر فرود | برآورده از جان بدخواه دود
بفرخندگی کرد آنجا نشست | دل از خرمی باده بنموده مست

منصوب شدن میستر دریک با سایر عمال بمناصب سابقهٔ خود در کلکته و لشکر فرستادن ببندر هوگلی و بتصرف در آوردن

مران انگریزان و میستر دریک — بینباشته چشم مردی بریک
بسختی نیارسته کردن درنگ — گریزان بکشتی شده گاه جنگ
بمانده همانجا نرفته به پیش — بدریا بسر برده با جان ریش
ز مدرس چو آمد جهازات جنگ — بکلکته گردید نزدیک و تنگ
شده شاد و پیوسته با همرهان — به پیکار بسته سراسر میان
چو کلکته آمد دگر ره بدست — زبردست بدخواه شد زیردست
بر ایشان پر از مهر شد واٹسن — بهر کار و پایه که بُد انجمن
همه را بران کار و پایه گماشت — بگردون سر پست شان برفراشت
سپرده بهر کس همه کار پیش — نه کم کرد زان پایه کس را نه بیش
چو بر جای خود رفت میستر دریک — برو گردش روز بد گشت نیک
بهر سو فرستاد کار آگهان — پژوهندهٔ رازها در نهان
ز دشمن برو هیچ پوشیده راز — ز نزدیک و دور و نشیب و فراز
نماند ز هر گون بیارد خبر — هویدا نماید برو سر بسر
ز هوگلی ربان گیر او همچو باد — بیامد بدینسان ورا مژده داد
ز باک دلیران خاک فرنگ — برخ هوگلیان را نماندست رنگ
همه کرده از بیم رخساره زرد — پر از گرد دلها ز گرد نبرد
تهی از روان کرده گور نفس — تن خویش در گور بینند و بس
شنید و ز شادی ببالید سخت — بدانسانکه از آب بالد درخت
باندیشه با ویژگان سپاه — نشست و پسندید زینگونه راه
بهوگلی فرستاد باید بجنگ — سپه تا بیارند هوگلی بچنگ
پسندیده گفتار او مهتران — نمودند لشکر بدانسو روان

برج و اثر و چار دیگر غراب بدربار روان چون پرنده عقاب
ذوره از یورپ مرد هفتاد و پنج بنزدیکشان گوله زرین ترنج
زهندی دو صد مردم رزمجوی بمیدان شاپیده در رزم روی
همه رامنوده بکشتی سوار زماه نخستینه بدروز چار
روان گشت از بهر پیکار و جنگ برج و اثر آمد ز رفتار لنگ
زمین گیر گردید و از جای خویش نیارست جنبید و رفتن به پیش
برین برچو آمد بسر روز پنج رها از زمین گشت آن اژدهای سنج
برافراشته بادبان بر هوا بفرمان یزدان فرمانروا
دو یم روز لشکر بهو گلی رسید زکشتی همه رود شد ناپدید
بباره سپه بود دوره هزار شد افروخته آتش کارزار
روان گشت پیغام توپ و تفنگ زگوله هوا گشت بر مرغ تنگ
همه روز تا گشت نزدیک شام نبرده ز آسودگی هیچ نام
ز آنگریز بازید هیچون سحاب بدژ اندرون تیر آتش ز آب
چو دیوار بسیار بد استوار برو نامد آسیب گوله بکار
فراوان بیفتاد در روی شکست بیفتاد لختی ز دیوار بست
چو کم مایه خنجر بباید پدید شب تیره بر دیده پرده کشید
چنین رای زد انگریزی سپاه سحر چون گریزد ز خورشید ماه
نمایم حمله بردی و زور ز دژ دشمنان را برانیم دور
بدین آرزو سست کرده کمر بهودند چون گشت پیدا سحر
فرود آمده یکسره از غراب بنزدیک باره رسیده شتاب
بدیوار بر رفت یکسر سپاه بدژ هر که بود از سپه کینه خواه

نهاده بپکسوی کین وستیز — گرفتند از رستس راه گریز
بدشمن دژو باره بگذاشتند — زمهر برو بوم رخ کاشتند
زدروازهٔ شهر بیرون شدند — روان زاب دیده بجیحون شدند
که کس از یورپین وارهنده ده — شد از لشکر انگریزی تبه
دژ سخت آسان بیامد بدست — زکم فوج بسیار لشکر شکست
نخستین مه و روز بد نوزده — زبوم یورپ هر که بود از سپه
زهوگلی سوی کلکته بازگشت — بشادی نوردیده دریا و دشت
همانجایگه ماند هندی سپاه — که آن بوم دارد ز دشمن نگاه

روانه شدن نواب سراج الدوله بعزم محاربهٔ انگریزیه و نامه نوشتن کرنل کلیف بطلب مصالحه و قبول نمودن نواب از روی مخادعه و وقوع قلیل مجادله پیوم وصول او بحوالی کلکته

کنون بشنو از کار بنگاله شاه — سراج آن فزایندهٔ تاج و گاه
چو از کار کلکته رفتش بگوش — برآشفت و مغزش درآمد بجوش
زکشور سپه را سوی خویش خواند — درم داد و دینار و لشکر براند
دلی پر ز کینه روان پر ستیز — چو آتش که افروزد از باد تیز
دو منزل یکی کرده پیگاه و گاه — بآهنگ پیکار پیموده راه
سپه را کنار و کرانه نبود — بدآن بد که بختش جوانه نبود
چو انجام آمد بختینه ماه — بهوگلی ورا مانده میل راه
بیامد بپیش اندرش آب رود — گذر کرد و آمد بدینسو فرود
چو بگذشت لشکر بدینسوی آب — عنان سوده از دست و از پا رکاب

روان گشت و نزدیک هوگلی رسید — خورش شد بهوگلی دران ناپدید
زبیم جهانسوز بنگاله شاه — زهر سوی مردم بخود بسته راه
کسی دانه ناورد بهر فروش — بشد شنگ سرمایهٔ تاب و توش
همان پیشکاران فوج و سپاه — برفتند از ترس بسپرده راه
بهوگلی سپه گشت بی بال و پر — نه خوردن پدیدار و نی کارگر
پرستار یکتن نمانده بجای — شده غله نایاب چون کیمیای
همانگه که سالار این روی رود — بیاید با فوج و لشکر فزود
بنشته یکی نامهٔ دلپذیر — بنزدش ز کرنل کلیف دلیر
بپامد پر از مهر و اندرز و پند — ببهبود نزدیک و دور از گزند
ز کینه سوی آشتی رهنمای — پسندیدهٔ مردم نیک رای
بود به گر از جنگ و از داوری — به پیچی و سر سوی مهر آوری
ره آشتی هست بهتر ز کین — ز پرخاش آشفته گردد زمین
ستیزه ز گیتی برد رنگ و بوی — خردمند هیچ ز پیکار رویی
کراید مرا دل همی سوی مهر — سوی کین نپیچان تو از مهر چهر
مداند کسی راز چرخ بلند — که گردد زیانکار و که سودمند
برآید نه هر بار از آب جوی — کسی را پر از آب شیرین سبوی
بود فارغ و ایمن از روزگار — که باشد ز پرخاش و کین برکنار
چنین چرب گفتار و شیرین سخن — ز من چون رسد سوی آن انجمن
نبستی نباید بر کس گمان — نترسم که کین ریشیر ژیان
همم هوش و رایست و هم دستگاه — همم شیر مردان فوج و سپاه
همم زور بازوی و چنگال تیز — نه پیند کسی پشت من در گریز

بآهنگ کینه چو بندم کمر — به پیشم چه نخچیر چه شیر نر
چو برخواند آن نامه دانا دبیر — سراج تهی مغز بیهوش و دیر
چو بُد غره بر جنگ پیشین خویش — کشیده بکلکته بُد کین خویش
در یک و دگر انگریزان از وی — شکسته بتابیده از جنگ روی
بفیروزی خویش بوده دلیر — ندیده به بیشه درون نره شیر
گمان برد خود را دلیر و سوار — چو خود کس ندانست در کارزار
گشاده زبان را بدستان و بند — نموده ره آشتی را پسند
فرستاد پاسخ بدینگونه باز — بشد آشکارا نبشته براز
پسندیده آمد سراسر سخن — بکندم ز دل کینه را بیخ و بن
ندارم بجز نیکوئی در گمان — نسیجم ببد آشکار و نهان
همی خواست دشمن بگیرد بخواب — بگفتار نرم و بشیرین جواب
ندانست گفتی که باشد دروغ — نگیرد بنزدیک دانا فروغ
کجا ماند ایمن ز نیرنگ و رنگ — چو بدخواه را رای بیند بجنگ
فرستاده برگشت و آن کینه ور — از آنجا بکلکته بنهاده سر
زبان مهر گوی و روان پُر ز جنگ — روان شد هماندم نکرده درنگ
سنه ۱۷۵۷ زماه دویم چون فروغ سپهر — سیوم روز بنمود رخشنده چهر
بکلکته در بامدادان بگاه — پدید آمد از دور گرد سپاه
نهان از سپه گشته کوه و مغاک — بچرخ برین بر شده گرد و خاک
چو خورشید بر تیغ گردون رسید — همه روی هامون سپه گسترید
بنزدیک باره یکی باغ بود — درازی و پهنیش چون راغ بود
دران باغ سالار بنگ و بهار — بیامد فراوان بهمره سوار

برافراشته قبهٔ بارگاه | زبالای او خیره دیدار ماه
بهر سو بدانسانکه شاید بجنگ | نهاد و بپا کرد توپ و تفنگ
گره برد و ابرو زکین برزده | زلشکر بیاراست صف ورده
چو کرنل بدید انکه دشمن چه کرد | برآمد زخرگاه بهر نبرد
بجنبید با لشکر از جای خویش | بهمراه شش توپ انداخت پیش
بمیدان چو آمد زپرده سرای | زدشمن برو توپ نه شد رهای
سه دسته برو حمله کرده سوار | بیامد شد افروخته کارزار
کلیف دلاور ستاده چو کوه | بمردی زخود دور کرد آنگروه
به پیکار نامد فراوان درنگ | زشب شد جهان لاجوردی برنگ
زهمدیگران گشته هر دو جدای | زرزم و زکینه کشیدند پای

طلب فرمودن نواب سراج الدّوله از کرنل کلیف دو کس از انگریزان بجهه جواب و سؤال بمکیدت و احتیال و رفتن میستر والش و میستر اسکرافتن بمعسکر نواب و اطلاع یافتن ایشان از تزویر ما فی الضّمیر و گریختن از لشکرگاه او

دویم روز کز دلو چاه سپهر | نمود یوسف روز رخشنده چهر
چو اخوان یوسف سپهدار بنگ | برون شهد و اندر منش چون شرنگ
بنزد کلیف دلاور پیام | باندیشهٔ سست و تدبیر خام
فرستاد و از انگریزی گروه | بگفتار دانا و دانش پژوه
هشیوار و داننده و رایزن | دو کس را بنزدیکی خویشتن

بخواند آشکارا پی گفتگوی | نیوشند و بدهند پاسخ بدوی
ندانست کس چیستش در نهان | ازین خواندن دود لاور مهان
چو کرنل شد آگاه ازراز اوی | بدان داستان گشت انباز اوی
دو مهتر گزین کرد دانش سگال | بهوش و بفرزانگی پیهال
ازان دو یکی را بده واش نام | گذارندهٔ پاسخ و شادکام
دگر اِسکَرفتن که گاه پیان | بکامش زبان بُد چو خنجر روان
بیفزا الف تا شود اِسکَراف | سپس تن بخوان تا شود نام صاف
زنزدیک خود کرد هر دو روان | سوی نامجو مهتر کامران
نبشته یکی نامه پُر آفرین | فرایندهٔ مهر و کاهندهٔ کین
بدینسان در آن نامه بنموده یاد | سپس زانکه آن مهتر از راه داد
ره آشتی کرد با ما پسند | چرا بهر کین زین نموده سمند
گذشته زپیمان نکرده درنگ | بهوم و برما بیامد بجنگ
زکف داده راه بزرگان پیش | بخویش و بما برکند نوش نیش
نباشد گزین بلند اختران | بریدن زپیمان شدن برکران
بدانش سرانیکه سنجیده اند | گذشتن زگفتار بد دیده اند
چو تو نامداری بلند اختری | به پیمان شکستن نه اندر خوری
گزین کن رهی کان بود سودمند | زچیزی بپرهیز کارد گزند
چو هر دو فرستاده از دور را | رسیدند نزدیک بنگاله شاه
سپردند آن نامهٔ نامور | چو شد آگه از راز آن سر بسر
دو کس از بزرگان لشکر بخواند | نهانی بگوش سران راز راند

بدانسانکه آگه نشد هیچ کس نیوشنده دانست وگوینده بس
سپس سوی آن دو فرستاده روی نمود وچنین گفت آن نامجوی
شمارا نبرد یک دستور من نباید برفتن ازین انجمن
بدو راند باید زهر گونه راز شنیدن ازو پاسخ خویش باز
مران دو فرستادهٔ راهجوی زشه سوی دستور کردند روی
زخرگه چوگشتند هر دو برون بهمره اُمیچند بُد رهنمون
درین نامه نامش گذشته بپیش دل ازمهر آن هر دو افگار و ریش
زبان پیش آن هر دو بگشوده باز فرو خواند در گوش آن هر دو راز
بباشید آگاه ازکار خویش گمانم بد آید شمارا به پیش
بدانید گفتار من استوار نگویم بپندار گفتار خوار
زگوینده چون گفته آمد بگوش نیوشنده گاز از سر رفت هوش
ببُردند باخویشتن این گمان که بدخواه بد راه تیره روان
همانا که مارا بزندان وچاه نشاندند روزخشان سیاه
بزنجر وغُل گردن وپا و دست ببندد وکند شهد برما کبست
همان به گریزیم ازپیم بدخواه خویش گریزیم ازپیم بدخواه خویش
چوشب بود وگیتی سیه همچوزاغ فروزان بپیش اندرون بُد چراغ
برابرهمیرفت مشعل براه که تا راه باشد هویدا زچاه
چوگشتند آگه زچاه نهان بره کنده ازبهرشان بدگمان
بزندان فرستاده ازپیش خویش بزندان تباهی زچاهست پیش
نمودند خاموش سمع وچراغ به پیراه پیموده آندشت وراغ

گرفته ره کج گذشته زراست | برفتن زپا گرچه نیرو بکاست
بره بر بجائی نکرده درنگ | بلشکر گه خویش گشته شتگ
رسیده بنزدیک کرنل کلیف | نمودندش آگه زکار حریف
دلاور بدانست سالار بنگ | ندارد دیگر رای نارد و جنگ
زمهر بداندیش بگسسته دل | برزم و به پیکار بربسته دل
بخود گفت چون سر کشد روز پاک | زدشمن برآورد باید هلاک
پذیرد چو گیتی زخورشید نور | سرش کرد باید تهی از غرور
چو نیمی زتاریک شب باز ماند | دو سیصد زملاح کشتی بخواند
زدریا بپا ورد روی زمین | که باشند یارش بهنگام کین
دو سیصد دگر نیز مردان جنگ | که بُد زاد و زه شان بخاک فرنگ
فزون بُد برامنا یه پنجاه مرد | گزیده همه بر گاه نبرد
دگر توپچی نیز صد کس دلیر | مکیده بانگلند پستان شیر
جدا کرد از توپها توپ چند | کزان بندش را رساند گزند
دران گوله شش رطل رفتی بکار | ببندزان فزون سنگ آن در شمار
دو ره چار صد نیز هندی سپاه | بپا راست درخورد آورد گاه
همه شب همی کار لشکر بساخت | بجنبید شایسته سامان و ساخت
زهرچ آن بکار آید از بهر جنگ | نکرده در آن هیچگونه درنگ
همه را بنزدیک خود گرد کرد | سپرد آنهمه با سپاه نبرد

پیرون آمدن کرنل کلیف بمقاتله و رسیدن سپاه نواب بمقابله و پیوستن بپیکار و جنگ و انجام یافتن بهنگام نام و ننگ

ومضطر شدن نواب از دلیری لشکر فرنگ

سحرگه که شد آتش روز تیز — بفکند در جان شب رستخیز
بفیروزی انگریزی گرده — شه خاور آمد بفر و شکوه
کلیف آن بمیدان دلاور پلنگ — سپاه استه صف بسامان جنگ
روان گشت با فوج و خیل و سپاه — نژم بد فراوان در آن صبحگاه
هوا تیره زانگونه بود از ضباب — که از دیده پوشیده بد آفتاب
گران دود در دیده افکنده دود — زمین زیر پا هیچ پیدا نبود
دران تیرگی بد روانه سپاه — صدای سم اسپ آمد ز راه
چو آوا بگوش سپهبد رسید — نشد پیش آنجا که بد آرمید
سپه را همه جا بجا باز داشت — دو دیدار بر راه دشمن گماشت
چو بدخواه نزدیک آمد ز دور — چو تندر دل توپ آمد بشور
فراوان برافروخت توپ و تفنگ — ز خون لاله گون گشت میدان جنگ
سیاهان بنگاله از سرخ خون — نموده بچشم اندرون سرخ گون
تو گفتی که رنگی ز قرمز فتا — بپوشید و شد دشت قرمز نما
بخاک اندر آمد فراوان سوار — تبه شد ز بد گردش روزگار
رها گشته از چنگ مرگ و بلا — بیاویخته با دم اژدها
گریزان برفتند یکسر زپیش — تبه کرده فرزند و پیوند و خویش
پدر باز نشناخت فرزند را — چنان میوهٔ جان دلبند را
بکوشیده آزادی خویشتن — بمانده پسر را بخونین کفن
کلیف دلاور پس اندر دمان — ز توپ و تفنگ گشته گوله روان
بهر شلک از پا فکندی سوار — فتاده تن پروان هر کنار

گسسته نشد هیچ توپ و تفنگ — زمین گشته یکسر چو مرجان برنگ
سپهبد چو نزدیک دشمن رسید — یکی سخت پیکار آمد پدید
ز بنگالیان آنکه بد رزمساز — دو توپی که بوده فراوان دراز
به پیش اندر افکنده بهر ستیز — دو بازو و چنگال بگشاده تیز
دمادم از آن توپ اژدر نهاد — رها مهره کرده بتندی چو باد
جهان پر فشافش ز تیر تفنگ — روان در کشاکش ز پیکار و جنگ
ز هر دو سپه جنگ پیوسته گشت — ز بس دود ره بر هوا بسته گشت
پریدن نیارست پران عقاب — بخورشید از گرد بسته نقاب
دو و بیست از انگریزی گروه — چه کشته چه خسته فتاده ستوه
چو شد اسپری روز و نزدیک شام — نهان تیغ خورشید اندر نیام
همی خواست کرنل از آن رزمگاه — بیاید بدژ اندرون با سپاه
ز آورد که تافت چون روی خویش — پس اندر بد اندیش و او بود پیش
همه ره بریده بجنگ و ستیز — بکلکته آمد مه انگریز
ز آغاز تا گشت انجام جنگ — بشد آنچه کشته سپاه فرنگ
یوروپین سپه بیست با هفت کس — بیفتاد پدرود کرده نفس
ده و دو ز ملاح کشتی بمرد — ز هندی ده و هشت کس جان سپرد
از آن کشتگان سه گرامی بدند — بلشکر سرافراز و نامی بدند
از آن سه دو کپتان و یک بد دبیر — دو مرد سلح شور و یک تیز ویر
یکی پای و دیگر بریجز بنام — بمیدان در از مرگ نوشیده جام
سیوم خامه زن بلچر هوشمند — رها گشت مرغ روانش ز بند
کسانی که از زخم گشتند ریش — یوروپین نبوده ز هفتاد بیش

دوره شش ز ملاح شد زخمدار — ز هندی همان پنج و سی شد فگار
ز نواب لشکر فراوان بمرد — دوره یازده مرد سالار و گرد
همه مهتر و سروران سپاه — همه نامداران با آب و جاه
فتاده بخواری در آن تیره خاک — ز زخم گلوله بدن چاک چاک
سپه نیز شش بار صد کشته شد — سر و تن بخون اندر آغشته شد
تبه اندران دشت شد چار پیل — بیفتاده چون چار توده ز نیل
تکاور هیون پنجصد شد هلاک — که از سُم شان کوه بُد سینه چاک
ز بالا شتر سر فکنده نگون — فتاده همه تن پر از خاک و خون
بسی کشته افتاده بُد گاو نر — شده پشته از کشته در هر گذر
ندانم شمار هیون و سوار — چه اندازه خسته شد و زخمدار
چو سالار بنگاله آن سخت جنگ — نگه کرد گیتی برو گشت تنگ
بدانست بنود بدشمن پسند — نتابد بنزدیک آتش سپند
همه شب ز اندیشه خوابش نبرد — پی روز آینده اختر شمرد
که آیا بفردا چه آید به پیش — ز چرخ ستمکار وارونه کیش
بترسید کاید به پیشش گزند — نه بر آرزو دید چرخ بلند
روان پُر ز اندیشه و روی زرد — تهی دیده از خواب و دل پُر ز درد
بانجام رایش بران شد درست — دل و دست باید ز پیکار شست
گزیدن ره آشتی به ز جنگ — مگر نشکند سر ز آسیب سنگ
نگه کن خردمند پیشین چه گفت — بناخن کسی سنگ خارا نسفت
کند چهرهٔ ارغوانی بنفش — کسیکو زند مشت خود بر درفش

مصالحت خواستن سراج الدّوله از کرنل کلیف

وقوع صلح مشروط ببعض شروط

سر آمد باندیشه شب بر سراج — جهان روشن و روز آگشته داج
پشیمان و سرگشته از کار خویش — نموده پر آشوب هنجار خویش
بدانگه که دشمن از و جست مهر — بروز آشتی هیچ نگشاد چهر
همیخواست کورا نماید تباه — با فزونی مرد و فوج و سپاه
چو در ماند در جنگ و بیچاره گشت — چو موش دل سخت چون خاره گشت
ز پیش انچه بایست کرده پس — بنزدیک کرنل فرستاد کس
ز سختی گذشته شده نرم خوی — نموده ز جنگ آشتی آرزوی
شنید و پسندید کرنل کلیف — بامید خود روز دیده حلیف
بدان آشتی خواست زو چند چیز — بنذ خوار در خواست بوده عزیز
نخست انچه از کمپنی رفته مال — بتاراج و غارت شده پایمال
سپارد همه را بدو باز پس — اگر خویش بر دست و گر بر دگس
دگر انکه باروی و برج حصار — ز کلکته هر گه شود سست و خوار
و گر ره بدیوار یا بد شکست — که باید مرا ز از نو باز بست
بدانسانکه باید نماید درست — ز انگریز نارد کسی باز جست
نمائی چرا جای خود استوار — تورا باچنین استواری چکار
سیوم سکه خانه کند انگریز — زند بر طلا سکه و نقره نیز
بود آنزر و سیم هر جا سره — نباشد بداد و ستد ناسره
چهارم ببنگاله از انگریز — رود هر کجا مال و کالا چیز
چو باشد بران ز انگریزی نشان — بهر کشور و شهر گردن کشان
ازان حبس و زان بار باشند دور — نگیرند زان یک پشیزه عشور

به پنجم بدانگه که فرخ سیر — بشاهی بیاراست اورنگ زر
زکلکته رفته بدرگاه اوی — دو کس ز انگریزان آزاده خوی
زبانرا بدرخواست آراسته — زشه چند امید دل خواسته
از آنها یکی بوده این آرزوی — پسندد اگر شاه آزاده خوی
بود نزد کلکته ده هفت و سی — دران جز کشاورز نبود کسی
برانجا بیاده خدائی اگر — ببخشد بما خسرو دادگر
نهد شاه گیتی بما گر سپاس — همه را بخوبی بداریم پاس
پذیرفته بد آرزو شهریار — در انگه نه بر آرزو رفت کار
نیامد بدست آن سی و هفت ده — نشد انگریز اندر آنجای مه
سپرد آنهمه را سپهدار بنگ — مر انگریزیه را چو شد کار تنگ
زنی را پسر کرد دل آرزوی — سوی کوی افسونگران کرد روی
بافسون همیخواست زاید پسر — بگیرد بنازش در آغوش و بر
بدادش یکی مهره نیرنگساز — که بربند بر بازوی خویش باز
به بستر چو انباز گردی بشوی — تورا پور آید یکی ماه روی
بگفت آنچه افسونگر تیره رای — زن کم خرد آوریده بجای
تن خویش آراسته چون بهشت — بنزدیک جفت آمد آن بدسرشت
بخواهش رگ مرد شد استوار — سوی بسترش برد از بهر کار
دو سیمین ستون نارسانده بدوش — بیفتاد و از تن شدش تاب و توش
بروزن بپاشید مشک و گلاب — که شاید شود مشک خشکش پر آب
هماندم شد آن مرد بیچاره سرد — نشد مام و رفت از سرش نیز مرد
چو آن زن همیداشت در دل سراج — بگیرد زکلکته باج و خراج

نیارست واز کف چو رفتش زمام | زمینداری آن سی و هفت گام
سپرد و ز آسیب خود را خرید | ز مردی چو در خویش یارا ندید
ششم آنچه شاهان پیشین زمان | بانگریزیه داده پیمان بر آن
بماند نسازد در آن کم و بیش | سر مو نه پس سازد آنرا نه پیش
۱۷۵۷ چو شد عهد و پیمان چنین استوار | ز ماه دویم روز نه در شمار
سراج سرافراز آزرم جوی | همان میر جعفر که بد خویش اوی
دلب رام کو بود رای بزرگ | ز رایان دیگر بپایه سترگ
گرامی بنزدیک بنگاله شاه | چو دستور دانا نماینده راه
بهندوستان هر که باشد وزیر | ز هندی نژادان باهوش و ویر
بخوانند دیوان مر او را بنام | ز نامش زبان چون بگردد بکام
زبانرا بسوگند آراسته | زبان آفرین را گوا خواسته
بگفتند زین عهد تا جان بتن | بماند نگردد ز ما انجمن
برین گفته باشیم ما استوار | نه پنهان بگردیم و نی آشکار
بزرگان چو پیمان بیاراستند | شد انجام گفتار و برخواستند
سرانرا سر آمد ز پیکار سیر | ز گردش نشد هفت پرکار سیر
فراوان بگردید و گردد بسی | جز ایزد نداند نهانش کسی
ببینیم تا گردش روزگار | چه آرد شگفتی ز نوروی کار
سیوم روز فرمانده بوم بنگ | سپه برنشانید از دشت جنگ
روان شد سوی کشور و شهر خویش | بجز ننگ نندوخته بهر خویش

اشتعال نایرهٔ منازعت میان انگریز و فرانسیس در یورپ

دبتصرف آوردن انگریزان کلکته بندر چندانگر محل کوتی فرانسیسان بعد استیذان واستر خاص ازسراج الدوله

چوازجنگ پیشینه پرداختم — دگر رزم وپیکار را ساختم
روان خامه مانند کشتی درآب — بجنگ فرانسیس دارد شتاب
بپیچد چو زین رزمگه بادبان — به پیکار بنگاله گردد روان
ببوم یورپ درمیان دوشاه — دگر ره ره آشتی شد تباه
زبس خون روان گشت در ژرف کین — بجای گیاخون برست از زمین
سوی کلکته آمد این آگهی — کز آسودگی شد دوکشور تهی
فرانسیس با انگریزی سپاه — کمر بسته دیگر بآورد گاه
سران چون شنیدند آوازجنگ — گزیده ندیدند دیگر درنگ
زآزرم دلها پرداخته — به پیکار دشمن شده ساخته
نزدیک کلکته چندانگر — یکی بندری هست بازیب وفر
فزون نیست ازچار فرسنگ راه — فرانسیس را بود آن جایگاه
برآورده کوتی وکاخ اندروی — سراهای پهن وفراخ اندروی
بازارگانی گزیده نشست — گشاده بداد وستد هردودست
بانگریز این آرزو یافت راه — زدشمن بگیرند آن جایگاه
نموده بداندیش راخوار وپست — پارند چندانگر را بدست
چوجرگفت وفرمان بنگاله شاه — کشیدن نشایست آنسو سپاه
یکی نامه کرنل کلیف دلیر — همان واتسن نام بردار شیر
نبشتند نزدیکی نامور — براندند دران رازدل سربسر

بجنگ بد اندیش داریم رای | بما از ره مهر گر کد خدای
به پیکار کردن بجنبد جواز | بدستوری مهتر سرفراز
برانیم لشکر بچندا نگر | بکین بد اندیش پرخاشخر
ببردی روان کرده زوجوی خون | زچنگش نمائیم کوتی برون
چو مهتر شد آگاه زین گفتگوی | پسندش نیامد به پیچید روی
بجانش گران آمد این داستان | در آرزو بست بر راستان
بُریده ز کلکته راه دراز | بدرگه اُمیچند آمد فراز
ندانم چه دانه بپاشید و دام | بزرگان درگاه را کرده رام
در آرزو کرد بر خود فراز | ز نواب آورد در کف جواز
چو دستوری مهتر آمد بچنگ | روان شد سپه بهر پیکار و جنگ
کلیف سپهدار با واتسن | دو سالار پردل دو دشمن شکن
۱۷۵۷ بهمره گرفته سه جنگی جهاز | چو از مارچ مه ماند یک نیمه باز
رسید اندر نزدیک چندا نگر | دو رویه به پیکار بسته کمر
گشادند بازوی جنگ و ستیز | بشد آشکارا دم رستخیز
همی بود ده روز پیوسته جنگ | زمانی نیاسود توپ و تفنگ
سه و بیست منزل چو خورشید راه | بگردون به پیمود از مارچ ماه
بسوی فرانسیس آمد شکست | نشستنگهش رفت پیرون ز دست
شد انگرز فیروز اندر نبرد | بشد روزی بدمنش آه سرد

در چاه انداختن کوتی دار قاسما بازار موسوم بلا نواب سراج
الدوله را بریسمان اخبار کاذبه و منقطع شدن حبل المتین

فرانسیس را بد بقاسم بزار — گشاده بداد و ستد راه و کار
همان کوتی و کاخ و قصر و سرای — برای نشستن نموده بپای
یکی از فرانسیس با نام ورای — بکوتی درون بود فرمانروای
بزادن چو از مام گشته جدا — پدر مر ورا نام نهاده لا
چو بگرفت انگرز چند انگر — ازان چند روزی چو آمد بسر
چنان خواست کز راه رنگ و فریب — دهد کار خود را یکی رنگ و زیب
بسالار بنگاله گفت دروغ — رساند و زان داد خود را فروغ
بدستان ز دستش عنان خرد — ربود و کشیدش سوی راه بد
بپنداخت او را ز افراز چاه — بتاریک غار و بجاه سیاه
ببرید ز انگریزیه مهر اوی — کزان سختی آمد مر او را بروی
بگفتش سوی منسبئی چل جهاز — پر از توپ و پر مردم رزم ساز
که هر یک بدیدن بود همچو کوه — دران نامجویان بفر و شکوه
برفته گمانم باندک زمان — برآرد دمار از تن بدگمان
بگیرد ز منسبئی را بدست — بانگریزیه رخ نماید شکست
چو ز انجا بپردازد از رزم و جنگ — بدرس روانه شود پیدرنگ
بدانجا چو شد کارها ساخته — همه پرده بر چرخ افراخته
بیاید سوی کلکته همچو باد — ز رزم زان شود دشمن و دوست شاد
پی او ز هندوستان برکند — بدیجا نیارد دگر دم زند
چو بشنید آن مهتر نامجوی — همه راست پنداشت گفتار اوی
ندانست زین گفتهای دروغ — بخواهد همی کار خود را فروغ

چو از انگریزان بدل بار داشت — بجان درد و تیمار بسیار داشت
شنید و دلش شد چو باغ بهار — بباغ روان جای گل گشت خار
ره ناسپردن گرفته بپیش — بگرداند آیین و هنجار خویش
همیشه سرش گرچه پی مغز بود — همه کار ناخوب و نانغز بود
پیکباره گردید بمغز تر — گزید انچه بد کار نانغز تر
ندانسته آماس از فربهی — نکرده جدا شومی از فرهی
زپیمان که بد داده در جنگ پیش — بانگریز یه چون زبون گشت و ریش
ندادن روا داشت پذرقه را — نهادن بطاق آنهمه گفته را
سر خویشتن کرده پر باد و دم — فراوان پذیرقه میداد کم
بهانه بگاه وفا کرده پیش — کم و کاست میکرد در گفت خویش
نمیخواست کار دهمه را بجای — سر پر غرورش دگرشد برای
گمان برد انگریز یابد شکست — فرانسیس گردد برو چیره دست
نماند پی او برین بوم و بر — برو اختر شوم سازد گذر
ببرد زهندوستان پای اوی — تهی گردد ازوی همه جای اوی
باین رای واندیشهٔ سست و خام — زراه وفا کرد یکسو لگام
چو باوی جهانرا دگربود خواست — ندانسته راه کج از راه راست
بگفتار و کردار نا استوار — بزرگان خود نیز میداشت خوار
بیازرده هر کس بخوی و زبان — همه بوده بدخواه او در نهان
نباشد اگر آدمی نیکخوی — برنجد زخوی بدش جان اوی
بگفتن چو شیرین نباشد زبان — شود تلخ گوینده را کام جان
هر انکس که بد پیشتر خویش اوی — زبیگانه افزون بد اندیش اوی

ز بیگانه دشمن بکس بیم نیست | که چون دشمن خانه دژخیم نیست
بُدن ایمن از دشمن خانگی | زنا بخردی هست و دیوانگی
به بیگانه دشمن چو او گشت دوست | کشد از سر شیر درنده پوست
چو با شاه کابل یکی شد شغاد | که چون او برادر کسی را مباد
ببین تا چه سان رستم پیلتن | زبون گشت و جانش برآمد ز تن
دلیری که با نامور صد هزار | بُدی بس بیفتاد در چاه خوار
ز اختر چو سالار بنگ و بهار | ببایست بیند بد روزگار
بخانه بد اندیش بسیار داشت | بهر گام افتاده صد خوار داشت
برون نیز بدخواهش آمد پدید | برو تیره شد روزگار سپید
شده هر دو همدست و هم پشت و یار | زگاه بزرگی و از گیر و دار
نمودند آواره و دربدر | سراپا برهنه پُر از خاک سر
تنش را نموده بشمشیر چاک | بخواری فکندند بر تیره خاک

رخصت خواستن کرنل کلیف از نوّاب سراج الدّوله بجهة قبض نمودن کوتی قاسما بازار بالای کوتی دار و جواب دادن نواب از روی طیش و غضب و پدید آمدن انواع رنج و محنت و تعب

کنون از سپهدار بنگ و بهار | بگویم نهفته سخن آشکار
شنیدم بدانسانکه از ترجمان | که گوید بمن ز انگریزی زبان
بلفظ دری بخشش زیب و فر | فزایم نیوشندگان را خبر
بچندانگر چون کلیف دلیر | برفت و سر دشمن آورد زیر

ازو شهر و کوتی بمردی و زور — گرفت و بجانش در افکند شور
چو زانجا بپرداخت آن شیر فش — زگشت زمانه دلش گشت خوش
بسوی جهانجوی بنگ و بهار — یکی نامه بنوشت و کرد آشکار
بفرمان دارندهٔ ماه و خور — ز دشمن بپرداخت چندانکه نگر
یکی زان گروه بد و نابکار — نشسته بکوتی قاسم بزار
بخواهم بنیروی برتر خدا — چو نامش کنم از بزرگیش لا
بگیرم ببندم ورا در کمند — بجان و تنش نارسانده گزند
پسندد اگر مهتر نامور — نبندد بما هیچ راه گذر
دهد راه ما را بقاسم بزار — که بدخواه خود را بسازیم خوار
بدانیم کان نامجوی دلیر — بود خوش بما همچو شکر بشیر
بما یکدل و یکزبانست و راست — ندارد بجان هیچگون کم و کاست
برون و درونش نباشد جدا — روانش دورنگی ندارد روا
بهر کار ورزد ره مهر و داد — ز بیداد ناشاد و از داد شاد
جز این پاسخ ما گر آرد به پیش — ببدخواه ما باشد او یار و خویش
بود بیگمان دشمن ما بجان — ندارد یکی آشکار و نهان
گذشته ز رسم و ز راه وفا — پسندد بما در نهانی جفا
نباشد بما بی گمان دوستدار — گرامی کند دشمن و دوست خوار
همه راه کینه بما بسپرد — ز عهد و ز پیمان خود بگذرد
چو نامه بسالار کشور رسید — بچرخ آتش خشم او سر کشید
برآشفت و چین برد و ابرو فکند — ز دل بخیهٔ کینه بر رو فکند
دو دیده برافروخته چون چراغ — چو لاله برون داده از سینه داغ

زبان گوا

زبان کرده خنجر بگاه سخن — بپیش که و مه که بود انجمن
بپوشیده راز خود از دشمنان — نمود آشکارا آنچه بودش نهان
ز کینه یکی تازه رخمی بکشت — بناسخته رایی و بگفتار زشت
هر انکس که ناسخته گوید سخن — ز تیشه کند ریشهٔ خویشتن
چنین پاسخ نامه را داد باز — نزید کشیدن سخنها دراز
وکیل شما کو بود و آتش نام — بداو تا کنون نزد من شاد کام
گرامی مرا و را چو جان داشتم — بر هیچ تیمار نگاشتم
بجستی ز من هر چه امید و کام — بدو زار زو میسپردم لگام
کنون تیره شد آب و پیش من — بدانم که هست او بد اندیش من
بدژخیم گویم که از پیکرش — کند در زمان دور بار سرش
بپولاد هندی تنش پاره پار — نماید بخواری بر آرد دمار
چنین خواهش ناستوده پسند — نماید چنان مردم ارجمند
شما با فرانسیس دارید کین — مرا نیست زو هیچ چین بر جبین
نکرده بمن هیچگونه گناه — روا دارم از چه شود او تباه
فرستاده شنید و مانند باد — بیامد سخن یکسره کرد یاد
چو بشنید کرنل کلیف این سخن — بدانست سالار پیمان شکن
مدارد نهان جز بهیچ بدی — به پیچد روان از زه ایزدی
بدلها ازین گفتها استوار — نشست از سر نو ز کینه غبار
دو رویه بپا زرده از یکدگر — بشد تازه آگنده از کین جگر
بهم هر دو را دشمنی شد درست — نهالی بدانسان ز کینه برست
ز حنظل بدش برگ و از زهر بر — جهان یکسره گشت زیر و زبر

پراگنده شد از جهان رنگ و بوی — بلا بار آمد ز هر چار سوی
نه بنگاله زان گشت پرنگ و آب — شده کشور هند یکسر خراب
زمانزا فتاده بگرداب رخت — بمردم شده کار دشوار سخت
نپردازد از خویشتن کس بکس — جز از داد گر نیست فریادرس
نیاید بصد سال هچارهٔ — بگردد اگر بهر غمخوارهٔ
زمین سخت و تا اسمان دور راه — بدین دو نیاید بکس از زور راه
نیارد کسی زنده رفتن بگور — نه بر آسمان نیز چون هست دور
چو دانه زبر زیر سنگ آسیا — فرو مانده مردم میان دو جا
رهی از گشایش نباشد پدید — دریسته راهیست پیدا کلید
شده شهد گیتی سراپا شرنگ — در روزی مردمان گشته تنگ
نه ناموس برجا بمانده نه نام — بنیکان شده زندگانی حرام
نهفته بهر جا بده پردگی — گزیده ز هچاره گی برده گی
نشیند ببازار از خانه زن — شود روسبی قحبهٔ خانه کن
بتابد رخ از پرده و شرم شوی — نشیند چو بازاریان کو بکوی
نیارد کسش گفت آزرم خویش — نگهدار و منما بکس شرم خویش
ز بازارگانان شده آبروی — بود پله ور میر بازار و کوی
هنرمند مردم همه گشته خوار — بسختی سراید بروزگار
کشاورز هم مردم پیشه ور — بخواری پرد روز خود را بسر

نفاق ورزیدن میر جعفر خان با نواب سراج الدوله و پیغام اتفاق نمودن با انگریزان در قلع و قمع بنیاد دولت او و استحکام

بزرگی هم ازدودمان سراج — شده پرورش از مهان سراج
بسی از نیاکان او فرهی — بدیده رسیده بجای مهی
همان نیز نزدیک سالار نو — گرامی و از مهتران پیش رو
سرنامداران درگاه اوی — گذشته زهر نامور جاه اوی
بدآن نامجو میر جعفر بنام — شده باخداوند بدرای و کام
گذشته زراه وفا بندش — نزایزد برسیده نزسرزنش
جفاجوی گشته بپرورد کار — بدی جای نیکی بیاورده بار
پسندیده بهر بزرگی و نام — خداوند خود را فکندن بدام
شده بندهٔ آزوجویای جاه — بکان ودلش یافته دیوراه
همه حق نان و نمک کرده خوار — نه شرم ازخدا نزخداوندگار
کسی کین سخن را فکندست بن — نگر تا چه گفتست نیکو سخن
سزد گر بُری بندهٔ را گلوی — که آید خداوندیش آرزوی
یکی ارمنی داشت نزدیک خویش — بگفتی بدو اندبد و نیک خویش
زپیش خود اورا امید اشت دور — چو همدم بدش درگه رنج وسور
زز هدان مادر چو گشته بدر — ورا نام پترو س کرده پدر
سخن آنچه میگفت بنگاله شاه — بجعفر چو دانستیش نیکخواه
که با انگریزان بگوید براز — شنیده جواب آورد نیز باز
بنیکی بسازد همه کار اوی — کندراست کج گشته هنجار اوی
بنزدیکی انگریزان همیش — فرستادی آن ارمنی جای خویش
میانجیگر یرا زوی تیز کام — برفتی زجعفر ببردی پیام

بپاسخ هر آنچه شنیدی سخن — بیاورده گفتی ز سر تا بن
بسالار بنگاله آن کینه ور — رساندی شنیده سخن سر بسر
دو هفته برفته ز اپریل ماه — گذشته یکبار ز آیین و راه
۱۷۵۷
گزیده ره زشت اهریمنی — بنزدیکی و آتش آن ارمنی
روان کرد و با او بدینسان پیام — فرستاد آن مهتر زشت کام
که با من جهاندار بنگ و بهار — سراج ان بداندیش بد روزگار
بجان تخم کینه بکارد همی — ز بدخواه خود میشمارد همی
بداند مرا با شما دوستدار — بخواهد که از من برآرد دمار
بمن دست یابد گر آن بدگمان — تنم را بخواری کند بیروان
هر آنگه روم من بدرگاه اوی — دلم پر ز بیم است از راه اوی
کمین کرده گیرد مرا ناگهان — ز کینه سر آرد بمن بر زمان
ببرد سرم را بشمشیر تیز — برآرد ز جان و تنم رستخیز
شب و روز باشد مرا زو هراس — همیشه بهمراه از بهر پاس
برم تیغ پولاد و هندی پرند — که گر آیدم پیش روز گزند
به پیش بلا باشدم چون سپر — بدیدمنش دور سازد مگر
چو بدخواه سازد بمن تاختن — مرا خواهد از پای انداختن
همالانه کوشم که شاید بجان — شوم رستگار از بد بدگمان
بمردی شوم کشته گر نیست باک — که از نادلیری نگشتم هلاک
بجز من دگر مهتران سپاه — فراوان از او دل نموده تباه
بجان گشته بیزار و دل پر ز درد — روان پر ز تیمار و رخ لاجورد
ز خوی بد او رسیده بجان — نخواهند زنده بود در جهان

دُلب رام کو هست دیوان اوی — بود در نهان دشمن جان اوی
جز او هر که مهتر بود بر سپاه — ز بس دیده زو رای زشت و تباه
بریده همه دل ز فرمان اوی — نهان سر کشیده ز پیمان اوی
همان نیز سوداگران گران — بپایه گران چون گران مهتران
همه پُر زر و سیم و پُر خواسته — سراها بخشت زر آراسته
ز بخشایش و مهر یزدان پاک — بنزدیک ایشان چه سیم و چه خاک
ببنگاله کس نیست مانندشان — بهندی جگت سیت خوانندشان
ازو پُر هراس و زیان گشته اند — بمن یکدل و یکزبان گشته اند
برانند با من چنین داستان — گر انگریزیه نیز همداستان
بباشند با ما گه داوری — نکرده دریغ هیچگون یاوری
بکوشند با ما بکین خواستن — چو آید زمان صف آراستن
بهم پشتی یکدگر کارزار — نموده بر آریم ازوی دمار
بخواری برانیم او را ز جاه — نزیبد ورا جز که زندان و چاه
بُریده ز جای مهی پای اوی — تورا برگزینیم بر جای اوی
بباشیم زانپس بفرمان تو — نه پیچیم گردن ز پیمان تو
بدانیم در تن تورا همچو جان — بباشیم یک آشکار و نهان
شود اینهمه کار انگه درست — که انگریز پیمان کند از نخست
بماند به پیمان خود استوار — ندارد چنین کار دشوار خوار
بعهد آنچه باشد مر او را پسند — نویسیم و بدهیم بیچون و چند
نوشته سپاریم با یکدگر — کزان کس نیارد به پیچید سر
سخن از سخنگو چو بشنید واتش — بکام دل خود جهان دید واتش

پسندید گفتار و شد شادمان | بگوینده گفتا که آباد مان
سخنهای تو هست آرام دل | فزاینده راهش و کام دل
همه هرچه گفتی بود دلپذیر | کنم گر بود ایزدم دستگیر
دلم شد از نیمژده رامش فزای | فزون باد رامش ترا از خدای

تلقین نمودن میر جعفر خان انگریز را از اینکه با نواب سراج الدوله سخن صلح در میان داشته تا ملحق شدن او با منافقان دیگر با لشکر انگریز به نواب را از جانب خود بلطایف الحیل متسلی دارند و نامه نوشتن میستر واتس بکرنل کلیف و آگاه کردن از ماجرای میر جعفر در فش کرنل بکلکته و پذیرفتن انگریزان سخن میر جعفر و پراگنده ساختن سپاه خود تهیه تسلی و اطمینان خاطر نواب و مطمئن نشدن نواب از طرف انگریزان و فرستادن میر جعفر را با مداد ڈلب رام بلپاسی

سر آمد چو با واتس گفتار پیش | دگر سان بپاراست گفتار خویش
فرینده چون دیو وارونه کار | دگرگونه دستان نمود آشکار
بشد واتس را اینچنین رهنمای | نموده ز خود دور ترس خدای
بباید بکرنل نبشتن نخست | چو رایش به پیکار گردد درست
بنواب راند سخن چرب و نرم | پر از لابه و مهر و آزرم و شرم
بدو دوستی آشکارا کند | بهر سان که داند مدارا کند

بگوید که جز آشتی نیست رای — مرا با تو ای نامور کدخدای
رمیده دلش را بپارد بدام — بخویشش نماید بدین رنگ رام
چو زآیینهٔ جان او گرد و زنگ — شود دور و آساید از بیم جنگ
بداند که با من ندارد ستیز — پس زین رو بچگون انگیزد
دل ناشکیبایش گیرد شکیب — بفتد بجاه غرور و فریب
تو با لشکر خویش بردار گام — که ما نیز سوی تو کرده خرام
دو لشکر بپیوسته با همدگر — به پیکار بدخواه بسته کمر
بمیدان برآریم از وی دمار — بکوشیم اندر گه کارزار
درختی که از خار گشته بلند — شما را و ما را رساند گزند
مرا نرا ز بیخ و ز بُن برکنیم — چو شد کنده آنرا بآتش زنیم
بسوزیم و خاکسترش را بباد — دهیم و بما نیم بی بیم شاد
نیوشنده از گفت گوینده مرد — شده شاد و اندر زمان نامه کرد
بنزدیکی کرنل نامور — نبشته سخنها و آن سر بسر
چو آگه شد از راز نامه کلیف — دلش گشت با شادمانی حلیف
ز لشکرگه خویش آنرز مجوی — سوی کلکته تیز بنهاد روی
بنزدیکی نامور مهتران — بگفت آشکارا نچه بودش نهان
مر ان نامه و آتش بنهاد پیش — نهفته نماند هیچ از کم و بیش
همه نامداران سرماه می — بکونسل نهادند فرخنده پی
بهر سو براندند کیت خرد — پس و پیش آن کار را نیک دید
بدیده بسنجید هر یک برای — همه را چنین رای آمد بجای
پذیرفت باید رخبفر پیام — بما بخت فیروز گشتست رام

سنہ ۱۷۵۷

بزرگان پسندیده این داستان — بپذرفته گشتند همداستان
دویم روز کرنل به پیش سپاه — بیامد ز کلکته پیموده راه
سپه انچه بودش دو بهره نمود — بکلکته یک نیمه فرمود زود
روانه شود تا نمونده درنگ — دگر نیمه را نامجوی فرنگ
فرستاد تا شد بچند انگر — پراکند آن لشکر نامور
بدانسانکه بُد داده جعفر بیاد — بماند برگ ازتند باد
سپه راجداساخت ازیگدگر — که نواب چون بشنود این خبر
بداند که با او دگر انگریز — ندارد سر جنگ ورای ستیز
بدین چاره ورنگ ودستان ورای — دل رفته از جایش آید بجای
بیاراید او را بتن در روان — ندارد غم رزم اندر روان
چو جعفر کند راست کار سپاه — فراهم بیارد همه کینه خواه
شود کار او یکسره ساخته — زسامان پیکار پرداخته
یکی گشته با هم بهنگام کار — ببینیم تا چون بود روزگار
کرا بهره ننگ و کرا بهره نام — رسد زین سرا پردهٔ نیلفام
دغا پیشه داود دغا باخته — بخود مهرهٔ برد انداخته
همی ازدغا او میخواست برد — کج خویشتن راگمان راست برد
زکجبازیش بود آگه حریف — روا ندانرا نلغزاند ازره حریف
بدانست درجان خود بیگمان — که دشمن کند تاختن ناگهان
سوی مرشدابادبرستیز — بیارد سپه مهتر انگریز
کند گرم هنگامهٔ کارزار — بشورد بمن گردش روزگار
زدشمن بترسید وغافل زدوست — زدشمن بتر در نهان دشمن اوست

برون پرخط و خال و نقش و نگار — درون زهر چون مار آرد بکار
بدیدار آهو و در خو پلنگ — زبان و دلش هست شهد و شرنگ
بفرمود تا جعفر تیره رای — ببورتکا و رمیا و رده پای
پاراسته ابرش ره نورد — بخود ساز کرده سلیح نبرد
بهمره کند کار دیده سوار — شمار هزارش ده و پنج بار
بسوی پلاسی رود پیدرنگ — نبزد دلب رام کز بهر جنگ
ازین پیش رفته بد انجایگاه — فراوان بهمراه برده سپاه
اگر دشمن آرد به پیکار مرد — ورا یار باشد بگاه نبرد
ندانست کو هم بود بدکنش — بود دشمن جانش اندر منش
چو بشنید جعفر پذیرفت زود — برفتن اگرچند خوابان نبود
برنجید جانش چو بُد پرگناه — اگر من نپویم بفرموده راه
برفتن اگر من درنگ آورم — پدیدار سستی بجنگ آورم
شود جان مهتر زمن بدگمان — مبادا رساند بجانم زیان
روان گشت و با او فراوان سپاه — بکوه و بهامون نورد دیده راه
به پیچاره کی گشته بُد راهرو — دلش سوی انگریزیه در گرو
دو دیده شب و روز در راه بان — کز انها چه پاسخ بیاید فراز

رسیدن جواب انگریزیه بمیر جعفر خان و اطلاع یافتن ایشان بحقیقت حال و کیفیت مطارحت او با میستر واتس و مطالبت بعضی از اموال

چو آمد ششم روز از ماه می — پیامد فرستاده آلوده جوی — ۱۷۵۷

بدست اندرش نامهٔ انگریز ز عهد و ز پیمان جنگ و ستیز
بسی نیز خواهش در آن کرده یاد بیاورد و نزدیک جعفر نهاد
چو برخواند آن نامه را نامور دلش گشت شادان و پر باد سر
سخن هرچه رفته بُد از آرزوی یکایک پذیرفت آن نامجوی
چو میخواست گردد شبان بر رمه بگردن گرفت آن نبشته همه
پسندید چون چیره بُد دیو آز همه خواهش از کوته و از دراز
مر آن نامه را زود پاسخ نبشت بدانسته نیکو چنان کار زشت
فراوان سخن هم سفارش بسی کزین راز آگه نگردد کسی
بویژه امیچند زین زینهار گر آگه شود زو شود سخت کار
کند آشکارا همه راز ما چو بانگ دُهل سازد آواز ما
بنزد که و مه کند آشکار پر آشوب ما را کند روزگار
همه شاخ امید پی بر شود درخت تنم نیز بی سر شود
رسد زین بنواب گر آگهی ز جانم کند کشور تن تهی
چو برخواند آن پاسخ نامه واٹس بدل اینچنین راند خود کامه واٹس
امیچند باشد ز کار آگهان نماند برو راز هرگز نهان
ز دیگر کسان بیگمان بشنود ز پوشیده گفتار آگه شود
بانجام بروی شود آشکار بگویم منش تا نگیرد غبار
برو کرد پیدا همه راز خویش ز پرده برون داد آواز خویش
شنید و برآشفت همچون پلنگ دو رخ همچو آتش نموده برنگ
برابرو ز بس خشم افکنده چین بگوینده آراست پاسخ چنین
به پیکار نواب گر چیره دست شوید و بدو باز گردد شکست

زگنجینهٔ مهتر نامور بیاید بدست شما سیم و زر
زهر صد اگر بهره بدهید پنج شمرده بمن بیغم و دردو رنج
همان نیز از زیورش چار یک سپارید پنهان نه بنموده یک
بپوشم من این راز در دل چو گنج بدارم نهان تا نیاید برنج
وگر آنچه گفتم نیاید بجای بنزد سراج آنجهان کد خدای
کنم آشکارا سراسر سخن نمانم نهان هیچ از بیچ و بن
چو بشنید گفتار او گوش و هش نماند هیچ در تن بجا هوش و آتش
زبان نرم کرده نگردانده تند زتندی بدینسان ورا کرد کند
رمیده دلش را بخود رام کرد مر او را بدین دانه در دام کرد
بگفتش بنزد بزرگان خویش نویسم سخنهات بی کم و بیش
ز روزیور آنچه زمن خواستی چنین نیک خواهش بپا راستی
یکایک نمایم در آن نامه یاد بنزد بزرگان بارای و داد
بهر تو چیزیکه ایشان پسند نمایند آنچیزی چون و چند
نکرده کم و کاست در وی روا رسانم بتو گر بخواهد خدا
تو لب بسته دار و خموشی گزین که باگنج یابی بسی آفرین
زبان تو باید بود راز دار ز اندیشهٔ بد دلت باز دار
تو را هست نزدیک ما آب و جاه گشاده بهر آرزو نیز راه
ز تو نیکوئی هست برجان ما گه درد جویای درمان ما
بدین گفته بدرام گردیده رام زگفتن زبان داشت در بند کام
بنزد بزرگان سراسر سخن انبیچید زآنسان که افکند بن
باگاهی نامور نجردان بنشست و بنمود او بزودی روان

مقرر نمودن انگریزان با میر جعفر خان عوض نقصان که حین تسخیر و تاراج در کلکته از نواب سراج الدوله واقع شده بود

ده و هفتمین روز از ماه سیمے — یکی بزم کنگاش افکنده پی
ز انگریز یه مهتران انجمن — نشستند با همدگر رایزن
بدل آنچه خواهش بود انگیخت — نمایم با میر جعفر درست
چو پایه بنا شد زبن استوار — فرو کاخ اقبال بکم روزگار
بفرزند فرزانهٔ هوشمند — چه نیکو سخن گفت هنگام پند
با دل بود جنگ بهتر بسے — ز صلحی که آخر کنی با کسی
چه خوش گفت دانندهٔ هوشیار — سخن سخت بهتر در آغاز کار
نخست انکه راند بنرمی سخن — با نجام خاید لب خویشتن
بجعفر چو ما اندرین داوری — نمایم با جان و زر یاوری
بداندیش او چون بیابد شکست — بجای بزرگی نماید نشست
کند در مهی راست او پشت خویش — بگیرد برو بوم در مشت خویش
بیابد چو کشور خدائی و گنج — چه باید از و خواستن دستبرنج
پس از گفتگو ها بدینسان بجای — بیامد پسندیدهٔ هوش ورای
چو نواب آمد بسار نخست — سوی کلکته جنگ و پیکار جست
چو آنشهر آبادش آمد بدست — بخاک سیه کرد یکسان و پست
بتاراج بُرد انچه بد اندروی — چه از کمپنی چه ز بازار و کوی
ز بازارگانان و از پیشه ور — ربودند یغمائیان سیم و زر
بجنگ دویم چون ز بون گشت و خوار — چو بد کرد بد دید از روزگار

پذیرفت تاوان آن رفته چیز — نداد از پذیرفته دانگ و پشیز
اگر بخت و بازوی کند آوری — بما و بجعفر کند یاوری
بگنجینهٔ کمپنی یک کرور — دهد روپیه از غش و چرک دور
ز انگریزیه مهتران سپاه — هم از تن بتن لشکر کینه خواه
ز بوم یورپ انکه بازارگان — گشاده بسود اسرا و دکان
چو نواب بر کلکته گشت چیر — همه را برهنه نموده چو سیر
گرفته از ایشان بسی خواسته — همان ساز و سامان آراسته
نهشته بپا کفش و بر سر کلاه — نشانده همه را بروز سیاه
بهای زیان گشتهٔ یک بیک — دهد سیم مسکوک پنجاه لک
ز هندی گروه انچه رفته زیان — بتاراج و یغما شده رایگان
سه ده لک بدیشان دهد روپیه — همه را بکیسه نهد روپیه
بشد آنچه از ارمنی کاسته — ز بیداد تاراجیان خواسته
شمارش هویداست از روی جک — بود بیکم و بیش آن هفت لک
رساند بدانها بجز کم و کاست — ندارد بجان گر گران آن رواست
دگر انکه از بخت فیروز خویش — به بیند چو بر کام دل روز خویش
بیاید بجان آنچه دارد امید — بنیکی بتابد بر و ماه و شید
بخشک و تبر ز انگریزی سپاه — که بهرش بکوشد بآوردگاه
بهنگام آویزش و کارزار — کند جان شیرین براهش نثار
بهر یک ببخشد ز سیمین درم — دو لک گر ز بخشش نگردد دژم
فزوده بران نیز پنجه هزار — بر آیین انعام گاه شمار
نباشد دلش را اگر کام و خواست — نبخشد در این کار او پادشاست

مشورت کردن انگریزان در کار امیچند و محروم ساختن او را از خواهش و خدعه نمودن با او

چو شد کار تاوان بها ساخته — بسوی امیچند پرداخته
بگفتند بهر چه آن بیهنر — کند خواهش زیور و سیم و زر
نه انباز جنگست و نی نامجوی — یکی ژاژخائی بود یاوه گوی
نباشد سزاوار او یک پشیز — نشاید بدادن بدو هیچ چیز
ولی گشته چون آگه از کار ما — نهفته برو نیست هنجار ما
بدو داد باید امیدی بزرگ — که از گوسپندی نگردد چو گرگ
بر امید ماند چو امیدوار — نسازد نهان راز ما آشکار
دلش باز ماند ز راه تباه — نگردد بگرد بدی و گناه
بجعفر چو پیمان تاوان کنیم — دو نامه نبشته ز پیمان کنیم
بود زان یکی راست دیگر دروغ — یکی شهد صافی دگر گنده دوغ
بیک از امیچند ناکرده یاد — نویسیم زانسانکه زیبد ز داد
چشیده زیان دیدگان تلخ زهر — ز شیرینی سود یابند بهر
دگر نامه را از گزاف و دروغ — نویسیم سر تا بپا بی فروغ
در آن از امیچند نام آوریم — سرش را بدستان بدام آوریم
بدو نیز لک روپیه بیست بار — دهد میر جعفر چو شد راست کار
امیچند چون بنگرد نام خویش — در آن نامه بنوشته بر کام خویش
بگردون ز شادی رسد شاره اش — بماند ز ما دور پتیاره اش
ز انگریز با آنهمه راستی — نخست این سگالش بد از کاستی

دو نامه ز خامه نموده نگار — یکی استوار و دگر سست و خوار
بیاراست کرنل کلیف گزین — بخط خود آن نامه های نگین
ببرده ببزدیکی واتسن — که او هم نویسد خط خویشتن
گو نامور مهتر راست کیش — نویسد بران نامها نام خویش
سرافراز چون هر دو نامه بخواند — تو گفتی کس او را با آتش نشاند
براشفت زان رنگ و بستان دریو — فرشته پسندد کجا کار دیو
چنین گفت هرگز فریب و دغا — رود گر سرم من ندارم روا
ز من کی پسندد جهان آفرین — زنم گر برین نامه مهر و گین
مباد امر پیشه جز راستی — دلم دور باد از کج و کاستی
بران نامه راست آراستکیش — بنشت از ره راستی نام خویش
نه بنوشت چیزی بران خط زور — نشد آشنای فریب و غرور
دل و جان خود کرده کرنل کلیف — بمکر و فریب و بدستان حلیف
یکیرا که خط چون خط واتسن — نوشتی بخوانده برخویشتن
نویساند نام گونیکنام — بران بهیده نامه ست و خام
ز می ماه چون روز شد نوزده — روان کرد آن هر دو نامه بره
سوی میر جعفر فرستاد تیز — نهانی یکی نامه بر واتسن نیز
نموده دران نامه زینسان رقم — اگر جعفر اندر ادای درم
بگوید ندادیم بدین مایه زر — چگون بار پیلان کشد پره خر
گرین خواسته در پذیرم همه — بخود دادن آن بگیرم همه
شوم از زر و سیم گر خویش کان — گه دادنم نیست تاب و توان
چه دانی برو بر گرانست وزور — بفکن تو یک نیمه از یک کرور

بماند دگر نیمه پنجاه لک مقرر پی کمپنی کن بجک

نامه نوشتن بالاجی را و مرتشه بکرنل کلیف و متشکی شدن کرنل که آیا بالاجی را او نوشته یا نواب سراج الدوله از راه مکر و خدعه بنام او ارسال داشته

دران داوریها که جعفر نهان پیاراستی با مسیحی مهان
ز قوم مرهته یکی رایی بود گران پایه و کشور آرای بود
ببوم دبر و گنج و فوج و سپاه همانا فزون بد ز بنگاله شاه
سرافراز و بالاجیش نام بود دلاور که کین چو بهرام بود
میان وی و سرور بوم بنگ ببوده گهی آشتی گاه جنگ
بدانگه که جعفر پی جاه و نام براه خداوند گسترده دام
ز راه وفا دل بپرداخته نهانی با نگریزیه ساخته
همی خواست او را بسان شکار بگیرد سر آرد بر روزگار
ز نزدیک بالاجی سرفراز بکرنل کلیف آن یل رزمساز
یکی نامه آمد پر از رنگ و بوی ندانم چه بنوشته بود اندروی
پر اندیشه شد جان آن نامور که این نامه بالاجی پرهنر
بنشستت یا مهتر بوم بنگ پی آزمایش بریو و برنگ
فرستاده از نام دشمن بمن بپاسخ هر آنچه نویسم سخن
بدو چون رسد پاسخ نامه باز بخواند بداند مرا چیست راز
شود آگه از مهر و از کین من بوی در نهان چیست آیین من
به بیند که با او مرا چیستی رای بدو نیک رایی من آرد بجای

بجوی آشکارا کند راز من — چه آهنگ دارد بدو ساز من
چو شد این گمان در دلش استوار — درستی نامه نشد آشکار
نهفته چو میخواست کردن پدید — روانش بجز این سگالش ندید
به پیش جهاندار بنگ و بهار — فرستد فرستادهٔ هوشیار
بهمراه او نامه‌ساز دروان — زنواب ننموده نامه نهان
رسد چون فرستنده بدرگاه باز — نماید بسالار گردن فراز
گر او آزمون را نبشته بمن — هویدا شود پیشگمان اینسخن
نگوید گر او راست رخسار وی — گواهی بود راست بر کار وی
بپوشد کس ار خویش کرده گناه — بود گشتن رنگ رویش گواه
ور او را نباشد ازین آگهی — کند دل ز اندیشهٔ من تهی
بداند مرا دل بدو هست راست — نیندیشم از بهر او کم و کاست
ندارم بجز نیکوئی در گمان — یکی باشدم آشکار و نهان
جدائی مرا نیست در جان ازوی — نکردم چنین نامه پنهان ازوی
کند دور دار و زمن گر هراس — نهد بر خود از من فراوان سپاس
چو این رای در جان او کرد جای — فرستاد هم جست با هوش و رای
که باشد بگاه شنیدن خموش — تواند نهادن بگفتار گوش
گشاید چو هنگام گفتن زبان — سخن نغز و پاکیزه گوید چو جان
چنین کس نمود اسکرافتن پسند — بدستان و چاره ره دیو بند
بپذرا الف تا شود اسکراف — سپس تن بخوان تا شود نام صاف

رفتن میتر اسکرافتن بسفارت نزد سراج الدوله با نامه و پیام

چو شد لشکر فتن روانه براه — کلیف سرافراز لشکر پناه
زبالاجی آن نامه کامد بدوی — بدست فرستادهٔ راهجوی
سپرد و یکی نامه از خویشتن — نبشت و چنین بر اندر وی سخن
که از سوی آن مهتر نیکخواه — بود در پلاسی نشسته سپاه
ببازارگانان مارا گذر — شده شنگ و نارند ازیم سر
برآرند هنگام رفتار گام — نهادن نیارد کسی شادکام
بناچار گر کس رود بهکار — خلد در دلش از سپه نیش خار
بجان آید از دست رنج سپاه — سراسر بود سخت و دشوار راه
چو غولان پراگنده گشته بدشت — نیارد کس از ترس ایمن گذشت
رود گر کسی چون بود ناگزیر — سراپا برهنه کندش چو سیر
اگر از ره مهر کشور پناه — کند دور از راه رنج سپاه
درین کشور از ناکه ومه که هست — باسایش دل تواند نشست
بماند تن آسوده و شادمان — بجز بیم و ایمن ز ترس زیان
وگرنه بباید ازین بوم و بر — بناکام و ناچار کردن گذر
سوی کشور دیگر آورده رای — بباید تهی ساخت جا و سرای
چو پرداخت از نامه دانا دبیر — بشد مشک تر خشک روی حریر
سر نامه کرده بمهر استوار — فرستادزی مهتر نامدار
چو آمد فرستاده ببریده راه — بنزدیکی نامور بارگاه
بپیش جهاندار رفته فراز — نموده بر و آفرینی دراز
سپرد آن دو نامه چنانچون سزید — سپهبد چو شد خوانده یکسر شنید

بگفتنش فرستادهٔ چرب گوی — زبانی سخن هم فراوان بدوی
زکرنل دل غمگنش شاد گشت — روانش زاندیشه آزاد گشت
زکار آگهان بود آگه زپیش — که بالاجی آن هندوی کینه کیش
نهانی بنامه بجستست راه — سوی کرنل آن گرد لشکر پناه
شب و روز زان بود پر بیم و باک — دل انگریزان بخود دید پاک
گمان برد پوشیده و آشکار — نورزند جز دوستی هیچکار
بدندی بمن گر بجان بدگمان — نمودندی این نامه از من نهان
نه آگه که بهرش نهانی براه — شغادانه کندند تاریک چاه
بدستان چو رستم کنندش هلاک — تنش را بتیغ جفا کرده چاک
زبس ساده گی مهتر ساده رای — نکرده کج و راست از هم جدای
بفرمود تا از پلاسی سپاه — سوی مرشد آباد پیموده راه
نه بگرفته بر رهروان کار تنگ — بیاید نکرده زمانی درنگ
چو دید اسکرفتن جهان رام خویش — سراسر روا خواهش و کام خویش
بیامد بنزدیک بنگاله شاه — کمر بسته و ساخته بهر راه
ازو جسته دستوری بازگشت — زپهلو بیامد خرامان بدشت
نموده امیچند همراه خویش — سوی کلکته راه بگرفته پیش
شماره زجو نماه رفته بهشت — بیاسود در شهر از رنج دشت — سنه ۱۷۵۷

مهر نمودن میر جعفر خان عهدنامه را با تقبل بعضی شرایط دیگر و تفویض ساختن بانگریزان

زانگریز و پیمان جعفر شنو — کهن گشته گفتار بشنو زنو

یکی داستان را رسیده بین — بیاید میانش دگرگون سخن
نرفته بانجام پیشینه راز — دگرداستان گر بیاید فراز
بدانسانکه در دفتر باستان — نبشتست وگوید بمن ترجمان
بپیوندم آنرا بگفتار خویش — برابر بگفتار دانای پیش
نداند کس آنرا ز آهوی من — نگوید که گوید پریشان سخن
دو نامه چو از کرنل کینه خواه — بیاید سوی وائس از گردراه
سراسر چو برخواند بنوشته راز — بیاورد نزدیک جعفر فراز
چو آن هر دو نامه مر اورا نمود — بسی درمیان رفت گفت وشنود
همی خواست کردن کم وکاست نیز — ندیده بجز تاب آن چاره گر
سخن درمیان دو گردن فراز — سپس زانکه بسیار گشت ودراز
زسی لک که بد بهرهٔ هندوان — سه یک روبه زان نموده زیان
نشد زان دیگر کسان کم وبیش — ادای همه زر گرفته بخویش
گذشته بُد از ماه جون روز چار — پسندیده بر گردن خویش بار
بخط خود آن نامه کرده سیاه — بود بر سیه کاری او گواه
که آنچه نبشته دراین نامه در — پسندیده باشد وراسر بسر
چو بنمود آن هر دو نامه نگار — بخط و بمهر خود آن نامدار
بگدست قرآن نهاده بسر — کلام خدا جای داده بسر
گرامی پسر را بخوانده بپیش — گرفته سرش در گرد ست خویش
چنین خورد سوگند آن نامجوی — نه پیچم زراه وفا هیچ روی
پذیرفته یکسر بیارم بجای — زپیمان سر مو نلغزانده پای
بمهر و وفا دل بپیراسته — هر آنچه پذیرفته ام خواسته

سپارم نه بنموده زان یکدرم — کم و گاه دادن نباشم ژرم
برین گفته ایزد گوای منست — محمد که او رهنمای منست
زعهد و زپیمان اگر بگذرم — بخنجر جدا باد تن از سرم
سیه روبوم نزد یزدان پاک — بنزد پیمبر روان شرمناک
چو زین بند و پیمان بپرداختند — بدینگونه پیمان دگر ساختند
زکرنل چو نواب دیده شکست — همان قول و پیمان که با او بست
بدارد همه میر جعفر درست — بهانش نباید دران هیچ سست
که این قول بوده ز نواب پیش — همه او پسندیده بوده بخویش
ندارم روا کار و کردار اوی — گرفتی بمن نیست ازکار اوی
دگر گفته این بُد که با انگریز — گشاید هرانکس که راه ستیز
زکینه کند دشمنی آشکار — بود جعفرش دشمن جان شکار
مر او را شناسد بداند ش خویش — اگر باشدش خویش راند زپیش
سیوم از قرانسیس رانده سخن — فکند ند زینگونه گفتار بن
بهر جا زبنگاله آن تیره رای — نمودست کوتی و کاخ و سرای
همان نیز در شهرهای بهار — ببازارگانی گشادست بار
باودیسه هر جای آن شوربخت — نهاده بسوداگری بار و رخت
بگیرد زدستش همه انگریز — زر و سیم و کالا و کوتی و چیز
براندهٔ مر او را ازین هر سه جای — در انجا بود خویش فرمانروای
به پیمان چارم چو آمد شمار — پی کینهٔ جعفر نامدار
ببندرفته از کابلی بوده دور — شمارد دهد روپیه یک کرور
سوی پنجمین چون گشاید در او — زسود اگران و سران سپاه

همان نیز از لشکر انگریز — بتاراج رفت آنچه سامان و چیز
نگارش بدانسانکه رفته بجنگ — دهد سیم مسکوک پنجاه لک
ششم آنچه از هندیان شد زیان — بهایش دهد پست لک پیگان
چو آمد بگفتار هفتم شمار — پی ارمنی لک دهد هفت بار
بهشتم چو راه سخن باز گشت — بنامه نبشته چنین راز گشت
بود گرد کلکته از دیرگاه — یکی خندقی کنده بهر پناه
زپیگانه مردم در آن جست جای — چو جعفر بکشور شود کدخدای
گذارد بانگریز یه آن زمین — بدل دره مهر کرده کزین
همان گرد و پیرامن آن حصار — دو سیصد به پهنود ه از گز شمار
زمین جز کم و بیش از چار سوی — دهد کمپنی را گونیکخوی
بود ویژهٔ کمپنی آن زمین — میان اندرش کلکته چون نگین
نهم آرزو گشت زینسان سره — زکلکته تا کالپی یکسره
اگر شهر باشد وگر روستای — زآباد بوم و زویرانه جای
بود در کف کمپنی آنهمه — بود مردمش کمپنی را رمه
دهم میر جعفر چو اقتدش کار — زجائیش دشمن شود آشکار
بخواند نزدیک خود انگریز — که باشد مدد کارش اندر ستیز
زبایسته سامان و از خواسته — که گردد ازان لشکر آراسته
هر انچه بیاید دهد اوز خویش — کم و کاست در وی نیاورده پیش
چو سوی ده و یک بیامد سخن — فکندند زینگونه گفتار بن
زهوگلی بود تا بکلکته رود — بکشتی توان رفت و آمد نمود
نباید که جعفر برآرد زود آب — برآرد زنو باره سر در سحاب

نسازد بدانگونه دیوار بست — که یکتن تواند در آنجا نشست
وگر ساخت باشد دلش پرستیز — نهانش بود زشت با انگریز
بگفت ده و دو پفکنده بن — بانجام آمد بدینسان سخن
بدانگه که جعفر شود کامگار — ببنگاله و اوده و بهار
بجای بزرگی نشیند بناز — برین هر سه صوبه شود سرفراز
دهد خواسته آنچه کرده پسند — نسازد دل و دست چون غنچه بند
گشاده چو گل روی با دست خویش — سپارد پذیرفته بی کم و بیش
چو نبوشته شد آرزو سر بسر — بران میر جعفر زده مهر زر
نهاده بیکسو زکف خامه را — فرستاد در کلکته نامه را
بدست یکی پیشکاران خویش — که دانستش از جانسپاران خویش
امیر بپک بُد نام آن راهجوی — دهم روز از جون چو بنمود روی ۱۷۵۷
رسیده به پیش مسیحی سران — بدیده رخ نامور مهتران
مران نامه بسپرد دل کرده شاد — زبانی سخن هم بسی کرد یاد
زجعفر شنیده نهانی سخن — نمود آشکارا ز سر تا بین

شرح وثیقهٔ انگریزان که بجهت امداد و اعانت میر محمد جعفر خان نوشته اند

بیامد چو انگریز یه را بدست — مر آن سامه نامه که جعفر ببست
بکز لک سر خامه بنمود تیز — چنین عهد نامه ببشت انگریز
که ما را بتن تا بود تاب و توش — بیاری یزدان و فرخ سروش
ببارد بسر گر چو باران زمیغ — بمیدان کین خنجر و گرز و تیغ

بشسته ز جان دست درگاه جنگ — نه بنموده دل پست در راه جنگ
بکوشیم تا میر جعفر زمام — بکف اندر آرد ز امید و کام
کمیت بزرگی کشد زیر پای — شود او بسه صوبه فرمانروای
ببنگاله و اودیسه و بهار — بجای سراج او شود کامگار
بدست آیدش هر سه صوبه تمام — نشیند بفرمان و آرام و کام
بکس گر سپس افتدش داوری — بجوید ز ما اندران یاوری
اگر دشمنی گرددش آشکار — بهنگام رزم و گه کارزار
بخواهد که باشیم ما یار و پشت — مر او را دران روزگار درشت
ره بیوفائی اگر نسپرد — ز عهدیکه بسته بما نگذرد
نکرده روا هیچگونه درنگ — نیاورده اندر میان عذر لنگ
بمهر و وفا دل بیاراسته — پذیرفته بدهد بما خواسته
جز این نیز در عهدنامه سخن — هر آنچه نبشتست و افکنده بن
همه یک بیک چون بیارد بجای — رساند ز سر گفته خود بپای
بهر کار سختی کش آید به پیش — بخواند چو ما را بیاری خویش
مر او را در آن کار یاری دهیم — بکام دلش کامگاری دهیم
سر و جان سپاریم در راه اوی — بباشیم بدخواه بدخواه اوی
سپرده اگر ره بکام جفا — کشد سر ز آیین و راه وفا
ز نیکی و از راستی بگذرد — بد اندیشد و راه کج بسپرد
چو او بشکند عهد و پیمان خویش — سپارد بناراستی جان خویش
نباشیم یارش بگاه نیاز — بداریم زو یاری خویش باز
چو نامه سر آمد سراسر سران — نبشتند از خود گواهی بر آن

نخست انکه بر نامه آمد گواه — بُده واٹسن مهتر نیک راه
کلیف سرافراز و میستر دریک — بچر بود و میجر کرک پاتریک
ششم واٹس انکو بقاسم بزار — ببود و نهانی بیاراست کار
چو دلخواه شد کارها ساخته — بترسید نرد دغا باخته
که این راز هرگز نماند نهان — شود آشکارا باندک زمان
بیفتد نهان بخبه بر روی کار — گنه کاری او شود آشکار
رسد چون بنواب زین آگهی — کند پیکر از جان پاکش تهی
سرش دور سازد ز تن بیدرنگ — و یا بسته دارد بزندان تنگ
پُر از بیم شد جان مرد فریب — نماندش بدل هیچ تاب و شکیب
سیم روز از ماه جون زد چو سر — از آنجا گریزان شده چاره گر
زهو گلی دهی پنجفر سنگ راه — کز انگریزیه بود آنجا سپاه
رسید و شد از او رسته زدرد — نمود ارغوانی رخ لاجورد
رها گشت مرغ روانش ز دام — گوا گشت و بنوشت او نیز نام
دل از کار نامه چو پرداختند — زبانها به پیمان گرو ساختند
بانجیل عیسی و آیین اوی — بخوردند سوگند بر دین اوی
که تا روز و شب هست در روزگار — بمانیم بر گفت خود استوار
نمودند نزدیک جعفر روان — فرستاده آمد چو باد دمان
بدید و دلش گشت خرم بهشت — کجا بار نیک آورد کشت زشت
بهنگام کشتن بپاشیده جو — چگون گندم آرد بکف در درو
کنی هرچه تو از بد و نیک کار — به پیش تو آرد همان روزگار
پس از بد نکوئی کسی ننگرد — برابر بکردار کیفر برد

اگرچند روزی کشد سر بماه | بد اندیش انجام افتد بچاه
بود راستی مایهٔ بخردی | کجا مردم راست پیند بدی

روانه ساختن کرنل کلیف لشکر رزم و پیکار بطرف مرشد آباد از چندانگر و نامه نوشتن او بنواب سراج الدوله ببرانگیختن آتش هیجا و کارزار

چو پیمان شد از هر دو سو استوار | نهانی بیاراسته گشت کار
کلیف آن زخون رنگ داده بچنگ | شده ساخته جنگ را چون پلنگ
برو یافته دست زانگونه آز | که یکسو ز گفتار خود گشته باز
فراموش بنموده گفتار پیش | نهاده بگوشه همه کار پیش
چو آمد به پیشش چنین تازه گفت | بخاک جفا گفت کهنه نهفت
همانا ز سعدیش آمد بگوش | مر این گفته و داد جایش بهوش
زن تازه کن خواجه در هر بهار | که تقویم پارینه ناید بکار
پس از آشتی زو ندیده گناه | بکینش بیاراست فوج و سپاه
فتادش چو نخچیر فربه بدام | ز لاغر به پیچید یکره لگام
بچندانگر آنچه بودش سپاه | بیاراسته مهتر کینه خواه
همان نیز باروت و توپ و تفنگ | که شایسته باشد بهنگام جنگ
دو صد زورق آورده از بهر بار | نمود انگریزی سپه را سوار
همان نیز الات کین و نبرد | بهمراه لشکر دران بار کرد
سنه ۱۷۵۷ زجو ماه تاریخ بد سیزده | سوی مرشد آباد پیمود ره
زهندی گروه آنچه بوده سپاه | بفرمود کز خشک بسپرد راه

نکرده برفتن درنگ و شتاب — بدانسانکه زورق رود روی آب
بریده بهمراه راه دراز — نمانده زکشتی بره هیچ باز
کناره گرفته از آن آب رود — بر انجا که زورق بیاید فرود
بآرام و آسایش آورده رای — بدانجا بدارد ز رفتار پای
چو لشکر روان شد ز چندانگر — کلیف آن به پیکار بسته کمر
نموده پی رزم ابرش بزین — بهانه چو میجست از بهر کین
گشودن همی خواست راه نبرد — دل مرزبان خواست آزد بدرد
چو آتش برافروزدش تند و تیز — بخشم آید و رای سازد ستیز
یکی نامه نزدیک سالار بنگ — که بیدار گردد از آن خفته جنگ
نبشت و دران کرد زینگونه یاد — که مهتر به پیچد همی سر ز داد
همانا فراموش کردست عهد — کند زهر در جام ما جای شهد
بکلکته زو رفت آنچه زیان — گه آشتی داد زینسان زبان
بتاوان سپارم سراسر ز گنج — ندارم روانرا ز دادن برنج
بامروز و فردا بیفکنده کار — ببازی گذارد همی روزگار
ندارد بما جز بسیج تباه — ز پیمان گذشته کنون چار ماه
ز تاوان تاراج کلکته شهر — بداده یکی بهره از پنج بهر
تورا غارت شهر شیرین نمود — به پس دادنش دل کنی پر ز دود
دگر انکه با ما دلت نیست راست — نگردد بجز گرد کجی و کاست
سپس زانکه کردی بما آشتی — روانت نه گر کام بد داشتی
پی کندن چاه در راه ما — فرانسیس کو هست بدخواه ما
بخواندی بر خویش زان انجمن — بداندیش بوسی شمشیر زن

که آید به پیش تو خود با سپاه — گشوده بما باز از کینه راه
به پشتی او تنگ کرده کمر — بپوشی بخفتان تن از خود بسر
رسانی به پیکار ما را شکست — مگر نام رفته بیاری بدست
فرائی از ان پایهٔ خویش وارز — بخواری برانی ازین بوم و مرز
بما کرده بی آبرویی بسی — درین کشور از ما نمانی کسی
وز آنپس که بوسی بیاید برت — که باشد پناه تو و لشکرت
ندانم چه اندیشه آراستی — ز خود دور بودن ورا خواستی
ندیدی روا بودنش پیش خویش — بدستان ورا دور کردی ز پیش
بقاسم بزار انکه کوتی خدا — بدو آن جفاجوی را نام لا
نشسته ز تو دور صد میل راه — فراهم بر خویش کرده سپاه
فرستی نهانی ورا خواسته — که فوج و سپه دارد آراسته
بدو خورد و پوشش رسانی همه — بما کین بورزی نهانی همه
برآنی که چون آیدت کارپیش — بخوانی مر او را نزدیک خویش
هر انکس که ما را بجان دشمن است — به پیشت گرامی چو جان در تن است
چو بدخواه ما را کنی پرورش — چه سان باشدت نیک با ما منش
همان واسپ نزد تو از سوی ما — شب و روز چون بنده بودی بپا
میانجی بداز بهر گفت و شنود — جز اینش دگر هیچ کاری نبود
براندی ورا خوار کرده ز پیش — بدو بدشمرده ز اندازه بیش
ذلش را شخوذی به نیش زبان — همش سهم دادی بگشتن ز جان
چو دید او بود رای ورا هیت تباه — گریزان بیامد ز بیمت براه
ستم آید از تو بما نو بنو — فزون ز انکه آید بگفت و شنو

نزیبد ازین پیش بودن خموش — نبشتم که بگشایدت چشم و گوش
اگرچه بود بردباری نکوی — نچندانکه خواری بیارد بروی
نکوهیده کردار تو گرسمار — بیارم نیارم یکی از هزار
روان گشت اکنون سپه ناگزیر — بسوی تو آید بزودی نه دیر
دلت گر کناره گزیند زکین — نخواهی زخون رنگ گردد زمین
بریده شود داوری از میان — زماد و یکی را نباشد زیان
روان کن توزان نامور انجمن — پی داوری نزد ما چار تن
یکی میر جعفر که او خویش تست — بجان و روان نیک اندیش تست
درون و برون با تو دارد یکی — نخواهد بدت هیچگون اندکی
دلب رام کوهست دیوان تو — پژوهندهٔ رامش جان تو
بجای تو نیکی نموده پسند — تو را ایگر مو نخواهد گزند
مدن میر کو بخشی فوج تست — زپستی پژوهندهٔ اوج تست
بدارد همه راست کار سپاه — نداری چو او بندهٔ نیکخواه
زنام مدن میر بشنو زمن — نخستین بخوان میر زانپس مدن
موهنلال کوهست سرلشکرت — نگهبان بوم و بر و کشورت
به پیش بلاهای تو چون سپر — براه تو کرده فدا جان و سر
چو آیند نزدیک ما چار تن — هشیوار و روشندل و رایزن
سخن آنچه باشد زما بشنوند — گزیده ره داد پاسخ دهند
زبیداد کرده جدا راه داد — نکرد و کج و کاستی هیچ یاد
با باز گویند تا بشنویم — بپاسخ همه راه فرخ نهیم
پدیدار گردد زما گر گناه — به پیچیم ازراه زشت و تباه

44247

بود گر کج از سوی آن نامور | بدارد ز راه کجی باز سر
گزیند رهی کان بود ارجمند | بنزدیک یزدان و بنده پسند
جز این گر کند مهتر سرفراز | شود کار پیکار از نو دراز
بپاسود گیتی شود پر ز شور | ز آسایش و خرمی گشته دور
سخن از خرد آنچه بد سودمند | بنشتم اگر آیدت دلپسند
گزین کن رهی کان بود پر ز سود | که آرد فرشته ز چرخ درود

ارادهٔ مجادله نمودن نواب سراج الدوله با میر محمد جعفر خان و آگاهی یافتن از فرار میستر واٹس از قاسم بازار و متحیر شدن از گردش روزگار کج مدار و معذرت و مصالحت خواستن از میر محمد جعفر خان و پاسخ دادن آن بمخادعت همزبان

کنون بشنو از روزگار سراج | چه سان رفت انجام کار سراج
چه آمد به پیشش ز دارونه بخت | برو روز آسان چه سان گشت سخت
بد آمد برویش ز پروردگان | تبه شد ز نان و نمک خوردگان
بیای وی آزا که کرد ارجمند | از و گشت بیچاره خوار و نژند
تنش را بتیغ جفا کرده چاک | پراگنده بر تارکش تیره خاک
تن نازکش آن تبه کرده دین | بیفکند پر خون بروی زمین
ازین داستان شد دلم پر ز درد | که کرد آنچه آن بیوفا مرد کرد
ز کردار نیکان و کاربدان | نبشتند زانسان که پیشین روان
بیارم درین نامه بیکم و کاست | نگویم گزافه نجویم گزاف راست

سیوم روز از جون ز قاسم بزار — گزین کرد چون واٹس راه فرار — سنه ۱۷۵۷

چو افروخت از کوه روز دگر — سراج آن ز جعفر پُر از خون جگر

چو ناراست میدید هنجار اوی — شده پُر ز اندیشه از کار اوی

بدل اندر آهنگ کین داده ساز — نمودن در جنگ میخواست باز

بناورد و پیکار و رزم و ستیز — بجان اندرش افکند رستخیز

تنش را نماید تهی از روان — چه میدید او را بخود بدگمان

مران ناسزا بدسگالنده مرد — نخواهد ورا جز به تیمار و درد

بانگریزیه گشته همدست و یار — شده دشمنان را بجان دوستدار

نهانی همی خار کارد براه — تنم بی سر و سر کند بی کلاه

جفاجوی بدخواه اندر بغل — نزیبد بود زنده و زرد و غل

بد اندیش خوابیده در گور به — دژ آهنگ را سر ز تن دور به

بدل آرزو داده زینگون بجای — چو برخواست از خوابگه کدخدای

که بشنید ناگه ز کار آگهان — گریزان بشد واٹس اندر نهان

ز خود کرد پرداخته قاسم بزار — نداند کسی کش چه افتاد کار

چو بشنید مهتر ازینسان سخن — شد از غم دل نوجوانش کهن

فراوان بترسید و شد پُر ز درد — دو رخساره ارغوان کرده زرد

فرستاد نزدیک جعفر پیام — که ای نیکخو مهتر نیکنام

مرا جز تو کس نیست پشت و پناه — بنیکی تو چشم دارم براه

گر از من بتو رفت کاری زبون — کزان شد دل روشنت تیره گون

چو پوزش کنم درگذر از گناه — ز دل دور کن خشم و کینه مخواه

نه پیوسته خون و خویش منی — که بهتر ز نوشین روان در تنی

سزد گر کراید دلت سوی مهر — گشائی زابرو گره چین زچهر
چو آیینه روشن کنی سینه را — بدل یاد ناری دگر کینه را
ز دشمن مرا سخت گردیده کار — بسختی سزد گر شوی دوستدار
کمر بسته آمد دگر انگرز — چو آتش که افروزد از باد تیز
بمن گر بپاشی تو از مهر آب — تنم همچو نی سوزد از تف و تاب
برستم که تو نیز با دشمنان — بسازی و بندی بکینه میان
ببینا دل چشم من آنروزگار — که تو مهتر از من گزینی کنار
چو بشنید پیغام ان چاره جوی — ازینسان فرستاد پاسخ بدوی
که در جان ندارم ز سالار کین — بجز تو نخوانم بکس آفرین
بسازم بفرمان فداجان و تن — که باشم که پوزش بری پیش من
تو سالار و مهتر منم چون رهی — نه پیچم سر از هر چه فرمان دهی
تو را انکه دشمن مرا دشمن است — بجان گهر تو چون روان در تن است
چه سان با بد اندیش سازش کنم — بخنجر مر او را نوازش کنم
چو پیش اندر آید گه کارزار — بمردی ز دشمن برارم دمار
بدین چاپلوسی و گفت دروغ — که بد یکسر از راستی بفروغ
دل مرد ساده بخود رام کرد — رمیده روانش بآرام کرد
نهاده قضا پرده بر چشم اوی — فروشسته شد آتش خشم اوی
دگرگون برو رفته بد سرنوشت — همه نیک پنداشت گفتار زشت
فرستاد فرمان بفوج و سپاه — همان سوی آن بد دل کینه خواه
بسوی پلاسی رود بیدرنگ — گذرگاه دشمن بدارند تنگ
بدانگونه گیرند راهش ز پیش — که ناورد بیند نه پای خویش

بقاسم بزار انکه کوتی خدا — ازین پیش بود و بدش نام لا
در انگه به بکلا پوره بود مرد — بزودی نبزدیک او نامه کرد
ازو دور بوده صد و بیست میل — بکشتی چو آید بریده سپیل
که دشمن بیامد به پیکار و جنگ — تو بیشکرت نا نموده درنگ
بخوردن نه بنموده جایی نشست — بپاراه میرو بجوز نان بدست
نیاسوده هرگونه در راه در — نشسته نخاریده رخسار و سر
بسوی پلاسی بپا تا زیان — سبکروشده همچو باد دمان
چو نامه بیامد بنزدیک لا — چهل تن فرانسیس رزم آزما
برایشان یکی نام او سینگ فر — نموده سپهدار و سالار و سر
بزودی روان کرد و آمد زراه — بنواب پیوست آن کم سپاه

رسیدن کرنل کلیف بموضع پاتلی و مسخر نمودن دهی موسوم بکتوه و وصول مکاتیب میر محمد جعفر خان علی التواتر و روانه شدن کرنل بطرف پلاسی

زجومناه چون روز شد شانزده — بیامد سپهبد کلیف و سپه — ۱۷۵۷
بهموده ره را بپای سیلے — بجائیکه ناش بود پاتلی
رسید و بپاسود از رنج راه — زکشتی فرود آمد آنجا بگاه
دو صد تن زبوم یورپ نامدار — جدا کرد شایستهٔ کارزار
زهندی سپه پنجصد مرد کین — که در جنگ و پیکار بوده گزین
چو شد تیره گیتی بمانند قیر — بفرمود با آن سپاه دلیر
دهی بود نزدیک آن جایگاه — بدش نام کتوه او شش میل راه

شبا شب روان گشته آنجا بجنگ — بپارند در ره نکرده درنگ
سپه رفت و آن دژ گرفته بدست — بدل خرّمی ساخت آنجا نشست
چو بشنید فیروز شد لشکرش — بگردون رشادی بسوده سرش
شد از پاتلی سوی کشتوار روان — سپهدار پیدار با مهربان
خور هفدهم چون برافروخت روی — ز جعفر یکی نامه آمد بدوی
بنشته که من با سپهدار جنگ — نه از جان فروشسته ام کین و جنگ
ز من آشتی جست و پوزش نمود — بلا به فراوان زبان برگشود
چه سود ار پشیمان شد از کار خویش — چو از نیش او جان مرا هست ریش
ز دستش مرا دیده پر آب گرم — کجا بند گردد بگفتار نرم
گر او گفته نرم آرد هزار — یکی نیست نزدیک من استوار
بدان تا نیرزد یکی انجمن — نگردد برشتی سمر نام من
بگرگ آشتی نسپرم راه مهر — نمایم بدو تازه دیدار و چهر
ز بد نامی خویش کرده گران — مبادا بدو کس گشاید زبان
که من پوفائی بپروردگار — نمودم وفا یکسره کرده خوار
سخن آنچه رفتست اندر نهان — میان من و تو بوم بر همان
از آن یکسر مو نسازم گذر — گر از آسمان تیغ بارد بسر
سراسر چو آن نامه کرنل بخواند — چنین با دل خویش اندیشه راند
که آیا بود راست گفتار او — برابر بگفتار کردار او
و یا گسترد دام دستان و بند — بخواهد مرا افکند در کمند
بنیرنگ سازد مرا رام خویش — بخواند بچاره سوی دام خویش
چو پیمند نزدیک خود پای بند — مرا و سپه را رساند گزند

ازان بیم و اندیشه آن نامدار — نشد با سپه سوی قاسم بزار
بکتوا درون ماند بر جای خود — نه برداشت زانجایگه پای خود
برین نامه چون روز بگذشت چار — سوی باختر خور بیفکنده بار
بیامد بنزدیک کرنل فراز — دگر نامه زان مهتر چاره ساز
نگارش دران کرده زینسان سخن — که نواب افکنده اندیشه بن
برآید چو فردا خور از پشت کوه — بجنبد برزم تو خود با گروه
همان من بهمراه آن کینه خواه — بیایم ابا انچه دارم سپاه
سوی میسره یا سوی میمنه — خود و لشکر خویش نی یک تنه
بباشم به پیکار نازیده دست — بخواهم که بدخواه بیند شکست
نه ساقه گزینم نه قلب سپاه — نه هم پیش لشکر بوم کینه خواه
ازین دو یکی جای کرده گزین — نیارم برون از میان تیغ کین
نبشتم که آگاه باشی زکار — تورا یار بادا جهان کردگار
زجونمه چو دو رفت بر بیست روز — کلیف سرافراز لشکر فروز
بکتوا درون بود خود با سپاه — سیوم نامه از جعفر تیره راه
رسید و دران اینچنین کرده یاد — که نواب گم کرده هنجار داد
بسوی پلاسی کشیده سپاه — رسیده بمنکاره از گرد راه
بود دور آنجا ز قاسم بزار — دو فرسخ بنزدیک فرسخ شمار
اگر ناگهان آوری تاختن — بآسان توانش زبون ساختن
بیک حمله کارش شود تار و مار — دگر ناورد یاد از کارزار
مر این نامه را زود پاسخ نبشت — سخنهای دلخواه فرخ نبشت
هم اکنون روان گشته زینجایگاه — پلاسی کنم جایگاه سپاه

دویم روز چون بر دمد آفتاب — جهان گردد از تاب او زرّ ناب
بداود پور آورم فوج کین — بپوشم ز خرگه سراسر زمین
فرستاد پاسخ چو آن گرد مرد — بدانگه که خورشید گردید زرد
روان گشت و پر گرد شد روی دشت — چو یکساعت از نیم شب در گذشت
ز کتوا بنزد پلاسی رسید — یکی پهن میدان کین برگزید
سپه گستریده بدشت نبرد — فرود آمد آنجای آن شیر مرد
که از دور ناگاهش آمد بگوش — ز نای و ز کوس و تبیره خروش
ز بانگ دهل و ز نفیر جرس — نگشته بخواب آشنا چشم کس
گمان برد دشمن ز یکمیل راه — نباشد فزون دور خود با سپاه
ز منکاره سوی پلاسی روان — شده بهر پیکار و کین بیگمان

مقاتله نمودن نواب سراج الدّوله با کرنل کلیف و مقتول شدن میر مدن سر لشکر او

سحرگه که خورشید زرین سپر — نهاده بسر بر کله خود زر
بیاهخته شمشیر کین از میان — گرفته ز خط شعاعی سنان
بپوشیده خفتان و درع و زره — زده دامنش بر کمر بر گره
برآمد برین ابرش نیلرنگ — به پشتی مردان بوم فرنگ
سپاه شب از دست داده قرار — ز بیمش پراگنده و تار و مار
گریزان برفتند از دشت کین — سپیدی گرفته سراسر زمین
شه بنگ و سالار بوم بهار — به پیکار با بخت بد شد سوار
بتابیده زور روزگار بهی — شده دور فیروزی و فرهی

بهمره شکستش عنان و رعنان — گسسته از و جاه و فرّ مهان
ابا خویشتن داشت گاه شمار — سلحشور بر بوز هشتاد هزار
ز سر تا بپا غرق آهن همه — بپولاد کرده نهان تن همه
کله خود زر بر سر هر سوار — چو خورشید در تیره گردد آشکار
رصیقل بدالسان درخشان سنان — که در تیره شب اختر از آسمان
همه بر کمر گوهر آگین کمر — نهان دست تیغ و خنجر بزر
ز هر گون سلیح و ز هر گونه ساز — بگویم سخن میشود پر دراز
تکاور هیونان زبردستوان — توگفتی شده کوه آهن روان
بگرد و ن گردان رسانده خروش — چو دریا نموده زمین پر ز جوش
پیاده که با او در آن راه بود — شمار هزارش به پنجاه بود
کشیده بدوش یلی یک پنک — چو اژدر بدشمن شکردن تفنگ
روان گشته از بهر پیکار و جنگ — ز ابنوه ره کرده بر باد تنگ
همان چل فرانسیس با سینگ فز — روانه چو شیران پرخاشخز
بپیش سپه توپ دشمن شکار — همیرفت و پنجاه بودش شمار
بزرگش گرفتی بهنگام جنگ — گلوله دوره شانزده رطل سنگ
بکوچک درش رطل شش چار بار — بهنگام پیکار رفتی بکار
جز این نیز چیزیکه بد ناگزیر — همه داشت آماده و دلپذیر
چو از اختر و بخت یاری نبود — از آن هیچگونه نیامدش سود
نه گنج و نه لشکر نه بازوی سخت — بکار آید انگه که شد سست بخت
بویژه چو باشند یار یگران — نهانی همه دوست با دشمنان
چه خیزد بجز از گریز و شکست — سپه با سپهبد چو شد کین پرست

زبوم یورپ نزد کرنل سپا — زنهصد نبوده فزون کینه خواه
زهندی سپه یکصد و دو هزار — همان صد تپا از در کارزار
به پیش رد چیده شش توپ بود — پناهش در آنروز آشوب بود
زشش رطل افزون گه کارزار — زفتی گلوله در آنها بکار
دو ساعت چو از روز بالا کشید — دو لشکر بنزدیکی هم رسید
زبنگالیان توپ چون اژدها — بغرید و زو گشت مهره رها
یکی زانگریزی سپه شد هلاک — بخواری بیفتاد بر تیره خاک
پیاپی روان گشته همچون تگرگ — ببارید زانسو چو باران مرگ
یوروپین ده و پست هندی سپاه — بشد کشته در دم در آنرزمگاه
هم ازسوی سالار بوم فرنگ — بدشمن رها گشت توپ و تفنگ
روانه زبس آتشین ژاله گشت — هوا همچو باغی پر از لاله گشت
تن مردم و جانور خسته شد — بسی جان که از بند تن رسته شد
چو کرنل نگه کرد در دشت جنگ — پسندش نیامد در آنجا درنگ
چه از دشمنان بد فراوان سپا — ستادن بمیدان ندید اندر آن راه
بپشتش بده جنگلی پر درخت — که دشوار رفتی دران با دسخت
بلشکر بفرمود زان جایگاه — درختان جنگل گرفتند پناه
ببردانگی یافشرده بجنگ — جهان بر بداندیش سازند تنگ
بدل داشت تا تیره گردد هوا — دران بیشه پیکار دارد بپا
سپه را نگهداشته از زیان — زند توپ بر لشکر دشمنان
چو پوشد جهان چادر نیلگون — بشبخون دو چنگال شسته بخون
برآید ازان بیشه پر درخت — بدشمن کند کار دشوار و سخت

برین بود کرنل که نارفته روز — شد از راستی بخت نواب کوز
بدو آگهی شد که پشت سپاه — مدن میر آن مهتر نیکخواه
رسید و ز گوله بدو زخم سخت — هم اکنون کفن جست خواهد درخت
سر آمد بر و بهرهٔ زندگی — از و گسست امید پایندگی
درفش درفشان او شد نگون — از و خانهٔ زین شده پر ز خون
چو بشنید شد جان او پر ز درد — جهان گشت بر چشم او لاجورد
کمان گشت بالای چون تیر اوی — جز او کس نبد میر شمشیر اوی
ز چندین بزرگان و چندان سپاه — بد آن پاکزاده ورا نیکخواه
سپه راستون بود و پشت گوان — بهر کار و کرد ار نیکو گمان
چو شد روز جنگ بخستین بیاد — چنان نامور گرد فرخ نهاد
ز هم شد جدا مهرهٔ پشت اوی — نماند ایچ جز باد در مشت اوی
دل و جان مهتر شده پر ز غم — ز آب دو دیده زمین داد نم
بدندان بخائید دست دریغ — که رخشنده ماهش نهان شد بمیغ
بتر سید از گردش روز بد — گر از روز بد کس بتر سد سزد
چو خنجر بر اندام او گشته موی — روان از دو چشم آب مانند جوی
بیاری کس چون نبودش گمان — بدانست کامد بتنگی زمان
اگر بد دل و گر دلاور بود — دلاور بمیدان زیاور بود
بران بنده نفرین یزدان پاک — که آلاید آب و فا را بخاک

مستولی شدن میر اسد بیقیاس بر نواب سراج الدوله و
استعانت جستن از میر محمد جعفر خان و پهلوتهی کردن

آن پیر و مرشد منافقان و برگشتن نواب از میدان جنگ بتلقین دُلب رام بی نام و ننگ و حمله نمودن کرنل کلیف باشارهٔ میر محمّد جعفر خان باستیصال و زبون نمودن حریف

مدن میر چون خورد زخمی گران — ز نواب شد دور تاب و توان
بنزدیک خود جعفر تیره رای — بخواند و بیاورد لابه بجای
ز سر بر زمین هشته دستار خویش — چنین گفت با جان ناشاد و ریش
نگهبان این شاره و سر توئی — تنم را سر و بر سر افسر توئی
ز من گر بتو رفته باشد گزند — کزان جان پاک تو گشته نژند
چو پوزش کنم در گذر از گناه — گذشته ببخشای و کینه مخواه
بود پیشهٔ مردم راد کیش — گذشتن ز بد نیک کردن همیش
میند از بر خاک آزرم من — بدست تو باشد کنون شرم من
مرا او فتاده بگرداب رخت — برآری مگر تو ز گرداب سخت
ز هر بد مرا بوده پشت و پناه — کنی روشن این بخت گشته سیاه
بمن بسته شد راه از چار سوی — غم و رنج و تیمار آورد روی
گشایش نه بینم بجز تو ز کس — ندارم کسی جز تو فریادرس
بیفتادم و کار افتاد سخت — دلم گشت از اندهان لخت لخت
بکار آوری خوی آزاده را — برانگیزی از جای افتاده را
رهانندهٔ جان بسته تویی — نماینده راه خجسته توئی
بتو چشم دارم درین روز تنگ — کمر تنگ سازی به پیکار و جنگ
برانی بد اندیش را کرده خوار — برآری ز تیره تن او دمار

مرا یار باشی و پشت و پناه — کنی شاد و فیروز در رزمگاه
ز خود بر روانم نهاده سپاس — رهانی ز تیمار و بیم و هراس
ز مار گزاینده پر ز زهر — ز بس سادگی جست تریاک بهر
ز مهتر چو بشنید آن چاره جوی — چنان لابه و اشک راندن بروی
بسینه نهاده دو دست قبول — گواهی گرفته خدا و رسول
بپاسخ گشاده زبان فریب — بگفتش که بازار هوش و شکیب
مده ره بدل هیچگونه هراس — بد و نیک هر دو ز یزدان شناس
هر آنچه براید ز دست رهی — نخواهم نمودن در آن کوتهی
روا گفت تو هست بر جان من — چو فرخنده فرمان یزدان من
براهت ندارم تن و جان دریغ — اگر از تنم جان براید بتیغ
ز گفتن چو پردخت آمد دوان — بلشکرگه خویش تیره روان
گلش داشت زاب دغا چون سرشت — گذشته سراسر بکرنل نبشت
بنواب رفت آنچه گفت و شنود — سپس زانکه بروی هویدا نمود
نبشتش چو این نامه خوانی مپای — بد اندیش بنموده کم دست و پای
بیک حمله کارش شود ساخته — صف کین ز لشکر بپرداخته
بیائی اگر نانموده درنگ — نا ستد به پیش تو کس بهر جنگ
ازینسوی نوّاب دل باخته — روان از دلیری بپرداخته
بداده ز کف تاب و از جان شکیب — شده پُر ز بیم و هراس و نهیب
بخوانده دُلب رام را نزد خویش — همی جست زو چارهٔ جان ریش
بد اندیش بد رای بد روزگار — براه بدش گشت آموزگار
بران بنده نفرین هزاران هزار — که گردد بد آموز پروردگار

بگفتش تورا به نماید گریز | چو افتاد در لشکرت رستخیز
نه بینی فراوان سپه شد زبون | بسی سر ز تن دور و تن پُر ز خون
نشاید نمودن در اینجا نشست | نشینی اگر جان رود هم ز دست
به پیچان ز میدان کینه لگام | سوی مرشد آباد بردار گام
رسیده بدانجای از نو سپاه | بساز و بیا سوی آوردگاه
چو بر جان او بود چیره هراس | پسندید گفتار آن ناسپاس
یکی خندقی کنده بوده ز پیش | سپاهش برای پنه گاه خویش
بلشکر بفرمود آنسر فراز | کشیده ز پیکار و کین دست باز
برزم و بناورد داده درود | بدان کنده آید سراسر فرود
دو ساعت چو بگذشت از نیم روز | سپاه و سپهبد پر از درد و سوز
کشیده ز میدان بدان کنده رخت | دژم جان و از غم جگر لخت لخت
از و جعفر بیوفا شد جدا | ندانم چه گوید چو پرسد خدا
چرا بر دلت چیره شد دیو آز | بماندی بسختی ز سالار باز
چو از دور کرنل کلیف آن بدید | روانش بتن شادمانی گزید
که دشمن رها کرد دشت نبرد | روان پُر ز درد و رخان پُر ز گرد
یکی دسته لشکر شده زو جدای | بخندق نرفته بمانده بجای
بدانست کان جعفر بیوفا است | چو نواب شد او بمانده بجاست
چهل تن فرانسیس با سینگ فر | نه پیچیده از رزم بدخواه سر
بنزدیک میدان یکی برکه آب | گوارا چو شهد و ببو چون گلاب
بدانجای استاد از بهر جنگ | به پیش اندرون توپ و در کف تفنگ
روان کرد کرنل یک انبوه مرد | که جویند زان شیر مردان نبرد

چو دید نواب از دشت جنگ — گریزان بشد نام دارد بنگ
برفتند بیچارگان پر ز درد — گریزان از اجایگاه نبرد
چو نزدیک آمد شب تیره گون — کلیف و سپه دست شسته بخون
ز پشه روان گشته آمد براه — بدانجا که نواب بد با سپاه
بتنگ اندر آمد سپه با سپه — به بنگاله لشکر فرو بست ره
روانه گلوله چو باران ز میغ — نه دست ستیزه نه پای گریغ
فراوان ز تنها روان گشت دور — شد آن کنده بسیار کس را چو گور

گریختن نواب سراج الدوله ببرشد آباد و گریزانیدن مستورات خانه و مخزونات خزانه از آنجا

بدانست نواب برگشته بخت — نباشد کس یار و شد کار سخت
بجنبید رگ جعفر سنگدل — سوی مهر و نهد ابر جنگ دل
دگر مهتران نیز با او بجان — نباشند یار یگر و مهربان
ز جاه و ز جان شد دلش ناامید — بلرزید زانسانکه از باد بید
گزیده یکی اشتری راه وار — بناکام دل گشت بر وی سوار
دوباره هزار از سواران اسپ — بتندی و تیزی چو آذرگشسپ
بهمره گرفته پریشان و ریش — روان شد گریزان سوی شهر خویش
رخ از روز وارونه کرده بنفش — نه پیل و نه مهد و نه کوس و درفش
نه خرگاه و خیمه نه ساز و بنه — سواران و خود بر شتر یک تنه
همی تاخت مانند باد دمان — ستمدیده از پیوفا نوکران
چو نیمی ز تیره شب اندر گذشت — بشهر اندر آمد گرازان ز دشت

روان پرغمان و زبان پرخروش — زانده دلش همچو دریا بجوش
سرآمد شب و روز شد آشکار — زجون روز برپست افزود چار
جهاندیده سالار برگشته بخت — برو کار آسان همه گشته سخت
بیگجا نموده همه خواسته — زراین بگوهر پیاراسته
اوانی نقره ظروف طلا — نشانده دران گوهران جا بجا
زدیبای رومی وچینی پرند — بهاور دگر پوششی ارجمند
جزاین نیز چیزی که آید بکار — گران ارزد و کمسنگ هنگام بار
که بودش بگنجینه اندر نهان — ندیده چنان چشم کس در جهان
همان خوردنی آنچه بایسته تر — بکام و دهن نغز و شایسته تر
نموده پر از بار پنجاه پیل — که بردن نیارست آنرا دنیل
نشانده برآنها شبستان خویش — پریچهر و آرامش جان خویش
ندیده گهی رویشان ماه و مهر — بگیسو شب و روز رخشان بچهر
همه ناز پرورده و نازنین — ندیده کف پای ایشان زمین
بمژگان چو تیر و ابرو کمان — خجل پیش رخسارشان ارغوان
زبس نازکی از سمن برده آب — ندیده گهی تابش آفتاب
ازآنها یکی ماهرو خوب تر — بناز و کرشمه دلاشوب تر
پری بوده گفتی زسر تا بپای — نگهداشت با خویشتن کدخدای
دگرها روان کرد و باران غم — زدیده ببارید دیده ستم
گزیده جدائی پی سودشان — ندانم کجا کرد پدرود شان
جداگشته ازهم مه و آفتاب — همه نرگستان نموده پرآب
برفتند با داغ و پرد و درد — دل و لب پر از آتش و باد سرد

چو برتابه ماهی همه دل کباب — زدود جگر ابر دیده پر آب
مباد اکس از یار افتاده دور — چو افتد به از زندگانیش گور
جدا گشته میداند از دوستدار — جدائی زیاران بود سخت کار
شبستان خود را نموده روان — بدل داشت آن مستمند نوان
ز گیتی چو پنهان شود روی شید — بریده ز جاه و بزرگی امید
دو پاس از شب تیره چون بگذرد — گریزد نهانی و بیرون رود
ز بیگانگان داشته در نهفت — نکرد ابچ پیدا و با کس نگفت
یکی خواجه داشت اندر حرم — بدل مهربان یار شادی و غم
بنزدیک او پر ز کرم و کداز — ز جان راز سربسته بگشاد باز
ستاره بدو سازگاری نداشت — سر بخشش و مهر و یاری نداشت
ندادش زمان تا بدلخواه خویش — سپارد بآوارگی راه خویش
سپس زین بگویم چگونه گریخت — چه سان چرخ برتارکش خاک بیخت

تعداد مقتولین انگریزی سپاه در آوردگاه و ملاقات کردن میر محمد جعفر خان با کرنل کلیف و روانه شدن و رسیدن او بمرشد آباد و گریختن نواب سراج الدوله و گرفتار شدن زنانه و خزانهٔ او بدست مردم میر محمد جعفر خان

کنون بشنو از انگریزی سپاه — از انگه که بگرفت پشته پناه
بدان تا شد انجام پیکار و جنگ — گریزان بشد مهتر بوم بنگ
سپه در گه کارزار و ستیز — ز هندی بشد شانزده کشته مرد
شش و سی دگر زخم خورده بتن — نیارش نیامد بگور و کفن

زبوم یورپ پست اندر شمار — تبه چندی و چند بد روزگار
ز کرنل ازین پیش شکر نخست — تن خستگانرا بدارو ببست
دویم روز چون مهر زرین کلاه — ربود افسر سیم از فرق ماه
کران تا کران دشت پرده سرای — ز دسمن تهی گشته مانده بجای
سلیح سواران و ساز جنگ — فتاده بهر جای چون توده سنگ
روان بخداوند اسپ و شتر — کز آنها در و دشت گردیده پر
بهر سوی و هر جا رسیدی نگاه — فتاده ز هر گونه سامان براه
سرانگریزان شده شاد دل — ز فیروزی روز آزاد دل
بداود پور آمد از رزمگاه — بفرخندگی خویشتن با سپاه
گرامی و نامی دو تن را نگریز — بپایه بزرگ و بگفتار تیز
بنزدیک جعفر فرستاد زود — ز فرخنده نجمی ترسانده درود
بپارند او را بهمراه خویش — بدیدار آن سرور پاک کیش
رسیدند چون نزد او هر دو شاد — سخنهای کرنل نمودند یاد
شنید و پسندید و آمد براه — فروزان رخ از شادمانی چو ماه
دو مهتر بنزدیکی همدگر — رسیده ز شادی گشادند بر
شده خرم از گردش روزگار — گرفتند مر یکدگر را بکنار
کشیده در آغوش کرنل بیر — چنین گفت کای مهتر نامور
ببنگاله داد دیر و بهار — برین هر سه صوبه شدی کامگار
تو تو آب گشتی برین بوم و بر — نه پیچد کس از رای و گفت تو سر
ترا داد و بخشنده کارساز — بجان و بدل آنچه بودت نیاز
فراوان جز این گفته آراستند — زمانی نشستند و برخواستند

روان گشته جعفر از انجایگاه — بیامد بجائیکه بودش سپاه
سوی مرشد آباد گشته روان — گشاده دل و شنگ بسته میان
فرو شد چو مهر درخشان بکوه — بیامد بدانجای خود با گروه
چو بشنید نواب دشمن رسید — بدانديش بد کیش بد تن رسید
بدانست دیگر نشاید نشست — بشیند اگر دشمن آرد بدست
سر آرد زمان نا نموده دریغ — کند رشتهٔ جان بریده بتیغ
زتن پوشش مهتر انه بکند — بپوشید پوشاک خوار و نژند
زجاه و بزرگی چو روزی بکاست — گدایانه جامه بتن کرده راست
مران نازنین ماه رخسار خویش — که از جان گرامیش میداشت بیش
همان مهربان خواجهٔ رازدار — در آنرو زاندوه اندوه گسار
یکی نیز صندوق کوچک زر — پر از زیور لعل و در و گهر
کس آنرا ندانست ارزد بها — که از خود نبد کرده بودش جدا
بهمره گرفته بزور ق نشست — زبوم و برخویش شسته دو دست
زبخت و زتخت و زفرمان جدا — روان شد رود تا نهزد یک لا
برفته به بکلا پوره نزد اوی — ورا یار کرده شود راهجوی
گرفته مر او را بهمراه یار — سوی شهر پٹنه شود ره سپار
بیامد چو از دشت جعفر بشهر — مبادا چنو نا سزا کس بدهر
شد آگه که از شهر رفته سراج — زما نزا بخود دیده وارون مزاج
شبستان روان کرده با خواسته — ابا زیور نغز آراسته
پر از کینه سینه تهی از وفا — روان کرد کار آگهان جا بجا
زنواب و گنج و شبستان اوی — نموده زهر گونه جستجوی

بهر جا پابند زیشان خبر — بگیرند و ندهند راه گذر
پراگنده شد مردم کینه خواه — بدشت و بیابان و بیراه و راه
نه مردم همه دیو وار و نه کار — فراموش کرده ز پروردگار
پرستار در کاهش از دیر باز — بسی دیده زو کام و آرام و ناز
ستاده به پیشش همه بنده وش — دو دست ادب آورده بر بیش
بسر برده در بندگی زندگی — بسینه فکنده سر بندگی
بیک بد که آمد به پیشش فراز — ز پشتی او یکسره مانده باز
شگفت انکه بسته بکینه میان — همه هیچ دیوان مازندران
بدان تا پیارند او را بدست — تنش را نمایند چون خاک پست
برو داشته زندگانی دریغ — رگ جانش سازند پاره بتیغ
بود دیو بهتر از آن آدمی — که پر دخمه دارد دل از مردمی
دو پت آرم اینجا ز استاد طوس — کز و شد جهان سخن چون عروس
تو مردیو را مردم بدشناس — کسیکو ندارد ز یزدان سپاس
به انکو بگشت از ره مردمی — ز دیوش شمر شمرش آدمی
مرا گر بداد خدا دست زور — بسوزاندمی خاک ایشان بگور
سخن گشت از دیو مردم دراز — همان به که آیم بگفتار باز
شبستان که با گنج بد رفته پیش — ببد رفته جز هیچ فرسنگ بیش
روان پیل پنجاه چون رود نیل — بریده برفتن ده و هیچ میل
بهر یک یکی ماهرخ بد سوار — بتد و بر مهد اندرون ره سپار
ز دشمن رسیده سپه از عقب — پی مه گرفتن چو راس و ذنب
همه مهوشان هیچو ماه فلک — شده گیر در جوز هر یک بیک

بناشد مه چرخ را باز گشت | بگشته زره باز ماهان دشت
گرفتار بد نوگران دغل | اسیر او فتاده بدست زحل
بسر ماهرویان افسر زمشک | شده همچو خوی زحل سر خشک
که آیا چه بد آورد پیش شان | بپاشد نمک بر دل ریششان

رفتن کرنل کلیف بمرشد آباد و جلوس میر محمد جعفر خان بر مسند تنگاله و بهار و اوده

چو کرنل بپرداخت از رزمگاه | خود و لشکر و ویژگان سپاه
سوی مرشد آباد شد راه سنج | زجومنه چو بر پست افزود پنج ۱۷۵۷
رسیده بنزدیکی شهر باز | دو تن ز انگریزان گردن فراز
یکی وائس انکو بگسترده دام | رسانیده بد میر جعفر بکام
دگر نام او وائس خوانده پدر | سرافرازو در مهتران نامور
نموده ز لشکر گزین صد نفر | بهمراه دو مهتر نامور
فرستاد در پیش جعفر بشهر | چو بگذشت از روز روشن سه بهر
رسیدند و دیدند دیدار اوی | شده راست هرگون که بد کار اوی
بشهر اندرون هر که پرمایه بود | بهر کار اندر گران پایه بود
که و مه زپی نام و از نامدار | گرامی اگر بود و گر بود خوار
بدانست جعفر شود شهریار | باو دیسه و بوم بنگ و بهار
بدو باز گردد بزرگی و کام | بلندی پذیرد و راجاه و نام
بفرمان گشاده شود راه اوی | همه کام گیتی بدلخواه اوی
چه بهر خوشامد چه از بهر آز | زدیرینه سالار خود مانده باز

گسسته زدل یکسره مهر اوی
سوی مهتر نو نهاد مدروی

بگفتندش ای نامور گدخدای
سراج اربشد تو بمانی بجای

ربودش اگر چرخ نشاره زسر
بجایش تو بر بند دستار زر

گر اورا زدوران گر گشت بخت
تورا باید اکنون کمر کرد چست

ازو گر بشد بوم و کشور تهی
همیشه زتو باد پر فرّ هی

همه کهتر انیم و مهتر توئی
زهر مهتر امروز بهتر توئی

بنوابی خویش کرده گزین
بخوانیم از مهر دل آفرین

چو زایزد شدی در جهان کامیاب
زنواب برخویشتن نه خطاب

چو دادت خدای جهان فرّهی
بیارای و بنشین بجای مهی

بمندیش و سستی میاور بپیش
سخن بشنو از نیکخواهان خویش

چو بشنید گفتار از انجمن
بدانسانکه بُد کامهٔ خویشتن

همان کرنل نامور با سپاه
که بودش بهر کار پشت و پناه

بپا کرده خرگاه نزدیک شهر
نشسته زکیتی شده شاد بهر

زجایی اگر آیدش بدسگال
پدیدار بدهد ورا گوشمال

کرازهره تا گوید از زشت کار
بپرهیزو یاد آرد روز شمار

جهان از چپ و راست دیده بکام
نموده بجای بزرگان خرام

نشسته بآیین فرماندهی
زده تکیه بر متکایی مهی

کشیده سر فخر بر آفتاب
نهاده زنواب برخود خطاب

بزرگان رده برکشیده بپیش
کسی شاد و کس را دل از درد ریش

بکام و بناکام و ناچار هر چار
اگر شاد دل بود و گر دلفگار

فشاندند بر تارکش جای خاک
زر و گوهر و در و لولوی پاک

بخوانده یک از مهر و دیگر بکین — بنفرین سزاوار بر آفرین
همه سروران مسیحا پرست — گرفته کلاه تواضع بدست
پر از آفرین کرده یکسر زبان — بگفتند بادا بکامت جهان
از آنگه که گیتی بیامد پدید — کس همواره زو مهر هرگز ندید
ندارد بکس یکروش این سپهر — گهی کینه پیش آورد گاه مهر
کند بنده مردان آزاده را — هم آزاد از بندگان زاده را
بران و برین هر دو می بگذرد — بکارد هران تخم آن بدرود
اگر بگذراند کسی سر ز ماه — بایوان کیوان بساید کلاه
سرش را بانجام آرد بخاک — ندارد بدل اندرون بیم و باک
بنزدیک او مهر و کینه یکیست — همانا خرد در سرش اندکیست
یکی را که بد پروریده بناز — برو بر روا داشت گرم و گداز
دگر را که بد بندهٔ زیردست — سر اندر ره بندگی کرده پست
نشاندش بجای بزرگی و کام — بدستش سپرده ز فرمان زمام
نپاید برو نیز انجام بخت — بخواری کشد از تنش داده رخت
هم از دست آنان که شد کامگار — کند تیره بخت و تبه روزگار
چو یکسان نماند بکس روزگار — بگیتی جز از تخم نیکی مکار
خنک آنکه چو نشد بدیگر سرای — ازو نیکنامی بماند بجای

رفتن میر محمد جعفر خان و کرنل کلیف با بعضی بزرگان بخانه جکت سیت بجهة تقریر ادای وجوه معهوده متقبله بانگریزیه و مآل حال امیچند

چو شد کار جعفر همه ساخته — بگردون سرش گشت افراخته
برآمد بگیتی همه کام اوی — جهان جهان گشت پدرام اوی
بشد جای او جایگاه سراج — شدش پایه چون پایگاه سراج
که آمد که بدبد همه خواسته — بانگریزیه هیچ ناکاسته
بدانسانکه پذرفته بود از نخست — بعهد و به پیمان نموده درست
کلیف سرافراز بگشود لب — پذیرفته زو کرد یکسر طلب
تهی بود گنجینه زان مایه زر — سراسیمه شد مرد بیداد گر
بشهرش یکی بود بازارگان — زبس سیم و زر خانه اش رشک کان
خطا بش جگت سیت اندر گروه — گذشته زنام اوران در شکوه
بود معنی آن بزرگ جهان — جگت را جهان دان بهندی زبان
به بنگاله و اودیسه و بهار — هر انکس بفرمان شدی کامگار
نه پیچیدی از گفت او هیچ سر — از آنچ او بگفتی نکردی گذر
درستی زنامش بیامد بجای — گمانم بدش نام مهتا برای
شده میر جعفر بسویش روان — بهمراه او نامور مهتران .
از انها یکی میرن نامور — که بد میر جعفر مر اورا پدر
کلیف دلیر اسکرفتن دگر — دلب رای آن گربز حیله گر
همان واتس آن راز دار مهان — برون ساده پر رنگ اندر نهان
بهم نامداران شده ره گرای — بجان جگت سیت مهتا برای
نشستنگهی تغز آراسته — سخن گفته آمد پی خواسته
یکیر اسخن انکه یکجا بهم — بگیرد نه کم کرده زان یکدرم
بپاسخ گشاده زبان آن دگر — فزاهم بیکر و زاین مایه زر

چگونه بیارم چو باشد گران | بآهسته آهسته دادن توان
سخن گفت هر کس ابر کام خویش | سپس زانکه بگذشت زاندازه بیش
همه را شد این رای انجام کار | ز هر گونه گفتارها استوار
بانگریز جعفر دهد نیمه زر | کنون و چو یک نیم ماند دگر
نموده سه بهره دهد در سه سال | بیامد همه را پسند این سگال
امیچند ناآگه از پیچ کار | چو بد آرزومند و امیدوار
بدو هم رسد بهره از خواسته | بگیتی شود کارش آراسته
بدانسانکه بنوشته آمد بجک | بدست آیدش روپیه بیست لک
چو بشنید جعفر خود و سروران | بنزد جگت سیت گشته روان
بدنبال ایشان شتابان براه | روان گشت و آمد بدانجایگاه
روانش پر از آرزو و امید | نشسته همه مهتران را بدید
از آنها یکی جای بگزیده دور | فروکش نمود آن شده بخت کور
بزرگان چو کار خود آراستند | از آنجای کنگاش برخواستند
کلیف آمد و اسکرفتن براه | بنزدیک آن روز گشته سیاه
امیچند از آن آمدن گشته شاد | روان از بس خرمی مژده داد
که از زر شود کارت آراسته | برو کیسه آور ببر خواسته
برو اسکرفتن بهندی زبان | هویدا نمود آنچه بد در نهان
بگفتش چو با جعفر نامدار | نمودیم پیمان خود استوار
دو نامه نبشتیم از بهر عهد | تورا بهره بد ز هر در جای شهد
مر آن نامه را کز مداد سیاه | نبشتیم بر راستی بد گواه
دگر نامه کرده بسرخی نگار | که در وی بدت نام باور مدار

نگارش پذیرفته بود از دروغ — سخنهاش از راستی بی‌فروغ
تو را نیست روزی ازین سیم و زر — تهی کن ز بیهوده پندار سر
بغیر بال همچو سیمای آب — که ناید بکف آب و مانی بتاب
مگس گیر عنقا نیارد بدام — ازین بیهده کام هیچان لگام
چو بیچاره را این سخن شد بگوش — ز کاخ دماغش بشد مرغ هوش
روانش ازین گفته شد پر زدود — چنان شد که از خویش آگه نبود
برو بیهشی کرد زانگونه زور — که تاب از تنش گشت یکباره دور
توانائی او نمانده بجای — ستاده همیخواست افتد ز پای
یکی دست از بیخودی گشته مست — گرفت و نشاندش بجایی نشست
چو آمد بخود آن ز خود گشته دور — سرش شد ز دیوانگی پر ز شور
از و دانش و رای بیگانه گشت — نه دیوانه بدتر ز دیوانه گشت
نه دستار بر سر نه جامه بتن — برهنه بهر سو شدی گامزن
روان گنج جوی و زبان گنج گوی — نهادی بویران و آباد روی
پر از خاک پا و پر از گرد سر — روانه بهر برزن و کوی و در
بدینسان بسر برد سالی و نیم — تن از بار اندوه گشته چو جیم
کسی نی بنزدیک و پیرامنش — جدا گشت شوریده جان از تنش
دلب رام اندک ز یک نیمه کم — پذیرفته بد آنچه جعفر درم
جگت بیت ز انسان که بنمود رام — بانگریزیه داد اندر دو ماه

گرفتار شدن نواب سراج الدوله

بدست نوکران بی ایمان و محبوس شدن او

ز کردار وارونهٔ روزگار — چو آمد بگوشم ز آموزگار
دلم شد پر از درد و جان پر ز خشم — روان پر ز اندوه و پر آب چشم
بقرطاس خامه نگردد روان — شود گاه گفتار بسته زبان
بمجمر مداد همچو در نافه خون — بیفسرد و آید بسختی برون
ازین داستان پر از رنج و درد — بدینگونه دهقان بمن یاد کرد
چو برگشت گردون ز کام سراج — زدود از دل خویش نام سراج
برو کامرانی بیامد بسر — ازو دور شد روز فرمان و فر
زوی یکسره مهر اختر گسیخت — ز دست ستمکار بنده گریخت
ببهر گرفتن بهر سو روان — پس او برفتند نامردمان
تهی جان ز ترس خداوند پاک — ز روز شمار ایچ ناکرده باک
بشسته ز دل مهر و از دیده شرم — دوان و دمان و شتابان و گرم
چو دیوان گشته ز دوزخ رها — برو همچو مردم بخو اژدها
نموده تکاپوی و بشتافته — جوانرا براجا محل یافته
رخی را که از گل ربوده تری — بدست ستم کرده نیلوفری
بدو گیتیش روی بادا سیاه — که بر وی بتندی فکنده نگاه
دو دستی که پوشیده یاره بناز — ببستند با بندهای دراز
بخنجر جدا باد آن هر دو دست — که دو دست آن نامور را ببست
بگردن که از سلک دُر داشت بار — نمودندش از پالهنگ استوار
ز گردن سرش دور بادا بتیغ — که گردن ببستش نخورده دریغ
بپایی که بُد خار زیرش سمن — ز آهن ببستند بر وی رسن
بزنجیر باد او را بسته پای — که بر پای او داد زنجیر جای

تنی را که نادیده بُد باد تند — نهاده بهر بند آن بند و کُند
جدا از تنش بند باد از بند — که نازک تنش را ببست از کمند
نهالیکه در بوستان مهی — کشیده ببالا سر از فرّهی
برو بر نسیم بهاری وزان — ندیده گهی تند باد خزان
یکی تازه سروی ببستان دهر — ز شادابی و تازگی دیده بهر
بیک برگش از خرمی سال و ماه — نبُد یافته دست آسیب راه
برهنه ندیده تنش هیچ کس — جز آنگه که از مام زادست و بس
فرو مایه رخت از گرامی بدن — کشیدند آن دیو سار انجمن
برهنه بمانا دهد دو سرای — مبیناد پوشش ز مهر خدای
که آن نازنین تن برهنه نمود — ز تن جامه و شاره از سر ربود
بزخم زبان جان او کرده ریش — روان گشته او را فکنده به پیش
یکی را بمژده نموده روان — سوی جعفر ناستوده روان
هم اکنون بد اندیش بسته دو دست — بیاریم در بارگاه نشست
سنه ۱۷۵۷ دویم روز بوده ز ماه جولی — رسیده فرستادهٔ شوم پی
برو یکسره کرد گفتار یاد — ازان شد دل ناجوانمرد شاد
زمانی گذشته ازین گفتگوی — گروهی همه چون دمور و گروی
چنان بیگنه مهتر نامدار — به پیش افکنیده سیاوخش وار
دو دستش پس پشت بسته چو سنگ — ز بند گران هر دو پا کرده تنگ
رسیدند نزدیک افراسیاب — گرفتار را هر دو دیده پُر آب
جفاجوی دیده رخ سرفراز — بدل اندکی مهر آورد باز
روان بد اندیش پر شرم گشت — دل سخت او اندکی نرم گشت

به پیش پدر میرن کینه جوی — به پیداد و خونریختن کرده خوی
سرشت و نهادش نه بر داد بود — بکار و بکردار بدشاد بود
زخوی خوش و مهر بد بر کران — گرانجان و بدخوی و نامهربان
گشاده زبان بهر خونریختن — بسر خاک نامردمی بیختن
چنین گفت چون دشمن آمد بمشت — نشاید نگهداشت بایدش کشت
فتاده بدست اندرون بدگمان — نمیبایدش داد یکدم زمان
بمهر از چه جانت شود رهگرای — بزیر زمین بایدش داد جای
بیابد اگر او یکان زنهار — شود لشکر و کشورش دستدار
جهانی پرستار دیرین اوی — بشویند دلها اگر از کین اوی
نکرده مرا و را بخواری پسند — رهانندش از بند و بیم گزند
زجانت برآرند ناگه دمار — همه دود مانت شود تار و مار
نماند از نامی یکی زنده کس — بماند تورا باد در دست و بس
شنید و نکرده شنیده پسند — بفرمود کردن مرا و را ببند
زآرام و کامش نیاورده یاد — بزندان فرستادش آن بدنهاد
ندادش یکی جای با فرهی — که بنشیند آن رفته از کف مهی

مشاورت نمودن میر محمد جعفر خان با همدمان در باب حبس و قتل نواب سراج الدوله و پدید آمدن تردید آرا و مقتول شدن آن مظلوم باشاره میران از رحمت خدا محروم

خداوند را بنده کرده بیهی — زدل کرده آزرم ایزد تهی
نگانش که بروی بماند جهان — نشیند بجای مهان جاودان

پسندیده برخویش پیرانه سر — چنین زشت نامی بنام وگهر
بزرگان که بودند دمسازای — بهرجای وهرکار همراز اوی
نشسته بنزدیک او سربسر — بپرسید زانمهتر آن چاره گر
چه نیکو نماید شما رابرای — مرا بود باید بدان رهنمای
سرافراز مهتر بزندان وبند — بدارم بجان نارسانده گزند
ویا دور سازم سرش رازتن — کنم خاک تیره تنش راکفن
شنیدند واآمد هویدا دورای — یکی نیک ودیگر ببد رهنمای
گزیده یکی راه کیهان خدیو — یکیر اپسند آمده راه دیو
فرشته یکی دیو گشته دگر — مراورا بنیک وبد راهبر
یکی کرده زندان وکشتن پسند — روا کرده دیگر بجانش گزند
یکی خورده برجان پاکش دریغ — دگر گفته جانش برآور بتیغ
هرانکس که بودست ازپیش پاک — نمیخواست آن بی گنه راهلاک
کسی راکه ناپاک بودست آب — دلش بهر کشتن گرفته شتاب
چومیرن بدید انکه اندر دورای — پدر رابگل درفرو رفته پای
دودل گشته درکشتن بیگناه — گشاده زبان آن دل ودین سیاه
بگفتش که خورشید بالا کشید — فراوان سخن شد زگفت وشنید
زمان نشستنت گشته دراز — بمان گفتگو بردگرگاه باز
چوتن راست آسودگی ناگزیر — بیاسای لختی وآرام گیر
همه کار گشته بآرایش است — کنون گاه آرام وآسایش است
بداندیش بسته ببند گران — بغل ومبسمار آهنگران
بنه سر دمی سوی آرام وخواب — منه برتن خویشتن رنج وتاب

بسندیده از پور آن تن پرست — سوی خوابگه شد ز جای نشست
تن ناز پرورد مهتر ببند — تناسان شده کهتر ناپسند
پدر چون بآسایش آورد روی — پسر آن درون تیرهٔ خیره خوی
ز بدخوئی و زفتی و بدتنی — گزیده ره و رسم اهریمنی
بخو نریختن گشته همچون پلنگ — گذشته ز نام و پسندیده ننگ
رهی زادهٔ دون نهاد و سرشت — سرش تندگشته بکردار زشت
ببرده مر او را ز ره دیو آز — بخون تیز دندان شده چون گراز
تهی مغز هر زه درا چون جرس — بسالار زندان فرستاد کس
ز بالا همایئکه افتاده پست — بساید ببند اندرون پای دست
ز اوج بزرگی فتاده بخاک — تنش را بپردازد از جان پاک
ندیده خداوندی و بندگی — ازو دور کن فرّه زندگی
نکوهیده سالار زندان شوم — چو بشنید زانگونه آواز بوم
نبوده نهادش چو از راستان — بآواز او گشت همداستان
ندانم چگونه دلش داد راه — که آن نامور را نماید تباه
نشد از چه ناپاک را خشک دست — نگشت او چرا سرد جای نشست
دلش تیره و هر دو دیده کبود — چنان زشت رو کس نگیتی نبود
بدانداز و بالا و چون خوک روی — چو خرسش همه تن بنان بر موی
بزندان شد آن دیو خنجر بمشت — فرشته رخ نامور را بکشت
بزخم کتاره دلش پاره کرد — که کرد آنچه آن دیو بتپاره کرد
گلی نو رسیده ز باغ مهی — شکفته ز بستان فرماندهی
ز گلبن فرو ریخت ناپاکرای — بدوزخ ورا باد جایی بجای

بیفکند از پای تازه نهال | گذشته برو زندگی بیست سال
ز فرماندهی رفته سال و سه ماه | شد از زخم بیداد نوکر تباه
در آندم چه بگذشت بر جان اوی | که داند بجز پاک یزدان اوی
ز بیگانگان گر شدی او هلاک | نمیسوخت بر وی مرا جان پاک
دریغ آیدم مهتر نوجوان | تبه شد بدست تبه نوکران
نه بیگانه نوکر همه خویش اوی | بکشتند کشته بداندیش اوی
نبد کس به پیشش بجز کردگار | ز پیوستگان و ز خویش و تبار
نه مادر نه خواهر نه فرزند و زن | نه یار و نه یاور کس از انجمن
که گرید برو بر بدرد جگر | ز مرگش نماید پر از خاک سر
ازان درد بر تن کند جامه چاک | بشوید تنش را ز خون و ز خاک
بماتم نشیند به پیرامنش | نماید سزاوار او شیونش
فتاده تن مرده زندان درون | چو یکشب بیاغشته خاک و خون
دویم روز بدخواه وارون نهاد | پلیدی بخوی و منش دون نهاد
تن کشته کرده ز زندان برون | بیفکنده بر پشت پیلش نگون
بتشهیر گرداند در گرد شهر | بیکسو ز آزرم بنهاده بهر
هر آنکس که آن پیل دیدی روان | بدشنام و نفرین گشادی زبان
پر از درد گشتی و گریان شدی | چو ماهی ابر ریگ بریان شدی
بکوی و ببر زن چه مرد و چه زن | گشاده ببد گفتن او دهن
ز پاداشگر بهر آن کم خرد | همیخواست هر کس چنان روز بد
چو گردیدن پیل گردید دیر | ستم کار از کار بد گشته سیر
بجائیکه در خاک بودش نیا | بدانجا ورا داد در خاک جا

نهان شد بخاک آن گرانمایه گنج — سر آمد بر و روز شادی و رنج
ازان نامداری و چندان سپاه — بیاراسته گنج و آن دستگاه
سراهای زیبا و ایوان و کاخ — نشستنگه خرم و بس فراخ
ز هر گونه پوشیدنی بیشمار — کزو ماند اندر جهان یادگار
ورا بهره از خاک و خون بد کفن — شده مادرش گور ناشسته تن
نماند جهنده جهان پایدار — نسازد بکس راز خود آشکار
اگر گنج و گر رنج دارد کسی — بماند جهان او نماند بسی
چه باشیم از بهر گیتی برنج — سپنجیم و او چون سرای سپنج
درو همچو مهمان بباید نشست — ز پایندگی شست باید دو دست
نباشد بجاوید بودن امید — شوی گر فریدون و گر جمشید
هم از میرن شوم انجام کار — بدیدم نبشته ز آموزگار
ز برق آتشی گشت افروخته — شده زان چو هیزم تنش سوخته
تن سوخته گشته بر پیل بار — فراوان بگردیده در هر دیار
بپاداش تشهیر آن نامور — بگردید مرده تنش در بدر
بفرجام بدکار کی فر برد — همان کردهٔ خویش کیفر برد

روانه کردن کرنل کلیف میجر کوٹ را بتعاقب میسترلای فرانسیس که باعانت و امداد نواب سراج الدوله می آمد و از عرض راه بسبب اختتام کار نواب مسطور مراجعت نموده بود و رسیدن میجر کوت بشهر پٹنه و مخاطب ساختن راجه رام نارائن را

سخن از سراج آوریدم بسر — به پیش آورم داستانی دگر
بدانگه که کرنل کلیف سوار — کمر بستهٔ کینه و کارزار
بسوی پلاسی ز چندانگر — بیامد روان گشته پرخاشخر
سراج آن ز دوران بدیده جفا — ببگلاپوره نامه نزدیک لا
نبشت و ورا خواند در پیش خویش — چهل تن بزودی روانه ز پیش
نمود و سپس خود روان شد براه — که آید به پشتی بنگاله شاه
بره اندر آمد بدو آگهی — کزو جایگاه مهی شد تهی
گرفتار و کشته شد آن نامور — بیامد برو زندگانی بسر
شنید و به پیچید از ره لگام — ببرگشتن اندر زده تیزگام
چو کرنل شد آگاه از کار اوی — روان کرد لشکر به پیکار اوی
گزیده ز بوم یورپ مرد کار — سه باره ده و بوده از صد دو بار
ز هندی سپه نیز سیصد نفر — جدا کرد آن گرد پرخاشخر
پسندیده پنجاه مرد از تپاز — بناورد شایسته و رزمساز
دلیری که بد میجر و کوٹ نام — نه پیچیدی از شیر شرزه لگام
بمیدان کین چون دلاور پلنگ — شب و روز جویای ناورد و جنگ
نموده سپهدار بر آن سپاه — که دنبال لا تیز ببریده راه
بجائی نکرده درنگ و نشست — بیارند آن دشمنش را بدست
بکف گر نیاید نموده زبون — ز کشور برانند او را برون
۱۷۵۷ ز ماه جولی روز شش در شمار — بدانگه که خورشید شد آشکار
شد از مرشدآباد لشکر برون — روان و دل و دست شسته بخون
بریده ره دور در بیست روز — شد ایمن ز تاب سپاه تموز

بره هیچکس را ز دشمن ندید — همی راند تا شهر پتنه رسید
بفرمان سالار بوم بهار — سراج ستمدیده از روزگار
نشسته در آنجا یکی رای بود — بدانجایگه کشور آرای بود
پدر رام نارایش کرده نام — ز فرمان بکف اندرش بد زمام
نهان در دلش بود مهر سراج — همی دید در خواب چهر سراج
چو کوت سپهبد مر او را بدید — فراوان زلا کرد گفت و شنید
نرفتی چرا پیش او کینه خواه — نه بسته نمودی برو از چه راه
گشاده چرا داشتی آه اوی — چرا کار کردی بدلخواه اوی
دلت گر نبودی برو مهربان — برفتی ازین شهر آسان چسان
بگفتش اگر میر جعفر بمن — درین باره بنگاشتی یک سخن
کجا دادمی من ببدخواه راه — کزین شهر او بگذرد با سپاه
ز من کی بجان یافته زینهار — برفتی چنان دشمن نابکار
چو فرمان مهتر نیامد بمن — نمودن چگون یارم از خویشتن
اگر من برو راه بگرفتمی — بمیدان به پیکار و کین رفتمی
چو دیدی بخود بر گذر گشته تنگ — نمودی بناکام آهنگ جنگ
کجا او روا داشتی و پسند — که بدهد بجز رزم خود را ببند
اگر سوی من او فتادی شکست — شدی باره و شهر هر دو ز دست
چو جعفر نمودی ز من باز خواست — که گفتت بدو ساز پیکار راست
بجز گفت و فرمان نموده ستیز — برانگیز بیجا یکی رستخیز
بده باره و شهر هر دو ز دست — ببدخواه بسپار جای نشست
جز آنکه بگردن فرو برده سر — فکنده بهنگام پاسخ سپر

گزیده خموشی ز شرم گناه — پنداخته دیده بر خاک راه
چه گفتار آورد می پیش اوی — که آسوده گشتی دل ریش اوی
چو مرکوٹ را پاسخ آمد بگوش — خموش گشت چون داشتای هوش
یکی انگریزی ببازار و شهر — بگشتی و بردی ز دیدار بهر
بنظاره گشته بهر سو روان — بگردیده گرد سرا و دکان
روان کرده باستکی پای را — تماشا همیکرد هر جای را
بگوش آمدش از دو کس این سخن — که سالار شهر فلک نیست بن
نهانی سکالیده رنگونه رای — خود و نامداران دانش فزای
درین شهر ز انگریز هر کس که هست — بیاورده ناگه همه را بدست
ز تن دور سازد همه را روان — نماند یکی زنده ماند بجان
برآرد بشمشیر ز ایشان دمار — نماند زمین را ز خون لاله زار
شنید و بر کوٹ آمد چو باد — نبرد یک او یکسره کرد یاد
ازان خیره گفتار ماند شگفت — بجان اندر اندیشه اندر گرفت
چو پگاه بدر روز چرخی بگفت — ز هر کس همیداشت اندر نهفت

مکالمه کردن میجر کوٹ با میر محمد قاسم خان و محمد امین خان
در باب راجه رام نارائن و آگاه ساختن ایشان میجر کوٹ را
از خبث باطن و نامه نوشتن او بوزیر الممالک نواب شجاع
الدوله و استمداد خواستن بلشکر در قلع و قمع میر محمد
جعفر خان و اراده نمودن میجر کوٹ رفتن بسر حد نواب شجاع الدوله العرم

زبان گیری

دویم روز چون مهر گردون سوا — برین بام فیروزه شد آشکار
روان کوت برخواست از جای خواب — بر میر قاسم بیامد شتاب
که داماد جعفر بُد آن نامجوی — بپٹنه درون جا و آرام اوی
ابا او دگر نامداری گزین — پدر کرده نامش محمد امین
خطاب هر دو آنرا ببودست خان — همیشه بهم بوده روز و شبان
ابا هم دو همراز بنشسته دید — چو بادام دو مغز پیوسته دید
بدیشان سر راز خود برگشاد — ز روز گذشته سخن کرد یاد
که سالار این شهر اندر نهان — سگالد که ما را بدارد بجان
همانا که با ما دلش نیست راست — ابر کاست کاریش کارش گواست
بداندیش چون لا ابا لشکرش — گذر داد تا رفت از کشورش
دو مهتر شنیدند گفتار اوی — بدادند اینگونه پاسخ بدوی
اگر رام نار این تیره رای — نبُد آبش آلوده دُرد و لای
چگونه ز دستش شدی لا برون — نگشته تن آغشته در خاک و خون
بپوشید زو چشم تا بگذرد — بکام دل خویش ره بسپرد
نه جانش بود پاک و نی پاکدل — درون تیره و هست ناپاکدل
ز داغ سراج او گدازد چو موم — به پیدا بود شهد و پنهان ز قوم
بدانگه که بشنید این تیره رای — بسه صوبه جعفر شده کدخدای
بسوی وزیر الممالک شجاع — مطیعش همه مهتران او مطاع
بنازد بدستوریش شاه هند — بود شاه خورشید و او ماه هند
بود کشور او ده او را بدست — گریزد ز بازوی او پیل مست

نباشد بروی زمین یک سوار که با او تواند کند کارزار
اگر شیر شرزه بود گرنهنگ نیرزد بنزدش چو پشه بسنگ
یکی نامه با جان پر داغ و درد فرستاد و در وی چنین یاد کرد
پسندیده دستور دانش پناه سخن زین کمین بندهٔ نیکخواه
اگر لشکری آزموده بجنگ فرستد بنزد رهی بیدرنگ
چو آید بنزدیک من آن سپاه بفرمان دستور دانندهٔ راه
فرانیس با خویش بنموده یار بجعفر گشوده در کارزار
بنیروی دارندهٔ داد گر ببخت تو دستور فرخنده فر
از آن بدتن بدرگ نابکار سگالندهٔ بد ببر ورد گار
کشم کینهٔ خون آن بیگناه سرش را بخاک آرم از چرخ ماه
بدانسان که او دید بود زان تو کنم هر سه صو بفرمان تو
ز کشور که در وی تو داری نشست دو چندان دگر کشور آید بدست
برآید ز ایزد همه کام تو ز گردون فراتر کشد نام تو
چو بشنید گفتار کوتاه دلیر بدل اندرین رایش آمد هژیر
که از پشه نگشته روان با سپاه سوی مرز او ده به پیمود راه
فرستد بهر سوی کار آگهان پژوهندهٔ رازهای نهان
بجهد پژوهش بهر سوی روی نهاده نیاسوده از جستجوی
ز دستور روشندل پاکرای درست آگهی آورید بجای
که بارام نارامش چند روی بخواهد که لشکر فرستد بدوی
برویش گشاید دریا دری ویا بر کرانست زین داوری
بیفکنده بر نامهٔ او نگاه نسازد روانه بسویش سپاه

بباید با او همه گفت راست | که دستور باشد بچه کام و خواست

روانه سدن میجر کوٹ بطرف مملکت اوده و بشهر چهپره رسیده مراجعت کردن

ز کردار گردندهٔ تیز رو | شگفتی فزاید مرا نو بنو
وزیری چنین با چنان دستگاه | ز مور و ملخ داشت افزون سپاه
ز چرخ برین بر گذشته سرش | کران تا کران جهان کشورش
بدرگاه او مهتران بیشمار | بنزدیک هر یک هزاران سوار
رود کوٹ با خوار مایه سپاه | بجان هیچگون بیم نا داده راه
سوی کشورش تیز بنموده پای | که بیند چه دارد بدل کام و رای
پژوهد ز کردار او آگهی | چه دارد نهان از بدی و بهی
پر اندیشه زین داستان جان من | پزشک خرد کرد درمان من
بمن گفت زنهار مشگفت ازین | بکس نیک خواهد چو جان آفرین
ببخشد بدو هوش و رای و خرد | بدانش همه کارها پرورد
بورزش تن خویش دارد برنج | که آرد بکف کشور و نام و گنج
ز سستی بپرهیزد و کاهلی | گزیند دلیری ابر بد دلی
رود در دم شیر و کام نهنگ | زند پنجه با ببر و پیل و پلنگ
بکوشد بکاری که آید به پیش | نیندیشد از مرگ و از جان خویش
بانجام از رنج نام آورد | سرافرازی و جاه و کام آورد
ز پستی چو گردون شود سربلند | پس از کهتری مهتری ارجمند
کسی را که ایزد کند خوار و سست | سوی خرچگی او کراید نخست

گزیند تن آسانی و بددلی — گه کار پیش آورد کاهلی
فکنده بفردا ز امروز کار — نه از دشمن آگه نه از دوستدار
چو پیش آیدش کوشش و کار سخت — بلرزد چو از باد برگ درخت
چو زن کرده نازک تن خویشتن — جدایی نجوید ز پهلوی زن
ببازی گذارد همه روزگار — پراند کبوتر ببازد قمار
بنرد و بشطرنج برده بسر — پر از زنگ و پر گرد تیغ و سپر
به پیش آید ار دشمنی جانستان — نیاید برون تیغ او از میان
نهاده سلیح دلیران ز کف — نوازد چو رامشگران چنگ و دف
گذشته ز مردی شده همچو زن — بزیور بیاراسته خویشتن
بخود راست کرده زنانه سلب — به بیهودگی روز بنموده شب
شب تیره با شاهد خانه کن — بسر برده سالار بدتر ز زن
نداند شب و روز جز خورد و خواب — گرسنه سپه سیر خود چون دواب
گهی باده ارغوانی بچنگ — گهی همدم چرس گه یار بنگ
سراسیمه زانسان ز مستی سرش — که ناید دمی یاد از کشورش
ز آمد شد دشمن آگاه نی — کس از کار آگاه در راه نی
بخانه نشسته به پهلوی زن — دلیری کند همچو روینه تن
شمارد چو رستم تن خود بزور — بمیدان کم از زال گردد ز مور
نترسد بخانه درون زو زنش — هراسد به بیرون کجا دشمنش
به پیچد بفرجام زو روزگار — اگر هیچ در دل شگفتی مدار
بگوشم خرد چون فرو خواند راز — ز اندیشه شد جان من بی نیاز
نیوشندگان را ز کردار کوٹ — دهم آگهی بود چون کار کوٹ

بروز نخستین ز آگشت ماه ز پٹنه برون رفت خود با سپاه ۱۷۵۷ء
سوی کشور اوده آورد روی تهی دل ز بیم و روان راهجوی
اَوَدْ گرچه باشد فزون آشکار مر این مرز را نام در هر دیار
بجای اَوَد اُوده بنوشته نیز بهر نامه دانشور با تمیز
به پیوندم اوده اگر در سخن مبادا کسی خورده گیرد بمن
بُریده ز پٹنه چل و چار میل بچهپره درون آمد آن زنده پیل
فرود آوریده بُنه با سپاه بیاسود آنجای از رنج راه
یکی آگهی نزد آن نامدار بیامد که نام آوران در بهار
بفرمان سالار پٹنه همه ز مردم نمایند یکجا رمه
در آن صوبه هر کس بود نامجوی نماید سپه گرد از چار سوی
بر رام نار این کینه خواه بیکجا چو پرکنده گردد سپاه
سپس زان بیفراخته دوش و یال همانا بجعفر شود کین سگال
ز لا نیزش آمد چنین آگهی درین بوم ناسوده جائی گهی
برفته شب و روز و بیگاه و گاه بسوی بنارس شد آن کینه خواه
برفتار پیشی گرفته ز باد کنون در بنارس نشستست شاد
بدانست دشمن نیاید بجنگ بچهپره روا دید کردن درنگ
دو دیده بره اندرون داشت باز که کی از کلیف آن یل سرفراز
بیاید بدو نامهٔ ارجمند چه فرمایدش پهلوان بلند
بفرمان او تنگ بسته میان خود و لشکر از چهپره گردد روان
دو شش روز رفته ز آگشت ماه بدو نامور نامه آمد ز راه
نبشته که از چهپره گشته روان خرامان سوی پٹنه شو شادمان

چو آیی بدان شهر با کام و ناز — مران رام نارا این فتنه ساز
که ناپاک رای و بمانیست دست — بدیدار چون مغز و پنهان چو پوست
زجای بزرگی و را کرده دور — تهی کن سرش را ز باد غرور
نموده ز فرمانش کوتاه دست — بیک گوشه بنشانش بنموده پست
بخواند و بکشتی نشانده سپاه — شبا شب روان گشت ز انجا گاه
زبس تیز رفتار بد آب رود — بدو بهر آمد به پٹنه فرود
ز آگشت مه روز بد سیزده — بیامد بشهر اندر آن مرد ره

مضطرب شدن راجه رام نارائن از ورود میجر کوٹ و قسم خوردن در مصادقه انگریزیه و میر محمد جعفر خان و سوگند یاد نمودن میر محمد قاسم خان و محمد امین خان در عدم تعرض و موافقت با راجه رام نارائن

چو در شهر پٹنه گو سرفراز — بیامد بزودی ز راه دراز
دل رام نارائن بدگمان — از و شد پر از بیم و لرزان بجان
ببر سیده از کار و کردار خویش — پر از لابه و پورش آمد به پیش
بگفتش مرا تا بتن هست جان — بزنار خدمت ببندم میان
بدانسانکه بت را پرستنده ام — بدانسان شما را بدل بنده ام
رخ آرم چنانچون بیش و مهیش — بسوی شما آورم روی خویش
برهما بود بر زبانم گواه — بسیچم اگر هیچ رای تباه
تنم را نهاد یو سازد پریش — شمارم شما را جدا گر ز خویش
بمهر شما دل بپا گنده ام — ز مهر شما در جهان زنده ام

گزیده ز هر کس پناه شما — نه پیچیده از رای و راه شما
زده دست در دامن انگریز — نسازم جدا تا دم رستخیز
بسوگند خوردن یکی برهمن — بخوانده بنزدیکی خویشتن
گرفته بیکدست خود شاستر — همان نامهٔ بید دست دگر
گشاده زبان بهر پیمان و بند — که در بت پرستی بود آن پسند
ز رام و ز نارایین آورده یاد — بدینگون بگفتن زبان برگشاد
کز انگریز و از جعفر نامور — نه پیچم ز راه وفا هیچ سر
همیشه کمر بسته در راستی — بپرهیزم از کژی و کاستی
بجان و روان آشکار و نهان — نباشم جفاجوی و تیره روان
بود با شما هر که او دوستدار — ز یاران خود آرمش در شمار
بود گر بد اندیش بیهوده کس — نباشم ورا هیچگون یار رس
بدینگونه گفتار و پیمان و بند — شد آزاد از ترس و بیم و گزند
محمد امین میر قاسم دگر — بسوگند خوردن نهادند سر
گرفتند قران بخود برگواه — که در دین تازی بود رسم و راه
ابا رام نارایین نامجوی — ره مهر ورزند در پشت و روی
یکی بوده در آشکار و نهان — نباشند با او بدل بدگمان
همه رای نیکی و مهر آورند — ره دشمنی هیچگون نسپرند
ز دلها چو شد شسته گرد و غبار — شده کوٹ آسوده از روزگار
بستمبر از ماه و هفتم ز روز — چو آمد برون مهر گیتی فروز — سنه ۱۷۵۷
ز پٹنه روان گشت خود با سپاه — سوی مرشد آباد پیموده راه
بره اندرش روز بگذشت هشت — شد آسوده از تابش و گرد دشت

بآبادی شهر آمد دلیر — سر کامهٔ دشمنان کرده یر
دویم روز کرنل کلیف سوار — همه آرزو دیده از روزگار
از آنجا روان گشت با جان شاد — سوی کلکته با سپه رو نهاد
سپاهی که با کوت همراه بود — ابا او روانه در آن راه بود
همه را چو آمد بقاسم بزار — در آنجا نگهداشت آن نامدار
بچندانکه ماند دیگر سپاه — خودش شد بکلکته آن نیکخواه
بیاسود از جنگ و پیکار و رزم — گزیده ز زین کرسی و میز بزم
ز من نو شد این داستان کهن — بگفتار زیبا و فرخ سخن

وفات یافتن آڈمرل واٹسن و روان گشتن سکه خانه در بندر کلکته

سر راستان واٹسن میر بحر — ز گیتی بریده شدش بخش و بهر
سنه ۱۷۵۷ شده شانزده روز زا گشت ماه — بمینو روانش پسندیده راه
روان شد گسسته ز پیوند تن — بر و زار و گریان شده انجمن
نموده بمرگش همه جامه چاک — سپردند تابوت او را بخاک
کسی را ز مردن نباشد گذر — اگر میر بحر است و گر شاه بر
چو از مه سوی نوزده شد شمار — ز میخ درم سیم و زر را نگار
بکلکته دادند و شد آن روان — بهر جا و هر شهر در مردمان

طلب فرمودن میر محمد جعفر خان راجه رام سنگ را بحضور و فرستادن او برادر و برادر زادهٔ خود را و مقید شدن

هر دو و نامه نوشتن رام سنگ بکرنل کلیف و بغی ورزیدن راجه اجل سنگ و حمل نمودن نواب سرکشی هر دو راجه باشاره دلبرای

بفرمان چو شد دست جعفر دراز — ز دون پایگی یافت پایه فراز
ز هندو و مسلم بسی نامجوی — که در پایه بوده فزونتر ازوی
ز فرمان و رایش به پیچیده سر — گرفت هر یکی رسم و راهی دگر
یکی راجه بُد نام او رام سنگ — بخو همچو در کوهساران پلنگ
بمدناپورش بود جای نشست — همه آن بر و بوم بودش بدست
نیامد بدرگاه جعفر فراز — که ننگ آمدش بُردن او را نماز
دهم مه که اکتوبرش هست نام — فرستاد جعفر بسویش پیام — سنه ۱۷۵۷
ازانگه که ایزد مرا داد دست — بلندی ببخشید از جای پست
ندیدم ز تو هیچگون بندگی — کرا نه گزیدی ز افکندگی
گر آزادی خویش داری هوس — نخواهی که دوغت شود پر مگس
ز سر پای بنموده در راه من — بیا و جبین نه بدرگاه من
به پیش هیچگون گر بیاری درنگ — شود این گشاده جهان بر تو تنگ
بخواهی که چون نیمهٔ نام خویش — به بینی جهنده جهان رام خویش
بماند همه کار رایت درست — کمر در ره بندگی ساز چُست
کنی سخت گر دل چو نیم دگر — تو را بشکند سنگ چون شیشه سر
چو بشنید پیغام نواب نو — برفتن روانرا نکرده گرو
برادر پسر با برادر ز پیش — فرستاد و خود ماند بر جای خویش
رسیدند هر دو بدرگه فراز — بزندان فرستادشان سرفراز

بزنجیر و غل گردن و دست و پای ببست و بپند اخت در تنگ جای
چو بشنید راجه ز گوینده مرد که جعفر مران هر دو را بند کرد
بغم گشته انباز و پر داغ و درد ز چشمش روان آب گشته چو رود
یکی نامه بهر کلیف بلند بنشست و فرستاد سویش نوند
چنین یاد کرده پس از آفرین گه مهر نواب بگزیده کین
پسندیده در جان گزند مرا دو کس نامی و ارجمند مرا
بزندان خواری نموده بند بجای نکوئی شده بدپسند
مرا هست شمشیر زن دو هزار بمیدان چو شیر دمنده سوار
پیاده همان پنج هزار دگر ز دشمن ربایند در کین جگر
همه سخت بازو همه سخت کوش نه تن پرور و بندهٔ خورد و پوش
بدست اندرم پیشهٔ پر درخت که نارد گذشتن در و باد سخت
بدانجا کشم خویش را با سپاه دران جنگل سخت گیرم پناه
اگر صد چو جعفر بیاید بجنگ نیارد مرا آوریدن بچنگ
نیاید گزآید بناورد من پی سرمهٔ چشم خود گردد من
نموده بشبخون تبه لشکرش کنم پر ز آشوب بوم و برش
گر او باز گردد ز کردار بد نسیجد بمن هیچگون کار بد
ز سینه گر او کینه بیرون کند بدل مهر کوشد که افزون کند
ز تو هم یکی نامهٔ ارجمند رسد سوی من پر ز پیمان و پند
شوی تو بنیکی ورا رهنمای بیاندیشهٔ نغز و پاکیزه رای
که با من نسازد کمین و گزند نترسم ندارد بزندان و بند
نیارد مرا هیچ رشتی بروی نه بنماید م هیچ تندی ز خوی

بپیمان و فرمان تو نامور — بپایم بدرگاه بسته کمر
بجز آنکه پیغام پیغمبرش — زمن آنچه پرسد دهم پاسخش
دگر ره نیایم بدرگاه اوی — نه پیمان مرا او دگر باره روی
بدانگه که یابم بدیدار بار — نثارش دهم روپیه صد هزار
جز این گر مرا او را بود رای و کام — من و پیشه و اسپ و زین و لگام
بگرنل چو آن نامه آمد فراز — بخواند و بدانست بنوشته باز
بجعفر فرستاد نامه ز خویش — مکن مهتر انرا ز خود دل پریش
بزمی دل هر کس آور بدست — ز تندی بساکس که شد خوار و پست
ره آشتی جوی با رام سنگ — رهان بندیانش ز زندان تنگ
کس و ناکس از خویش خوشنود دار — ز یا نخواه خود را تو با سود دار
بهر کار تندی نباشد پسند — رسد تند خو را ز تندی گزند
رسد تا بدو نامهٔ سرفراز — ز بهش گلی تازه بشکفت باز
نگشته هنوز آن شکسته درست — یکی شاخ دیگر ز رخنه برست
نبسته ره رخنه رام سنگ — دگر باره شد ساخته بهر جنگ
اجل سنگ نامش چو رینه بجای — ز فرمان نواب پیچیده رای
ره ناسپاسی گرفته بپیش — کسی را ندانست بهتر ز خویش
باندازهٔ خویش فوج و سپاه — نگهداشت آنروز گشته تیا
یکی خان بده نام حاضر علی — بدیده درو دست و زور یلی
ز پورینه داده بدستش زمام — بچرخ برینش رسانیده نام
ز سوی طرفدار رنگ و بهار — در انجا بدانگس که فرمان گذار
مر او را بجان نارسانده گزند — بزندان فرستاد بنموده بند

ببسته ابرابرش کینه تنگ — ندارد بجز رای پیکار و جنگ
بیامد بنواب زد آگهی — که آن ازحزد مغز کرده تهی
کشد سر بگردون زبس کبر و باد — نباشد بگیتی زنام تو شاد
شده ازره کهتری بر کران — بپاورده یکران کین زیر ران
همی خویشتن را شناسد بزرگ — تورا نشمرد هیچگونه سترگ
هم ازسوی ڈاکه رسید آگهی — کزآنجای پوشید رخ فرهی
یکی از بزرگان درآنجا یگاه — بسر ازبزرگی نهاده کلاه
کشیده زفرمان سالار سر — بتاورد و پیکار بسته کمر
چو نواب گردید آگه زکار — فراوان شده دشمنش آشکار
بسوی دلب رام برده گمان — بخود گفت او چاره سازد نهان
بشورد دل مهتر ازآرمن — برانگیزد از هر سوئی انجمن
وگرنه کراهست یارای آن — که بامن سرخویش سازد گران
دلش درنهان نیست بامن چو راست — زهر جا بکار آورد کم و کاست
دو اندهی آب درزیر کاه — نماید دل نامداران تباه
مراین فتنه ها زاده ازخوی اوست — شده آبها شور ازجوی اوست

رفتن میر جعفر خان از مرشد آباد براجمل و فرستادن خواجه هادیرا بسر رام سنگ

چو شد آتش فتنه هر جای تیز — زهر سو پدیدار شد رستخیز
بدانسانکه ازباد دریا بجوش — برآید برآمد زهر سو خروش
شد انگیخته باد رزم و نبرد — برآمد بهر سو ز پیکار گرد

ز شورش چو آمد زهر جا خبر — بشد مرشد آباد زیر و زبر
پراگنده شد رونق و رنگ و بوی — جدا راند هر کس بدل آرزوی
بدانست نواب دارو نه کار — خداوند کش دشمن کردگار
شده گرم آتش ببهر نبرد — نگردد بجز آب شمشیر سرد
غباریکه برخواست از دشمنان — نشاند فرو خنجر خون فشان
زماه دهم رفته بد روز شش — بلشکر بفرمود ان کینه کش
شود یکسره ساخته بهر جنگ — روانه چگون نا نموده درنگ
چو لشکر ببد یافته ماهوار — ازآن در دهچان بخود همچو مار
زگنجور نواب تا چند ماه — پشیزی ندیده سراسر سپاه
برهنه تن و اسلحه در گرو — شکم گرسنه اسپ بی کاه و جو
زبس شکدستی پیاورده زور — بهامون رها کرده یکسر ستور
ندیده رخ چاشت فرزند و زن — بجز شام کرده سحر خویشتن
همه را بگردون رسیده خروش — به پیله سپهدار آگنده گوش
سپه را سپهبد بساز د چو سیر — چنان سینه سازد سپر پیش تیر
چو لشکر زنان پر بساز د شکم — شود کشته لشکر کش اورا چه غم
نه پذرفته فرمان آن مهتر — برون کس زخانه نیاورد سر
چه خوش گفت این پیت انگس که گفت — روان ور اخرمی باد جفت
بزرمیستوان لشکر آراستن — بلشکر توان کینها خواستن
سپه تافته رخ زفرمان اوی — کشیده سر از بند و پیمان اوی
برفتن نگردیده همداستان — برون پای ننهاده از آستان
چو رفتن به پیکار بد ناگزیر — سپه را بکم مایه زر کرد سیر

کم و بیش چیزی کش آمد بدست | بداد و زغوغای لشکر برست
چو از چار سویش فرو بست کار | بدرماندگی سیم بنمود خوار
بجا مانده میرن بشهر اندرون | بزد خویش از شهر خیمه برون
بگسترد لشکر بهامون و دشت | کزان دشت و هامون ستوهیده گشت
بهامون شب و روز پیموده راه | چو آمد براجا محل با سپاه
یکیرا که بد خواجه هادی بنام | بمردی فشردی به پیکار گام
نموده میان سران ارجمند | سوی رام سنگش نموده پسند
زلشکر بدو داد صد پنج بار | زره دار و برگستوان ور سوار
سوی میدناپور کردش روان | جز این مایه نشنیدم از ترجمان
که آن خواجه با خوار مایه سپاه | چگون شد سوی دشمنی کینه خواه
که بوده سوارش دوباره هزار | همه غول کردار مردم شکار
پیاده همان پنجهزار دگر | به پیکار و کینه ببسته کمر
چگون بود انجام آن دو گروه | که شد چیره و شد کدامی ستوه
شمارد خردمند این گفته سست | بنزد هشیوار نبود درست
بود به کزین گفته پیچیده سر | روان خامه سازم بگفت دگر

بیرون آمدن میرن از مرشدآباد باستماع نهضت کرنل کلیف ببهانهٔ رفتن بملاقات پدر و لاحق شدن تشویش باهل مرشدآباد و حسب الارقام کرنل موقوف ماندن از ارادهٔ فاسده

براجا محل جعفر کینه خواه | چو از مرشدآباد پیمود راه
بشهر اندرون میرن خیره سر | بجا ماند بر جایگاه پدر

چو بشنید کرنل کلیف و سپاه | بیاید ز کلکته سر کرده راه
بده چون سبکسار و بیهوده کار | گزیده یکی کار نا استوار
ز پهلو سوی دشت آمد برون | ندانم چه گشتش بدین رهنمون
بشهر آنچه بودش ز توپ و سپاه | سلیحی که باید بآوردگاه
همه را بهامون بر خویش خواند | بنه بر نهاد و سپه بر نشاند
بینداخت آوازه اندر جهان | بخواهم از اینجای گشته روان
روم تا بنزدیک فرخ پدر | بدیدار فرخ رخ نامور
یکی روی آن کدخدای جهان | به بینم روانرا کنم شادمان
همان نیز فرخندگان سپاه | دلیران و شیران لشکر پناه
چو بینم بیایم بدین سوی باز | نمانم بدانجا زمانی دراز
به بیگه چو بد رفتن او ز شهر | دل شهریان شد ز غم جام زهر
پر اندیشه گشتند و پر بیم و باک | بتن جامهٔ خوشدلی گشت چاک
که آیا چه افتاد دشوار کار | که میرن بناگاه بربست بار
چه پتیاره سویش بیاورد روی | که پرداخت جای و شده راهجوی
بهانه بدینگونه آورده پیش | روم من بنزدیکی باب خویش
بدانسانکه دریا برآید بجوش | ز هر کوی و برزن برآمد خروش
که و مه بشهر اندرون هر که بود | شده روز روشن بر ایشان کبود
چو کرنل شد آگه ز آشوب شهر | پر اندوه کرده دل شاد بهر
برآشفت بر میرن تیره رای | به بیهوده جنبیدن او ز جای
بجعفر یکی نامه بنوشت زود | ز کردار میرن همه وانمود
فراوان در آن برده تندی بکار | بسی بیم و تهدید کرده نگار

بمیرزن زنامه رسید آگهی — نمود ه سیه روی خود چون بهی
بسی پورنش ولا به بُرده بکار — گذشته زهنجار نا استوار
پشیمان وشرمنده ازکارخام — نفرسود دیگر به بیهوده کام

فرستادن نواب خادم حسن خان را بجنگ اجل سنگ و حاضر علیخان وشکست دادن و منصوب شدن بحکومت پورنیه

زپورنیه اکنون بیارم سخن — کنم تازه کردار روز کهن
یکی نامور نام خادم حسن — بنواب پیوسته خون و تن
زهنگام خوردیش همراز بود — بهرجا وهرکار دمساز بود
سوار وپیاده دوره سه هزار — بمیدان گزیده گه کارزار
بدو داد تا رفته جوید نبرد — برانگیزد از جان بدخواه گرد
فرون گفتش ار یار باید بکار — چوخواهی فرستم نبزدت سوار
سپهدار با لشکر کینه خواه — ببر بر زآهن نهاده کلاه
بپوشیده خفتان نا ورد وکین — نهاده ابر چرمهٔ رزم زین
بکف راست کرده سلیح نبرد — نهان کرده خنجر اختر بگرد
سوی مرز پورنیه بنهاد روی — زلشکر بگردون شده های وهوی
اجل سنگ وحاضر علی هردوان — به پیکار دامن زده بر میان
نه خود جنگجوی ونه لشکر دلیر — برهنه روان از هنر همچو سیر
پیاده نبزدیکی هفت هزار — نبزدیک شیران زبون چون شکار
تفنگ ازپی جنگ هریک بچنگ — کزایشان پراز ننگ بود تفنگ
سواران ابر بارهٔ کامزن — نشسته ولی یکسره کم ززن

سه باره هزار از پی کین و جنگ — بکف جای خون از حنا بسته رنگ
برهمن یکی بود اختر پژوه — رتن بان بدش نام اندر گروه
بدو نیک اختر همه بنگرید — یکی ساعت فرخی برگزید
که باشد اجل سنگ فیروز جنگ — بکوبید سر دشمن از سنگ ننگ
ز بدخواه ریزد به پیکار خون — درفش بد اندیش سازد نگون
سر رایت خویش بر چرخ ماه — رساند بساید بگردون کلاه
بدو باز گردد سراسر جهان — نهد پای بر پایگاه مهان
ندانست جز پاک پروردگار — که داند بد و نیک کردن شمار
ز فیروزی کارزار و شکست — نه اختر شناسد نه اختر پرست
بفرمودهٔ بیخرد رهنمون — سپهدار پورینه آمد برون
گرفته بهمراه حاضر علی — برافراخته دوش و یال یلی
دو سالار با اختر واژگون — فتاده به پندار از ره برون
گرازان و تازان سوی رزمگاه — رسیدند با پیل و اسپ و سپاه
عنان در عنان دو مرد دغل — نبد جز شکست و گریز و اجل
یکی جای شایسته و استوار — نموده پسند از پی کارزار
برآورده سنگر بدانجایگاه — بروی بد اندیش بستند راه
سپاه و سپهدار بیهوش و رای — گزیده دران سنگر سخت جای
بامید فیروزی کارزار — نموده زر و سیم و دینار خوار
چو باران بپاشیده بر فوج جنگ — دل همرهان را زدوده ز زنگ
که باشند یاور بهنگام کار — بکوشند مردانه در کارزار
بسر چون کند اختر بد گذر — چه سود ار سپه شد توانگر بزر

نشسته دو دیده گشاده برا — چو آید زره دشمن کینه خواه
بشمشیر و خنجر بتوپ و تفنگ — فراخای میدان برو کرده تنگ
زنیروی مردی و بازوی سخت — گشندازتن زندگانیش رخت
چو خادم حسن خان بپاید زراه — هوا کرده از گرد لشکر سیاه
بپوریه مردم چو از دیر باز — شناسا بُدو داشت پوشیده راز
بدیشان بده در نهان همزبان — بکس آشکارا نبود این نهان
کسانیکه در شهر نامی بُدند — بلشکر بزرگ و گرامی بُدند
بهر یک فرستاد نامه زخویش — زمرهم سخن بُد دران هم زریش
یکی نیمه زامید و دیگر زبیم — هم از تیغ گفتار بُد هم زسیم
کسی را دل از بیم دادن شکست — دل از سیم آورد کس را بدست
توان خورد گیتی بریو و برنگ — بود ساده دل در جهان دستتنگ
سپاه اجل سنگ شد و دله — ره جانسپاری نمود و یله
اگرچ از نخست هم نبوده دلیر — چو روباه برسنده بوده زشیر
بخود ترس بسیار کس داده راه — روان شد سوی خانه از رزمگاه
شباشب زلشکر بسی سر گریخت — زنامردمی خاک بر سر بیخت
بشد سست بازوی حاضر علی — شکسته شدش پشت و دست یلی
اجل سنگ برجای مانند سنگ — بماند و اجل دید با خویش تنگ
بشد کار خادم حسن ساخته — زدشمن سپه جای پرداخته
بچاره زبون کرده بدخواه خویش — بزد کوس پیکار و آمد بپیش
روه برگشیده و بیامد بجنگ — اجل سنگ چون دید کوشید تنگ
ابا آنچه بُد مانده لشکر بجای — بنزدیک سنگر بفشرده پای

باستاد آماده بهر نبرد — روان پر ز تیمار و رخساره زرد
سپاهش چو از دور لشکر بدید — بترسید و راه گریزش گزید
چو ناکرده پیکار لشکر شکست — اجل سنگ افتاد زنده بدست
ببسته تن و گردن و دست و پای — فرستاد زی جعفر تیره رای
شد حاضر علی زانمیانه برون — روان پر ز تیمار و دل پر ز خون
کرانه یکی از جهان برگزید — کس او را ببنگاله دیگر ندید
نهان شد ازان بوم و بر نام اوی — چه شد کس ندانست انجام اوی
دهد نیک ساعت گر اینگونه بر — اگر بد بود بین چه آرد بسر
هر آنکس بگفتار اختر شمار — کند کار گردد بانجام خوار
بفرمان نواب خادم حسن — بپورینه شد مهتر انجمن
بدانجا بفرماندهی چون نشست — فراوان زر و سیمش آمد بدست
گمان نزد هر کس که میبرد سیم — ازو باز بستد بتهدید و بیم
بیندوخت سیم و زر بیشمار — نبودش جز اندوختن هیچکار

تاثیر ساعت سعد رتن بان برهمن که بجهته خود دیده پیش خادم حسن خان رفته بود

بگویم ز انجام اختر شناس — نگون بختیش کرد برپا اساس
ز زیج و سطرلاب از رای سست — یکی ساعت نیک و فرخ بجست
نموده همه اختران را شمار — همه را بدیده بخود سازگار
همه گردش چرخ را یار دید — گشوده ره بسته بر کار دید
پر از آفرین کرده کام و دهن — بیامد بنزدیک خادم حسن

چو دیدش بشوخی زبان باز کرد — بسحره ازو پرسش آغاز کرد
بپرسید کای مرد روشن روان — بود بر تو روشن نهان جهان
چو از خانه بیرون نمودی تو پای — شمار آوریدی ز اختر بجای
یکی نیک ساعت پی خویشتن — بدیدی و گشتی روان نزد من
شنید و بپاسخ زبان برگشاد — که ای نامور مهتر پاکزاد
پی دیگران من نمایم گزین — بسی ساعت نیک با آفرین
چه سان از پی خویشتن سنگرم — چو دانندهٔ راز گردون منم
شمار ستاره بدست منست — چو ماهی گرفتار شست منست
شنید و بگفتا ای نکوهیده مرد — نه حاضر علی را بگاه نبرد
بفرخنده ساعت بدی رهنمون — چرا شد گریزان و زار و زبون
ازین گفته اختر پژوهنده مرد — ز شرمندگی روی بنمود زرد
بجلاد فرمود تا بینیش — ببرد نماند بجا بینیش
از آنپس تنی چند بروی گماشت — گرفتند زو خواسته آنچه داشت
بجز جان نمانده بدو هیچ چیز — برآورد از خان و مانش قفیز
خردمند این گفته چون بشنود — بگفت ستاره شمر نگرود
جز ایزد شناسندهٔ راز نیست — در راز پنهان بکس باز نیست
چه داند نهان راز اختر شمار — ز نیک و بد گردش روزگار
بدانستی ار آن بخود گشته ایمن — چرا پنی خویش دادی ز دست
ز کف چون بدادی همه خواسته — بدینگونه کارش شدی کاسته
بهر نیک و بد جوز ایزد پناه — بجز او مدان کس نماینده راه
کسیکو بگفتار اختر شناس — بگردد پژوهان شود ناسپاس

ارتفاع غبار عداوت و نقار
فیما بین نواب میر جعفر خان و دلب رام

چو نواب را رفت در دل گمان — دلب رام بدخواهدش در نهان
بدانسانکه گفتست دانای پیش — که دلرا بدل راه باشد همیش
تو را دل بکس گر بود مهربان — دل او بتو مهرورز همان
بهر کس دل و جان تو نیست پاک — نخواهد روانش تو را جز هلاک
دلب رام هم بُرد در جان گمان — که نواب با او بود بدنهان
گذشته زنیکی شده بدسگال — اگر دست یابد کند پایمال
ز کردار و خوی بدش ناگهان — نمایندش راهی از روان
بپرهیز میداشت ز و جان خویش — شب و روز بودی نگهبان خویش
ز هر سو فراهم نموده سپاه — نبُد یک خود داشت بهر پناه
سپه گشته در پیش او انجمن — همه نیزه داران بشمشیر زن
سوار و پیاده بُده ده هزار — بمیدان سپر دار و خنجر گذار
ز کین هر دو را دل چو شد پُر ز دود — ز هر سوی پرکندگی رخ نمود
پریشانی آمد بهر گون پدید — دل هر کسی خواهشی بر گزید
مسلمان و هندو شده دو گروه — ز نواب یک شاد و دیگر ستوه
دل جعفر نامور بهر دین — همیشه بهندو بُده پُر ز کین
بجز سلم او را بکس روی نه — بجان هیچ مهرش ز هندوی نه
پژوهندهٔ خواری هندوان — بدیشان نمیخواست جز از زیان
نبُد یک من هر که از بهر دین — بمردم بدار در روان پُر ز کین

جهان آفرین را بدل دشمن است | بکردار انباز اهریمنست
توانای بیچند و چون و چگون | پدید آورید از توان چند و چون
گر او را نبودی بدینگونه کام | جز یکره که یارست برداشت گام
اگر ره یکی باشد ار صد هزار | بود بیگمان سوی پروردگار
گزیده تر از صلح کل شیوه نیست | پسندد سخن هر که کالیوه نیست
بدانسانکه بایست پروردگار | نمودست بر لوح هستی نگار
چو گوییکه آهو درین پیکر است | در آمیغ آهوی پیکر گر است
چو جان اجل سنگ با رام سنگ | بنواب شد جفت پیکار و جنگ
دُلب رام هم گشت از وی جدا | دو چندان شده کینهٔ کدخدا
چنان خواست کز هندوان سر بسر | بهر جا کسی هست سالار و سر
بدست اندر آرد نماید تباه | همه را کند پست چون خاک راه
میان دُلب رام و کشور خدای | پی آشتی و اُتش بنهاده پای
دل هر دو سالار از آب پند | بشُست از غبار زیان و گزند
زدوده دل هر دو از کین هم | بداد او بهر دو بدینسان قسم
بباشند با همدگر دوستدار | به پنهان و پوشیده و آشکار
بسینه ندارند کینه نهان | دو تن را همیشه بو یک روان
زبان نرم و در دل نبوده درشت | ره مهر ورزند در روی و پشت

آگاهی یافتن میر جعفر خان از نامه نوشتن زن نوّاب مهابتجنگ جدّهٔ مادری نواب سراج الدّوله بوزیر الممالک نواب شجاع الدّوله و راجه رام نارایَن و اعلام نمودن

میر جعفر کرنل کلیف را و متلّی ساختن کرنل او را و مقتول شدن میرزا مهدی برادر نواب سراج الدّوله بدست میرن

یک از راز دانان آگه زکار — چنین گفت با جعفر نامدار
بدیدم بره در یکی راهرو — که از باد بُردی برفتن گرو
بمن گفت از مام مام سراج — روانش پر از مهر نام سراج
از انگه که کشته شد آن نامور — دلش هست پُر درد و پُر خون جگر
دو نامه همی بود نزدیک من — نبشته ازان پیر فرتوت زن
سوی رام نار این سرفراز — رساندم یکی زان دو نامه براز
نگاریده در وی ندانم چه بود — سر راز بسته نیارم گشود
دگر نامه از بهر دستور شاه — که نازد بدو کشور و تاج و گاه
شجاع سرافراز فرخنده فر — هنرمند و نازد بنامش هنر
بدین سان نموده در آن نامه یاد — گران نامور مهتر پاک زاد
ابا رام نار این نامجوی — یکی گشته بنهد بدینسوی روی
کند جعفر شوم پی را تباه — نهد در کنارش سزای گناه
بخواری ز تن دور سازد سرش — کند چاک از تیغ کین پیکرش
ستمدیدگان را رهاند ز بند — سر آزاد سازد ز بیم گزند
همانا کزان مهتر نامدار — پسندد جهاندار پروردگار
که از تخم آزادگان و مهان — رهاند ز بیداد و جور بدان
شب و روز زان بندهٔ نابکار — تبه سازد و بدخواه پروردگار
به تیمار و رنج و ستم اندریم — گرفتار زندان غم اندریم

ز بیمش هراسان و ترسان بجان — نموده بما تلخ شیرین جهان
چو جعفر ز گویا شنید این سخن — کهن بود شد کهنه تر از کهن
بلرزید چون بید از باد سخت — شدش نیش گژدم بتن تار رخت
هماندم بنزدیک گرنل نبشت — نماند ایچ پوشیده از خوب و زشت
چو برخواند آن نامه را سرفراز — همه راست پنداشت بنوشته راز
بسوی دُلب رام رفتش گمان — که آن چاره گر گوئیا در نهان
گرائیده از روشنی سوی داج — یکی گشته با مام مام سراج
دو نامه فرستاده از نام اوی — یکی زان بدستور فرخنده خوی
همان رام نار این نامور — که دارد بنواب پر کینه سر
بسویش دویم نامه کرده روان — بدستور سازش نموده نهان
بخواهد ازو لشکر جنگجوی — پس انگه سوی جعفر آورده روی
پر آشوب سازد سراسر زمین — کمر بسته آید به پیکار و کین
براندازد او را ز جای مهی — کند از روان پیکر او تهی
بپاسخ یکی نامه بنوشت زود — بمهر دل و آفرین و درود
کزین آگهی هیچ انده مدار — سپاهی که دارم بقاسم بزار
بدیشان بفرموده ام بیدرنگ — گر آید به پیش اندرت رزم و جنگ
چو خوانی بیایند نزدت فراز — کمر بسته ناورد را داده ساز
شود گر مرا آمدن ناگزیر — ابا لشکر آیم بتندی چو تیر
بکلکته چندانکه باشد سپاه — همه دشمن افکن بآوردگاه
بچندانگر نیز فوج نبرد — بود هر چه هنگام پیکار مرد
نموده همه را بهمراه خویش — بیکجای چون تیر کرده بکیش

بیارم کنم دشمنان را زبون | ز بدخواه سازم روان جوی خون
چو آمد بنواب نامه فراز | برو گشت کوتاه رنج دراز
دلش فارغ از بیم و ترس و هراس | سپاس آفرین را نموده سپاس
ز اندیشهٔ دشمن ایمن نشست | بشسته ز گرد غمان جان و دست
بشهر اندرون میرن نابکار | سترده ز دل ترس پروردگار
گروهی بتر از سپاه یزید | بکردار هر یک چو شمر پلید
سوی خانهٔ مام مام سراج | فرستاد آن زاهرمن برده باج
بفرمان آن زشت ناپاکدین | برفتند فرمانبران پر ز کین
سراج ستمدیده از روزگار | چو شد کشته از بخت گشته فگار
برادر یکی داشت کهتر بسال | بخانه ز بیم بد بدسگال
نشسته ابر روی خود بسته در | نبد هیچکس را بنزدش گذر
بترسیده از جعفر تیره راه | همان از دگر نوکران تباه
ز جاه و بزرگی کشیده دو دست | گزین کرده چون مستمندان نشست
ورا نام مهدی نهاده پدر | نیا پروریده چو جانش ببر
بدانسانکه بیداد گر سلم و تور | سر ایرج از تن نمودند دور
چمان سرو او را فکنده بخاک | نمودند آن بیگنه را هلاک
به بیداد شد کشته آن نوجوان | ز خون در برش جامه شد ارغوان
از آن نامور دودمان و گهر | بیکره پراگنده شد زیب و فر
از ایشان چو شد تیره روز بهی | بمرگ و بکشتن جهان شد تهی
ز طاوس پردخته گردید باغ | بجایش نمود آشیان بوم و زاغ
ندانم چرا پروراند جهان | چو باشد بپرورده بد در نهان

اگر پشه در باشد از شهریار برآرد بانجام ازوی دمار

آمدن کرنل کلیف از کلکته براجمحل و آشتی دادن میر جعفر خان و دلبرام را بتجدید از جنگ و جدل و نامه نوشتن براجه رام نارائن متعهد بر اطاعت میر جعفر

زکلکته کرنل بیارام کنون بدانسانکه گوید مرا هرسمون
ببرده سوی پٹنه بازآرمش بجز رنج باکام و ناز آرمش
۱۷۵۷ چو آمد ز روز نو مهر سمار ده و هفت کرنل بپا راست کار
بجنبید از جایگاه نشست بچندانکر آمد آنشیر مست
ازانجا بهمره گرفته سپاه سوی مرشد آباد پیموده راه
چو بر پست افزوده شد روز پنج ز ماه نومبر تناسان ز رنج
سوی مرشد آباد آمد دلیر سی ام روز آن نام بردار شیر
گرفته بهمره ز قاسم بزار سپه آنچه بود آزموده بکار
براجا محل تیز بسپرد راه چو بدمیر جعفر بدانجایگاه
برو رنسیوم از دژ مبرد لیر بپیموده دشت و بیابان چو شیر
بهمراه او از یورو پین سپاه بده پنجصد نامور کینه خواه
زهندی سپه از یوروپین سپه چند بره بود با نامدار بلند
چو با جعفرش ماند یکمیل راه فرود آمد آنجای خود با سپاه
نموده ز بس خیمه رنگ رنگ همه دشت مانند پشت پلنگ
هوا گشته از گونه گونه درفش سپید و سیاه سرخ و زرد و بنفش
چو کرنل بزد جا ندار بنگ بیامد بیراندر آورد تنگ

دو مهتر رسیدند هر دو بهم — ز بس شادمانی نماند ایچ غم
نشستند یکجای دو سرفراز — براندند باهم ز هر گونه راز
نخست از دُلب رام آمد سخن — بیفکند کرنل بدینگونه بن
که بار دگر دل ز گرد و غبار — بشویند و هر دو بباشند یار
گذشته فراموش کرده ز جان — بهم نیک دارند دل با روان
بدانسانکه کرنل پسندید رای — دُلب رام و نواب آورده جای
دگر ره نمودند پیمان و بند — نخواهند مر یکدگر را گزند
یکی بوده باهم چو شیر و شکر — جدائی نجویند از همدگر
چو زین کار کردن بپرداختند — ز سالار پتنه سخن ساختند
چنین گفت نواب با نامور — که آن رام نار این خیره سر
ز فرمانبری بگسلیده مهار — بخودکامی افتاده دور از قطار
به بیهوده رانی و شوریده کام — سپارد ره خودسری را بکام
نهانی روانش بمن نیست شاد — دلش پُر ز کین است و سر پُر ز باد
بدرگه نیاید بدیدار من — نجوید جز آزار و تیمار من
ندارد بجز چاپلوسی و لوس — فریبد مرا از فسون و فسوس
همیگویدم مر تورا کهترم — کمین چاکران تورا چاکرم
نباشد دلش با زبان هیچ یار — چو مار اندرون زهر و بیرون نگار
چو روبه بدستان و کینه پلنگ — دو روی و تبه خوی و پر ریو و رنگ
فرستی اگر نامه نزدیک اوی — کنی روشن آن جان تاریک اوی
مگر باز گردد ز کردار بد — بپیچد سر خویش از کار بد
گرفته پرستش گری را به پیش — نه ما را کند رنجه نی رنجه خویش

شنید و یکی نامه فرمود زود | سخن آنچه زیبا و شایسته بود
که خوشنود گردد از آن جان اوی | بیارامد آن شور پنهان اوی
بیکسوی از خود نموده هراس | زدوده ز دل زنگ اندوه و باس
بجز بیم آید بدرگاه بز | نهد بندگی را بدرگاه سر
نبشت و چو شد مشک از باد خشک | به پیچید و زد مهر بر وی ز مشک
سوی مهتر پٹنه کردش روان | که شوید ز درد و ز گردش روان
رمان مرغ جانش بدام آورد | نه در دام در ناز و کام آورد

روانه شدن میر جعفر خان با کرنل کلیف بسمت پٹنه و استقبال نمودن راجه رام نارائن باطاعت و انقیاد و اراده نمودن میر جعفر خان عزل او را باستمساک بعض حجج از کینه و عناد و ممنوع گشتن بامتناع کرنل نیکو نهاد

سنه ۱۷۵۸

گزارش گذشته پس از غین و ذال | سر آوردم از هفت و پنجاه سال
بیاری یزدان کنون سرگذشت | بیارایم از سال پنجاه و هشت
به بینم که دهقان دانا بمن | چه پیش آرد از روزگاران سخن
ز کار زمانه پژوهش برای | نمودم چنین شد مرا رهنمای
چو کرنل روان کرد نامه ز پیش | سوی رام نارائن از سوی خویش
دلب رام و نواب خود با سپاه | سوی پٹنه رفتن پسندیده راه
دویم روز بوده ز ماه نخست | همه سان لشکر بدیده درست

بنزد دلب رام گاه شمار — سوار و پیاده بده ده هزار
چهل ره هزاران نواب بود — نه لشکر که دریای پر آب بود
ز کرنل سپه بود دوره هزار — چو شیران شرزه گه کارزار
چو دریا بجنبید لشکر زجای — جهان گشته کر از نفیر و درای
چو سیل سراشیب گشته زکوه — بدشت اندرون شد روانه گروه
نیاسوده چون باد جائی براه — شده روز از گرد چون شب سیاه
همیرفت لشکر بروز و بشب — بخورد و بآسام نالوده لب
چو آن نامه کرنل نیکخواه — سوی رام نار این آمد زراه
بخواند و دل آسوده گشته زغم — که ناید ز نواب بروی ستم
چو اندر میانست کرنل کلیف — بدو بد نیارد نمودن حریف
زماه نخستین دو و بیست روز — گذشته چو افروخت گیتی فروز ۱۷۵۸ء
پذیره شدن را بپا راست کار — ز هر گون گرفته بهره نثار
ز پٹنه روان گشت و بسپرد راه — چو شد پنج در پنج ایام ماه
بنزدیک کرنل بیامد فراز — بدیده رخ مهتر سرفراز
سپس زانکه گفت آفرین و درود — سوی جعفر نامور رخ نمود
گرفته اباخویش کرنل براه — بیامد بنزدیک بنگاله شاه
چو از دور دیدش بپیوش نماز — بسوده جبین تا زمانی دراز
ز افتادگی چون برافراخت سر — برسم نثار آوریدش گهر
ازان آمدن نامور شاد گشت — ببالید و چون سرو آزاد گشت
بنزدیکی خویش بنشاختش — فراوانش پرسید و بنواختش
دل سرد او را بگفتار نرم — نموده بخود در ره مهر گرم

سنه ۱۷۵۸ از آنجا بدل خرّمی شد سوار — شمار از دویم ماه بُد روز چار
بنزدیک پٹنه بیامد ز راه — خود و نامداران و فوج و سپاه
ز رفتن چو آسودگی یافت بهر — فرستاد نواب لشکر بشهر
بدروازه بر خواجه هادی نشاند — نهانی بگوشش چنین راز راند
بجز لشکر من مبادا گذر — بیابد کسی راه در شهر در
فروبسته داری به بیگانه راه — اگرچند مهتر بود بر سپاه
چو کرنل بدروازه نزدیک گشت — بشهر اندرون خواست رفتن ز دشت
نگهبان در لب بگفتن گشاد — ز نواب یکسر سخن کرد یاد
چنین داده فرمان بمن نامور — که جز لشکر او نیابد گذر
به بیگانه دارم فروبسته راه — اگر یک تنه گر بود با سپاه
گمانم چنانست فرمان اوی — نباشد برای تو ای نامجوی
نفرموده باشد بروی تو در — ببندم ببندم بتو بر گذر
ز دربان چو بشنید این گفتگوی — ز نواب آزرده شد نامجوی
بفرمان نکرد هیچگونه نگاه — بیامد بشهر اندرون با سپاه
بیفکند گفتار او را بخاک — کجا شیر دارد ز روباه باک
جهان دید نواب بر کام خویش — چنان دشمن افتاده در دام خویش
ابا رام نارایش کینه بود — نهان آتش کینه در سینه بود
چو شهر و بر و بومش آمد بدست — چنان خواست کو را کند خوار و پست
بگیرد ز دست وی آن بوم و بر — دهد دست او را بدست دگر
ز جای بزرگی برد پای اوی — سپارد بدیگر کسی جای اوی
چو بشنید کرنل کلیف این سخن — نه سر دید پیدا مر آنرا نه بن

مرا هم کاز

مراین کار نامد دلش را پسند — شود خوار آن مهتر ارجمند
نمود ه کمر شنگ دریاوری — زنواب پرسید زان داوری
پسندی بکس از چه راه تباه — که نامد پدیدار از وی گناه
بفرمان تو بسته دارد کمر — نه پیچد زگفتار تو هیچ سر
دل و جان چو بر او تو را تیره بود — بد و رای و اندیشه ات خیره بود
زپیمان چرا نامه از من بدوی — فرستادی ای مهتر کینه جوی
به پیش تو آمد بفرمان من — سپرده روانرا به پیمان من
چه سان دارم از مردمی من سپید — رسد از تو بر آبرویش گزند
شنید و بپاسخ زبان باز کرد — بدینگونه گفتار آغاز کرد
دلب رام را هست پوسته کار — بینگاله و او دسه و بهار
بهر جا بود کارداری بشهر — بپرسد چه اندوخت از شهر بهر
بیارد درستی گه بازجست — زهر جای طومار سازد درست
زخرج و زپیدایش هر دیار — نماید بطومار در آشکار
درین مرز هر کس بود مرزبان — از و چون بپرسد دهد او نشان
چه مایه شده خرج و پس ماند چند — بگنجینه آمد چه افزون ببند
زپیدایش مرز پرسم شمار — سخن نشنوم هیچگون استوار
زهر دو چو پرسش بپارم بجای — نه راجه دهد پاسخ من نه رای
همانا بهم یک شده هر دو تن — بخود سود جسته زیان بهر من
شده یکدل و یکزبان در دروغ — من از سکه پرسم نمایند دوغ
بتر زین کدامست دیگر گناه — ازیرا ورا دور سازم زجاه
چو او افتد از نام و جاه بلند — دگر پیشکاران بگیرند پند

کرانه گزیده ز ناراستی | بمانند دور از کج و کاستی
ز نواب کرنل چو پاسخ شنید | نه بر کامهٔ خویش فرخ شنید
بگفتش چو زنهار دادم بدوی | بگفتار تو مهتر نامجوی
بزنهاری خویش هرگز گزند | ندارم روا گر تو داری پسند
بود گر گنه کار گر بی گناه | نخواهم برو بر وزد باد راه
ز بد شد نیوشنده کوتاه دست | ازو رام نار این ایمن نشست
بدست آمدش باز رفته لگام | شدش ابرش تند بد روز رام
همه کار او شد بدلخواه اوی | شکست آنچه بُد خار در راه اوی
ز جانش فرو شسته گشته غبار | ز تاب تموز آمدش نو بهار
از آنجای کرنل بپرداخته | بگردون سر و گردن افراخته
سوی بازگشتن بسیجیده راه | بر آمد ز پٹنه یل نیک خواه
ز مَیْ ماه بُد روز رفته سه پنج | سوی مرشد آباد بیدرد و رنج
رسید و بیاسود آن سرفراز | نماند اندر آنجا زمانی دراز
ز مَیْماه بُد روز شش در چهار | روان شد سوی کلکته نامدار

سنه ۱۷۵۸

تمهید معذرت در آنکه هرگاه آینده در بعضی وقایع بنگاله مطلبی ناقص منظور ناظرین گردد قصور از ناظم عدیم الفهم والشعور ندانند

سپس زین کس از بوم بنگ و بهار | گذشت آنچه نیک و بد و کارزار
اگر رفت بیداد و گر رفت داد | بدانسانکه باید نکردست یاد
فراوان بجستم کسی زانگریز | که باشد سر خامه بنموده تیز

نموده نگارش بنامه درون — سخن آنچه بایست پیچید و چون
که آید پژوهندگان را بکار — بجوینده گردد نهان آشکار
نیامد چنان نغز نامه بدست — بزانوی اندیشه سر کرده پست
ندیده گشوده بگفتار راه — نشستم ببسته زبان چندگاه
بانجام مردی ز اسلامیان — خردمند و دانا و شیرین زبان
بُده سیّد و بخرد و زاد مرد — نبشته یکی نامه آن راد مرد
هویدا بُده آنچه بر وی سخن — ز رزم و ز پیکار روز کهن
در آنجا بفرس دری آشکار — گزارش نموده ز بنگ و بهار
مر آنرا یکی دانشی ترجمان — بیاورده در انگریزی زبان
بیکجا سخن گرچه پیوسته نیست — چو زنجیر با یکدگر بسته نیست
سخنهای سربسته دارد بسی — نیاید درست آن بمغز کسی
شگفت آنکه آن هر دو نامه بهم — برابر نباشد بود بیش و کم
مران هر دو نامه نهاده به پیش — بیارم سپس زین بگفتار خویش
برابر نموده ز هر دو زبان — ز بنگاله رانم کنون داستان
چو پیکان سر خامه بنموده تیز — نهاده چو رستم بشست ستیز
کنم مرغ معنی سراسر شکار — ز در دری داده زیب و نگار
نمایمش آویزه از راه هوش — که بدهد خردمند جایش بگوش
امید آنکه گر بخردی هوشمند — به بینش رسا و بدانش بلند
بجائی به بیند سخن ناتمام — نگوید که گوینده بود ست خام
توانم بنیروی جان آفرین — همه آشکار و نهان آفرین
نمایم سخن آشکارا چنان — که بر کس سر مو نماند نهان

چو کاخ سخن را بود پایه سست | ببالا برآرم چگونه درست
چو رهبر بود داده از دست راه | نگیرد بر هر و کسی آن گناه

آمدن کرنل کلیف از مرشداباد بکلکته و ورود جهاز از انگلند و گزارش آن

سپس زانکه سالار لشکر پناه | کلیف دلاور به پیموده راه
بیامد سوی کلکته شادمان | بکام دل خویش دیده جهان
سنه ۱۷۵۸ ز ماه ششم رفته بد بیست روز | چو بنمود رخ مهر گیتی فروز
بکلکته پیموده راه دراز | جهازی ز انگلند آمد فراز
یکی نامه آورده با خویشتن | ز سوی بزرگان آن انجمن
که بودند در کمپنی مهتران | نبشته بدینگونه بوده در آن
بکلکته باید گورنر چهار | سپس زین بباشند فرمانگذار
روا حکم هر یک بود تا سه ماه | دگرها بفرمانش پویند راه
سه مه چون بیاید یکی را بسر | بجایش بکرسی نشیند دگر
بنوبت بدینگونه هر چار سر | برانند فرمان پس یکدگر
ابا چار هر کار کاید به پیش | بود کونسلی ده نشسته همیش
خرد کرده بر خویشتن رهنمای | بآیین بدارند کشور بپای
پس و پیش و آغاز و انجام کار | بپایند از دانش استوار
هر آن کار کاید باندیشه راست | همه را هر آن کار کردن رواست
بتازی بدان کونسلی را مشیر | شناسا و دانای ره چون وزیر
گورنر فزون از همه پایه اش | بکشور بزرگ و گران سایه اش

چو مضمون این نامه شد آشکار | بیازرد پیمر کلیف سوار
برنجید و آشفت همچون پلنگ | زانده رخش زعفران شد برنگ
چه او در گه کوشش و کارزار | ابر ابرش رزم گشته سوار
به پیش سپه کرده سینه سپر | نرنجیده از زخم تیر و تبر
شب و روز بوده به پیکار و جنگ | زده گاه بشمشیر و گاهی تفنگ
نموده بداندیش را تار و مار | برآورده از جان دشمن دمار
سر سرکشان را گه دار و برد | بیاغشته در خون و خاک نبرد
بسالار بنگاله داده شکست | چنان کشوری آوریده بدست
سر میر جعفر رسانده بماه | ابر بوم بنگاله اش کرده شاه
نبرده دران نامه کس نام اوی | نه بنموده سویش ز آزرم روی
نکرده فزون پایگاه ورا | بلندی نبخشیده جاه ورا
نه بر کشورش هیچگون داده کام | نه در لشکرش داده برکف زمام
شخوده دل خود بدندان غم | زبس خشم ابرو کشیده بهم
چو بد عزه برخویش مرد دلیر | بغرّیده در انجمن همچو شیر
بگفتا بجز رنج در کارزار | نه بینم همی بهره از روزگار
نکرده کسی یاد کردار من | ندیده بچشم خرد کار من
سزا کی بود نزد دانش پژوه | که همچون منی در میان گروه
بماند چنین خوار و در پایه پست | نشیند بیک گوشه کوتاه دست
بود عهد نواب در مشت من | چو انگشتر است او بانگشت من
بگردد هر انسانکه گویم بگرد | نیارد بجز گفت من کار کرد
نه پیچد سر از رای و فرمان من | سر مو نگردد ز پیمان من

چو ده کونسلی با گورنر چهار — شنیدند گفتار آن نامدار
ز جاه و بزرگی خود شسته دست — نگشته پی کام خود خود پرست
نیفکنده بر ابروان تاب و چین — بدل هیچ ناداده ره خشم و کین
نکرده بفرمان نو جان گزو — بیکسوی بنهاده فرمان نو
بگفتند بر ما توئی کدخدای — پسندیم آنچه پسندی برای
ز گفتار و رایت نه پیچیم سر — به پیش تو باشیم بسته کمر
همه کار کشور گرفته بدست — بجای بزرگی نموده نشست
بنیکی همه کار آورده جای — بکن آنچه باشد تورا کام و رای
بهر کار ما نیز یار توییم — نه دشمن بجان دوستدار توئیم
شنید و پذیرفت زایشان سخن — بشد بیخ پیکار کنده ز بن
بیکرای و اندیشهٔ استوار — بشستند از جان کرنل غبار
مرانرا که ایزد کند سرفراز — نخست از دلش بگسلد مهر آز
رهی پیش گیرد که باشد هژیر — سر فتنه آرد ز بالا بزیر
بیکسو نهد کامهٔ خویشتن — کند خشم و کین دور از انجمن

هجوم آوردن سپاه بدرگاه نواب بجهة حصول تنخواه و جاری نگشتن احکام آن افلاس دستگاه

بنامه نبشته چنین رهنمون — که بد کار نواب بیمر زبون
تهی بوده از گنج گنجینه اش — چنانچون تهی از وفا سینه اش
فراوان بدش وام و دینار کم — نبوده بدست اندرش یکدرم
بدرگاه گشته فراهم سپاه — نشسته همه را دو دیده براه

برآرد

برآرد چو از کاخ نواب سر — برو برگیرند راه گذر
نگین وارش آورده اندر میان — رسانیده فریاد بر آسمان
بخواهند زو روزی خویش باز — که نادادهٔ بود از زمانی دراز
شب و روز هنگامه بدبردرش — زغوغا سراسیمه کرده سرش
نه پیمند سپه از سپهبد چونان — گشاید ببد گفتن او زبان
چو باشد تهی دست فرمان روا — بباید شنیدش بسی ناسزا
نباشد بفرمان او لشکرش — نگردد روا حکم بر کشورش
بتلخی براو بگذرد روزگار — بدارند گفتار او سست و خوار
بدینگونه بد جعفر تیره رای — چو چوپنه پیکر نشسته بجای
پی روزی خویش گردش سپاه — رسانیده بر ماه افغان و آه
نیارست چون پیکر پروان — گشاید بکس از چه و چون زبان
نگشتی بکام دلش کار اوی — نه کس می پذیرفت گفتار اوی
نبودش بنیک و ببد دسترس — بدان مهتری بود بیچاره کس
دلش از دلب رام بد پر ز درد — نیارست بر وی نگه تند کرد
ز گیتیش میخواست کردن برون — بپوشد بگردن برش طوق خون
نماید گشوده بتاراج دست — رباید از و خواسته هرچه هست
ز نامه کند نام هستیش پاک — بیارد ز بالا سرش در مغاک
رواداشت از بس دلش بد برنج — یکی قطره خوش خرمدین بگنج
رسا چون بنودش ابر کام دست — بدل خار ناکامیش میشکست

افراشتن تندخوئی میر جعفر خان و اندیشیدن رفع تسلط

انگریزان در پنهان

چه نیکو بود مردم بُردبار — سبکسار مردم نیاید بکار
اگر ناتوانست وگر زورمند — نماید ازو خوی زیبا پسند
زبانیکه شیرین بگردد بکام — بسازد بخود دشمن و دوست رام
براند بتلخی هر آنکس سخن — کند دوست را دشمن خویشتن
چو افزود نواب را پایگاه — سر جاهش آمد بخرگاه ماه
زخوردی بُد ار چه بخوی پلنگ — دو ابرو پُر از چین و جویای جنگ
نبوده سرشتش بنرمی زبن — بپرخاش پیش آمدی در سخن
زبانش چو شمشیر گاه ستیز — بگفتار بودست بسیار تیز
ازان پس که شد مهتر بوم و بنگ — فزون گشت در خوی از صد پلنگ
بتندی بیفزوده در خوی خویش — شده جای مرهم نمک بهر ریش
بخوی و منش گشته مانند دد — نجستی دل مردم از خوی بد
بدانگه که جعفر ز راه وفا — گذشت و به پیمود راه دغا
بداده زکف راه کیهان خدیو — گزیده ره زشت وارونه دیو
بسوی جفا تاخته زشت کیش — تبه ساخته مر خداوند خویش
بجای هما رفته آن بوم شوم — نشست و شده شاه بنگاله بوم
پذیرفته بُد خواسته بیشمار — بانگریز آن دشمن کردگار
ازو خواستی دمبدم انگریز — نبودش بگنجینه چون هیچ چیز
پذیرفتن آسان نمودش نخست — بدانگه که خواهنده زو بار جُست
برو سخت و دشوار شد توختن — نیارست آن وام اندوختن
بخود خام اندیشه را داده جا — که نزدیک دانش نبودش بها

به پیش یکی از بزرگان خویش — سخن راند از راز پنهان خویش
چو خواهد ز من خواسته انگریز — ابا او مرا نیست دست ستیز
ندارد ز من هیچگون دست باز — کند دست بر من بفرمان دراز
مرا داشت باید رهی دار گوش — سپرده بگفتار او رای و هوش
جز آنکه مرا نام باشد بزرگ — زبون همچو میشم بنزدیک گرگ
روا کام اویست بر بوم و بر — نیارد کسی زو به پیچید سر
بود در کفش از بزرگی زمام — بکشور کند آنچه باشدش کام
مرا زین بزرگی چه بهر و چه سود — که هرچ او بگوید بباید شنود
نیارم بخارم سر خویشتن — فراوان ز من به بود بیوه زن
فرانسیس اینسوی گر با سپاه — بیاید به پیکار پیموده راه
گرفته بکف تیغ رزم و ستیز — گشاید در کینه با انگریز
بدو یاوری کرده هنگام کین — کنم پاک ز انگریزیه این زمین
چنانکه سپس زین برین بوم و بر — نه بینند بر خود گشاده گذر
کنم شان ازین مرز کوتاه دست — نیارند کردن بدینجا نشست
ز نابخردی آن نکوهیده مرد — برآورده از مرز بنگاله گرد
سپرده بچنگال شیر یله — جهانی چو از گوسفندان گله
بنیرو همه را بیاورده زیر — شگرده بخورده ز برنا و پیر
زهی خام اندیشه و رای سست — خیال کج و خواهش نادرست
که خواهد بنیروی شیری دگر — ز شیر نخستین رباید جگر
ستاند از و کلهٔ خویش باز — جز آسیب دیده ز دندان و گاز

گفتار در آغاز کار نند کمار غدّار و اقتدار

یافتن او سبب دُلب رام و بی وفا شدن

آن بد عاقبت و انجام با دُلب رام

از انگه که بُد شاه بنگ و بهار — علی ویردی آن مهتر نامدار
خطابش مهابت بُد و بعد جنگ — زدودهٔ زدلهای غمدیده زنگ
چو با نیکنامی برفت از جهان — پس از وی نبیره کمر بر میان
ببست و بجای نیا بر نشست — بزودی بکارش در آمد شکست
خطابش سراج و محمد تبام — تهی از می دولتش شد چو جام
بکشته در اجعفر پی وفای — گذشته ز آزرم و ترس خدای
نمود چنان دود مان چراغ — ابر جای طوطی بر آمد چو زاغ
یکی مرد بُد نام نندا کمار — بکار جهان زیرک و هوشیار
چو از وزن مصرع برفتی برون — الف از پس دال کردم فزون
چو بود دست مردی شناسنده را — بنزدیکی آن دو بنگاله شاه
گرامی و نامی شد و ارجمند — بیخشیده اش پایگاه بلند
زدانش بدیده بکف مایه اش — بفزوده از همسران پایه اش
نموده بهوگلی ورا سرفراز — بفرماندهی کرده دستش دراز
سراج انگهی کوشده چون پلنگ — بیامد سوی کلکته بهر جنگ
درکینه بگشود با انگریز — ز هُگلی گرفت آن برزم و ستیز
بهوگلی در و بن بودند اکمار — که و مه بفرمان او ره سپار
چو جعفر شد مهتر بوم بنگ — بچاره بیاورد کشور بچنگ
بهمره گرفته کلیف سوار — هم از خویشتن لشکر بیشمار

ابا رام نارایش بد چو کین — سوی شهر پتنه بریده زمین
برفت و همیخواست کردش تباه — برست او بکرنل گرفته پناه
زهوگلی بد همراه نندا کمار — ابا جعفر و لشکر نامدار
چو پیدایش مرز بنگ و بهار — برو بی کم و بیش بد آشکار
برو بر نهفته نبد هیچ چیز — بقنطار زر بود گر بد پشیز
زمینی که بد اندران بوم و مرز — چه مایه شدی تخم در کشت و ورز
از آن کشته حاصل بگاه درود — بدش آشکارا چه اندازه بود
ز بازارگانان و از پیشه ور — رسیدی چه مایه بسر کار زر
همه بود نزدیک او آشکار — نبشته بسینه درش بد شمار
مر او را دلب رام کرده پسند — نموده بکشور درش ارجمند
همه کارها را بدو واگذاشت — بگردنده گردون سرش برفراشت
زگیتی بدستش سپرده زمام — بچرخ برینش رسانید نام
بد اندیش کو بد سزاوار چاه — سرش برد بالاتر از اوج ماه
ببین تا چه فرمود استاد طوس — بباید ابر خامه اش داد بوس
سر ناسزایان برافراشتن — وز ایشان امید بهی داشتن
سر رشته خویش گم کردنست — بجیب اندرون مار پروردنست
تهی نیست گیتی ز ناپاک زاد — که ناپاکزاده بگیتی مباد
بنواب پیوسته چون انگریز — پی خواسته داشت گفتار تیز
پذیرفته میخواسته خواسته — پشیزی نه کم کرده نی کاسته
شده برگذارنده بسیار سخت — فرو مانده مانند بی بر درخت
گرفته ابر خویش نندا کمار — کند یاوری اندران سخت کار

بانگریزیه گفت نوآب اگر — مرا بر فراز د زبس مهر سر
بود گر مرا یار و پشت و پناه — بیخشد نبرد یکی خویشن زراه
پذیرد زمن آنچه گویم سخن — بدارد بزیر پر خویشتن
بنیروی یزدان فیروزگر — زسانم شما را پذیرفته زر
فراهم ببارم باآهستگی — مراورا رهانم زد لبستگی
بدین چرب گفتار واین دمدمه — بخود رام کرده شبان ورمه
برانگریزان وسالار بنگ — گشاده نموده بخود راه تنگ
همه کار کشور گرفته بدست — زراه وفا گشت آن خود پرست
دُلب رام کو برکشیدش زخاک — همی خواست آرد سرش در مغاک
به پست اندر ارد سر جاوادی — نهان زیر میغ جفا ماه اوی
شده غره برخویش آن بدگمان — مراورا سکالیده بد در نهان
بُریده نگیتی پی و پای اوی — نشستن همی خواست برجای اوی
زرشتی چو بودش نهاد و سرشت — برو بر همی میسکالید زشت
بدانسانکه نواب زو پُر زکین — بُد و بهر کشتنش بُد در کمین
مران دیو وارونه پیوفا — بدل در روا داشت بروی جفا
همیخواست اورا سر آرد زمان — بپردازدش قالب تن زجان

حد بردن سندکار برجاه واقتدار او
دُلب رام ورستانیدن اورا از نواب

چو برمرد چیره شود رشک و آز — نماید درچاره و ریو باز
بداندیش گردد بپروردگار — نه پیگانه داند نه خویش و تبار

بجوید بگیتی بجز کام خویش — نخواهد بلندی بجز نام خویش
مرا در آبده هر که نیکی پسند — پسندش آن ناپسندیده گزند
بخواهد نشاندنش در خاک و خون — بچاه اندر افکندنش سرنگون
بدینگونه بود ست نداکار — نماید دُلب رام را چون شکار
بفکنده او را بدام هلاک — بگردون رساند سر خود بخاک
باین اندر زآن چاپلوس — گشاده زبان فسان و فسوس
بگفتش که ای مرد نیکی گزین — نزیبد بتو بر جز از آفرین
بدرگاه جعفر چو تو نیست کس — بدر ماندگی یار و فریادرس
بهر کار پشت و پناهش توئی — نگهبان و بهیم و گاهش توئی
ز تو در جهان دست او شد دراز — بگیتی ز تو بر مهان سرفراز
بگردش بود ندا رچه همر مهان — ندارد کسی چون تو نیکو گمان
شب و روز بر ده بسر زندگی — نمایی ورا همچو بُت بندگی
نپرداخته هیچ در کار خویش — بخوزده گهی رنج و تیمار خویش
هران مرز و بومی که دارد بدست — کم و بیش پیدا ایش آنچه هست
شود گرد و یکجا یگه پیش تو — بود در نهان چون بداندیش تو
ندانسته اندازهٔ رنج تو — کند تیز دندان پی گنج تو
فرامش کند نیکیت سر بسر — بود چون سراسیمه از بهر زر
شب و روز بر درگه او بپای — بگردون رسانیده افغان و آه
گشاده به بیهوده گفتن دهن — بخواهد از و روزی خویشتن
پذیرفته زر نیز زو انگریز — بخواهد بخواهش زبان کرده تیز
رسیده زهر سوی کارش بجان — بخواهد ز تو خواسته بی گمان

زر و سیم باید فراوان نه کم — چو ندهی دلش گردد از تو دژم
ندارد بتو راست دل از نخست — شود گرم و رکین و در مهر سست
برستم نماید بخواری تباه — زخونت کند سرخ خاک سیاه
دلب رام را راست آمد گمان — بدو بد چو نواب بد در نهان
همه گفت او را بدانست راست — ندانست کو را ازین چیستی خواست
میان وی و جعفر از ریمنی — بخواهد فزودن زنو دشمنی
کند آتش خفته را تند و تیز — برانگیزد از نو دگر رستخیز
ازان خیره گفتار برسید سخت — بشد برتنش دشنه هر تار رخت
زبس رنج و تیمار و اندوه و باک — پر از غم روان و دلش چاک چاک
بنزدیکی دشمن بدسگال — کزو بیم آسیب جان بود و مال
نبودن ندیده روا هیچگون — چنین را نداند نیشه دل اندرون
گرفته بهمراه فرزند و زن — بود خواسته آنچه از خویشتن
سوی کلکته خواست رفتن بدر — رهانده ز آسیب بدخواه سر
چو بستن نجز حکم سالار بنگ — نیارست بر بارهٔ راه تنگ
ازو خواست دستوری آزره سگال — بپاسخ ورا بهره آمد و بال
برفتن نداده مرا ورا جواز — سخن گفت کوته به است از دراز
تو ناکرده خوشنود لشکر بزر — زخانه نیاری برون کرد سر
سوی کلکته چون شوی رهگرای — که یک گام ناری سپر در سپای
بده روزی لشکرم سر بسر — سپس زان زمن جوی راه گذر
اگر بار فرا نماید رها — فتاده بدست اندرش اژدها
چو خواهد دگر بارش آرد بمشت — بزهر گزاینده خواهدش کشت

دلالت نمودن بند کار نواب و میرن را بتاخیر و تعویق انداختن در ادای زر انگریزان

چو آن ناسره مرد پیراه و کیش — دُلب رام آورد در بند خویش
بفتراک افسون و را بسته دید — زبس بیم واندوه دلخسته دید
دگرگون سوی چاره و ریو دست — بیازید آن بدرگ خود پرست
که نزدیک نواب و میرن بزرگ — بچاره شود آن فریبنده گرگ
گمان برده او را بخود نیکخواه — فزایندش اندر جهان آب و جاه
بپور و پدر گفت آنخیره سر — بانگریزیه گر پذیرفته زر
رسانیداسان بکم روزگار — بداون چو انجام آید شمار
چو شد توخته سر بسر وامتان — سترده ز دل پیگان نامتان
فتد چون بشما را دگر باره کار — زجائی شود دشمنی آشکار
گمانم که هنگام جنگ و نبرد — زمردم بمیدان برآید چو گرد
بشمشیر پیکار آزیده چنگ — کند بر شما کار دشوار و تنگ
کرانه پسندیده از یاوری — تهی کرده پهلو گه داوری
نیایند شاید دگر ره بپیش — شما را گذارند با کار خویش
چو نزد شما از پذیرفته زر — بود مانده آیند بسته کمر

بیرون رفتن میر جعفر خان از مرشد آباد و هجوم نمودن میرن بسر دُلب رام بتقاضای تنخواه سپاه بارادهٔ دستگیر کردن او

تهی دست نواب برگشته کار — ز وام فراوان تبه روزگار

برون رفت از شهر با خویشتن — گرفته یکی نامور انجمن
چنین ساخت پیش سران آشکار — بدیدار کرنل کلیف سوار
از ینجا بکلکته خواهم شدن — که باشد مرا جای جان او بتن
فرا وان بدیدار فرخنده خوی — پدید آمده مر مرا آرزوی
چو لختی به پیمود از شهر راه — بپیش آمدش بیشهٔ پر گیاه
پر از سبزه و آبهای روان — هوایش فزودی بهای روان
درختان پر میوه و سایه دار — سرایندهٔ مرغان بر شاخسار
زبیرگونه نخچیر در مرغزار — گرازان و تازان فزون از شمار
روانها ز رامش سانده درود — بدانجای خرم بیامد فرود
بسر برد آنجای تا چند روز — بیفکند نخچیر با باز و یوز
گهی دشت پیمود بهر شکار — گهی باده از دست زیبا نگار
بهامون پدر غم ز دل کرده دور — بگردون رسانیده از سور شور
بشهر اندرون پورد و را از خرد — سکالندهٔ راه و آیین بد
رسانده زغم بانگ و شور و فغان — ز روی زمین تا نهم آسمان
گروهی بسره گرفته سپاه — که بودند از پینوائی تباه
ندیده سه سال دیدار نان — بجز نان خورشید بر آسمان
بسوی سرای دلبر رام روی — نمودند فرو بست از چار سوی
برآمد بدرگاه آن مستمند — بسی شور و غوغا بانگ بلند
جوانان بسر رسانده نفیر — پی پاره نانی بگیوان پیر
تهی اندرون پیر بیتاب و توش — چو طبل تهی مغز کرده خروش
اگر بود پرنا و گر سالخورد — تهی دیگش از خوان بدو پرز گرد

همه هیچو کاسه گشوده دهن — از و خواسته روزی خویشتن
بگفتار میرن سپه سر بسر — برویش به بیرون شدن بسته در
گرفتن مرا و را همی خواستند — بگرفتنش چاره آراستند
چو مرغی که افتد گرفتار دام — نیارد پس و پیش نهاد گام
بدانگونه نارست جنبد زجای — برو بر سرا گشت زندانسرای
زمانش ببندد چون رسیده بسر — نیفتاد در دست آن نامور
فرو مانده بیچاره از ترس و بیم — مبادا بخنجر کنندش دو نیم
بگاهش بود هر که پوشیده روی — بخواری ز پرده کشندش بکوی
بود هر که پیوسته با او بخون — نمایند چون بندگانش زبون
بتاراج و یغما گشاده دو دست — ربایند زاندوخته آنچه هست
شده پر ز تیمار و اندوه و باک — برو بر بخشود یزدان پاک
یکی ز انگریزان برسم وکیل — گرامی بپایه برتبه جلیل
نبز دیک نواب بودی بپای — چو دستور دانا و را رهنمای
چو آگاه گردید زان رستخیز — به بهبودگی گشته برپا ستیز
بیامد دوان تا بنزد سپاه — نکرده درنگ هیچگونه براه
باندر زمیرن زبان برگشاد — تهی کرد مغزش ز کبر و ز باد
فراوان بکوشید تا شد رها — دلب رام از چنگ نر اژدها
نیامد زبد کار کینه سگال — گزندش بجان و زیانش بمال
ز دست ستمکاره بد پسند — بصد رنج و سختی چو رستند از گزند
بدانست نواب انجام کار — برو زندگانی کند ناگوار
ببرده بکر نل ازان بد پناه — بکلکته رفتن از و جست راه

میان وی وجعفر بدنهان — میانجی شد آنشیر روشن روان
گرفت ازپی رفتن او جواز — رهاندش زتیمار و رنج دراز

اتفاق کردن خواجه عبد الهادیخان با بعضی سرداران بر قتل نواب و آشکار گشتن آن و برساختن نواب مکتوبی جعلی بنام دُلب رام و کشتن عبد الهادیخان را

چو نواب پرداخته گشت ازشکار — سوی کلکته رفت گشته سوار
سوی مرشد آباد آمد چو باز — نرفته بر آن بر زمانی دراز
چو بدلشکر آزرده ازوی بجان — سکالیده مرگش همه درنهان
یکی غلغلی خواست ناگه بشهر — گزایندهٔ جان جعفر چو زهر
سپهبد سری ازسران سپاه — خداوند نیرو وی و ارونده جاه
همانا بُده عبد هادیش نام — زپیش رهاشیر کردی کنام
به پیش اندرش آنچه بوده سپاه — بفرمان ورایش سپارنده راه
بخود کرده همداستان سربسر — هم از نامجو مهتران دگر
نموده نهانی اباخویش یار — بهم بسته پیمان وعهد استوار
کمین کرده بر جعفر شوم پی — که مهتر بگیتی مباد اچوی
دریده بخنجر بریده بتیغ — جگر با سرش نا نموده دریغ
بپرداخته گیتی از آن ناسزای — سزاوار جسته یکی کدخدای
نشانند بر جای گم کرده را — کزو گردد آسوده خیل وسپاه
نماند میان دو کس بسته راز — شود بی گمان آشکارا و باز
چو افتد میان یکی انجمن — بماند نهفته چه سان آنسخن

بنزد که و مه بشد آشکار | بیفتاد آن بخیه بر روی کار
گلی تازه سر زد درین گفتگوی | که از راست هیچش نبد رنگ و بوی
یکی نامه سالار بنگ و بهار | بنام دُلب رام کرد آشکار
سوی عبد هادی و دیگر سران | که از بندگی گشته بر یک کران
گشوده در کین و بسته کمر | سوی راه پیدا و پیچیده سر
برو بد سگالیده از خشم و کین | که سازند گلگون بخونش زمین
نبشته که من از کلیف دلیر | بچنگش چو روبه زبون نره شیر
دگر نیز از عیسوی مهتران | سرافراز مردان و کند آوران
بدست آوریدم بدینسان جواز | سر بیخرد جعفر فتنه ساز
چو هنگام فرصت بیاید بدست | بباید ابر خاک افکند پست
تهی کرد باید ازو جای اوی | زگیتی نهان نام و آوای اوی
ازین نامه چون مهتران فرنگ | شنیدند گفتند کز ریو و رنگ
همانا بپا کرده پور و پدر | بنام دُلب رام پرخاشخر
بدو چون دل هر دوان نیست پاک | نسیجند از بهر او جز هلاک
ببسته بدین چاره بر وی گناه | کنندش بصد گونه خواری تباه
نموده مر او را برابر بخاک | ازو باز مانده بگیرند پاک
ربایند زو خواسته سر بسر | مگر کارشان سکه گردد بزر
نمایند خوشنود لشکر ز خویش | بمرهم ببندند دلهای ریش
چو بوده دُلب رام زین بیگناه | نبوده فرستاده نامه براه
نه با عبد هادیش بوده سخن | ازین راز آگه نبوده ز بن
بُده نامه آراسته از دروغ | بُد از پرتو راستی بیفروغ

بنیاورد نواب بیهوده رای — زکس همچگونه پژوهش بجای
بخوانش چرا گشته همداستان — چرا آشته از کف ره راستان
گر آوردی اورسم پرسش بپیش — هویدا شدی پیگمان کم و بیش
از آنزه نکردی همیچون بازخواست — که ناید هویدا بکس کژ و کاست
براند عبدهادی زنزدیک خویش — دلش را بزخم زبان کرده ریش
بلشکر چو سالار بود و بزرگ — ازو بُد بهر استان چو بره زگرگ
بگفتش که در مرز بنگ و بهار — نبودن نباشد تورا هیچکار
نباید درین بوم مانی دگر — چو مانی زمان بر تو آید بسر
جز این کشور هر جا دلت راهوا ست — برو بر روان تو دل پادشاست
شنید و زیاران دوشه نامور — گرفت و بناکام شد ره سپر
بیامد چو پیموده لختی ز راه — شد از دور پیدا گروهی سپاه
بدانست کامدن بهر اوست — زکین از تنش بر درانند پوست
پذیره شد از بهر پرخاش و کین — بیاغشت از خون دشمن زمین
بکوشید بسیار با آن گروه — زکوشش بانجام آمد ستوه
تنش را بشمشیر کردند چاک — بهامون فکندند پر خون و خاک
بفرمان نامرد شد کشته مرد — بگیتی چنین کار زین هم نکرد
بجز از خداوند هر دو سرای — مدان هیچکس را تو جاوید پای

● مختصری از احوال شاهزادهٔ عالی گوهر بن عالمگیر ثانی بنابر انتظام گفتار بنگاله

چو شهزاده آید ببنگ و بهار — ابر ابرش زرم گشته سوار

کز آویزش و کوشش و جنگ و کین ستاند ز جعفر سراسر زمین
نموده ورا خوار و کوتاه دست بشاهی نماید خود آنجا نشست
ز شهزاده گویم سخن از نخست که بود و چرا مر ز بنگاله جست
که پوشیده نبود بخوانندگان نبشتند ز انسانکه دانندگان
بدُ ملی بُد انگه یکی شهریار نشسته کزو نامدی هیچکار
بجز انکه بر تخت بودش نشست نه بر کس نه بر جان خود داشت دست
بدرگه یکی مرد بیداد و دین دلش از جهاندار پر خشم و کین
چو از آب پاکش نبوده سرشت همه کار او بود ناپاک و زشت
بخوی و بدرّندگی همچو گرگ پُر از رنج زو جان خورد و بزرگ
عماد انگه الملک بودش خطاب ز تابش دل شاه گیتی کباب
ز دست ستمکار بدکیش مرد روان مهربان پُر ز درد
بشد شوکت پادشاهی ازوی پذیرفت پیمر تباهی ازوی
شبان ناتوان گرگ اندر رمه فتاد و بیفکند از پا همه
بفرجام از دست آن نابکار بخواری تبه گشت آن شهریار
البته کرده آمرزناپاکرای سرای شهی همچو زندانسرای
نیارست جز گفت آمشوم زاد ز کاخ مهی پای بیرون نهاد
چو مرغی که باشد گرفتار دام پس و پیش نارست بگذارد گام
ز دست جفاجوی بیداد گر روان پُر ز اندوه و پُر خون جگر
یکی پور بودش برخ همچو ماه برازندهٔ افسر و تاج و گاه
چو از نام گشته جدا نامور بدُش نام فرخنده عالی گهر
پدر کرده اورا ولیعهد خویش بدیدار او شاد بوده همیش

چو پور دلاور ز دستور باب | بدیدی ستم دور گشته ز تاب
شده تنگدل زان نکوهیده کیش | جدایی پسندیده از باب خویش
بریده ز دیدار خویش و تبار | نهاده بدل از غمان کوه بار
ز افغانیه بود مردی بزرگ | بپایه گرامی بدانش سترگ
چنین گفت دهقان دانش پژوه | که باشد در افغان فراوان گروه
بود هر یکی را جداگان لقب | ز یک باب دارند گرچه نسب
روهیله لقب داشت آن نیکراه | بجان و بدل شاه را نیکخواه
ز دستور بودش دلی پر ز غم | کزو بود دیده فراوان ستم
بمیران پوره داشت جای نشست | فراوان جز آن مرز بودش بدست
بهنگام پدرود کردن پدر | بآب دو دیده گرفتش ببر
روان گشت و شد نزد آن روهیله | ز دستور پیره زبان پر گله
گرامی همی داشتش چند گاه | ببود اندر آنجایگه چند ماه
ز شهزاده باشد سخن پر دراز | چو گویم همه مانم از کار باز
ز گفتار بنگاله آرم کنون | خرد کرده گاه سخن رهنمون

منتشر شدن خبر اختلال ریاست میر جعفر خان در اطراف و اراده نمودن محمد قلی خان صوبدار آله آباد بانتزاع ملک بنگاله و اتفاق دو راجه با او

چو جعفر ز کج گردش روزگار | بشد مهتر بوم بنگ و بهار
نبوده چو بر راستی پیشه اش | همه کاستی بود اندیشه اش
نمیگشت بر راستی کار اوی | چو کالای بد سست بازار اوی

نه لشکر ازو شاد و نی مهتران — نه بر کشورش حکم و فرمان روان
بدستان و ریو و بهتان و زور — بسی بیگنه سر ز تن کرده دور
دل نامداران پر از کین اوی — زبانها گشوده بنفرین اوی
همه یاد کرده زمان سراج — صد افسوس گفته ز جان سراج
که و مه پس از مرگ او هر که بود — سروده همه بر روانش درود
بباغ روانها ز سالار نو — برسته بهزمان یکی خار نو
پراگندگی یافت در مرز راه — نه رهقان بد ایمن نه خوشدل سپاه
شد این آگهی در جهان آشکار — خزان شد هویدا بباغ بهار
بود کاسالار آن مرز و بوم — بسستی بنزدیک آتش چو موم
دگر مرزبانان نزدیک و دور — بسر اندر افکنده باد غرور
پی نام جستن بخاریده کام — بپندار بیهوده و رای خام
نموده دهن باز از راه آز — گشوده بنخچیر چنگل چو باز
همی خواست آرد بدانسو سپاه — بجعفر کند روز روشن سیاه
ازو باز گیرد سراسر زمین — روا سازد از خویش مهر و نگین
کند در جهان نام خود را بلند — بگیتی شود در سر آن ارجمند
بساید کله گوشه بر چرخ ماه — نهد بر سر افسر بجای کلاه
بویژه یکی از دگر مهتران — فزون خواست یکران کشد زیر ران
بشهر آله باد بودش نشست — مر او را بران بوم و بر بود دست
ز آباد شد دور حرف نخست — که در وزن مصرع بماند درست
محمد قلی نام بودش ز باب — ز شاهش بخانی رسیده خطاب
نبرده دلیری که هنگام جنگ — زدی چنگ با ببر و شیر و پلنگ

گه کین چو بر باره گشتی سوار — نترسیدی ار بود دشمن هزار
اگرچه جوان بود و گرد و دلیر — نبوده برای و بتدبیر پیر
بپرورده با ناز در خانه بود — ز آیین پیکار بیگانه بود
ندانسته دشمن کدامست و دوست — یکی بود نزدیک او مغز و پوست
ز دوده دلش بود از زنگ و ریو — جدا می نکردی فرشته ز دیو
ابا اینچنین دانش و رای سست — بکشورگشائی کمر کرده چست
سپرده دل و جان به پیکار و جنگ — سپه خواست آورده در بوم بنگ
رسانده بچرخ برین گرد را — بگرد آوریده هماورد را
کش انگریز بد کرده بنگاله شاه — بخواری مر او را نموده تباه
نموده روان از تنش جوی خون — درفش بزرگیش کرده نگون
برافراخته رایت خویشتن — سرافراز گشته چو سرو چمن
بگردون رسانیده از فخر سر — کند مرزبانی در آن بوم و بر
دو تن از بزرگان زنار بند — دو سالار دو مهتر ارجمند
دل هر دو بوده ز جعفر بدرد — از آن بدکنش لب پر از باد سرد
از آنگه که از دست او بر سراج — ستم رفت و گشت از پی تخت و تاج
بپاداش کردار وارون اوی — بده هر دو تن تشنهٔ خون اوی
بریدن ز تن خواستندی سرش — فکندن بآتش درون پیکرش
یکی پهلوانسنگ بوده بنام — کشیدی بدم شیر نر را بدام
یکی نام سندر سپس نیز سنگ — دریدی جگر اژدها را بچنگ
شنیدند چون هر دو پاکیزه رای — محمد قلیخان بجنبد ز جای
برانگیخته باد رزم و نبرد — برانگیزد از جان بدخواه گرد

براند ز کشور ستمکاره را | ز راه وفا گشته آواره را
جفاجوی و خونی و بد روزگار | کشنده به بیداد پروردگار
شده شاد زین مژدهٔ جانفزای | پسندیده کردار آن نیکرای
ورا گشته از جان و دل نیکخواه | به پیغام و نامه بدو جسته راه
بگفتار و نامه نمودند تیز | چو آتش به پیکار و رزم و ستیز
بگفتند ما هر دو باشیم یار | چو با دژمنش افتدت کارزار
ز فرمان و رایت نه پیچیده روی | برانیم از خون بدخواه جوی
بیاری آن هر دو فرخنده یار | دو بالا شد امید آن نامدار
بفیروزی خویش آنرا بفال | گرفت و برافراخت بر چرخ یال
بسندر بند اختر و بخت یار | بدست یکی بندهٔ دیوسار
که پرورده بودش بصد کام و ناز | چو فرزند خود سالهای دراز
چو زو فرهٔ زندگی گشت دور | بشد کشته و برد ارمان بگور

مشاورت و معاونت طلبیدن محمد قلی خان از وزیر الممالک نواب شجاع الدوله و ترغیب و تحریص نمودن او محمد قلی خان را بمحاربه بتزویر و مخادعه

وزیر الممالک شجاع دلیر | که در هند نامد چنو نره شیر
ز نیروی او هست بیمر سخن | بگویم همانا که ناید ببن
تنش گرچه بوده ستوده بزور | روانش ز راه وفا بوده دور
به پیمان بهر کس که میداد دست | بفرجام کرده دغا می شکست
گرفته بهانه بران بیگناه | نشانده مر او را بخاک سیاه

گشاده بخود بر ره دیو آز ربودی بکف آنچه بودیش باز
محمد قلی بد پسر عم اوی چو میخواست بهند به پیکار روی
بسیجیده شد بهر نادر دو جنگ بده ساده دل مرد بی ریو و رنگ
بنی عم خود را بدانسته دوست نه آگه گرشن دشمنی هست اوست
بخواهد بن و بیخ او از زمین بریده ز خشم نهانی و کین
مر او را بدانسته انباز خویش گشوده بر و یکسره راز خویش
از و جست دستوری و یاوری چو بودش ابا دشمنان داوری
شنید و پسندید و کرد آفرین که باد انجسته بتو آنزمین
بدین کار ایزد تو را یار باد دلت خرم و بخت بیدار باد
بره اندرت باد یاور سروش که باشد نماینده راه هوش
پس تو فراهم نموده سپاه بیایم نیاسوده یکدم براه
بهر کار انباز و یار توام به پیکار در کین سوار توام
نباشد سر و جان براحت دریغ نه گنج و نه لشکر نه شمشیر و تیغ
مر او را بدین دمدمه کرد رام نهانی بدل در جز این داشت کام
فرستد مر او را بدین ریو و رنگ به پیگانه کشور به پیکار و جنگ
شود گر بر آن مرز کارش بلند بفیروزی و فرخی ارجمند
زنیمه فزون بهره خویش باز بگیرد نه پیموده راه دراز
بآویزش و رزم نابرده رنج بیارد بکف کشور و نام و گنج
وگر خود جز این گونه پروردگار پسندد برو برگه کارزار
ز وارونه اختر بگاه ستیز گزیند بناکام راه گریز
چو او بهر از کف برون شد نام بهر سو زند در تکاپوی گام

نیارد بیکجای ایمن نشست | بساید عنان تکاور بدست
سراسیمه مانندهٔ گرد باد | بخواهد بگرد جهان رخ نهاد
بیارد برو بوم او را بچنگ | بجنگ و به پیکار یاریو رنگ
رباید ازو آنچه دارد بدست | بدانسان که نابد سرای نشست
دریغ آیدم از چنان نامور | کز آزرم و از داد پیچیده سر
کسیکو شناسد مر او را پناه | پسندد نهانی بر و بر تباه
ندارد روا دشمن این زشت کار | بدارد روا از چه خویش و تبار

مقرّر نمودن شجاع الدّوله و محمّد قلی خان شاهزادهٔ عالی گوهر را بسرداری لشکر و طلبیدن او را از میدان پوره و روانه شدن با محمّد قلی خان و رسیدن برود کرم ناسه

محمّد قلیخان و دستور شاه | دگر جنگجو مهتران سپاه
دل و جان سپرده به پیکار و جنگ | شده ساخته جنگ را چون پلنگ
بیکجا شده گرد آن انجمن | نشستند با همدگر رای زن
چگونه بره راند باید سپاه | بباید کرا بر سپه خواند شاه
که لشکر بفرمان او داده گوش | کند پایداری گه جنگ و جوش
درین باره راندند هر گون سخن | فکندند انجام زینگونه بن
بگیتی بود نام شاهی بزرگ | جز این نام نبود بگیتی سترگ
گرامی بدلها بود نام شاه | بجوید که و مه بسویش پناه
بهمره گر از تخمهٔ شهریار | بیاید یکی مهتری نامدار
همانا بسی نامداران بنگ | نسیجیده با او به پیکار و جنگ

جدا گشته از جعفر زشت خوی — بدرگاه شهزاده سایند روی
بجز کوشش و رنج بردن بجنگ — چنان کشور آسان بیاید بچنگ
چو این رای سنجیده بود و درست — جز این هیچکس رای دیگر نجست
بگفتند شهزاده عالی گهر — ز بیداد بنده شده در بدر
چو آواره مردم بپوئیده راه — سوی روهیله برده از بد پناه
بمیدان پوره او نشسته کنون — روان پر ز اندوه و دل پر ز خون
بباید بلشکر و را خوانده شاه — به پیکار جستن بپوئید راه
محمد قلی بوده سر لشکرش — بود پاسبان سر و افسرش
برین بر نهادند و برخواستند — بنه بهر پیکار آراستند
محمد قلی خان که بد پیش رو — یکی نامه نزدیک سالار نو
نبشت و فرستاد و کرد آفرین — ز یزدان بشهزادهٔ پاک دین
نمود آشکارا برو راز خویش — ز دستور و از دیگر انباز خویش
که همداستان بود کرده بخویش — نگارش در آن کرد بیکم و بیش
بخواندش بنزدیکی خویشتن — به پیش دگر همرهان انجمن
چو برخواند شهزاده عالی گهر — بزاری نهاده ابر خاک سر
بجسته ز دارای کیهان پناه — خود و همرهان شد روانه براه
گروهی بود بارهه شان لقب — بده شان ز تازی پیمبر نسب
چو بوده تهی دست از روزگار — بامید بخشایش کردگار
بهمراه شهزاده نامجوی — نهادند از بهر پیکار روی
ببنگاله گردد چو کارش بلند — گشاید مگر کار ایشان ز بند
فراخی پدید آورد کارشان — شود در جهان تیز بازارشان

بنویزا

بنزدیک لکهنو چو آمد زراه — که آن شهر بُد جای دستور شاه
بیامد پذیره بر شاهزاد — بهدیه دلش کرد خوشنود و شاد
بگفت سخنهای بی بر چو بید — فراوان بدادش بیاری امید
بیایم پس تو به پیموده راه — بیارم بهمراه بیمر سپاه
زگرد سم باد پایان و پیل — نموده همه دشت و هامون چو نیل
بدشمن جهان کرده تاریک و تنگ — ز دستش گرفته برو بوم بنگ
ببسته کمر پیش تو بنده وار — کنم شهریارت ببنگ و بهار
سپس زان باودیسه آورده روی — بهامون روان کرده خون همچو جوی
زبدخواه آن بوم کرده تهی — نشانمت بر تخت با فرهی
دل شاهزاده بدین گفته رام — شد و تیز برداشت زانجای گام
بسوی آله باد آمد فراز — بسوده عنان و رکیب دراز
بدهلی یکی نامه نزد پدر — نبشت و فرستاد آن نامور
چو دارم سوی بوم بنگاله روی — نباشد جز اینم ز شه آرزوی
نموده سرافراز در انجمن — یکی نغز فرمان فرستد بمن
که باشد مرا بوم بنگ و بهار — بفرمان آن نامور شهریار
ببخشد اگر خسرو انجمن — اودیسه بود هم بفرمان من
بدستوری شاه فرمانروای — بشاهی نشینم در آن هر سه جای
روا باشد ار شهریار بلند — کند زادهٔ خویش را ارجمند
چو زان نامه آگاه شد شهریار — یکی نغز فرمان چو باغ بهار
فرستاد با خلعت و با نثار — بنزدیک فرزند فرخ تبار
بگسترده از بخشش و مهر پر — سراسر ببخشید آن بوم و بر

شهی کش نبود دست بر خویش دست — چو پنگیر یک جا نموده نشست
بدرگاه او کمترین پیشکار — ندانسته فرمان او استوار
کجا انکه خود را شمردی چو شاه — ازو تا بدهلی بسی دور راه
چو بنگاله کشور گرفته بدست — بنیروی انگریز کرده نشست
بفرمان آنشاه کوتاه دست — تهی کرده از خویش جای نشست
سپارد بفرزند او یکسره — سپس زانکه بدگرگ گردد بره
ازین بهیده رای پور و پدر — شود مغز کالیو و آسیمه سر
ندارم بدستی زمین گر بدست — که ایمن در آنجا توانم نشست
بدانسانکه بخشید آنشهریار — توانم بخشم فزون زان هزار
زبان بسته زین بهیده گفتگوی — سزد گر نهم سوی گفتار روی
چو فرمان و خلعت بعالی گهر — بیامد بگردون برافراخت سر
محمد قلیخان و دیگر سپاه — بهمره گرفت و روان شد براه
همیرفت تا حد بوم بهار — هوا کرده تیره ز گرد و غبار
نوزدیده کوه و بیابان و دشت — بسر آمده سال پنجاه و هشت
۱۷۵۸ پس از هفتصد سال با یکهزار — گذشته ز گاه مسیحا شمار
یکی رود آمد براهش فراز — ز رفتن بدانجا یکه ماند باز
بخواندند آنرا گرم ناسه رود — بباید خود و لشکر آنجا فرود
بنزدیک پشنه بدانرود آب — شد از رام نارا ین آرام و خواب
برسید از نام شهزاده سخت — بتن برشدش نیش هر تار رخت

مضطرب گشتن میر جعفر خان بورود شاهزاده بسر حدّ

بهار و ملتجی شدن او بانگریزان

کنون بشنو از جعفر تیره رای — بگیتی مبادا چنو کدخدای
چو سه صوبه بگرفت از رنگ و ریو — بشد چند گاهی سلیمان چو دیو
بدانسانکه مغزش تهی از هنر — تهی داشت گنجینه از سیم و زر
همیشه بد از تنگدستی سپاه — ز دستش بگردون رسانیده آه
شود خامه زان مهتر دست تنگ — بگاه گزارش پر آزرم و ننگ
بسی به گدا از چنان پادشاه — که دارد همیشه گرسنه سپاه
فراوان ز انگریزیه داشت وام — بدیشان نیارست دادن تمام
ز هر جا فتادیش چیزی بدست — نخستش ببایست آن رخنه بست
که نازارد از وی دل انگریز — نسیجد بدو هیچ خشم و ستیز
ندادی کسش وام از ترس و بیم — مبادا نه بیند دگر روی سیم
نیارست از کس گرفتن بزور — بده دستش از زور کوتاه و دور
فراوان بده سست بازار اوی — فرو مانده در گل خر و بار اوی
پراگنده از کار او پود و تار — نرفتی از او هیچگون پیش کار
نه او را بکس بود امید مهر — نه کس خواستی بیندش روی و چهر
بآبادی اندر یکی بوم بود — بچشم جهان روی او شوم بود
ابا اینهمه بود پیوسته مست — گهی بنگ گه باده بودش بدست
ابا آنکه فرتوت بود ست و پیر — بمهر زنان بد همیشه اسیر
بمستی و شاهد پرستی همیش — ببردی بسر روزگاران خویش
بمغز اندرش هوش را راه نی — ز کار جهان هیچ آگاه نی
ازینها بتر میرن پور اوی — که بوده سپهدار و دستور اوی

بخوی و منش بوده مانند دد — نورزیده جز کار و کردار بد
به بیداد و خونریختن بُرده دست — بسی بی گنه کشته آن بدپرست
باندک گمان بدان بدگمان — تهی کالبدها نموده زجان
برآورده از دود مانها دمار — ازو خاندانها بسی سوگوار
بُده نیک نزدیک او کار بد — نکوئی گمان برده کردار بد
ندانم که گفت امینخ همچو دُر — دهانش بباید زدُر کرد پُر
کسانی که بد را پسندیده اند — ندانم زنیکی چه بد دیده اند
هراسان ازان گرگ خورد و بزرگ — هراسد بدانسانکه از برّه گرگ
دلی در جهان نارمیده ازو — سراسر جهان دل رمیده ازو
نجسته بجز مرگ پور و پدر — زداور دارندهٔ داد گر
بناگه چو شهزاده آمد بجنگ — بجعفر جهان گشت تاریک و تنگ
چو از پهنوائی سپه سر بسر — شده بود آواره و در بدر
همه سر ز فرمان او تافته — برفته بهر سو که ره یافته
چو خواندی بر خویشتن گاه کار — همه گفت او داشته سُست و خوار
بفرمان او در نیاورده سر — نبستی رهی وار پیشش کمر
بکنده دل از پادشاهی خویش — بدیدار دیده تباهی خویش
بخود گفت کشور نماند بدست — بکارم زشهزاده آید شکست
چگونه توانم شدن بی سپاه — سوی کین بسکالان خود کینه خواه
سپه همچو بازو بود شاه را — ببازو توان بست بدخواه را
در اینجا که شد کار بسیار سخت — زمن رخ نهان کرد فرخنده بخت
بناکام پیچیده از جنگ روی — زاندوه کرده پُر آژنگ روی

بسته در کینه بر خویشتن — بخود کرده شیون چو برشوی زن
ابا اینچنین روز آن بچرد — بانگریزیه میکالید بد
ازان پیش کش شاهزاده بجنگ — پیاید کمر کرده در جنگ تنگ
همیخواست گسترده دام فریب — رسانیده انگریزیه را نهیب
نموده سر خویش پر کبر و باد — بسیجیده پیداد برجای داد
براند ز بنگاله بنموده خوار — ویا خود ز جانشان برارد دمار
بناگه چو شد دشمنش آشکار — بیامد بپیش اندرش کارزار
بماند بجز یار و پشت و پناه — کشیده ز فرمان او سر سپاه
سپس از جهاندار فریادرس — ندیده جز انگریز کس دادرس
بدو بست امید آن خیره سر — که یابد ز دشمن رهائی مگر
بکف ماندش کشور و نام و جا — نگردد برور وزر روشن سیا
ازو یاوری جست انجام کار — بهنگام سختیش بگرفت یار

استعانت جستن میر جعفر خان از انگریزان و بزودی میسّر نگشتن ان سبب نبودن سپاه ایشان در کلکته و محروم ماندن شاهزاده از تسخیر از خامی معاونان ناپخته کار

چو جعفر شد از بخت وارونه گرد — سراسیمه و پُر ز اندوه و درد
بسختی درش هیچکس یار نی — ز جانش زداینده تیمار نی
گره سخت شد بر در کار اوی — بشد آب از جوی بازار اوی
بزد دست در دامن انگریز — ازو یاوری جست اندر ستیز
نبوده چو انگریز را این گمان — که شهزاده بندد بکینه میان

کند بارهٔ رزم و پیکار تیز — بدینسو بباید سگالد ستیز
بمدرس چو با دشمنان داشت کین — سپاهی که بوده گه کین گزین
بدانسو همه کرده بُد رهگرای — ز لشکر تهی بُد بکلکته جای
چو پرخته گردد ز جنگ آن سپاه — بکلکته آید به پیموده راه
ببایست پیمر زمان و درنگ — بجعفر کند یاوری گاه جنگ
ز جعفر همان سر کشیده سپاه — نمیشد پی کین روانه براه
تنی چند کش بود فرمان پذیر — نه بارش بکف بود نی بارگیر
تنش بود چندان گرانبار وام — که نارست برداشت از جای گام
ز انگریز تا باز گردد سپاه — کشیدی زمان بی گمان چند ماه
دل رام نارایین ناتوان — بسینه چو نخچیر بسمل تپان
به پیشش سپه آنچه آید بکار — که یارد بدشمن کند کارزار
نبود و ز جعفر نبودش امید — که یارد بزودی سپه گستریز
نشسته ز شهزاده اندیشمند — به پتنه درون پای بنموده بند
اگر شاهزاده دران دار و برد — بآیین شایسته کردی نبرد
نمودی چو مردان سنجیده کار — رها کردی از دست دشمن حصار
نمودی چو در شهر پتنه نشست — سراسر بهارش شدی زیردست
دمیدیش در باغ شاهی بهار — بر امید دل میشدی کامگار
گرفتی اودیسه ابا مرز بنگ — جز آویزش و کوشش و رزم و جنگ
شدی نام جعفر ز گیتی نهان — دگر ره نیارست بستن میان
نشانش شدی آنچنان ناپدید — که گوئی کسی در جهانش ندید
نه انگریز را بود یارای آن — بشهزاده بسته بکینه میان

بگیرد ازو مرز بنگاله باز | چو جعفر نموده یکی سرفراز
مرا و را بدارد بفرمان خویش | گرفته همه کارها خود بپیش
کند آنچه خواهد دلش رای و کام | زشاهی کسی را نجنبیده نام
چو شهزاده را بخت یاور نبود | بپیشش چنان کس دلاور نبود
که باشد جهاندیده و کاردان | ره رزم و آیین پیکاردان
بود دیده نادر دمردان بسی | گرفته هنر یاد از هر کسی
همه بوده خود بین و خودرای و کام | گه بزم پخته گه رزم خام
پی نام شهزاده آمد بجنگ | نیامد بکف نام و شد پر زنگ

مضطرب شدن راجه رام نارائن و مشورت کردن با میستر امیت کوتی دار پٹنه در کار خود و متردد گشتن بعد استماع پاسخ و طلبیدن مدد از میر جعفر خان از مکر و دستان و سازش او با شاهزاده مخفی و پنهان

چو شهزاده نزد کرم ناسه رود | رسید و بپاورد لشکر فزود
اگرچند بود ست پٹنه خدای | بجعفر سکالندهٔ کین برای
ز بهر سر احش روان پر ز درد | زاندوه مرگش دو رخسار زرد
دو دستش شب و روز بر آسمان | نخسته بجز مرگ او در نهان
چو انگریز بدیار باشوم مرد | نیارست جوید ابا او نبرد
فرو رفت پای دل او بگل | دو اندیشه جا کرد او را بدل
دو آتش فتادش بجان از دو رای | ندانست آرد کدامی بجای
ز فرمان شهزاده پیچید روی | کرا ید سوی جعفر زشت خوی

ویا خود ز جعفر بتابیده سر — بدرگاه شهزاده بندد کمر
نموده ره بندگی آشکار — گذارد بدو باز بوم بهار
بسازد اگر زانکه با یک بمهر — چو وارون برو بر بگردد سپهر
بهنگام ناورد پیند نهیب — فرازیش آرد سر اندر نشیب
شود آنکه از بخت فرخنده شاد — نماید دل از من پر از کین و باد
نداده بجان یکزمان زینهار — کند سرفرازم ولیکن بدار
برو تیره شد تابش هور و ماه — ز دیدار او گشت پوشیده راه
کزین دو کدامی نماید پسند — که ماند بانجام دور از گزند
یکی ز انگریزان با هوش و رای — به پتنه درون بود کوتی خدای
بدش نام میستر امیت دلیر — بنزد بزرگان بدانش هژیر
خداوند پتنه بجز گفت اوی — بکاری نیارست بنهاد روی
چو آن روز سختیش آمد به پیش — بپرسید زو چارهٔ کار خویش
بگفتش مرا گشت دشوار کار — شده شهد گیتی بمن زهر مار
چنین دشمنی گشت نزدیک و تنگ — نجنبید از جای جعفر بجنگ
نه از بهر یاری کسی از سپاه — فرستاد کاید به پیموده راه
چو شهزاده آید باهنگ جنگ — نمودن نیارم به پیشش درنگ
محمد قلی کو کند در نبرد — زمین پر ز خون آسمان پر ز گرد
مرا نیست پایاب پیکار اوی — چگونه شوم پیش او جنگجوی
مرا پای اندیشه گردیده سست — نپوید براهیکه باشد درست
بهر ره تو باشی مرا رهنمای — مرآنره بسر بسپرم جای پای
شنید و بپاسخ زبان برگشاد — چه پاسخ که گفتی که پاسخ نداد

زانگریز گفت ار بدینسو سپاه | بیاید به پیکار پیموده راه
بمانم بدینجایگه شاد دل | نموده ز تیمار آزاد دل
وگرنه درین آفت هولناک | که باشد دران بیم و ترس هلاک
نمانم برانم ازین جایگاه | بود تا گشاده ز هر سوی راه
منم اوفتاده بگرداب سخت | برآرم تورا چون ز گرداب رخت
بهر سان که باشد تورا دسترس | فرستاده نزدیک شهزاده کس
ز خود ساز خوشنود و ایمن بجان | بمان خرم و خوشدل و شادمان
بفرمان او چون ببندی کمر | گرامی چو جانت بدارد ببر
چو بشنید گفتار پتنه خدای | بدل اندرون راند زاینگونه رای
ز بنگاله سالار گر فوج کین | نبندد ابر کامزن باره زین
نیاید بدینسو بکین خواستن | صف رزم و پیکار آراستن
ازو کس بدینجا چو ناید پدید | ز یاری شوم یکسره ناامید
برم سوی شهزاده انگه پناه | که جعفر بمن بست نارد گناه
هم انگریز پوزش پذیرد ز من | نگوید بمن هیچگون بد سخن
چو بوده فریبنده و پرفسوس | یکی نامه پر لابه آن چاپلوس
فرستاد نزدیک بنگاله شاه | بیارای لشکر به پیمای راه
اگر خود نیایی سپه کن روان | که تنگ اندر آمد بمن بدگمان
رود گر درین کار اندک درنگ | نماند برو بوم و کشور بچنگ
کشد گر سپه را زمانی دراز | بدشمن سراسر رسد مرز باز
نموده بسالار بنگ و بهار | نکوخواهی خویشتن آشکار
نهانی سوی شاهزاده پیام | فرستاد کای مهتر شادکام

پی تو برین بوم فرخنده باد | بن و بیخ بدخواه تو کنده باد
جهان داورت یار و اختر بکام | چو بنگاله شاهت هزاران غلام
فکندی تو تا سایه بافرهی | برین بوم شد بوم از بدسگهی
بیابی بسی بهره از داد گر | بتو باز گردد مر این بوم و بر
ازین آمدن دید خواهی تو سود | دل بدسگالت شود پر ز دود
بشهر اندرون تو را پیشکار | مرا چون دگر بندگان میشمار
چو هنگام آید ببسته کمر | بسایم بدرگاه فرخنده سر
دل ساده شاهزاده بدست | بدین چاره آورده آن بت پرست
همید بد پایان و انجام کار | ازین و کرا برکشد روزگار
بشهزاده وجعفر از کین و مهر | بگردد چه سان گردگردان سپهر
شود هر که ارنجت کارش بلند | بماند بنزدیک او ارجمند

رفتن رام نارائن بملازمت شاهزاده

و بعد مراجعت بغی ورزیدن

به پٹنه چو نامد بیاری سپاه | ز انگریز و از جعفر کینه خواه
امیت دلاور ز بد روزگار | برسید و از پٹنه برست باد
پی پاس کوتی تنی چند ماند | خود و پژگان دیزه چون باد راند
روان شد چو انگریز پرداخته جای | پراندیشه گردید پٹنه خدای
نموده دژ و باره را استوار | سپرده بمردان کاری حصار
نشسته فرومانده در کار خویش | ز نیک و بد آید ازین پس چه پیش
دل از سوی جعفر بریده امید | تن از بیم شهزاده لرزان چو بید

درین بود کز زادهٔ شهریار — بیامد فرستادهٔ نامدار
که بوده مراو را نماینده راه — برد تا بنزدیک فرزند شاه
پس از عهد و پیمان که ایمن بجان — بماند برو هیچ ناید زیان
جز این هرچه بودش بدل کام و خواست — بگفت و همه گفته آمد چو راست
پُر از بیم و امید بسته کمر — روان گشت آن کُربُز چاره گر
زره چون بدرگه بیامد فراز — گذشته برو زندگانی بناز
نبُد دیده در بار شاهی گهی — ز رسم سلامش نبُد آگهی
نیاورده آداب شاهان بجای — ناستاده در خدمتش بپای
شد از بسکه خم گشت بهر سلام — بتن نیم جانی که بودش تمام
بهر گام از بسکه بوسید خاک — شد از خستگی ناتوان و هلاک
بیاورده انجام راه نیاز — بنزدیکی تخت آمد فراز
نه در تن توان و نه در مغز هوش — باستاد لختی چو مرده خموش
چو باز آمدش هوش و تاب و توان — بهر سو نگه کرد اندر نهان
چو بُد زیرک و سُخته و پخته کار — بد و نیک سنجیده در روزگار
بدیده بگیتی بسی مهتران — که در پایه و سایه بوده گران
سبک آمدش در نظر پور شاه — نه ساز بزرگی و نی دستگاه
بگاه خزان همچو بی بر درخت — نشسته بجز برگ و سامان بتخت
ز فرّ و شُکُه بارگاهش تهی — نتابیده زو فرّ شاهنشهی
سر و سرکشان سپه از غرور — ز رای و ز تدبیر افتاده دور
همه را سر از کبر اندر هوا — هوا بر خرد کرده فرمانروا
نه فرزانگی و نه هوش و نه رای — شده انجمن یک گله چارپای

بدانگه که آمد به بیهوده راه — پراگندگی دیده بد در سپاه
گسسته همه راز هم تار و پود — نه اسپ و سلیح و نه خفتان و خود
نه خیمه نه خرگاه شایسته بود — نه ساز و نه سامان بایسته بود
پریشان بدیده چنان انجمن — پشیمان شد از کردهٔ خویشتن
ز بیهوده کردار خود شرمسار — نموده بخود سرزنش بیشمار
بدل گفت کای گشته دور از خرد — که بد رهنمایت بدین کار بد
که آیی بدین بیهده بارگاه — جز آنکه زدت دیو گمراه راه
روانش پر آزار از خویشتن — زبانش بگفتار با انجمن
چنان از ره ریو و رنگ و فسوس — سخن راند آن گربز چاپلوس
که شهزاده و مهتران سپاه — زنابخردی گم نمودند راه
گمان برده بر راستی کار اوی — سره دیده کالای بازار اوی
شمرده سخنهای او را درست — بزرگان بی مغز از رای سست
بپدرود کردنش برخواستند — یکی خلعت نغزش آراستند
روان گشت و با باد گردید جفت — بمفت آمد و رفت از کف بمفت
فتاده بجز رنج روبه بدام — رها گشت از دام و شد کار خام
نهنگی که بد او فتاده بشست — چنین رایگان رفت بیرون ز دست
چو از زه رها گشت تیر خدنگ — بچاره کجا باز آید بچنگ
ز ره چون بجای خود آمد فرود — بجان آفرین خواند بیمر درود
زدوده ز دل زنگ تیمار و غم — بدرویش بخشید بیمر درم
سپاه پراگنده را گرد کرد — شد آماده از بهر رزم و نبرد
ببرج و بباروی شهر و حصار — نشانید شایسته مردان کار

گشاده ره دشمنان کرد تنگ | بشد ساخته بهر پیکار و جنگ
نشست ایمن و داشت دیده براه | کی آید ز بنگاله شاهش سپاه
ز کشور کند دور شهزاده را | ره دور بینی ز کف داده را
اگر پور خسرو بُدی هوشمند | ورا داشته نزد خود پیشمند
که در عهد و پیمانش ناید شکست | همان کشور آسانش آید بدست
فرستادی از خویش گر صد سوار | گرفتی بجز رنج و کوشش حصار
به پٹنه درون چون نمودی نشست | سراسر بهارش شدی زیردست
گلستان شاهی او چون بهار | گل گونه گون آوریدی ببار
چشیدی بسی میوه ز امید و کام | رسیدی بایوان کیوانش نام
شکسته شدی پشت بنگاله شاه | بر و تیره گشتی رخ مهر و ماه
همان نیز اودیسه و بوم بنگ | بدست آمدی جز ببر خاش و جنگ
چو دانش نبودش گرفته شکار | رها کرد از دست و برگشت کار

استعانت خواستن شاهزاده از کرنل کلیف و قبول نمودن و آماده شدن بمحاربهٔ او

یکی از پژوهندهٔ راه داد | که هُلوِل بُده نام آن پاکزاد
نگهدار اشته راستی در سخن | چنین گفته در نامهٔ خویشتن
چو آمد ببنگاله عالی گهر | بپا ورده فرمان فرخ پدر
با و دیسه و مرز بنگ و بهار | بود او بفرخندگی شهریار
مهان و بزرگان آن بوم و بر | چو بنده ببندند پیشش کمر
ببنگاله شهزاده چون شد فراز | کس اورا نیامد بره پیش باز

نینداخت کس هم بفرمان شاه — چنانچون سزاید بخوبی نگاه
ابا انکه بایست پیشش نثار — بیارند شایسته و شاهوار
کمر بسته بهر پرستندگی — نمایند چون بندگان بندگی
به پیش آمدندش بپرخاش جنگ — نثارش نمودند توپ و تفنگ
چو بیچاره گردید در کار خویش — یکی چاره آورد از نو به پیش
یکی نامه نزد کلیف دلیر — بفرمود بنوشت داناد پیر
نخست آفرین کرد بر دادگر — خداوند نیروی و فرّ و هنر
ازو داشت باید امید بهی — وزو چشم فیروزی و فرّهی
جز او کس نباشد بهر دو سرای — بمردم سوی نیکویی رهنمای
بشاه و گدا و ببُرنا و پیر — بود او بدرماندگی دستگیر
ازو باد بیمر بکرنل درود — سرش باد برتر ز چرخ کبود
گراینده بادا سوی داد و مهر — مبرّا دزو مهر گردان سپهر
بفرمان پروردگار بلند — گر آن نامجو مهتر ارجمند
بیاید بیاری من با سپاه — بشاهی مرا بر نشاند بگاه
ز بدخواه کشور نماید تهی — بیابد فراوان ز من فرّهی
هر آنچه بجوید ز من آرزوی — فزون زان برارم نه پیچیده روی
شود نام نیکش بگیتی بلند — بنزدیک من همچو جان ارجمند
بشاهی مرا زیبد این بوم و بر — که دارم ز شاهان نژاد و گهر
پدر بر پدر پادشاهی مراست — ز برج بره تا بماهی مراست
ز هنگام تیمور تا این زمان — گذشته فراوان بران سالیان
نیاکان من در جهان بوده شاه — خداوند دیهیم و اورنگ و گاه

پدر نیز باشد کنون شهریار | ز شاهان و شاهنشهان یادگار
گر از داد و آیین نه پیچیده سر | بیائی بنزد من ای پُرهنر
ببوده مرا یار و پشت و پناه | بجعفر کنی روز چون شب سیاه
بمردانگی و بکند آوری | سر باد سارش ببند آوری
برآید بنیکی همه نام تو | روا هرچه باشد بدل کام تو
ز من تاج و کشور همه زان تو | نه پیچد کسی سر ز فرمان تو
بخوانم تورا در جهان تاج بخش | بدانسانکه بوده خداوند رخش
بکرنل چو نامه بیامد فراز | هویدا بر و گشت بنوشته راز
بُد ار چه سخن را سوی داد راه | دلش بود از بسکه سخت و سیاه
همه روی او سوی بیداد بود | ره داد نزدیک او باد بود
چو مغزش بُد آموده از کبر و باد | نپذرفت بود آنچه آیین داد
بمینو پسندیدهٔ دادگر | بگیتی نکو نام میداد بر
بهشته ره راستی را ز دست | ره کج به پیموده آن کج پرست
سوی وارث تخت ننموده روی | شد آمادهٔ جنگ و پیکار اوی
بود هر که را یار هوش و خرد | جدا نیک یارد نمودن ز بد
بداند که بر داد بُد پور شاه | سزاوار او بود تخت و کلاه
نه بر راستی بود کرنل کلیف | ابا کاستی بود جفت و حلیف
گزیدار کرانه ز فرزند شاه | نبایست راند بجنگش سپاه

روانه شدن لشکر از کلکته و مرشد آباد بطرف پٹنه و
آشکارا شدن عدم انقیاد رام نارائن بر شاهزاده

و ارادهٔ محاربه کردن با رام نارائن

دل رام نارائن چاره گر — چو ماهی بتابه تپیدی ببر
شب و روز ز اندیشه اش خوابنی — لبان ناچران و بتن تاب نی
دو دیده نهاده همیشه براه — ز بنگاله شاهش رسد کی سپاه
نشسته بباره درون بسته در — به پیچیده از مهر شهزاده سر
روان دمبدم نامه کردی همیش — ز نواب خواندی سپه پیش خویش
چو جعفر بجز یاری انگریز — نمیدید در خویش تاب ستیز
ز مردی و گردیش بهره نبود — به پیکار مردانش زهره نبود
نبوده سپه نیز خوشنود از وی — پر از درد و پر داغ و پر دود از وی
بکرنل بسی لابه بردی بکار — که باشد در آن سختیش پشت و یار
بنزدیک کرنل سپه بود کم — بدانسانکه در پیش جعفر درم
چو رفتن به پتنه بشد ناگزیر — سپه آنچه بوده ز برنا و پیر
پراگنده یکجای کرده همه — بر آنها شده خویشتن سرمه
سوی مرشد آباد مانند باد — روان گشت آن پهلو نیوزاد
همان نیز نواب شوریده سر — سپه کرده خوشنود بوده بزر
بیاراسته بهر روز نبرد — سپهدارشان میرن شوم مرد
پر از خشم و پر کینه ناپاکرای — بناورد شهزاده شد رهگرای
به پتنه بده نارسیده هنوز — ابا لشکر خویشتن کینه توز
بده نیز کرنل ابا او براه — بهمره بسی خوار مایه سپاه
نه شهزاده از کار پتنه خدای — شد آگه که او هست ناپاکرای
محمد قلی نیز از رای خام — نشد هیچ آگه ز پوشیده دام

گمانشان که بی جنگ و بی کارزار کمین بنده گشته خدیو بهار
شگفت انکه هنرمان محمد قلی شکفتی زپیدانشی نو گلی
گمانش شکاری که جسته زدام مراورا چو فرمانبران بست رام
نشسته به پتنه بفرمان اوست دلش بسته بند و پیمان اوست
ازو خواستی کام و خواهش بسی فرستاد روزی ببردش کسی
زخامی اندیشه ورای سست ازو دفتر بوم و بر باز جست
چه باشد به پیشش خراج بهار نماید بجز بیش و کم آشکار
فرستند بگنجینه اش سر بسر اگر سیم خامست گر پخته زر
شنید و بپاسخ برآشفت گفت چرا راستی دارم اندر نهفت
محمد قلی کیست شهزاده نیز که یارند با من سخن را ستیز
مراین هر دو را مگر نوکرم اگر نوکرم نوکر جعفرم
فرستاده را گفت شو باز جای بگویش ازین پیش هرزه ملای
چه باشد بمن بر تو را دست رس چو تو در جهان نیست بیهوده کس
تو را مغز باشد زدانش تهی فتادی بپندار از ابلهی
که باشی که پرسی خراج بهار بجوئی زمن باز باج بهار
بکن آنچه باشد پسند تو کار نبسته مرا دست از کارزار
تو داری بکف تیغ گر آخته مرا دان زدن تیغ را ساخته
چو الماس گر خنجرت هست تیز بسنانم چو برقست بهر ستیز
رونده تو را گر چو باد ست اسپ جهنده ست اسپم چو آذرگشسپ
فرستاده را راند بیهوده خوار نداد ش برخود دگر باره بار
چو برگشت و آمد فرستاده مرد شنیده سخن سر بسر یاد کرد

زنیرنگ و دستان پٹنہ خدیو — ز چرب گفتارش از روی ریو
که تا آزمان داشت اندر زبان — بشد آشکار آنچه بودش نهان
محمد قلی خان و شهزاده نیز — شنیده پی رزم گشتند تیز
بدانسته او را بد اچیست کام — به پیمان بود سست و در عهد خام
به پیدا چو شهد و نهان چون شرنگ — بود همچو پیسه که باشد دورنگ
نهاده دو دیدار در راه — چو آید بپارش فوج و سپاه
بسیجیده پیکار و آهخته تیغ — همالانه کوشد نکرده دریغ
پر آژنگ رخسار و پرچین جبین — برابر رده برشد بهر کین
از آن پیش کان گشته از راه و کیش — بیاید کند جنگ را دست پیش
شده ساخته کینه و جنگ را — کشیده بزین تنگ شبرنگ را
برافروخته آتش گیر و دار — رها کرد بایدز دستش حصار

محاصره نمودن شاهزاده حصار پٹنه را و شکستن یک برج و رنجیدن محمد قلی خان از شاهزاده و روانه شدن بطرف آله آباد و باز آوردن شاهزاده او را

بفرمان شهزادهٔ خام کار — رها کرده از بند پای شکار
بدان رویه رفته پیرون ز جنگ — سپه ساخته گشت از بهر جنگ
محمد قلیخان و دیگر سران — رسانده سر نیزه تا آسمان
بگرد و ون رسانیده هرّای پیل — هوا از نم بارگی کرده نیل
نهان مرد زیر سلیح نبرد — جهان گشته کر از غو دار و برد
سپه بود چندانکه باشد پسند — سپهبد نبد بجز دو هوشمند

بکم باد چون کاه جستی زجای — نه رایش بُده استوار و نه پای
بُده گر جهاندیدهٔ در سپاه — نمی یافتی او بگفتار راه
سخن گر براندی کس از راه هوش — سپهبد نمیداد راهش بگوش
گرفته سپه تنگ گرد حصار — شد افروخته آتش گیر و دار
خداوند دژ دیده بد کار خویش — بپائیده از پیش هنجار خویش
همه کار پیکار بُد ساخته — ز بایسته سامان بپرداخته
ز باره رها کرد توپ و تفنگ — تو گفتی همی بارد از ابر سنگ
هوا گشت همرنگ ابری سیاه — ز بس دود و پوشید خورشید و ماه
بهامون سپاهی که بُد کینه جوی — سوی بستن دمدمه کرده روی
به تیشه ز بیشه بُریده درخت — بآیین بپا دمدمه کرده سخت
نهاده بر آن دیک و خمپاره را — نموده نشان و هدف باره را
بدیوار سنگین روانه ز دیک — نموده گرانسنگ مانند ریگ
بسی مرد شد از دو رویه هلاک — تن پیروان او فتاده بخاک
شد از غرّش توپ و بانگ تفنگ — تهی بیشه از شیر و کوه از پلنگ
بدینگونه پیکار بد هشت روز — نهم چون برافروخت گیتی فروز
برونی سپه بُرده کوشش بکار — رساندند خود را بپای حصار
بکندند برجی به بیل و کلند — سر آورد بر پای برج بلند
چو بالا شدن را بیاراستند — طناب و کمند و رسن خواستند
بدانجا رسیده سپاه حصار — بمردانگی کرده پا استوار
ز باروت حقه برافروختند — تن برشونده از آن سوختند
بسنگ و بخشت و بتیغ و سنان — فکندند بر خاک ره دشمنان

بسی تن ز بالا فتاده بخاک — کسی خسته کس سوخته کس هلاک
سر روز خشنده آمد بزیر — شب تیره گسترد پرده زقیر
چو پوشید رخ خسرو خاوری — دو لشکر بپاسود از داوری
سحرگه که خورشید بنمود روی — محمد قلیخان بپیمود خوی
ندانم چه رنجش بدل داده راه — جدائی گزیده ز فرزند شاه
بداده زکف مایهٔ ننگ و نام — بهشته ره پخته از رای خام
سپه را ز نزدیک دژ باز خواند — بسوی آله باد چون باد راند
بناکام شهزادهٔ بینوا — نموده ابر خویش خواری روا
بصد پورش و لابه فرتش بپیش — بپاورد بارش بنزدیک خویش

جنگ دویم شاهزاده و متزلزل شدن ارکان ثبات رام نارائن و قریب شدن فتح قلعه و مضطرب گردیدن محمد قلی خان از قرب وصول میرن و تصرف کردن شجاع الدوله قلعهٔ آله آباد را و رفتن محمد قلیخان بآله اباد و محبوس و مقتول شدن

بفتاد یکره دو در کار جنگ — ازین خام رنجیدن او درنگ
دویم روز از کوه خورزد چو سر — بناورد بستند گردان کمر
رسیده ببارهٔ دگر ره فراز — به پیکار دو دست کرده دراز
ببارهٔ زخمپاره بارید سنگ — جهان کرده بر دژ خدا تار و تنگ
بخود چم پتنه خدا داده راه — بران بد که سازد تهی جایگاه
رها کرده بارهٔ گزیند گریز — سر خویش بر باند از رستخیز

که آمد که سازد محمد قلی — رخ از خرّمی چون شکفته گلی
بناگه بنزدش دو ناخوش خبر — بیامد کزان گشت آسیمه سر
یکی انکه میرن رسیده است تنگ — ابا لشکر خویش و فوج فرنگ
سپرده بیکروز دو روزه راه — رسد بی گمان او بدین جایگاه
دگر انکه دستور بیراه و کیش — گذشته ز آزرم و ناموس خویش
شجاع جفاجوی وارونه کار — نه بیگانه داند نه خویش و تبار
بینداخت آوازه زینسان دروغ — بُد از پرتو راستی بیفروغ
بیاری شهزادهٔ نامدار — سپه بُرد خواهم بمرز بهار
نشانم مر او را بفرخنده گاه — براندازم از گاه بنگاله شاه
نشیند چرا بوم جای همای — نهد زاغ چون جای طاوس پای
بدین دمدمه کان همه بود ریو — گرفته ابا خویش مردان نیو
بسوی آله باد شد ره نورد — به بیداد کردن ستمکاره مرد
برو بر نبردی چو کس این گمان — که باشد بد اندیش اندر نهان
چگونه بپور برادر پدر — بسوی جفا باشد او ره سپر
چو آمد بنزدیکی دژ فراز — شدندش بزرگان دژ پیش باز
بباره چو بنمود از ره نشست — همه شهر و باره گرفته بدست
کسان محمد قلی کرده خوار — برون کرد از چاره بیچاره وار
آله باد شد یکسره زان اوی — در انجا روا گشت فرمان اوی
محمد قلی گشت زین دو خبر — پُر از درد و اندوه و آسیمه سر
چو این گفته ره یافت در گوش اوی — چنان تیره شد پرتو هوش اوی
که پای خود از سر ندانسته باز — نکرده نهان یکدم این زشت راز

گسسته دل و دست از کارزار — رها کرده از کف گرفته حصار
بزین تکاور بیاورده پای — سوی کشور خویش شد رهگرای
جهاندیده پیران داننده راه — بگفتند کای مهتر کینه خواه
ازین آگهی دل نه بنموده تنگ — زمانی بباید نمودن درنگ
روی گر رود رنج تو رایگان — سبکسار شهره شوی در جهان
بمانی دمی چند گر پایدار — بیاید بانجام کار حصار
زهامون چو در باره یابی نشست — سراسر بهارت بیاید بدست
شود کار دلخواه تو ساخته — دل از سوی این مرز پرداخته
هم آسوده از رنج گردد سپاه — سر رایت افراخته تا بماه
بسوی آله باد شو رهگرای — بپرداز از دشمن خانه جای
جز این گر کنی رنجت آید به پیش — پشیمانی از خام کردار خویش
چو بختش نگون بود نشنید پند — گران کرده از گفته سودمند
روان گشت و پیمود لختی ز راه — یکی از فرانسیس لشکر پناه
بیاری شهزاده بسته میان — ز شهر چَتَرْپُور گشته روان
گرفته بهمراه خود شیر مرد — نبُرده تنی چند بهر نبرد
بُده نام او و درگاه جنگ — دل و زهره بُردی ز شیر و پلنگ
بدیده محمّد قلی را براه — بگفتش که ای نامدار سپاه
اگر بشنوی پند این مهرجوی — نهی سوی پٹنه بهمراه روی
بنیروی دارندهٔ دوسرای — کزویست گیتی و مینو بپای
ز قهرش شود قطره دریای آب — ز مهرش شود ذرّهٔ آفتاب
بیارم بیک حمله باره بدست — بخمپاره و دیگ داده شکست

سر رام نار این کینه خواه — بیارم بماهی ز بالای ماه
ازینگونه با او بسی راند راز — بیاید مرا زرای پیموده باز
چو تنگ آمده بود بروی زمان — تنک داشته پند نیکو گمان
بسوی آنکه بادشد ره نورد — برو روز روشن شده لاجورد
چو بشنید دستور پر کیمیا — سوی دام نخجیر آید بپای
بسی داده امید از ریو و فن — کشیدش بدستان سوی خویشتن
چو مغزش تهی بود از رای و هوش — سپرده بگفت فریبنده گوش
ندانست پور برادر پدر — که از کژدم و مار باشد بتر
نماید تباهش بنیش و بزهر — ز خنظل نیابد کسی نوش بهر
دو اسپه سوی مرگ شد پیشباز — چو نزدیک دشمن بیاید فراز
نرسیده از زشت نامی و ننگ — فکندش بزندان تاریک و تنگ
بدین ناسزا نا نموده پسند — بخواری بکشتش پس از روز چند

رسیدن کرنل کلیف و میرن به پٹنه و تشفی دادن امور آنجا و برگشتن

محمد قلیخان برگشته بخت — سپس زانکه از پٹنه بربست رخت
پراگنده شد لشکر شاهزاد — بمانند برگ از تنه باد
کلیف اندر آنجای افکند بار — با میرن شوم و او رونه کار
ز دشمن چو آنجای کس را ندید — بشد خرم و شاد مانی گزید
نهان ماند پولادش اندر نیام — بکف آمدش جای شمشیر جام
ابر جای آواز توپ و تفنگ — بگوش آمدش بانگ مزمار چنگ

بجای چکاچاک شمشیر تیز — صراحی بقلقل در آمد که ریز
فرو مانده شهزادهٔ بینوا — گرسنه چو مهمان دو کدخدا
تهی دست زانسانکه از بار بید — جز ایزد نماندش بکس بر امید
نه لشکر بمانده نه یاری گران — کشیده همه خویش را بر کران
پدر بر پدر شاه و خود پور شاه — خداوند دیهیم و اورنگ و گاه
چو کرنل بدرگاهشان صد هزار — پرستنده و بنده و پیشکار
چو جعفر هزاران در آن بارگاه — نمی یافته راه در سال و ماه
چو میرن بسی بنده بد زر خرید — همه پاکدل نی چو میرن پلید
چو یکسان نگردد بکس بر سپهر — گهی سوی کین گه گراید بمهر
چنان تنگدستی برو کرد زور — که آزرم شاهی ز خود کرده دور
بخواری سپرده تن خویش را — گرامی شمرده بد اندیش را
بکرنل یکی نامه پر از نیاز — نبشت و فرستاد آنسرفراز
بهر خورش گر تو کم مایه زر — فرستی بنزد من ای پر هنر
دهی گر بمن توشه از بهر راه — من و هر که ماندست با من سپاه
کشیده ز جنگ و ز پیکار دست — گزینم یکی گوشه بهر نشست
بریده ازین کشور و مرز پای — پسندم به پیغولهٔ خویش جای
چو نامه بنزدیک کرنل رسید — بگوشش نفیر جلاجل رسید
چنان شادمان شد که ناید بگفت — رخ از خرمی همچو گل بر شکفت
بدانست کوتاه شد گاه کین — نباید ابر باره بربست زین
دل از زنگ اندیشهٔ جنگ و رزم — بباده زدود و بیاراست بزم
چه پاسخ ندانم بشهزاده داد — نگارندهٔ نامه ننموده یاد

شده شاد میرن ز پتنه خدای — که درگاه پیکار افشرده پای
نگهداشت از دشمنان آن حصار — نداد از کف خویش شهر بهار
بچرخ برین سر برافراشتش — فراوان گرامی همیداشتش
بدانست او را بخود نیکخواه — بهنگام سختیش پشت و پناه
ستودش فراوان و کرد آفرین — بتو شاد و آباد باد این زمین
بما بر ز تو سر بسر فرهی است — ز تو ارجمندی و از تو بهیست
بسی از زمیندار بنگ و بهار — که بوده بشهزاده در جنگ یار
بترسیده از کرنل جنگجوی — هم از دژمنش میرن دیوخوی
مبادا براند بکینه سپاه — بر ایشان نمایند گیتی سیاه
همه پورنش و لابه برده بکار — بجست هر یکی بهر خود زینهار
رهائی بجست هر کس از بهر خویش — چو زنهاریان دست کرده به پیش
چو شد کار پتنه یکایک درست — نماند آنکه یارد دگر کینه جست
مه جون و بوده شماره ز سال — فزون نه و پنجاه بر غین و ذال — سنه ۱۷۵۹
تهی دل ز اندیشهٔ دشمنان — سوی کلکته گشت کرنل روان
ز پتنه همان میرن فتنه جوی — سوی مرشدآباد بنهاد روی

خطاب و جاگیر دادن میر جعفر خان بکرنل کلیف و رفتن کرنل بانگلند

ز پتنه چو برگشت کرنل کلیف — نکوشیده در رزمگه با حریف
بدانسانکه بد رفته آمد بجای — چنانچون رود کس بمهمانسرای
بسر برده آنجای با کام و ناز — بیامد سوی خانه خویش باز

شده شاد رو جعفر بی خرد — ندانم زنیکی چه بُد دیده بد
سراینده استاد پاکیزه مغز — نگر تا چه فرمود گفتار نغز
کسانیکه بد را پسندیده اند — ندانم زنیکی چه بد دیده اند
بُد شاهزاده بنیکی سزا — بد و کم خرد داشته بَدْ روا
بُدی گر بهشمند و پاکیزه رای — ورا آوریدی پرستش بجای
چو بنده بپیشش ببستی کمر — نمودی برآمش فدا جان و سر
شدی نام نیکش بگیتی بلند — بمینو فراوان شدی ارجمند
چو بودش همش ورای و دانش تباه — بجنگش فرستاد پیر سپاه
روا داشت خواری برآن ارجمند — بدل داشت کارد بجانش گزند
خداوند کشتن چو خو کرده بود — بخون ریختن خویش پرورده بود
سراج و نیاکان آن نامور — گرامی ورا داشته چون پسر
بانجام بد کیش وارونه کار — نبگشته خداوند و پروردگار
بکردار بد سر برافراشته — ازان دود مان کس نبگذاشته
گرفته بکف مرز رنگ و بهار — ابر جای ایشان شده شهریار
نباشد شگفت ار شهزاده تیغ — کشید او نیاورده در دل دریغ
زناپاک آید کجا رای پاک — کشد سر بگردون اگر از مغاک
در اندیشه ام گر چه کرنل کلیف — به پیکار ناریخته با حریف
بدانسانکه کس بهر گلگشت باغ — رود تا ترو تازه سازد دماغ
برفت و بیامد بجز رنج و درد — وزیده نه بر وی یکی باد سرد
بنا دانشی داشتش ارجمند — نمودش فراوان بپایه بلند
خطایش نبخشید پیر بزرگ — سزاوار نام آوران سترگ

نبخشد بجز شاه گرچه خطاب — ببخشید آن گشته دور از صواب
سپس زانکه دادش خطاب بلند — بجاگیر او پرگنه داد چند
بآیین شاهان و رسم ملوک — ز بنگاله بخشید چندان بلوک
که هر سال باجش ز روی شمار — دو لک روپیه بود با چلهزار
بود تا کنون آن زمین آشکار — بجاگیر کرنل کلیف سوار
زر پرگنه جات آن ماه بماه — بود وقف بیوه زنان سپاه
بمرگ ار بمیرد و گر در نبرد — هر آنکس ز لشکر شود کشته مرد
بجفتش باندازهٔ ماهوار — دهد کمپنی زر نموده شمار
فراوان چو شد نزد او سیم و زر — پر ارزو بها گونه گونه گهر
که بوده به بیداد اندوخته — نه از داد و نز راستی توخته
بسی روز کرده بمردم کبود — نموده بسی دودمان پر ز دود
بسی خاندانها بر انداخته — بسی بیگنه را تبه ساخته
بجور و ستم آتش افروخته — بسی خان و مان کهن سوخته
ز هر سو فراهم بیاورده زر — توانگر شده همچو کان گهر
ز کلکته بودن بپیچیده روی — بانگلند رفتن شدش آرزوی
ندانم که اندر گه بازخواست — بپرسد کرا داور دادراست
ز جعفر که ای گشته از راه داد — بکردار بد بوده بهر چه شاد
ره آز پوییده ای بوم شوم — نه ویران نمودی تو بنگاله بوم
بهندوستان جوی شیرین آب — نمودی همه تلخ و شور و سراب
پراگنده بیداد اندر جهان — ره بخشش و داد کردی نهان
و یا پرسد از کرنل آرمند — که ای در جهان کشته تخم گزند

بگفتار نواب وارونه راه — بسی خاندانها نمودی تباه
نمودی بسی مهتران را هلاک — بسی نازنین تن فکندی بخاک
ز مردم ربودی تو بی رنج گنج — بآگندنش ایچ نابرده رنج
گرفتی بسی پاره از راه آز — چه در آشکارا چه پنهان و راز
سراج ارچه بد کرده بود از نخست — چو شد آشتی راه کینه نجست
باندازه خویش پیمود راه — نکرد ایچ با تو سگالش تباه
بنیرنگ و دستان پس از آشتی — سر کینهٔ خفته برداشتی
بجعفر نموده نهان یاوری — نمودی بدان بیگنه داوری
بکردار تو گشت آن مستمند — گرفتار و آمد بجانش گزند
بدرماندگی وارث تاج و تخت — برو گردش اختران شد چو سخت
بسوی تو از نامه بگشود راه — بگیتی ز تو جست از بد پناه
برو هیچگونه نیاورده مهر — بپژمردی از ناامیدیش چهر
مر او را که بد تخمهٔ شهریار — سزاوار او بود بنگ و بهار
بجایش کسی را گزیدی که دیو — ز نامش بدوزخ برآرد غریو
ازین دو چه آرند پاسخ به پیش — بنزدیک داور ز کردار خویش
روان که باشد پر آزار تر — ازین دو که باشد گرانبار تر
بدوزخ ازین دو کرا جایگاه — ببخشد بهنگام بادافراه
چو از راز مینو کس آگاه نیست — جز ایزد کسی را بدان راه نیست
اگر نیک و گر بد بفرجام کار — بکیفر رسد از خداوندگار
خموشی بود به ز نادیده جای — سخن راند باید ز دیده سرای
سنه ۱۷۶ چو کرنل روانه سوی راه بود — ز سال غذ و سین دوم ماه بود

بهشتی در آمد بروز نخست بانگلند از کلکته راه جست

اتفاق نمودن زمین داران بنگاله بمعاونت شاهزاده و پیشرو شدن خادم حسن خان و روانه شدن لشکر از کلکته و مرشد آباد بمجاربهٔ او

سراج انکه در مهتری بد سراج بروز جعفر چو شب کرده داج
بدستان بپاورده او را بمشت سرنشیده از زشت نامی بگشت
ازو نامداران بنگ و بهار بیازرده و بوده دل پر غبار
بنزدیک بیدار دل مهتران چو کابوس در خواب بوده گران
هم از پور او میرن نابکار دل مهتران سپه بد فگار
زوی پر ز آزار بوده همه دل از نیش کینه شخوده همه
بخوی و منش سخت ناپاک بود بروی و روش همچو ضحاک بود
ازو نامداران دیرینه روز پر از داغ و پر درد و تیمار و سوز
بده دور و نزدیک پر ترس و باک شب ایمن نخفته ز بیم هلاک
کس از دست آن گشته از جاه مست نیارست آسوده یکدم نشست
چو دیوانگان بد بآویختن چو وارونه دیوان بخون ریختن
بدوزخ ازو اهرمن بود شاد بنزدیک نخویش همیکرد یاد
بانگلند چون گشت کرنل روان دل مهتران گشت زان شادمان
بهر جاکه بوده ز میندار مرد همه بوده زان نامور پر ز درد
بپیغام و نامه ابا یکدگر شده همزبان تنگ بسته کمر
بیاری شهزادهٔ نام جوی بپیکار بدخواه بنهاده روی

که پرداخته جانش زناپاک تن ببر جامه اش کرده خونین کفن
بشمشیر کینه نموده تباه نشانند بر گاه فرزند شاه
بخادم حسن بود میرن بکین گرفتن همی خواست بروی همین
زمانه برو کرده تاریک و تار برآرد بناگاه ازو یی دمار
ازان بود آگاه خادم حسن ازو پاس میداشته خویشتن
زهر سو چو از رزم برخواست غو شده برد و گرکین وران پیشرو
پراگنده هر جا که بودش سپاه بپورینه بنموده یکجا یگاه
سلیحی که باید گه کارزار بلشکر بخشید و آراست کار
کشیده ابر خنگ نادرد تنگ روان شد باهنگ پیکار و جنگ
جهاندار هرد و جهان کرده یاد بنزد جهانجوی خسرو نژاد
بیاید به پند مرا در انخست سپس زان بکینه کمر کرده چست
فروزان کند آتش دار و برد بخاک اندر آرد سرهم بنرد
بپولاد الماس گون گاه کین زخونش کند لعل گونه زمین
بگلکته آمد چو این آگهی بجعفر بشد تیره روز بهی
پدید آمدش دشمن از هر کنار تبه شد برو گردش روزگار
بزرگی که بُد جای کرنل کلیف سپه ساخته بهر جنگ حریف
ز کرنل یکی بود کلیاد نام بگیتی نبودش بجز رزم کام
بتنهاتن خویش در کارزار نرستیدی ار بود دشمن هزار
سه ره صد کس از مرز و بوم فرنگ شکرده که خشم شیر و پلنگ
زهندوستانی سپه یکهزار همه در گه رزم دشمن شکار
همان توپ زن نیز پنجاه مرد اباتوپ شش بهر رزم و نبرد

بشایسته سامان بداده بسی | سوی مرشدآباد کردش کسی
ز روز دژمبر رسیده شمار | فزون دو ز ضرب شش اندر چهار | سنه ۱۷۵۹
سر نامداران لشکر پناه | بنزدیک نواب آمد ز راه
ز دیدار کلیاد شد شادمان | برافروخت رخ چون گل ارغوان
ز اندیشهٔ دشمنان مرده بود | رگش در تن از بیم افسرده بود
چو یار آمدش زندگی یافت باز | رگ جان کوتاه گشته دراز
شمار سوار و پیاده هزار | بیاورد عارض ده و پنج بار
فزون توپ بر بیست بودست پنج | چو اژدر بدشمن رساننده رنج
سپهدارشان میرن دیوخوی | که پیچیدی از دیدنش دیو روی
فزون شصت بودست بر غین و ذال | ز گاه مسیحا شماره ز سال | سنه ۱۷۶۰
نخستین مه و روز بد هشت و ده | روان گشت کلیاد و میرن بره
بگسترده بر دشت و هامون سپاه | فرو بسته بر چشم از گرد راه
بدینجایگه زین سخن مانده باز | ز دهلی بخواهم کنون راند راز

بقتل آوردن عماد الملک عالمگیر ثانی پادشاه دهلی را و جلوس نمودن شاهزادهٔ عالی گوهر در نواحی پتنه و مخاطب شدن بشاه عالم

عماد بد اندیش ناپاک زاد | چنو در جهان بنده کس را مباد
روا باشد ار گویمش اهرمن | کز آدم نزاید چنان دیو زن
چه خوش گفت سعدی پاکیزه رای | بمینوش پر خرمی باد جای
اگر مار زاید زن باردار | به از آدمی زادهٔ دیوسار

بدهلی درون انکه اوشاه بود — اگرچه نشیمنگهش گاه بود
همید اشتش مرد ناپاک تن — بمشکو نشسته بمانند زن
بجز گفت آن بدرگ نابکار — به پیشش نمی یافت فرزندبار
مهین پورش ازجور و بیداد اوی — بگیتی نهاده چو آواره روی
بتخت ارچو شاهان نبودش نشست — همه پادشاهیش بوده بدست
گهی نزد شاهان گردن فراز — نبوده چنین دست بسته دراز
ابا اینچنین پایه و دستگاه — جفاکار بیدین نامه سیاه
چنان بی گنه شاه فرّخ تبار — زبابر بهندوستان یادگار
بخواری بکشت و فکندش بخاک — زجانبخش در دل نیاورد باک
شده گرد بازاریان چند تن — بشسته تنش را و داده کفن
بخاکش سپردند در شنگ گور — سراز افسر و تن ز اورنگ دور
کس ار بنگرد نامهٔ باستان — ندارد شگفت ازچنین داستان
بگیتی زکج گردش روزگار — تبه بی گنه گشته بس شهریار
محمد قلی چون زفرزند شاه — زپشته جداگشت و بمود راه
تبه شد زپور برادر پدر — چنین خویش کس را مباد ادگر
بناکام شهزادهٔ نامجوی — زپیکار پشته به پیچیده روی
گسستش چو از همدگر تار و پود — بکشتی گذشت از گرم ناسه رود
ابا انچه ازخویش بودش سپاه — نه برکام بمود لختی زراه
زکردار وارونهٔ روزگار — کش آزرم نبود زوارونه کار
دلی کورنیش جفاگشته ریش — زند جای مرهم دگر باره نیش
بپشتی که از بار گردید خم — نهد بار تیمار و سر بار غم

ابا همربان شاهزاده بدشت — لبان ناچران راه در مینوشت
شد آگه که پردخته شد تختگاه — ز فرّ همایون فرخنده شاه
عماد بد اندیش وارون نهاد — بیفکند از پای شاهی عماد
نموده تن خسروانیش چاک — ز دوده ز دل ترس یزدان پاک
ز مرگ پدر گشت اندوهمند — بناخن دو رخسار چون گل بکند
ز تن جامهٔ پرنیان کرده چاک — بسر بر پراکند خاشاک و خاک
بزرگان که بودند با او براه — بدو گشته انباز در سوگ شاه
باندرز گفتند کای شهریار — روان و دل پاک رنجه مدار
بداد جهان آفرین باش شاد — که هرچ او کند سر بسر هست داد
نه زین پیش بوده بسی تاجور — همه را بفرسوده در خاک سر
فراوان جهانداوران بوده اند — گذشتند و در خاک آسوده اند
سرانجام مردم چه خوب و چه زشت — بود بستر از خاک و بالین ز خشت
اگر شهریارست گر پیله ور — بود ناگزیرش ز گیتی گذر
ازین ماتم و سوگ و شیون چه سود — بشد آنچه آن بودنی کار بود
بیارام و بنشین بجای پدر — بیارای اورنگ و دیهیم زر
بباغ ار بیفتاد سرو کهن — ز شاخش برومند بادا چمن
ز تو تاج شاهی نهادن بسر — ز ما تنگ بستن بخدمت کمر
گذشته ز جان و سر خویشتن — بکوشیم تا جان بود یار تن
مگر خسروی آب رفته ز جوی — نماید دگر باره در جوی روی
ز اندرز گوینده اندرز و پند — شنید و پذیرفت و شد کاربند
بیاراستندش یکی نغزگاه — بآیین تیموریه گشت شاه

بزرگان برآن تاج گوهر نگار — نمودند جان جای گوهر نثار
زشادی سرو جان برفشاندند — وراشاه عالم همی خواندند
شجاع انکه دستور بوده پیش — همورا بجا داشت دستور خویش
بدستوری خویش کردش بلند — میان مهان جهان ارجمند
یکی خان که بودست نامش نجیب — چو نامش پر از خوبی و فرّ و زیب
فراوان شکشته رانیکخواه — سپرده بخوبی و در مهر راه
امیر امیرانش داده خطاب — فزودش میان سران جاه و آب
سپس از پدر شد چو شهزاده شاه — تنی چند از مهتران سپاه
که بودند از مرز رنگ و بهار — زجعفر گزیده کران کنار
بنزدیکشان آنچه بوده سپاه — سواران اسب افکن رزمخواه
همه بودند هنگام وگاه شمار — همانا بنزدیکی هفت هزار
جهان کرده پر غلغل و بانگ و هوی — سوی شاه عالم نهادند روی
چو در پیش خسرو رسید آن سپاه — بفرمود دیزی بازوی شاه
اگر یار جعفر نبد انگرز — بهنگام پیکار و گاه ستیز
بدانمایه لشکر که بُد پیش شاه — برو روز رخشان نمودی سیاه
اگرچه بیامد بر شهریار — زهر در بسی مردم کارزار
ازین ره دل آسوده بُد انگرز — زهندی سپه دیده بُد چون ستیز
بناورد آید اگر صد هزار — نهان در زره تن نموده سوار
همه تیغ زهر آب داده بچنگ — شده تیز از خشم همچون پلنگ
اگر انگریزی سپه یکهزار — بود در برابر پی کارزار
دل از زور توپ و مار تفنگ — ز آتش فروزان کند گاه جنگ.

هوا کرده از دود و ابری سیاه — بپوشیده بر چرخ خورشید و ماه
بغرّد گلوله بسان تگرگ — بریزد بدانسانکه از باد برگ
بیفتد بداندیش گشته هلاک — نگونسر تن آغشته خون و خاک
چنان کش شکر نیاورده تاب — گریزد چو سیماب از آفتاب

پیغام فرستادن کرنل کلیاد نجاد خدم حسنخان باطاعت میر جعفرخان و جوابدادن او

چو کلیاد با میرن کینه جوی — سوی شهر پٹنه نهاد روی
فتادش بره چند روزی درنگ — چو خادم حسن با سپه بهر جنگ
بدو افتاده اندر میان دو جای — ابا میرنش بود چو پیکار رای
یکی مرشد آباد و پٹنه دگر — نشسته فرو بسته بود رهگذر
چو کلیاد آمد بدانجایگاه — پسند آمد او را بدینگونه راه
که خادم حسن را کند رام خویش — بگفتار شیرین و پیغام خویش
رمیده دلش را بیارد بدست — ابا او نموده ز نو بند و بست
کند سست بر کینه بسته کمر — بجعفر کند دوست بار دگر
بمیرن که ناپاک بوده دلش — ز آب جفا بود سرشته گلش
ز نا بخردی ان نکوهیده کیش — نموده بسی دوست دشمن بخویش
سوی آشتی باز آرد مگر — تهی کرده ز اهنگ پیکار سر
فرستاده جست شیوا سخن — فرستاد نزدیک خادم حسن
بنواب داری تو پیوستگی — نشاید ز پیوسته دلخستگی
بود به که باشند خویش و تبار — بدل مهربان و بجان دوستدار

نیوشنده بشنید چون اینسخن | بفکند پاسخ بدینگونه بن
گر انگریز ضامن شود درمیان | که نواب درآشکار و نهان
سکالد بمن هیچگون گر بدی | بتابد رخ ازره ایزدی
نموده فراموش پیمان وعهد | به پیش آورد زهر درجای شهد
رواداردار او بمن برزیان | چه ازخواسته چه بتن یا بجان
زتاب و زآزار آنزشت راه | بمن سایه افکنده بخشد پناه
کند ضامنی انگریز ارپسند | ندارم چو نواب کس ارجمند
بباشم بدرگاه او بنده وار | سرخویش سازم برو برنثار
جزاین گر بود تا گه زندگی | به پیچیده دارم سر ازبندگی
سوی میرجعفر مرا راه نیست | بمن بستهٔ راه درشاه نیست
سپس زین من و درگه شهریار | چو شه یار باشد به پیدق چه کار
چو پیگانه مردم بود با تو دوست | به ازخویش کو برگشد از تو پوست
به پیوستگان کس سکالد چو بد | بود نیک ازوی بصد بار رد
بسر شد یکی هفته درگفتگوی | ندانم که انجام شد برچه روی
چو کرنل شنید انکه شاه وسپاه | سوی پٹنه آید به پیموده راه
اگرچند بود ست پٹنه خدیو | خداوند دستان و نیرنگ و ریو
شناسندهٔ دفتر بوم و بر | بمیدان مردان نبُده بی جگر
هراسان بخانه زبانگ مکس | نگشته همآوردگاهی بکس
یکی نامه کلیاد پیکار جوی | نبشت و فرستاد نزدیک اوی
که تا من نیایم به پیشت فراز | مشو جنگ و پیکار را پیشباز
نباید که برخیزی ازجای خویش | نگهدار برجای خود پای خویش

سپه برنشانده بپای حصار ز دشمن دژ و باره را پاس دار

محاربه نمودن شاه عالم با رام نارائن و زخمی شدن او و خواندن کپستان کاکرن برای معاونت خود

بفرمان کلیا دهنده خدای اگرچه نمیخواست جنبد زجای
ببارہ چو شد شاه نزدیک و تنگ بناچار آمد برون بهر جنگ
زانگریز در پٹنه بوده سپاه که آن شهر دارد ز دشمن نگاه
اگرچه بنو دست بسیار مرد بورو پین بد هفتاد بهتر ببرد
زهندی کماپش بوده هزار بهنگام پیکار دشمن شکار
برآنها یکی بود سالار و سر وراکاکرن نام کرده پدر
بپایه کپستان و مردی دلیر فروزندهٔ آتش دار و گیر
بر رام نارائن کینه خواه زهندی بده بهوجپوری سپاه
سپه هر دو از بوم هندو فرنگ ز بارہ برون آمد از بهر جنگ
بآئین شایسته کپتان شیر همیراند لشکر پی دار و گیر
همان رام نارائن پهنه بهمره اباً فوج خود ره سپر
ببزدیک پٹنه به دو هواسه رود دو لشکر بپاسود و آمد فرود
خود و لشکر خویشتن شهریار بیامد ببزدیک آن رود بار
برآمد زهر سو نفیر درای جهان کر شد از نالهٔ کرنای
نهان دشت و هامون شد از بارگاه فرو بست بر باد و بر پشه راه
بهر خیمه بر پا نموده درفش هوا گشته زان سرخ و زرد و بنفش
زابنوه مردم درآمد شت کین ستوهید و بگذاشت مر گز زمین

سپه از دو رو به پیاراستند | سلیح دلیران به پیراستند
زبس تیغ و شمشیر و خفتان و خود | در آهن تن مرد پیدا نبود
چنان گرد برخواست از اسپ و پیل | که گفتی هوا گشت دریای نیل
دو لشکر چو جنبید از بهر جنگ | نماند ایچ جای فسوس و درنگ
به پیکار چون گشت صف ساخته | سواران همه تیغ افراخته
چو دریا نمودند جوش و خروش | بیاگند خورشید پنبه بگوش
به پٹنه خداوند نادان پیام | فرستاد کپتان جوینده نام
جدا گشته از لشکر خویشتن | جریده بیا باش نزدیک من
بترسم چو پیکار گردد درشت | بناگه سپاهت نمایند پشت
دل کس از ایشان نباشد بجای | دو روی و زبانند و تاریک رای
تو تنها بمانی بآوردگاه | بتیغ بداندیش گردی تباه
بدشمن رسد بی گمان جای تو | بریده زگیتی شود پای تو
ندانست کپتان آشفته رای | ز آشفته رائی پٹنه خدای
شود خویشتن کشته در دشت کین | ز خونش شود همچو مرجان زمین
بسی لشکر و مهتران سپاه | بخواری بغلطند در خاک راه
چو بشنید پیغام شوریده مغز | پسندش نیامد چنان رای نغز
شده غره بر لشکر خویشتن | چه لشکر شده گرد یکجای زن
تهی سینه چون زن ز مهر و وفا | نجسته بسالار خود جز جفا
و یا خود ز رفتن گمان برد ننگ | که با اینچنین لشکر و ساز جنگ
بدیگر کسی ار بجویم پناه | شود تیره آبم بنزد سپاه
نخواند مرا کس بگیتی دلیر | ز بالا سر نام آید بزیر

چو بایست پند شکست و گزند — چنین رای زیبا نکرده پسند
نداده چنین نغز و شایسته رای — بگوش خرد ناخردمند جای
نجنبید از بهیده رای خویش — نگهداشت در قلبگه جای خویش
دو رویه دلیران پرخاشجوی — نهاده بناورد و پرخاش روی
چو دریا که از باد آید بموج — زد از چار سو موج دریای فوج
بجای گل و لاله دشت بهار — همه خنجر و تیغ آورد بار
نیستان زنیزه نمودی هوا — پریدن ندید بر پرنده روا
جدا شد ز لشکرگه شهریار — دو صف از دلیران خنجرگذار
ابر رام نارا این شور بخت — چو شیران یکی حمله کردند سخت
بپولاد هندی و چاچی کمان — بزوبین و خنجر بخشت و سنان
بباران ژاله ز ابر تفنگ — بدشمن نموده جهان تار و تنگ
سپاه بداندیش کرده هلاک — بخواری فکندند بر تیره خاک
ز سوی صف انگریزی سیاه — گلوله ببارید بر فوج شاه
روان جان شکر ژاله زا بر تفنگ — بیامد بپایی نکرده درنگ
ز مار تفنگ مهرهٔ جان گزای — رها گشت و افکند مردم ز پای
بغلطید بر خاک بسیار سر — دو شصت کس از آنها بده نامور
دلیران و گردان شاه جهان — دمان و دنان چو شیر ژیان
ز مردن نداده بذل هیچ باک — بمردی صف پشته کردند چاک
پراگنده کردند دشمن همه — بدانسانکه از گرگ گردد رمه
سری چند از سوی پشته خدای — بدو بد سگالنده پنهان برای
بهانه همی جسته در رزمگاه — برفتن بخود برگشایند راه

بهنگام آویزوگاه ستیز — که بوده نمودار ازرستخیز
ز ناوردگه روی برتافتند — برفتند هرسو که ره یافتند
بمیدان کینه دلیران شاه — رسیده بدان روزگشته سیاه
گرفته نگین وارش اندرمیان — بخسته تنش را ز خم سنان
زهر سو گرفتند پیرامنش — نمودند پُرخون سراپاتنش
چو دانست کامد تنگی زمان — بخفت و شد اندر عماری نهان
چو مرده تن خویش افکند پست — بدین چاره از چنگ مردن برست
فرو مانده در چنگ مردان چو زن — بیاد آمدش گفتهٔ کاکرن
پشیمان شد از خام کردار خویش — بدندان گزیده لب از کار خویش
فرستاد سویش بزاری پیام — که ای دور اندیش فرخنده نام
دل پاک تو بهتر از جام جم — بدانسته آینده از پیش دم
چو مرغم بدام او فتاده اسیر — بجز تو ندارم کسی دستگیر
گشایندهٔ بند بسته توئی — پزشک تن ریش خسته توئی
پس از خداوند فریادرس — کسی نیست جز تو مرا دادرس
بیا نزد من نامنوده درنگ — که بر من فراوان شده کار تنگ

کشته شدن کپتان کاکرن و بعضی انگریزان و گرفتن رام نارائن و داکتر فلورتن و اظهار اطاعت کردن بشاه عالم بمکر و خدیعت

چو کپتان شنید از فرستاده پیام — نمودش اجل ره سوی کام
صف خویشتن کو بیکجای بود — چو آتش فشان کوه بر پای بود

بُوَد همدگر را گه کارزار — مددگار و یاری دهد و دستیار
چو بودش زمانه رسیده بسر — گسستی خویش از همدگر
یکی دسته را دسته دسته نمود — درستی لشکر شکسته نمود
سوی رام نار این خسته تن — بدیدار مرد و بکردار زن
روان گشت با چند تن از سپاه — که او را ز کشتن بدارد نگاه
چو پرکنده گردید از هم گروه — نماندش به پیکار تاب و شکوه
همه را فرو بست از کار جنگ — بیفرد بازار توپ و تفنگ
بکف آهنین مار مردم شکر — بشد مار چو به از آنهم بتر
چو شیر دمنده دلیران شاه — نمودند دشمن فراوان سپاه
بشد رایگان کشته کپتان شیر — دگر نیز با رول مردی دلیر
تنی چند نام آور از انگریز — جز این دو تبه گشت در آن ستیز
ز هندی سپه نیز آمد بکار — تن مرده افتاد در خاک خوار
یکی داکتر بُد فلور تن بنام — بمیدان مردان بیفشرده کام
ز هندی گروه و ز بوم فرنگ — هر آنکس که جان بُرد در گاه جنگ
فزاهم بیکجای کرده همه — شده چون شبان بر پریشان رمه
گرفته یکی توپ از بهر جنگ — که آید بکارش گه نام و ننگ
همان نیز باروت کاید بکار — گرفت آن هنر پرور استوار
بگوش دگر توپها کوفت میخ — که پیکار شد همچو چوپنه سیخ
سوی پتنه شد با سپه رهگرای — بهمراه او خسته پتنه خدای
بگاه گریزش هنرمند مرد — چو دشمن شدی تنگ بهر نبرد
بیک توپ و با ان شکسته سپاه — برانده ز خود دشمن کینه خواه

پزشک ار چه بودست چون پهلوان — سپه را نگهداشته از زیان
به پتنه بیاورد یکسر فرود — سزد گر برو کس بخواند درود
بنامه نموده چنین آشکار — دبیر خردمند نامه نگار
در اینجا بگویم سخن آنچه گفت — ز خوانندگان آن نشاید نهفت
نگویم سخن ایچ از پیش خویش — ز من کس مبادا شود دل پریش
که چون انگریزان کمر در هنر — نبست و نبندد گروه دگر
صف لشکر آرایی این گروه — بکین پایداری نمودن چو کوه
به پیکار رفتن ابا کم سپاه — نترسیدن از دشمن کینه خواه
اگر صد بود دشمن ار صد هزار — نمودن بدو کوشش و کارزار
بهنگام سختی و گاه هراس — ندادن دل از دست و از کف حواس
شکست ار بیاید بگاه ستیز — نگهداشتن راه بهر گریز
از آنگه که مردم بیامد پدید — کس از کس چنین راه و آیین ندید
ابا این هنرها اگر این گروه — ز غوغای مردم نگشته ستوه
رسیده بدرد دل دادخواه — شنیده غم مرد فریادخواه
چو شاهان پیشین با مهر و داد — نمودندی از داد غمدیده شاد
همانا درین روزگار و زمان — چو اینان نباشد کسی در جهان
ولیکن صد افسوس و وای دریغ — بود اختر داد پنهان بمیغ
بر ایشان گر از درد نالد کسی — کند لابه از دردمندی بسی
کسی نشنود درد آن دردمند — نسازد کسی دور از وی گزند
برو بوم هندوستان سر بسر — ز خاور رود تا سوی باختر
بگردون رسد بانگ و فریاد اوی — کسی نیست تا بشنود داد اوی

هویدا بلائیست بی زینهار — کسی دادرش نیست جز کردگار
بهندوستان گونه گونه گروه — پر از خواسته بوده و با شکوه
زر و سیم چندان بانبوه بود — تو گفتی که از سیم و زر کوه بود
کنون دربدر از پی پاره نان — بگردند و زارمان سپارند جان
مرانرا که بودست اگنده گنج — بیفتاده در گدیه و دسترنج
زن پرده پرورد پوشیده روی — بجز پرده گردد ببازار و کوی
نهاده بیک گوشه ناموس و نام — نهد سر ببالین جوینده کام
همه را همانا که گاه حساب — بباید دهد میر جعفر جواب
نیارد چو شد عذرخواه همه — بگیرد بگردن گناه همه
چو زو شد گل آلود آب زلال — روانش برد گاه پرسش وبال
کنون بشنو از شاه و کردار اوی — چو خوابیده بدبخت بیدار اوی
بدانگه که دشمن ز میدان گریخت — بخاک آب آزرم مردی بریخت
چو آتش برفتن شده تند و تیز — روان گشته چون باد بهر گریز
تن از زخم خسته دل از درد ریش — گریزان شد از پیش گرگان چو میش
اگر شه برفتی پس او دمان — نکرده درنگ و نداده زمان
نبد پاسبان کس بشهر و حصار — نه یکمرد شایستهٔ کارزار
که بندد در دژ ابر روی شاه — بدارد بشهر اندرش بسته راه
نبد بخت فرخنده چون یار اوی — بشد سخت آسان شده کار اوی
چو پتنه خدا با تن ریش و زار — بیامد ز میدان بشهر و حصار
تنی لرز لرزان بمانند بید — گسسته ز یاری جعفر امید
به پتنه یکی بود کوتی خدای — خداوند فرهنگ و تدبیر و رای

امیتش بُده نام و داننده راه — فرو ماندگانرا بچاره پناه
ستیزه ندیده ابر کام خویش — بجُسته ازو باز انجام خویش
بگفتش که نامد ز بنگاله شاه — مرا یار درگاه سختی سپاه
بنزدیک من آنچه بُد مرد جنگ — ز خونشان زمین گشت عناب رنگ
ز پیشم بسی نیز بگریخته — بسر خاک نامردمی بیخته
نشسته چنین دشمنی پیش روی — دگر ره نیارم شدن پیش اوی
بیک حمله گر آورد شهریار — بگیرد دژ و باره شهر و حصار
نبخشوده بر جان من بیگمان — تهی قالب تن نماید ز جان
چه آید پسندت بهوش و برای — بفرمای تا آرم آنرا بجای
نیوشنده پاسخ چنین داد باز — نگشته در چاره بر کس فراز
یکی نامه نزدیکی شهریار — بافسون و نیرنگ کرده نگار
پُر از چاپلوسی و دستان و لوس — پُر افسوس و پُر لابه و پُر فسوس
هم اکنون بباید نمودن روان — که ای نامور شهریار جهان
بگیتی تورا من یکی بنده ام — سر از شرم بر پای افکنده ام
بخدمت اگر سر زد از من گناه — سزد گر نفرموده بادا فراه
ببخشوده از من گناه گران — شناسی مرا از کمین نوکران
کجا بندگی تورا در خورم — کمین نوکران تورا چاکرم
چو گردد تن ریش و خسته درست — رهی وار کرده کمرگاه چُست
بیایم بدرگاه فرخ تبار — ابر آستان جان نمایم نثار
بآب دو دیده گذشته گناه — بشویم بدرگاه والای شاه
سخن از سراینده رهنمای — شنید و بیاورد فرمان بجای

یکی نامه با نامه پیمر نثار — فرستاد زی خسرو نامدار
شگفت آنکه آن شاه گم کرده هوش — بگفت فریبنده بنهاد گوش
چو یکبار زو دیده بُد کاستی — دگر ره چسان خواست زو راستی
خردمند ایمن نباشد بجان — ز مار سیه نارسانده زیان
بکوبد سرش چون بچوب و بسنگ — برو ایمنی نیست از هوش و هنگ
چو شه را بدین دمدمه داد دم — بیاسود لختی ز اندوه و غم
بناگه بدادش نوندی نوید — که میرن بیکروز خواهد رسید
بهمراه کلیاد و پیمر گروه — که گشته زمین زیر ایشان ستوه
چو بشنید این مژدهٔ جانفزای — ز تن رفته جانش بیامد بجای

رسیدن کرنل کلیاد و میرن به پٹنه و جنگیدن شاه عالم با میرن و شکست یافتن میرن و گریختن او بار اوّل

سنه ۱۷۶۰

ز ماه دوم روز بُد نوزده — ز بنگاله آمد به پٹنه سپه
سپهدار کلیاد شمشیرزن — بمیرن که بد پیش او شیرزن
چنین گفت باید هم اکنون سپاه — برانیم هر دو بناورد شاه
ستوده نباشد بهنگام جنگ — گزیند کس آسودگی و درنگ
بدو گفته بُد چونکه اخترشناس — بود چار روزت ز اختر هراس
برین گرد گردنده خرگاه ماه — بتو بر بکینه نماید نگاه
ندارد بتو مهر مهر سپهر — ز رامش نهان کرده ناهید چهر
نه بهرام خونریز پدرام تست — نه برجیس جویای آرام تست
پُر از خشم بر تست کیوان پیر — نموده قلم تیر بهر تو تیر

روی گر سوی جنگ تا چار روز ... شود بر تو پر رنج و تیمار روز
چو مغزش تهی بود از رای و هوش ... نهاده بگفت تهی مغز گوش
بدانستی ار راز اختر شمار ... بماندی چرا خوار در روزگار
پی پاره نان بافی صد دروغ ... بصد چاپلوسیش دادی فروغ
جز ایزد کسی را زدانندهٔ نیت ... غم و شادمانی رساننده نیت
نپذرفته میرن ازان شیر مرد ... نشد ساخته بهر ننگ و نبرد
دویم روز چون شاه گردون نورد ... برآمد برین گنبد لاجورد
شد آراسته کرنل شیرخوی ... که تنها بیارد به پیکار روی
سپاهی که با خویش همراه داشت ... گرفت و روانرا بکینه گماشت
نبردش کس از میرن خام رای ... بیامد که بر جا نگهدار پای
ستاره چو سست است در یاوری ... تو چستی مکن اندرین داوری
درین گفتگو روز پیگاه گشت ... بگردون نمایان رخ ماه گشت
جهان گشت چون چاه پژن سیاه ... نه چون چاه چون روی میرن سیاه
چو گسترده شد پردهٔ نیلرنگ ... نیارست کلیاد رفتن بجنگ
سحرگه که خورشید بنمود تاج ... زگیتی نورد ید نیلی دواج
سپاه شب تیره پوشید روی ... بیامد سپاه شه نامجوی
بدانجا که کلیاد بد با سپاه ... همان میرن بد تن خام راه
چو نزدیک گردید آراست صف ... همه تیغ زهر آبداده بکف
نگه کرد کرنل که آمد سپاه ... سر نیزه افراشته تا بماه
دران داوریگاه مرد آزمای ... چو البرز والوند افشرده پای
سپاهش چو آماده بد بهر جنگ ... نبودش بچیزی زسامان درنگ

بمیمن بفرمود تا با سپاه — سوی ساقه دارد ز دشمن نگاه
بایستد پس لشکر انگریز — چو برخیزد از دشت گرد ستیز
اگر بایدش یار در دار و گیر — بیاید بیاری او نا گزیر
چو بودست خود رای و شوریده بخت — بفرمان گوینده ننهاده گوش
سوی میمنه رفت خود با سپاه — چوگاهی نبُد دیده آورد گاه
بشکوه بسر برده بد روزگار — بُد آموخته راه بوس و کنار
برامشگران بود در نای و نوش — نرفته جز آواز رودش بگوش
ندانسته بُد لشکر آراستن — باین صف جنگ پیراستن
پراگنده چون برگ از تند باد — ابا لشکر خویشتن ایستاد
گروهی جدا گشته از فوج شاه — بیامد سوی انگریزی سپاه
گمان برد هر کس سوی انگریز — بیاید بآهنگ جنگ و ستیز
چو نزدیک گشتند گردانده را — برفته سوی میمن کینه خواه
چو شیران جنگی در آویختند — ز دشمن بسی سرفرو ریختند
ز هر جا چکا چاک شمشیر خاست — فشافاش از ترکش و تیر خاست
سنان دلیران پرخاشخر — ز ره چاک کرده دریده جگر
هژبران شاه از شغالان بنگ — زتن جان ربودند و از چهره رنگ
نبُد رفته از ده دقیقه فزون — سر بخت میمن بپامد نگون
تنش شد ز زخم دلیران فگار — نبد آنچنان زخم کاید بکار
چو نامرد و از پشت نامرد بود — بتن در رگ مردیش سرد بود
بود مرد را همچو پیرایه زخم — شدن کشته چون سود و سرمایه جنگ
دلیر یکه کشته شود گاه جنگ — شناسد به از زنده بودن بننگ

سرستش چو زاب دلیری نبود | بدن زنده با ننگ دانسته سود
رخ خویش برگاشت از رزمگاه | پس او روان گشت دیگر سپاه

باز خواندن کرنل کلیاد میرن شیراوژن را از هزیمت و جنگیدن با شاه عالم و فیروزی یافتن او و گریختن شاه عالم

چو لختی به پیموده ره نادلیر | تن از تیر خسته دل از رزم سیر
شد آگاه کرنل که میرن گریخت | بخاک آب آزرم مردی بریخت
بیاری او تیز لشکر براند | به پیغاره بازش بر خویش راند
نکوهش شنیده نکوهیده خوی | بمیدان دگر باره بنهاد روی
بلشکر بفرمود کلیاد شیر | تفک چون کمان کرده گوله چو تیر
ببارند بر لشکر شهریار | چو ژاله که بارد بگاه بهار
تگرگ بلا ریخت ابر تفنگ | بشد پشته از کشته میدان جنگ
فراوان کس از لشکر پادشاه | بیفتاد برگشته روز و تباه
بدانسانکه حمله کند شیر نر | پر از خشم بر گلهٔ گورخر
سپاهیکه بد ویژهٔ انگریز | بدانگونه در حمله گردیده تیز
تفک راست خوابانده همچون سنان | دویدند مانند تیر از کمان
سوی لشکر شاه بنهاده روی | نمودند هامون پر از های و هوی
همیشه چو هندی بود نادلیر | چو زن پیش بیگانه بومان بزیر
بترسیده زان حملهٔ تند و سخت | نموده ز بس بیم دل لخت لخت
گسسته صف خویشتن یکسره | رمیده چو از گرگ میش و بره

چو میرن بدید آنکه کرنل چه کرد — شد آن بد دل ناجوانمرد مرد
به پیش چو نخچیر را نره شیر — بنیرو و شکرد و بپاورد زیر
دلیرانه رو به درآمد ز غار — که انبار شیران شود در شکار
روان گشت آن دشمن پادشاه — بدانجا که کلیاد بُد با سپاه
بلای دوم با نخستین بلای — چو پیوست شه را بلغزید پای
بداده دل از دست و از دست کار — ندیده ابر آرزو کارزار
بیاورده در جنگ تاب و توان — بگرداند از پیش دشمن عنان
دمان و دوان همچو باد دمان — ز بدخواه بگریخت از بیم جان
ز میدان چو پیمود ده میل راه — به پیش آمدش بارهٔ سر بماه
مر آن باره را نام بوده بهار — رسیده بدانجا یگه شهریار
ابا لشکر خویش آمد فرود — رخ روشنش گشته از غم کبود
برو تنگ گشته جهان فراخ — ز دست زمانه دلش شاخ شاخ
ز میدان بدانگه که برگشت شاه — چنین گفت کلیاد لشکر پناه
بمیرن که اکنون نباید نشست — من و تو بباید بخون شسته دست
بتازیم چون باد و نبال شاه — برو روز سازیم چون شب سیاه
نمانیم او را چنان دستبرد — که دیگر بکین ره نیارد سپرد
یکی تن نمانیم زنده بجای — که بهند بدمینو به پیکار پای
چو بود دست تن پرور و زن پرست — شده شاد و خرم بدان یک شکست
پسندیده برجای شمشیر جام — می و میوه و شاهد و نقل و کام
چنین داد پاسخ که سختی گذشت — پراگنده بدخواه در کوه و دشت
بخواهم به پشتنه بدن چند روز — ابا غمگساران رامش فروز

زخوبان پٹنہ یکی انجمن — ببالا چو سرو سہی در چمن
بنازد کرشمہ ہمہ دستان — خوش اندام مانندۂ نارون
سرایندگان بر خمار ماہ — غنبر بسر بر نہادہ کلاہ
یکی جشن آراستہ چون ارم — فزایندہ شادی و کاہندہ غم
بچنگ و چغانہ بقانون و رود — رسانندہ بناہید بانگ سرود
بآئین جمشید فرخندہ نام — زبادہ بگردش درآوردہ جام
فراموش نمودہ غم کار رزم — روا نزا کنم نشاد از کار بزم
چو باشد می و رود و رامشگر پیش — گزیدن چرا رنج باید بخویش
بفردا شود آنچہ خواہد شدن — چرا رنجہ امروز باید بدن
کہ داند کہ بازیگر روزگار — بدو نیک بازی چہ آرد بکار
چو بشنید کلیاد آواز اوی — ندیدہ بساز خرد ساز اوی
بگفتش چو تو گاہ پیکار و جنگ — نہی نہفتہ گوشش برنای و چنگ
بہل تا من و آنچہ دارم سپاہ — بتازم بزودی بدنبال شاہ
دریغست ہنگام دادن دست — نشستن پس از آنکہ دشمن شکست
سر مار کرزہ چو خستی بچوب — مشو ایمن از ننگ خویش بکوب
بدہ چند سر بارۂ را ہوار — کہ سازم برآنہا پیادہ سوار
باسپ ار نمائی بمن یاوری — بیارم بانجام این داوری
نہ از بہر رفتن بدادش جواز — نہ از اسپ کار و را داد ساز
نپذرفت گفتار او ہمچگون — چو در سر نبودش خرد رہنمون

رفتن پادشاہ بعزم تسخیر مرشدآباد و تعاقب

نمودن کرنل کلیاد و میرن

چو بگریخت از رزمگه شهریار — بیامد بنزد حصار بهار
نمودند پیکاردان سپاه — بپرسید کاکنون چه پیشید راه
بگفتند بنگاله لشکر همه — به پشته ز هر سوی گشته رمه
تهی مرشد آباد باشد ز مرد — نباشد اگر هست مردی نبرد
بود جعفر شوم بی یار و پشت — توان آوریدنش آسان بمشت
شود گر چو نجفر او دستگیر — بینگاله کس نیست برنا و پیر
که نبود بجان او هواخواه شاه — یکایک بدرگاه پیموده راه
رهی وار آیند بسته کمر — بسایند بر خاک درگاه سر
چو بشنید پیر پسند آمدش — فراوان سخن سودمند آمدش
بنه برنهاد و سپه برنشاند — سوی مرشد آباد چون باد راند
چو میرن فرو رفت در نای و نوش — بگفتار کلیاد نهاده گوش
برین بر یکی هفته آمد بسر — ز خویش و ز گیتی نبودش خبر
بد و گر چه کلیاد میداد پند — نبُد پند بر بی خرد سودمند
ز رامش گذشتن برو بود سخت — بانجام آن ناکس شوربخت
نکوهش چو بشنید ز اندازه بیش — ازان پیشه دل مرد پیکار کیش
بُریده دل از رزم بادرد و سوز — دو مه ماه و بوده نه و بیست روز
بیاراست لشکر بآهنگ شاه — بنزدیک باره چو آمد ز راه
شد آگه دو روز است تا شهریار — سوی مرشد آباد شد از بهار
برو روز تاریک شد زینخن — بشد نیش هر مو که بودش بتن
شدش تنگ چون چشم سوزن جهان — تنش گشت چون پیکر پروان

بدنبال رفتن شدش ناگزیر — روان شد ازانجای مانند تیر
فرستاد نامه ببنزد پدر — نمود آشکارا سخن در بدر
کشیده زتپنه بداندیش دست — سپس زانکه درجنگ دیده شکست
زتو دور دیده سپاه بزرگ — نهاده بتو روی مانند گرگ
تن خود زدشمن نگهدار باش — شب و روز ناسای و بیدار باش
سپهدار کلیاد شمشیرزن — سپاهیکه بد ویژهٔ خویشتن
زبنگالیان نیز چندی سوار — نموده ابا لشکر خویش یار
بخون تیز دندان شده چون پلنگ — بکشتی درآمد بسان نهنگ
زخشکی فزون آنچه بوده سپاه — روان گشت بامیرن کینه خواه
برو اندرون کشتی تیز رو — برفتار از باد برده گرو
سه روز و سه شب چون ببردیدرا — رسیدند انجا که بد فوج شاه
چو خسرو کناره گرفته زرود — همیراند لشکر بکردار دود
بدید آن کز انگریز آمد سپاه — بسوی کهستان بگردانده راه
گزیده کناره زدشت فراخ — ره شنگ بگرفت در سنگلاخ
بدانگه که میرفت در راه شاه — به پیوست با او فراوان سپاه
زقوم مرهته بده آن گروه — برایشان سه سالار بد باشکوه
یکی رشیو بهٹ بود و بابو دگر — بیاری شه بسته هردو کمر
سیم راجه بوده ازشن پور — به پیوسته با شاه ازراه دور
پرارسنگ و دشوار بد گرچه راه — رسیده بانجام بد مارچ ماه
بجائی پیاورد لشکر فرود — که تا مرشد آباد سی میل بود
بدانگه شد آگاه هرکس که شاه — به پیکار آورده این سو سپاه

دو دشمن پس شاه از خشک و تر یکی همچو کلیاد و میرن دگر
بزیده شب و روز و پیگاه و گاه دل و جان پُر از کین و پیکار را

آگاه شدن میر جعفر از عزم پادشاه بطرف مرشد آباد و مدد طلبیدن از انگریزیه و ملحق شدن کرنل کلیاد و میرن با او و مقابل گشتن با پادشاه و گریختن پادشاه

چو آن نامهٔ میرن خیره سر فراز آمد از راه نزد پدر
چو بودست ترسنده و نادلیر بچشمش درخشنده خورشد چو قیر
سوی کلکته کرد نامه روان نمود آشکارا آنچه بودش نهان
بسوی من آید جهاندار شاه بهمراه دارد فراوان سپاه
مرا نیست پایاب در جنگ اوی نیارم بتنها شدن جنگجوی
بباید فرستاد زی من سپاه وگرنه شود کار بر من تباه
دو صد مرد پرخاشخر چون پلنگ بیامد ببردش ز بوم فرنگ
ز هندی سپه بهر رزم و نبرد ندانم چه اندازه بود دست مرد
سپاهی که بُد ویژهٔ خویشتن ز هر سو بخواند و نمود انجمن
بسی میل مرشد آباد شاه بدانگه که زد خیمه و بارگاه
اگر تاختی نامبرده درنگ همانا فتادیش جعفر بچنگ
سر دشمن خویش بنموده پست بدنگاله شاهی نمودی نشست
شدی مرز و کشور مر او را همه رنج او یافتی کوتهی
ندانم کش اختر نبودست یار که سستی نمود او بهنگام کار
و یا بوده بیمغز و آشفته رای که از کاهلی پیش ننهاد پای

بود بگفته اختر و آسمان — نبوده خرد رهبرش بیگمان
چه دُر سخن سُفت دانای راز — که مردی ز رفتن خردش ماند باز
بگل تا بزانو فرو رفته پای — بران زار بگریستی خرخدای
گذر کرد بر وی یکی هوشیار — بپرسید کز چه بگریئی تو زار
بگفتا که از بخت وارونه گرد — دلم شد پُر اندوه و تیمار و درد
فرو رفته پای خرم من بگل — ازان ریزم از دیده خونابه دل
چنین داد پاسخ که ای خیره مرد — نه اختر چو شب روز تو تیره کرد
ز نادانی خویش واز کاهلی — تو نیز همچو خر مانده اندر گلی
فرو دار از پشت او بار اوی — بکش زان سپس تند افسار اوی
بر آید ز گل پای او در زمان — رود هر کجا کش نمائی روان
بُدی شاه را گر خرد رهنمای — چرا کاهلی آوریدی بجای
که دشمن پراگنده از چار سوی — شود گرد و آرد به پیکار روی

نعت ۱۱ به پیوست با جعفر کینه خواه — بروز چهارم ز اپریل ماه
سپاهیکه در پٹنه بد سر بسر — ابا کرنل هیسرن همسفر
بهفتم ز اپریل مه شد روان — باهنگ نابود شاه جهان
چو نزدیک گردید صف برکشید — همه دشت و هامون سپه گسترید
چو تندر خروشید روینه خُم — بناله در آمد دم گاودم
ز بانگ و نفیر فرنگی درای — دل مرد جنگی در آمد ز جای
سپه بود چندانکه بر دشت و کوه — بگاه گذر باد کشتی ستوه
ز خفتان و خود و ز برگستوان — تن مرد و باره در آهن نهان
بیکسو ستاده صف انگریز — فروزنده آتش رستخیز

/...

نهنگ بلا بار هر یک بدست | ندیده گه رزم روی شکست
زبنگالیان همچو مور و ملخ | سپه بهر پیکار بربسته نخ
زبنگاله لشکر نبد ایچ باک | ز انگریزیه بود بیم هلاک
بران کشن لشکر نگه کرد شاه | ندید ایچ گونه به پیکار راه
بدانست با کوه آتش فشان | نیارد به پیچید در کین عنان
همانا بدانگه که پروردگار | نمود اینجهان از نهان آشکار
بمردم چو بخشید مردی و زور | ازان بهره مر هندیان داشت دور
بدشمن رها کرده گاه ستیز | به پیمود ناچار راه گریز
از آنره که بد رفته برگشت باز | پراندوه و تیمار و کرم و گداز
بجعفر چنین گفت کلیاد شیر | پس شاه خواهم شدن ناگزیر
بنیروی بازوی و شمشیر تیز | برو آشکارا کنم رستخیز
چنانش کنم دور زین بوم و بر | کزین بوم و بر یاد نارد دگر
نپذرفت و از رفتنش باز داشت | که داند چه در دل نهان راز داشت

معاودت نمودن پادشاه بسمت پٹنه و آمدن میسترلا بمعاونت او و مضطرب شدن اهل پٹنه بسبب قرب وصول هر دو و سالم ماندن پٹنه

چو خسرو ز بد گردش روزگار | سراسیمه گردیده پرگار وار
ز دشمن بدیده فراوان سپاه | گریزان به پیمود چون باد راه
شب و روز پیوسته در کوه و دشت | چو گردنده گردون همیکرد گشت
بدانگه که بگذاشت میدان جنگ | سوی پٹنه پیمود ره بیدرنگ

سران مرهته زیاری اوی — نه پیچیده و برنتابیده روی
ببودند هر جای با او بهم — زغمدیده جانش گسارنده غم
بدانسان بدل آرزو داده راه — که با اینچنین کشن خیل و سپاه
بچرخ از سم باره برده غبار — برآورده از جان دشمن دمار
دژ و باره آورده یکسر بدست — بفرخندگی کرد خواهم نشست
چو زایزد نبد بهره فیروزیش — رسیدن بامید دل روزیش
همی پخت بیهوده سودای خام — به پیشه نیفکنده آهو بدام
کشیده بسیخش نموده کباب — بنوشد همی خواستی با شراب
چو بادار به پیمود آن دور راه — بزودی رسیدی بدانجایگاه
ز لشکر چنان بد تهی آن حصار — که در چنگ افتادیش چون شکار
بیکدم ز بدخواه پرداختی — نشستنگه خسروی ساختی
نهال امیدش شدی پر ز بار — شکفتی گل دولتش در بهار
چو بخشش نبودش ز دارای هور — نه کوشش بکارش بیامد نه زور
سوی مرشد آباد چون شهریار — روان شد رها کرده بوم بهار
همیخواست درگاه ننگ و نبرد — سر جعفر از ابر آرد بگرد
ز سوی چتر پور بد خوانده لا — گذشتست نامش به بسیار جا
که شاید ببازوی آن شیرمرد — برانگیزد از جان بدخواه گرد
دلاور بفرمان فرخنده شاه — ز شهر چتر پور پیموده راه
فرانسیس همراه او چند تن — همه شیرمردان لشکرشکن
چو نزدیک پتنه بیامد فراز — خود و جنگجویان دشمن گداز
فراوان بترسید پتنه خدیو — چو بشنید نزدیک شد مرد نیو

چنان بیم بر جان او چیره شد — که گیتی بچشم اندرش تیره شد
امیدش انکه بود دست کوتی خدای — زاندیشه برگشت پوشیده رای
بداست پتنه نماند بدست — بشهر و بکوتی در آید شکست
بکام بداندیش گردد جهان — بخواری بیفتند یکسر مهان
بتاراج خواهد شدن خواسته — چو ویرانه این شهر آراسته
رود عرض و ناموس مردم ز دست — بسی سر زبالا کراید بپست
همان مردم شهر خورد و برگ — هراسیده زانسانکه برّه ز گرگ
ز آتش چو سیماب بتاب و توش — همه را نمانده بجا جان و هوش
سر رشتهٔ خویش داده ز دست — نخورده می ناب گردیده مست
ز بس بُرده تیمار فرزند و زن — فراموش گردیده از خویشتن
پریشانیی بود در مردمان — که گاهی چنان کس ندادی نشان
چو بُد اختر شهر رو در نهی — نبُد هیچ لا را ازین آگهی
وگرنه بیک حمله آن تیز چنگ — گرفتی دژ و باره را پند رنگ
گمانش که پتنه خدا با سپاه — نشستست و دارد بروبسته راه
نکرده پژوهش ز کار آگهان — که گردد برو آشکارا نهان
بنزدیک شهر آمد و همچو باد — رخ نامور سوی خسرو نهاد
چو نزدیک شد رفتنش بود کام — ببور تکاور سپرده لگام
نشیب و فرازش که آمد براه — به پیمود تا رفت نزدیک شاه
بماند ایمن آنشهر از درد و بلا — یکی از شاه دهلی و دیگر ز لا
نگهدار چون پاک یزدان بود — همه کار دشوار آسان بود
بدارد چو پاس آفرین پاس کس — کجا آیدش بیم از پاس کس

آشکارا ساختن خادم حسن خان بغی با میر جعفر خان و روانه شدن بطرف پادشاه و محاصره کردن پادشاه و میستر لا پٹنہ را و شکست یافتن

روان سازم اکنون کمیت سخن — زکار و زکردار خادم حسن
زمیرن چو پیوسته بد ترسناک — مبادش کمین کرده سازد هلاک
زآزرم جعفر شده بر کنار — براندا خته پرده از روی کار
بپا مد سوی خسته دل شهریار — سپاهش بهمره ده و دو هزار
نبوده بدو نیز این آگهی — بود پٹنه از زمجویان تهی
زآسیب او ماند آباد شهر — زبیم ایمن و ایمنی یافت بهر
فرستادی از خویش گرصد سوار — گرفتی دلارام دل در کنار
چو پٹنه خداوند و کوتی خدا — بدیدند باشاه پیوست لا
بپا ید همان نیز خادم حسن — بپا ورده باخود گران انجمن
رسد گر چنین کشن لشکر شاه — بپا ید به پیکار پیموده راه
فراوان شود کار دشوار سخت — شود شاد دشمن زفرخنده بخت
زهر جای لختی فراهم سپاه — بمنودند تا شهر دارد نگاه
رسیدی اگر زود خادم حسن — بنزدیک شه باچنان انجمن
فتادش بره در فراوان درنگ — روان گشت خسرو بآهنگ جنگ
بپای حصار آمده شهریار — بهمراه او لای دشمن شکار
برافروخت آتش زپیکار و جنگ — هوا کرد تیره زدود تفنگ
پزشکی که بوده فلورتن بنام — پی پاس بارهٔ پیشه کام

بهراه او راجه شیر دل | زبیمش چو خر پای شیران بگل
بهند ایچ مادر چو او در نبرد | نزاده همانا به پیکار مرد
شگفت آیدم کاینچنین مرد کار | چگونه درین مرز شد آشکار
همه کارها را بدانسته جای | پدر نام او کرده اشتا برای
نخستین الف دور کرده ز نام | بدان نام او را درست و تمام
بنامه سپس نام آنمرد راد | بهر جا بیاید کنم رای یاد
ابا انچنان خوار مایه سپاه | که بوده بنزدیک که کم ز کاه
نترسیده از لشکر بیشمار | کز هر سو شده گرد با شهریار
نمودی چو شه سوی پیکار روی | فلورتن خود و رای پیکار جوی
بنیروی مردی و بازوی زور | نمودندی آسیب از باره دور
چنان پایداری گهی در جهان | کس از کس ندید و نداده نشان
چو شیر دمان لای پرخاشخر | گشاده بر و یال و بسته کمر
همی برد حمله بسوی حصار | بخمپاره و دیگ باره شکار
رسانده بچرخ نهم دود و گرد | نیاسوده یکدم ز ننگ و نبرد
نداده زمانی زمان و درنگ | بباره چو باران روان کرده سنگ
فلورتن ابا رای پاکیزه رای | بباره چو البرز افشرده پای
چو دشمن شدی سخت نزدیک و تنگ | بتوپ و تفنگ و بخشت و بسنگ
نموده تنش خسته و زار و ریش | بخواری برانده مر او را ز پیش
دو رویه سپه بهر ناموس و ننگ | شب و روز پیوسته پیکار و جنگ
برونی ز بهر فزونی کام | نلغزانده از جای پیکار گام
درونی ز مهر بر و بوم خویش | بدشمن بکوشیده ز اندازه بیش

بیکروز لای دلاور چو شیر — پر از خشم آورده باره بزیر
بآهنگ ناورد گشته سوار — خود و لشکر آمد بپای حصار
برافروخته توپ رزم و ستیز — بخمپاره کرده بپا رستخیز
بینداخت لختی ز دیوار دژ — همی خواست یکسو کند کار دژ
جهان کرده بر دشمنان تنگ و تار — نماید ز دشمن تهی آن حصار
بباره دلیران پرخاشخر — ببسته ببدخواه راه گذر
ز نفط و ز باروت حقه رها — نموده پر آتش نموده هوا
لن باره و مرد کرده فگار — بسی دست و پا را فکنده ز کار
بمردی چنان دشمن تیز چنگ — زبون کرده از توپ اژدر برنگ
ز میدان براندند یکسر گروه — گریزان برفتند گشته ستوه
بمردی اگرچه دو مرد دلیر — بنیروی بازو و رای هژیر
دژ و باره از چنگ نر اژدها — نمودند و بگریخت از رزم لا
ولیکن بباره که و مه که بود — نیارست از بیم یکدم غنود
گمان همه آنکه فردا بگاه — بیاید بآهنگ پیکار شاه
بگیرد دژ و باره را بیگمان — برهنه کند تیغ کین از میان
نبخشد ز ما هیچ کس را بجان — ز خون رود در شهر سازد روان
بناموس و نام کسی ننگرد — زن پرده پرورد برده برد
همه کودکان را نماید اسیر — نه برنا ازو باز برهد نه پیر
همه را دل اندوهگین گشته سخت — بآتش فتاده دل و جان و رخت
پر از خون دو رخسار از بیم و باک — که ناگه ببخشود یزدان پاک
شب مستمندان نگشته سحر — سپاهی بیاری بیامد دگر

روانه شدن کپتان نکس از مرشد آباد و رسیدن او به پٹنه

چو از رزم جعفر به پیچید شاه — بیامد سوی پٹنه بسپرده راه
بُده چونکه آگاه کلیاد شیر — به پٹنه کسی نیست مرد دلیر
بود رام نارا این کینه خواه — در آنجا بجز خیل و فوج و سپاه
دو صد گرد پرخاشخر چون پلنگ — بزاده بخاک دلیر فرنگ
همه شرزه شیران دشمن شکار — چو البرز بر پا گه کارزار
بتندی چو برق و بحمله چو باد — خروشان گه کین ز تندر زیاد
پسنده گه کوشش و کارزار — از آنها یکی و ز هندی هزار
بجز باره از پا همه ره سپر — ز باره نشینان رباینده سر
ز هندی سپه نیز کو گاه جنگ — بُد آموخته راه جنگ فرنگ
یکی پَلْتَنْ از خویش کرده جدا — همه راه پیما چو شیران بپا
زده دیدهٔ مور را از تفنگ — ندیده کسی پشت ایشان بجنگ
چو پَلْتَنْ بود انگریزی زبان — بگویم که بر کس نماند نهان
بود هشتصد مرد اندر شمار — ز هندی پژوهندهٔ کارزار
بر ایشان دو هفده کس از انگریز — بزرگ و نماینده راه ستیز
بپایه نباشند مانند هم — باندازه هر یک بود بیش و کم
بر ایشان یکی مرد بُرنا چو شیر — بُده نام او نکس و بیمر دلیر
بکپتانیش بود پایه بلند — نموده بر آن پلتنش ارجمند
بفرمود تا زود پیموده راه — بدارد ز آسیب پٹنه نگاه

مبادا بدانجا شده شهریار ز شهر و ز شهری برارد دمار
روان گشت آن نامدار دلیر گرازان و تازان بکردار شیر
ز گرمی هوا بود همچون سموم که بگداختی سنگ خارا چو موم
خزیده دد و دام اندر کنام زدن می نیارست در دشت گام
پریدی اگر مرغ از آفتاب چو بر بابزن مرغ گشتی کباب
بتفته چو کوره همه دشت و کوه ز گرمی دل کوه گشته ستوه
بهمراه آن گرد لشکر پناه چو بودست لشکر پیاده براه
نشستی اگر خویش بر کامزن که ماند ز گرمیش آسوده تن
بهانه ز تابش نموده سپاه نرفتی بده روز یکروزه راه
بزودی چو بد رفتنش ناگزیر نیاورده خنگ سواری بزیر
روان از پسش بارهٔ ره نورد پیاده همی رفت آن شیرمرد
چو زد سیزده چرخ چرخ برین به پیرامن تیره گوی زمین
به پیموده از مرشدآباد راه بروز همچو مهر و بشب همچو ماه
بدانگه که بد پتنه ماتم سرای ز اندیشه و ترس دهلی خدای
نشسته زن و مرد پر رنج و درد ز تیمار رخسار بنموده زرد
نهاده سر غم بزانوی خویش که فردا چه بد کان نیاید به پیش
بدانگه که بد گشته خورشید زرد پدید آمد از دور ناگاه گرد
نهان گشته خورشید گیتی بکوه برآمد ز کُه مهر پتنه گروه
برافراشته انگریزی نشان سوی شهر آمد سپه تازیان
شب تیره و تار با درد و سوز چو نوروز جمشید شد دلفروز
غبار غم از همگنان گشت دور بدل گشت شیون بشادی و سور

زبخشایش پاک پروردگار — جهانی زتیمار شد رستگار

حمله بردن کپتان نکس پگاه بر پادشاه و گریختن پادشاه بمرز تکاری

چو از ره سوی پتنه آمد فراز — سپهدار شیراوژن رزمساز
ببنگه فرود آوریده سپاه — زمانی نیاسوده از رنج راه
بهمره دو کپتان و یک راهبر — گرفته جوانمرد پرخاشخر
زده دامن پر دلی در میان — شباشب روان شد سوی دشمنان
چپ و راست گردید گرد سپاه — شد آگه زجای بزرگان و شاه
نوردیده از پای مردی زمین — بدانست اندازهٔ فوج کین
بجای خود از دشت آمد چو باز — ببستر بیاسود آن سرفراز
سحرگه که خورشید زرین سنان — برافروخت بر نیلگون آسمان
جهان یکسره گشت چون زرناب — سرخفته مردم درآمد زخواب
پسندید با خویش نکس دلیر — که دشمن بتدبیر آرد بزیر
بود مرد چون پخته و هوشمند — بچاره کند دور از خود گزند
گشاید باندیشهٔ استوار — گره کان بود او فتاده بکار
بدانسته بد راه هندی سپاه — که چون بسپرد روز نیمی زراه
چو خورشید بر نیمهٔ آسمان — رسد تفته سازد زمین و زمان
زتن پروری شهریار و سپاه — پس از خوان نجویند جز خوابگاه
زاندیشهٔ دشمنان گشته دور — بخوابند زانسانکه مرده بگور
نه یک دیده بانی ببهر نگاه — نشیند که بیند که آید براه

بدانگاه گر آورم تاختن — توان در شمنش از بون ساختن
بدانسانکه نارد دگر یاد جنگ — نیارد بیازد به پیکار چنگ
چو هنگام دلخواهش آمد پیش — سپاراست لشکر بآیین و کیش
دو صد شیر اوژن ز بوم فرنگ — یکی پلتن از هندیان مرد جنگ
بکف آبنین مار مردم شکر — گرفت و روان گشت آنشیر نر
چو بُد نیمروزان وگاه نماز — بگوش دلیران خفته بناز
نهاده همه سر در آغوش زن — کز ایشان ستوده بود هوش زن
رسانید از توپ بانگ اذان — بجستند از جای خود پهلوان
ز جو آب جستند بهر وضو — همه آب دیدند چون خون بجو
کس ار خواست کردن تیمم ز خاک — نمیدید خاکی ز خون مانده پاک
اگر سجده کس خواست آرد بچنگ — نمی یافت جز مُهرهای تفنگ
بناگام سجده کنان سرنگون — بسی مرد افتاد در خاک و خون
دلیران و نام آوران سپاه — که بودند در رزمگه پشت شاه
چو دیدند آن کار زار درشت — بدشمن بدادند یکباره پشت
پراگنده شد لشکر بیشمار — ازان خوار مایه سپه گاه کار
چو مردی نباشد ز خفتان و خود — بود ننگ سرمایه و عار سود
گشاید چه کار ار بپوشد زره — شود کار او چون زره پُرگره
کسیکو بخود بر نهد نام مرد — زن آسا گریزد ز جای نبرد
کجک بست باید مر او را بسر — بجا در بپوشید بالا و بر
سپه چون پراگنده شد شهریار — زمیدان بناچار بربست بار
فتادش چو از گردش چرخ پیر — بلوزینهٔ آرزو کرده سیر

همیشه بکارش در آمد شکست — زمام امیدش نیامد بدست
نگردید از چرخ فیروزه رنگ — بجنگ هر کجا رفت فیروز جنگ
بشسته دل و دست از کار زار — کرانه گرفته ز بنگ و بهار
ندیده سیه اختر خود سپید — ز بنگاله شاهی بریده امید
بمرز تکاری از آن جایگاه — روان گشت با آنچه بودش سپاه
یکی باره بوده تکاری بنام — نشستنگه مردم شادکام
بنزدیک آن باره بد روستا — فراوان وجای پر آب و گیا
بخوانده بران بوم فرخ درود — بنه آورید اندر آنجا فرود
بدانگه که بر تخت بنشست شاه — روان کرده بوده فرستاده براه
بنزدیک احمد شه قندهار — بد افغان و اندر جهان نامدار
لقب داشت ابدالی از دیرباز — سپس زین اگر نام آنش فراز
بیاید بجائی درین نامه در — جز ابدالیش نام نارم دگر
نه برگشته بود آن فرستاده زراه — نیاورده پاسخ بنزدیک شاه
بماند اندر آنجایگه چند روز — کز ابدالی آنشاه گیتی فروز
بدو پاسخ آرد فرستاده باز — سپرده بره پی براه دور و دراز

رسیدن خادم حسن خان نزدیک پتنه و فرود آمدن بکنار رود گنگا و نامه نوشتن کرنل کلیاد بکپتان نکس

بیارم کنون رزم خادم حسن — که آمد چو مردان ورق همچو زن
شده غره بر پی جگرگاه رش — بگردون همی خواست سایدسرش
برانگیزد از جای بدخواه را — نشاند ابرگاه اوشاه را

سری پُر ز باد و دلی پُر ز دم — فراوان بیاورده لشکر بهم
سوار و پیاده ز دو شش هزار — همانا فزون بود اندر شمار
چو رعد خروشان گه جنگ و کین — کز هولش پُر از لرزه گشتی زمین
به پیکر چو اژدر چو آتش بدم — ز تفش دل سنگ خارا دژم
بهمراه بُد توپ دشمن شکار — فزونتر ز سی کم ز چل در شمار
پیندوخته بود از بهر جنگ — دو چندان ز هر گون سلیح و تفنگ
سپاهی با نبوه مانند کوه — روانه کزان کوه گشتی ستوه
بالماس گون تیغ مغفر شکاف — دریده بنیزه دل کوه قاف
ز بیهوده پندار خود پور زال — ندانسته مر خویشتن را همال
ز سم ستوران پولاد خای — غبار زمین کرده بر چرخ جای
خروشیدن و بانگ اسپ و سوار — سخن را نمیداد در گوش بار
ابا اینچنین ساز و مردان جنگ — که بر باد راه گذر بود تنگ
بدانگه که بُد شاه پیکار جوی — رساندی اگر خویشتن را بدوی
بدست آمدی پتنه اش بیگمان — بسودی سر از جاه بر آسمان
بپایه گذشتی ز چرخ بلند — ز نام و بزرگی شدی بهره مند
چو با خواهش ایزدی آدمی — نتابد اگرچه شتابد همی
ز نیکی نبخشد مر آنرا که بهر — چگونه شود زهر او پادزهر
کسی بند ایزد نیارد گشود — چو بگشود کس بند نارد نمود
به پیچیده زین ره عنان سخن — روم بر سر کار خادم حسن
بنزدیکی رود پتنه رسید — سری پُر ز آشوب و فتنه رسید
مر آنرا بخوانند گنگا بنام — برافراشت خیمه برای مقام

چو بشنید سالار پٹنه خبر — سراسیمه گردید آن پی جگر
سبک سنگ بد فوج دارای تخت — گران بود این سنگ و بسیار سخت
نبودش چو جز نکس او ره پیش — ز دشمن سپه بود ز اندازه بیش
فراوان هراسید و دل کرد پست — رود بی گمان شهر پٹنه ز دست
بپژمرد رخسار از بیم و باک — برو تیره شد اختر تابناک
بدانگاه کلیاد و میرن بهم — براجا محل بوده بیدرد و غم
بهمراهشان جنگجو بیشمار — همان آلت رزم کاید بکار
چو کرنل شد آگه که خادم حسن — چمن کرده پرخار جای سمن
بهشته ره مهر خویش و تبار — به بیگانه مردم شده خویش و یار
ره مردمی داده یکسر ز دست — ز جعفر بریده شده خود پرست
یکی نامه نزدیک نکس دلیر — فرستاد و بنوشت کای نره شیر
شنیدم که دشمن بدانسوی آب — رسیدست و در جنگ دارد شتاب
چنان کن که تا با سپاه گران — بیایم بنزد تو بسته میان
نیاید بد اندیش اینسوی رود — سپه را نیارد بدینسو فرود
گذرگاه او را چنان دار پاس — که نارد بجنبد ز جا ناسپاس
ز نامه چو پرداخت آن شرزه شیر — خود و میرن بد دل نادلیر
ز میماه خورشید گیتی فروز — شماره رسانده سه و بیست روز — سنه ۱۷۶۰
ز راجا محل شیر دشمن شکار — سوی پٹنه رو کرد گشته سوار
بره بد که شد گاه پیکار تنگ — ببایست تنها کند نکس جنگ
بفیروزمندی شود سربلند — گریزد ازو دشمن بدپسند
هزار آفرین باد بر آن دلیر — کم آید بگیتی چنو شرزه شیر

گزارش سپاه دلیری پناه آراسته دستگاه رام نارائن و روانه شدن کپتان نکس و شتابرای بجنگ خادم حسنخان

چو پٹنه خداوند گم کرده راه — بدانگه که آمد به پیکار شاه
برو کار گردید دشوار و تنگ — گروهی که گاهی نبد دیده جنگ
فراهم بیاورده بُد اندکی — کزانها نبُد مرد کاری یکی
بر ایشان دو سالار بد نادلیر — هراسان ز مردان چو روبه ز شیر
یکی نام او شیخ زاپنس حمید — ز پیکار لرزان چو از باد بید
دگر صاحب وانگهی داد نام — بخانی سرافراز آنمرد خام
بسالار خود سخت بُد در نهان — نمیخواسته در تن او روان
بهر دو بفرمود آن تیره رای — ببورتکاور در آورده پای
به پیکار با نکس گردیده یار — نمایند با بدمنش گیر و دار
نخفتان دو مهتر بپوشیده تن — نه خفتان که بر مرده بوده کفن
سپاه ندیده رخ ماهوار — نمودند بر اسپ بی زین سوار
ز مرد و ز باره پی نان و جو — قبا و نمد زین بد اندر گرو
تن مرد از لاغری چون هلال — ز سُستی تن باره همچون خلال
برافراشته رایت کارزار — برفتند از شهر در مرغزار
پسندیده هر یک سزاوار جای — نمودند بر پای پرده سرای
بپوشیده از رخت مردانه تن — نشستند در پرده مانند زن
سپرد آنچنان مردم شیرگیر — طرفدار پٹنه بنکس دلیر
به پیکار بوده ورا دست یار — برآرند از جان دشمن دمار

سراپای لشکر همه بنگرید | یکی را سزاوار یاری ندید
چو دانست کین باره و این سوار | بهمراه بُردن نیاید بکار
همه را سرافراز لشکرشکن | جدا داشت از لشکر خویشتن
چو یک بیهنر مرد نادیده کار | بود در صف لشکر کارزار
بدانگه که برخیزد از دشت گرد | بترسد گریزد ز دشت نبرد
هنرمند مردار بود یکهزار | هراسیده پیچد رخ از کارزار
هر آنگه بود بیهنر سربسر | برد چون بهمراه مرد هنر
ولیکن چو دشمن فزون بد بمرد | ببهر سپاهی دشت نبرد
بساقه بفرمود بوده روان | نمایند انبوه با دشمنان
سوی رزم و ناورد چون راه داشت | دو صد از یوروپین که همراه داشت
ابا پلتن هندیان شیر مرد | همان پنج توپ از پی دار و برد
گو نامور رای اشتا برای | گزیده دو صد مرد رزم آزمای
که بُد ویژهٔ رای فرخنده فر | بمیدان ز دشمن رباینده سر
سه ره صد گزین بارهٔ ره نورد | که یارد کشیدن بره بار مرد
تکاور چو باد و تناور چو کوه | بسُم کوه و هامون نموده ستوه
گرفته بهمراه آن نامدار | تو گفتی رود بهر صید و شکار
بیزدان پناهید و شد راهجوی | سپاهی که گفتم بهمراه اوی
بره لنگ لنگان چو روباه پیر | ازان دو بیامد یکی نادلیر
دگر ماند بر جای خود استوار | چو بودست نایافته ماه وار
چو یکروز ره ماند در دو سپاه | حمید تبه کاروار و نه راه
بیامد بنزد جوانمرد رای | که گردد بنامردمی رهنمای

بگفتش که دیوانه هستی مگر — سوی مرگ گشتی بپاره سپر
خداوند پتیاره تو را دشمن است — بداندیش مانند اهریمن است
تو را با چنین خوار مایه سپاه — فرستاد تا مر بگردی تباه
نخواهد که پند تو را زنده باز — اگر بشنوی پند ای سرفراز
مرو پیش زینجا یگه باز گرد — بخیره سر خویش ما ور بگرد
ره ره تو بر جان خود زینهار — بپرهیز و جا نزا بزنهار دار
بدانگه که برخیزد از دشت گرد — بگردد بخون آسیاب نبرد
به پینی سر خویشتن زیر تیغ — بکارت نیاید بدانگه دریغ
کنون گفت من گر شماری تو باد — گمانم بدانگاه آری بیاد
من ارچه بهمره بوم ناگزیر — زاندیشهٔ نغز و رایی هژیر
بپاییده مر خویش را از گزند — گه کین نتازم بمیدان سمند
بدو رایستاده ز آورد گاه — به پینم تکاپوی هر دو سپاه
گمانم بدین لشکر مستمند — باندک زمان رخ نماید گزند
بداندیش فیروز گردد بجنگ — نماید سر نکس پر خاک تنگ
سپاهش نیاید بجان زینهار — زکشتن نگردد یکی رستگار
بمانده ز جان ایمن و شادمان — روم سوی فرزند و زن پرزبان
نیوشنده بشنید و پیچید روی — نکرد آنچه گفتش بکن خام گوی
ببد رهنمارا برانده ز پیش — نداد ایچ از دست بنجار خویش

رفتن کپتان نکس و شتابرای بعزم شبیخون و برگشتن بسبب راه غلط کردن رسمون و آمدن خادم حسن خان

بقصد محاربه با لشکر فراوان

زبالای گردون چو یاقوت زرد — نهان گشت در حقهٔ لاجورد
سپاه سیه شب بیامد پدید — ز تاریکی و تیرگی صف کشید
زمین و زمان کرد زانسان سیاه — که بر چرخ اختر نمیدید راه
بشبگردیش بود از بس شتاب — دمید همچو افسونگر افسون خواب
نهاده دو دیدار مردم بهم — ز گفتار هر کس فرو بسته دم
تهی گشته گیتی ز غوغا و شور — خزیده بسوراخ خود مار و مور
ببسته جهان دیده از نیک و بد — دد و دام آسوده در جای خود
بجز نکس کو دور بوده ز خواب — برای شبیخون چو بودش شتاب
ز خرگه برون آمده نره شیر — بیامد بنزدیک رای دلیر
برای شبیخون زدن راند راز — بگفتش که ای گرد گردنفراز
چو نزد بد اندیش وارونه کیش — بود جنگجو مرد ز اندازه بیش
بود پیش ما لشکر کارزار — چنانکه بود صد به پیش هزار
ز خورشید گردد چو روشن جهان — شود آشکار آنچه باشد نهان
چو انبوه دشمن به بیند سپاه — گمانم که بدهد بدل ترس راه
شود دل شکسته گزیند گریز — به پیچد رخ از کارزار و ستیز
درین تیره شب نانموده درنگ — سزد گر برانیم لشکر بجنگ
کمین کرده بر دشمن کینه دار — ز جانش برآریم ناگه دمار
همه را بسر افراز خون کنیم — ز خون دشت چون رود جیحون کنیم
اگر یار باشد خداوند پاک — سر باد سارش درآید بخاک
بیکسو شود کار جنگ و ستیز — بیاساید اندر میان تیغ تیز

ور ایدون که یکسو نگردید کار — گسسته ز کارش شود پود و تار
دل از ترس بدهد سپاهش ز دست — بنیروی بازوش آید شکست
چو بشنید این رای رای گزین — پسندید و خواندش بسی آفرین
بگفتار او گشت انباز و یار — بهمراه رفتن بیاراست کار
چو نیمی ز تیره شب اندر گذشت — روانه سپه گشت در پهن دشت
هوا بسکه تاریک بود و سیاه — ز دیدار رهبر نهان گشت راه
سپه خیره پوئید راه دراز — نشانی ز دشمن نیامد فراز
سر آمد شب و گشت هنگام بام — ز رفتن همه را بفرسود گام
بساعت نگه کرد نکس سوار — بدانست رفته ز کف گاه کار
چنین گفت با رای با رای و ویر — از اینجا بود بازگشتن هژیر
چو هنگام و گاه شبیخون گذشت — بما بر ستوده بود بازگشت
نهاده از انجا به بنگاه روی — بیامد شتابان گو راهجوی
بدانگه که خورشید زرین کلاه — ربود افسر سیم از فرق ماه
بیامد بجای خود آن سرفراز — به بیهوده پیموده راه دراز
نبد دست و پا شسته از گرد راه — نیاسوده از رنج خود با سپاه
شکم گرسنه خشک لب بهر آب — بخورد و بآرام بودش شتاب
که دشمن پدیدار آمد ز دور — بپوشیده از گرد رخسار هور
زمین از سم باره کرده فگار — بیامد پژوهندهٔ کارزار

جنگیدن کپتان نکس و شتابرای با خادم حسنخان و فیروزی یافتن بر آن سپاه گران

چو آمد به پیکار خادم حسن
سپاهش بآهن نهان کرده تن

نهاده بسر خود و خفتان ببر
بکف تیغ بر کتف زرین سپر

بزهر آبداده سنان دراز
که خواندی بگوش مه و مهر راز

پُر از تیر ترکش بباز و کمان
چو الماس خنجر زده بر میان

ببر زین فرو برده پهلوی زین
تپانچه ببسته بقبر پوس کین

نهان زیر بر ستوان بادپای
بر فشار چون باد جسته زجای

پیاده روانه به پیش سوار
بکف هر یکی آهنین گرزه مار

روان توپ چون اژدها پیش صف
که کفتی دل سنگ خارا ز تف

چو از دور نکس سپهبد بدید
بآیین شایسته صف برکشید

کمر بسته جنگ رای دلیر
بمیدان بپا مد چو غرنده شیر

بپکسوی نکس و دگر سوی رای
فشردند چون کوه الوند پای

نه آتش شد افروخته از ستیز
شد افروخته آتش رستخیز

ز هر سو برآمد صدای نفیر
جهان گشت پر غلغل دار و گیر

شده چند دسته ز دشمن سپاه
سوی لشکر نکس پویید راه

برو تاخت آورده از چار سوی
رسیدند حمله کنان نزد اوی

گو نامور شیر فیروز جنگ
برآنها رها کرد توپ و تفنگ

چو یک کله رو به که در مرغزار
شود از هژبر ژیان تار و مار

پراگنده بنمود از همدگر
بخسته بگوله بسی را جگر

شده مرد و باره فراوان هلاک
پریده سر و سینه گردیده چاک

چو مرغان بسمل بخاک و بخون
بغلطیده از اختر و اژگون

ز خادم حسن نیز توپ ستیز
دل از آتش کینه بنموده تیز

بغرّیده مانندهٔ اژدها — زدل آتشین مُهره کرده رها
گشوده گره از گلوی تفنگ — ببارید گوله بمردان جنگ
زدود سیه برهوا بسته میغ — ببارید آتش نکرده دریغ
بهرکس رسیدی تف او فراز — روانش زتن داشتی دست باز
چوازدشمنان مرد بد پشمار — شده فوج فوج ازپی کارزار
بهزمان یکی فوج ازروی کین — بخسته بسم تکاور زمین
برفتار ازباد برده گرو — بیاورده حمله همه نو بنو
گرفته یکی تیغ الماس گون — بداده گه آب آبش بخون
جگردوز ناخج یکی رابچنگ — بزهرآب داده بخوناب رنگ
کس افراشته نیزهٔ جان شکر — برآورده خنجر کسی از کمر
یکیرا بدل انکه ازتیغ تیز — هویدا بدشمن کند رستخیز
بپندار افتاده یک درکمان — بخاک افکند بدبش ازسنان
بخود یک چنین آرزو داده را — بخنجر همی ورد سازد تبا
همه پخته باخویش سودای خام — چو بخگر گشته روان سوی دام
بنزدیکی شیر پیکار جوی — رسیدی هرانکس بدین آرزوی
بمهمان ناخوانده مهمان نواز — گلوله نمودی روان پیشباز
فرستادی ازخوان توپ تفنگ — گهی ریزهٔ سنگ که پاره سنگ
تن پاره آهنگ پاره هلاک — نمودی فکندیش برتیره خاک
دریده بروسینهٔ مرد جنگ — زخون دادیش ریزهٔ سنگ رنگ
نمودیش یکسان چنان بازمین — که دیگر نمی آمدش یاد کین
بخستی بسی نیز اسپ وسوار — بدانسانکه هردو برفتی زکار

برستی بجان هر که زان نامور — فکنده سلیح و شکسته کمر
گریزان برفتی ز بیم هلاک — پراگنده بر تارک از ننگ خاک
بدینگونه از صبح تا نیمروز — بمیدان کین گرد گیتی فروز
بپا بود و با او بپا بود رای — بمردی ازو کم نیاورده پای
کس اندر زمانه ز هندی نژاد — گمانم ندارد چو او مرد یاد
شگفت آیدم کز چنین خاک سست — نهالی بچستی او چون برست
بر آن هر دو مهتر در آن دار و گیر — فرود آفرین آمد از چرخ پیر
ز دشمن چو افتاد بسیار مرد — سر و تن پر از خاک و گرد نبرد
چو خادم حسن دید میدان جنگ — بخود گشته چون دیدهٔ مور تنگ
بسی مردم نامور از سپاه — سراپا پر از خون فتاده براه
شده پشته از کشته دشت فراخ — ز تیمار و غم شد دلش شاخ شاخ
بشد تیره خورشید در چشم اوی — بنومیدی از رزم برگاشت روی
رخ از بخت وارونه کرده بنفش — نگون مهد بر پیل و وارون درفش
بیفکنده خرگاه و خیمه بجای — گرفته ز باد دمان وام پای
گریزان همی رفت چون بیهشان — خلیده روان و دریده نشان
بدنبال او رای و نکس دلیر — چو دنبال نخچیر درنده شیر
ز دادار نیرو دهش کرده یاد — گر از آن برفتند مانند باد
مگر آهوی خورده رم از شکست — بیاید بدام و بیفتد بشست
چنان رفت بیرون گوزن رمان — که جایی ندیدند از وی نشان
ازو ماند چیزیکه در رزمگاه — بشد بهرهٔ انگریزی سپاه
شده شاد و خرم دل نکس و رای — بفیروزی و فرخی از خدای

یکی نامه بنوشت نکس سوار — به پتنه ز فیروزی کارزار
چو آن نامه آمد بکوتی خدای — ز شادی بفرسود بر چرخ پای
ز دشمن هر انکس که بُد ترسناک — چو بشنید دل کرد از ترس پاک
پس نامه لشکر بماند بجای — بتنها تن خویش کپتان ورای
چو دیدند دشت از بد اندیش پاک — نماند ایچ از وی بدل بیم و باک
شب و روز با انکه بوده برنج — بشبخون و در رزم بارزم سنج
نیاسوده یکدم بروز و بشب — نکرده ترا از قطرهٔ آب لب
سوی پتنه گشتند هر دو روان — دو سالار فرخنده دو پهلوان
بدانگه که خورشید گردید زرد — بگسترد شب پردهٔ لاجورد
ز بیرون تن هر دو پر گرد و خاک — درون از غبار غم و درد پاک
به پتنه رسیدند دو نامور — گشودند در رزم بسته کمر
سه روز تن بشُستند از گرد راه — دل از گرد گشته بُد از رزمگاه
نخست این نگان برد پتنه خدای — ز میدان همانا که کپتان ورای
چو دیدند از لشکر کینه خواه — از ایشان بشد کشته یکسر سپاه
گریزان ز نا ورد گه هر دو تن — رهانیده خود را بجز انجمن
بچنگ بد اندیش نُراژد ها — بیفتاده بنمود خود را رها
بدینسو کرائیده بنمود راه — وگرنه نبایست خود بی سپاه
بپایند تنها بدینگونه خوار — که همره نباشد یکی پیشکار
چنان انکه فیروز شد در نبرد — بپاید سراپا نهان زیر گرد
چو در سرزدانش نبودش فروغ — بدانست گفتار هر دو دروغ
بانجام بر هیچ زد شد درست — بگفتار گوینده کجی نجست

بشد شادمان جان غمناک اوی | سترده ز تیره روان باک اوی
برافروخت از خرمی رخ چو گل | ز شادی بشد مست ناخورده مل
بیاسود خامه ز گفتار نکس | شگفتی بود سر بسر کار نکس

رسیدن کرنل کلیاد و میرن به پٹنه و رفتن بتعاقب خادم حسن خان در عین شدّت باران و رسیدن بدو و گریختن او

نخستین که خادم حسن بهر جنگ | سوی پٹنه آمد کمر کرده تنگ
بدل داشت رفتن بنزدیک شاه | ببهرش گشودن ببنگاله راه
چو دستور دانای پاکیزه رای | بهر کار بودن ورا رهنمای
چو بشکست هنگام جنگ و نبرد | دل گرمش از شاه گردیده سرد
ستوده ندیده بخود چهر اوی | زدوده ز دل یکسره مهر اوی
ز میدان چو برتافت رخ از همال | روان گشت با خیل سوی شمال
پس از رفتنش رفت چون چند روز | سرافراز کلیاد لشکر فروز
ابا میرن شوم شوریده سر | ببدنامی و زشت کامی سمر
به پٹنه رسیده نکرده درنگ | بخادم حسن داشت چون رای جنگ
بزورق ز گنگا نموده گذر | بدنبال چون باد شد ره سپر
چو هنگام باران بدو تیره تیغ | نکرده ز باران زمانی دریغ
شب و روز پیوسته میریخت آب | نبد ایچ پیدا مه و آفتاب
پر از لای و گل بود هامون و دشت | نیارست تنها کس آسان گذشت
به پیمودی ار ره برید نگاه | بماندی ز رفتار در نیمه راه

گرفته فرو آب یامون و دشت — پی پیل نارست آسان گذشت
بهمره چو خادم حسن بار داشت — گرانبار همراه بسیار داشت
زرفش فرو مانده خود باسپا — بسی کم بریدی شب و روز را
ز بس نم گران گشته سامان و خیمه — گذشتن ز گل بود دشوار و سخت
زمیدان چو برگشت بانخت شور — ببذره نوردیده بسیار دور
که ناگاه کلیاد و میران بهم — سپه آنچه همراه بد پیش و کم
رسیدند نزد گریزنده مرد — ز بیم ار چه رخسار او گشت زرد
پراگنده لشکر که بودش براه — همه گرد آورد یکجا یگاه
بمیدان فرستاد بر بسته صف — بنا کام استاد آن خسته صف
بفکند کلیادر ادر گمان — که دارم به پیکار بسته میان
چو همره فراوان سبکبار بود — بمن گوهر و زر بخروار بود
فزاهم نموده ز بس سالیان — رسانده بخود سود و مردم زیان
بسی پنوار اجگر سوخته — بجو جو زر و سیم اندوخته
یکی خرمنی کرده از بهر خویش — شمارش ز اندازه بودش بپیش
طرایف بسی نیز بودش نهان — نموده فزاهم ز گرد جهان
چو مرغ گرفتار در سینه اش — طپیده دل از بهر گنجینه اش
سپاهش بمیدان زده دست و پای — که دشمن بماند ستاده بجای
ز روسیم بر پشت پیل و شتر — بسی حقهٔ گوهر و سلک دُر
نهاد و روان کرد از پیش خویش — ز تیمار و ترس بد اندیش خویش
خود آمد باستاد پیش سپاه — چو شد دور گنجینه لختی ز راه
بمیدان رها کرد توپ نبرد — که شاید بپاداشت زان دار و برد

ز بار چیز یکه بُد کم بها — که بُردن گران بود کردش رها
سپرده ببد خواه میدان جنگ — روان گشت دیده بخود کار شنگ
زکلیاد میران بُد افتاده دور — بپیک میل و گردید زانگونه کور
که چون صف بپار است خادم حسن — نه پیکار کلیاد شکر شکن
نبودش اگرچه سوی رزم روی — دگر گونه بودش بدل آرزوی
همی خواست دارد ز دشمن نگاه — ز رو سیم کش بود همره براه
ببسته بپاری کرنل کمر — بآرام ننشست آنخیزه سر
اگر آمدی بدرگ تیره جان — بدست آمدی پیگمان بدگمان
زفتی زکف آنچنان خواسته — نگشته پشیزی ازآن کاسته
دیا میمنودی سیاهی زدور — شکستی بدانديش را دست زور
گرفتار گشتی چنان اژدها — با فسون و چاره نگشتی رها
چو مار سیه میشدی دستگیر — فتادی بکف گنج هم ناگزیر
شکفت انکه کلیاد از بهر اوی — بخادم حسن بود پیکار جوی
بدو خویشتن هیچ کینه نداشت — سر موازو غم بسینه نداشت
ابا این زیارش کرده کنار — نکرد هیچ اندیشه از ننگ و عار
کجا ناجوانمرد ترسد ز ننگ — بود به از و پیکر چوب و سنگ
همه کار گردون فسونست و بند — خرانرا بگیتی کند سر بلند
بود هر که فرزانه و هوشیار — بود زان خران همچو خر زیر بار

رفتن کرنل کلیاد میران دفعهٔ ثانیه بتعاقب خادم حسنخان
و افتادن صاعقه بر میران بفرمان خالق زمین و آسمان و

چو دشمن بر کند ناکرده جنگ — ز نزدیک کلیاد پولاد چنگ
بگوش سپهدار جان پرور آز — یکی کار آگه رساند راز
که خادم حسن گنج دریاوکان — ز دیدار بیگانه مردم نهان
بدو چون تو نزدیک کشتی و تنگ — بپاراست صف بهر پیکار و جنگ
تو را داشته باز در کارزار — نهانی همه خواسته کرده بار
فرستاد از پیش و خود زان پس — روان گشت و رازش ندانست کس
چو بشنید گفتار راز دان — بدرد و غم کرد انباز جان
بدندان افسوس خائید دست — دل از ناخن آه و حسرت بخست
بود آز چون ویژهٔ انگریز — بجایی اگر بشنود یک ستیز
بفرسنگ گرد و رباشد هزار — نهد خواب و آرام بر یک کنار
بود ره پر از خار یا خارهٔ سنگ — بجای تبرد و رساند بچنگ
رود تا نیارد مر انرا بدست — نسازد بیکجای یکدم نشست
چگونه ز خروار ها سیم و زر — توانست کلیاد کردن گذر
اگرچه هوا بود پر آب و نم — زدن کس نیارست در خانه دم
نهنگ دمنده که جا جز بآب — نجوید همی جست خشکی بخواب
نیارست شیر دمان از کنام — زند سر برون کرده در پیشه گام
پلنگ ستیهنده در غار کوه — نهان گشته گشته زباران ستوه
بجانش چنان آتش افروخت آز — که چون سیم در بوته خورده گداز
فتادش بدل آذر از بهر زر — شد افسرده چون سنگ بهگهر
بخود گفت تا دشمن شور بخت — بسوی کهستان نبرد است رخت

نه راهی گرفتست دشوار و تنگ — که نارد گذر کرد آنجا پلنگ
بود تا بهامون و دشت فراخ — بتازم برو آخته یال و شاخ
مگر آن زرنجته و سیم خام — بیارم بکوشش سر اسر بدام
اگرچه همه دشت پر آب بود — جهان همچو دریای سیماب بود
شده دور از خورد و آرام و خواب — زده خویشتن را بدریای آب
درآن باد و باران و طوفان سخت — روان گشت با میرن شور بخت
بهراه میرن عنان در عنان — بده آتش خشم ایزد روان
دوچرنش سوی گور بدر راهبر — یکی صاعقه برق بوده دگر
نموده کفن بهر او مرگ ساز — نهاده بره کور دیدار باز
بسختی بریدند ره چار روز — پر از رنج شب پر ز تیمار روز
که ناگه بفرمان یزدان پاک — کرنو زندگی باشد و زو هلاک
شب دو مین بود و ماه جولی — ز خرچنگ ده پایه خور کرده ملی
بپاداش خون بسی بیگناه — که بودند گشته زمیرن تباه
برآن زشت کردار و ناره رای — بجوشید دریای خشم خدای
هوا گشت پر باد و باران و میغ — درخشان بشد برق چون تیز تیغ
زغرّیدن ابر بر آسمان — بدرّید گوش زمین و زمان
زطوفان فراوان شاور درخت — بیفتاد از پا شده لخت لخت
چنان شد پر از آب هامون و دشت — که یک نیزه دار آب از سر گذشت
چو یکپاس از شب بپا مد بسر — سوی خوابگه کرد میرن گذر
بسر خواب مرگش بپاورد زور — بخیمه در آمد نه خیمه بگور
ابا او تنی چند افسانه گوی — که افسانهٔ مرگ خواند بدوی

بر و خشم داور نموده شتاب ببستر بیاورد از بهر خواب
نشسته بهمراه او همرهان بیامد یکی صاعقه ز آسمان
نبد صاعقه قهر یزدان پاک بیامد فرو ز آسمان سوی خاک
بفرمان پاداشگر کردگار بپاداش کردار آن نابکار
بزد بر سر و کرد سوراخ مغز چو زو بد جهانی پر از راخ مغز
بگیتی فراوان چو بد کرده بود دل نیکمردان بیازرده بود
بسی بی گنه آن گنهکار زفت تبه کرده بد آشکار و نهفت
سراج ستمدیده را زشت کار بکشت و نمودش بتشهیر خوار
برآورد زان دودمان دود و گرد نه زن ماند و نه ریدک خورد و مرد
از آن خانواده دو فرتوت زن مه بانوان بوده و پاک تن
همه شرم و آزرم پا تا بفرق بدریا فرستاد و بنمود غرق
اگر زشت کردار او سربسر بگویم یکی نامه گردد دگر
بانجام بنگر ز گیتی چه برد بآتش تن و جان بدوزخ سپرد
الا تا توانی بنیکی گرای که نیک آیدت پیش در دو سرای
بگیتی شود نام نیکت بلند بمینو روانت بود ارجمند
گرامی به پیش جهان آفرین ستوده بنزدیک جان آفرین
فریب جهان تا توانی مخور ببر جامهٔ آزمندی مبر
ابا او هر آنکس که در خیمه بود ز آتش بشد سوخته همچو عود
بنزدیک بدکار هر کو نشست بگویش ز نیکی فرو شوی دست
شود کس چو همخانه با اژدها ز زهرش چگونه شود او رها
ز بدکارکان تا توان دور باش وگرنه خوری بیگمان دور باش

چو از آتش تیز خشم خدای | زمیرن بپرداخته گردید جای
ندانم بدیگر سرا کردگار | چه آرد به پیشش بگاه شمار
گذشته ز کرداران بد سرشت | ورا جای بخشد بخرم بهشت
و یا در خور کار زشت و گناه | بدوزخ مر او را دهد جایگاه
چو کلیاد آگه شد از مردنش | بگردن ز بار بزه بردنش
پر اندیشه شد جان آن آزمند | دلش پر ز تیمار گشت و نژند
بود راه وارون هندی سپاه | چو گردد سپهدار ایشان تباه
بمرگ ار بمیرد و یا در نبرد | شود کشته آید سرش زیر گرد
سپاهش پراگنده گردد همه | بدانسانکه گردد رمه از دمه
بدرندگی گشته مانند گرگ | بهمدیگر افتند خورد و بزرگ
زبردست از مردم زیردست | رباید به بیداد چیزیکه هست
به پیکار آهخته شمشیر تیز | چو دشمن نمایند باهم ستیز
بسی خون بریزند از همدگر | بشمشیر و خنجر بتیغ و تبر
بد آگه چو کلیاد زین رسم و راه | بترسید زان زشت راه سپاه
مبادا چو گرگان فتاده بهم | برافراخته دست و تیغ ستم
گشایند بر خویش راه ستیز | نمایند بازار تاراج تیز
سپس زان سر خویش گیرند و راه | که یارد ز رفتن بدارد نگاه
شود چون چنین لشکری تار و مار | شود شاد چون بشنود شهریار
شود از تکاری سوی پتنه باز | ز نو ساز پیکار را داده ساز
نموده سر پتنه سالار پست | بدل خرّمی سازد آنجا نشست
بدو باز گردد سراسر بهار | بگردد بکام دلش روزگار

بدینسان بخود داده اندیشه راه — بیکجای بنمود گرد آن سپاه
بتد پرشایسته آتشیر مرد — پراگندگان یکسره گرد کرد
اگرچه پی گنج میبر در نج — بشُسته زدل یکسره رنج گنج
بدل آتش مهر زر کرده سرد — نهاده بیکسوی کار نبرد
زخادم حسن داشته دست باز — روان شد به پٹنه پرستار آز
تن مرده افکنده بر پشت پیل — بران پرده پوشیده از رنگ نیل
چو تشهیر گردید پوشیده تن — بدیدی هر انکس که از مرد و زن
بگفتی که یزدان کیفر رسان — که جزا و نباشد کس بیکسان
پسندید هر بد بپرورد کار — بدو باز بنمود انجام کار
چو از ره بیامد به پٹنه فرود — زمیران سپه چون با نبوه بود
پُر اندیشه شد جان آنسر فراز — گرانبوه ماند بیگجای باز
مبادا بفتنه بر آرند سر — نمایند گیتی پر آشوب و شر
زهم دسته دسته نموده جدا — پراگنده بنمودشان جا بجا

در بیان احوال سراپا اختلال مناهی و ملاهی اشتمال میر جعفر خان و اشتعال نایرهٔ هجوم سپاه بطلب زر تنخواه و منطفی ساختن میر قاسمخان و اما دش انشعلهٔ جانکاه

چو جعفر به پیداد گشته سراج — رنشاره سرش را که بُد جای تاج
بپرداخت و آورد جایش بدست — چو زاغ سیه جای طوطی نشست
سمن از چمن چون بُرون بُرد باد — بجای سمن در چمن رست خار
چو گل جلوه گر گشته در باغ دهر — دو روزی که بهر نویش بود بهر

ز شاهان و نام آوران بزرگ — بسی خویشتن را شمرده بزرگ
سری کان تهی بود از رای و فر — نموده پر از کبر آن بادسر
بلندی بجوید بُرده ز انسان گمان — که پستش نمودی بلند آسمان
ببنگاله تا او طرفدار گشت — بگلزار بنگاله گل خار گشت
بجای سرایندهٔ بلبل بباغ — نهاد آشیانه بد آهنگ زاغ
درآمیزد از شومی شوم پی — درافتاد آتش چنان بخون بهنی
چنان شعلهٔ فتنه بالا کشید — که سر از زمین تا ثریا کشید
چو دریا ز هر سوی زد جنگ جوش — زمین و زمان گشت پُر از خروش
جهان شد پُر آشوب و پُر ولوله — ز لشکر پراگنده هر سو گله
کشاورز و دهقان و بازارگان — بتاراج رفته همه رایگان
طرفدار بنگاله آن خام رای — چو پیکر گرفته بدیوار جای
چو یار انبودش کند باز خواست — همیکرد هر کس بدل آنچه خواست
ز مغزش تهی بود ز انسانکه سر — تهی کیس و دستش بُد از سیم و زر
بجُستی بگنجینه گر یک پشیز — بجز هیچ در وی نبُد هیچ چیز
بهر جا چو آشوب بُد خواسته — خراج برو بوم بُد کاسته
شده مرز ویران و کشور تباه — ز دزد و ز شبگیر و پُر بیم راه
بشاهی چو دریوزه گر شگفت — فرومانده گردید آن دون پست
رخ از داد و از مردمی کاشته — به بیداد رایت برافراشته
تن مرد مانرا کشیده بکاز — دهن باز چون گرگ کرده ز آز
بجُستی فراوان تن سیم بر — گرفتی به بیداد ز و سیم و زر
پشیزی نداده بمرد سپاه — بناکردنی کار کردی تباه

ابا همدمان مجلس آراستی — می و مطرب و چنگ و نی خواستی
گذشته زمردی به پیرانه سر — چو زن خویش آراستی از گهر
ز بس جامهٔ گونه گونه برنگ — نشستی برامش شده چون پلنگ
همیشه ز افیون و بنگ و شراب — گهی بود در خُرت گاهی بخواب
ز هوش و خرد کرده آوارگی — روا داشته روسپی بارگی
شب و روز بودش چو یاران نشست — نکردی بجز کار یاران درست
بدادی همه خواسته رایگان — سپه را لب جان پی پاره نان
رسیده برآورده بانگ و خروش — به پنبه بپاگنده زان هر دو گوش
بُده کودن اندر نهاد آنچنان — که هیچش نبود آگهی از جهان
ز کار آگهی بود بر یک کنار — ندانسته چون بگذرد روزگار
نه دهقان از و شادمان می نیشا — نه مرد ستمدیدهٔ دادخواه
بپرکنده جور و ستم در جهان — جهان دست برداشته با آسمان
نخُفته شب و روز از کردگار — بجز مرگ از بهر آن نابکار
شد آگه چو از مرگ میرن سپاه — ز هر سو شده گرد یکجا یگاه
نهاده همه سوی درگاه روی — گرفتند پیرامنش چار سوی
برو تنگ کرده سرای فراخ — چو گور گنه کار تاریک کاخ
بگفتند ندهی اگر ما هوار — نخواهیم دادت بجان زینهار
دل ما ز تیمار نان پُر ز جوش — تو را کی پسندیم در نای و نوش
بخواری کشیده ز کاخت بکوی — کنیم از تنت خون روانه چو جوی
سرت گر بخواهی که ماند بجای — نیاید چو گو زیر چوگان پای
مکن هیچ کندی و بشمار زر — وگرنه بشو دست از جان و سر

سرازهم آن گفتهای درشت — بگردن فرو برد چون خارپشت
بدانست سستی بردگر بکار — بخنجر نتش گشت خواهد فگار
یکی مرد بد میر قاسم بنام — بااندیشه و رای و دانش تمام
بدو داده بد دخت آن پهنز — مراورا بگردون رسانیده سر
اگرچه بد آمزد داماد اوی — بخوبی نکردی گهی یاد اوی
بدو کینه در بود اندر نهان — چو دید انکه کارش رسیده بجان
بگفتش گر آشوب و شور سپاه — کزان گشته چون قار روزم سیاه
بهرسان که دانی نشانی فرو — کنی روشنم آب تیره بجو
گشایی زجان من این بند سخت — چو یابم رهایی زدست گزند
بمه کار کشور سپارم ترا — گرامی چو میهن بدارم ترا
چو شیرین روان و چو فرزند خویش — بخواهم تورا بلکه زان نیز بیش
میان من و تو بود بس گواه — فروزنده شمع خورشید و ماه
بکاری گواهی که جز ایزدست — بایزد بود گر فرشته بدست
بدین مژده گردیده امیدوار — سپه را نبرد یک خود داد بار
درگنج بگشاد و روزی بداد — کاپش از خویش بنمود شاد
پسنده بنود انچه بخشید زر — فراوان ببایست دادن دگر
بزمی همه را بخود کرده رام — بگفت انچه برجا بماندست وام
مدارید ازان هیچ دلخستگی — رسانم همه را بآهستگی
شمارا سپس زین بدو نیستکار — بیاپد ازمن رزماهوار
زگفتار او گشته خوشنود و شاد — زغوغا و شورش نکردند یاد
چو بگرفت ماهانه برخویشتن — ازو گشت خرم دل انجمن

بفرمان او جان نموده گرو | شمردند بر خویشتن پیشرو

نصب نمودن کرنل کلیف وقت رفتن بولایت میستر وَینسیتارت را بامارت کوتی کلکته و تمام امور بنگاله و تا وصول او از مدرس بکلکته قایم مقام بودن میستر هُلوِل و مصلحت نمودن میستر هُلوِل در باب عزل میر جعفر خان از نظامت و تقرر یافتن میر قاسم خان بجای او

بدانسانکه جعفر بُده تنگدست | ز دست تهی در جهان خوار و پست
بپرداخته بُد کیسهٔ انگریز | نمانده بکف اندرش هیچ چیز
چه هر گه بجعفر شدی کار تنگ | ز دشمن ببهرش شدی سوی جنگ
بهر جا که گشتی هویدا نبرد | فرستادی آنجا بیاریش مرد
چو انگریز مانندهٔ هندیان | ندارد سپه را گرسنه بنان
ز ناخوردنی خود شود گر تباه | نماند که ماند گرسنه سپاه
بآسودگی و گه کارزار | همه را دهد مه بمه ماهوار
سپه پروری همچو او در جهان | همانا ندیده بلند آسمان
ز بایسته سامان گه گیر و دار | بود ساخته جای یکیک هزار
پذیرفته بود آنچه جعفر نخست | چو از بینوائیش بُد کار سُست
نبوده ز صد یک ادا کرده چیز | نداده بجای درم یک پشیز
زبان داده بود او بروز نخست | بدو گر کسی آمد و کینه جُست
بباید گرش انگریزی سپاه | دهد خرج آن خویشتن ماه ماه

فراوان به پیش آمدش کارزار — بسختی بدو گشت انگریز یار
چو مایه نبودش که پیمان خویش — بیارد بجا مانده بُد سر به پیش
بهر بار از پیش خود انگریز — سپه راست بنمود بهر ستیز
تهی گشت گنجینه اش از نوا — بجای نوا ماند پُر از هوا
بدانگه که کرنل کلیف سوار — بانگلند رفتن بیاراست بار
مر آنرا که بوده ورا زیر دست — دویم کرسیش بود جای نشست
ببایست از راه آیین و کیش — چو خود رفت بدهد بدو جای خویش
بقانون نکرده بسویش نگاه — ورا کرده نومید از پایگاه
بمدرس یکی مرد بُد سرفراز — بفرمان در آن جای دستش دراز
ورا بود هنری وینستارٹ نام — بکار جهان پخته بوده نه خام
مر او را بُده شمس دوله خطاب — همش هوش بوده همش توش و تاب
چو نامش گرانست و بیمر دراز — بیاید درین نامه هر جا که باز
خطابش بیارم سپس زین همیش — کنم کار دشوار آسان بخویش
رسد تا بکلکته آن سرفراز — بجایش یکی مرد داننده راز
ببنگاله بوده ز بس روزگار — بد از کار آنجا بدستش شمار
هشومند و دانا و هلول بنام — سوی داد و دانش سپارنده گام
همه کار کوتی و کشور بدست — گرفت و براه نیابت نشست
یکی روز آن بخرد رهنمای — بکرسی کونسل چو بگرفت جای
روان دگر هم در آن انجمن — نشستند با او همه رایزن
سخن راند از بهر بنگاله شاه — که کارش بود همچو رایش تباه
بیگجو ورا نیست بهر از خرد — بهامون ازو به بود دام و دد

بکشور بود اژدهائی دژم — که سوزد تر و خشک کشور بدم
گوارا بود نیش خوردن ز مار — از آن مار کو را بود گنج بار
پسنده نباشد از آن مار نیش — که باید سپردن بدو گنج خویش
گزیدن بهرش ابر خویش رنج — که از کف رود رایگان جان و گنج
چو نارد که بدهد پذیرفته زر — خطا باشد از وی امید دگر
بهر نانش دشمن بباید پدید — بیاریش باید سپه برکشید
فکندن تن خویش و لشکر برنج — نمودن پراگنده بیهوده گنج
همان به که از وی گرفته کران — بسازیم با شهریار جهان
ببنگاله بر وی گشاییم راه — نشانیم بر گاه و خوانیم شاه
چو با وی سپاریم این بوم و بر — پسندد ز ما بیگمان دادگر
هر آنچ او پذیرد بجز زیور و رنگ — دهد در زمان نانموده درنگ
ز شاهان چو باشد مر او را نژاد — بگوید سخن آنچه ندهد بباد
همه گفتهٔ خویش آرد بجای — سر مو نگرداند از گفته پای
پر از خواسته گنج گشته تهی — شود رخ نماید ز هر سو بهی
سخن آنچه فرمود آن هوشمند — نیوشندگان را بیامد پسند
بروشندلی آنچه او رای جست — نمود آنهمه رایزن را درست
چو اختر نبد یاور شهریار — از آن گفته یکسر نموده کنار
بگفتند گرچ او سزاوار نیست — فراخوردش این پایه و کار نیست
ولیکن ز ما چون بروز نخست — شدش سخت چون کار یاری بجست
بجز ما ندانسته کس را پناه — بنیکی ما داشت دیده براه
میانه چنین رفت پیمان و بند — گزندش نداریم هرگز پسند

چو خسرو بیاید به بنگاله راه | کند بیگمانش بخواری تباه
ز جعفر گر این کار ناید بسر | فراوان ورا خورد باشد پسر
یکی نیست زانها سزاوار گاه | نزیبد بکودک چنین پایگاه
مگر میر قاسم که داماد اوست | بتدبیر و رای و بدانش نکوست
بفرزانگی و بمردی و رای | بکار آورد او درستی بجای
بکشور هران رخنه دادست روی | بتار خرد کرد خواهد رفوی
نمایم جعفر ازین پایه دور | بنرمی شد ار به وگرنه بزور
بقاسم سپاریم این پایگاه | جز او گر نشانیم نبود ز راه

رسیدن شمس الدوله میستر هنری وینسیٹارٹ بکلکته و اراده نمودن نصب میر قاسم خان بنظامت بنگاله و عزل میر جعفر خان

ز مدرس شده شمس دوله روان | بماه جولی آن دلیر جوان
چو از ره بکلکته آمد فرود | نخست از همه کارها این نمود
بدفتر نگه کرد کز سیم و زر | چه مایه بجا هست گنجینه در
تهی دید مانند دست گدای | بجز کیسه کان بود مانده بجای
فتاده همه چون تن بیروان | چه خیزد ز تن چون برون رفت جان
زده برق بر خرمن خواسته | تنش گشت چون ماه نو کاسته
ز غم شد کهن گرچه بد نو بسال | پر اندیشه شد جان آن بیهمال
بنیرو بود مرد از سیم و زر | بجز زر چو مرغیست بی بال و پر
بزر پیر فرتوت گردد جوان | رخ زعفرانی کند ارغوان

هم از سوی جعفر بشد نا امید | چو او را بدان بینوائی بدید
بدانست کز سوی آن دون پست | ز پذرفته ناید پشیزی بدست
همان آنچه بهر سپه شد بکار | کز اندازه رفتست بیرون شمار
همانا ز امروز تا رستخیز | نیارد که بدهد از آن هیچ چیز
اگر جان خود را نماید گرو | دهد کی ز خروار یکدانه جو
برین بگذرد سالیان گر هزار | هزاران برد چاره گر کس بکار
نخواهد ازو یافتن یک درم | بجز رنج و تیمار و اندوه و غم
سپه بود بسیار و زر هیچ نی | همه کار جز پیچ در پیچ نی
پر اندیشه شد جان آن راد مرد | ببند غم افتاد آزاد مرد
همیخواست کاهد شمار سپاه | بدانمایه با خویش دارد نگاه
که شاید از آن کلکته داشت پاس | پدید آید از دشمنی گر هراس
بود هر چه ز اندازه لشکر فزون | ز نامه کند نام آنها برون
ز گنجینه چیزی که شد کاسته | فزاید مگر باز از خواسته
دگر آنکه با جعفر شوم پی | بده هر که انباز در بنگ و می
سبکسار و پیوسته از باده مست | بهایم صفت کام و شهوت پرست
همه بوده ناپاکرای و نهاد | ره داد داده یکایک بباد
بدآموز او گشته با انگریز | نمودندی از دشمنی شعله تیز
ببرده سر بیخرد را ز راه | نموده بدو راه زشت و تباه
که انگریز بهر چه در بوم و بر | بگردون رسانیده از فخر سر
بجائی که چون تو بود کدخدای | گذارد چرا او بدانجای پای
چرا بر تو با پایهٔ ارجمند | بود دست آن خوار پایه بلند

چه کم داری از مهریزدان پاک — چه انگریز پشت چه یگمشت خاک
بخواری برانش ز خود کرده دور — که زشتست بر پیل سالار مور
شنیدی چو مدهوش شوریده رای — مکس بود و خود را شمرده همای
از آن یافه گفت و گزافه سخن — چو مشک پُر از باد بنموده تن
چو همواره بیهوش بود و درنگ — گه از شور باده گه از وهم بنگ
ز بس بیخودی راز خود بدگمان — نیارست دارد ز مردم نهان
چو نیرو نبودش که با انگرز — تواند برآورد دست ستیز
بگفتی بیاران خود خام راه — گرآرد فرانسیس اینسو سپاه
و یا خود بلندیز آید بجنگ — بیاری ایشان کمر کرده شنگ
فرستم سپه نامنموده دریغ — فراوان ز باران که بارد ز میغ
همان اسلحه آنچه شایسته تر — بمیدان بپیکار بایسته تر
رسانم بدیشان نکرده درنگ — روم خویش گر رفت باید بجنگ
ازین دو هر انگو بیاید نخست — بهمدستیش خویش گردیده چیست
بیاسوده از رزم و از کارزار — ز انگریز و جانش برآرم دمار
بدینگونه می پخت سودای خام — ندانست بافد پی خویش دام
ز کار آگهان این سخن دمبدم — رسیدی با نگریز بی پیش و کم
بیازرد زو شمس دولهٔ بجان — بشد بر دل روشنش بی گمان
کزین ناکسان نکوهیده رای — که نارند کردن جدا سر ز پای
کشد انجمان فتنه ناگاه سر — که از پا نشاید نشاندن دگر
پی چاره کوشید آزاد کیش — ازان پیش کش فتنه آید به پیش
سخنهای هُلول نموده پسند — که بُد گفته از پیش آن هوشمند

زجعفر بریده بیکبار مهر | بقاسم پر از مهر بنموده چهر
چو جز او سزاوار ترکس ندید | بشاهی بنگاله او را گزید

بیان عهودی که فیما بین انگریزیه و میر قاسم خان نوشته شد

بانگریز پیمان قاسم شنو | نمود آنچه از نو مراسم شنو
سخن هرچه بد هر دو انرا پسند | بآرام نزدیک و دور از گزند
نبشتند تا کس ز اندازه بیش | بجوید بدارد باندازه خویش
نگارش ز عنبر بچینی حریر | نخست آنچه بنمود فرخ دبیر
چنین راند خامه که جعفر همیش | بماند نشسته ابر جای خویش
طرفداری او بماند بجای | جز او را نداند کسی کدخدای
بکشور همه کار بر نام اوی | بگردد رسد تا که انجام اوی
دهندش بدانمایه زر ماهوار | که آسان برو بگذرد روزگار
فراخورد او سیم بهر خورش | که یابد خود و دوده زان پرورش
بوی داد باید نکرده درنگ | نشاید گشاده دلش داشت تنگ
دوم آنکه قاسم بود صوبدار | باودیسه و بوم بنگ و بهار
بفرموده شمس دوله کمر | ببندد نه پیچد ز فرمانش سر
گرفته همه کار کشور بدست | نگردیده از بادهٔ جاه مست
چو نایب شناسد همی خویشتن | نداند که هستم سر انجمن
بنزدیک جعفر بود بنده وار | گذارندهٔ کار چون پیشکار
سیم آنکه در قاسم و انگریز | بود دوستی جز نفاق و ستیز

سپارند در آشکار و نهان ره یکدلی تا که باشد جهان
پیک زین دو هر کس بود دوستدار ندارد دوم بر دل از وی غبار
بورزد پیک گر کسی کین و خشم نشاید دوم بیند او را بچشم
به پیمان چارم چو آمد سخن بهمداستانی فکندند بن
ز انگریز از بهر قاسم سپاه که دارد ورا پاس بیگاه و گاه
نبرده دلیران بوم فرنگ ز هندی شناسای آیین جنگ
بمانند نزدیک او ساخته بکف اژدر آهنین آخته
بکس پیش آید گرش کارزار تن و جان نمایند بهرش نثار
ز سستی و از کاهلی بوده دور برآرند از جان بدخواه شور
شمار سخن چون بپامد به پنج ببهر سپه چون ببایست گنج
کزان ساز لشکر شود ساخته سلیح و خورش هر دو پرداخته
ز کشور نموده جدا سه بلوک که هر یک بُده جایگاه ملوک
از آن سه یکی نام آن بردوان پُر از کشت و فالیز و آب روان
دگر میدناپور فرخنده جای زمینو نمونی بخرم هوای
سیوم پرگنه بود چیت گنگ نام پر از حاصل و سود و آرام و کام
مر این هر سه جا قاسم بیخرد که انجام پیش آیدش روز بد
بانگریز بدهد برای سپاه که باشد بسختیش پشت و پناه
سپس زین در آنجا گذارنده باج بسرکار انگریز بدهد خراج
خراج ار فزون آید ار کم بدست بهر سال از وی بود آنچه هست
اگر سود آید بکف گر زیان بود بهرهٔ بخت انگلندیان
نخواهد دگر باز پس این سه جای ببنگاله تا او بود کدخدای

درین باره فرمان مُهر و نگین — بنشست و سپرد و نمود آفرین
اگرچ او پرورد دهر پناه — زپیدایش مر زخود این سپتا
همین لشکر او را بانجام کار — کند خانه بردوش و بدروزگار
بدانگونه گردد بگردش سرش — که آواره گرداند از کشورش
بعهد ششم رفت زینسان سخن — بود بارهٔ کلکته چون کهن
شده پرزکا واک و در پایه‌ئیست — بباید نمود استوار و درست
فراوان گچ و آهک آید بکار — که دیوار گردد بدان استوار
بسلهٹ شود چون فراوان پدید — کزان بهتر کس بجائی ندید
بجز نیمه از کوره پز هیچ کس — نگیرد نماید پک نیمه بس
بگیرد دگر نیمه را تا سه سال — بهادا ده انگریز فرخنده فال
سپارد ره داد گاه بها — ندارد زیان کوره پز را روا
دل کس به نیش ستم کرده ریش — کند زخم کم زانچه ارزد به پیش
چو گفت ششم گشت آراسته — بهفتم بگفتند از خواسته
بانگریز جعفر بود وام دار — بدفتر هویداست آنرا شمار
چو از پینوایی نیارست داد — گرو در عوض زیور خود نهاد
سپس زانکه قاسم دهد خواسته — نکرده ازآن یکدرم کاسته
ستاند زراین زانگریز باز — بران دست جعفر نباشد دراز
به پیمان هشتم چو آمد شمار — فکند نه پایه چنین استوار
هرآنجا بود ویژهٔ انگریز — در ایجاد وکس گر نماید ستیز
کشاورز و دهقان و بازارگان — بپاورده نا راستی درمیان
زبردست خواهد که بر زیردست — کند جور و بروی نماید شکست

بانگریزیه باشد آن داوری نماید ستمدیده را یاوری
رساند بکیفر ستمکاره را رهاند ز تیمار هر چاره را
نباید که قاسم در آن گفتگوی نماید سوی داد و انصاف روی
ندانسته آمد ز از خویش باز کند دست بر مرزبانی دراز
چنین هم ز قاسم هر انجا که هست ازان دارد انگریز کوتاه دست
باندازه هر کس بود جای خویش ز اندازه نهند برون پای خویش
نهم عهد این بود و گر کس گریز نموده ز بوم و بر انگریز
سوی میر قاسم بپارد پناه نباید که بد بد سوی خویش راه
زوی گر بپارد بانگریز روی نشاید که یاری نماید بدوی
دهم اینسخن رفت در هر دو آن گر آید به پیکار شاه جهان
و یا تیغ کین کرده اندر نیام گزیند بکف جای شمشیر جام
نموده چو گل تازه پژمرده چهر سپارد ره داد و آیین مهر
بجوید اگر آشتی گر نبرد نخست اندران باید اندیشه کرد
بود آنچه نزدیک دانش پسند به پیش هشومند مرد ارجمند
بباید در آن کار آزید دست نموده کران از درنگ و نشست
شده یکدل و یگزبان مادو دوست بدانش جدا کرده از مغز پوست
باندیشهٔ ژرف و رای رزین یکی چاره باید نمودن گزین
نخوزده براز کام دل شهریار ز بنگاله گیرد کران تا کنار
بکنده ازین مرز دندان آز کشیده ز امید خود دست باز
از آنزه که آمد رود باز پس بپرکنده ز اسنانکه از بادجس
تهی سازد از خویش زانگونه جای که نهند دگر ره بدینسوی پای

سخن کوته ار آشتی گر نبرد | به پیش آید از گنبد گرد گرد
ز انگریز تا هست کوتی بجای | ببنگاله از حکم برتر خدای
درین نامهٔ عهد و پیمان و بند | نبشته سخن داشت باید پسند
مر آنرا نبرده گمان سست و خوار | بمانند انگریزیه استوار
نه پیچند زان هیچ گه روی خویش | که پیمان شکستن نباشد ز کیش
سنه ۱۷۶۰ ز هنگام عیسی شماره ز سال | رسیده بسین از پس غین و ذال
ز ماه نهم مهر گیتی فروز | سر آورده بُد بیست با هفت روز
که این نامه از سر بیامد بین | ز پیمان دران رفته ده گون سخن
سراپای گیتی فریبست و بند | ندارد وفا چشم زو هوشمند
ز جعفر دغا آنچه آمد پدید | همانرا باندک زمان خود بدید
هران چه که در راه دیگر بکند | خداوند کارش دران چه فکند
همان نیز قاسم ز خود گشته خوار | دل افگار گردد بکم روزگار
به نیکان زمانه بدارد به پیش | ببد کار چون نیک گردد همیش
بود مرد دهقان و کشت اینجهان | هر آنچه بکارد بدرود همان

رفتن شمس الدّوله هنری و نیستیارت بمرشدآباد و مکالمه نمودن با میر جعفر خان در باب تفویض نیابت خود بمیر قاسم خان و ابا کردن او

سراید چنین انکه آگاه بود | گذشته دو روز از دهم ماه بود
ز کلکته شد شمس دوله سوار | بهمراه کلیاد خنجر گذار
سپه نیز چندانکه بوده پسند | گرفته ابا خویش آن ارجمند

سوی مرشد آباد شد ره سپر — پر از هوش جان و پر از داد سر
چو از ره نبزدیک جعفر رسید — سپس زانکه آن پهنر را بدید
همیخواست اورا بماند ز پند — نبزدیک دانشوران سودمند
ز گنجینهٔ سینهٔ خویشتن — فشانده بر و گنجهای سخن
کند آگهش تا که آید براه — بداند کز و گشته کشور تباه
بزرمی بگفتش که ای سالخورد — بگیتی بدیده بسے گرم و سرد
چو هنگام پیریت دریافتست — سر پنجهٔ نیرویت تافتست
اگر کار دشوارت آید بپیش — نیاری که برخیزی از جای خویش
کشیدن بود بر تو بسیار سخت — بتن همچو گل نازک و نرم رخت
چه سان بار کشور که باشد چو کوه — گر آنرا کشد کوه گردد ستوه
بدین ناتوانی توانی کشید — کجا مور بار جهانی کشید
نه تنها ز پیری بوی ناتوان — نداری خرد آشنا با روان
تو را کشور آرای چون رانیت — بکشوریکی کار برجای نیست
پراگنده دهقان پریشان سپاه — نه پیرنج داد فریاد خواه
بهرجا برآورده سر داد سر — پر از خون جگر مردم دادگر
برینگونه گر بگذرد چند ماه — شود مرز بنگاله یکسر تباه
بگردد چو ویرانه آباد بوم — برآرد دران بانگ و فریاد بوم
بجای سمن خار روید بباغ — شود جای بلبل خرامنده زاغ
مرا به نماید که تو زین سپس — گذاری جهانرا بشادی و بس
چنانچو نکه هستی تو بنگاله شاه — کنون نیز بوده بدانرسم و راه
بماند بتو پادشاهی بجای — نباشد بجز تو کسی کدخدای

زسوی تو قاسم که داماد تست — همیشه زبس مهر دزیاد تست
نه بیگانه باشد بود خویش تو — ستاده چو فرزند در پیش تو
بفرمان تو شنگ بسته کمر — زگفتار و رایت نه پیچیده سر
چو فرزانگی دارد اندر نهاد — جدا کرده از راه بیداد داد
ز هر کار کار سپه را نخست — که گشته به بار ساز درست
نماید سپه را تناسان و سیر — کز ایشان بگردون رسید نفیر
هویدا کند ایمنی در جهان — سپارد ره داد با مردمان
ببسته فرو دست اهریمنی — کند کشور آباد از ایمنی
شناسد چو اندازهٔ روزگار — بهر کار اندازه آرد بکار
نشین تو بآرام آسوده کوش — نموده گزین جای زین نای و نوش
همیشه بگشت گلستان و باغ — برو تازه از بوی گل کن دماغ
از نیگونه گفتار پیر دراز — باهستگی گفتش آسنر فراز
شنید و به پیچید و برگاشت روی — همه خوار دانست گفتار اوی
بپاسخ برآشفت همچون پلنگ — زبس خشم زد چنگ خود را بچنگ
بگفت این سخنهای ناسودمند — رساننده چون نیش جانرا گزند
پسندد چگون مرد ناهوشیار — کجا مرد دیوانه بندد بکار
مرا ایزدی فر و برزست و هوش — نهم چون بدین خام گفتار گوش
چه دارد هنر قاسم شوم زاد — که داماد چون او بگیتی مباد
چو بنده پرستار درگاه من — نه بنده کم از خاک درراه من
سپارم چگونه بدو کار خویش — که کرده چنین از بزرگان پیش
شود کهتر خویش را زیردست — گذارد بدو باز جای نشست

عزل کردن انگریز میر جعفر خان را از ایالت و دارائی بنگاله

نپذرفت جعفر مر این داوری — نگردش چو هوش و خرد رهبری
پسندیدی ار پند آن ارجمند — بماندیش برجای نام بلند
که و مه بخواندیش بنگاله شاه — بسودی سر جاه بر چرخ ماه
بنودش چو پیر خرد رهنمای — زگفت خردمند گردان سر
چو قاسم شد آگاه ز ترسید سخت — زجان و جهان گشت نومید سخت
ز پرده برون شاهد راز اوی — خرامید و بنمود بی پرده روی
بدانست آرد زمانش بسر — بداندیش بدخوی بیداد گر
بپاورده هرسان که داند بجنگ — نبخشد ز کشتن زمانی درنگ
ستاده بسر دید تیغ هلاک — پراندوه گردید و پر بیم و باک
برشمس دوله روان شد چو باد — بگفتش که ای سرور پاکزاد
چو شد دشمن آگه ز راز نهان — بمن تیره سازد جهان بیگمان
ز کینه کند پیکرم ریز ریز — سرم پست سازد بشمشیر تیز
نبایست گفتن بدو این سخن — چو گفتی هر آنچه نگفتی بکن
نیاورده در کار سستی به پیش — بپاور با نجام گفتار خویش
جز این گر بود کار نزدیک شاه — مرا رفت باید ازین جایگاه
نیارم نمودن زمانی درنگ — درنگ ار کنم گردد م کار تنگ
سپه نیز با من ببندد کمر — چو ناشاد مانست زین بادسر
سپس زان من و شاه و شمشیر تیز — بچرخ برین برده گرد ستیز

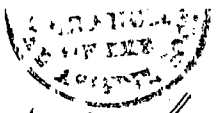

برو تنگ سازم جهان فراخ — کنم تیره زندان برو قصر و کاخ
بکوبم سرش را بسم سمند — نشانم بخاکش ز چرخ بلند
سر انگریزان با جاه و فر — بزرگان که بودند همره دگر
نیوشیده آن گفته شد و تیز — سراپا پر آشوب و جنگ و ستیز
اگرچه سکالیده بودند پیش — که جعفر نشسته بود جای خویش
چو دستور قاسم کمر کرده چست — کند کارهای شکسته درست
به پیچید زان گفته برگشته کار — رخ خویش و نشنید ز آموزگار
یکی روز فرخنده کرده پسند — کز اختر نبد هیچ بیم گزند
بیاراسته لشکر جنگجوی — سوی کاخ شاهی نهادند روی
بزرگان انگریزیه هم گروه — برفتند نزدیک آن بی شکوه
بدو باز گفتند گفتار پیش — چنین داد پاسخ نکوهیده کیش
شما را نهان آنچه باشد بجان — بمن نیست آن یکسر مو نهان
ندارم روا هیچگون این سخن — مرا نزانه سر هست پیدا نه بن
چگونه شوم زیردست کسی — که دارم چنو زیردستان بسی
بنزد خرد کی سزاوار هست — که مهتر شود کهتر زیردست
زگاه کیومرث تا این زمان — کزو گشت نوخسروی در جهان
همانا که نشنیده این گوش کس — بر عنقا کند کامرانی مگس
نشیند جعل جای دستانسرای — نهد آشیان بوم جای همای
ازینگونه شد گفتگو بیشمار — جز این ره ندیدند انجام کار
ورا کرده یکباره کوتاه دست — گرفته ازو باز جای نشست
نموده ازو دور فر شهی — بقاسم سپارند آن فرهی

بگفته

بگفتند با تو بجز راه داد — نکردیم یک گفت بیداد یاد
بهر تو یکتن نباشد پسند — تن کشوری داشتن در گزند
جهانی ز تو دست بر سر زنان — بمشکو تو در خواب و در بر زنان
ندانی دگر پیشه جز خورد و خواب — بدانسانکه در دشت و بیشه دواب
چو از کاردانی تورا مایه نیست — سزاوار تو این گران پایه نیست
تورا آخوری باید و کاه و جو — سزد بر خران کردنت پیشرو
گزین کن یکی گوشه بهر نشست — ز تو توشه قاسم نخواهد گسست
سخن آنچه شد گفته گر نشنوی — بانجام بیمر پشیمان شوی
چو از توپ آوازت آید بگوش — ز مدهوشی انگاه آیئی بهوش
کنون تا نرفتست از دست کار — ازین دو یکی کار بر خود گمار
اگر مرشد آباد کرده پسند — بمانی نیاید بتو بر گزند
بخرّم دلی بگذران روزگار — جهان را بشادی و رامش گذار
وگر جای دیگر پسندی رواست — هوا بر روان و دلت پادشاست
بخود بیخرد راند زینگونه رای — گزیند اگر مرشد آباد جای
هران بد که با دیگران کرده بود — دل مستمندان بیازرده بود
بپاداش بیند همان بد بخویش — بانجام بد را بد آید به پیش
نماند ز داماد ایمن بجان — بجانش رسد زو زیان بیگمان
بجز کلکته جای ایمن ندید — بناکام خود را بدانسو کشید
گرفته بهمره شبستان خویش — روان گشت با جان ناشاد و ریش
مرا گر ببخشد زمان دادگر — نشانمش بر گاه بار دگر

جلوس میر قاسم خان

بایالت هر سه صوبهٔ بنگاله باصالت وخوشنود کردن عساکر را باعطای مشاهره وایصال قدری زر بانگریزیه

بنام خداوند نیروی وزور — فروزندهٔ ماه وناهید وهور
خدیو وجهاندار بالا وپست — بود پرتو هستیش هرچه هست
بفرمان اویست هردو سرای — نشاید جز او خواندکس را خدای
توانا بهر کار و پروردگار — کند هرچه خواهد جز انباز دیار
بود بر بد و نیک فرمانروا — نه چون کرد گفتن کسی نی چرا
زکس بخشش خویش گیرد چو باز — بپارد بسوی نشیب از فراز
بگیرد مرا نزا که از مهر دست — رساند بگردونش از خاک پست
خرد را بجز این سخن راه نیست — که جز او بهر دو جهان شاه نیست
بفرمان او اسمان بلند — یکیر از خواری کند ارجمند
کسی را که بر چرخ ساید کلاه — نشاند بجایش بروز سیاه
چو اختر جعفر ببرید مهر — سوی قاسم از مهر بنمود چهر
بگدم ورا کرد بنگاله شاه — خداوند فرمان و دیهیم وگاه
زکردار او آورم داستان — گذشت آنچه اندر گه باستان
نگارم ز گفتار نامه نگار — نمایم بگفت دری آشکار
که بر راز جویند کان جهان — گذشته نماند سر مونهان
ببنگاله چون گشت او پادشاه — چو شاهان بپاراست دیهیم گاه
بزرگان کشور همه با نثار — برفتند نزدیک آن نامدار
ز شادی بر او آفرین خواندند — روان جای گوهر برافشاندند

زر و سیم کردند چندان نثار — که پشت زمین چون کمان شد ز بار
می و مشک درهم بیامیختند — ز بس خرمی بر سرش ریختند
ز رامش برآمد بهر سو خروش — نیامد جز آواز بربط بگوش
جهان کهن گشت از نوجوان — پر از شادمانی دل غمگنان
چو از جشن پرداخت و سور و سرور — نموده خور و خواب از خویش دور
همه بیهده کار یکسو گذاشت — دل و جان بکار جهان برگماشت
ز خوردی چو بودست دانش پژوه — بسر برده پیوسته با هر گروه
بویژه ز پیدایش هر زمین — بدل داشته نقش چون بر نگین
بهر جا هر آنکس که بد کاردار — گرفتی فزون کم بدادی شمار
فراوان بدزدی نگهداشتی — بهمیان خود سیم انباشتی
از آن بود آگاه آن سرفراز — هویدا برو بود پوشیده راز
ز کردار هر یک چو بودش خبر — که چون کان نهان کرده دارند زر
ز کشور همه کارداران بخواند — به پیش ایاره شماران نشاند
شناسای دفتر گرفته شمار — یکایک ربوده نمود آشکار
بهر کس هر آنمایه زر شد درست — از و میر قاسم همه باز جست
از آن نیز بگرفت از وی فزون — نهفته برآورد بیمر برون
بدینچاره در کف بیاورد گنج — شد آسوده جانش ز تیمار و رنج
تهی مانده گنجینهٔ سیم و زر — بیامود و انباشتش از گهر
بهر جا سپه بود بنمود شاد — همه را سزاوار روزی بداد
چو لشکر توانگر شد از خواسته — بفرمان پذیری شد آراسته
ببسته رهی وار پیشش کمر — براهش نموده فدا جان و سر

بدانسته چون وحی فرمان اوی — گرامی تر از جان خود جان اوی
اگر خواستی سر نکرده دریغ — بگفتندی اینک سر ما و تیغ
بانگریزیه نیز لک پنج بار — و یا بوده لک شش بگاه شمار
ز سیم سره روپیه نامور — فرستاد و افراخت بر چرخ سر
چو آمد بانگریزیه این نوا — بشد دست ایشان ز تنگی رها
بکار اندر آمد فراخی پدید — بشد روز تنگی فراخی رسید
بسی رخنه شد بسته از کارشان — ز نو شد شد کند بازارشان

رفتن میجر کرنایک بجنگ شاه عالم و شکست دادن و گریزاندن او را

چو قاسم بزر لشکر آباد کرد — هم انگریزیه را ز خود شاد کرد
بمهرش سپه کرد جان را گرو — بیاریش انگریز گردید نو
سوی پٹنه چون چند ره شهریار — بیامد کمر بستهٔ کارزار
بماند ارچه زانشهر کوتاه دست — بهر بار برگشت خورده شکست
ولیکن ز آمد شد پادشاه — شد آنمرز آباد یکسر تباه
چو خرم بهاران زمین بهار — بجای گل و سنبل آورد خار
لگدکوب شد آنچنان سربسر — که در وی نماند ایچ از خشک و تر
بیفتاد ویران زمین خراج — تهی روستا از گذارنده باج
درم گشت زانگونه نایاب و کم — که شد پشت ماهی تهی از درم
خورش تنگ شد تنگدستی فراخ — فرو مانده مردم چو بی برگ شاخ
نشسته چو بد شاه نزدیک و تنگ — بامید پیکار و آهنگ جنگ

کشاورز نارست افشاند تخم — نمودن زمین می نیارست شخم
بگذر بند گردیده بر کاروان — بزانو بسته شتر ساروان
ز بس رهزن و دزد در خشک و تر — بمردم فروبسته راه گذر
چو اندر زمین بهار این گزند — هویدا بُد از شاه نا ارجمند
ز هر کار انگریز یه را نخست — چنین رای و اندیشه آمد درست
که شه را بآویزش و کارزار — کز و این تباهی شده آشکار
همی ماتم آرد بهنگام سور — بباید ازین مرز بنمود دور
بباید چنان را ند زین کشورش — که دیگر نگردد اندین سو سرش
یکی میجری بود همتای شیر — بدشمن بهنگام پیکار چیر
بدش نام کرنایک و نامجوی — نه چون هندیان مرد آرام جوی
چو بر غند فرزون شصت و یک گشت سال — بماه نخستین بفرخنده فال
روان گشت از کلکته با سپاه — به پٹنه بباید بسر کرده راه
خود و لشکر آنجا چو آمد فرود — زمیرن در آنجا سپه آنچه بود
هم از رام نا راین کینه خواه — بشهر اندرون بود مرد سپاه
ز هر دو سپه چند تن بر گزید — که شایستهٔ رزم و پیکار دید
گرفته بهمراه خود نامجوی — بدانسو که بدشاه بنهاد روی
بروز چهارم چو افروخت هور — بباید بنزدیکیا ما نپور
در آنجای بُد شاه با کم سپاه — که ناگاه دشمن بپا مد زراه
بجز لا نبودش کسی چون بپیش — دلش شد ز نیش غم و درد ریش
بکوشید تا دشمن کینه جوی — نیارد بزودی سوی کینه روی
بدست آیدش چند روزی درنگ — مگر گرد آرد سپه بهر جنگ

نهاده بره دیده خویشتن — زجائی رسد پیش او انجمن
نداده زمان میچر جنگجوی — یکایک بناورد بنهاد روی
رده برکشید و پیاراست جنگ — بجز و نماند اندر آنجای درنگ
نبودش اگرچه به پیکار روی — بمیدان بیاورد ناچار روی
بجز لابد کس نبرد یک شاه — که آزرم مردی بدارد نگاه
بهمره اگرچه بود از هنر مرد — کم از زن همه گاه ننگ و نبرد
گه کار فرمودن تیغ تیز — نفرمودی کاری بجز از گریز
بجنبید چون کوه هر دو سپاه — چو اندر میان ماند کم مایه راه
درین روزگاران توپ و تفنگ — چو گرم است هنگامهٔ رزم و جنگ
شده تیغ هندی نهان در نیام — فراموش زگرز و سنان گشته نام
کند گر کسی یاد ژوپین و خشت — نماید بنزد نیوشنده زشت
چگویم بجز نام توپ و تفنگ — کدامی برم نام آلات جنگ
گر آرم بود همچو در خوان نمک — ویا از پی باده نوشان گزنگ
جز این چون بدست اندرم چاره نیست — بنزد خردمند پیغاره نیست
دو دشمن بهم چون رسیدند تنگ — هوا شد پر آتش ز توپ و تفنگ
برآمد یکی ابر از گرد و دود — جهان گشت چون طاق نیلی کبود
چو هنگام باران پر از رعد و برق — ببارید از مرگ ژاله بفرق
تن بارهٔ راهوار و سوار — بخست و بفکند بر خاک خوار
بمیدان سرافراز لای دلیر — بایستاد با همرهان همچو شیر
گلوله ز توپ و تفنگ ستیز — ببارید بر لشکر انگریز
تو گفتی که گردنده گردون زکین — فرو ریخت اختر بروی زمین

بدانگونه مردی نمود آشکار | کزو ماند اندر جهان یادگار
برآن نامور شیر در رزمگاه | فرود آفرین آمد از مهر و ماه
بمیدان کین نام بردار گرد | ز نام آوران نام مردی ببرد
بفرمود میجر بهندی سپاه | که از پشته با او بیامد براه
سوی لشکر شاه بنهاده روی | رسانده بچرخ از زمین های و هوی
بکف آخته تیغ سیما بگون | برافراخته خنجر آبگون
ز دل یکسره باک بنموده دور | دل خاک خسته بسم ستور
نمایند با دشمنان دار و گیر | بدانسانکه گردیده از جنگ سیر
نموده تهی جایگاه نبرد | گریزند چونانکه از باد گرد
بفرمان کمر بسته فرمانبران | برفتند چون باد حمله کنان
نگشته تن کس بشمشیر چاک | یکی کشته نفتاده بر تیره خاک
بیک حمله شد شاه و سپاه | نموده رخ از ترس همرنگ کاه
ز نامردمی روی برگاشتند | بدشمن صف کینه بگذاشتند
بمیدان یکی تن نمانده بجای | گرفته ز باد دمان وام پای
برفتن ندیده پس پشت خویش | برفتند با جان و ناشاد و ریش
چو ز نیگونه دیدند یاران لا | بمیدان ورا مانده تنها بجا
جدایی نمودند زان نامور | ز نامردمی کرده بر خاک سر
چو تنها بماند آن گو شیرخوی | ز نا ورد گه برنتابید روی
گوارا بخود مرگ از تیغ تیز | نمود و گران داشت ننگ گریز
جدا گشته از بارهٔ کارزار | چو بر باره بر توپ گشته سوار
چو دانست کز مردمی انگریز | بزنهاری خود نیازد ستیز

کسی را بزنهار گیرد چو دست | بدارد گرامیش نی خوار و پست
بجا مانده شمشیر کین بر کمر | بر آن توپ بنشست آن نامور
ز آیین فرخندهٔ انگریز | سپس زین بگفتن کنم خامه تیز
کند آنچه نیکی بزنهاریان | همانا نکرد است کس در جهان

زنهاری شدن میسترلای فرانسیس بعد هزمیت پادشاه از رزمگاه و سپاس جستن سلوک انگریزان با آن دشمن کینه خواه

بود در جهان بس فراز و نشیب | گهی شادمانی بود گه نهیب
دو کس را چو افتد بهم کار زار | یکی شاد گردد یکی دل فگار
بفر جام گردد یکی چیره دست | به پیش اندر اید یکی را شکست
بود انکه فرزانه و هوشیار | مر این هر دو را اند زپروردگار
نداند زرای و ز تدبیر خویش | بنیروی بازوی چون شیر خویش
نه از بیشی لشکر و ساز جنگ | نه از گردش پردهٔ هفت رنگ
اگر یاوری ناید از کردگار | نه دانش بیاید نه لشکر بکار
چو فیروز گردد کسی در نبرد | سر دشمنش آورد زیر گرد
ورا داشت باید زیزدان سپاس | وز و داشت دل پر امید و هراس
بشکرانهٔ انکه فیروز گشت | شب اندیش روز نور روز گشت
چو دشمن بزنهار آید به پیش | مر او را بدارد بزنهار خویش
بدارد گرامی و را همچو جان | نه از دست رنجاندش نز زبان
فرامش کند انچه شد گاه جنگ | نگیرد بر و کار دشوار و شنگ
شناسد و را همچو مهمان خویش | نه مهمان بسی بهتر از جان خویش

زانگریز شاید درین روزگار — نه بیند کسی نیک زنهار دار
جهاندار تا کرد گیتی پدید — درین شیوه بهتر ازو کس ندید
هر آنکس که آورد سویش پناه — بود بینوا بنده گر پادشاه
چنانکه بدارد پدر پور خویش — بدارد نیارد برو بد به پیش
باندازهٔ پایه اش سیم و زر — دهد تا بماند پر از زیب و فر
خوشامد مرا نیست آیین و راه — بلا آنچه کردند آرم گواه
چو تنها بماند آن سرافراز شیر — که چون او کم آید بگیتی دلیر
نکرده رها نام از شست خویش — بشسته ز شیرین روان دست خویش
بریدند از وی چو یاران جنگ — کشیده ببر شاهد تنگ تنگ
ابر توپ پیکار گشته سوار — بمیدان باستاد آن نامدار
چو میجر شد آگاه از کار اوی — شگفتیده بیمر ز هنجار اوی
زانگریزیه هر که بد نامدار — بر اسپان رهوار گشته سوار
خود و شیر دل میجر نامجوی — سوی آن دلاور نهادند روی
نبرده بهمراه کس از سپاه — بکام تکاور به پیموده راه
بدو چونکه گشتند نزدیک و تنگ — بزرگان و نام آوران فرنگ
همه گشته از اسپ تازی فرود — زبان کرده پر آفرین و درود
بدانسانکه دارند رسم سلام — بهر سلام گو نیکنام
زبان پر ثنا و روان نیکخواه — ز سر برگرفتند یکسر کلاه
بهنگام پاسخ یل سرفراز — کله از سر خویش بگرفت باز
زبان برگشاد و نمود آفرین — تو گفتی نبد در میان خشم و کین
براندند باهم ز هر گونه راز — چو کوتاه شد گفتگوی دراز

بگفتند کای مهتر نامور — بدهر کهن تو نمودی هنر
ز مردی بدانسان که زادی تو دا — کس اندر زمانه ندارد بیاد
بگردد از آنگه که گردون پیر — ندیدست مانند تو دلیر
اگر چرخ با صد هزاران چراغ — بگردد بآبادی و دشت و راغ
چو تو تا بجاوید یک نامور — نه پیوند به پیکار بسته کمر
دلیری و گردی و تندپروری — فشردن بمیدان پیکار پای
بتو کرده انجام جان آفرین — سپرده بانگشت تو این نگین
نگردد زامروز تا جاودان — نشان جوانمردی تو نهان
کنون گر پسندی بآیین و راه — بود آنچه دستور مرد سپاه
نموده جدا تیغ کین از کمر — تهی کرده از خشم و پیکار سر
بمهر و وفا ساخته دل گرو — خرد کرده بر خویشتن پیشرو
گذشت آنچه زین پیش بیداد و داد — سزد گر نیاورده ازو باد یاد
خرامان بپای نبرد یک ما — فروزان کنی جان تاریک ما
بدیدار فرخنده خویشتن — کنی شاد مان جان ما انجمن
شنید و بپاسخ زبان برگشاد — شنیدم سخن آنچه گردید یاد
مرا مرگ بهتر که تیغ از کمر — گشایم سپارم بزنهار سر
سزد گر سرم در گردد ز تن — بپوشم بدین دشت خونین کفن
چنان مرد این ننگ دارد روا — زنم گر کنم تیغ از خود جدا
پذیرید زینسان مرا گر رواست — وگرنه بفرجام تن مرگ راست
بکوشم بتن تا بود سر بجای — که شمشیر از من نگردد جدای
نیوشندگان زان یل ارجمند — نمودند آیین مردی پسند

بگفتند کای شیر مرد گزین — زما باد بر تو هزار آفرین
نگیرد بمردی کسی جای تو — پذیرفته آمد سخنهای تو
تو را گر بدین سان بود رای و کام — نه پیچیم از رای و کامت لگام
میان سپه گرچه دستور نیست — روا داشتن بهر تو دور نیست
چو بشنید برخواست آن شیر مرد — رها کرد بر جای توپ نبرد
برسم سلام مسیحا پرست — گرفته همه دست اورا بدست
بهند از برای بزرگان یکی — سواری بود نام آن پالکی
کشد چار مزدور آنرا بدوش — بگاه کشیدن برآرد خروش
شاید در آن تابش آفتاب — نشیننده ایمن بماند زتاب
زباران زیانش نیاید بروی — چه راهش توان بست ار چار سوی
یکی پالکی بهر آنسر فراز — طراز یده بهتر زچینی طراز
بیاورده کردند اورا سوار — نوردیده شد از میانه غبار
بلشکر گه انگریزان زراه — چو آمد بزرگان هندی سپاه
تنی چند از بهر دیدار اوی — سوی خرگه او نهادند روی
کسی راز آزرم نمود روی — از ایشان یکی بد پراگنده گوی
بنام ارچه احمد بد آن پهده — بده ناستوده بخو چون ده
ز انگریز یه مرد نا استوار — بپرسید برده خوشامد بکار
که آن پی پی نو رسیده کجاست — بسویش مرا ره نمائید راست
مرا آرزو دیدن روی اوست — گدامی سرا پرده مشکوی اوست
چو مردان انگریز یه این سخن — شنیدند زا مرد کمتر ززن
برآشفته بسیار زان گفتگوی — بتلخی و تندی بدو کرده روی

بگفتند کای شوم دیوانه مرد — نگوید سخن هیچ فرزانه مرد
نزد یک دانا نباشد روا — که گوید بدینسان سخن ناسزا
زبانت زیهوده گفتن ببند — نباشد نزد یک ما این پسند
نهی تو جوانمرد را نام زن — نه مردی برو لاف مردی مزن
بمیدان بود او سرافراز شیر — نه مانند تو بد دل و نادلیر
سرافشان گه رزم چون اژدهاست — زرافشان ببزم همچو ابر سخاست
بخورشید پیوند گر از روی کین — زرستش نتابد بروی زمین
چو خشم آورد گاه پیکار و جنگ — بدرد بچنگال چرم پلنگ
پیازد چو در رزم دست نبرد — سر شیر گردون بیارد بگرد
گشودن بهر زه درآیی زبان — بود گر پسندیدهٔ هندیان
نبود نزد فرهنگیان فرنگ — چنین ناسزاوار گفتار تنگ
زبس سرزنش یاوه گوینده مرد — چو مرده ابر جای خود گشت سرد
سرافکنده از شرمساری بپیش — خجل گشته از خام گفتار خویش
برفتن چو برخواست از جایگاه — کس از خشم نفکند بروی نگاه
چو مردم بیندیشه گوید سخن — فزاید ورا آب در انجمن
چو نبود پسندیده و سخته گوی — بهر جا رود کم کند آبروی
بپایه بد احمد اگرچه بزرگ — بدیدار مردم فراوان سترگ
ز دانش نبودش چو مایه بدست — بیک گفتهٔ خام شد خوار و پست

فرستادن میجر کرنایک شتابرای را بنزد پادشاه بطلب مصالحه و مراجعت او بی نیل مقصود

ز میدان چو بگریخت نامرد شاه — بیامد همان مرد اندر پناه
سرافراز کرنا یک نامجوی — ز شادی چو خورشید افروخت روی
بمیدان گه رزم فیروز گشت — ز فرخندگی گیتی افروز گشت
بدید انکه هر دم بمرز بهار — تباهی پدید آید از شهریار
بیاید بآویزش و رزم و کین — لگدکوب گردد سراپا زمین
شود تلخ چون زهر کام جهان — رسد مردمان را فراوان زیان
ازو آشتی جست باید مگر — زمانه شود ایمن از شور و شر
ورا گر نماید خرد یاوری — بیکسو گرائیده از داوری
ره داد گیرد ز بیداد پیش — جهان گردد آسوده آسوده خویش
چو این آرزو در دلش یافت جای — ندیده کسی به ز آشتا برای
که باشد ورا انچنان دستگاه — گذارد پیامش بآیین و راه
مر او را ز نام آوران برگزید — کسی را سزاوار چون او ندید
بگفتش ز ایدر برو سوی شاه — رسی چون بدان نامور بارگاه
بگویش که ای خسرو دادکیش — مبادت بجز دادکاری همیش
جهان باد پیوسته بر کام تو — بدلها چو نقش نگین نام تو
امید انکه شاهنشه نامور — بپرداخته از رزم و پیکار سر
خرد کرده بر خویشتن پادشاه — پذیرفته زین بنده نیکخواه
سپارد سپس زین ره مهر و داد — شمارد گذشته چو در دشت باد
شد از کینه بنگاله کشور تباه — خورد خون مردم بهامون گیاه
در و دشت پر دست و پا بست و سر — نیابد پی مور راه گذر
سزد از تو ای شاه خورشید چهر — گذشته ز کینه گرایی بمهر

بخشایش نامجو شهریار — دو لشکرز کوشش شود رستگار
ثناسان شود مردم پیشه ور — بیابد کشاورز از ورز بر
چو خوشنود گردد بدین شهریار — به پیمان کند آشتی استوار
سپس زان چو فرمان دهد پادشا — زسر در ره بندگی کرده پا
رهی وار بسته بخدمت کمر — بیاییم بسایم بدرگاه سر
بود آنچه شه را بدل کام ورای — برآید بفرمان برتر خدای
شنیده سخن رای بارای و هوش — همه را چو دُر جای داده بگوش
بیامد برشاه گردن فراز — باَیین شایسته بردش نماز
بخوانده برو نام یزدان پاک — بپشاد پیشش چو سایه بخاک
بپاورده انجام رسم نیاز — در دُرج دُر سخن کرد باز
برآورد راز نهان از نهفت — بدل آنچه پیغام بودش بگفت
بگفت یکی مرد وارونه رای — شنیده نپذرفت گیتی خدای
بهرجا بد آموز بگشود راه — زپیدانشی کار سازد تباه
بداندیش کو در توان بود پیش — نمود از پی آشتی دست پیش
شکفت انکه برتافت رخ ناتوان — سبک کار نمود بر خود گران
چو نیک اختری آمدش پیش در — بروپش فروبست راه گذر
بانجام گشته پشیمان زکار — بشود خویشتن آشتی خواستار
فرستاده گفت ایشه نامور — مپیچان ازین رای فرخنده سر
مکن خوار خود را و باز آر هوش — مده ره سخنهای نادان بگوش
بجوید کنون آشتی انگریز — نهان درمیان کرده تیغ ستیز
بهمود ه از پای امید راه — رهی وار آید بدین بارگاه

اگر شاه نپذیرد آنرا بداد — فراوانش این روز آید بباد
سپس زین اگر خسرو پرهنر — سوی مهر خواهد شود ره سپر
همانا که انگریزیه آن زمان — نگردند با شاه همداستان
پشیمانی و خواری آید بپیش — نه کم بلکه بسیار و اندازه بیش
سخن آنچه گفتم گزافه مدان — تو خواه سود پند ار خواهی زیان
بژرفی پندیش از راه هوش — ببین دیو بهتر بود یا سروش
پسند دره آشتی کردگار — کند کین کزین دیو وارونه کار
بشه آنچه او گفت بد سودمند — بنزد خردمند دانا پسند
زمانش چو بد دست نابخردان — همه خوار دانست گفت ردان
فرستاده برگشت از پیش شاه — چو نزدیک میجر بیامد زراه
شنیده سخن سر بسر بازگفت — نمود آشکار آنچه بد در نهفت

راضی شدن پادشاه بمصالحه و طلبیدن رای شتابرای را پیش خود و استحکام یافتن مبانی صلح و رفتن میجر کرنایک بحضور و رفتن شاه بپتنه

سراز آشتی چون بپیچید شاه — بگفت بد آموز وارونه راه
فرستادهٔ میجر سرفراز — بنومیدی از پیش گردانید باز
ز فرزانه مردم یکی هوشمند — برشه بیامد پس از روز چند
شد آگه که کرنایک جنگجوی — سوی آشتی کرده از جنگ روی
فرستاده فرستاده بد سرفراز — که کوته کند رنج گشته دراز
بگفتار نابخردان سپاه — بکج اندر سوی راستی رفت شاه

بگفتش که ای شاه برتر منش تورا اگرچه نبود سزا سرزنش
ولیکن بدین رای نا سودمند که از سست رایی نمودی پسند
بخود روز روشن نمودی سیاه بباید تورا خواند دیوانه شاه
تو اناچنین دشمنی کو بجنگ زخون دشت سازد چو مرجان برنگ
بسی آزمودی ورا در نبرد زهامون رساند بخورشید گرد
هرانگه که رفتی بهر ستیز ندیدی از و بهره جز از گریز
بهر جنگ زاستاد طوسی نژاد نیامد جز این پت هیچت بباد
بدل گفت چنگش که اکنون گریز به از باتن خویش کردن ستیز
ندارد زتو هیچ دشمن هراس بباید تورا داشت ازوی سپاس
که جوینده آشتی شد بخست زتو کشور و تخت و افسر بخست
چوشنید گفتار فرزانه مرد پشیمان شد و کرد رخساره زرد
بدانست کو راست گوید همی بجز نام ننگش بجوید همی
زدل یکسره دور کرد جفا بصد آرزو جست راه وفا
بپیغام و نامه جهان کدخدای برخویشتن خواند اشتابرای
مرانرا که بدرانده از پیش خویش بخواند و ستودش زاندازه بیش
بدو گفت کای رای بیدار مغز بدی آنچه آورده پیغام نغز
نگفتی گزافه سخن جز که راست بیاری بجا گر کنون آن رواست
پذیرم سپاس از تو آزاده خوی فراوان بیابی زمن آبروی
شنفت و پذیرفت و برگشت زود بمیجر بگفت آنچه از شه شنود
بدین مژده شد شادمان نامور زپشته سوی شاه بنهاد سر
چو آمد بنزدیکی بارگاه پیاده شد از اسپ و پیمود راه

برسم پرستار بردش نماز — ستودش فراوان زروی نیاز
چو پرداخته شد ز آفرین سرفراز — سر درج امید بمود باز
سخن رفت از آشتی درمیان — میان وی و شهریار جهان
هر آن آرزو کرد خسرو پسند — پسندید کرنایک ارجمند
بگفت آنچه میجر پسندید شاه — شد از خار کینه بپرداخته راه
برین بر نهادند انجام کار — سوی پٹنه آید جهان شهریار
دو دشمن سر از کینه پرداختند — بهم همچو شیر و شکر ساختند
بسی ناخردمند و ارونه راه — بپازرده رفتند از پیش شاه
تپان همچو بر تیز آتش سپند — نکرده مر آن آشتی را پسند
سوی پٹنه رفتن چو شه شد سوار — ز راه ادب میجر نامدار
پیاده ز سر برگرفته کلاه — روان گشت پیش سواری شاه
بدینسان چو یک میل آمد بسر — بفرمود خسرو دادگر
ابر ابرش کامزن شد سوار — همیرفت خود پیش و پس شهریار
سپاهی که بود ویژهٔ پادشاه — به پٹنه چو بسیار کم ماند راه
بجائی پر از سبزه و آب رود — بفرمان خسرو بپا مد فرود
چو آمد به پٹنه خداوند تخت — اباچندی از مهتر نیک بخت
بباغی چو فردوس آمد فرود — خود و مهتران سپه هر که بود
هر آن نامداری که بوده بشهر — کش از آب و از جاه بود دستبهر
ز پٹنه خداوند تاده خدای — ببهر پرستش شده رهگرای
بدیدار خسرو شده سرفراز — نهادند بر خاک روی نیاز
فشاندند بر تارک تاجور — فراوان ز روسیم و در و گهر

پیک رای زپای میجر جهان | بیاسود و شد شور و فتنه نهان
بزرگان بدیدار شاه جهان | چو گشتند خرم دل و شادمان
بیاسوده شه نیز از رنج راه | بشد باز آنجا که بودش سپاه

آمدن میر قاسم خان به پتنه و ابا نمودن از رفتن بحضور شاه در لشکرگاه و آمدن پادشاه حسب الصلاح میجر کرنایک نیکخواه در پتنه

بقاسم چو از آشتی شد خبر | دلش گشت از بیم زیر و زبر
چو آگه نبد او که با شهریار | چه سان شد ره یگدلی آشکار
چه اندر میان رفت پیمان و بند | وز اسود باشد ازان یا گزند
نموده ز خود دور آرام و خواب | شب و روز فرسوده زین در کاب
بشبگیر و ایوار و پیگاه و گاه | بیاسوده در راه خود با سپاه
به پتنه فرو کرد بار و بنه | فراوان سپه بود نی یک تنه
در آشتی کوفت چون انگریز | گذشته زناورد و جنگ و ستیز
وز انیز شد آشتی ناگزیر | چو انگریز را بود فرمان پذیر
ببایست رفتش بدرگاه شاه | سر بندگی سود بر خاک راه
بُد شاه در لشکر خویشتن | برتر ز رفتن بجز انجمن
مبادا شه از خشم و جوش جگر | بگیرد زمانش بپاره بسر
و یا چون گنه کار برگشته بخت | سراپا ببسته بزنجیر سخت
فرستد بزندان و تاریک چاه | نه پیند بروز و نه شب مهر و ماه
و یا از ره کبر و باد و غرور | زشه خویش دیده فراوان بزور

چو بازوی تیموریه بود سست — نبد هیچگون کار ایشان درست
ز شاهی همی مانده بد نام و بس — نرفتی بفرمانشان هیچ کس
چو شاهان شطرنج بی پا و دست — نموده بر اورنگ شاهی نشست
بنامی دل خویش بنموده شاد — که در هند شاهیم و بابر نژاد
شده غره بر کشور و مرز بنگ — پرستاری شاه دانسته ننگ
سر خویش آموده از باد و دم — ندانسته خود را از و هیچ کم
ز خود بار فرمانبری کرده دور — جز افسار و پالان چرد چون ستور
شکسته رکیب و گسسته مهار — مراغه زند خویش در مرغزار
نگردید خستو شدن پیش شاه — بشد خسته از رفتن بارگاه
یکی چاره بنمود انگریز نغز — که شاید ز مردان پیدا ر مغز
میان وی و شاه فرخ نهاد — میانجی شد و راه فرخ گشاد
ز لشکرگه خویشتن شهریار — خرامد سوی پتنه گشته سوار
بکوتی انگریزیه رنجه پای — نماید جهاندار فرخنده رای
بدانجای قاسم ز روی نیاز — بیاید برد تا جور را نماز
سر باد پیمای سوده بخاک — بپوزش روان از گنه کرده پاک
کمر در ره بندگی بسته چست — کند کار کشور سپس زان درست
بدانسان که بنمود انگریز راه — گزید و پسندید فرخنده شاه
برای نشیم شه نیک بخت — نهادند دو میز بر جای تخت
برومی پرند و بدیبای چین — بیاراسته چون بهشت برین
بگسترده گستردنیهای زر — سزای چنان سرور با گهر
چو نزدیک کوتی جهاندار شاه — بیاید ز خرگاه بسپرد راه

بزرگان انگریزیه سر بسر | اباشیر دل میجر نامور
ز سر برگرفته بآیین کلاه | پذیره شدندش پیاده براه
بدیده فروزان رخ شهریار | ز شادی چو گل کرده رخ در بهار
سواره بتخت روان پادشاه | بهمره بزرگان پیاده براه
چو نزدیک کوتی بیامد فراز | برآمد براورنگ دیبا طراز
بزرگان انگریزیه سر بسر | ستادند پیرامن تخت زر
سوی میجر از مهر کرده نگاه | نشستن بفرمود سالارگاه

آمدن میر قاسم خان بحضور پادشاه و خلعت ایالت هر سه صوبه یافتن و مقرر شدن مال گذاری

چو خسرو بر آن تخت بنشست شاد | تهی کرده سر قاسم از کبر و باد
گرفته بهمراه پیمر نثار | زر و گوهر و جامه شاهوار
خز و اطلس و مخمل رنگ رنگ | جز آن نیز کالای چین و فرنگ
روان گشت و آمد بدرگاه شاه | سر بندگی سود بر خاک راه
چو از آستانه جبین نیاز | برافراخت بنواختش سرفراز
بگفتار هموار و آوای نرم | بپرسید و شست از رخش گرد شرم
میانجی شده میجر نیکخواه | یکی نغز و شایسته بنمود راه
که قاسم بفرموده شهریار | طرفدار باشد ببنگ و بهار
بلندی پذیرد ز شه نام اوی | روا در سه صوبه بود کام اوی
بود از سوی شاه نز سوی خویش | بدارائی و مرزبانی همیش
فرستد رهی وار بهر خراج | ز کشور بگنجینهٔ شاه باج

شمرده بهر سال سیمین درم — از آن یک پشیزه نه بنموده کم
درست هر یکی در عیار و محک — بباید بود پیست با چار لک
برین گفته همداستان گشت شاه — یکی نغز فرمان نبشته براه
بپاراسته خلعتی زر نگار — یکی سلک از لؤلؤی آبدار
ببخشید و افراختش سر بماه — نمودش ابر بوم بنگاله شاه
چو دشمن نبودش بجز شهریار — که بایست کردن بدو کارزار
گرفته زمام بزرگی بدست — بپاسود و شادان و ایمن نشست
همه کارها دیده بر کام خویش — چموشِ زمان جهان رام خویش
فزودش غرور از جوانی و جاه — فراوانی لشکر و دستگاه
شد از بادهٔ کامرانی زدست — سیه مست چون مردم می پرست
بچشم بزرگی نمیدید کس — بزرگی بخود بسته دانست وبس
اگرچه برافراشتش شهریار — ز فرمان پذیریش میداشت عار
ز نامش نمودی دل خویش شاد — شمردی پرستاریش عیب و ننگ
نکردی نبرد یک کش آشکار — طرفداری خویش از شهریار
نگفتی منم بندهٔ پادشاه — از و یافتستم بزرگی و جاه
بجز خویش نشمرد کس را بکس — بدانست کس خویشتن را وبس

رفتن پادشاه حسب الطلب وزیر الممالک نواب شجاع الدّوله بهادر و افاغنه از پٹنه بطرف دهلی

نمودم ازین پیش من آشکار — بدست یکی بندهٔ نابکار
به بیداد چون کشته شد بابشاه — بجای پدر شاه آراست گاه

برابدالیان انکه بدشهریار — نشیمنگهش بود درقندهار
فرستاده بُد نامهٔ پُرزراز — نبشته زهرگونه درو ی نیاز
ندیده بجز او مددگار خویش — ازو یاوری جسته درکار خویش
بنیروی یاری آنسرفراز — دهد خواست شاهی خود را طراز
کشیده سراز بندگی بندگان — شوندش دگره سرافکندگان
ورا شاه دانسته برخویش باز — برندش برآئین شاهان نماز
مگر آیدش آب رفته زجوی — بیابد گل خسروی رنگ وبوی
چو دست خود اندر مهی دیدنست — زدست کسان دگر بازجستست
شده مهربان شاه ابدالیان — پذیرفته امید اورا بجان
شجاع دلاور که ازدیر باز — بدستوری هند بُد سرفراز
وزارت بدو بد زگاه پدر — رسیده زشاهان بابر گهر
بدُش کشور اوده ارامگاه — نبُد کم زشاهان بگنج وسپاه
بگیتی همه کار او بد درست — مگر عهد او بود بسیار سست
سوی خویش آنرا که دادی پناه — نمودی مر اورا بخواری تباه
زافغان هرانکس که بدنامور — بهندوستان بانژاد و گهر
بجیب و فاکیش فرخنده راه — که بُد شاه فرخنده را نیکخواه
بُد او برگروه سپله بزرگ — گرامی بنام وبپایه سترگ
بهریک یکی نامه استوار — فرستاد احمد شه قندهار
پذیرفته اورا بشاهنشهی — پدرکشته را بوده یکسر رهی
نشانده مر اورا بجای پدر — سر موز رایش نه پیچید سر
بهریک چو نامه بپایند فراز — بخواندند برنامه بُرده نماز

پذیرفته فرمان آن نامور — نهادند بر خط فرمانش سر
بقرص زر و سیم چون مهر و ماه — زده هر یکی سکه بر نام شاه
بمنبر چو بر چرخ اختر خطیب — برآمد بصد شادی و فرّ و زیب
بشیوا زبانی ابر شه درود — بخطبه بخواند و بیامد فرود
سران نامه با هدیه و با نثار — نمودند روان سوی نوشهریار
بخواندند او را سوی تختگاه — ز پتنه روان گشت فرخنده شاه
نماندش بینگاله چون هیچکار — شده شاد از داد پروردگار
بُنه راست کرد و سپه برنشاند — برفتن شب و روز چون باد راند
بهمراه او میجر نامور — روان گشت از مهر بسته کمر
گرامی چو بُد نزد او شهریار — همی رفت تا حد مرز بهار
براندند عنان در عنان پی بپی — نبوده جدا یکزمانی ز وی
گه بازگشتن بدو تاجور — بگفت ای نکوخواه فرخ گهر
بدانستان که باشد سزاوار گاه — نویسید نامه بآیین و راه
بخواهید دیوانی مرز بنگ — ببخشم شمارا نکرده درنگ
باودیسه و بوم بنگ و بهار — بباشید دستور و فرمانگذار
جز این نیز هر گونه امید و کام — سپارم چو خواهید در کف زمام
هران خواهشی کان شمارا هواست — یکایک نزدیک ما آن رواست
مر آنرا که اندک بود هوش یار — نجنبد بر این بخشش شهریار
بینگاله انگریز خود شاه بود — گذشته سرش برتر از ماه بود
نشانده طرفدار از سوی خویش — روا حکم او بود از شاه پیش
بجز او ندانست کس شاه کیست — خداوند تاج زر و گاه کیست

نبودش بشبه هیچگونه نیاز بهر آرزو بود دستش دراز
بفرمودهٔ خسرو قندهار بخواندند مردم وراشهریار
کدوی سرش زیبداده بتاج بتخت اندرش شاندند چون شاه عاج
نباشد بنیروی خود هر که شاه وراجایگه گور بهتر زکاه
چه خوش گفت فرزانه هوشمند شود از هنر نام مردم بلند
بود مایهٔ سرفرازی هنر نگردد سرافراز کس از گهر
خرد باید و رای و فرزانگی دلیری و گردی و مردانگی
گه رزم چون اژدهای دژم بگدم بداندیش سوزد بدم
ببزم اندرون همچو ابر بهار ابر جای ژاله کند در نثار
گرامی بدینسان شود مرد خوار نژاد و پدر هیچ ناید بکار
کسیکو بنازد بنام پدر چو خردل کند خوش با فارزر
نیاگر کسی را بود هوشمند بماند ازو باز نام بلند
نبیره که فرزانه نبود برای بود نزد بخرد کم از چارپای

گزارش خواسته اندوختن میر قاسم خان و سلوک رام نارائن بطریق خدعه و مکر با ناظمان سابق و میر قاسمخان

چو قاسم شد آسوده از سوی شاه بجسته بآگندن سیم راه
بدانسانکه از کاردران خویش ازین بیش اندوختنی اندازه بیش
سپه را زخود کرد خوشنود و شاد باندازه روزی هرکس بداد
تهی گشته گنجینه بنمود پر بجای درست زر و سیم در
بنزدیک هرکس گمان برد سیم کنون نیز بستد بتهدید و بیم

نهان پیش هر کس که دانست زر
بدانسانکه معدن بکاود تبر

بکاوید و آورد یکسر برون
نموده دل زر خدا پُر ز خون

چو بُد رام نار این از دیر باز
به پتنه بفرماندهی سرفراز

ز گاه علی ویردی نامدار
بدعت اندرش بود مرز بهار

ز گیتی چو بگذشت آن نیکخوی
بکشور بسی فتنه نمود روی

هر آنکس پس از وی طرف دار گشت
باندک زمان روز او تار گشت

ز پتنه خداکس نیارست جست
حساب بر و بوم و کشور درست

چو در کربزی بود استاد کار
سپردی ره بندگی آشکار

گهانی نهر کس رسانیده رنج
چو قارون شده بود اگنده گنج

چو قاسم بنگاله شد شهریار
نماندش ز دشمن بره هیچ خار

بُد آگه چو از کار او سربسر
که دارد بجز وار و قطار زر

نبودش شب و روز آرام و جوان
کشیدن وراخواست پای حساب

بسائیده دندان بسوهان آز
دهن باز کرده بسان گراز

فشردن همی خواست او را گلو
برد در گلو استخوانش فرو

کشد از تنش پوست چون از بره
رباید از و خواسته یکسره

چنانکه چو دریوزه گر در بدر
بگردد برهنه تن و پا و سر

بر و شک سازد جهان فراخ
بزندان دهد جاش بر جای کاخ

ز دفتر کند نام هستیش پاک
سپارد تنش را بتاریک خاک

چو بودش بسر سایهٔ انگریز
نیارست کرد آشکار ایستیز

بُده تکیه گاهش بیام بلند
از و بود کوتاه دست گزند

بُد از آتش خشم گرچه کباب
مدارا و نرمی نمودی چو آب

بسینه نمودہ نہان کینہ را | بدل داشت کان گرگ دیرینہ را
برو باہ بازیش بردہ ز راہ | بپند از دش سر نگونہ بچاہ
یکی نامہ بنوشت سوی پسر | چو مہر فروزان بچارم سپہر
بود با تو جان و تن و دل یکی | ندانم ز خویشت جدا اند کی
ندیدم چو چہر تو از دیر باز | بدیدار تو ہست پیمر نیاز
چو نامہ بخوانی بہ پتنہ مپای | سوی مرشد آباد شو رہنمای
گوارا نمودہ بخود رنج راہ | بمن باز بنمای روی چو ماہ
بہمہ حساب خراج بہار | بپاورز کہ بنود بمن آشکار
چہ مایہ بہر سال آید خراج | بدستت ز سوی گذارندہ باج
گر از نا دکشور دہی آگہی | سپاسی فراوان بمن بر نہی
بدان خویش کامہ چو نامہ رسید | بہر حرف بیشش ز خامہ رسید
بدانست او را بدل ہست کام | بود زیر این دانہ پوشیدہ دام
بدین چرب گفتار و شیرین سخن | کہ افگندہ از راہ دستان بمن
بخواہد مرا آوریدہ بدست | کند ہمچو خاک و چو خاشاک پست
کشیدہ ز تن پوست مانند سیر | بچنگال مرگم نماید اسیر
ندیدہ مرآن نامہ بر آرزوی | ز رفتن بہ پیچید رخسار و روی
چو پیوستہ بد کار او ریو و رنگ | بدستان و چارہ بیازیدہ چنگ
نمیخواست کس را نماید شمار | مگر پردہ اش بر نیفتد ز کار
ازین رہ میان وی و شاہ ننگ | برون آشتی در درون بود جنگ
گذشتی بگرگ آشتی روزگار | نگشتی زدودہ ز دلہا غبار
نبودہ گہی ایمن از ہمدگر | بپرہیز بردہ زمانہ بسر

خداوند پتنه بانجام کار — به پیش آمدش سختی روزگار
زبس خشم و کینه سپهدار جنگ — چو هنگام فرصتش آمد بچنگ
بسی رنج و تیمار بروی گماشت — ستد باز چیزیکه در دست داشت
فراوان پسندیده بروی گزند — فگندش بتاریک زندان و بند

متفق بودن شمس الدوله هنری و نیسیتارت در استیصال رام نارائن با میر قاسم خان و اتفاق کرنل کوت و میجر کرنایک در استقلال رام نارائن و نامه نوشتن بشمس الدوله

چو بشنید شمس دوله زروزگشت — بمهر طرفدار بنگاله چست
بخشیده بودش بلندی و کام — بکشور درش ارجمندی و نام
بهر کار خوبی او خواستی — بخوبی همه کارش آراستی
هران سختیی کش رسیدی فراز — نمیداشت زو یاری خویش باز
زمانه همی خواست بر کام اوی — بفرخندگی برشده نام اوی
به پتنه بدانگس که کوتی خدائے — به پتنه خدا بود وارون برای
به پیدا درفتن برو بود شاد — سپردی بقاسم ره مهر و داد
روا خواستی در جهان کار اوی — درخشان چو خورشید بازار اوی
ببنگاله اندر مسیحی گروه — که بودند با جاه و آب شکوه
هویدا شده از ره رشک جاه — دو اندیشه ورای و آئین و راه
دو سویه شده او فتاده بهم — چو شیران پرخاشجوی دژم
همی جسته مریگد گر را شکست — بدانسته از خویش در پایه پست

یکی را که کاری نمودی پسند — نبزد دگر بود نا ارجمند
به پیش یکی آنچه بد استوار — مر آنرا شمردی دگر سست وخوار
فکندی بکس گر یک از مهر چشم — بدیدی ورا دیگر از چشم خشم
بنامه ازین پیش کردار کوت — گذشته که بوده چگون کارکوت
دلیر یکه باخوار مایه سپاه — بُده سوی اوده به پیموده راه
بپایه بُده میجر آن نامجوی — چو از هند بانکلند بنهاد روی
فتاد اندرا نجای کارش پسند — شد از میجری پایهٔ او بلند
شده میجر آمد بکلکته باز — به پٹنه از آنجای شد سرفراز
بدانجای کرنایک نامور — که در میجری بد فرازنده سر
بفرمان او انگریزی سپاه — بهر کار بودست پوینده راه
چو کوت آمد آنجای لشکر همه — نهادند سر بر خلش چون رمه
همان میجر از مهتری گشته پست — دو یم کرسیش گشت جای نشست
بفرموده کرنل نامدار — ورا کرد بایست هرگونه کار
اگرچه بلغزید پایش زجای — ز فرمان پذیری نلغزانده پای
بهر کار در آشکار و نهان — بکرنل بُده یکدل و یکزبان
بجان پرز مهرو بدل نیکخواه — بنیکی مر او را نمایند راه
پذیرفته بُد نزد کرنل سخن — هر آنچ او بگفتی ز سر تا بین
به پٹنه خدا بوده این هردوان — نکالنده نیکی و نیکوگمان
ره مهر پیموده با او بجان — زیان ورا دیده بر خود زیان
ز آسیب نواب پُرکین جگر — ورا پاسبان بوده همچون پسر
سوی شمس دوله که سالار بود — بدو باز گشت همه کار بود

یکی نامه کرنا یک سرفراز — فرستاد و در وی چنین راند راز
که مر کمپنی را بروز نخست — بدانگه که شد عهد نامه درست
چنین رفته پیمان به پٹنه خدای — ببنگاله تا هست کوتی بپای
ورا بوده انگریزیه پشت و یار — بهر بد که پیش آردش روزگار
نگهبان او بوده و پاسبان — بدارند ایمن ز هر گون زیان
بدو گر طرفدار بنگ و بهار — چه پنهان و پوشیده چه آشکار
سگالیده از زشت رایی گزند — بجور و به بیداد تازد سمند
بخواهد سر آرد برو بر زمان — رساند و یا هیچگونش زیان
ورا باز دارند زان زشت کار — بر عهد و به پیمان بُده استوار
چو این نامه آمد سوی سرفراز — هویدا برو گشت بنوشته راز
ازو چون دلش بود پر از غبار — ندانسته گفتار او استوار
برابرو ز بس خشم افکنده چین — فزودش به پٹنه خدا خشم و کین
همی خواست او را کند خوار و پست — برانگیزد از جایگاه نشست
بکام دل قاسم بدسگال — کند خاک و خاکش کند پایمال
یکی نیش بُد خورده از اژدها — پزشک آمدش تا نماید دوا
بدو داد پازهر گشتش چو زهر — نبودش چو از اختر نیک بهر
چو وارونه بُد بخت پٹنه خدای — فزون گشت درد تنش از دوای

نامه نوشتن میر قاسم خان و استیذان طلبیدن از شمس الدّوله در باب محاسبه خواستن از رام نارایِن و راضی شدن شمس الدّوله

پیاپی هم از قاسم کینه جوی — پر از لابه نامه رسیدی بدوی
بکجی سر از راستی تافته — کج و راست پیمر بهم بافته
یکی راست گر بود صد بد دروغ — بنیرنگ و دستانش داده فروغ
بیارم همه گر درین نامه باز — سخنهای بی سود گردد دراز
نیوشندگانرا ازان سودنی — بگوینده هم هیچ بهبودنی
نبشتی بهر نامه آن چاره گر — پذیرفته ام انچه با نگریز زر
بجز اهم که سازم بزودی ادا — کنم از غم وام خود زارها
گمان نیست کز هیچ جای دگر — پاید بدست اندرم سیم وزر
مگر انکه نزدیک پتنه خدیو — که چون دیو کارش فرمیست دیو
بود چند ساله خراج بهار — که نبود بکس برهوید اشمار
ازو چند ره گرچه جستم حساب — نه بر راستی باز گوید جواب
بدستان و چاره نکوهیده کیش — سیه کاری خویش پوشد همیش
برون کرده از خیبر حکم سر — نه دفتر فرستد به پیشیم نه زر
زخامی آن پخته در رنگ و ریو — بگردون زمردم رسیده غریو
زبیداد او گشته کشور تباه — بکشور نشین بر و زگشته سیاه
بباشد بجز این در دلم آرزوی — زدستان و چاره بپیچیده روی
ره رستگاری گرفته به پیش — بگذشته ره رستگاری خویش
جدا کرده از خویشتن دیو آز — نماید بمن دفتر خویش باز
نخواهم که داده زکف راه داد — بگیرم ازو یک پشیزه زیاد
بمن هیچگون نسپرد راه راست — سپردن ره راست گر پیشه راست
چو دارد بسر سایه انگریز — مرا دست کوته بود از ستیز

ندارم برو هیچگون دسترس — که دارد پناهی چو انگریز کس
اگر نسپرد او بمن سیم ساو — نه بینم ببازوی خود زور و تاو
که یازم بتوزم پشیزی زوام — زگردن کنم پاره از وام دام
کم و بیش من سر بسر پیش اوست — ببند گران بد اندیش اوست
من از بینوائی بصد گونه رنج — بمانم بود او خداوند گنج
مرا یک خزف پاره نبود بکف — کف او پر از دُر بود چون صدف
پی یکدرم من به تیمار و غم — بود نزد او توده توده درم
بخواهم ز تو مهتر سرفراز — بمن از ره مهر بخشی جواز
که از وی بگیرم شمار خراج — کزو روز بر من چو شب گشته داج
بجان گر ز انگریز دارد امان — ز من هم امانست او را بجان
هران خواسته نیز کان ویست — بر آن بند و مُهر و نشان ویست
ندارم بدان خواسته هیچ کار — نیارم از آن خود اندر شمار
بجز بهر خود زو نیم خواستار — مرا با زر و جان او چیست کار
بدین نامه ار پخته گر بود خام — دل شمس دوله بدو گشت رام
ز عهد و ز پیمان بگرداند روی — خداوند پتنه سپارد بدوی
بجوید ازو کام دیرین خویش — چنانچون بخواهد کشد کین خویش
چو آید بدست اندرش خواسته — شود همچو زر کارش آراسته
دهد کمپنی را پذیرفته زر — شود کمپنی را فزون زیب و فر
بگیتی که و مه هر آنکس که هست — دهد راه داور پی زر ز دست
بصد سالیان یک کس از صد هزار — پدیدار آید خدا خواستار
بجانش چو همراز شد دیو آز — ز مردی و مردانگی مانده باز

نموده فراموش عهد و وفا — بجای وفا برگزیده جفا
بشسته ز زنهار نامه درست — پی خواسته قول و پیمان شکست
فراوان میان مسیحی گروه — که بودند با همدگر کین پژوه
درین باره شد گفتگوها دراز — جداگانه بسیار راندند راز
پسندیده هریک دگرگونه راه — شنیدند و گفتند تا چند ماه
بشد شمس دوله بانجام کار — بکام دل خویشتن کامگار

مسلط شدن میر قاسم خان بر رام نارائن و منسوبانش و مقید و مصادرت نمودن بانواع مزاحمت

سنه ۱۱۷۱

زماه ششم بود رفته شمار — یکی روز افزون رشش در چهار
چو بدشمس دوله پژوهنده زر — به پٹنه خدانیز پرکین جگر
بگونسل بد و هرکه بدهم نشست — بپاورده دلهای ایشان بدست
کشیده سوی خویش آنهمرهان — بخود ساخته یکدل و یکزبان
بدو کوت و کرنایک پاکرای — به پٹنه دو بازوی پٹنه خدای
وراهر دو از مهر دل نیکخواه — نرانده بر و هیچ رای تباه
شکسته دو بازوی او رانخست — زنیرو نمودش کمرگاه سست
بکلکته مرهر دو انرا بخواند — چو پٹنه از ایشان بپردخته ماند
خداوند پٹنه چو ببره بگرگ — سپرد آن بدستان و چاره بزرگ
چو گرگ درنده برو یافت دست — بچنگال شاخ و سرونش شکست
بدش چون زرو سیم شاخ و سرون — بهرجا نهان بود کرده برون
ارو باز بستند به بیداد و زور — فکنده بزندان تیره چو گور

بچوب و شکنجه بزنجیر و بند — گزند آنچه آمد دلش را پسند
رسانیده تیمار و رنج دراز — زنهان و پوشیده زو چشم باز
چو بگرفت زو خواسته سر بسر — چنانکه نماند هیچ چیز دگر
برآورد از خان و مانش قفیز — بجز پوست بر تنش نگذاشت چیز
بشکوید بدش هر که پوشیده روی — بکاویده پا تا بسر مو بموی
همه را بداده بجان بیم و باک — بجاروب تاراجشان رفت پاک
چو زینکار پرداخت بیداد گر — به بیداد خویشانش نهاد سر
همان هر که بوده ورا پیشکار — ویا انکه نزدیک او داشت بار
گرفته همه را ز بر نا و پیر — ببند و بزندان نموده اسیر
براندوه برایشان ز هر گون ستم — روا داشته رنج و تیمار و غم
شده با جفا همدم و یار و دوست — همه را بگار جفا کنده پوست
همه را برانداخته خان و مان — نمانده برایشان بجز نیمه جان
ببسته بزنجیر و غل دست و پای — بخواری فکنده بزندان سرای
بده گر گنه کار گر بی گناه — چو شب روز کرده برایشان سیاه
نه بیند و بدیده نه مظلم ز آز — در مهر و آزرم کرده فراز
ز یزدان نترسیده و از رونه کار — پسند و خت سیم و زر بیشمار
ندانسته اندازه اش هیچ کس — بجز راز دان داور دادرس
نگارش چنین کرده نامه نگار — نیامد بکس گرچه پیدا شمار
ولیکن بدانمایه بد خواسته — کزان کار او گشت آراسته
سر آمد بر و روزگار نیاز — بشاهیش بخشید زیبا طراز
نمیرست سالار پتنه بجان — نمی یافت از دست جورش امان

ستمگر چو بنمود بیمر ستم — مسیحی سران گشته از وی دژم
پر از خشم گشته ز بیداد گر — ز بیداد گر گشته پر باد سر
ز کشتن نمودند او را رها — بجان ایمنی یافت از اژدها

اقتدار یافتن امیر قاسم خان بر مقتدران و سرکشان بنگاله و منتظم گردانیدن امور لشکر و ریاست و مستعد شدن مواد عناد با انگریزیه

ببنگاله بیمر زمیندار بود — که همواره شان سرکشی کار بود
زمیندار نزدیک هندی زبان — بود همچو در فارسی مرزبان
همیشه ز خودبینی و خودسری — کشیده سر از خط فرمانبری
رسیدی چو هنگام و گاه خراج — بدادی بسی کم ز اندازه باج
بنیرو بدی گر طرفدار بنگ — گرفتی از ایشان به پیکار و جنگ
بدی ناتوان گر ببازوی و تیغ — گزیدی پی باج دست دریغ
چو قاسم به پتنه خدا دست یافت — بدانسانکه میخواست دستش بتافت
فراوان بدست آمدش سیم و زر — بچرخ از بزرگی برافراشت سر
بسی مرزبانان گم کرده راه — که بودند با جاه و با دستگاه
چو او را بدیدند با تاب و توش — هشیوار و با رای و تدبیر و هوش
چو پتنه خداوند را کرد خوار — نمودش پراگنده و تار و مار
ابا آنکه انگریز بد یاورش — چه زشتی که ناورد او بر سرش
بهر یک بیفزود زین کار پند — بدیدند آماده بر سر گزند
شده پر ز اندیشه و ترسناک — غبار غرور از درون کرده پاک

تهی کرده از باد پندار سر — رهی وار بستند پیشش کمر
هر آنسر که از رای او شد برون — سرش جای دستار شد پر ز خون
جهان کرد بر خویش آشوفته — بجاروب تاراج شد روفته
باندک زمان گشت بنگاله شاه — خداوند گنجینه و دستگاه
ندانست کس گنج او را شمار — بنزدش درم گشت از خاک خوار
فراهم بیاورد سامان جنگ — بیاراست لشکر بداب فرنگ
سپه را درم داد و آباد کرد — همه را بداد و دهش شاد کرد
رخ از نیکنامی چو خور بر فروخت — بلشکر همه وام جعفر بتوخت
بیاراست کشور چو باغ بهشت — برانداخت بد آنچه آیین زشت
فزون شصت و دو گشته بر غین و ذال — زگاه مسیحای نیکو خصال — سنه ۱۷۶۲
زماه سیم مهر گیتی فروز — رسانده شماره دو و بیست روز
چنین شمس دوله نمود آشکار — بکونسل چو بنشست آن نامدار
که قاسم پذیرفته زر یکسره — زر بیغش و سیم پاک و سره
بپای وفا راه پیموده تیز — رسانید در کوتی انگریز
نه دینار مانده برونی درم — نموده ادا هیچ ننموده کم
چو از وام پرداخت سالار بنگ — بدش چون هش و دانش و رای و هنگ
باندیشهٔ ژرف بهر سپاه — بسی نیک بربست آیین و راه
که هر کس ز اندازهٔ جای خویش — نیارد نهادن برون پای پیش
بهر پایه هر کس که بد پایه ور — نیارست زان پایه کردن گذر
نه مهتر بکهتر توانست زور — نمودن اگر بود کهتر چو مور
نه کهتر ز مهتر بتابیده سر — بیارست کردن ز فرمان گذر

چو شد رسته جانش ز کار سپاه — به پیدایش مرز کرده نگاه
خرد کرده بر خویشتن رهنمون — کناره گزیده ز خرج فزون
نموده میانه روی اوستاد — بپرهیخت از آنچه بوده زیاد
بژرفی همه کار بگرفته پیش — زنا بخردی داشته دور خویش
بداد و دهش لشکر آراسته — فزوده بگنجینه درخواسته
شده کشور آباد و ایمن ز بیم — بجای گیا از زمین رست سیم
بیاسوده دهقان و بازارگان — هویدا شده سود جای زیان
همه کار زانسانکه باید بساخت — ز پروین سر فخر برتر فراخت
چو این توسن چرخ وارون خرام — گهی تند باشد بکس گاه رام
چو بیند دو کس را بهم دوستدار — دل هر دو سازد ز کین پر غبار
دو تن را چو بیند بهم کین گرای — شود شان سوی دوستی رهنمای
بیک گردش این گرد گردان سپهر — گهی کین هویدا کند گاه مهر
ببنگاله هر جا که بد انگریز — سر از بادهٔ کبر بنموده تیز
ره ناسپردن سپرده همه — بخیره سری پا فشرده همه
شمرده طرفدار را کم ز خاک — بشسته ز آزرم او دست پاک
نهاده بیکسوی پیمان و عهد — کبستو پسندیده در جای شهد
بهر جا و هر شهر بد شهریار — شمرده ورا خوار مانند خار
ندانسته جز خویش کس را بزرگ — بخوی و منش گشته بدتر ز گرگ
بهر گون گشاده دو دست ستم — دل مرزبان خون نموده ز غم
بگردون ز بیداد برده غبار — نمودند کین در میان آشکار
بکام وفا آنکه پیموده راه — نداده بدل راه رای تباه

بخیره

نجسته بجز مهر با انگریز | دلش پاک از خشم و کین و ستیز
بکین آوریده ز خوی تباه | بفرجام انگیختندش ز گاه
ز بوم و بر آواره و دربدر | بگردید تا روزش آمد بسر

نامه نوشتن بعضی انگریزیه مشتمل بر سخنان ناهموار بارباب کمپنی بانگلند و پاسخ رسیدن بعزل آنها و اعتنا نانمودن بپاسخ و نصب کردن میستر الس نامی بسالاری کوتی پٹنه و شرح بدسلوکیهای او با عملهٔ قاسمخان

گرامی ز انگریزیه چند تن | بکلکته بوده سر انجمن
یکی نامه سوی بزرگان خویش | نبشتند ز اندازهٔ خویش بیش
فراوان سخن اندران ناسزا | که نبود بنزدیک بخرد روا
نزیبد چنان نامه از کهتران | نبشتن سوی نامور مهتران
بانگلند نامه رسیده فراز | هویدا ز دل کرد پوشیده راز
بزرگان که بودند در کمپنی | برآشفته زان رای اهریمنی
بدینگونه پاسخ نبشتند باز | بکلکته چون نامه آید فراز
بما هر که بنوشت گفتار سرد | کزان جان ما شد پر آزار و درد
ز خدمتگذاری ما کرده دور | نموده بر ایشان جهان تلخ و شور
بدانسو نداده بماندن جواز | بدینسو بزودی فرستند باز
ابا انکه فرمان بدینگون رسید | کس آنرا بچشم بزرگی ندید
به پٹنه بُد انکس که کوتی خدای | خرد بود جان ورا رهنمای
بخوانده ورا سوی کلکته باز | بجای چنان مهتر سرفراز

زکونسل یکی مرد خود رای و کام — بکوتی خدائی گرفته زمام
الس نام آن مرد شوریده رای — سوی پٹنه شد در زمان رهگرای
بتندی بده همچو آتش بخوی — چو سرکه همیشه ترش داشت روی
بهنگام خوشنودی و گاه خشم — نه کهتر بدیدی نه مهتر بچشم
بتر بود از دیو وارونه راه — بایزد ازو دیو جستی پناه
چو در پٹنه جا کرد آن خیره رای — گمان برده مر خویش پٹنه خدای
همه کار کوتی گرفته بخویش — فراتر نهاده ازان پای پیش
بهر شهر و هر ده ز مرز بهار — بدانست مر خویش را کامگار
ز جائی بیامد یکی انگریز — نخست آتش فتنه زو گشت تیز
بهمراه افیون بیاورده بود — زره چون بفرضه بیامد فرود
بآیین ازو خواست عشار زر — نداد از ره کبر آن خیره سر
ز دادن چو سر باز زد فرضه دار — بفرضه درون بند بنمود بار
الس شد چو آگاه زین گفتگوی — چو آتش ز بس خشم افروخت روی
چنین گفت عشار نا ارجمند — که باشد کند مال انگریز بند
بخواری مر او را کشیده به پیش — بیفکند در بند و زندان خویش
بزنجیر بسته ورا دست و پای — نگهداشت چندی بتاریک جای
رساندش سپس زانکه بیمر گزند — سوی مرشد آباد با کند و بند
نموده بنزدیک قاسم روان — نبشتش که باید سزای گران
رسانی باین خام شوریده رای — که بنهد دگر ره باندازه پای
بفرضه چو مال آورد انگریز — نکرده پی باج با او ستیز
گر از کمپنی باشد ارزان خویش — بود در بها کم و گر هست بیش

گذارد که آرد زفرضه برون نپرسد از و هیچ از چند و چون

مقید نمودن میستر ایلس یکی از کارپردازان میر قاسم خان و فرستادن بکلکته

زپیشین شنو این سخن تازه تر برشتی زپیشین بد آوازه تر
بباغ وفا جای گل رسته خار دل دوستان کرد ریش و فگار
بشوربد گیتی و شد تلخ و شور شد از کام آسودگی شهد دور
ببنگاله شوره بیاید پدید که همچون نمک هست شور و سپید
بسازند باروت از ان هر جنگ بتندی بدرّد دل خاره سنگ
در آنجا چو افراخت انگریز سر دو دستش رسا گشت بر بوم و بر
خریدن نیارست جز کمپنی خرنده گدا گر بود گر غنی
بقاسم چنین بود پیمان و بند بدان مایه شوره که باشد پسند
نباشد برو بند راه خرید خرد انچه در کار او را سزید
به پٹنه یکی مرد بُد نامجوی فراوانش اندر جهان آبروی
بپایه گرامی بگوهر بزرگ پدر بر پدر نامدار و سترگ
زسوی جهاندار رنگ و بهار خرید آن گرامی سر نامدار
ایلس کز ره مردمی بود دور شنید و ازو باز بستد بزور
بجائیکه بد شورهٔ کمپنی نهاد آن جفا جوز کبر و منی
چو بگرفت کالا زکالا لاخدای گُل آهنینش نهاده بپای
سپس زانکه دادش بسی گوشمال ببسته دو دستش ببند دوال
به پیش زبانش بخسته روان سوی کلکته ساخت بسته روان

چو لشه لگد کوب گشته براه | بکلکته آمد بروز سیاه
چو کونسل نشست از پی بازخواست | همین شمس دوله بدو بود راست
چنین گفت با همنشینان براز | مرا و را سوی قاسم سرفراز
بباید فرستاد زین جایگاه | کزو باز پرسد بآیین وراه
گناهش شود گر برو آشکار | سزای گناهش دهند در کنار
نیالوده گر دامنش از گناه | نراند بر و هیچ بادا فراه
گه عهد و پیمان بروز نخست | دو سو یه چنین گشت پیمان درست
گر از بند گانش هویدا گناه | شود او پژوهد بداد و براه
نشاید که پرسد از و انگریز | چو پرسد شود آشکار استیز
با نگریز وابسته باشد چو کس | بپرسد از و باز انگریز و بس
چو پیمان چنین ست زاغاز کار | نشاید که آزا بداریم خوار
نیوشند کا زانیا مد پسند | سخن آنچه فرمود آن هوشمند
بُده با انس چون همه همزبان | طرفدار بنگاله را بد بجان
و را خوار کردن همی خواستند | نه از راستی پاسخ آراستند
یکی گفت کاین مرد نا استوار | گنه کاری او بود آشکار
زدن چوب باید و را بیگمان | نه پنهان نبزدیکی مردمان
رود چون برو آشکارا گزند | به پیوندد مردم بگیرند پند
دلها زما ترس یابد چو راه | دگر ره نیارند کردن گناه
دگر گفت آن به نماید بهوش | ببّریم از بُن و را هر دو گوش
همیراند هر کس دگرگون سخن | سزایی بفکند نو نو بین
ندانست انجام این گفتگوی | کزین خوبتر کار نمود روی

شنیدن میستر الیس انکه قلعه دار شهر مونگیر دو نفر مسافر را مقید نموده و لشکر فرستادن بجهه استخلاص آنها

سموم الیس گشت زانسان دژم را — که شد در بهار آشکار اختران
تنومند گر ناتوان بُد درخت — ز تندی و تیزیش افسرد خت
گذشته ز آزرم کشور خدای — هران بد گذشتی مر او را برای
بجای آوریدی نکرده درنگ — ندیده سوی نام نی سوی ننگ
زمان تا زمان آتش افروختی — نهال وفا را ز بن سوختی
شنیده سخن راست گر بند دروغ — نداده بپرسش مر آنرا فروغ
بجستی ز جا همچو از باد کاه — بدادی بخود خشم و پرخاش راه
بپا ور دکس پیش او آگهی — که از راستی بود یکسر تهی
دو تن را نگریزان سپار نده راه — نهاده دو دیده بدینسو براه
ز جایی بدینسوی آورده روی — حصاری که مونگیر شد نام اوی
چو ازره رسیدند انجا فراز — خداوند ژرف ساز کین دوساز
گرفت و بباره درون کرد بند — ندانم چه آمد بر آنها گزند
چو بشنید گفتار آن خیره گوی — بسوی پژوهش نیاورد روی
چو بر آتش تیز گشته سپند — با تش زده عهد و پیمان و پند
ز لشکر تنی چند نوخواسته — باین پیکار آراسته
فرستاد تا رفته اند حصار — بپا رند نزدیک او به دو یار
چو دژبان شد آگه ز کار سپاه — بچه خواهش و کام پوشیده را
فرستاد نزدیک لشکر پیام — که پیموده رنجه نمودید گام

ز انگریزیه نیست کس پیش من — بیاید دو تن از شما انجمن
به بینند باره درون سر بسر — هر انجا که خواهند بگشوده در
برفتند و دیدند و گشتند باز — بنزدیک یاران گشادند راز
در اینجا ز انگلندیه نیست کس — تنی چند هندی گروهست و بس
سپه بُد چو با ساز و سامان جنگ — بدژ بود گردیده نزدیک و تنگ
چو باره خدا بود فرزانه مرد — بدینسان بدل اندر اندیشه کرد
بیاید بباره اگر این سپاه — مبادا سکالیده رای تباه
مرا کرده بیرون ز جای نشست — برین نامور باره یابند دست
بنزدیک ایشان فرستاد کس — کز اینجا بباید شدن باز پس
شما را بدین آلت کارزار — نیارم دهم راه اندر حصار
بجز حکم و فرمان سالار بنگ — بدارم بروی شما راه تنگ
در باره بربست و گفتا اگر — بیایید از جای خود پیشتر
گلوله فرستم پذیره براه — نباید شمردن ز من آن گناه
الس شد چو آگاه زین گفتگوی — برآشفت و چون اژدها شد بخوی
بسالار قلعه فرستاد کس — که ای دون ناکستر از خار و خس
ندانسته اندازهٔ خویشتن — که باشی که پیچی ز فرمان من
ور دژ ببندی بروی سپاه — بترسانی از توپ ای خیره راه
ندانی مگر پایهٔ انگریز — که با مردم او نمایی ستیز
بخاک آب آزرم انگریز پاک — بیامیختی ای بسی کم ز خاک
نمودی شده از می کبر مست — بگیتی درون نام انگریز پست
ز راه ادب چون کشیدی تو سر — بجز این تو را نیست راه دگر

گشائی در دژ بروی سپاه | نمایند گوشه بگوشه نگاه
ببند تو بینند کر انگریز | گشائی ز بندش نکرده ستیز
بجان و بتن ایمن و بی زیان | فرستی بنزدیک من شادمان
وگرنه نخوانم سپه باز پس | چو مرغت بدارند اندر قفس

نامه نوشتن میر قاسمخان بشمس الدّوله و شکایت کردن از بدسلوکیهای میستر اِلِس و انفصال یافتن قضیهٔ او با قلعه دار مونگیر

ز میستر اِلِس آن نکوهیده کار | سبک گشت سالار بنگ و بهار
ز بس خاکساری کش آمد بروی | بکاهید گیتی درش آبروی
بدان نامداری چو خواری کشید | ز نامی سران شرمساری کشید
نماندش بدیدارها وزن و سنگ | شد آغشته ناموس و نامش بننگ
چنان بر شده نام او در جهان | بخاک اندر آمد بنزد مهان
همه کاردارانش کوتاه دست | چو پیکر بدیوار کرده نشست
بمرز بهار آنکه مه مرد بود | ز کوتاه دستی پر از درد بود
ازان ننگ و خواری دل شاه بنگ | بگردید مانندهٔ غنچه تنگ
شده ارغوانی رخش زعفران | بپژمرده چون برگ کاه خزان
ز غم سوز آهش بگردون رسید | ز بنگاله اشکش بجیحون رسید
سوی شمس دوله ز آزار و درد | بخوناب دیده یکی نامه کرد
پر از لابه و ناله و سوز و آه | ز دست جفاجوی وارونه راه
به پٹنه اِلِس گر که کوتی خداست | کند کار کوتی چنانکش هواست

بوابستگان من آن ناپسند — رساند بهر چه هر دم گزند
چه خواهد ز عشّار و از شوره خر — که بسته بزنجیر پا تا بسر
یکی را سوی من نماید روان — برنجانده آن بیگنه را بجان
بکلکته دیگر نماید کسیل — چنان نامور را نموده ذلیل
ازین دو بتر آنکه فوج و سپاه — بمونگیر سازد روانه براه
بگفت دروغ یکی ناپسند — که باشد دو انگریز آنجا ببند
به پیکار برخواسته چون پلنگ — گرفته بدژ دار من کار تنگ
چو دشمن سپاهش بگرد حصار — نشسته است جوینده کارزار
اگر اینچنین مردم خودپرست — بیابند بر من به بیداد دست
رعیت مرا دیده زینگونه خوار — ندارند فرمان من استوار
بمرز اندرون مردم پیشه ور — نباشند برگفت من ره سپر
نه دهقان بآیین رساند خراج — کند سرکشی درگه ساو و باج
نه در باجگه مرد بازارگان — زکالا دهد سیم با باج بان
همان لشکر و مهتران سپاه — بسستی بمن کرد خواهند نگاه
کشیده سر از خط فرمان من — برآرند گردن ز پیمان من
مرا پشت گرمی بود زانگریز — ز پشتیش بازار من گشته تیز
بدارد چو آزرم من سست و خوار — بکشور که آرد مرا در شمار
بکلکته چون نامه آمد فراز — بکونسل سخن رفت بیمر دراز
بجز شمس دوله دگر مهتران — بسوی الس گشته همداستان
پسندیده هر یک جداگانه راه — شد انجام گفته سپس از سه ماه
ز خود شمس دوله یکی استوار — نماید روانه بسوی حصار

برقه پژوهش نماید درست | بشایسته آیین کند بازجست
بفرمان روان شد یکی دیده ور | بدیده ببارد درون در بدر
زانگریزیه هیچ کس را ندید | نه از کس نشانی زایشان شنید
زبوم فرانسه یکی پیر مرد | بگیتی بدیده بسی گرم و سرد
فراوان گذشته بروسال و ماه | زسستی نیارست رفتن براه
دران باره بود از زمانی دراز | بمن ماند زان پیر پوشیده راز
ندانم چرا بود اندر حصار | فراوان گذشته بروزگار

بیان پی انتظامی راهداری خانهای مملکت بنگاله بخشیدن ناظمان سابق بنگاله راهداری مال خاصه کمپنی انگریزان و خواهش کردن کارپردازان کمپنی معافی مال مختصهٔ خود و پذیرائی نیافتن

بهر کشور و مرز از دیرگاه | چنانچون بود رسم و آیین وراه
نشیند بهر رهگذر باجگیر | رسد هر که آنجا زبرنا و پیر
مرا نزا که باشد بهره نوا | بود خوار مایه و گر پربها
زکالا خداباج تا باجدار | نگیرد بروبسته دارد گذار
بخشکی و دریا بنگاله در | نه هر جا فزون بد زهر رهگذر
به بیداد در هر گذر راهدار | گشادی و دیدی همه بسته بار
گرفتی رزباج دلخواه خویش | بها کرده کالا زاندازه بیش
پژوهیده گشتی همه مال نغز | شدی صاحب مال کالیوه مغز
شدی پربها چیز او کم بها | زیان دیدی از سود مانده جدا

زپیراه رو راهداران راه — بشد کار بازارگانان تباه
بدامن کشیده زغم پای خویش — پراندیشه بنشستند برجای خویش
ببنگاله چون یافت انگریز جای — بداد و ستد کرد کوتی بپای
زآمد شد مال از کمینے — تهی دست مردم بسی شد غنی
بگنجینهٔ ناظمان باج مال — رسیدی فراوان بهر ماه و سال
دل ناظمان گشته زان شادمان — زانگریز یه کرده خرم روان
یکی نغز فرمان بهر بداد — بنشتند و کردند زینگونه یاد
سپس زین نباید کسی راهدار — بود ویژهٔ کمپنی آنچه بار
بگیرد ازان باج درخشک و تر — بدارد همیشه گشاده گذر
ولی باید همراه آن جنس و چیز — که کرده زکوتی روان انگریز
بکوتی بود هر که مهتر بکار — فرستد گذرنامه همراه بار
که این مال از ویژهٔ کمپنی است — درآن هیچ کس یار و انباز نیست
چو باشد گذرنامه همراه بار — نگوید سخن هیچگون راهدار
وگرنه نباید کس از باجگاه — نهد گام جز باج دادن براه
بداز کمپنی هر که او پیشکار — ببستی پی خویش او نیز بار
اگرچه همه بوده اند انگریز — نیارسته بردن بانگلند چیز
نمودی باندازهٔ تاب و توش — بهند از پی خود خرید و فروش
همه را بدل آرزو یافت راه — که گیرند فرمان زبنگاله شاه
بهر جا ازایشان رود جنس و بار — نخواهد برهه هیچ زان راهدار
درین باره کردند کوشش بسی — نپذیرفت گفتار ایشان کسی
بنومیدی از کام ماندند باز — گذشت اینچنین روزگاری دراز

ذلیل و خوار داشتن کارگذاران کمپنی عمّال میر قاسم خانرا و رایت ظلم و تعدّی برافراشتن و گذراندن اموال خالصهٔ خود بدون دادن راهداری

بدانگه که جعفر ز فرق سراج — بینروی انگریز بربود تاج
نشست آن کم از پیکر چوب و سنگ — بجای سر افراز شاهان بنگ
زدستش برون نامدی هیچکار — در آمیغ انگریز بد شهریار
نیارست جز گفت او هیچ کس — بکام دل خود کشیدن نفس
زمانه همی گشت بر کام اوی — شده سرکشان یکسره رام اوی
بدُ از کمپنی هر که او پیشکار — اگر بود گمنام گر نامدار
گذشته ز اندازهٔ پیش خویش — بسود افزون پای بنهاده پیش
چو آمد گشایش بره شان پدید — فزودند کار فروش و خرید
در آن کشور و مرز شد انگرز — خریدار کالا فروشنده نیز
بسود اگران بر و بوم بنگ — در سود و سود اندوزند شنگ
ز جعفر چو اختر ببرید مهر — بقاسم براز مهر افکند چهر
فراوان بنیروشده انگریز — به پیدا داتش برافروخت تیز
شمرده همه مرز و کشور ز خویش — ره خویش کامی گرفتند پیش
ز انکلند یه هر که بُد کاردار — ببسته پی خویش هر گونه بار
گذرنامه از خویش کردی بپای — بجز گفت و فرمان کوتی خدای
که از کمپنی باشد این جنس و چیز — گذربان نگیرد از و یک پشیز
نیارست در شهر کس شهردار — کند راه بسته بر آن بسته بار

پژوهش کند پرسش آرد بجای ‌ نگذر نامه باشد ز کوتی خدای
بود ویژه کمپنی مال و چیز ‌ و یا زان دیگر کس از انگریز
بدینگونه در هر گذر راهدار ‌ پژوهش نیارست بردن بکار
کس از جستجو آوریدی بجای ‌ شکستیش در دم سر و دست و پای
نمودن نیارست کس باز خواست ‌ زدن بیگنه مرد بهر چراست
چه دانست هر کس جهاندار نیک ‌ ز انگریز کارش گرفتست رنگ
بکشور بود ارچه او شهریار ‌ بدینسان کند زندگی بنده وار
مر او را نباشد چو تاب و توان ‌ بهر پژوهش گشاید زبان
دگر را چه زهره کند جستجوی ‌ اگر کرد خواریش آید بروی
چو گیرد بکف نیشتر دست زور ‌ کند دیدهٔ داد و انصاف کور
بر آمد یکی تیره ابر ستم ‌ ببنگاله بارید باران غم
بگسترد پرده چنان کاستی ‌ که پوشید رخسارهٔ راستی
بشد کار سود اگری گرچه تیز ‌ ولی بُد همه ویژهٔ انگریز
ز بومی جز ایشان نیارست کس ‌ بر آرد ببازارگانی نفس
از انگه که شد کار قاسم بزرگ ‌ بکشور خدائی بپایه سترگ
ز پیداد انگریز به هر زمان ‌ که دمه گشادی به پیشش زبان
بآباد شهر و بویرانه دشت ‌ جفا چون ز اندازه اندر گذشت
بگوئیم یکی نامه فرجام کار ‌ نبشت و سراسر نمود آشکار

نامه نوشتن میر قاسم خان بکلکته در شکایت بد رفتاری کار
پردازان کمپنی در بلاد بنگاله و نیز نامه فرستادن میر

هستینکس مطابق مرقومهٔ میرقاسمخان

زبس جور و بیداد انگلندیان — طرفدار بنگاله آمد بجان
از ایشان بدید آشکار استم — از اندازه افزون نزاندازه کم
زخود بینی و کبر و آز و غرور — گشاده بکشور درون دست زور
زدود درون دوده بهر مداد — نمود و بقرطاس خامه نهاد
شش و بیست از مارچ مرفته روز — بکونسل یکی نامه پُر درد و سوز ۱۷۶۳
فرستاد و در وی چنین کرد یاد — بگردون ز انگریزیه رفت داد
زکلکته تا دابکه و پٹنه نیز — برافروخته آتش فتنه تیز
زبیداد ایشان بقاسم بزار — شب و روز مردم بگریند زار
بکشور بود هر کجا شهر و ده — شده کار مردم گره در گره
بهر جایگه انگریزی چو گرگ — اگر خوار پایه بود گر بزرگ
اگر نامدار است گر پیشکار — شناسد همی خویش را شهریار
بهر خانه از کمپنی یک نشان — بپا کرده برده سرش با سمان
زسوی من هر جا بود کاردار — بجوازی نموده برو کارزار
شمرده ورا کمتر از خار و خس — بجز خویش کس را نداند بکس
بخانه نشانده همه را چو زن — بکشور کند مهتری خویشتن
نه سود اگر انرا بجا مانده آب — نه پیمند سود اگری جز بخواب
زبس آز بگزیده بر نام ننگ — نموده پُر از ننگ نام فرنگ
بسود اگری هم نکرده پسند — رسانیده بازار یاران گزند
گشوده ببازار از خود دکان — فرو مایه مردم نشانده در آن
یکی گونه گون تره زاندازه بیش — نهاده زسوی خداوند خویش

یکی چون نهنگ بلا پُر ز جوش — بماهی فروشی نموده خروش
اگر تازه خواهد کسی گر خرید — نشاید کسی را ز جز من خرید
یکی گشته بقال در شهر و کوی — ترش بر خریدار نموده روی
گر قیمه بها پیش کم داد چیز — چو دارد بسر سایهٔ انگریز
نیارد کسی دم زدا ز چند و چون — اگر زد دهانش شود پُر ز خون
بهر دِه که دَه خانه باشد رخش — جز انگریز ناردکان کردکس
ببازاری و مردم پیشه ور — چو زندانیان بسته بر روی در
نیارد بورزد کسی کار خویش — فروزان کند تیره بازار خویش
بکف پینوا آرد از رنج تن — لبی نان پی خویش و فرزندوزن
کمین بنده و نوکر کمپنی — ز بس بار بندار و کبر و منی
فزون داند از کمپنی جاه خویش — به بیداد کوشد بدلخواه خویش
بهر زیکه باشد نشسته دو شاه — شود پیشکش آنمز یکسر تباه
بود ده بده چون یکی شهریار — بکشور چه خوبی شود آشکار
شود هیچ ویرانه آنمز و بوم — در آن آشیانه کند بوم شوم
بویژه چو شه برگشوده دکان — شود خود دکاندار و بازارگان
در انجا یگه بوم از ننگ و عار — گمانم نماند گزیند کنار
اگر چند کس ز انگریزی سپاه — ز شهری بشهری بپویند راه
بپاید به پیش هر کجا گام وده — برابر و زبیداد بسته گره
بتاراج کردن گشوده دو دست — ربایند هر چیز هر جا که هست
بماند ز دهقان و ازده خدای — تهی و بپرداخته جاو سرای
بنامه درون آنچه نامه نگار — نبشته نباشد یکی از هزار

زکردار بد گر برانم سخن | بصد سال ناید همانا ببن
نیوشنده باشد چو فرزانه کس | سخن از هزاران یکی هست بس
چو گفتار گوینده گردد دراز | شود تنگدل مرد شنونده راز
چو نامه بانجام و پایان رسید | فرستادهٔ راهجو برگزید
چو از ره بکلکته آمد فراز | بنزد سران پژوهنده راز
همانا یکی نامه آمد دگر | یکی زانگریزان بارای و فر
بدش نام هستینکس و فرخنده رای | دلش پر ز آزرم و شرم خدای
نشستنگهش در بهگلپور بود | ز هنجار و کردار بد دور بود
بُده راست کردار و نیکی پسند | ز انگلندیه دیده بیمر گزند
چو با داد و با دانش و راه بود | بکشور ز بیداد آگاه بود
ز آتش که بُد گشته تیز و بلند | جهانی بر آن سوخته چون سپند
جفا آنچه رفتی ز هر رهگذر | بدیدار خود دیده بُد سر بسر
هویدا برو آنچه بُد کار زشت | سوی کونسل از راست کامی نبشت
فزون زانچه بنوشت سالار بنگ | نبشت آن سر راستان فرنگ
ازین نامه شد راستی آشکار | ز گفتار سالار بنگ و بهار
چو جز شمس دوله دگر مهتران | مر او را زیان خواسته در نهان
دو سال اندرین داوری روزگار | گذشت و هویدا نیامد کنار
بهر جا نهد مرغ کین آشیان | پُر از شور و آشوب سازد جهان
بانجام سالار شوریده بخت | درین گفتگو داد بر باد رخت
برو تیره شد تابش ماه و هور | ز جاه و ز گاه و ز دیهیم دور

منع کردن شمس الدّوله

گماشتگان کمپنی را جابجا از دست انداز یهای بیجا و حکم دادن بجبه ادای زر راهداری از مال خالصهٔ خود و آدم نشاندن بمعاونت راهداران از طرف خویش و از دیاد نایرهٔ ظلم و تعدی در تمام مملکت بنگاله

بگوش چو دو نامه آمد فراز — بر افشاد پرده ز پوشیده راز
بخود شمس دولت چنین راند رای — بر اندازد آن کاخ فتنه ز پای
بود تا که اخگر نهان زیر خاک — توانش بکم آب افسرد پاک
کشد چون زبانه بچرخ بلند — بسوزد جهانی گمان مبند
بپاشی بران گر تو دریای آب — از و کم نخواهد شدن تفت و تاب
همان به که تا سر نیفراخته — تر و خشک را بر نینداخته
بآب مدارا و آوای نرم — کنم سرد اخگر نگردیده گرم
بهر جاکه بُد نوکر کمپنی — شده همچو اهریمنی از منی
بهر یک یکی نامه آنسر فراز — بنشت و بزودی فرستاد باز
کزین پس روا نزاسوی ما کنید — زجور و ستم دست کوته کنید
گزیده همه نیکی و راستی — بباشید دور از بد و کاستی
مباشید در بند آزار کس — مخواهید بیهوده تیمار کس
زسوی طرفدار بنگ و بهار — بهر جا هر آنکس بود کاردار
شناسید او را در آنجا بزرگ — اگر خوار پایه بود گر سترگ
بکارش گشاده بدارید دست — کند آنچه او را بدل کار هست
همان نیز هر جا بود راهدار — گرامی شناسید او را نه خوار

زر باجگه داده از بار خویش — بدانسانکه بودست آیین به پیش
نکرده روا هیچگونه ستم — نه دینار زان کاسته نی درم
سپس زان گذارید در پیش گام — نباید مر این گفته دارید خام
زنامه چو پردخت آن پاک کیش — گزیده بسی مرد از پیش خویش
بهر باجگاهی که بُد باجدار — ز سرکار سالار بنگ و بهار
ز خود آنسرافراز فرخنده خوی — یکی مرد بینا دل راستگوی
سپُرد و نشانید از بهر پاس — مگر برّه از گرگ نابد هراس
بگیرد زر باج از انگریز — اگرچه بود کمتر از یک پشیز
کسی گر کشد سر ز آیین و کیش — بدارند مالش بنزدیک خویش
مر آن مرد بدخوی بیداد گر — نیابد بجز باج دادن گذر
پی نیکی آن مهتر نیکخواه — اگرچه نشانید مردم براه
نبوده به بیداد جانش چو شاد — همی خواست پیدا کند راه داد
بیفزود آشوب ز انگلندیان — زیان آشکارا یمنی شد نهان
بنگاله و اودیسه و بهار — ستم رفت جای یکی یکهزار
بر ایشان شده چیره وارونه دیو — بُریده ز دل ترس کیهان خدیو
چو گرگان خونخوار گشته همه — فتاده بخونریختن در رمه
ره مردمی کرده یکسر رها — شده هر یکی همچو صد اژدها
هویدا بهر سوی بیداد بود — نبود آنچه پیدا همی داد بود
نه دهقان بد آسوده در کار خویش — نه سوداگر ایمن بُد از بار خویش
ز پیشه بند شادمان پیشه ور — ز روزی بر ویش شده بسته در
بآبادی اندر چه مرد و چه زن — شده مویه گر بر تن خویشتن

دل زنده ز آسودگی گشته دور | بپاسودی انکس که رفتی بگور
بهر سو ز ایشان شدی جنس و بار | بکاویدی آنرا اگر راهدار
پژوهش نمودی که این بار کیست | ز جنس و ز کالا در آن بسته چیست
شنیدی بسی ناسزا و درشت | تپنچه بر و مشت خوردی بپشت
شدی آب آزرم او ریخته | چو دزد و گنه کار آویخته
تن پیکنه مرد از چوب و سنگ | شدی همچو کرباس ماتم برنگ
جفا انچه کس ناورد در گمان | برفتی بران بیکس ناتوان
ابا اینچنین کار و کردار بد | که از مار ناید چنان کار بد
بکشور پسندیده وارونه کار | بکشور خدا روز بنموده تار
سپرده ره پیوفائی همه | ز آزرم کرده جدائی همه
شده از ره راستی برکران | گنه کرده خود بسته بر دیگران
وفاجوی بوده طرفدار ننگ | نخسته با نگریزیه کین و جنگ
پر از مهر و پر داد و نیکی پسند | نهشته ز کف عهد و پیمان و بند
ورا کرده بدنام اندر جهان | که با مادگر گون شده در نهان
سترده ز دل ترس یزدان پاک | بیندوده آب و فا را بخاک
ز پیمان که کرد ست با کیسنی | بخواهد گذشته ز کبر و منی
ز بنگاله پرون کند انگریز | برآورده از کین رجانش قفیز

زبانه کشیدن آتش ظلم انگریزیه بآسمان و بدگمان شدن میر قاسمخان از انگریزان

ز قاسم که بد شاه بنگ و بها | بهر شهر هر کس که بد شهریار

بسی نیز تحصیل دار خراج — که گیرد ز دهقان بهنگام باج
نشسته بهر ده و هر پرگنه — اگر با سپه بود گر یک تنه
اگر بود گمنام گر نامدار — ز پیکار مردم بُد ار مرد کار
زبون گشته از انگریزی گروه — ز جور و ز بیداد گشته ستوه
فتاده چو نخچیر در چنگ شیر — نه از کار از جان خود گشته سیر
نهاده بزانو سر خویش پست — بخانه چو بیوه نموده نشست
نه بیوه که از بیوه صد ره بتر — که بانو بود بیوه زن خانه در
فرو هر کسی مانده در کار خویش — کرانه گزیده ز هنجار خویش
نشسته بیک گوشه دل پُر ز درد — رخ از بیم انگریزیه کرده زرد
کسی دم نیارست کردن برون — چو کردی شدی در زمان غرق خون
گسست از همه کارها تار و پود — تبه شد کشاورز و کشت و درود
بدیشان بده آنچه کالا پسند — گران ارزو اندر جهان ارجمند
شده از ره داد و انصاف دور — خریده بداده بها کم ز زور
فروشنده گر راست جستی بها — نگشتی عقوبت ندیده رها
شدی گر فروشندهٔ مال خویش — ز ارزش گرفتی زر و سیم بیش
خریدار کردی اگر گفتگوی — بپاسخ تپانچه بخوردی بروی
نبُد زهره کس را که گوید چرا — بمردم جفا داشت باید روا
ز قاسم همین نام بد آشکار — که مهتر بود او ببنگ و بهار
پراگنده شیرازهٔ کار اوی — شده سُست فرمان و گفتار اوی
همه راه و آیین او گشت خوار — که در کار کشور نمود آشکار
هران رخنه کو بسته بود از خرد — هویدا بجای یکی گشت صد

پراگنده شد کار سوداگران — به پیشه وران گشت پیشه گران
فرو مانده دهقان ز کشت و ز ورز — رها کرده کلبه بجا مانده مرز
بهر جا زمیندار بد گشته تنگ — ز بیداد مردان مرز فرنگ
ببازار کشور چو آمد شکست — ز کالای باجش تهی ماند دست
بقاسم فرستاد هر یک پیام — شده مرز آباد ویران تمام
زما زین سپس گر بخواهی تو ساو — نهی بار صد پیل بر پیره گاو
ز کشور بپوشیده رخ فرّهی — بدی آشکار و نهان شد بهی
کسی را نمانده بتن تاب و توش — بگردون شد از بینوائی خروش
چه خوش گفت گوینده نکته یاب — که سلطان نخواهد خراج از خراب
چو از چار سو بانگ و فریاد خواست — ز هر گوشه خواهنده داد خواست
نه انبوه مردم بیامد ستوه — ستوهید دشت و بیابان و کوه
فرشته که باشد نهادش ز نور — ز آلایش خاک و آبست دور
نه شادان ز شادی نه غمگین ز غم — نه از داد آگه نه جور و ستم
بجز از پرستاری کردگار — نباشد بمینو درش هیچکار
بگیتی ز اندازه بیرون ستم — بدید و دلش شد پر اندوه و غم
بنالید بر داور چاره ساز — رهایی مردم همی جست باز
ز بس آتش خشم انگلندیان — چو اخگر بتفت اختر آسمان
چو آیینه روشن دل شاه بنگ — بشد تنگ و بگرفت از کینه زنگ
چو جای وفا دید چندین جفا — دل اندر نهانی برید از وفا
ز دیده ببارید خوناب دل — که شد خاک تا پشت ماهی چو گل
همی خواست خود را ز پیمان و بند — رهاند ز خود دور سازد گزند

زگفتار ایشان به پیچیده سر — نبوده بفرمانشان ره سپر
کند آنچه باشد ورا کام و خواست — همه کارها را بدلخواه راست
ندارد دگر خویشتن را زبون — ازان سست عهدان خودبین و دون
زانیان هر آنکس وفا چشم داشت — به بیهودگی تخم در شوره کاشت
گمان برد شاید که در شوره زار — شود سبز آن تخم و آید ببار
شب تیره شاید شود همچو روز — دهد نور چون مهر گیتی فروز
ز زنگی توان برد رنگ سیاه — نماید بدیدار رخشان چو ماه
ولیکن ازین مردم آز کیش — که نیکی نجویند جز بهر خویش
جهانی پسندند زیر و زبر — پی یکدرم سیم و یکدانگ زر
نشاید وفا داشت هرگز امید — کجا میوه بار آورد دار بید
من ارچه بنیروی ایشان بکام — رسیدم ولیکن نگشتم غلام
که باید چنین تنگ و خواری کشید — نمرده پسر سوگواری کشید
نماند چو در دست ناموس و نام — بود در جهان زندگانی حرام
شگفت آنکه با این فراوان گناه — ز دو دستم کرده گیتی سیاه
نموده فراموش پیمان و عهد — همه زهر آموده در جام شهد
وفا رانده خوانده جفا را به پیش — جهان کرده ویران و جان کرده ریش
ز سوی سرافراز بنگ و بهار — نموده گنه سر بسر آشکار
که گشته ز آیین پیمان و مهر — بانگریز از کین دژم کرده چهر
بگیتی چو کس را نه بیند همال — شده بدنیاران نیکی سگال
بسیجد همی کینه اندر نهان — بخواهد بپرخاش بسته میان
نماند ز ما انجمن زنده کس — اگر ماند او را چو خار و چو خس

بآتش ز جانش برآرد دمار | نماند کسی را ببنگ و بهار
نه تنها ز بنگاله سازد برون | برهنه سراپا و تن پر ز خون
بیابد اگر دست آن تیره رای | ببرّد ز سر تا سر هند پای
ز کردار و هنجار انگلندیان | نمودم در اینجای هرچه بیان
اگر راست باشد بود گر دروغ | ندادم بگفت گزافه فروغ
یکی ز انگریزان بارای و داد | فزون زین بنامه نمودست یاد
همه ناوریدم که گردد دراز | بمانم ز گفتار بایسته باز
مگر چند بیت از پی زیب و فر | بیاوردم از خود بدین نامه در
نگاری که بنگاشت نامه نگار | نبودش بتن پوشش و گوشوار
پر از نقش زیبا برهنه تنش | بپوشید دیبای طبع منش
سراپایش از گوهر شاهوار | بیاراستم همچو باغ بهار

رفتن شمس الدوله میستر و نیستیارت و میستر هستینکس بعزم ملاقات و تجدید عهد و پیمان فیمابین انگریزیه با میر قاسم خان

ز هنجار آن مردم سنگدل | بشد شمس دوله بسی تنگدل
بترسید فرزانهٔ هوشیار | هویدا شود رزم فرجام کار
کشد کار با ناظم و کمپنی | بآویزش و کینه و دشمنی
مر این زخم را بست باید ز پیش | نگشتست ناسور تا زخم و ریش
چو ناسور گردید پاشد پزشک | ابر جای دارد ز دیده سرشک
نبودش بدل اندرون کام و خواست | شود تیغ کج بهر پیکار راست

بجز او ز انگلندیه هر که بود — ز ناظم دلش بود پر داغ و دود
دل از باد کینه چو دریا بجوش — بده خود گنه کار و زو پر خروش
روا داشته زشت هنجار خویش — ببسته برو ناسزا کار خویش
ابا شمس دوله نبد یار کس — بجز هستینکس کو یار بود دست و بس
گراینده مهر بد این دو تن — فزاینده کین دگر انجمن
نبدشان چو با انجمن تاب و توش — بناکام بودند هر دو خموش
بخود شمس دوله چنین راند رای — ببور جهان گرد آورده پای
رود سوی سالار بنگ و بها — به پیندرخ مهتر نامدار
نماید بدو رو برو گفتگوی — بپاسخ همان بشنود گفت اوی
یکی تازه آیین بیارد پدید — کزان هیچکس سر نیارد کشید
کس از نوکر کمپنی زانسپس — نیارد به بیداد آزرد کس
ستم کرد نارد ستمکاره مرد — جهان گردد آسوده از رنج و درد
همه کار زانسانکه بود از نخست — بدانسان کنون نیز گردد درست
باندازه روزگاران پیش — بورزد که و مه همه کار خویش
ببندد تنومند از ناتوان — ز بیهوده کردار دست و زبان
مگر کین و پیکار ماند نهان — نگردد پر آشوب و فتنه جهان
بدین آرزو مرد آزاده کیش — گرفته بهمراه همراز خویش
که بودش بهر کار همدست و یار — بمهر اندرش یکدل و استوار
چو ماه نومبر بیامد بسر — روان شد ز کلکته آن نامور — سنه ۱۷۶۲
سوی شهر منگیر آن نیکخواه — چو نزدیک گردید بنگاله شاه
پذیره شدش با سپاه گران — بهمره بسی نامور مهتران

هوا گشت از گونه گونه درفش — سپید و سیه سرخ و زرد و بنفش
بکرد اندر هرّای اسپ و ستور — چو اختر بدادی شب تیره نور
ز سُم هیونان هامون نورد — زمین خسته و آسمان پُر ز گرد
کران تا کران دشت از مست پیل — نمودی پدید اردر یای نیل
بدیده دو مهتر رخ یکدگر — ز بس شادمانی گشودند پر
دو سالار فرخنده دو نامدار — گرفتند مر همدگر در کنار
بزرگ و گرامی چو بُد میهمان — بزرگ و گرامی شمرده چو جان
بدیده چو مردم همیداشتش — جدا یکدم از خویش نگذاشتش
ز دیدار چون دل بپرداختند — نثار از پی همدگر ساختند
ز هر گون طرایف که آید بکار — ز دیبا و از گوهر شاهوار
جهاندار بنگاله لب برگشاد — ز پیدا دانگیزیه کرد یاد
بر آورد دردی که بودش بدل — ز ناراستی کیشان همیان گسل
همه بر نیوشنده بد آشکار — چنین داد پاسخ بدان نامدار
همه راستست آنچه گفتی سخن — نباشد در آن کاست سر تا بن
ستم آنچه از گرگ شد بر بره — فراموش کرد آن ز دل یکسره
کنون از گذشته میاور بیاد — ز اندوه دل خویشتن دار شاد
ز زنگ غم و درد پالوده دل — ز دوده چو آیینه آلوده دل
یکی بند و پیمان بسازیم نو — خرد کرده بر خویشتن پیشرو
کز این پس نگردد کسی ز انسخن — بدانسته اندازهٔ خویشتن
نداده ز کف رسم و آیین و راه — نپوید براهی که باشد تباه
کسی دست نازد بآزار کس — نجوید بجز داد کس زین بس

نه هندی ز انگریز پیوستم نه انگریز ماند ز هندی بعجم

قبول نمودن میر قاسم خان تجدید عهد بجهة تجارت نوکران کمپنی حسب الخواهش شمس الدوله مشروط بانکه در یکجا فی صد روپیه نه روپیه عشور مال بگیرد

بدانسانکه گردون وارونه گرد دگرگونه هردم بود ره نورد
بیکدم برون آورد صد نگار از آنها نماند یکی پایدار
چو گردون که نه کام دارد نه آز بهردم هویدا کند تازه راز
ز مردم که در بند صد گونه آز فتاده سپرده تن خویش باز
شگفتی نباشد اگر هر زمان دگرگونه راند سخن بر زبان
نشاید بانگریز بستن گناه گر از عهد پیمود وارونه راه
نمود آنچه پیمان بروز نخست ندانست پائیدن آن درست
بجز شمس دوله که بود استوار همان نیز هستینکس کش بود یار
چو بیچاره شد قاسم مستمند دگر ره پسندید پیمان و بند
سراینده از بند چون برگشاد نخست اینچنین کرد گفتار یاد
بود هر که در کمپنی پیشکار سپس زین نباید بینگ و بها
ز آز و ز خود کامی و خود سری نماید پی خویش سود اگری
بهر شهر و هر جا که دارد نشست بدارد ز بازارگانی دو دست
خرد ویژهٔ کمپنی مال و چیز بکس در بها نا نموده ستیز
بباید هم از کمپنی آنچه بار ز انکلند بر کشتی راهوار
فروشد سزاوار کرده بها ندارد ستم بر خریده روا

بدارد زبان در خرید و فروش | کشیده بکام اندرون از خروش
ببنگاله زانگه که کوتی بپای | بیامد گذشته بسی که خدای
ازان نامداران فرخ سرشت | جهان بود مانند باغ بهشت
نگشتند خوشنود گز انگبرز | نمودند پی خویش بازار تیز
سپرده بداد و ستد جان و هوش | گشاید دکان خرید و فروش
زهر گونه کالا ز شهری بشهر | فرستاده بردار از سود بهر
گشوده بیازار هر گون دکان | رساند برو بو میانرا زیان
زهنگام جعفر که بدست رای | نیاورده آیین پیشین بجای
سپرد او بانگریز از رای خام | ز بازارگانی بکشور زمام
کنون نیز چون روزگاران پیش | نشینند آسوده در جای خویش
نشاید رواداشتن یکجهان | فکندن پی سود خود در زیان
اگر نوکر کمپنی هر که هست | بدارد زداد و ستد باز دست
نباشد ازان کمپنی را زیان | بود آشکار این سخن نی نهان
چو بنده بود فارغ از کار خویش | بکوشد بکار خداوند پیش
بماند ازو شاد پروردگار | بدارد چو فرزندش اندر کنار
نیوشنده بشنید چون اینسخن | بدانست کجی نیفکنده بن
سر مو کم و کاست نبود در آن | بود یکسره راستی بیگمان
ولی چون پر اندیشه بد مرد راد | ز همشهریان پر ازکبر و باد
که شاید به پیچیده زین کار سر | بشوریده بر وی ز جوش جگر
زیان دیده در سود خود آشکار | بدارند گفتار او سست و خوار
بسی سود دیده ز داد و ستد | ز سود اگری برده بهره رسد

کشیده سر از خط فرمانش باز — سر رشتهٔ کار کرده دراز
بکوشیده افزون ز کردار پیش — فزایند هنگامهٔ کار خویش
پی سود و افزونی سیم و زر — جهانی نمایند زیر و زبر
بگاهر و راجاه اندر جهان — شود شاد و خرم دل دشمنان
چنین داد پاسخ ببنگاله شاه — که ای نامور مهتر نیکخواه
بخوئی بجز داد اندر سخن — بتو بد رسیده زما انجمن
هران رد که از راستی نگذرد — یکی را نخواهد که گفتی برو نشمرد
ولیکن چو انگریز به این زمان — بسود اگری شگ بسته میان
بدیده فراوان دران بهره کرد — نشاید یکبارگی بند کرد
بر ایشان چو از سود شد بسته در — فراوان بشورش برآرند سر
مرانرا که شد کام شیرین فتند — شود تلخ چون قند گردید بند
چو این فتنه باشد برای عشور — سزد گر تبد پرسازیم دور
نه تو نامور را بود زان زیان — نه مردم گشاید بشکوه زبان
نه انگریز را دل بپاید بدرد — شود آتش گرم گردیده سرد
بباید که انکلند به سر بسر — گشاده ز سود ابدارند در
همه داد و آزرم برده بکار — خرند و فروشند کالا و بار
بگاه خرید و بگاه فروش — نه بیداد نموده برکس خروش
نکرده بهنگام نرخ و بها — کم و پیش بر زیردستان روا
هر انچیز هر جا خرد انگریز — باندازهٔ ارزش مال و چیز
همانجا ز هر صد درم نه درم — سپارد بعشار بی پیش و کم
رسد نرخ کالا چو بر یکهزار — نوذ باز جوید ازو باجدار

از آنجا چو بیرون برد مال خویش — هران باجگاهی کش آید به پیش
زر راهداری از و هیچکس — نجوید چو یکجای دادست بس
چو بشنید سالار کشور از وی — نه بر کام خود دید آن گفتگوی
بگفت این سخن کی بود دلپسند — کس از مار بیند چو یکره گزند
فتاده به بیند اگر ریسمان — بترسد برد گرزه مارش گمان
بپرهیز دارد از و خویشتن — مبادا که زخمش رساند بتن
بسی دیده ام بد ز انگلندیان — بر ایشان برم چون بنیکی گمان
مرانرا که بنود هش و ویر یار — کند آزمایش یکی را دو بار
چو گردد رها مار دم کوفته — شود مغزش از خشم آشوفته
نه تنها بمردم که بر سنگ و خشت — زند نیش آن زشت وارون سرشت
ازین پیشتر نوکر کمپنی — اگر بد تهی دست گر بد غنی
بداد و ستدشان نبوده جواز — ز پیشین بزرگان گردنفراز
کنون نیز باید بآیین پیش — بدانسته اندازهٔ کار خویش
دل و جان بپرداخته از دیو آز — ز سود آوری دست دارند باز
چنانکه بده درگه باستان — بباید بر آن بود همداستان
فراوان درین باره از هر دو روی — سخن رفت و بسیار شد گفتگوی
سخن هر یکی گفته بر کام خویش — بپائیده آغاز و انجام خویش
اگر چند فرمانده نامجوی — نگردیده خستو بپژمرد روی
نبد گفته نزدیک او استوار — که دانست نارد سمن خار بار
نه بر خواهش و کام گفتار اوی — پذیرفت از غم ترش کرده روی
گوارا بخود کرده زهر گزند — پسندیده ناکام آن ارجمند

چو آمد نهاده برین بر سخن — ز آغاز گفتار آمد به بن
جهانجوی بنگاله آنسرفراز — چنین گفت با شمس دوله براز
ازین بند و پیمان اگر انگریز — پژوهد فزونی ز راه ستیز
سوی سست عهدی بتابد سپر — نسوی پوفایی شود دره سپر
بکردار بیداد گردیده شاد — نماید سر از آز پر کبر و باد
ز بازارگانان و از پیشه ور — که هست از خاک این بوم و بر
نگیرم ز رباج و سیم عشور — کنم راهداری ازین مرز دور
بمن گرچه بسیار زان زیان — زیانزا بجز سود برده گمان
نگیرم بفرضه از ایشان پشیز — برابر کنم هندی و انگریز
چو این مایه گفتار و پیمان ببست — بیامد نماندایچ گفت و گو
بشد شمس دوله از آنجا روان — بهنگام پدرود با مرزبان
چنین گفت کاین عهد تا چند گاه — بدل دارچون راز پنهان نگاه
بکلکته زینجا رسیده فراز — بکونسل کنم راز سربسته باز
همه کونسلی را کنم انجمن — نشانم بکرسی سراسر سخن
بخوشنودی کونسلی سربسر — زمن نامه آید چو نزدت دگر
سپس زان بفرمان تو باجدا — زصد نه بگیرد زرخوش عیار
بگفت این و زانجایگه شد روان — سرانگریزان نیکوگمان
فزون نشست و سه گشت بر غین و ذال — زگاه مسیحای فرخنده فال ۱۱۶۳
ده و شش بده روز ماه نخست — بکلکته از ره کمر کرد سست

مخالفت کردن مشاوران کونسل با شمس الدوله در باب

عهدنامهٔ جدید و فرمان فرستادن میر قاسم خان بعمّال خود در خصوص حصول عشور و برپا شدن موادّ شر و شور

سوی کلکته شمس دوله چو باز — بیامد گمان داشت آن سرفراز
هر آنچه ز نو کرده پیمان و بند — بکونسل درون گشت خواهد پسند
همه کونسلی زان شده شادمان — پذیرند و گردند همداستان
بگفتار او سر بسر بگروند — ز کردار او شاد و خرّم شوند
کزو گشت بر کمپنی نوکران — سبک آنچه بسیار بوده گران
ز داد و ستد گشت بگشوده در — بسایند از سود بر چرخ سر
برآمد ز میغ سیه ماهشان — بشد رفته از خار و خس راهشان
نگوید سپس زین بکس راهدار — بیا و زر راهداری بیار
بیکجایگه داده از باج سیم — بهر جا برد مال بی ترس و بیم
نپرسد کسی کاندرین بسته بار — بود سنگ یا گوهر شاهوار
گمانی که میبرد نیکو گمان — همه بود کج همچو پشت کمان
ندانست آن زاد فرخنده کیش — از آن نیک کارش بد آید به پیش
بکونسل درون کونسلی هر که هست — ز شرم و ز آزرم شسته دو دست
کمر تنگ بسته برای ستیز — چو دشنه زبان بهر سرکوب تیز
نموده کمان زه بپرخاش و جنگ — نهاده ز توپیخ تیر خدنگ
دلش را نمایند افگار و ریش — روان پر ز اندوه و خاطر پریش
نمایند کردار او جمله خوار — همان عهد کو بست نااستوار
بره بود سالار نیکی فروز — بکلکته بد نارسیده هنوز

شده کونسلی آگه از کار اوی — نه بر کام خود دیده کردار اوی
کشیدند سر زانچه کرد او پسند — وزان تازه آیین و پیمان و بند
زره چون بکلکته آمد فراز — برویش در سرزنش گشت باز
شنید او بجای زه و آفرین — فراوان سخن تلخ از خشم و کین
بگفتند بیهوده پیموده راه — فکندی تو یاران خود را بچاه
بدین عهد بیجا و پیمان خام — زکی داشتی در کف خود زمام
زما کونسلی با تو انباز و یار — نبوده که دادت درین کار بار
بآیین فرزانگی کی نکوست — پی سود دشمن زیان بهر دوست
بود انکه او دشمن کمپنی — پر از مهر با او بجان و تنی
شکستن دل کمپنی نوکران — پسندی رسانی بدیشان زیان
سراسیمه شد شمس دوله بسی — که کارش نیامد پسند کسی
ابا انکه با ناظم تیز مغز — بهنگام پدرود از رای نغز
سخن گفته بد مهتر سرفراز — فرستم بتو چون دگر نامه باز
سپس زانهمه کارداران خویش — کن آگه ز نو بسته پیمان و کیش
بگیرند زانگریزیه باج بار — بیکجای نه کرده از صد شمار
شگفت انکه ناظم ز رای و ز هوش — گذشت و بدان گفته ننهاده گوش
بدل چند روزی نیاورده تاب — عنان روان داده دست شتاب
بفرموده مرد با هوش و هنگ — نمانده خموش و نکرده درنگ
فراوان ز نو عهد نامه سواد — روان کرد با نامه هر سو چو باد
دبیر از طرفدار بنگ و بهار — بنامه نبشته بهر پیشکار
کزین پس زانگریزیه جا بجا — به پیمان نو آنچه گشته روا

بگیرند نابرده سستی بکار — زر باجداری زکالا و بار
چو فرمان چنین شد بفرمانبران — تو گفتی تن مردگان یافت جان
سراسر چو بودند باسوز و درد — دو لب از فرنگان پر از باد سرد
دل از آتش جور ایشان کباب — ز دیده ببارید خون جای آب
ز بس گونه گونه بدیده ستم — روان پر ز اندوه و جان پر ز غم
بتفته دل از جور و کفته جگر — ز نیش ستم ریش پا تا بسر
بسینه درون کینه دیرینه بود — فراوان نهان کینه در سینه بود
شده شاد زان نغز فرمان نو — گرو جان نموده به پیمان نو
شمرده ز بخشایش کردگار — نموده نهان کینه را آشکار
اگرچه روا بود بدبا بدان — گذشته ز اندازه ناخردان
نپائیده آغاز و انجام کار — بکینه کشیدن شده استوار
بهر فرصه کرده خرو بارتنگ — گرفته بانگریزیه کارتنگ
بپرخاش و تندی و غوغا و شور — همی هر یکی خواست سیم و عشور
نبودند آگاه انگلیزیان — بده کار پیمان برایشان نهان
درین باره از کلکته یک سخن — نبد کس نبشته ز سر تا بین
از آن پیشکاران شوریده رای — سر فتنه آمد بگردون زپای
نهالی بکشتند کانجام کار — همه خارخواری بیاورد بار
بنادانشی آتش افروختند — خداوند و خود را بهم سوختند
نه خود با خداوند گشتند خوار — گران تا گران هند شد تار و مار
ز آباد کشور بشد آب و رنگ — گرفتار مردم ببند فرنگ
نبد آنچه انگلیزیان را گمان — چو دیدند ناگاه از هندیان

چو نخچیر بد آنکه در چنگ شیر — چگونه شده شیر نخچیر گیر
پلنگ از چه گردید روباه لنگ — که سازد هژبری به پیش پلنگ
سراسر بکونسل نمودند باز — بنامه گشودند بود آنچه راز
بیامد ز فریاد نامه بسی — نبشت آنچه بگذشت بر هر کسی
هران بد که بد رفته صد زان بتر — نگاریده هر یک ز جوش جگر
همه کونسلی بوده چون یکزبان — همیخواسته بهر ناظم زیان
هم از شمس دوله پر آزار و درد — بد اندیش و بدخواه آن نیکمرد
ببرده همه نامه سویش فراز — نموده زبان بهر توبیخ باز
دهن باز بنموده در سرزنش — که نیکی پسندیده با بدمنش
بدو سود و همشهریان را زیان — رساندی مر این نامها را بخوان
ببین تا چه آتش برافروختی — تن و جان انگریزیه سوختی
شمردی درست آنچه بد نادرست — باندیشه خامی و تدبیر سست
بگفت که بستی تو پیمان و عهد — فکندی چنین زهر در جام شهد
بسی ناسزا گفته او را بروی — شمرده همه خوار کردار اوی
ز هر جا و هر کس هران نامه بود — نبشتند پاسخ بدینگونه زود
اگر با شما از پی باج کس — سپس زین ز چند و ز چون زد نفس
مر او را همانجای بنموده خوار — ببسته ببند ادب استوار
سراپا نموده بزنجیر سخت — بزندان بدارید آن شوربخت
تنی چون بساید بمسمار و بند — دگرها بگیرند زان بند پند
ندادید زانسانکه از پیش باج — نباید کنون نیز دادن خراج
ز قاسم بدل در مدارید باک — مر او را شناسید کمتر ز خاک

بود هر که از سوی او کاردار ورا زنده نارید اندر شمار

مقرّر نمودن اصحاب کونسل دادن عشور نمک فی صد روپیه دو روپیه و نیم بمیر قاسم خان بطریق بخشش و انعام و بی دخل ساختن عمّال او را از انصاف و انفصال قضایا و دعاوی که فیمابین انگریزیه و رعایای او واقع شود

سنه ۱۷۶۳

بروز نخست از سیم ماه بود بماهی شه هفت خرگاه بود
جز هستینکس و جز شمس دوله همه شده کونسلیها بیکجا رمه
نشستند و کنگاش آراستند نه کنگاش پرخاش پیراستند
نهادند بسیار وارونه راه ز عهد و ز پیمان دگرگونه راه
گذشتن ز پیمان شمرده درست شمردند پیمان پیشینه سست
بدانگه که شد قاسم نامدار بپشتی انگریزیه شهریار
ابا او ببستند آیین و راه شد آن یکسره نزد ایشان تباه
بنیرو چو دیدند مر خویشتن نموده فراموش عهد کهن
بگردانده رفتار دیرین خویش گرفتند رفتار وارونه پیش
همه را مر این رای شد استوار سپس زین بسالار بنگ و بهار
دو و نیم از صد ز بار نمک چو انعام و بخشش نمایک پیک
ورا نام جز آنکه بنهیم باج که بر ما بود ننگ دادن خراج
ببنده چنانچون خداوندگار ببخشد چو بیند از و نیک کار
ببخشیم و منت نهیمش بسر نباید جز این داد چیز دگر

دگر هرچه کالا برد انگریز — ازو باجدار ار بخواهد پشیز
بکند و بزنجیر و زندان و بند — بباید ورا داد اندرز و پند
چنان خست باید ورا دوش و یال — که فرمش کند باج کالا و مال
چو زین نیک کاری بپرداختند — دگر کار زین نیکتر ساختند
بلی ناید از نیک جز نیک کار — ز شاخ سمن خار ناید ببار
چنان مرد فرزانهٔ هوشمند — بگوید بود تلخ حلوای قند
چو انعام کردند نام عشور — که بود از ره داد بسیار دور
گزیدند راهی بتدبیر و رای — که باشد پسندیده نزد خدای
همان مردمانرا بود سودمند — ز سر تا بپا ایمنی نی گزند
اگر هندیانرا ابا انگریز — هویدا شود بهر کاری ستیز
هران شاهد دعوی و گفتگوی — نماید ز پرده برآورده روی
بهنگام انصاف و درگاه داد — بجویند ز انگریزیه راه داد
ز ناظم هر آنکس بود کاردار — ندارد دران داوری هیچکار
نباید رود نزد او هیچ کس — ز انگلندیه داد جویند و بس
نمودند این رای زان رو پسند — بزرگان فرزانه و ارجمند
که چون در دو کس اوفتد داوری — ز داور بخواهد کس ار یاوری
اگرچه بود دعوی او دروغ — بخواهد دروغش بیابد فروغ
دهد رشوه و پاره او ناگزیر — بداور که کارش شود دلپذیر
زر شهروایش بزور و جفا — شود چون زر ده دهی پر صفا
چو مردم ز انگریز جویند داد — بپاره ز خود کرده خوشنود و شاد
برآرند از دشمنان کام خویش — بگردون رسانند زان نام خویش

فراوان بمشهریان سیم وزر رسد بهره و سود زین رهگذر

رفتن میر قاسم خان بتسخیر مرزبنیال بامید زر و مال و آغاز هبوط نیر اقبال از اوج عزت و اجلال و مراجعت کردن بی نیل امانی و آمال

چو قاسم بشد ناظم بوم و بر بکشور خدائی برافراخت سر
بتدبیر و دانش بهوش و برای بهر کار آورد آئین بجای
همه سرکشانرا بخود رام ساخت دد انرا بخود رام چون دام ساخت
بروزی سپه را زخود شاد کرد درم داد و دینار و آباد کرد
همه وام انگریزیه را بتوخت بتارخرد رخنه ها را بدوخت
چو هنگام آمد که در باغ دهر برد از گل روز فرخنده بهر
درخت امیدش شود بارور خورد بر بکام دل از روزگار
بنودش برومندی از ماه و مهر همه از گردش اختران سپهر
از آنان که بردی گمان دشمنی بخستش شکست اندر آمد بکار
دلش خسته از کمپنی توکران زبس دیده خواری خلیده روان
خرد پرنیان برتنش گشته نیش دو دستش فرومانده در کار خویش
نمودی یکی رخنه گر استوار فتادیش صد رخنه در دم بکار
چو با سمش دولت زتو بست عهد برو گرچه تلخ دانسته شهد
ره بردباری گرفته بپیش پذیرفت گفتار آن مهر کیش
گمانش شد آراسته کار اوی سپس زین نجوید کس آزار اوی
ازین ره چو شد ایمن و بیگزند بگفتش یکی مرد ناهوشمند

مر آن مرز کانراست نیپال نام — زمین جای سبزه دهد سیم خام
ز بس سازگاری آن خاک پاک — بجای گیا زر برآید ز خاک
ز بخشایش داور دادگر — ببارد هوا جای باران گهر
ببنگاله پیوسته آن بوم و بر — در آنجا ز اسلامیه کس گذر
نکردست و نفراخته تیغ کین — بفرمان نیاورده آن سرزمین
پسندد اگر رای کشورگشای — در آرد بیکران پیکار پای
بکم مایه آهنگ و اندک درنگ — در آید چنان مرز خرم بچنگ
شنید و گزین بر خرد کرده آز — فتاده بامید دور و دراز
نپائیده آغاز و انجام کار — نپرسیده از مردم هوشیار
ندانست کز بهر چه پیش ازین — بزرگان دانا دل بافرین
که بودند از من بنیرو فزون — بده بر روانشان خرد رهنمون
نکردند آهنگ پیکار و جنگ — نشستند بر جا نموده درنگ
شنیده نبد گویی این نغز پند — برد بهره شرمندگی آزمند
روان گشت همره گرفته سپاه — بیامد یکی کوه پیشش براه
رهش تنگ و دشوار و پرخاره سنگ — ز دیدن نگه را شدی پای لنگ
گمان گر براندی بران بارگی — ز ره بازگشتی به بیچارگی
که نیپال و بنگاله را بود حد — ز یک لخت خاره بپا کرده سد
گذشته ز ایوان کیوان سرش — بسختی برآمد بر آن لشکرش
سپه چون بیامد ز بالا بزیر — رهی پیش آمد بسی ناهژیر
درختان پرخار در بیشه بود — ز درندگان نیز اندیشه بود
گذشتی بدشوار مرد و ستور — چو لختی به پیموده شد راه دور

زنیپالیان مردم کینه خواه — به پیش اندر آمد فراوان سپاه
بدیدار مانند غولان دشت — برخسار دیوان زشت و پلشت
همه تیز دندان بسان گراز — همه همچو آتش گه ترکتاز
به پیکار چنگال افراخته — سر ره گرفته کمین ساخته
دو دشمن بهم چون رسیدند تنگ — نماند ایچ هنگام و گاه درنگ
چو شیران جنگی در آویختند — بشمشیر پولاد خون ریختند
بهندی پلارک بچاچی کمان — بهامون ز خون گشت جیحون روان
خروشید توپ اندر آوردگاه — خروشد بدانسانکه میغ سیاه
هوا گشت از تیره دود تفنگ — گه نیمروزان چو شب قیر رنگ
در و دشت از تیغ الماس گون — نمودی چو لعل بدخشان ز خون
تن کشته در خون بآوردگاه — چو ماهی بدریا نمودی شناه
بانجام در گردش دار و گیر — سر بخت بنگالیان گشت زیر
بفرمان دارای گردون سپهر — بپوشید اختر فروزنده چهر
ز ناظم چو برگشت فرخنده بخت — بکارش گره اندر افتاد سخت
ببنگاله زانگه که شد کدخدای — نیامد برویش شکست ایچ جای
چو زو مهر گردنده گردون گسست — نخست این برویش در آمد شکست
بناکام برگشت از رزمگاه — پرانده روان تن پر از گرد راه
زنیپال آید چو در جای خویش — چه بدکش سپس زان نیاید به پیش
بشورد برو گردش روزگار — بانگلندیانش فتد کارزار
برافتد ز گاه و ز جاه و ز نام — بگردد بگرد جهان تلخکام
به بیند بگیتی بسی گرم و سرد — بمیرد بفرجام با سوز و درد

آگاهی یافتن میر قاسمخان از مقید شدن عمّال او بدست انگریزان و نامه نوشتن بکونسل کلکته و معاف کردن زر راهداری از جمیع رعایا

چو ناظم ز پیکار برگشت باز — هویدا بر و گشت پوشیده راز
گذشت آنچه با شمس دوله سخن — وزان عهد و پیمان که افکند بن
همه کونسلی گشته از راه داد — ز بیداد بنموده سر پر ز باد
بگشتند زانسان کز عهد نخست — دوم نیز زانگونه بنموده سست
بدادند گر عهد دوم بباد — بدانهم نگردیده خوشنود و شاد
جهانی بر آتش زده چون سپند — همه کارداران او کرده بند
ز یزدان و آزرم او شسته دست — بگیتی درون نام او کرده پست
شنید و برآشفت و آزرد سخت — دلش گشت زاندوه و غم لخت لخت
بجانش فتاد آتشی تند و تیز — بسی گرمتر ز آتش رستخیز
چنان زد زبانه که در آسمان — ز تابش همی جست اختر امان
نویسندهٔ راز را پیش خواند — بر و راز بایسته را باز راند
بکلکته بنوشت نامه بدرد — ز غم کرده رخسار گلگونه زرد
ز بار بزرگی سزد گر مرا — سبک کرده سازید با جان رها
چکار آیدم اینچنین ناظمی — که هر دم به پیش آیدم نو غمی
نباشد مر آنرا که بر خویش دست — نزیبد بجای بزرگان نشست
ز سیمرغ بهتر بود آن مگس — که بر جان او نیست آزار کس
بود به ز شاهین برکنده بال — مر آن صعوه کش نیست بشکسته یال

چو گنجشک گستاخ گردد بباز — کند بر شکردنش چنگل دراز
سزد باز کز ننگ در آشیان — چو گنجشک از باز ماند نهان
کند سرفرازی چو روبه بشیر — بگو شیر از شرمساری بمیر
به پیلی که کوه گرانرا بزور — ز پا افکند گاه مستی و شور
براند اگر مور فرمان و کام — بود زشت بردن ورا پیل نام
همه آنچه گفتم نشان منست — نموداری از داستان منست
منم گر ببنگاله کشور خدای — بفرمانروائی نشسته بجای
چرا بایدم دست کوته ز کار — بکاری نباشد مرا اختیار
چرا زیست باید مرا در جهان — بکام دل کمپنی نوکران
بود آنچه نزدیک ایشان پسند — که باشد سراپا زیان و گزند
نه بنده پسندد نه پروردگار — نه فرزانه نی مرد ناهوشیار
نه مردم که نزدیکی دام و دد — فراوان بود زشت و بسیار بد
مرا داشت باید بناکام و کام — روا و بدان بود خوشنود و رام
بهر شهر و هر جا درین بوم و بر — ز داد و ز آیین برآورده سر
بهر سو بده پیشکاران من — نکوخواه فرمان گذاران من
بخسته بچوب و ببسته ببند — نرسته از ایشان کسی از گزند
سخن چون ز آغاز آمد بسر — نماندش بدل ایچ گفت دگر
ز استاد طوسی دانش نهاد — بپایان نامه چنین کرد یاد
مرا شرم بادا ازین زندگی — که سالار باشم کنم بندگی
مر آنرا بمهر و نگین کرده بند — بکونسل فرستاد با یک نوند
چو نامه روان کرد کشور خدای — بدل اندرون راند این راست رای

بلوسل نخوانند این نامه را | زکین کرده برپا چو هنگامه را
نکردند هرگز سوی ره داد | زبیداد در سر چو دارند باد
به بیچارگی مرد فرخنده فر | زانگلندیه گشته آسیمه سر
زبهبود خود روی برکاشته | زیانرا بخود سود پنداشته
برافراشته بهر بخشش علم | کشیده ابر باجنامه قلم
فرستاد فرمان بهر جایگاه | سوی باج خواهان پاینده راه
زبازرگانان این بوم و بر | بود نیز آنکو زمرز دگر
اگر مسلم ار هست زنار دار | زکالا بهر سو برد بسته بار
نخواهند زو باج در خشک و تر | گشاده بدارند بروی گذر
نه دینار گیرند نزوی درم | نگویند باوی سخن بیش و کم
زامروز باید کسی تا دو سال | نگیرد بکشور درم باج مال
بود هر که در بند پیمان من | نباید بتابد ز فرمان من
ز فرمان هر آنکس که برتافت سر | نه بیند رخ زندگانی دگر
برو تنگ گردد جهان فراخ | بپولاد هندی تنش شاخ شاخ
چو انگریزیه را رسید این سخن | که فرمانده کشور افکند بن
زمردم سبک کرد بار عشور | خراج از بر و بوم بنمود دور
برآشفته از خشم مانند دد | بیفسرده از مغز شمع خرد
نموده روان تیره از دود خشم | زخورشید انصاف پوشیده چشم
سپرده زمام روان دست دیو | سترده زدل ترس کیهان خدیو
بمال کسان گشته بیجا بخیل | شده خشم آلوده چون ژنده پیل
بهر کیش بخشش بود دلپسند | بنزد خدای جهان ارجمند

بگیتی خنیده بود راد مرد — بمینو گه داد آزاد مرد
همانا که اهریمن پر زیان — ز بخشنده مردم بود شادمان
بدوزخ اگر اوفتد راد مرد — نماید برو آتش از مهر سرد
شگفت آیدم زانگریزی گروه — بجای ستایش شده کین پژوه
شده خشم آلوده هر یک ز کین — ورا از چه خواندند ناپاکدین
بچه دانش و رای و هوش و خرد — برو تند گشتند مانند دد
بجای ستایش نکوهش به پیش — گرفته شمردند بدخواه خویش
ز پهلوی ایشان چه گردید کم — کزان گشت بایست پر درد و غم
نبد آرزوشان بجز این نخست — گره کرده از عهد پیشینه سست
بجوید ز انگریز ناظم عشور — اگرچه سخن بود از راه دور
بدیگر کسانشان نبد هیچ کار — ز رسا و بدهند از حبس و بار
و یا خود نداده زر و سیم باج — برند هر کجا مال خود بیخراج
چو بخشید بخشنده باج کسان — سبک کرد بار خراج کسان
ببایست گردیده خوشنود و شاد — مر او را بنیکی نمایند یاد
ابا آنکه بایست زین نیک کار — نه پیچند از خشم بر خود چو مار
ره راستی کرده از کف رها — شده هر یکی تیز چون اژدها
بساییده دندان خشم و ستیز — بود هر که گفتند جز انگریز
بهر دین هر آنکس بود ره سپر — ازو باج کالا بهر رهگذر
بناظم گرفتن بود ناگزیر — اگر مرد پرمایه هست ار فقیر
شمرده ز ناخوار گر گفتگوی — کند آنچه او را بود آرزوی
بپستی گراید سر انگریز — ز جاه و ز نامش برآید قفیز

فراوان شود خوار اندر جهان | بر و شرمساری میان مهان
فزاید بسی زشت نامی و ننگ | ز هندوستان تا بمرز فرنگ
نیارد کسش مرد اندر شمار | بنامردی اندر جهان آشکار

فرستادن کونسلیها میستر آمت و میستر هی را با نامه متضمن ممتنیات خود و تارسیدن ایشان نزدیک میر قاسم خان مهیا گشتن اسباب محاربه و ملتجی شدن میر قاسمخان بپادشاه و نوآب شجاع الدوله

سنه ۱۷۶۳

زماه سیم روز اندر شمار | چو آمد ز ضرب ششش اندر چهار
نه برراستی کونسل آراستند | زیان کسان سود خود خواستند
بدستینکس با شمس دوله یکی | نگشته ز راه وفا اندکی
همه رای شایسته افکنده بن | بگفتند با کونسلیها سخن
که بنود سزاوار بهر عشور | برنجیم و سازیم غوغا و شور
بناظم درین باره ما را چکار | بود بر دل خویشتن شهریار
دل هر کسی بر تنش پادشاست | کند آنچه کردنش پسند رواست
چو نرسد بما هیچگون زو زیان | چرا بود باید بد و بدگمان
بدین داد باید که باشیم شاد | که فرزانه خوشنود باشد ز داد
بخشد گر او یکسره گنج خویش | فزاهم نیاورده از رنج خویش
نگردد ز نایک پشیزه چو کم | چرا داشت باید دل خود دژم
زده بد همه را چو ابلیس راه | بفکنده در راه و آرون بچاه
چو آموده بد مغز از خشم و کین | نپذرفته گفتار دو پاک دین

بگفتند دو مرد با رای و ویر — بپرسش توانا بپاسخ دلیر
بباید بنزدیک آن شوم پی — فرستاد گان پاسخ زوی
بگویند بر تو بود ناگزیر — نویسی بهر جا بود با جگیر
ز انگریز هر جار و حبس و بار — نگیرد از و یکدرم را هدار
بود نیز ناکام کز دیگران — بمایه سبک گر بود گر گران
بود گر زهندار زیگانه جای — بهر کیش و هر دین بود رهگرای
بگیرد بآیین از و باج بار — بهر با جگاه و بهر رهگذار
به پیچد ازین گفته گردوش و یال — بیابد بپاداش آن گوشمال
کند داوری درمیان تیغ تیز — نباشد سپس زین سخن جرستیز
چو این پاک اندیشه آراستند — دو تن از فرستادگان خواستند
یکی نامه میر امت بُد دگر — چو زاده بخوانده و راهی پدر
یکی نامه زانسانکه بُد کام و خواست — همه راه و ارون و آیین کاست
نبشتند در وی فراوان سخن — نه بر دین و بر داد سر تا بین
چو زهر گزاینده و پُر گزند — فزاینده درد و تیمار و بند
سپرده بهر دو فرستادگان — که آورده یگران ره زیران
رسیده بنزدیک ناظم فراز — مر این نامه را پاسخ آرند باز
برین نامه گر گشت همداستان — بما پیگمان هست از راستان
بود گر سکالش نماید جز این — بد اندیش و بدخواه و ناپاکدین
۱۶۴۳ ز اپریل مه روز بُد چارده — فرستادگان رو نهاده بره
ز رفتن بسر هشت بُد چند روز — بُده نارسیده بناظم هنوز
ز ناظم بهر جا که بُد پیشکار — پراگنده در مرز بنگ و بهار

چو از انگریزان پرخاشخر — بُده پر ز تیمار و خسته جگر
از ایشان تنی چند نامی سران — ببستند در بندهای گران
فکندند در جای تاریک و تار — نهان آشتی کینه شد آشکار
ز هر سو نفیر بگیر و ببند — فرا رفت تا آسمان بلند
بیاسوده از رنج پیکار تیغ — نهان در میان بُد چو مه زیر میغ
برآورد کردند از زنگ پاک — چو برق درخشنده و تابناک
بشُستند از گرد توپ و تفنگ — نمودند آماده از بهر جنگ
بخفت ایمنی فتنه بیدار گشت — ز هر سوی شورش پدیدار گشت
جهاندار بنگاله شد بیگمان — بباید به پیکار بستن میان
چو دانست با آتش تند و تیز — که بارد بناوردگه انگریز
شود خویش گر همچو دریای آب — نیارد کند سرد آن تف و تاب
بخشکی شود شیر و دریا نهنگ — نتابد چو پیش آیدش گاه جنگ
بپوشد اگر دشت و هامون و کوه — بلشکر بانجام گردد ستوه
بیک باد حمله شود بیگمان — پراگنده چون پشهٔ ناتوان
بزاری یکی نامه نزدیک شاه — نبشت و ورا خواست پشت و پناه
بسوی وزیر الممالک شجاع — که بد نام بُردار گیتی مطاع
ازو نیز جست اندران داوری — بگاه فرو ماندگی یاوری
سوی پتنه انگه که بُد شهریار — ز بس کبر ناوردش اندر شمار
شده با خداوند خود بدگمان — براندش بیاری انگلندیان
چو از یاوران دردش آمد به پیش — ازو جست ناکام درمان خویش
هران بنده کو از خداوندگار — برید و به بیگانه شد دوستدار

نگردد بفرجام بیگانه دوست | کشد از تنش یافت چون دست پوست

روانه شدن کشتی مملو از توپ و تفنگ از کلکته بعزم رفتن پٹنه و رسیدن بمونگیر و محجر کردن میر قاسمخان و وصول فرستادگان بمونگیر و مکالمه نمودن میر قاسم خان با ایشان

سنه ۱۷۶۳

فزون روز بر بیست بُد رفته پنج | زمیماه کامد دگر بیش رنج
بکشتی ز کلکته از بهر جنگ | به پٹنه همیرفت توپ و تفنگ
بیامد بمُنگیر از راه رود | که جز آن برفتن دگر ره نبود
چو ناظم از آن کار آگاه گشت | امیدش ز انگریز کوتاه گشت
بدانست کاماده از بهر جنگ | نمایند در پٹنه توپ و تفنگ
بفرمانبران گفت کشتی و بار | نباید ازین جایگه باجدار
گذارد کشد لنگر و بادبان | بگاه و به بیگاه گردد روان
نگهبان شب و روز بر روی آب | بُده دور از خورد و آرام و خواب
چنان پاس دارد که یک گام راه | نیارد رود پیش از باجگاه
فرستادگان نیز هر دو ز راه | رسیدند ایمن بدان جایگاه
چو آیین دیدار آمد بجای | بشد ناظم از درد شکوه سرای
چنان زار نالید ز انگلندیان | که شد ناله تا هفتمین آسمان
دل خاره آسای کیوان شوم | ز بس سوخت شد آب مانند موم
فرستادگان از فرستندگان | هویدا نمودند راز نهان
زبانی پیام آنچه بد سربسر | بگفتند با مهتر نامور

سپس زان سپرد نامه بدوی — بخواند و بپازرد و پژمرد روی
سخن بد سراپا چو شمشیر و تیر — بدل برگران بر روان ناپذیر
نبد اندران هیچ گفتار داد — نکرده دران جز ز بیداد یاد
نه نامه که مانند منشور بود — ز اندازهٔ بخردی دور بود
بدانسانکه بر بندگان شهریار — نماید روان کرده فرمان نگار
چو فرمان نبشته بدو نامه را — ز اندازه رانده فزون خامه را
براشفته زان نامهٔ ناپسند — گشاده کمیت زبان از بند
بمهیر نگفتار بنموده تیز — چنین گفت زین نامه پرستیز
که از مهر نبود در آن یک سخن — هویدا چو خورشید گردد بمن
شمار اچنین است امید و کام — ز کینه بفرسوده زین و لگام
برزم و بآویزش و کارزار — مرا کرده نابود و ناچیز و خوار
بگرداب آوارگی داده رخت — براند از کشور و تاج و تخت
ز انگلند یانم نبد این گمان — نمایند پشت وفا چون کمان
منم راست در دوسی همچو تیر — بلوزینه نامیخته گنده سیر
به پتنه چو خواهید تو پ و تفنگ — از ینسو رود نانموده درنگ
بباید پذیرفت از من دو کار — بود بر شما هر دو آسان و خوار
یکی انکه در شهر پتنه اپس — نشستت جویای فتنه اپس
نباشد بمن در نهاد و سرشت — سگالنده نیکی بجز رای زشت
مرا او بجان و بدل دشمن است — پژوهندهٔ بد چو اهرمن است
نه تنها بمن بد بود در نهان — رسد زو بدی بر سر اسرجان
نگوید سخن جز بزور و غرور — مرا ورا از انجای بنموده دور

سوی داد گر زانکه دارید روی ازین سه یکیرا ابر جای اوی
نگارید تا فتنه گردد نهان نه پٹنه که گیتی بیابد امان
یکی تو که فرخنده نامی آمیت پژوهندهٔ نیک کامی آمیت
فرستد گر جای آن خیره سر جهانی بر آساید از شور و شر
دویم انکه باشد بگوزی بنام نباشد بجز راویش هیچکام
یکی کاف تازی پس از حرف میم فکندم که مصرع نگردد سقیم
سیوم هست تینگس فرخنده رای روانش بنیکی بود رهگرای
همیشه بس رادی و بخردی نخواهد بجز ازره ایزدی
بپارید گر آنچه گفتم بجای ز بالا سر فتنه آید بپای
اگرچند بر من بود آشکار که این کشتی و آلت گیر و دار
سوی پٹنه بهر چه گشته روان بفرجام بر من رسد زان زیان
گشایم بر و راه تا بگذرد بود دور گرچ آن ز راه خرد
وگرنه بماند بدین جایگاه نباشد بجز این دگرگونه راه
چو برخواهش دُوَمین لب گشاد نبرد فرستادگان کرد یاد
ز انگریز در پٹنه باشد سپاه کز آسیب بدخواه دارد نگاه
مرا دشمنی گر شود آشکار نماید بدو بهر من کارزار
بدل درگمان داشتم کان گروه کشیده صف خویشتن همچو کوه
ببدخواه من بسته دارند راه مرا یار باشند و پشت و پناه
بمن گشت اکنون هویدا چو روز چو انگریز گردد بمن کینه توز
نخست انکه پیش من آید بجنگ برافروخته بهر کینه تفنگ
نخواهد کسی بود جز آن سپاه که با من بجنگد بآورد گاه

همه تن بپرورده از نان من | بجویند از من مگر جان من
اگر بد ندارید اندر نهان | بود دل شما را یکی با زبان
سپه باز خوانید زانجایگاه | بیاید بمنگیر پیموده راه
و یا سوی کلکته گشته روان | بماند بدانجایگه در امان
چو لشکر ز پتنه بپرداخت جای | بدانم سوی مهر دارید رای
سپس زان ز من آنچه دارید خواست | پذیرم ندارم روا کم و کاست
ز دایم چو آیینه دل را ز زنگ | بدارم روان پاک از ریو و رنگ
ببهر دو روزه سرای سپنج | که در وی نه شادی بپاید نه رنج
چرا بود باید دل آگنده کین | که کین ور ز کس نشنود آفرین
چرا دیو بر جای فرخ سروش | گزیند خردمند با رای و هوش
مرا با شما نیست بیگانگی | که بیگانگی نیست فرزانگی
چه در آشکارا چه اندر نهان | شما را بخواهم ز خود شادمان
پسندد بدانکو بیاران خویش | مرا ورا همان بد بپاید به پیش

آگاهی یافتن کونسلیه از محجّر بودن کشتی بمونگیر و باز طلبیدن فرستادگان را از پیش میر قاسمخان بکلکته و پاسخ نوشتن فرستادگان

بکونسل چو آگاهی آمد ز راه | که کشتی و سامان آورد گاه
ز رفتن بمنگیر بنموده بند | نگهبان کشور ز بیم گزند
همه کونسلی گشته پر خشم و کین | ز ناظم پر از چین نموده جبین
ازان بیگنه گشته پر رنج و درد | زبان بر گشوده بگفتار سرد

یکی نامه سوی فرستادگان — نبشتند و کردند در دم روان
بکین چون بود جان ناظم گرو — ز رفتن ببستست راه گرو
سکالش ندارد بما گر گزند — چرا کشتی و بار کردست بند
چو دارد بدل رای پیکار و جنگ — روا نیست نزدش نمودن درنگ
چو نامه بخوانید اندر زمان — سوی کلکته گشت باید روان
نباید بدانجای مانید دیر — که ماندن نشاید برگشته سیر
بیامد چو نامه بدیشان فراز — یکایک بخواندند بنوشته راز
سنه ۱۷۶۳ ز جو نماه خورشید گیتی فروز — ده و نه شماره رسانده ز روز
نمودند پاسخ بدینسان نگار — بکونسل که سالار بنگ و بهار
ز سختی دلش گشته چون موم نرم — سخن راند اکنون بآزرم و شرم
گذشته ز هنجار و آیین پیش — ز دل دور کرده همه کین خویش
سپس زین گمانست کشتی و بار — برفتن ز بندش کند رستگار
سوی پٹنه افراشته بادبان — همانا شود زود زاینجا روان
کند نو دگر باره پیمان و بند — بدانسانکه ما را بود دلپسند
نباشد بجز از پژوهنده داد — شمارد گذشته گذشته چو باد
ولیکن ز ما نیز دو آرزوی — بخواهد بنرمی و پاکیزه خوی
یکی انکه در پٹنه پای الس — نماند دگر کس بجای الس
نشیند بفرمان کونسل همیش — نماید بکوتی روا کار خویش
دگر انکه از انگریزی سپاه — هر انمایه باشد بدانجایگاه
نماند بدانجایگه هیچ کس — بیاید بمنگیر یا زین سپس
و یا خود بکلکته آن فوج جنگ — بیاید نکرده زمانی درنگ

یکی زین دو جا آنچه کونسل پسند — نماید بدارد سپه بی گزند
برآید بامید او گرد و کار — شود کین نهان آشتی آشکار
جهان گردد از امنی چون بهشت — براقد ره کین دوزخ سرشت
چنین پاسخ آمد بکونسل چو باز — دو مرد نکوخواه و دو سرفراز
یکی زان دو هستینکس فرزانه خوی — دگر سمش دولمه نامجوی
فراوان شده خرم و شادمان — ز شادی چو گلبرگ کرده رخان
بدل هر دو بُردند زینسان گمان — شود دور پرخاش و کین از میان
رخ شاهد آشتی آشکار — نماید پُر از رنگ و بو چون بهار
هویدا شود راه کیهان خدیو — نهان راه وارون ناپاک دیو
ز فرخ فرشته بمردم فرود — ز مینو بگیتی بیاید درود

دستوری خواستن میستر اِلِس از کونسل کلکته در باب جنگیدن و بتصرف درآوردن ٹپّو و اجازت دادن کونسل اورا

اِلِس چون همیشه سر جنگ داشت — بناظم جهانرا همی شنگ داشت
سری پر ز فتنه دلی پر ز درد — همی بود جویای ننگ و نبرد
همیکرد آشوب هر دم بپای — مگر کمپنی را بکشور خدای
برآغالد از بهر پیکار و کین — کند پُر ز فتنه سراسر زمین
چو دید آن ز هر سوی برخواستگی — گشاد صف و لشکر بدشت نبرد
بزودی در رزم و جنگ و ستیز — گشاید ابر ناظم و انگریز
شده گرم از بهر خونریختن — کمر شنگ کرده بآویختن .
سر خامه چون تیغ بنموده تیز — یکی نامه زی کونسل آن پرستیز

نبشت و دران اینسخن کرد یاد — که از کوشلیهای فرخ نژاد
بخواهم به پیکار کردن جواز — بپاسخ نمودہ مرا سرفراز
نویسید و سازید نزدم روان — کہ بستہ بنا ورد جستن میان
بدستوری آن بزرگ انجمن — تن دشمنان را کنم خون کفن
روان از تن بدمنش کردہ خون — بفکندہ در خاک خواری نگون
گشادہ دو بازوی مردی و چنگ — نمودہ زمین همچو مرجان برنگ
بہ پتنہ خداوند دادہ شکست — دژ و بارہ و شهر آرم بدست
بکلکتہ چون نامہ آمد فراز — بکوشش شد آن نامہ چون خواندہ باز
چو بدبمش دولہ فرو هیدہ رای — زپیمان بهشتی برون ایچ پای
بگفتار آن پیر نا راستان — نگردید خسته و همداستان
چنین گفت کاین مرد شوریدہ سر — کہ جز بیهدہ کین نجوید دگر
بیاید چو دستوری از ما بجنگ — کند شهد آسودگی چون شرنگ
بخون سیاوش چو افراسیاب — زپیدانشی کرد خواهد شتاب
پر آشوب سازد سراسر جهان — هویدا کند دشمنی در مهان
چو دریای عمان کہ آید بموج — کند دشت و هامون پر از موج فوج
ابا ناظم و کمپنی ناگزیر — گشاید در کوشش و دار و گیر
شود بیهدہ گرم پیکار و جنگ — زمین پر ز آواز توپ و تفنگ
بفتد فراوان تن بیگناه — بپاغشته در خون بآورد گاه
نگردیده خوشنود آنسر فراز — ایس را نمیداد در خون جواز
ولی چون ز کوتی پتنہ همیش — بپایی خبر آمدی دلپریش
کہ عمال ناظم بہ پیدا دسر — کشیده بگردون ز جوش جگر

پسندیده هرگون بما برگزند | همه کار کوتی نمودند بند
پراگنده از کارها پود و تار | بگل مانده خر بر زمین مانده بار
کس از پیشکاران زکوتی چو سر | برآرد کنندش پر از خون جگر
هران نامه رفتی ز کلکته نیز | به پتنه سوی کوتی انگریز
نیارست رفتن ز سختی راه | گرفتار گشتی و گشتی تباه
ره رفتن نامه بنموده بند | گرفتندی آنرا ز دست نوند
دو سویه چو آهنگ پیکار بود | برسته بباغ روان خار بود
بدشت و بیابان و هامون و چول | شده جای مردم پدیدار غول
زکوتی چو آگاهی آمد تباه | بنامه همان گشت بربسته راه
بدانسان که بد آرزوی الس | نبشتند نامه بسوی الس
رسیدش چو دستوری رزم و جنگ | بیفتاد در دست دیوانه سنگ
شد از بند آشفته شیری رها | بدار مار گردید چون اژدها
ز شادی بگردون سر افراخته | به پیکار و ناورد شد ساخته
ندیده روا هیچگونه درنگ | فراهم بیاورد سامان جنگ
ز دژبان چو سینه پر از کینه داشت | پر آتش چو کانون از و سینه داشت
ز چوب و زنی زینه و نردبان | فراوان بیاراست اندر نهان
که درگاه پیکار و هنگام جنگ | بدیوار دژ گشته نزدیک و تنگ
چو رایت برافراشته نردبان | ببالا برآید سپه بیزیان
بنزدیک ناظم فرستادگان | سخن راند و از آشتی بر زبان
شده او بدان گفته امیدوار | نهاده ز دل ترس بر یک کنار
بخورده بگفتار شیرین فریب | نموده فراموش روز نهیب

گمانش سپس زین کس از انگریز — بجوید بدو هیچگونه ستیز
بکشتی پر زالت رزم و جنگ — که بد راه رفتن برو کرده تنگ
بفرمود گردد از آنجا روان — سوی پٹنه رفتن کشد بادبان
چو کشتی روان گشت زانجایگاه — فراوان نه پیموده بود دست راه
بناظم ز پٹنه رسید آگهی — الس آن ز داد و ز دانش تهی
گشوده فراوان به بیداد دست — سر مردمی کرده یکباره پست
ز اندازه بر دست بیرون ستم — نمانده کسی را تهی دل ز غم
سنه ۱۷۶۳ چو از ماه جون مهر گیتی فروز — شماره رسانیده بد بیست روز
دگر نامه آمد از آنجا فراز — پر اندوه و تیمار و کرم و گداز
الس کرده آماده سامان جنگ — نموده کمر بهر پیکار تنگ
فراوان ز نو ساخته نردبان — بآهنگ باره چو بندد میان
سپاهش مگر در گه گیر و دار — بر آید بنیروی آن بر حصار

مرخص نمودن میر قاسم خان بی انصرام مرام میتر امت را بمراجعت کلکته و نگاه داشتن میتر هی را بعوض عمّال خود که در قید انگریزان بودند و جنگیدن میتر الس در پٹنه و بتسخیر در آوردن آن

ز پٹنه بیامد چو ناخوش خبر — ز غم مرزبان گشت آسیمه سر
بیگره شد از آشتی نا امید — ز یاری انگلندیه دل برید
بدانست جز رای پیکار و جنگ — ندارند باشندگان فرنگ
از ایشان سپس زین بود ابلهی — بدارد اگر آرزوی بهی

فرستاد فرمان بهر باجگاه — که برگشتی و بار بربسته راه
سوی پتنه رفتن نداده جواز — بهر جا رسیده بدارند باز
از آنپس فرستادگان را بخواند — شنیده سخن پیش ایشان براند
زکار الس سربسر باز گفت — نماند ایچ درد درون در نهفت
چو زان دو فرستاده بد سر امت — زمنگیر فرمود میستر امت
نماید سوی کلکته بازگشت — به پیموده ایمن بیابان و دشت
چنان دید در بارهٔ هی روا — بماند بنزدیک او چون نوا
هر آنگه که از پیشکاران اوی — سوی بندگی ره سپاران اوی
که بودند در دست انگلندیان — گرفتار زندان و بند گران
شود بند از پای ایشان چو سست — بیایند نزدیک او تندرست
نماند چو بسته زوی هیچکس — رهد هی زبند نوازان سپس
سوی کلکته انگهی شادمان — رود ایمن و بیگزند و زیان
وگر بندگان ورا انگریز — رهایی نبخشد ز راه ستیز
زبند نواهی نگردد رها — که با بد بدی کیفر آمد روا
بکشتی امت سوی کلکته راند — بناکام هی پیش ناظم بماند
زماه ششم روز شش در چهار — سر آمد چو هنگام و گاه شمار — سنه ۱۷۶۳
بسوی الس رفت این آگهی — امت با دل زار زو ها تهی
سوی کلکته رفت بربسته بار — زمنگیر گشته بکشتی سوار
شنید و هماندم بآهنگ جنگ — بشبرنگ کین تنگ بنموده تنگ
چو در باختر خسرو نیمروز — نهان کرد رخسار گیتی فروز
شب تیره چون رای سندی سپاه — کران تا کران کرد گیتی سیاه

ابا انکه سالار پتنه ز پیش — بد آگه ز آهنگ بدخواه خویش
بود ساخته بهر پیکار و جنگ — چو هنگام آید بجوید درنگ
ز بیدانشی مرد شوریده رای — نموده شکم سیر چون چارپای
جز اندیشه و بیم در رختخواب — بغلطیده با همره چون دواب
نه کس پاسبان بود اندر حصار — مگر چند فرتوت رفته ز کار
از آنها نبد نیز بیدار کس — که پاید ره دشمن از پیش و پس
نگهبان دروازه افتاده مست — ز باده سر هوش بنموده پست
ز کوتی به پیموده بدخواه راه — سوی باره با نردبان و سپاه
بدیوار بارو چو آمد فراز — جز انکه به پیکارش آید نیاز
ببالا ز هند و یورپ چند تن — برآمد از آن کینه جو انجمن
سر پاسبانان بیهوش و رای — برآمد ز آواز بیگانه پای
ز جا جسته هر یک ز خواب گران — ببسته به پیکار جستن میان
نمودند لختی بناکام جنگ — جهان شد پر آواز و بانگ تفنگ
کجا با جوان پیر رفته ز کار — کند پایداری گه گیر و دار
بویژه ز هند ار بود صد جوان — ز یک پیر بیگانه گردد نوان
تنی چند افتاده بر خاک — گریزان ز دژ گشت هندی سپاه
بد اندیش بر باره چون دست یافت — از آنجا بدروازهٔ دژ شتافت
ببالین چو آمد ز ره بدگمان — برآورد از خواب سر پاسبان
برفتند بنموده کم مایه جنگ — گریزان ندیده زمان درنگ
شکسته ز دروازه زنجیر و بند — گشودند شادی کنان بی گزند
سپاه برونی درون حصار — بیامد بکف آلت کارزار

بشهر اندر از بانگ توپ و تفنگ — سپهدار بیدار هشیار جنگ
نه بیند جوانی چنو چرخ پیر — بخوردن توانا بخفتن دلیر
بآرام آسوده پهلوی زن — یل نامبردار لشکرشکن
تهی مغز سر را ز نوشینه خواب — برآورد آمد بجنگش شتاب
بچالاکیش صد هزار آفرین — که آمد ز بستر برون بهر کین
سپه هرچه بود از در گیر و دار — پراگنده هر جا درون حصار
بیامد چو آواز دشمن بگوش — ز توپ و تفنگ نیز بانگ و خروش
بجسته سراسیمه از جامه خواب — به پیکار دشمن نموده شتاب
جدا گشته هر یک ز پهلوی زن — به پیوسته با مهتر خویشتن
همه سوی بدخواه بنهاده سر — نموده ز بیهودگی کرّ و فرّ
پر آشوب شد شهر و بازار و کوی — برآمد ز هر دو سپه های و هوی
روان آتشین ژاله زابر تفنگ — شد از سوی سالار مرز فرنگ
هم از شیر مردان پتنه سپاه — روان شد گلوله ولی گاه گاه
بلی هر که ترسد ز یزدان پاک — پسندد چگون بدمنش را هلاک
اگر جنگ پیش آیدش ناگزیر — بخواهد که خود خسته گردد به تیر
ولیکن نخواهد که از نیش خار — هماورد را پای گردد فگار
اگر راست پرسی بگاه ستیز — بجستی درین گاه چون انگریز
نه در هند کاندر دیار فرنگ — همانا نباشد کسی گاه جنگ
نگهبان دژ خسته شد در نبرد — بسی نیز کشته بیفتاد مرد
بناکام شد با تن زخمدار — گریزان بدشمن سپرده حصار
چو شعله زند آتش رستخیز — چه چاره بود دود را جز گریز

آمدن لشکر از مونگیر بمعاونت پٹنه و مراجعت دژبان از پیش راه بر افقت آن سپاه و جنگیدن و گریختن انگریزیه و پناه بردن بکوتی خود و منهزم گشتن از آنجا نیز

چو سالار دژ شد گریزان ز جنگ — گشاده جهان دیده بر خویش تنگ
سپرده بدشمن فصیل و حصار — روان شد بمنگیر برگشته کار
سپاه بداندیش در شهر و کوی — بپغما و تاراج بنهاده روی
نکرده رها پوشش مرد و زن — ببردند یکسر کشیده ز تن
بجز خانه از بهر خانه خدای — نماند ایچ از کهنه و نو بجای
بدانگه که دژبان ز دژ خواهیوش — ز دژ رفت با جان ناشاد و ریش
بنیرو همه شهر را انگریز — بدست اندر آورد تاراج ریز
دو تن دیگر از مهتران سپاه — ز مردی دلیرانه پیموده راه
یکی ارگ شاهی نداده ز دست — بروی بداندیش دروازه بست
دویم پیم بنموده از دل برون — سرائی که بد نام آن چلستون
نشسته در آنجایگه با سپاه — همیداشت زاسیب دشمن نگاه
جز این دو همه برزن و شهر و کوی — بدست اندر آورده بد کینه جوی
بسوی گریزنده دژبان سپاه — ز منگیر برخورد در نیمه راه
بفرمان ناظم شده ره سپر — بپاری او شنگ بسته کمر
تن مرد شیر اوژن نامدار — بپولاد پیکار دیده فگار
ز پٹنه از و باز جسته نشان — که چون رفت ناورد گر دنکشان
گذشته سراسر بدیشان بشمرد — همان نیز زان دو سر افراز گرد

که ارگ و سرای مهی چاپستون | ببردی ندادند از کف برون
چو این مژده بشنید یکسر سپاه | شده شاد زانجا به پیمود راه
بهمراه آن لشکر رزمجوی | نگهبان دژ نیز گردان روی
بیامد چو نزدیک باره زره | بدروازهٔ مشرقی آن سپه
یکجا شده گرد انداخت جنگ | گره باز کرده گلوی تفنگ
شد از آهنین مار مردم گزای | رها آتشین مهرهٔ جان ربای
ز خمپاره و توپ چون اژدها | بشد آتشین گوی گوی هوا
چو مه شد روان گوله در نیمروز | چو مه آتش تیز گیتی فروز
چو ماه و ستاره ز توپ و تفنگ | روان شد گلوله بمیدان جنگ
چو باد دمان انگریزی سپاه | زباره درآمد پذیره براه
دو عرادهٔ توپ دشمن گداز | بهمراه آن لشکر رزمساز
سوی هندیان همچو از باد ریگ | روان سنگ گردیدران هر دو یگ
بگوش دو لشکر زبان تفنگ | رسانید پیغام نا ورد و جنگ
بزد بندستی اگرچه بکار | بکوشید انگریز در کارزار
ولی بد ز ناظم فزون چون سپاه | گه کین شناسای آیین و راه
باندک ده و گیر و کم مایه جنگ | بلغزید پای سپاه فرنگ
سپهدار آن لشکر کینه جوی | نهاده پدر گستر س نام اوی
بریده دل از باره و رزمگاه | سوی کوتی آمد گریزان براه
چو از دار و ریگاه رفت او برون | خلیده روان و جگر پر ز خون
بیامد ز منگیر تازه گروه | نوردیده دشت و بیابان و کوه
ز دشمن به پشته چو کس را ندید | سر توپ کین سوی کوتی کشید

چو باران که بارد بگاه بهار | و یا ژاله از ابر در کوهسار
گلوله فرو ریخت از میغ توپ | نه کوتی کز آسیب لرزید کوپ
نیاورده جو نزد دریای آب | توانائی و طاقت و توش و تاب
چو قطره پراگنده از باد تیز | ندیده بخود دستگاه ستیز
رها کرد کوتی سپاه فرنگ | ز دشمن شده ناتوان گاه جنگ
اِلِس رفت و همراه او گِسْتَرَس | روان اشک بر رخ چو رود ارس
شده دل پُر از خون و لب پُر ز آه | گریزان سپهبد گریزان سپاه

فرمان فرستادن میر قاسمخان بکارپردازان خود بحبس و قید انگریزان و برگرداندن میستر اَمِت را از بین راه بمونگیر و کشته شدن اَمِت با همراهان

گزارش چو بر ناظم نامدار | ز پیکار پتنه بشد آشکار
چو آتش برافروخته رخ ز خشم | بپوشیده از بردباری دو چشم
ندیده بخود پیش خواری روا | فرستاد فرمان چنین جا بجا
بهر شهر ز انگلندیه هر که هست | بخونش نباید بپالود دست
بباید ورا داشتن بسته پای | چو بدکار مردم بتاریک جای
همان نیز مرغی که از دام و جال | رها گشته و تیز بگشوده بال
اَمِت انکه در راه دستان و ریو | نماید بکش پیش او دست دیو
از اینجا سوی کلکته گشته باز | رسیده بهر جای آن چاره ساز
ز رفتن برو راه بنموده بند | فرستید نزد منش بیگزند
بباید برو انچنان راه بست | که نارد شدن پیش ز انجا که هست

ز مهتر چو فرمان چنین یافتند — همه بندگان تیز بشتافتند
دلی پُر ز درد و سری پر ستیز — نهاده رخ کین سوی انگریز
گرفتند و بستند و کردند بند — بجان کسی نارسانده گزند
اَمِت نیز تا مرشد آباد راه — ببُد رفته کش پیش آمد سپاه
ز رفتن بروگشت چون راه شنگ — به بیهودگی کرد آهنگ جنگ
تنی چند همراه بودش سپاه — نبُد نیک خرمن کم از برگ کاه
نشسته بکشتی درون انگریز — ز همراهیان چند کس بوده نیز
اگر بازگشتی بگفت سپاه — بروزندگانی نگشتی تباه
شده غره بر بازوی خویشتن — ز دشمن ندیده فزون انجمن
سر از بازگشتن بمنگیر باز — ز دو ساز پیکار را داده ساز
بپاسخ گشوده دهان تفنگ — بدشمن فرستاد پیغام جنگ
فزون در تنش بد بنیروی مرد — نموده کمر چست بهر نبرد
چو جرگه شده گرد بهر شکار — ز کشتی کشیدندش اندر کنار
همه سر ها نرا نموده اسیر — سراپا پُر از خون و خسته بتیر
بکشتن کشیدند هندی پرند — اَمِت دید چون خویش را در گزند
مرا گفت زینجای با همرهان — نمایند نزدیک ناظم روان
بزاری کُشد گر بخشدش رواست — چو او بر روان و تنم پادشاست
رسیده بدانجای بودش چو هوش — بدان گفته کس هیچ ننهاد گوش
سپاه تهی مغز نا هوشیار — ره دور بینی نهاده کنار
ز ناپختگی پخته دانسته خام — گمان زهر را شهد بُرده بجام
بگو گر دفتنه بنفط ستیز — ز نو آتش کینه بنموده تیز

برآورده تیغ ستم از میان — یک زان اسیران نداده امان
بتن پوست همچون قبا کرده چاک — فکند بدچون گوسپندان بخاک
بناظم بدانديشگان فرنگ — ندیده گنه بوده جویای جنگ
چو آمد گنه از سپاهش پدید — سر کینه تا چرخ بالا کشید
نماند اچ جای فسوس و درنگ — زمین و زمان شد پر آواز چنگ

گرفتار شدن میترالس با انگریزان همراه بدست سپاه میر قاسمخان کینه خواه

کنون باز گویم ز کار ایلس — چو آشفته شد روزگار ایلس
ز کوتی و پٹنه مران تیره بخت — بدختی آوارگی بست رخت
بشهریکه بد پیش لشکر گهش — نمود اختر تیره روزی رهش
بباقی پوره هست شهره بنام — بدانجا چو بگذشت از راه کام
شد آگه که بدخواه بسپرده راه — بپاید دمان و دنان با سپاه
ز بس باره و مرد و ساز جنگ — شده راه در دشت بر مور تنگ
شنید و شد از بیم آن خیره سر — گریزان چو نخچیر از شیر نر
سپاهی که بودش بکشتی نشاند — سوی شهر چپره بتندی براند
بدانجا پیاورد لشکر فرود — نیارست چون پایداری نمود
یکی ژرف رودش بپامد پیش — بود در دو کشور میانجی همیش
ز یکسو بود صد بنک و بهار — ز سوی دگر از آود در شمار
همیخواست کز صد بنگاله راه — بریده بدانسوی گیرد پناه
مگر باز برهد ز چنگال مرگ — نریزد نهال تنش بار و برگ

خود و آنچه همراه بودش سپاه ‌ ‌ ‌ ‌ ز جهپره چو لختی به پیمود راه
بیامد چو نزدیک سارن فراز ‌ ‌ ‌ ‌ پذیره شدش لشکری رزمساز
هم از سوی بکسر سپاهی بجنگ ‌ ‌ ‌ ‌ رسید و برو راه بگرفت تنگ
بیامد فراوان کس از چار سوی ‌ ‌ ‌ ‌ شتابان نهاده به پیکار روی
الس گرچه بودش بهمره سپاه ‌ ‌ ‌ ‌ فروزنده آتش بآوردگاه
بورزیده آیین رزم فرنگ ‌ ‌ ‌ ‌ بجستی چو در کوهساران پلنگ
چو اختر شود سست چستی بکار ‌ ‌ ‌ ‌ نه در بزم آید نه در کارزار
خنک مرد فرزانهٔ هوشیار ‌ ‌ ‌ ‌ که باشد بپرهیز از زشت کار
جهان تا که بودست و باشد همیش ‌ ‌ ‌ ‌ به بیند بد و نیک پاداش خویش
دو سو یه بجنبید لشکر ز جای ‌ ‌ ‌ ‌ شد هامون پر از بانگ رویینه نای
بزخم سم ابرش ره نورد ‌ ‌ ‌ ‌ برفت از زمین تا بخورشید گرد
شد از دود باروت توپ و تفنگ ‌ ‌ ‌ ‌ چو شب روز رخشنده نیلی برنگ
الس شد گرفتار در گیر و دار ‌ ‌ ‌ ‌ بیفتاد در دام نخچیر وار
شگفت آنکه هندی گوزنان بجنگ ‌ ‌ ‌ ‌ گرفتند ناگه فرنگی پلنگ
ز انگلندیه مهتران سپاه ‌ ‌ ‌ ‌ هر آنکس که بوده بآوردگاه
ابا چند تن از سپاه فرنگ ‌ ‌ ‌ ‌ دلیر و قوی بازو و تیز چنگ
فتاده بچنگال دشمن اسیر ‌ ‌ ‌ ‌ یکی خسته از تیغ و دیگر به تیر
سراپای هر یک ببسته چو سنگ ‌ ‌ ‌ ‌ نهاده بگردن گران پالهنگ
الس را بمنگیر با همرهان ‌ ‌ ‌ ‌ نمودند نزدیک ناظم روان
پراگنده شد لشکر انگریز ‌ ‌ ‌ ‌ چو گاه خزان برگ از باد تیز
بیامد سوی ناظم این آگهی ‌ ‌ ‌ ‌ ببالید مانند سرو سهی

ستاره روان دید بر کام خویش — رمنده چموش جهان رام خویش
زشادی بپروین رسانده سرش — که در جنگ فیروز شد لشکرش
مدانست کز بخت فیروزیش — نباشد بدشمن جز این روزیش
شد آواز نوبت بدرگه بلند — بدانسانکه در چرخ غلغل فکند
بزرگان بنزدیک او جسته بار — نمودند گوهر بفرقش نثار
درآنشادمانی ز قاسم بزار — پیامد شتابان بمژده سوار
که کوتی زانگریز یه گشت پاک — بود جای کالا پراگنده خاک
بتاراج شد خواسته سربسر — بپاسر سپنکنده دیوار و در
ازین پی به پی مژده شد شادمان — بمژده رسان گفت آبادمان
زدوده زدل گرد تیمار و غم — بانعام بخشید بسیر درم

آگاهی رسیدن بکلکته از کشته شدن میر آمت با رفقا و گرفتاری میر الس با اغلب سپاه و نامه نوشتن شمس الدوله بسید محمد خان عامل مرشد آباد تهیه تمام و مقرر شدن محاربه با میر قاسم خان و منصوب شدن میر جعفر خان مجدداً بر مسند بنگاله

چو در مرشد آباد میر آمت — بشد کشته و گشت پیر آمت
زانگریز بد هر که با او براه — فکندند در خاک کرده تباه
همانا دران لشکر بی هنر — نبوده یکی مرد بارای و فر
که گوید بگیتی کس از دیر باز — فرستاده کشتن نداده جواز

بکلکته چون رفت این آگهی — امت از روان کرده قالب تهی
بزاری بکشتند یاران اوی — ز بد چون سپر پاسداران اوی
هم از پتنه و کارزار الیس — تبه گشتن روزگار الیس
خود و همرهان درگه دار و گیر — ببند گران اوفتادن اسیر
بشد شمس دوله بسی خشمناک — که میستر امت بیگنه شد هلاک
برآشفته زان کار و کردار زشت — سوی مرشد آباد نامه نبشت
بد آنجا یکی سیدی خیره سر — ورا نام کرده محمد پدر
بد از سوی ناظم در آنجایگاه — نهاده بسر بر ز فرمان کلاه
بتندی که ایمرد ناهوشیار — بکردار چون دیو وارونه کار
همانا که اهریمن بد سرشت — ندارد روا اینچنین کار زشت
امت بد فرستاده از سوی من — هم از نامور کونسلی انجمن
نه پیموده بد بهر پیکار راه — ورا بیگنه از چه کردی تباه
ز گوینده دانای با رای و هوش — مر این نغز بیتت نیامد بگوش
در آیین شاهان و رسم کیان — فرستادگان ایمنند از زیان
گر از رای بیهوده ای بیخرد — نمودی ز پیش خود این کار بد
بدانسانکه او را نمودی هلاک — فکندی تن بیسرش را بخاک
تو پاداش انرا بزودی نه دیر — به بینی ز ما انجمن ناگزیر
برآید ز ناپاک جانت دمار — نشسته سزای خود اندر کنار
بفرمان ناظم بکشتی اگر — بریدی ز تن آن سر نامور
به بینیم تا کردگار جهان — چه آرد ز پرده برون از نهان
چو ما را بدو اوفتد داوری — ببخشد کرا فره یاوری

BRANCH ... ASIATIC

بنیروی دارندهٔ هور و ماه — بکین سرکشتهٔ بیگناه
برو روز سازیم همرنگ قار — رخ مهر رخشنده تاریک و تار
تو ای ناسزاوار پر از گناه — ز ما چون بسوی تو آید سپاه
اگر بهره داری ز مردی و رای — بدانگه بمیدان نگهدار پای
ببستن بمرد فرستاده راه — ز مردی نباشد بنزد سپاه
چو لشکر بیاید پژوهنده کین — بمیدان تو مردی ز مردان ببین
گمانم که چون روبه از پیش شیر — گریزی سر خویش افکنده زیر
روان کرد آن نامه را نامور — چو نزدیک آن مهتر بی هنر
همه کونسلی گرد گشته بهم — روانها ز مرگ امت پر ز غم
چو بر بابزن مرغ گشته کباب — ز تف جگر دیدگان پر ز آب
ز ماتم سیه کرده بر خود سلب — بدندان ز کینه بخائیده لب
بناورد جستن شده ساخته — به پیکار گردن بیفراخته
بگفتند با ناظم بد نهاد — نباید بجز جنگ بنمود یاد
بجز غارت و کشتن و سوختن — بکشور ز کین آتش افروختن
همه همچو دشنه زبان کرده تیز — نگفتند از روی خشم و ستیز
سوی شمس دوله همه کرده روی — بسی ناسزا بر شمرده بدوی
بگفتند با ناظم بدگمان — که با ما بد اندیشد اندر نهان
نمود او هویدا کنون خوی خویش — بخونریختن دست بنمود پیش
بسویش دل تو گر آید بمهر — به بینی بخواب اندرش تیره چهر
مر او را تو نیکی سگالندهٔ — نه نیکی سگالنده چون بندهٔ
ز تیر زمانه به پیشش سپر — نباشد براهش دریغ از تو سر

زهم بوم و همبر تو را شرم نیست — بدل زانگریزانت آزرم نیست
گر انگریزیه را سراسر هلاک — کند او نداری سر موی باک
گر از وی سر موئی آید بدرد — بباری تو از دیده خوناب زرد
ازینگونه گفتار بیمر دراز — بتندی براندند با سرفراز
بر تندگویان بنرمی زبان — گشود و چنین گفت ایسروران
نزیبد ز فرزانه گفت گزاف — که از گنده مغزان بود زشت لاف
بناظم مرا نیست دلبستگی — ندارم بدو ایچ پیوستگی
شما را چه باشد بدل رای و کام — نه پیچم از آن نیز من هم لگام
شنیدند و رخ کرده آتش برنگ — نداریم گفتند جز رای جنگ
ازین پس بجوییم آرام و خواب — برابر و ز کینه بیفکنده تاب
بدرد امت تنگ بسته میان — بکوشیم با دشمن بدگمان
مگر خون آن کشته بیگناه — بخواهیم زان دیو وارونه راه
چو بشنید بگرفت خامه بدست — ز دانش بقرطاس این نقش بست
فراوان گرامی ز انگلندیان — بود پیش دشمن ببند گران
تنان بزرگان ببند اندر است — روانها به بیم گزند اندر است
بدو کینه سازیم گر آشکار — فروزیم آتش پی کارزار
ز ما او بیکره شود ناامید — کند خوی بیداد خود را پدید
نداده بدان بستگان زینهار — ببرد همه را سر آن نابکار
بنرمی و آهستگی از بلا — رها بندیان کرده زان اژدها
سپس زان به پیکار آن خیره سر — شناسم سزاوار بستن کمر
ز تندی پشیمانی آید به پیش — پشیمان شود مردم تندکیش

نپذرفته زو کونسلی این سخن — بقرطاس بر پاسخ افکنده بن
نبشتند صد چند از بندیان — که هستند اکنون ز انگلندیان
بود نزد او گر گرفتار و بند — رساند همه راز کینه گزند
برآورده بدخواه بد روزگار — چکره ز شمشیر و خنجر دمار
نگون افکند پر ز خون روی خاک — نداریم در دل از آن ایچ باک
سپس از کنون تا دم رستخیز — نباشد سخن جز ز رزم و ستیز
بدو خواهش ما بجز جنگ نیست — سوی آشتی رای و آهنگ نیست
چو پاسخ بدینسانش آمد بدست — چنین گفت آنرا دو دانش پرست
بنزد شما آنچه باشد پسند — بود پیش من بیگمان ارجمند
به پیش اندر آمد چو هنگام جنگ — بباید کنون نانموده درنگ
بنزدیکی میر جعفر شدن — بدو زینسخن داستانها زدن
ورا کرده سالار بنگ و بهار — بدو کرده پیمان ز نو استوار
رود چون به پیکار قاسم سپاه — فرستاد باید مر او را براه
همه مهتران رفته نزدیک اوی — نمودند هر گونهٔ گفتگوی
گشوده بر او یکسره راز خویش — در انراز کردند انباز خویش
چو شد در رمه لنگ بز پیشرو — دو رویه نبشتند پیمان ز نو
بدانسانکه انگلندیان خواستند — چک عهد و پیمان بیاراستند

منصوب شدن میر جعفر خان بریاست بنگاله دفعهٔ ثانیه
بمعاونت انگریزیه و بیان معاهده جدیده که کار
پردازان کمپنی نوشته دادند

زگیتی چو خورشید گردد نهان ستاره کند جلوه بر آسمان
چو از شیر گردد تهی مرغزار شود روبه پیر میر شکار
بریزد چو شهباز را بال و پر بشهبازی آرد برون زاغ سر
چو سیمرغ گوشه گزیند بقاف زند پشه مانند سیمرغ لاف
چو اختر شود بر هنر ور نژند شود بی‌هنر را ستاره بلند
ز قاسم چو برگشت روز بهی برو تیره شد اختر فرّهی
بچاه اندر آمد سر جاه اوی نهان زیر میغ سیه ماه اوی
شب تیره بختی جعفر بسر رسید و شدش روز فرخنده فر
بانگریز آن پیر ناراستان بدانسانکه شد پیش همداستان
سراج انکه بودش خداوندگار بکشت و بشد شاه بنگ و بهار
باندک زمان کیفر کار زشت بدیده تبه خوی وارون سرشت
بخاک آب آزرم خود ریخته بزنجیر غم دل بیاویخته
ز اوج بزرگی و کام و نوا فتاده نگون بر زمین ناسزا
بکلکته مانندهٔ بندیان نشسته بجز بند تیره روان
بقاسم چو پیش اندر آمد ستیز ورا کرده انباز خود انگریز
چو دانسته بودند کان بی‌هنر ندارد هش و دانش و رای و فر
بجوید بجز بنگ و چرس و شراب تناسانی و بازنان جای خواب
چو چوبیکه بنهند بر پشت در دگر ره ورا کرده سالار و سر
ز نو عهد و پیمان ورا کرده شاد نمودند دو عهد در نامه یاد
یکی انکه قاسم برانده زگاه برو پادشاهی نموده تباه
ز اوج بزرگی فکنده بخاک ز روی جهان نام او کرده پاک

بریده زجای مهی پای اوی — نشانند جعفر ابر جای اوی
بجای درخت کهن باغبان — نشاند ببستان نهال جوان
شگفت انکه جای جوان مرد پیر — که نارست ره رفت جز دستگیر
زکج گردش چرخ وارونه کار — گزیدند در گلشن روزگار
چو گاه جوانی و پیری چو زن — بزیور بیاراستی خویشتن
بدانسته او را بهر هفت شاد — دوم عهد کردند زینگونه یاد
ز قاسم هرانمایه کافتد بچنگ — زر و زیور و گوهر رنگرنگ
بود از زر و سیم گر از گهر — بجعفر سپارند آن سر بسر
چو کودک ببازیچهٔ سرخ و زرد — شگفت انکه خوشنود شد پیرمرد

بیان عهودی که کارپردازان کمپنی از میر جعفر خان نوشته گرفتند

مرانگریزیه آنچه بُد دلپسند — زجعفر گرفتند پیمان و بند
نخست انکه جعفر بگاه نخست — چو بر مرز بنگاله شاهی بجست
نموده مرانکلندیه را پناه — شد از پایهٔ بندگی پادشاه
بدانگاه بودست داده زبان — شوم چون برین مرز بر مرزبان
ببنگاله از کمپنی هر که هست — اگر مهتر ار هست مهتر پرست
گرفته زسالار تا پیشکار — بباید ز انکلند در این دیار
شناسم همه را بپایه بزرگ — نگویم که این که بود وین سترگ
نه بینم بچشم کم از خویشتن — بدارم گرامی چو جان در بدن
هران بد بخود بر شناسم گزند — ندارم بر آن نامداران پسند

هران کار مر کمپنی را بپیش — بیاید بدانسته چون کار خویش
نکرده درنگ هیچگونه روا — بکوشم که آن کار آرم بجا
نویسم بهر شهر و هر کاردار — بفتد با نگریز هر گونه کار
بانجام آن شک بسته کمر — نخارند سر تا نیارند سر
بپایم مر این عهد پیشین خویش — نگردم ز پیمان و آیین پیش
دویم انکه از بهر خرج سپاه — که انگریز را داشت باید نگاه
بدانسانکه دادست قاسم رمیش — سه جا را جدا کرده از مرز خویش
از آن سه یکی نام آن بردوان — هوایش گوارا بتن چون روان
دوم میدنا پور فرخنده جای — پر از ورزه و کشت و کاخ و سرای
سیم چیت گنگا که از خرمی — نباشد زباغ بهشتش کمی
گذارم بانگریز یه آن سه جای — که باشند پیوسته فرمانروای
سیم آن کز انگریز یه آنچه بار — شود بسته در مرز بنگ و بهار
زهر کش که نامش بود انگریز — نگیرد بفرضه از و یک پشیز
بود آنچه نرخ نمک در دو شهر — که گیرد فروشنده زان نرخ بهر
یکی زان رُوانا و هوگلی دگر — خرنده خرد در بها داده زر
بیکجا ز بار نمک باجدار — دو و نیم در صد نموده شمار
بآیین بخشش نه از راه باج — ستد میر جعفر بگیرد خراج
چو آمد شماره بچارم سخن — ز شوره فکندند زینگونه بن
بپورینه شوره که آید پدید — بسنگ و ترازو بباید کشید
مر آنرا نموده برابر دو نیم — یکی نیمه را کمپنی داده سیم
بگیرد ببر دو بهره خویشتن — نباشد درین باره کس را سخن

دگر نیمه را میر جعفر همیش — بدارد نگه بهر سرکار خویش
نباید که رفته ز پیمان برون — بجوید کس از بهرهٔ خود فزون
نباید سوی سود کرده نگاه — فروشد باندازهٔ برگ کاه
برابر بشوره بها داده زر — خریدن بخواهد کس از وی اگر
نباید بدان نرخ گردیده شاد — دهد عهد و پیمان یاری بباد
به پنجم پی آهک و گچ سخن — فکندند هر دو بدینگونه بن
بسلهت هر آنمایه کاید پدید — برابر دو نیمه بباید کشید
یکی بخش جعفر دگر انگریز — برد بهره بی گفتگوی و ستیز
ششم آنکه جعفر همیشه سپاه — فزون زین شماره ندارد نگاه
پیاده بباید ده و دو هزار — بدارد همین مایه ابرش سوار
بخواهد اگر زین فزون گاه کار — بکونسل کند او نخست آشکار
ز کونسل چو فرمانش آید بکف — سوار و پیاده فزاید بصف
وگرنه بدین مایه کرده پسند — برون سر نیارد ز پیمان و بند
اگر کار دشوارش آید به پیش — که آسان نیارد نمودن بخویش
بجوید ز انگریزیه یاوری — دهندش سپه اندران داوری
هر آن سخت کاری کش آید به پیش — نگیرند ازو باز یاری خویش
چو خامه سوی عهد هفتم فراز — بیاید نگارش چنین رفت راز
بهر شهر جعفر پی خویشتن — گزیند نشیمن ابا انجمن
ورا آنچه از انگریزی سپاه — بباید پی پاس آنجایگاه
بدانمایه همواره از انگریز — بهنگام آرام و گاه ستیز
بباید که لشکر بود پیش اوی — که بر وی نتازد بد اندیش اوی

ز انگریز

زانگلنده مهتری نامور — بدانش به پیش بزرگان سمر
برسم وکالت به پیشش همیش — بماند بخسته جدائی زپیش
بکلکته زو نیز ماند بپای — وکیلی بخندان و پاکیزه رای
که گردون نهادی زرای تباه — بخسته بآشوب و پرخاش راه
گشاید زبانرا بگفت دروغ — کزان کار خود را بخشد فروغ
میان دو سرکار پر مهر و داد — بخواهد هوید انماید فساد
چو از هر دو سو اندرین هر دو جای — بماند وکیل ایستاده بپای
نیارد کس افکند رخنه بکار — بپاید ره دوستی استوار
به پیمان هشتم چو آمد شمار — نگارش چنین کرد پیمان نگار
ببخشیده قاسم خراج دو سال — ببازارگانان زکالا و مال
بباید که جعفر بگیرد عشور — ز آئین پیشین نگردیده دور
بفرمان او باج خواهان براه — زر باج گیرند در باجگاه
ببخشش یکی قفل از در گشاد — یکی مقفل از بخل بر در نهاد
زهشتم سخن چون بپرداخت مرد — چنین سیم عهدنامه سکه کرد
چنانچونکه در مرشدآباد جای — پی سکهٔ سیم باشد بپای
درم ساز سازند در آنجا درم — زغش پاک و نبود گه وزن کم
بکلکته در نیز جعفر همیش — زند میخ بر سیم از سوی خویش
بهنگاله اندر نماید روا — بهنگام داد و ستد جا بجا
کسی گر بران سکه و سیم حرف — برآورد و گردد پژوهنده ژرف
بگوید بود روپه کم عیار — نهد جعفر او را سزا در کنار
وهم انکه با قاسم انگریز — از انگه که شد آشکارا ستیز

نیارست از کمپنی جنس و بار | ز جایی بجائی بیابد گذار
ره آمد و رفت بود دست بند | ز دزد و ز دشمن چو بد پر گزند
ابر کمپنی روپیه لک سه ده | زیان رفت و بد آن زمان بس فره
بتاوان دهد جعفر آن خواسته | نکرده فلوسی از آن کاسته
زیانی که بر کمپنی نوکران | برفته سبک گر بود گر گران
از آنگه که آشوب برداشت سر | ز هر کس زیان رفت هر مایه زر
بکونسل بباید کند آشکار | نبرده دروغ و گزافه بکار
برو رفته ثابت شود چون زیان | نماند در آن یکسر موگمان
غرامت کشد جعفر آن مایه زر | زیان دیدگان را دهد سر بسر
نیارد گران سیم کردن ادا | ز کشور نموده زمینی جدا
سپارد بمرد زیان رفته مال | شود آنچه پیدا در آن ماه و سال
بجای هر آن زر کزو کاسته | مر او را بود آنهمه خواسته
بعهد ده و یک چو آمد شمار | پذیرفت جعفر بخود این قرار
بقوم بلندیز زانسانکه پیش | یکی عهد نامه بداده ز خویش
همانرا کنون داشته استوار | نموده بدانگونه از نو نگار
کم و بیش در وی نیفکنده بن | سپارد بلندیز را بیسخن
بعهد ده و دو چو آمد شمار | درو اینچنین گفته شد استوار
فرانسیس چون اندرین بوم و بر | ببازارگانی نماید گذر
بخواهد گذشته ز اندازه بیش | بسازد دژ و باره از بهر خویش
نگهدارد از لشکر کارزار | فزون زانکه او را سزد گاه کار
خرد گر زمینی درین بوم و بر | پی خویشتن در بها داده زر

بکلهم

بخواهد بسوده بار دوان کلاه — شود مر زبان اندران جایگاه

زمین دار مر خویش کرده نام — [illegible] را بود رای و کام

ورا میر جعفر ببخشد جو [illegible] — [illegible] او را ازین هر سه باز

اگر همچو سود [illegible] دگر — [illegible] این [illegible] و بوم و بر

[illegible] — [illegible] بازارگانی [illegible]

[illegible] چو آمد [illegible] — [illegible] آمد [illegible]

[illegible] — [illegible]

[illegible] — [illegible]

[illegible] — [illegible]

[illegible] — [illegible]

[illegible] — [illegible]

[illegible] — [illegible]

[illegible] — [illegible]

[illegible] — [illegible]

[illegible] — [illegible]

[illegible] — [illegible]

[illegible] — [illegible]

[illegible] — [illegible]

[illegible] — [illegible]

[illegible] — [illegible]

[illegible] — [illegible]

[illegible] — [illegible]

[illegible] — [illegible]

[illegible] — [illegible]

[illegible] — [illegible]

سپرده بانگریزیه عهد خویش | بدینگونه درخواست آورد پیش
خود ارچه تهی مغز بوده ز بن | ندانم که آموختش این سخن
که بودش بدین گفتگو رهنمای | که این رای اندر دلش داد جای
ندید ارچه بر بهره فرجام کار | که گل ندرود آنکه بنشاند خار
بکم روزگاران ازان پس بمرد | بارمان جهان را بدیگر سپرد
بانگلندیه گفت زانسانکه پیش | شدم از شما شاد از بخت خویش
بانگلند آنانکه در کمپنی | بزرگند و دور از گزاف و منی
بیاورده از خود مرا در شمار | بباید بمن دوست باشند و یار
بیاید اگر سختیئ پیش من | ز دور زمان یابد اندیش من
بگاه غم اندر بده غمگسار | رهانندم از سختی روزگار
ز من کرده این آرزو را پسند | نموده بگیتی مرا ارجمند
بپذرفته از من مر این آرزوی | فزوده میان جهان آبروی
نبشتند نامه پر از مهر و داد | مرا کرده از خویش خوشنود و شاد
فرستاده پیمر طرایف بمن | سرافراز کردند در انجمن
رسانده بپروین سر من ز مهر | نه پروین که برتر ز برتر سپهر
بنزد شما کرده دندان سپید | کنون نیز دارم بدل این امید
بنیکو سگالی و فرخنده رای | بگسترده سایه بمن چون همای
گرفته ز تاب زمان زیر بر | فزوده مرا چون هما زیب و فر
یکی نامه نزدیک انگلند شاه | فروزنده برگاه چون مهر و ماه
دگر هم سوی کمپنی مهتران | که هستند با نام و پایه گران
نبشته فرستید یکسر سخن | ز نو آنچه با هم فکندیم بن

میان من و کمپسنے کردگار — ره دوستی نو نمود آشکار
چنانکه ز امروز تا جاودان — نگردد جدائی پدید از نهان
چو من بگذرم زین سپنجی سرای — ز من هر که در دهر ماند بجای
با نگلذ هر کس بود شهریار — مرا ورا گرامی بدارد نه خوار
بود هر که در کمپسنی نامور — ببرش افکند سایه همچون پدر
ز سوی شه و کمپسنی انجمن — نموده طلب پاسخ از بهر من
نموده مرا در جهان سرفراز — برویم درخت رمی کرده باز
سپارید آن هر دو پاسخ بمن — که بشکفته رخ همچو گل در چمن
ز دوده ز دل گرد اندوه و باک — نموده ز جان زنگ تیمار پاک
ز آگفت گیستی نبوده دژم — کنم زندگانی بجز در دو غم
ببنگاله ز انگلند یه هر که هست — بهر جا و هر شهر کرده نشست
بباید بمن بوده پیوسته یار — مرا آوریده ز خود در شمار
بهر رنج کاید به پیشم فراز — نگیرد ز من یاری خویش باز
دویم آرزو را چو شد خواستار — چنین کرد گاه سخن آشکار
بدانسته انگلندیه بی گمان — مرا در زه دوستی استوان
خنیده بخوی و ستوده براه — نمودند بر مرز بنگاله شاه
از ایشان چنین باشدم آرزوی — نماید هر امید و کامی که روی
فرستم بهر کس که نامه ز خویش — بنشته هر ان کار کاید به پیش
بباید دهد نامه را آبروی — پذیرد هر انچه بنشته در وی
بخواری در آن نامه کس ننگرد — ز من آرزو بیهوده نشمرد
اگر مرد بدگوی از سوی من — رساند با نگریزیه بد سخن

بخواهد بجوی من آن بد سگال — نماید گل آلوده آب زلال
بفرزانگی و برای و بهوش — نباید بران گفته دارند گوش
بد اندیش برخورده گر یافت راه — شود روز من تار و کارم تباه
بپوشد ز من فرهی روی خویش — دل از نیش اندوه افگار و ریش
کمیت سخن را بمیدان کام — سوی سیمین کام بگشاد گام
چنین گفت در کشورم هر که هست — ز پرمایه مردم و یا زیردست
اگر سخت کارش آید به پیش — گریزد رها کرده بنگاه خویش
سوی کلکته یا بجای دگر — که باشد در انجای انگریز سر
رود از پی خویش جسته پناه — که ایمن بماند در آنجا یگاه
نداده پنه مرو را انگریز — ببهرش نکرده سر از باد تیز
ندارد ورا پیش خود در امان — چو خواهم سپارد ورا در زمان
نویسم بعمال خود نیز من — بده یار انگریزیه تن بتن
فتد شان بداد و ستد آنچه کار — کمر کرده از بهر آن استوار
نگرفته بر خویشتن خوار و سست — بکوشند تا انکه گردد درست
نهشته ز کف هیچگون راه داد — بجز داد بیداد نارند یاد
نهاده اگر ناکسی تیره رای — فراتر ز اندازهٔ خویش پای
پسندد بانگریزیه بر ستم — بدارد روا ایچ تیمار و غم
همه کارداران من در زمان — رسانند پاداش آن بدگمان
بدارند بسته بزندان و بند — که دیگر کسان زان بگیرند پند
چو بینند بدکار را بسته خوار — نگردند گرد چنان زشت کار
چهارم زبان را گشاده ز بند — چنین آرزو خواست آن مستمند

بهوکا

بهوگلی و دیگر پرگنات آن — بیفتد چو پرخاش در مردمان
اگر بست و بدار گر پشکار — ویا انکه در ورزه ورزد شیار
زبیگانه بومست و بومی اگر — بشورو بغوغا بر آورده سر
بدیوو با هر بمین خشم و آز — سپرده زمام دل خویش باز
پی جستن داد گم کرده راه — رود سوی کلکته چون دادخواه
بکونسل فرو خوانده فریاد خویش — بخواهد ز انگلنديه داد خویش
بهر پژوهش از آنجا یگاه — بیاید یکی مرد با داد خواه
بفرمودهٔ کونسلی انجمن — گرفته ستمکار با خویشتن
بیارد بکلکته بنهاده روی — نماید بفریاد خوان گفتگوی
ز هر کس که گردد هویدا گناه — بیابد سزاوار با داد افراه
پی داد جستن چو نالندگان — بکلکته آیند هر دم دوان
رسد زان بسر کار بیگر گزند — مراین ره سپس زین نکرده پسند
سوی کلکته هر که آید فراز — بفریاد او گوش ننموده باز
بگرداند ره زانجا ورا باز پس — نداده بهمراه او هیچ کس
فرستند نزدیکش تا که من — دهم داد ازوی شنیده سخن
ویا سوی هوگلی بیاورده روی — رسالار آنجا شود دادجوی
اگر زانکه هر کس بمانند پیش — بجوید ز انگلنديه داد خویش
رسد کشور و مرز را زان زیان — تباهی هویدا شود بیگمان
دگر انکه سوداگران دو شهر — گرانست نامش نیاید بجبر
دو پاره کنم تا که آید درست — نباید کسی را درین خورده جست
یکی پاره بخشی و بندر دگر — چو گردند پیوسته یا یکدگر

از آن دو یکی شهر را هست نام — بباید سخن پخته گفتن نه خام
عظیم انگهی گنج سازی چو جفت — بر اید دگر نام شهر از نهفت
ازین هر دو جا چونکه سوداگران — گرامی بمایه بپایه گران
فراوان بکلکته بگرفته جای — گشوده ببازارگانی سرای
بهو گلی از آنها کس آید اگر — در آنجا ز داد و ستد بسته در
بسوداگری وانماید دکان — نشیند تن آسوده و شادمان
نه بندد برفتن کسی راه اوی — رود هر کجا هست دلخواه اوی
دگر انکه کرنل کلیف سوار — ببنگاله آنگه که شد کامگار
سرم برد از خاک تیره بماه — مرا کرد از بندگی پادشاه
بروی من از مهر بگشوده در — ببخشش مرا داد چندانگر
همان کوتئی کز فرانسیس بود — ز دستش چو از راه مردی ربود
بمن داد کان نیز باشد ز من — هویدا بود بر جهان اینسخن
ز سوی من آنجای دارد کنام — امیر انگهی باشدش بیگ نام
بود او کنارنگ در هر دو جای — بفرمان او هست فرمانروای
در آن نیز از مردم انگریز — بداد و ستد کرده بازار تیز
یکی نامه باید ز کونسل روان — نمودن بنزدیک آن سروران
که نگذشته از راه و هنجار خویش — بباشند پیوسته در کار خویش
نداده بخود راه باد غرور — ز فرماندهی خویش دارند دور
جز آیین بازارگانی همیش — دگرگونه آیین نگیرند پیش
که در گلشن دوستی زین سپس — برون سر نیارد ز کین خار و خس
بامید پنجم چو لب باز کرد — ز لشکر سخن گفتن آغاز کرد

پدید آید ار دشمنی کینه خواه | ز انگریز باید مرا گر سپاه
گورنر همان کونسلی سربسر | بزودی فرستند بسته کمر
نکرده روا هیچگونه درنگ | روانه نمایند مردان جنگ
رود خواسته آنچه بهر سپاه | به پیش و کم آن نکرده نگاه
بزودی و دیرار سر آید ستیز | نگیرند از من از آن یک پشیز
بزرگان انگریزیه سربسر | پذیرفته گفتار او دربدر
بگفتند سازیم نامه روان | سوی کمپنی و بشاه جهان
ز انگلند تا پاسخ آید فراز | بخواهد گذشتن زمانی دراز
کنون ما سپاریم از خویشتن | بتو نامه از آنچه راندی سخن
ضمان گشته از شاه و از کمپنی | ستوده بفرخوی و دور از منی
که مانی دل آسوده و شادمان | نماند روانت ببند غمان
چو آید بما پاسخ نامه باز | سپاریم آنرا بتو سرفراز
نبشتند در نامه چیزیکه خواست | بمهر و خط خویشتن کرده راست
سپردند روز دهم از جولی | بجعفر شد از عهد گفتار طی

سنه ۱۷۶۳

روانه شدن میجر آدمس بجنگ میر قاسمخان و ملحق گشتن میر جعفرخان بمیجر

کنون گاه و هنگام قاسم گذشت | چو باد وزان در بیابان و دشت
گهی باد در موسم فرودین | کند پر گل و لاله روی زمین
جهان گردد از باد اردیبهشت | بخوبی همانند باغ بهشت
چو در بهمن و دی وزد باد سخت | بریزد گل و پژمراند درخت

سه مه گل دهد باغ گاه بهار — دهد زانپس تا بنه ماه خار
بود رسم و آیین دیرینه دهر — که زهرش فزون باشد از پاد زهر
ندارد وفا این سرای سپنج — فراوان دهد جای آرام رنج
سراسر فسون و فسوست و باد — نباید کسی را بر و دل نهاد
هر انکس از و داشت چشم وفا — کند ریش چشمش بنیش جفا
بمهرش بود هر که آگنده دل — ز کینش نماید پراگنده دل
نه فرزانه مردم نه دیوانه مرد — بود ایمن از وی ز تیمار و درد
مرانرا که باشد شش و پنج و رای — نماند ببند سپنجی سرای
چو بودن بگیتی نباشد دراز — کند دور از خویشتن خشم و آز
اگر مینوایست و گر پادشاه — زیزدان وراجست باید پناه
زبنده هر انکس که نیکی بجست — بدانش بود خام و تند پرست
بدانگه که قاسم به بنگاله شاه — شد انگیزیه را گرفته پناه
گمانش چنان بد که تا جاودان — بپایش خواهند بستن میان
ندادی بخود هیچ اندیشه راه — بکم روز سازند روزش سیاه
شد انجام در هرد و از بهر آز — درد و دستی بسته و کینه باز
برفت آنچه اندر میان کارزار — بود زان فزون کاید اندر شمار
شکفت انکه با قاسم و انگریز — گذشته گران رزم و جنگ و ستیز
که بایست در نامه نامه نگار — نماند نهفته کند آشکار
ابا انکه در انگریزی زبان — سخن مو نماند رازی نهان
کس از انگریزان دانش پرست — بهر نگارش نیازیده دست
ازین رزم گرچه نبشته بسی — نیاورده گفتار جز اندکی

چه اندک که نبود یکی از هزار — سخن سست آورده فی استوار
چو باید به پوست ناکام و کام — مر این نامور نامه گردد تمام
دو نامه نموده بخود همنون — سخن آنچه زیباست آرم برون
یکی انگریزی و دیگر دری — نماید بدینسان مرا رهبری
شده کونسلی سر بسر یکزبان — که باید به پیکار بستن میان
زنو میر جعفر بخود کرده یار — کشیده دگر ره ورا زیر بار
بپا کرده هنگامه بر نام اوی — به پیکار قاسم نهاد اندروی
پیاراسته لشکر از بهر جنگ — کشید اندر بارهٔ جنگ تنگ
زبوم یورپ بهر رزم و نبرد — دوره سی صد و بود پنجاه مرد
پیاده زهندی سپه با سوار — هزار و دو صد بود گاه شمار
یکی میجری بود آدمس نام — که صد شیر تنها فکندی بدام
دوم روز بوده زماه جولی — پی جستن نام برداشت پی ۱۷۶۳
زسوی گریتی ابا آن سپاه — روان گشت وچون باد بیمود راه
چو بنمود لختی زره پی سپر — به پیوست با او سپاهی دگر
زمیدنا پوره بهر پیکار جنگ — دران صد دلاور زمرز فرنگ
یکی پلتن از لشکر هندیان — بدشمن شکردن چو شیر ژیان
بهر پلتنی گر بخواهی شمار — بود هشت صد مرد با سی و چار
مشنیدم زدانشور رهنمون — گهی کم بود نیز گاهی فزون
زماه جولی روز بد هفت و ده — با دمس پیوست جعفر زره
چو مرده تنی کو دگر باره جان — بیابد شود خرم و شادمان
زشادی بگردون بسوده کلاه — که بار دگر گشته بنگاله شاه

بود در ره مردمی انکه خام — دل خویش خوشنود دارد بنام
ترا شند از چوب و از عاج شاه — چو شاهان کجا باشدش دستگاه

اگاهی یافتن میر قاسم خان از روانه شدن لشکر انگریزان و پذیره فرستادن سپاه با سه سپهدار و جنگیدن دو سپهدار با انگریزان و غالب آمدن در دفعهٔ اولی و مغلوب شدن در مرتبهٔ ثانیه

چو بشنید قاسم که آید سپاه — سوی مرشد آباد پیموده راه
سران سپه سر بسر بنگرید — ازان نامداران سه تن برگزید
سه مهتر بُده گرچه با جاه و نام — از آهنا یکی بخته دو بوده خام
بمیدان کین و بگاه نبرد — مر او را توان گفت بود ستمی
دو دیگر بُده بندهٔ رشک و آز — دل هر دو پُر رشک ز انسر فراز
مران نامجو را بریوو بر نگ — بکشتن بدادند در گاه جنگ
بمردی شده کشته آن نامجوی — بمینوی جاوید بنها دروی
محمد تقی نام آن راد مرد — نکو نام اندوزگاه نبرد
ازان دو یکی عالمش بوده نام — بعالم چنو کس نبود دست خام
زروی خطا یافته خان خطاب — خطاب از مخاطب پر از پیچ و تاب
دوم هیبت الله خود رای و کام — بده شیخ لیکن بسی شیخ خام
سپس هر کجا نام این هر دو تن — برم هیبت و عالم اندر سخن
فرستاد این هر سه تن با سپاه — که تا مرشد آباد بسپرده راه

بدارند پاس از بد دشمنان | نیابد چنان شهر فرّخ زیان
همان هرچه پیرامنش هست جای | بد اندیش ننهد بدانجای پای
محمد تقی خان روان شد ز پیش | ابا لشکر نامبردار خویش
چو آمد سوی مرشدآباد مرد | ورا بود در کارساز نبرد
ز سالار بیدانش و هوش و رای | که بُد اندر آن شهر فرمانروای
محمّد بُدش نام و نامش به پیش | بیاورده ام من بگفتار خویش
اَمِت آن فرستادهٔ بیگناه | ازان کم خرد بود گشته تباه
هر آنچش ببایست سامان کار | که باشد پسنده گه کارزار
بخواهش بنزدیک آن مرد خام | فرستاد با نامه و با پیام
بهانه بیاورده از ریو و رنگ | روا داشت درگاه دادن درنگ
همان عالم و هیبت بیهنر | بدانجا رسیدند روز دگر
ازان نامور دور بگزیده جای | نمودند بر پای پرده سرای
میانجی نموده بخود آب رود | بنه آوریدند آنجا فرود
مران رود بهاگرتیش هست نام | گزیدند آن هر دو گمره مقام
بدیشان محمد تقی خان شیر | فرستاد پیغام نغز و هژیر
گه جنگ باید که ما هر سه تن | به پیوسته گشته یکی انجمن
نمائیم با دژمنش کارزار | برآریم از روزگارش دمار
نپذرفته زو گفتهٔ سودمند | گشودند بر خویش راه گزند
بروز دوم انگریزی سپاه | بیامد بتندی نوردیده راه
چو مغز از خرد بود پرداخته | شده آن دو تن رزم را ساخته
بنزدیک آن گرد فرخنده نام | چنین رفت از نزد ایشان پیام

که ما جنگ و پیکار را دست پیش — نمودیم تو نیز از پیش خویش
بهمراه ما ساز لشکر روان — که ریزیم خون از صف بدگمان
چو بشنید آن شیر فرخنده رای — بدانست آرمذ سر زیر پای
ولی تا بستی نگردد دسر — نه بدنامی آید مرا و را بسر
نموده جدا پنجصد مرد کار — بورزیده رسم و ره کارزار
بهنگام ناورد هر یک بجنگ — جز ایر گرفته بجای تفنگ
فرامرز نامی برایشان گماشت — که زهره بیان فرامرز داشت
ز ماه جولی نوزده رفته روز — هوا گرم از تاب گیتی فروز
فرامرز با آن دو سالار گرد — بمیدان مردان سپه پیش برد
دو لشکر بهم چون رسیدند تنگ — چو تندر خروشید توپ و تفنگ
ز بانگ جزایر در آن دشت کین — دل کوه ترکید و گوش زمین
بچرخ برین شد ز جای نبرد — روان گشت مردم و دود و گرد
بنیروی رای فرامرز شیر — سر بخت بدخواه آمد بزیر
بیاورده تاب و توان انگریز — ز میدان رخ آورد سوی گریز
بجای خود آمد ز آورد گاه — پس اندر دمان دشمن کینه خواه
فرو بست ره بر سپاه فرنگ — در آمد بنا گه شب تیره رنگ
بپوشید خورشید رخشنده چهر — زمین گشت نیلی چو نیلی سپهر
ز انگریز یه لشکر از بردوان — که بد گشته از بهر یاری روان
ز دو پلتن افزون نبوده شمار — بر فشار برده گرو از سوار
به پیوست با آن شکسته سپاه — شب تیره شان گشت رخشان چو ماه
بغرود نیرو چو افزود یار — بگردون چو شد شاه گردون سوار

سراسر جهان گشت کافور رنگ — بیامد بمیدان سپاه فرنگ
چو دریا که از باد آید بجوش — بلب کف برآرد نماید خروش
برآورده بانگ از دم کرنای — درفش درفشان نموده بپای
بفیروزی رزم برسته صف — نموده تن بدمنش را هدف
هوا کرده زابر تفنگ ژاله بار — بخستند و کشتند اسپ و سوار
زبنگالیان بخت برگشته شد — بسی سر بخون اندر آغشته شد
بسی بارهٔ کامزن با سوار — ز آسیب گوله شد زخمدار
جزایر چیان نیز در دار و برد — فتادند پرخون بخاک نبرد
دو سالار خیره سر تیره رای — زپیکار مانده فرو دست و پای
دل هیبت از هیبت و ترس جان — بسینه چو در ریگ ماهی تپان
برعالم چنان گشت عالم زبون — کز عالم همی خواست رفتن برون
نیاورده تاب اندران شب جنگ — بفرجام برنام بگزیده ننگ
زمیدان کین روی برگاشتند — تن کشتگان خوار بگذاشتند
بخوانده بمردی خود آفرین — که رستند زنده زمیدان کین
زره چون رسیدند نزدیک آب — برفتن نمودند آنسو شتاب
محمد تقی خان پاکیزه رای — چو بودش خرد رهبر و رهنمای
بخود گفت کز شکر اینسوی رود — بدین خسته جانی نباید فرود
سپاه مرا دل نماند بجای — بترسد زجان گم کند دست و پای
برو اندرون ناو و زورق که بود — به پیش خود آورد یکسر فرود
همه را بنزدیک خود کرد بند — که کس زان سپاه رسیده گزند
بنیاردشدن پیش آن نامور — چو برجستگان گشت بسته گذر

از آنجا برفتند تا گیریا | بتک وام از باد بگرفته پا
چو فیروز شد انگریزی گروه | روان گشته با شان و فر و شکوه
بپای دلیری دو سه میل پیش | بیامد نموده رها جای خویش

مقاتله نمودن محمد تقی خان با انگریزان و مقتول گردیدن و گریختن سید محمد خان از مرشدآباد

بخود چون محمد تقی دید تنگ | سپاه دلیران مرز فرنگ
بخود راست کرده سلیح نبرد | که بودست بایستهٔ دار و برد
دران داوریگه که داوری | جز ایزد نجسته ز کس یاوری
نه عالم بیاری نه هیبت بکار | بیامد دران گردش کارزار
بهمره بدش انچه از خود سپاه | فروزندهٔ آتش رزمگاه
به بیشه چو شیران نخچیر جوی | بنخچیر دشمن همه شیرخوی
بآیین صف لشکر آراسته | ز بایسته سامان به پیراسته
سپه را بمردانگی داده دل | روان شد سپهدار آزاده دل
دو اسپه سوی کشته گشتن شتافت | چنان شد که زنده کس او را نیافت
چو با دشمنان گشت نزدیک و تنگ | جهان گشت پر بانگ توپ و تفنگ
دو سو به دلیران پرخاشخر | بکف بر نهاده ز کین جان و سر
دل توپ چون اژدهای دژم | ز آتش همی سوخت مردم بدم
بیفکنده بس مردم و جانور | پرانده ز گوله بسی پا و سر
دو لشکر ز جوش جگر دمبدم | به پیش آمدن تیز کرده قدم
همی خواست هر یک پی نام و ننگ | شود شاد از بخت و فیروز جنگ

محمد تقی همچو شیر ژیان — برانده سوی لشکر بدگمان
سپه را به پیکار کرده دلیر — هوا کرده از دود مانند قیر
بیان و جزایر بتوپ و تفنگ — ببرده ز روی بد اندیش رنگ
بنیرو چو آن نامبردار گرد — سپه را به پیش بد اندیش برد
گه آمد که چیری بدان نامجوی — نماید چو مهر درخشنده روی
یکی گوله بر بارهٔ نامور — رسید و بغلطید باره بسر
بزودی به پیشش کشیدند اسپ — بتندی جهنده چو آذرگشسپ
بران گامزن خنگ گشته سوار — سوی بدمنش راند آن نامدار
چو بسیار نزدیک گردید و تنگ — دل از دست داده سپاه فرنگ
بآیین شایستهٔ انگریز — برفتن همی کرد جنگ گریز
که دشمن شده خیره یکبارگی — نتازد بدشمن کشی بارگی
ببار دگر بارهٔ نامدار — بگوله بیفتاد برگشته کار
دگر ابرش تیز رو برنشست — گرازان همی رفت چون پیل مست
بدنبال دشمن چو باد دمان — همی شد چو بودش رسیده زمان
یکی گوله بر سینهٔ شیر نر — رسید و ز پشتش برآورد سر
بدل باک ناورده آن پهلوان — بدان تا که زخمش بماند نهان
نیابد کسی آگهی از سپاه — گر آگه شود باز گردد ز راه
شود دل شکسته گریزد ز جنگ — بجامه بپوشید زخم تفنگ
بینداخته دامن خود بدوش — نهان داشت آن زخم از رای و هوش
چو فرخنده بد اختر انگریز — بدانگه که میکرد جنگ گریز
یکی نالهٔ آتش آمد براه — برای کمین دستهٔ از سپاه

نشاند و از آنجایگه شد روان | چو آمد بران ناله آن پهلوان
بحمله نموده کمرگاه چست | برای گذشتن همی راه جست
بسر بر چو میکرد مرگش شتاب | برو ماند پوشیده پایاب آب
بجسته ز جا آن سپاه کمین | نشانه برو راست کرده ز کین
اگرچه نه مردانه کردند جنگ | رها کرده مهره ز مار تفنگ
فکندند بر خاک آوردگاه | از آن مهتر شیراوژن سپاه
بیفتاد کشته فراوان گروه | بشد غار هامون و هامون چو کوه
به پیشانی آن یل بیهمال | یکی گوله از لشکر بدسگال
رسید و بیاورد روزش بسر | دریغ از چنان مهتر نامور
گه زندگی بود چون مرد و گرد | بمردی و گردی گه مرگ مرد
چو بوده ستوده بگیتی خاک | روان شد ستوده بمینوی پاک
بر آن شیردل مرد با آفرین | هزاران هزار از خدا آفرین
که از دهر با خود نکو نام برد | برفتن روانرا بمردی سپرد
چو شد جفت با خاک آن نیکخوی | سپاهش شکسته دل و زرد روی
هر آنکس که بد رسته از چنگ مرگ | بدشمن نموده رها ساز و برگ
تن مرده مهتر بمانده بخاک | گریزان برفتند با بیم و باک
به پیکار انگریز فیروز گشت | برو روز فرخ چو نوروز گشت
ز هر دو سپه اندران کارزار | هر آنکس تنش بود گشته فگار
چه ز آسیب گوله چه از زخم تیغ | روان از تنش خون چو باران ز میغ
بفرخنده آیین خود انگریز | چو آمد بانجام رزم و ستیز
تن خستگان برگرفته ز خاک | ز خون و ز آلودگی کرده پاک

گر از خویش گر بد ز بدخواه خویش — همه را بدارو ببستند ریش
بدانا پزشکان دارو شناس — همه را سپردند از بهر پاس
که در کار درمان نگردیده سست — نمایند مر خستگان را درست
چو زین کار نیکو بپرداختند — دگر کار پیکار را ساختند
ز هر گونه سامان که بد ناگزیر — بهنگام رزم و گه دار و گیر
فراهم نمودند و رفتند پیش — ستاره روان دیده بر کام خویش
سوی مرشدآباد شد آگهی — ز تیغ دلیری میان شد تهی
محمد تقی گشت کشته بجنگ — شد آسوده اندر سرای درنگ
همان هیبت و عالم بیهنر — ز میدان برون رفته آسیمه سر
محمد که در شهر بد شهریار — ز مردی درختی بجز برگ و بار
اگرچه چو مردم بدیدار بود — ره مردمی نزد او خوار بود
همه آلت و ساز و سامان جنگ — همان سرب و باروت و توپ و تفنگ
که قاسم بسختی بد اندوخته — بهر جا که پرکنده بد توخته
نهاده بدانجا برون از شمار — که درگاه سختیش آید بکار
همان نیز گنجینه پرخواسته — که لشکر بدان گردد آراسته
طرایف ز هر گونه بوده بسی — شمارش هویدا نبد بر کسی
بدانها نپرداخته سست رای — ز آهو بتک وام بگرفته پای
نموده بزین اسپ بهر گریز — گریزان همی رفت چون باد تیز
نیاسوده در راه بیگاه و گاه — سوی میر قاسم به پیموده راه
چو از مرشدآباد آن شوربخت — برون رفت از جان بترسیده سخت
جز آویزش و کارزار و ستیز — بآسان درو یافت ره انگریز

ورود انگریزی سپاه با میر جعفر خان بمرشدآباد و روانه شدن بجنگ

ز دشمن تهی شد چو میدان جنگ — بدل شاد و خرم سپاه فرنگ

سنه ۱۷۶۳ ز ماه جولی روز شش در چهار — رسیده یکی کم بگاه شمار

بچونا گلی رفت از رزمگاه — خود و میر جعفر نوردیده راه

دویم روز پیموده لختی زمین — سوی مرشدآباد آن فوج کین

چو آمد بنزدیک شهر و حصار — دران کس نبد کو کند کارزار

ز نام آوران هر که بود اندر وی — پذیره شدن را نهادند روی

بویژه یکی مرد ایرج بنام — ز کهنه بزرگان والامقام

بخانی سرافراز از دیرباز — ز پشت بزرگان گردنفراز

چو قاسم شمردیش بدخواه خویش — برانده مر او را ز درگاه خویش

نخواندی ورا پیش خود هیچگاه — ندادی بنزدیکی خویش راه

دل مرزبان زو چو ناشاد بود — نشیمنگهش مرشدآباد بود

چو بشنید جعفر بیامد ز راه — ابا پیل و کوس و درفش و سپاه

شده خرم از بخت والای خویش — نموده بزین تند بالای خویش

پذیره شدش با سران دگر — فشاندش بسر بر نثار گهر

فراوانش بستود و کرد آفرین — بتو باد پاینده مهر و نگین

مر این آمدن بر تو فرخنده باد — تورا هر که دشمن ز بن کنده باد

نباشد بدیدار تو آنکه شاد — بدیده درش روشنائی مباد

مر او را جهانجوی از سوی خویش — فرستاد در شهر از خویش پیش

که نوبت بنامش نماید بلند — کند مردم ایمن ز بیم گزند
بمانند شادان دل و بیهراس — نمایند از جان خدا را سپاس
درین شهر با کس مرا کینه نیست — بجز مهر آگنده در سینه نیست
نیاید ز من هیچکس را زیان — گرامی بدارم همه را چو جان
بفرمان روان گشت ایرج بشهر — بمردم رسانید زین مژده بهر
منادی بگردید در شهر و کوی — ز مردم بشد تازه پژمرده روی
رمیده دل مردم آسوده گشت — ز اندوه و تیمار پالوده گشت
بگردون ز هامون طرفدار نو — ز بانگ تبیره رسانیده غو
بناله در آورده روئینه خم — خروشان چو تندر دم گاو دم
جهان پر ز آواز از بوق و نای — نهان دشت از مردم و چارپای
بپهلو بیامد ابر پشت پیل — هوا کرده از گرد مانند نیل
همه راه با رامش و با سرود — بیامد بکاخ بزرگی فرود
ز لشکر تنی چند بی پا و سر — ببسته بتاراج و یغما کمر
ببردند چیزیکه آمد بدست — ولیکن فروزد و فتنه نشست
ز یکهفته کم جعفر آنجایگاه — چو آسود آمد برون با سپاه
چو با قاسمش بود آهنگ جنگ — بزودی روان شد نکرده درنگ

در بیان اجتماع عساکر انکسار مآثر میر قاسم خان بطرف سوتی

بیامد بقاسم چو این آگهی — محمد تقی کرد گیتی تهی
بدو زخم کامد برو از تفنگ — گزین کرد فردوس از زین جنگ

همان هیبت و عالم از رزمگاه — گرفتند با روز و روی سیاه
بمیدان چو برخواست گرد نبرد — نبودند چون هر دو مرد نبرد
رها کرده از دست ناموس و نام — بگیریا برفتند آن هر دو خام
شنید و شد انباز تیمار و درد — بترسید و رخسارگان کرد زرد
ازین آگهی گشت جانش نژند — بدانست کش پیش آمد گزند
شود پشت شاهیش کج چون کمان — بگردد بکینه برو آسمان
سوی عالم و هیبت از داغ و درد — بخوناب دیده یکی نامه کرد
که از جای خود زود پیموده راه — بسوتی بیاورده فوج و سپاه
در آنجا نمایند چندان درنگ — کز هر سو بیاید سپه بهر جنگ
به پیوسته هر دو بدان نو سپاه — کشیده صف رزم در رزمگاه
نمائید با بدمنش کارزار — برارید از تیره جانش دمار
بدینسان چو فرمان بیامد ز راه — بسوتی کشیدند هر دو سپاه
ز گیریا بسوتی رسیده فراز — براه سپه داشته دیده باز
که با نامداران و یاران نو — به پیوسته گشته بکین پیشرو
نموده سپر سینه در کارزار — بکوشند بهر خداوندگار
بفرمان یزدان چو گردان سپهر — نگردد بکس برگر از روی مهر
اگر یکجهان یارش آید بکار — فروزان کند چون برو روز تار
فراوان اگر میر قاسم سپاه — پذیره فرستاد در رزمگاه
چو بد اختر روزگارش کبود — فراوان زیان دید در جای سود
بترهت چو بودش سپه بهر کین — گزیده سواران با اسپ و زین
بهنگام سان و بگاه شمار — کم از هفت و افزونتر از ششهزار

برایشان یکی نامور بد امیر — اسد نام وهمچون اسد بد دلیر
فرستاد فرمان بسویش فراز — بزودی تو با لشکر رزمساز
زتر هست سوی سوی از بهر کین — چو باد دمان در نوشته زمین
اباعالم وهمت جنگجوی — به پیوسته آور به پیکار روی
زجان بد اندیش بد روزگار — برآور بآورد گه در دمار
مسیحی دو مهتر بده نزد اوی — بآیین مرزیور چ جنگجوی
ازآنها یکی بود سنبر وبنام — فرستاد بمیدان دلیرانه گام
دلیر دگر نام او مالکار — چوشیر دمنده گه گیرودار
بده هفت یا هشت پلتن سپاه — بهمراه هر دو همیشه براه
بداده برایشان دوره توپ هشت — که لرزیدی از هولشان کوه ودشت
بیاری لشکر روان کرد زود — که سازند دشمن پر از درد ودود
نزدیک سالار پورینه نیز — فرستاد فرمان که چون باد تیز
رود سوی سوتی گرفته سپاه — نکرده درنگ هیچگونه براه
بجائی عنان ننموده گران — بزودی به پیوسته بایاوران
بباید بکوشید هنگام جنگ — زخون کرد باید زمین لاله رنگ
زدشمن برآرید زانسان دمار — که ناید بیادش دگر کارزار
بفرمان سپه رفت از چار سوی — زمین وزمان گشت پر های وهوی
خروشان وجوشان چ دریای آب — برفتن نموده فراوان شتاب
بسوتی زهر سوی آمد سپاه — پی مور نارست رفتن براه
زاسب وسلیح وسواران جنگ — زخرگاه وزخیمهٔ رنگارنگ
بکوه وبیابان زبیم سپاه — نشد بسته بر باد وبر پشه راه

محاربه کردن لشکر میر قاسمخان با انگریزی سپاه و غالب شدن در مرتبهٔ اوّل

سنه ۱۷۶۳

سپه انگریزی که در دشت بود — دویم روز از ماه آگشت بود
بشبگیر و ایوار و پگاه و گاه — نوردیده از مرشد آباد راه
زهامون بگردون رسانده غبار — بیامد کمر بستهٔ کارزار
پر از خوی تن و لب زکین پر زکف — بسوتی رسید و بیاراست صف
بجنبید بنگاله لشکر چو کوه — زهر سوی گشته بیکجا گروه
زنالیدن کوس و بانگ درای — دل کوه خارا در آمد زجای
سواران عنان تافته در عنان — شخوده هوا را زنوک سنان
بکف خنجر و تیغ زهر آبدار — نهان زیر آهن ستور و سوار
زره در بر و خود و مغفر بسر — ببسته زره دامن اندر کمر
پیاده روان پیش بربسته صف — گرفته همه مار آهن بکف
روانه چو اهریمن تیره رنگ — به پیش سپه توپ پیکار و جنگ
زکینه دو بدخواه و دو جنگجوی — پر از کف لب و پر ز آژنگ روی
بقلب سپه اندران کارزار — باستاد سمرو ابا مالکار
ابا هفت یا هشت پلتن زخویش — بدیدار چون گرگ و کردار میش
زترهت سپه آنچه بد با اسد — ستیهنده با بدمنش همچو دد
بجز لشکر خویش با او سپاه — فراوان به پیوسته بوده براه
سوار و پیاده گه کارزار — دو باره بهمراه او ده هزار
باستاد در میمنه همچو کوه — صف آراسته با فراوان شکوه

یکی شیر علی نام و خانش خطاب — برابر و زبس خشم افکنده تاب
بهمره سپه کمتر از سه هزار — گزین میسره کرد هنگام کار
شمار همه لشکر انگریز — دران داوریگاه گاه ستیز
تفنگ افکن و توپ زن گاه کار — نبودست افزونتر از سه هزار
چو عمان که از باد آید بموج — زده موج از باد کینه دو فوج
دو سویه به پیکار آزیده چنگ — نموده پر آواز توپ و تفنگ
گلوله چو پیک اجل شد روان — بپرداخت شهر تن از شاه جان
بسی مرد از اختر واژگون — بیفتاد آغشتهٔ خاک و خون
فراوان ز بنگالیان مرد کین — ز بالای زین رفت زیر زمین
بُده کم اگرچ انگریزی سپاه — بپای دلیری نوردیده راه
نترسیده زان لشکر بیشمار — زبون دل نه بنموده در کارزار
بجنبیده از جای خود دمبدم — به پیش آمدن تیز کرده قدم
بسمرو شده تنگ و با مالکار — نموده روان مهرهٔ جان شکار
چو چشم بخیلان بمیدان جنگ — بران هر دوان کار کردند تنگ
دو سالار را انگریزی گروه — نمودند چون ناتوان و ستوه
اسد با دگر مهتران سپاه — بحمله ببدخواه بستند راه
یکی حمله بردند چون باد تیز — بدانسو که بُد لشکر انگریز
فکنده سوی دشمنان تیربان — ز توپ و تفنگ کرده لوله روان
سواران سپرده عنان را باسپ — بکف تیغ رخشان چو آذرگشسپ
بزوبین و ناچخ بخشت و سنان — بخستند و کشتند از دشمنان
سپه چون ز انگریز بودست کم — بر ژرف دریا بمانند نم

گریزان برفتند زاوردگاه | بیامد یکی رود در پیش راه
بینداخته خویشتن را برود | گذشتن همی خواسته زآب زود
سپه چون در آن آب بنهاد پای | کسی را بسینه کسی را بنای
رسید آب لیکن برسته زغرق | شده تر ببر جامه پا تا بفرق
برفتند زنده بدانسوی آب | برفتن نموده فراوان شتاب
ببستندی انگاه بنگالیان | اگر بهر دشمن شکاری میان
یکی تن ازان باخته دل سپاه | نرستی و گشتی بخواری تباه
بکشتند زانگریزیه چند کس | زمیدان ببردند دو توپ و بس
زهندی سپه اندرین کارزار | شگفت انکه شد مردمی آشکار
نمودند تا چار ساعت درنگ | به پیکار و گشتند چیره بجنگ
چراغ دلیری برافروختند | چنین نیکنامی بیندوختند
نبد دیده انگریز در هیچگاه | چنین پایداری زهندی سپاه

جنگیدن انگریزان دفعهٔ ثانیه و ظفر یافتن و گریختن لشکر میر قاسم خان

چو پرکنده شد لشکر انگریز | زبنگالیان گاه رزم و ستیز
دلیران شیراوژن تیز چنگ | که بودند سالار فوج فرنگ
بخود هیچگون بیم نا داده راه | دگر ره فراهم نموده سپاه
نموده بیکجای پرکنده مرد | بیاراسته ساز رزم و نبرد
سپاهیکه بدرفته از رزمگاه | گریزان زدشمن بروز تباه
بنزدیک ایشان زنو یاوران | پی یاوری زود کرده روان

همه را به پیکار کرده دلیر — شده رو بهانزا نموده چو شیر
بدشمن شکستن بیازیده چنگ — رده برکشیده به پیکار و جنگ
بگردون رسانده نفیر درای — فشرده بمیدان چو البرز پای
بتوپ و بخمپارهٔ خاره سوز — چو شب تیره کرده ببدخواه روز
زبس دود شد تار و تیره جهان — فرو ماند خورشید بر آسمان
بگردون برو گشت پوشیده راه — همی هبری جست از نور ماه
سوی لشکر ننگ زابر تفنگ — ببارید ژاله سیاه فرنگ
ببارد همران ژاله زابر بهار — بود جانفزا همچو روی نگار
زابر تفنگ ژالهٔ جان ربا — ببارید و جان کرد از تن جدا
بغلطید بر خاک بس نامور — بجائی تن و سر بجائی دگر
فرو مایه لشکر زاندازه بیش — بیفتاد کس کشته کس گشته ریش
بهر جا ز زخمی کشته کرده — بشد غار هامون و هامون چو کوه
بقاسم چو آشفته بد روزگار — سپاهش شد آشفته و تار و مار
مسیحی دو مهتر که در گاه جنگ — ربودندی از روی خورشید رنگ
یکی نام سمرو دگر مالکار — بسختی براسپ هزمیت سوار
که بوده دو بازوی بنگاله شاه — رخ از نادلیری نموده سیاه
پسندیده برخویش ننگ گریز — رها کرده توپ و تفنگ ستیز
زمیدان برفتند از بیم جان — چو شب گرد مردم ز مردم نهان
چو آن دو برفتند دیگر سپاه — که ومه که بوده بآورد گاه
که بودند رسته ز چنگال مرگ — سپرده بدشمن همه ساز و برگ
سوار و پیاده پس یکدگر — برفتند ناکام و پر خاک سر

همه دشت خرگاه و پرده سرای — خداوند رقه بمانده بجای
فتاده همان خواسته بیشمار — زهرگون که آید بمردم بکار
فراوان همان توپ خارا شکن — بهامون نموده رها توپزن
زهرسان خورش زورق پرزبار — زصد بود پنجه فزون درشمار
چو در جنگ فیروز شد انگریز — نوردید بدخواه راه گریز
بجا ماند بر آب کشتی و بار — چو شد مهربان اختر و بخت یار
بخشکی همه ساز رزم وستیز — بدریا خورش آنچه بوده عزیز
بجا مانده سامان بدریا و دشت — سراسر بانگریز یه بازگشت
چو بنگاله لشکر زوار و نه بخت — روان شد شکسته دل و روی زرد
یکی رود بد نام آن اود هوا — برفتن شب و روز فرسوده پا
مر آنجای را میر قاسم زپیش — شمرده بسختی پناگاه خویش
بپا کرده بد سنگر و مورچال — که نارد گذشتن ازان بدسگال
فرستاده بوده بدانسو سپاه — که دارند بر دژمنش بسته راه
زمیدان سوتی چو لشکر برفت — تبن شان همی پوست از غم بکفت
نیاسوده ره در بدانجا یگاه — رسید و بشد ایمن از کینه خواه
سپس زان بدانسوی سالانگ — روان ساخت مردان بپکار و جنگ
فراوان دگر لشکر جنگجوی — بیامد زهرجای بنهاده روی
چنان تنگ شد پهن هامون و دشت — که نارست موری تناسان گذشت

روانه نمودن میر قاسم خان خزان و زنانه را بقلعهٔ رهتاس و مستحکم گردانیدن شوارع و طرق دخول انگریزان

بطرف دریاچهٔ اودهوا

چو بشنید سالار بنگ و بهار — بشد در منش چهره در کارزار
چنان لشکرکش گاه نبرد — پراگنده شد همچو از باد گرد
باندیشه پای دلش شد فرو — بپژمرد و چون زعفران کرد رو
چو خورشید شد بر دلش آشکار — که خورشید بختش فرو شد بغار
بپوشید زو اختر نیک چهر — ستاره ازو پاک بگسست مهر
سپس زین همانا بلند آسمان — بگردد بکام دل دشمنان
ازانگه که شد شاه بنگ و بهار — زنانرا چو بوده دلش خواستار
برسم بزرگان هندوستان — بمشکو یکی لشکری از زنان
زهر جا پریچهرهٔ ماهروی — بُده گرچه از هرزه گردان کوی
بهر روز پهلوی مردی بکام — نشسته مر آن روز بنموده شام
شبانگه گرفته یکی تازه یار — بسر بُرده با او ببوس و کنار
فراهم بیاورده زانگونه زن — پی راندن کام یک انجمن
توان گفت بودست بیش از هزار — ازان سست عهدان و بند ازار
چو پیش آمدش روزگار زبون — ز گردنده گردون دلش پُر ز خون
بمانند آن سست عهدان خویش — ره سُست عهدی گرفته به پیش
ازان نازنینان خورشید چهر — بهر کس فزون در دلش بود مهر
ابا دخت جعفر که بُد جفت اوی — نخستینه همخواب و همخفت اوی
جدا کرد و مر دیگرانرا ز پیش — براند آن جفاگستر جور کیش
بهنگام آرام آرام دل — شمرد و از ایشان ستد کام دل
چو رنج آمدش پیش دانسته رنج — بر آن مه جبینان جبین پر شکنج

نمود و بخواری ز مشکو برون — فرستاد از رای وارون و دون
چنین گفت چون ره بر ایشان گشاد — ابا هر که خواهید باشید شاد
بگویند مردم که زن بیوفاست — چو مرد این بود بیوفا زن چراست
چو زین کار فرخنده پرداخت سر — بدش آنچه پوشیده گنج و گهر
ز لعل و ز یاقوت و الماس و دُر — درخشان چو ناهید و رخشان چو خور
فراوان زر سرخ و سیم سپید — که ده یک از آن چشم قارون ندید
بشاهی درون بود اندوخته — ز هر جا بگنجینه در توخته
نو آیین طرایف ز چین و فرنگ — که بردی بخوبی ز ارتنگ رنگ
بکشتی و پیل و شتر کرده بار — شبستان خود نیز کرده سوار
نموده بهمراه گنجور خویش — سوار و پیاده ز اندازه بیش
یکی بارهٔ بود گردون شکوه — ز بالاش یک پله البرز کوه
ز هفت آسمان در گذشته سرش — ز یک لخت خارا بده پیکرش
رهش پیچ در پیچ چون زلف یار — برفتن نگه را شدی پا فگار
برهتاس بُد شهره آن در جهان — نمودی چو طاسی برو آسمان
ز درد جدایی دو دیده پر آب — دل از آتش اندهان چون کباب
بدان بار مه پارگان چو جان — روان کرد با گنجهای نهان
ز گنج و ز پوشیده رویان اوی — بپایان چو آورده شد گفتگوی
برانم دگرگونه از وی سخن — بانگریز افکند چون کینه بن
نخست او بدریا چه او در هوا — که ژرفست و از وی گذشتن بپا
نیارد بجز ناو کشتی کسی — بود در شناگر بنیرو بسی
برسته کنارش درختان خار — تن افکار و جانکاه چون نیش مار

سه بار

یکی پل برآورد از سنگ و خشت — که یارد بران لشکر آسان گذشت
پس رود بگذاشته گام چند — چو در یا یکی ژرف خندق بکند
بپهنا ارش بود نزدیک چل — بدش بسته چون بهر پیکار دل
بران نیز بسته پلی استوار — که یارد گذر کرد پیل و سوار
بخندق چو نزدیک بودست کوه — فرارش ندیده کسی از گروه
زکنده بدان کوه پیوست راه — گمانش که گردشمن کینه خواه
بهنگام آویزش و گاه جنگ — نماید برو کار دشوار و تنگ
برآید بر آن کوه و گیرد پناه — نیابد بداندیش آنجای راه
زمینی دگر ازپس کنده بود — همیشه زآب و گل آگنده بود
فرو رفتی ار مردم و جانور — ندانسته کردی بران برگذر
پلی خام آنجا یگه نیز بست — کسی گر رود آرد از غرقه دست
بهوش و بدانش پس و پیش خویش — بپائید و ره برد اندیش خویش
فرو بست و از خواهش کردگار — نبود هیچ آگه که فرجام کار
بدانسان بکارش درآید شکست — که نارد شکسته دگر باز بست
پل و خندقش دشمن آرد بچنگ — بمردی و نیرو نه از زیور و رنگ
پناگاه کوهش نیاید بکار — پنه جست باید ز پروردگار

پیرون آمدن میر قاسمخان بعزم رزم از مونگیر و گشتن مقیدان بسیار بغیر انگریزان و آمدن تا در چپرا نگر و جمع نمودن لشکر و ملحق شدن بنجف خان بهادر باو

چو تاسم زهر گونه بایسته کار — بپرداخت هنگام شب شد سوار

ز پهلو بیامد بپرده سرای — که در دشت بودند کرده بپای
چو انباز او گشته بُد بخت بد — بخوی و منش گشت مانند دد
بخون ریختن بود گشته دلیر — همی ریختی خون بُرنا و پیر
ز هر کس شدی اندکی بدگمان — ندادیش یکدم بگیتی زمان
اگر بُد گنه کار گر بیگناه — ز یزدان نترسیده کردی تباه
چو پیوسته شد جنگ با انگریز — فزون آتش خشم او گشت تیز
جهانسوز گردیده چون اژدها — جهانی پر آتش نمود از بلا
بزرگان و نام اوران بلند — که بودند بسته بزندان و بند
نهاده گران بند بر دست و پای — فکنده چو دوزخ بتاریک جای
بده هر یکی مهتر انجمن — دلیر و سرافراز و شمشیرزن
بسی نیز رایان با نام و جاه — خداوند کشور خدیو سپاه
یکی رام نا راین مستمند — که میداشتش پای بسته ببند
دگر راجه بُد راج بَلَّب بنام — چو مرغان ورا داشت پابند دام
ابا چند فرزند دلبند اوی — خجسته نهال برومند اوی
دگر راجه بُد نام اُمیّد رام — فراوان بگیتی درون دیده کام
ابا یک پسر کش بده همچو جان — بدیدار او شاد اندر جهان
ز شهر تکاری گرامی دو تن — زمیندار و سالار بر انجمن
ز هندو نژادان با نام و جاه — بزرگان کشور سران سپاه
بزرگی که عبد اللهش بوده نام — سر نامداران با نام و کام
فراوان دگر مهتران دلیر — که بودند در پنجهٔ او اسیر
ز هندو و مسلم بسی نامدار — گرفتار در بند همچون شکار

همه با نژاد و همه با گهر — گهر را بیاراسته با هنر
بُدهٔ هر یکی سروری بر گروه — سرافراز و با فرّ و شان و شکوه
مران مستمندان بسته ببند — بهامون کشیده ببهر گزند
بدژخیم فرمود کز تیغ تیز — بر ایشان هویدا کند رستخیز
کند پاره پاره ز سر تا بپای — نماید سوی نیستی رهگرای
بشد دشت و هامون چو مرجان ز خون — کفن کشتگان را بتن لاله گون
بتیغ ستم گشته صد جای چاک — بخواری فتاده نگون سر بخاک
بنامه نبشته دگرگونه نیز — ستمگر چو بهر ستم گشت تیز
چو آتش رخ از خشم افروخته — فراوان بزه بهر خود توخته
بماهی رسانده نوا و درود — همه را بیفکند در آب رود
فراموش کرده ز روز شمار — گناه گران را چنین داشت خوار
چو اهریمن و دیو گشته درشت — به بیدادان بیکسان را بکشت
گمانش که شد رسته از روز بد — ندانست بر بدکنش بد رسد
ز انگریز هر کس که بودش ببند — بزندان بجان نارسانده گزند
فراوان فزوده بر ایشان شکنج — نگهداشت پر درد و تیمار و رنج
یکی ارمنی بود گرگین بنام — تهی مغز و بیهوش و بدرای و کام
نه مهتر نژادی نه کند آوری — بسر روز برده به پیله وری
فروزنده شد اخترش ناگهان — شد اسپهبدی نامور در جهان
بنزدیک قاسم بُدش آب و جاه — بفرمان او بد سراسر سپاه
بدرگه چنو کس نبوده بزرگ — میان سران سپه بد سترگ
بُده گرچه مدهوش و شوریده رای — چو دیوان براه تبه رهنمای

روان و دل و جان گمراه داشت ولی پیش ناظم بسی راه داشت
بافسون چنانش بخود داشت رام که گفتی اگر روز راهست شام
شنیدی و باور نمودی از وی پسندیده بودی همه گفت اوی
هر آنچ او بگفتی ز کن یا مکن پذیرفته در دم شدی آن سخن
ابا آنکه آمزد بی رای و فر بکیش مسیحا بُده ره سپر
گذشته ز راه و ز آیین خویش ز مهر و ز یاری همدین خویش
ز انگریز هر کس گرفتار بود بزندان درون پر ز تیمار بود
بتلخی همی برده سر روزگار بر و جان شیرین شده زهر مار
چو قاسم مران بندیان سربسر روان کرد سوی سرای دگر
بدو گفت آن زشت ناپاکرای چرا انگریزان گذاری بجای
اگر بشنوی گفتهٔ خیرخواه همه را ز زندان کشیده براه
ز تن دور بنما سرانشان بتیغ نخورده بران ناسزایان دریغ
بد اندیش خوابیده در خاک به ز ناپاک کیشان جهان پاک به
چرا مرد فرزانهٔ هوشیار بدارد نگه زنده آزرده مار
چو چندی دگر مانده بُدشان زمان نپذرفت گفتار آن بدگمان
ندانم چه اندیشه انباز داشت که خود را ز گفتار او باز داشت
همه را نگه داشت در بند سخت برهنه چو در بهمن و دی درخت
چو بیژن بزندان و تاریک چاه همیداشت بیچارگان را نگاه
بگدیه پی بیژن ناتوان منیژه ز هر سوی آورده نان
بدادی شب و روز و شام و سحر نمودی لبش نیز از آب تر
بند کس که از بهر آن خستگان بزنجیر و بند ستم بستگان

بجای

بجای لبی نان دهد پاره سنگ — که بندد آن بر شکم سخت و شنگ
بخواهند گر آب شیرین و پاک — دهد آب شور اندر آگنده خاک
زجور و ز بیداد تا کی سخن — برآیم چو از سر نیاید به بن
کمیت سخن را بگفتار تیز — نمایم ز پیکار رزم و ستیز
چو قاسم سکالش بدل جنگ داشت — بجان هنگ رزم بد آهنگ داشت
همی خواست بدخواه کرده زبون — ز خونش کند دشت دریای خون
سوی او دهوا با سپه شد روان — شده کوه و هامون ز لشکر نهان
ز بارش شده گاو ماهی ستوه — شده شنگ ره در بیابان و کوه
بجنگ هماون نه پیموده راه — ز توران همافزون زان سپاه
فزون بود زان آلت کارزار — که آرد نمودن مهندس شمار
بجائی نیاسوده شام و سحر — بیامد سوی رود چنپا نگر
رسیده بدانجای از گرد راه — سراپرده افراشته تا بماه
نموده در انجای چندی درنگ — که آرد فزاهم دگر ساز جنگ
همان هر کجا بر سپه بد سری — دلیری و گردی و کند آوری
بخوانده همه را سوی خویشتن — بدل داشت یکجا شده انجمن
به پیوسته با لشکر او دهوا — سر بدمنش آورد زیر پا
بفرمان مهتر بسی جنگجوی — سپامد بچنپا نگر کرده روی
از آنها یکی بود گرد و دلیر — که شیر ژیان آوریدی بزیر
اگرچه نبوده پرستار اوی — سپامد نخوانده بدو کرده روی
بد از خاک ایران و چون پور زال — نبودش بمیدان مردان همال
چه فرخ بود خاک آن بوم پاک — مبادا ز ویرانیش بیم و باک

که روباه آمرز چون شیر نر — ز شیران هندی رباید جگر
نجف خان بدُش نام و شیر نجف — بده چون بحق آوریدی بکف
ز مرزاوَد آن یل پی نظیر — بیازرده از بندگی وزیر
ز درگاه دستور پیچیده روی — بیامد سوی قاسم جنگجوی
تنی چند با خویشتن داشت یار — نبرد آزموده دلیر و سوار

ورود لشکر انگریزی نزدیک دریاچهٔ اودهوا و نرسیدن بدشمن بسبب انسداد راه و بیان غفلت شعاری بنگالی سپاه

بسوتی چو انگریز شد کامگار — بدشمن گه گرمی گیر و دار
ز بنگاله لشکر کس آنجا نماند — سوی اودهوا تیز چون باد راند
دلش خرم از گردش ماه و مهر — بفرخندگی برفراز سپهر
ز مرگ هر که از دو سپه رسته بود — بتیغ و بگوله تنش خسته بود
بمیدان فتاده پر از خون و خاک — مر او را ز آلودگی کرده پاک
سپرده بنزدیک دارو شناس — که دارد ورا نیک پیوسته پاس
ندیده روا کردن آنجا درنگ — سپه کرده آباد از ساز جنگ
سپه چون پلنگ و سپهبد چو شیر — رسانده بگردون نفیر نفیر
روان گشت چون کوه آتش ز جای — ز رفتن شب و روز ناسوده پای
ده و یک بُده روز آگشت ماه — بیامد بنزدیک دشمن ز راه — سنه ۱۷۶۳
اگرچه فسانه بود هفتخوان — که رستم از آن ره بمازندران
برفت و تبه ساخت دیو سپید — همان نیز ارژنگ و غندی و بید
مران جایگه قاسم کینه خواه — چنان کرده دشوار بود ست راه

که از

که از هفتخوان بود صدره بتر
نیارست مرغی بگسترد پر

برفتن در آن راه دشوار و تنگ
شدی پیک اندیشه را پای لنگ

چه یارا که دشمن بردی و زور
تواند سپه برد و توپ و ستور

زره چون بیاید بدان جا سپاه
بژرفی همیراند هر سو نگاه

بدانست دشوار باشد گذر
شود گر عقاب افکند بال و پر

چو یارای رفتن ندیده به پیش
بنا کام بنشست برجای خویش

سپه آنچه بوده ز بنگاله شاه
بدشمن بدیده فرو بسته راه

نمونده ز خود دور بیم و هراس
رها کرده از دست آیین پاس

بآسودگی روز برده بسر
بشب خفته دلبر گرفته ببر

همه کامجویان شاهد پرست
ببالین نهاده سر از باده مست

بدستی که بایست پیچد لگام
لبالب گرفتند جام ارمدام

می و مطرب و رود و چنگ و رباب
کزان فندق و پسته بهر شراب

ندانسته کاری بجز نای و نوش
بمستی سپرده همه رای و هوش

سپهدار با خوار مایه سپاه
ببدخواه دیده فرو بسته راه

نه کس دیده بان نی کسی بدیزک
بیاسوده برجای خود یک بیک

بنا آگهی برده سر روزگار
ندانسته جز خواب و خور هیچ کار

بانگریز چون بود بربسته راه
بناورد نارست بردن سپاه

نشسته دو دشمن برابر بهم
یکی پر سرور و دگر پر ز غم

یکی دیده باز از پی کارزار
دگر بسته و خسته بوس و کنار

یکی همچو زن خسته آرام و ناز
بمردی دگر خسته رنج دراز

رفتن نجف خان باودهوا

دیدن نمودن پایاب رود و تزلزل انداختن در لشکر انگریزی بجملات متواتره در لیالی و آگاه گشتن انگریزان از پایاب بدلالت یکی از لشکریان بی ایمان خود

نجف خان چو آمد بچنبا نگر — سوی او د هوا رفت فرخنده فر
در آنجا شده گرد بهر ستیز — سپه چون روانان گه رستخیز
گزیده از آن لشکر بی شمار — نبرده دلیران شایان بکار
شناور بدریا بسان نهنگ — بکوه و بهامون دلاور پلنگ
چو پایاب آنرود تا آنزمان — بد از دانش و چشم مردم نهان
گذرگاه آنرود جستن شتافت — سپس از تکاپو یکی مرد یافت
زباشندهٔ آن بیابان و کوه — بپا ورد ش اندر میان گروه
شب تیره هنگام بانگ خروس — نه طبل و تبیره نه بوق و نه کوس
گرفته اباخویش آن راهبر — زپایاب آنرود کرده گذر
چو آمد زدریا برون آن نهنگ — دمان همچو شیر و دنان چون پلنگ
ابا نامور مردم جنگجوی — سوی خرگه جعفر آورده روی
برافروخته آتش کارزار — زمیدان بگردون رسانده غبار
شب تیره چون برق از تیره میغ — درخشید خنجر درخشید تیغ
زبانگ و فشافاش تیر و تفنگ — بخرگه نشین کار بنمود تنگ
رها کرده خرگاه و پرده سرای — بکشتی که در رود بودش بپای
هراسان و ترسان برفتن شتاب — نمود و رساند خود را بآب
بزودی برآن کشتی راهوار — شد از بیم و اندیشهٔ جان سوار

بسته بتیر و دقل بادبان — همی خواست گردد از انجا روان
نماید از آن ورطه خود را برون — نگردد زخون بسکرش لاله گون
رسیده بیاری او انگریز — بیاورد بارش ز راه گریز
بدشمن نموده نجف خان گرد — چنان سخت در تیره شب دست برد
سوی لشکر خویش آنسر فراز — بیامد از آنره که بُد رفته باز
شبا شب بدینگونه تا چند روز — گوشیر دل گردگیتی فروز
بجمله رسیدیش هرگاه دست — برفتی بمانندهٔ پیل مست
پریشان نمودی دل دشمنان — برآشیان رساندی فراوان زیان
بختی کسی را کسیر انجاک — فکندی بالماس کرده هلاک
ازآن پی بپی حملهٔ تند و تیز — در اندیشه شد مهتر انگریز
کزین رود بدخواه را جایگاهش کجاست — بدین آمدن پایگاهش کجاست
نه مرغست کز زور و نیروی پر — ازین ژرف دریا نماید گذر
نه ماهی بود تا نموده شنای — ازآنسو بدینسو شود رهگرای
چو پایاب نبود ازین رود آب — نه مردم که نارد گذشتن عقاب
بود پیگمان راه در آب رود — که مردم تواند تکاپو نمود
فراوان بکوشیده در جستجوی — رخ شاهد بسته نگشود روی
گمانم فرومایهٔ زانگریز — که بوده تفنگ زن برزم و ستیز
بتابیده رخ زانگریزی سپاه — برفته سوی فوج بنگاله شاه
چنین کس گرافتد دگر بر تفنگ — بود رسم و آیین اهل فرنگ
نداده مرا و را بجان زینهار — همانم برآرند ازوی دمار
همانا پشیمان زکردار خویش — شده آن بداندیش وارونه کیش

ویا مهر هم کیش و هم بوم و بر — زد آتش مرا در ایجان و جگر
شبی آن جفاگستر بدنژاد — که یکمو نبودش وفا در نهاد
نخست از نخستینه پروردگار — پسندیده از پوفائی کنار
بقاسم که بد دشمن انگیز — بشد یار و انباز گاه ستیز
ازو نیز بگسسته آن بدگهر — سوی رود تنها شده ره سپر
چو آمد بنزدیکی رود بار — برآورد فریاد آن دیوسار
بدانسانکه در انگیزی سپاه — رسد بانگ و فریاد آنرشت راه
بگفتا منم آن گذشته زداد — نژاد و گهر داده از کف بباد
بریده زهم کیش و همدین خویش — ره پوفایی گرفته به پیش
اگر بگذریداز گذشته گناه — شمارا نمایم بپایاب راه
رسانم بنزدیکی مورچال — که نازد بسختی آن بدسگال
چو آن بانگ انگیزیه را بگوش — پیامد تو گفتی که فرخ سروش
بر ایشان فرود آمد از آسمان — زسوی جهاندار هرد و جهان
ره ناپدیدار کرد آشکار — ازو دل زدوده زگرد و غبار
ورا کرده از خویش خوشنود و شاد — نمودند پیمان و سوگند یاد
نیاید زما هیچ بر تو زیان — زیزدان و از ما تویی در امان
زجان شد چو ایمن نکرده درنگ — روان گشت سوی سران فرنگ
رخ مهتران سپه را بدید — نمود انچه بایست گفت و شنید
شبی بهر این کار کرده پسند — روان شد از آنجایگه پیگزند
همانذم گذشته زپایاب رود — بینگاله لشکر بیامد فرود
جهان دیده برکام خود انگیز — بجمله بده آنچه بایسته چیز

بدان تا شب وعده آید فراز بزودی بپا راست ساز و ساز

شبیخون زدن انگریزان بر لشکر میر قاسم خان و مغلوب نمودن آن سپاه گران و گرفتن میر قاسم خان از چنپانگر بمونگیر

بانگریز چون بخت شد رهنمای سر بخت قاسم بیامد بپای
بفرمان دارای هر دو جهان گشاید چو تیر از کمان آسمان
اگر کوه آهن شود چون سپر مر انرا کند پاره پاره جگر
اگر ایمنی گر بود بیم و باک بود هر دو در دست یزدان پاک
هر انچ او ببندد نشاید گشود گشود انچه کس نبندارد نمود
ببندد بدشمن کس ار رهگذر نبندد دره خواهش داد گر
گذشته زماه نهم پنج روز چو پوشید رخ مهر گیتی فروز ۱۱۶۳
بپنداخت تیغ و سپر آفتاب جهان بست بر خویش نیلی نقاب
دد و دام آسوده در دشت و کوه فرو بسته دیدار مردم گروه
چو لختی گذشت از شب تیره رنگ تفنگ زن برون رفته از فوج بنگ
بگام حفا راه پیمود تیز به پیوست با لشکر انگریز
یکی پلتن همراه آن رهنمای روان گشت چون کوه آتش ربای
بهمراه باروت دان و تفنگ ز دریا گذشته بسان نهنگ
رسیدند نزدیکی مورچال نمی برد هرگز گمان بدسگال
که از رود دشمن تواند گذر نماید اگر مرغ گردد ببر
بخفته همه پاسبان و سپاه نبود دیده داری نشسته براه

بجز کوشش و رنج و پیکار جنگ
بسنگر در آمد سپاه فرنگ

بناگه یکی از تبیره نواز
بآسودگی بوده در خواب ناز

چو بشنید آواز پیگانه پای
زجا جست چون کاه از کهربای

همی خواست دم در دمد در نفیر
کند خفتگان از گران خواب سیر

یکی از دلیران فوج فرنگ
بتندی بر و تاخته چون پلنگ

جگرگاه او را بگنیت چاک
نمود و بفکند بر تیره خاک

بدانگه که پلتن روان شد براه
دگر آنچه بُد انگریزی سپاه

ابا توپ و خمپارهٔ جانگداز
بیامد بر و داستاد باز

نه آواز نای و نه بانگ دُهل
ره بهمش بست از سوی پل

که نارد ز دشمن گذر کردکس
وگر بگذرد بگسلندش نفس

بسنگر چو شد چیره فوج فرنگ
برافروخت آتش بجان تفنگ

بسی خفتگان زانموده هلاک
بماندند خفته ابر روی خاک

بسی مهتر لشکر و نامور
زبستر بشد تا سرای دگر

ز لشکر چو برخواست آواز جنگ
بدنبال بُد آنچه فوج فرنگ

بدانست آن پلتن رقعه پیش
رسیده ببد خواه وارونه کیش

شده چیره بر سنگر و مورچال
نموده زبون دشمن بدسگال

روان گشته از جای چون باد تیز
نموده پُر آواز توپ ستیز

سر خفته بیدار کرده ز خواب
گلوله روان همچو تیر شهاب

ز بستر هر انکس که برداشت تن
شدش بستر ناز دردم کفن

بهامون چو چیحون روان گشت خون
سر روز بنگالیان شد نگون

گلوله بهر تن که گشتی دو چار
ز گیتی بگفتیش بربند با

بسی مهتر نامور شد هلاک سر و بر پر از خون و تن پر ز خاک
فراوان گمنام مردم تباه پشادکشته با آورد گاه
در و دشت و هامون ز مرده گروه نمودی بدیدار مانند کوه
هر انکس که شد رسته زان ستخیز ندانست چاره بجز از گریز
رهائی پسندیده از چنگ مرگ روان شد بماند بجا ساز و برگ
پراگنده شد لشکر بیشمار که آنرا نبوده کران و کنار
هر انکس کش هنگام آمد بدست سراسیمه ماندند مدهوش و مست
برون رفت زآنزه کش آمد بچنگ بدانسانکه گوله رود از تفنگ
چو پیش از همه سر و مالکار بدیده ابر خویش برگشته کار
برفتند پیروز آورد گاه ابا آنچه همراه بد با سپاه
بماندند دور از گزند و زیان جز اینان فراوان دگر مردمان
فتاده بدریا سراسیمه وار همی خواست آید بدیگر کنار
زمان هر کرا نامده بد بسر ازان رود بنمود زنده گذر
به بسیار کس مرگ کرده شتاب بدیگر سرا برد از راه آب
جز انها که پیموده راه گریز ببردند با خویش بایسته چیز
بآب هر که او جان شیرین سپرد بده آنچه همراه او آب برد
بسنگر بجا مانده بد بیشمار پیاده ز بنگالیان و سوار
بر آنها سر ره بپل انگریز گرفت و فرو بست راه گریز
رسیدی بپل هر که بهر گذر برهنه نمودیش پا تا بسر
گرفته ازو اسپ و ساز جنگ ز شمشیر و خنجر ز توپ و تفنگ
ربوده ز سر شاره جامه ز بر سپس زان گشادیش راه گذر

همه دشت و هامون بکابی گیاه — تو گفتی برسته برهنه سیاه
بصد خستگی آن سپاه گران — شده گرد یکجا و گشته روان
بزرگان که ننهاده بودند گام — بروی زمین از زره ناز و کام
پیاده روان گشته در آفتاب — ز تن خوی روان همچو در جوی آب
نه خورد و نه پوشش نه سایه بسر — روان تفته از غم بکفته جگر
بچنپا نگر بود قاسم هنوز — نموده سپه گردان کینه توز
بدل داشت رفته به پشت سپاه — کند روز رخشان دشمن سیاه
چو از این شکستش بیاید خبر — شنید و شکستش بماند مگر
نمی برد با خویش چون این گمان — سپاهی چنین با سلاحی چنان
که هرگز به بیداری و گاه خواب — فرا هم نبند دیده افراسیاب
از ان خوار مایه سپاه فرنگ — پراگنده گردد بهنگام جنگ
به پیچیده چون مار بر خود ز غم — ز اشک دو دیده برخ داده نم
سر آورد آنروز با درد و سوز — ببینا دو چشمی چنان تیره روز
بتلخی هر انسانکه تا نیمه شب — نمود و بگفتار نگشوده لب
ندیده رخ مهتران سپاه — نداده بنزدیکی خویش راه
روان و تن از غم بتاب و بتب — چو ماند اندکی باز از تیره شب
روان شد بمنگیر با چند تن — شد آگه چو از رفتنش انجمن
بدنبال ناکام فرسوده گام — نه خرگاه و خیمه نه اسپ و لگام
بسختی بریده شب و روز راه — به پیوست با مهتر خود سپاه

روانه شدن میر قاسم خان از مونگیر بطرف پتنه و بردن

انگریزان مقیّد را بهمراه گشتن وصراف نامی بزرگ در اثنای راه

بمنگیر قاسم زچنپا نگر — بیامد زغم گشته پُرخون جگر
بمانده دو سه روز دل پُرزدرد — هرآنچه بدش خواسته گرد کرد
بُد ازلشکر خویش چون پُرهراس — مبادا بسختی شده ناسپاس
ره پیوفائی گرفته بپیش — بمانند زو باز در جای خویش
زمهر برو بوم و فرزند وزن — پسندند کردن جدائی زمن
پی آزمودن بسیجیده رای — خرد کرده برخویشتن رهنمای
بعارض بفرمود تا دیده سان — زسامان هریک بجویند نشان
یکایک ازایشان کند بازجست — بدفتر گرره نویسد درست
چوشد خواسته گرد و عارض شمار — نمودار سلیح وسپه آشکار
شد آسوده جانش زسوی سپاه — که دارند پیمان اورا نگاه
یکی مرد فرزانهٔ رهنمای — چنین گفت با نامجو کدخدای
تورا سوی نیکی شده راهبر — ازین پیش گفتم بگویم دگر
زانگریز هرکس که داری ببند — رها کن کزان نام یابی بلند
زانبوه انگلندیه هیچ کم — نگردد اگر تو بتیغ ستم
نمائی تنی چند زانها هلاک — ویابسته داری پرازبیم وباک
اگر بشنوی گفتهٔ این رهی — فزاید همانا توراآگهی
نداری گراین پند ازمن پسند — نگهدار مردان همه رابلند
بود هرچه ناموس آن انجمن — که سایند دربند سیمین بدن

بنزدیک میجر بصد ناز و کام — که هست او سپهدار و آمش نام
فرستی اگر نامزده درنگ — بیاری بسی نیکنامی بچنگ
شنید و شد آشفته مانند دد — نپذرفت گفتار آن پرخرد
چنین نیک اندرز و شایسته پند — نداده بدل جا نکرده پسند
چو بُد روز وارونه انبار اوی — ز گوینده پرخشم پیچید روی
بمنگیر بودن ببودش چو تاب — شدن سوی پتنه نموده شتاب
ز تازی نژادان یکی پیو فا — سرشته گلش بد بآب جفا
براه دغا تیز پویا بگام — خریدار ننگ و فروشنده نام
دو پاره کنم نام مرد دوروی — عرب دانکهی بد علی نام اوی
خطابش بُد به خان و از خوان دهر — چنو کس نسیناد جز زهر بهر
بدان ناسزاوار ناستوار — پی آزبدخواه پروردگار
دو پلتن بداده ز فوج و سپاه — که منگیر دارد ز دشمن نگاه
نموده ز دل دور بیم و هراس — بدارد ورا و بباره و شهر پاس
بزندان درش هرکه بد زانگریز — اگر مردم خوار گر بد عزیز
همه را بهمراه خود بسته پای — گرفت و سوی پتنه شد رهگرای
برفتن دراز اسبختی کشید — چو نزدیکی رود رُهوار سید
بدآبش چو از باد دریا بجوش — برآورده مانند تندر خروش
بدشت و بهامون پراگنده آب — زمین سربسر پُر ز لای و خلاب
برنج فراوان ازآن آب رود — که آنرنج ناید بگفت و شنود
ز هرجای آورده زورق فراز — بزنجر هریک به پیوسته باز
نموده چو پل مردم و جانور — نمودند افتان و خیزان گذر

بباره سپرده از آن پل لگام — یکی پرگنه بود باره بنام
رسیده بدانجای قاسم فراز — بخونریزیش باز آمد نیاز
دو دینار جو بُد ببنگ و بهار — بدینار داری بُده آشکار
کم از خاک نزدیکشان سیم و زر — کم از ریزهٔ سنگ لعل و گهر
بدار زنده قارون بهنگام شان — نهادی خداوند خود نام شان
ندانست کس گنج شانرا شمار — بجز رازدان پاک پروردگار
گذشته زگردون فراتر بجاه — بُده مرشدا بادشان جایگاه
چو ره یافت با قاسم و انگریز — پس از دوستی خشم و کین و ستیز
از ایشان چو بودش بدل بیم و باک — شب و روز ترسان و اندیشناک
مبادا که با دشمنان گشته دوست — کشند از تنش همچو از بره پوست
بمنگیر مر هر دو انرا بخواند — از آنجا چو لشکر سوی پٹنه راند
بهمراه خود برد بسته دو پای — زره چون بدان پرگنه کرد جای
بزد گردن هر دو دینار جوی — از ایشان گناهی نه بنموده روی
چنان دو سرافراز و دو نامدار — ابر خاک تیره بیفکند خوار
سوی پٹنه آمد از آنجایگاه — دژو بارهٔ شهر کرده نگاه
بدید هر کجا گشته دیوار سست — بفرمود کردن مر آنرا درست
بهر جا که کاواک بُد کرد بند — هران رخنه دانست راه گزند
نمودان بسنگ و بگچ استوار — ندانست برگشت چون روزگار
کند باره گر آسمان بلند — نهان گردد آنجا ز بیم گزند
قضا چون گشاید دو دست از کمین — بخواری کشان آردش بر زمین

آگاهی یافتن میر قاسمخان

از مسخر نمودن انگریزان مونگیر را و کشتن مقیدین انگریزیه بغیر داکتر فلورتن و فرار کردن داکتر از لشکرگاه او

شکسته چو شد لشکر او دهوا — سوی پٹنه شد قاسم پنوا
از انجا یگه لشکر انگریز — سوی مرشد آباد بهر ستیز
پیامد بجائی نکرده درنگ — بشهر و بباره چو گردید شنگ
نگهبان دژ دید چون آن سپاه — فرا وان برسید گم کرده راه
سران سپه را بخود بد سکال — یکی کرده در پیوفایی همال
چنین گفت پاره اگر انگریز — فرستد بخشد پی رشوه چیز
دل ما بدست آرد از خواسته — به پیکار با او نه برخواسته
گذاریم با وی دژ و باره باز — رهاینم خود را ز رنج دراز
ستاند گر از دست ما او بزور — زمانه نماید بما تلخ و شور
همان آنچه داریم اکنون بدست — بگیرد سپس زانکه بد پشکست
تهی دست مانیم و برگشته کار — بما بر ببد بگذرد روزگار
بگفتار آمرد وارونه راه — شده یکزبان مهتران سپاه
نموده فراموش نان و نمک — پذیرفته از وی سخن یک بیک
رها کرده از کف ره راستان — بدان دیو گشتند همداستان
شد آگه چو انگریز زان رفته راز — درشادکامی بخود کرده باز
به پٹنه چو میخواست رفتن بجنگ — ندیده سزاوار آنجا درنگ
چو بوده فراوان دژی استوار — به پیکار رفتی بسه روزگار
به پیش سگ انداخته استخوان — نموده سگ از استخوان شادمان

دهان سگان کرده از لقمه بند — گرفت آن دژ و باره را پیگزند

در آغاز اکتوبران سخت جای — ز شومیّ بدمرد ناپاکرای — سنه ۱۷۶۳

بجز رنج و آویزش و کارزار — گرفته حصاری چنین استوار

نشانده دران استواری ز خویش — به پٹنه شدن پای بنهاده پیش

سوی قاسم آمد چو این آگهی — که منگیر گشت از سپاهش تهی

شنید و رخش گشت چون لاجورد — ببارید از دیدگان آب زرد

ز غم شد کمان تیر بالای اوی — چو برگ خزان گشت پژمرده روی

برآشفته از کینه همچون پلنگ — بسمر و بفرمود تا بیدرنگ

بود هر که در بند از انگریز — بزندان ز جانش برارد قفیز

شنید و پذیرفت آن زشت کیش — تباهی بهمدین و همکیش خویش

بزندان درون رفت بر کف تفنگ — گرفته ابا چند کس چون پلنگ

چو او را بدیدند زندانیان — بخونریختن تنگ بسته میان

نداده بخود ترس از مرگ راه — نه زاری نموده نه ناله نه آه

نبوده چو در دستشان ساز جنگ — بیامد بکف آنچه از خشت و سنگ

بمردی و مردانگی سربسر — بخسته تن دشمن بدگهر

بنیرو بود مرد گر همچو شیر — جز افزار باشد چو روباه پیر

بفرجام هر یک بزخم تفنگ — ز خون دلیری برخ داده رنگ

فتادند بر خاک گشته هلاک — بتن جامه آغشتهٔ خون و خاک

پزشکی که بوده فلورتن بنام — بُد او نیز گرچه فتاده بدام

بزندان بزندانیان بود یار — بغم اندرش بند پا غمگسار

چو بُد دوست با قاسم از دیرباز — بورزیده مهر آشکارا و راز

همانا بفرمان او در امان | بماند و رها گشت زان بدگمان
نیفکندش از زخم گوله زپای | نکردش سوی نیستی رهگرای
زکشتن امان یافت گرچ آن پزشک | دو دیده پی کشتگان پر سرشک
نگهداشتندش ببند نظر | برو کس نیارست کردن گذر
ببهر رهایی هشیوار مرد | ازان بند با خود چنین چاره کرد
یکی مرد ملاح خوانده به پیش | برو کرد پیدا نهان راز خویش
رهانی مرا گر ز سختی ببند | فراوان شوی در جهان ارجمند
بدانمایه بخشم تورا خواسته | نو آیین طرایف بیاراسته
که از پیشهٔ خویش ناری بیاد | شوی از بزرگان فرخ نهاد
چو ملاح بشنید شد شادمان | بدستان او گشت همداستان
بیاورد زورق یکی تیز رو | که از باد بردی برفتن گرو
پزشک خردمند را برنشاند | چو تیر از کمان تیز کشتی براند
بجائیکه بد انگریزی سپاه | رسانید او را بدانجایگاه
بدین رای شایسته آن هوشمند | رهانید مر خویشتن را ز بند

آگاهی یافتن میر قاسمخان از عزم انگریزان بسمت پٹنه و تبدیل مکان نمودن و رسید انگریزیه به پٹنه و شکست خوردن در جنگ اوّل و فتح نمودن در جنگ ثانی و گریختن میر قاسم خان بطرف مملکت شجاع الدّوله

بیامد چو منگیر آسان بدست | چنانکه کس از نیش خاری نخست

ازانجایگه شد روان انگریز — سوی پٹنه سر پُر ز رزم و ستیز
چو قاسم شد آگه که آید سپاه — بآهنگ او تیز ببریده راه
بدُش چون بنزدیک پٹنه نشست — بترسید و شُسته ازانجای دست
فراخی گیتی بخود دیده تنگ — بدانجا نگهداشته فوج جنگ
یکی پرگنه بود بر چند میل — بدانسو روان گشت با خیل و پیل
بدان پرگنه پهلواری بنام — رسید و نمود اندرانجا مقام
بدانجایگه نیز چندان نماند — سوی بکرم از پهلواری براند
هراسان ز کج گردش آسمان — برو خار گشته خز و پرنیان
بتن بر شده موی هر یک چو نیش — دل از بخت وارونه افگار و ریش
بزانوی اندیشه بنهاده سر — که آید به پیشش چه زین بد بتر
بنزدیک آمد چو دشمن ز راه — بآیین بیاراست صف سپاه
سپاه و سپهدار گشته رمه — بپا کرده سرکوب با دمدمه
زخمپاره و دیگ آتش فشان — گلوله روان شد سوی بدنشان
خرامیده بیرون سپه از حصار — چو شیران آشفته بهر شکار
ببدخواه گردیده نزدیک و تنگ — دلیرانه کردند پیکار و جنگ
بهندی سپه اندران رزمگاه — زه و آفرین آمد از چرخ ماه
بیک دمدمه حمله برده چو شیر — روان از کمان تفک کرده تیر
بزوبین و خنجر بتیغ و سنان — روان کرده خون از تن بدگمان
فکنده بسی کرده بس کس فگار — نموده بداندیش را تار و مار
چو گرگ اوفتاده میان رمه — نموده ز دشمن تهی دمدمه
بباروت آتش زده تند و تیز — هوا کرده چون آتش رستخیز

CASTLE ... ATIC

نور دیده زانجای هامون و دشت — سوی باره کرده رخ بازگشت
بفیروزی روزگار نبرد — دلی شاد و فارغ ز اندوه و درد
سلیح دلیران ز خود کرده دور — نشستند ایمن بشادی و سور
گمان برده در دل چو دشمن شکست — نیازد دگر بهر پیکار دست
دلیران انگلند بار دگر — ببسته رده تنگ کرده کمر
بخمپاره و توپ باره شکن — نه باره شکن کوه خاره شکن
چو دیوار باره نبد استوار — برآورده از خشت و گل بد حصار
برو برگذشته بسی سال و ماه — فراوان درو یافته رخنه راه
بگوله نموده برابر بخاک — همه پاسبانان ز بیم هلاک
نموده تهی سر ز باد ستیز — گرفتند ناکام راه گریز
درونی سپه رفت برگشته کار — برونی سپه شد درون حصار
رخ دشمنان کرده همچون بنفش — بدژ بر نمودند بر پا درفش
طرفدار بنگاله دو پهلوان — دو سالار هر یک چو پیل دمان
چه پیلی کز آواز پشه ز جای — رمیده ندانسته سر را ز پای
سپرده بهمراه پیمبر سوار — دگر آنچه باید گه کارزار
روان کرد کز فتنه دشمنان — بدارند پتنه بامن و امان
بره شد بر ایشان چنین آشکار — که بگرفت بدخواه شهر و حصار
بماندند هر دو پر اندیشه دل — همانجا فرو رفته چون خر بگل
نه دست دلیری که رفته به پیش — نمایند بدخواه را دست خویش
نه پائی کزان جایگه بازگشت — نمایند پیموده هامون و دشت
باندیشه اندر میان دو کار — که ناگاه از اندرون حصار

برخنه

تنی چند از انگریزی سپاه — برون آمد و شد نمایان براه
برایشان چنان گشت چیره هرس — که دادند از دست آیین پاس
نکرده دو دیده بدیدن فراز — کم و پیش دشمن ندانسته باز
چنان لشکرکش زاندک گروه — که بوده کم از کاه نزدیک کوه
گریزان چو نخجیر از پیش یوز — برفتند ناکام و برگشته روز
برفتن نمودند چندان شتاب — که کردند گم راه خشکی ز آب
گروهی سراسیمه در ژرف رود — فتادند و رفتند تا سرفرود
همه راشده کام ماهی کفن — جدا مانده از خویش و فرزند و زن
گروهی فرومانده در لای و گل — بمردند از زندگی کنده دل
ز آب و گل و لای انکس که رست — بسر برده ره بیهوده هوش و دست
شکسته رکیب و گسسته عنان — به بکرم رسید آن سپاه گران
طرفدار بنگاله زین آگهی — زهوش و روان کرد پیکر تهی
ابا انکه بد لشکرش بیشمار — ز انگریز گرده از و بد هزار
فراوان بدش گنج و هم خواسته — همه ساز پیکار آراسته
شگفت انکه با دشمن کینه جوی — بمیدان بناورد ناورده روی
دوسه ره شکستی کش آمد به پیش — جهان دیده برکام بدخواه خویش
گذشته ز پیکار و رزم و ستیز — پسندید بر خویش ننگ گریز
ببنگاله بودن نماندش چو تاب — ز دیده فرو ریخت خون جای آب
هوای بزرگی و فرماندهی — به بیچارگی کرده ارزانی تهی
بسر برز نان دست از روزبد — ز بکرم روان گشت سوی اود
چو لختی به بیمودره با سپاه — بسی بدمنش مهتر زشت راه

بدان پنوا دیده اختر درشت — زپشتی او باز گردانده پشت
چو گل شان سرشته نبد زاب پاک — بآب وفا اندر آگنده خاک
ره مردمی خوار بگذاشتند — بنامردمی رو ازو کاشتند
بهر سو هران بدگهر راه یافت — خداوند را مانده آنسو شتافت
برآن بدکنش باد نفرین هزار — که درگاه سختی ببرد زیار
جهان گاه آرام پرهمدمست — برنج اندرون مرد همدم کمست
بگیتی مرا سال شد شست و هشت — فراوان بدو نیک برسر گذشت
باسودگی کس ندیدم که اوی — بمن بوده یکرنگ در پشت و روی
کجا دوست اندر سرای سپنج — توان یافتن گاه تیمار و رنج
کمیت سخن را ازین راه باز — به پیچم که پیش است راه دراز
بهمراه قاسم سپه آنچه ماند — شب و روز از بیم دشمن براند
چو نزدیکی رود سوهن رسید — بکشتی سپه را بدانسو کشید
سوی ره چو برداشت زانجای گام — یکی جای آمد تلی تو بنام
شد آسوده چندی بدانجا ز رنج — شبستان که بودش بهستان و گنج
چو دل بهر پیکار بنهاده بود — زپیش خود انجا فرستاده بود
بیامد بفرمان بنگاله شاه — به پیوست با او بدانجایگاه

منعقد ساختن مجلس مشاورت و اراده کردن میر قاسمخان بلتجی شدن بنواب شجاع الدّوله و منع کردن نجف خان و رفتن او نزد شجاع الدّوله

گریزان چو شد لشکر او دهوا — سراپا بجز جامه و پنوا

نجف خان برون رفته زان برزنگاه بکوه و بیابان بپوشیده راه
سوی قاسم آمد دگر باره باز چو پیوست آتشیر گردنفراز
طرفدار بنگاله با مهتران بزرگان برای و نامی سران
نشست و بپرسید از کار خویش که از بخت بد چون بد آمد بپیش
بباید بسوی که بُردن پناه ازین مرز باید کجا جست راه
بگیتی کرا یار باید گزید که در سایهٔ او توان آرمید
بپشتی او دشمن چیره دست توان آوریدن زبالا بپست
گمانم کسی به ز دستور شاه که یار فرو برز است و بادستگاه
جهان زیر فرّ کلاه ویست ز اختر فزونتر سپاه ویست
بنیروی پیلست و زور هژبر گه خشم سازد زبون پیل و ببر
گر او را بگیریم پشت و پناه فرستد به پیکار ما سپاه
و یا خود بیاید بآهنگ جنگ سر بدمنش آورد زیر سنگ
بخواری ز کشور براند برون درفش برزگیش کرده نگون
نجف خان چو بشنید گفتار اوی پسندش نیامد به پیچید روی
چه دانسته بد خوی دستور شاه بعهد و بپیمان بود سست راه
ندارد وفا در سرشت و نهاد ببندد هران عهد بد هم بباد
بگفتش بد انسوشدن روی نیست که آب وفا اندرا نجوی نیست
نماید زدور ار گوارنده آب چو نزدیک گردی بود چون سراب
برهنماس با چند تن از سران که باشند آن باره را پاسبان
تو بنشین و بسپار دیگر سپاه بدین رهنمایندهٔ نیک خواه
سواران ازین لشکر بیشمار گزینم همه را نمایه باید بکار

پیاده همان نیز سازم جدا | بتندی برفتن به از باد پا
گرفته بهمراه با ساز جنگ | نمایم بانگلندیه کار تنگ
بهر دم ز جایی برآورده سر | به پیکار انگیخته شور و شر
زمانی نیاسوده از ترکتاز | بدارم همه را ز آرام باز
نمایم بدیشان بدانگونه دست | که یکدم نیارند جایی نشست
سپس زان به بینیم تا کردگار | نماید کرا اختر و بخت یار
بگردد ستاره بگردان سپهر | سوی که بخشم و سوی که بمهر
کرا خوار سازد گرامی کرا | که بد روز و گمنام و نامی کرا
اگرچه بدین رای نغز و هژیر | نیامد نیوشنده را دلپذیر
چو رهتاس بد آب بود و هوا | نکرد او نشستن در آنجا روا
چو این گفته شد خوارزان ارجمند | دگر گفت آن نامدار بلند
بباید شدن تا بمرز دکن | ابا آنچه همره بود انجمن
سران دکن را بخود کرده رام | بهدیه فرستادن و از پیام
نموده بخود یار در کارزار | برآورد شاید ز دشمن دمار
دگرگون چو بودش نبشته بسر | چنین رای فرخ ز فرخنده فر
نپذرفت و چون روز بد داشت پیش | پسندید بر رای او رای خویش
چنین گفت امروز بهر پناه | نه بینم کسی به ز دستور شاه
بزرگان دیگر بدو گشته یار | شمردند گفتار او استوار
هنوز این سخن بود اندر میان | بیکسو بند گشته این داستان
یکی از بزرگان ناپاک رای | نموده ز دل دور ترس خدای
ابا آنکه بودست آن زشت کام | ز قاسم رسیده بجاه و بنام

بدل داشت کینه چو آن دیوخوی — چو دیوان سوی چاره بنهاده روی
یکی نامه بنوشت از ریو و رنگ — که آمد بنزدیک فوج فرنگ
چو برخواند آن نامه نزدش دبیر — نه از کام گیتی زجان گشت سیر
زاندازه پرُون شد اندوهناک — بشد سرد برجای از بیم و باک
بنورش ازان غم بیاسود دل — که آمد دگر نامهٔ دلگسل
نموده فراموش روز شما — نبشته چنان بود آندیوسار
بداندیش کشتی فکنده بآب — به پیکار دارد چو با توشتاب
همه رود گنگا ز لشکر نهان — نموده بدانسوی کرده روان
تو را او سپاه تو را بسته راه — بخواری و زاری نمایند تباه
بدین هرد و نامه نکرده پسند — که بُد هر دو از راه دستان و بند
چو قاسم زبکرم بسوی آوَد — روان گشت از گردش روز بد
بُنه آنچه بودش بدنبال اوی — همیرفت و همره بسی راهجوی
بفرمان آنمرد تیره روان — بهر مرز هرکس که بُد مرزبان
زمین دار بُد هر که بر هر زمین — بانگیز آن تیز در راه کین
سوی کشتن و غارت آورده روی — نماندند برکس یکی تار موی
چو غارت زده مردم پینوا — برهنه بجز جامه سر تا بپا
رسیده بنزدیک مهتر فراز — برایشان گذشت آنچه گفتند باز
پراگنده خاطر از آنجا یگاه — زبیم بداندیش بمود راه
یکی رود باشد کرم نامه نام — فرود آمد و کرد آنجا مقام
بدانجا مر او را ز دستور شاه — فرستاده با نامه آمد زراه
بنامه درون کرده سوگند یاد — زدادار بخشندهٔ راه داد

دگر آنچه در دین تازی پسند — زعهد و ز قول و ز پیمان و بند
بنشته در آن نامه بُد سر بسر — فراوان سخن نیز در روی دگر
چو آیی خرامان بنزدیک من — تو و آنچه با تو بود انجمن
بدارم گرامی همه را چو جان — نورزم بدی آشکار و نهان
سپاه و سلیح و درم کرده خوار — نمایم ببد خواه تو کارزار
با لماس گون تیغ از دشمنان — چو چیحون ببیدان کنم خون روان
بخاک آرم از چرخ خیره سرش — برانم ز بون کرده از کشورش
ندارم ز تو هیچ یاری دریغ — اگر بر سرم تیغ بارد ز میغ
ندانست انعهد سُستست و خام — نماید گهر لیک باشد رخام
شده سخت شادان و امیدوار — از آنجا یگه با سپه شد سوار
لب رود گنگار سیده ز راه — بپاسود از دشمن کینه خواه
چه آنجا بفرمان دستور بود — ز بنگاله دشمنان دور بود

آمدن میر قاسم خان با له آباد و استقبال کردن نواب شجاع الدّوله و آوردن او را بحضور پادشاه و باز دید کردن او نواب شجاع الدّوله را

چو دستور با شاه بسپرده راه — بسوی آله باد بُد با سپاه
بهر زیکه خواندند بذیل کند — سرانیکه بود ند آنجا بلند
بهستی شاهی نموده نگاه — کشیده سر از خط فرمان شاه
چو غنچه گره کرده دست خراج — نداوندی از مرز خود هیچ باج
بدل هر دو را بود این آرزوی — بدانسو به پیکار بنهاده روی

بناورد هنگامه بنموده گرم — سر سخت گردنکشان کرده نرم
عقابان خود سر نموده چکاو — بآیین پیشین ستانند ساو
چو قاسم بپیمان دستور شاه — شد ایمن بتندی بپیمود راه
بسوی آله باد چون باد راند — چو ره تا بدستور درنگ نماند
پذیره شدش با سپاهی گران — بهمره بسی نیز ویژه سران
اباپیل و با کوس و هندی درای — بجنبید چون کوه لشکر زجای
بزرگان پس پشت براسپ و پیل — جهان گشته از گرد مانند نیل
ستوران نهان زیر زرین ستام — بگوهر بیاموده زین و لگام
نهاده بسر چهرهٔ زر سوار — بتن برهمه جامهٔ رزنگار
بدین زیب و آرایش و فر و فر — که از دیدنش خیره گشتی نظر
بپا مد سوی میهمان میزبان — که سازد بدیدار روشن روان
چو قاسم شد آگه که دستور شاه — نبزدیک خرگاه آمد زراه
سپاهیکه بودش بسان فرنگ — بپا موخته راه و آیین جنگ
بپا کرده دو سوی پرده سرای — خود آمد روانه پذیره بپای
بهم گشته نزدیک دو نامور — گرفتند مر همدگر را ببر
گرفته سپس دست هم را بدست — رسیدند شادان بجای نشست
بگفتن زبان باز کرده وزیر — فراوان سخن بغز گفت و ژیر
زدوده دشش راز گرد و غبار — بامداد خود کردش امیدوار
سپس زان دو سالار گشته روان — نهادند رخ سوی شاه جهان
گرفته بهمره فراوان نثار — ز بس گونه گون گوهر شاهوار
همان پرنیا جامهٔ نابرید — بخوبی چنان در جهان کس ندید

هم از ژنده پیلان به پیکر چو کوه — ز دیدارشان کوه گشتی ستوه
بدیبای چین و برنگ و نگار — بپارا سته همچو باغ بهار
جبین سوده بر خاک در پیش شاه — رهی وار ایستاده در بارگاه
نثاریکه با خویش همراه برد — همه را بگنجور خسرو سپرد
شهش داد از مهربانی نوید — ز یاری خود ساختش پر امید
شده خرم و شاد از پادشاه — بیامد بجائیکه بودش سپاه
بروز دویم قاسم نامجوی — بدیدار دستور آورده روی
بیامد چو نزدیک خرگه فراز — شجاع سرافراز مهمان نواز
ز پرده خرامان بپا مد بپیش — بمسند نشانیده پهلوی خویش
بدلجوئی او زبان کرده تیز — مدار ایچ گفتش غم از انگریز
بنیروی پروردگار جهان — بخاک اندر آرم سر دشمنان
زاودیسه و بوم ننگ و بهار — بر آورده زان زشت کیشان دمار
سپارم سراسر بتو جای تو — بگردون برم پایه پای تو
پذیرفتم از پاک پروردگار — چه پنهان و پوشیده چه آشکار
که با تو سکالم همه رای نیک — نرانم سخن جز بآوای نیک
بجان و بتن بوده با تو یکی — نخواهم بتو بر بدی اندکی
ندارم ز تو آنچه باید دریغ — اگر خواسته گر سپاهست و تیغ
ازین نرم گفتار شادی فزا — شده شادمان قاسم پارسا
جهان دیده برکام خود سرفراز — بلشکرگه خویش برگشت باز

رفتن میر قاسم خان ببندیل کند و مطیع نمودن سرکشان آنجا

مراجعت کردن و رفتن پادشاه و شجاع الدوله و میر قاسم خان ببنارس

چو قاسم بپاسود از رنج راه — چنین گفت روزی بدستور شاه
نشاید که اینجا درنگ آوریم — سزد رو به پیکار و جنگ آوریم
نزید ببد خواه دادن زمان — چو یابد زمان پیش باید توان
درختی که تازه برآورده سر — توان کند جز تیشه و جز تبر
چو ریشه دواند و شد پُر ز شاخ — تنومند و بالا بلند و فراخ
برد در دل مردم نیک بخت — بارّه چو خواهد بُرید آن درخت
فسردن بکم آب اخگر توان — کشد چون زبانه بسوزد جهان
نیوشنده پاسخ چنین داد باز — بود آشکارا آنچه گفتی نه راز
ولی چون بباید ببندیل کند — روم با سر افراز شاه بلند
سر باد ساران پر خاشخر — که پیچد از دادن باج سر
چو نخجیر بسته بخم کمند — سراپا برنجیر بنموده بند
سر از خط بدر برد گاه بلاک — نمایم بخواری فکنده بخاک
درآرد بفرمان شه هر که سر — نهاده برو ساو بار دگر
سپس زان شوم ساخته بهر جنگ — کنم بر فرنگان جهان تار و تنگ
بیایم گر این کار ناساخته — بهنگام دیگر بپندآخته
فزاید بخیره سران خیرگی — گمان برده بر خوشتن چیرگی
بگوید رسیده دستور شاه — روان گشت ناراسته رزمگاه
چو بشنید قاسم سخن از وزیر — بگفتش تو بنشین و رامش پذیر

بفرمای تا من روم بهر جنگ — نمایم بران خودسران کار تنگ
برآرم ازان زشت خویان دمار — کنم شان سرافراز لیکن بدار
بدستوری شاه و دستور شاه — سر گمرهانرا بیارم براه
چو بشنید در دم بدادش جواز — روان با سپه گشت آن سرفراز
بکشتی ز جمنا نموده گذر — سوی مرز بدخواه شد ره سپر
به پیش آمدش بارهٔ سرکشان — بخمپاره و توپ آتش فشان
گلوله روان همچو باران ز میغ — نموده دمادم نکرده دریغ
باندک زمان دژ نموده نگون — تن دژنشین را نشانده بخون
از آنجایگه پیش شد با گروه — یکی باره پیش آمدش همچو کوه
بلند آسمانی بروی زمین — ز بالای او خیره چرخ برین
پریدن نیارست بروی عقاب — سرش بود پیوسته با آفتاب
سپه چون بیامد بپای حصار — بهمره بسی توپ باره شکار
همه را بکف مار پیکر تفنگ — همه جامه در بر چو فوج فرنگ
چو دژبان بدید آنچنان دستگاه — دگرگونه آلت دگرگون سپاه
چو هرگز نبُد دیده سامان جنگ — بدانسان بآیین و رسم فرنگ
فراوان بترسید و شد چاره جوی — سوی آشتی کرده از جنگ روی
میانجی فرستاد و پذرفت باج — شد ایمن بگردن گرفته خراج
همه مرزبانان آن مرز و بوم — رها سرکشی کرده و رای شوم
رهی وار بستند یکسر کمر — بدرگاه خسرو نهادند سر
شد آراسته کار بند یل کند — بدانگونه که دلخواه بود و پسند
بفرخندگی مهتر رزم ساز — سوی شاه و دستور برگشت باز

شده شاد زو شهریار و وزیر — که آسان سر دشمن آورد زیر
بسوی بنارس از آنجا یگاه — بزودی روان گشت شاه و سپاه
بهمراه دستور با رای و رای — مهر او را بهر نیک و بد رهنمای
طرفدار بنگاله با هر دوان — بره اندرون شگ بسته میان
اباجان پر آرزوی و امید — پیامد بشهر بنارس رسید
ببنگاله رفتن چو بودش شتاب — تهی ساخت از پای خود چون رکاب
بدستور دانای پاکیزه کیش — بگفتا بجا از همیان خویش
سپه را کنون گاه آرایش است — نه هنگام آرام و آسایش است
چو از بهر یاری برانی سپاه — بسر حد پتنه رسی چون ز راه
ده و یک لک از روپیه ماهوار — سپارم بگنجور تو نامدار
چو آید سرمه نکرده درنگ — دهم تا کنی خرج در کار جنگ

حدوث آشوب در لشکر انگریزان و رفتن و پیوستن بعضی از آنها بنواب شجاع الدوله و رو دمیجر کرنایک در لشکر و مشورت کردن او با سران سپاه در باب رفتن بمجاربهٔ دستور شاه و پاسخ دادن ایشان

زبنگاله قاسم چو شد دربدر — چو لاله پر از داغ جان و جگر
سپه انچه بود ست از انگریز — گرازهند گر از یورپ بوده نیز
فرانسیس هم بود با جار من — بهمراه انبار آن انجمن
فراوان چو از دشمن کینه خواه — که بودش برون از شمار سپاه

بسی رنج دیده گه کارزار — فدا کرده تن جان نموده نثار
همه را بدل بود این آرزوی — چو بنمود فیروزی جنگ روی
بمزد و بپاداش آن دست رنج — بیابند انعام بهره ز گنج
ببخشش چو گنجینه دیدند بند — روان کرده پر خشم و گشته نژند
ده و یک ز ماه دوم بوده روز — بدل اندرون جای گیتی فروز
ز سال مسیحی فزون سین و دال — رسیده شماره ابر غین و ذال
بگردن کشی گردن افراخته — ببهر جدائی شده ساخته
بدانسانکه دشمن بهنگام جنگ — شده گرد در کف بگیرد تفنگ
بدانگونه یکجا شده یک بیک — باستاده در کف گرفته تفک
همان توپخانه فکنده به پیش — همه را گمان برده چون مال خویش
ز بکسر بسوی کرم ناسه رود — روان شد سپه دل پر از داغ و دود
سرانیکه بودند مانده بجای — شده نزد آن مردم تیره رای
گشوده زبانرا باندرز و پند — بگفتند بیمر سخن سودمند
ز انگریز و هندی سپه هر که بود — بر ایشان خرد راه فرخ گشود
فکنده ز کردار خود سر به پیش — بیامد روان گشته بر جای خویش
گروه فرانسیس با جار من — که بوده سه باره صد آن انجمن
نپذرفته گفتار و زانجا بگاه — بسوی بنارس به پیموده راه
بدرگاه دستور شاه جهان — ببستند مر بندگی را میان
یکی میجری بود فرخنده فر — بدش نام کرنا یک نامور
کم آید بگیتی چنو شیر مرد — باندک سپه درگه دار و برد
بدستور خسروا با آن سپاه — که بود ست افزونتر از خیل ماه

سنه ۱۷۶۴

بهنگام پیکار داده شکست | برو تنگ بنمود جای نشست
بفرمان کونسل گو نامور | بران فوج گردیده سالار و سر
زکلکته چون باد ببریده راه | بیامد بیکسر بنزد سپاه
گرفت ارچه لشکر بفرمان خویش | سپه دید بیدل زاندازه بیش
بسر هر یکیرا جداگون هوای | بدل هر یکیرا دگرگونه رای
نه بر راستی دید کار سپاه | رخ هر یکی سوی راهی تباه
خورش نیز کم یاب چون کیمیا | شده همچو جان نان گرامی بها
نمیدید جز گردهٔ مهر و ماه | کسی نان بروز و شبان سیاه
نه دستی که کس خوشهٔ آسمان | رباید کند آس از بهر نان
سرافراز کرنا یک هوشمند | بدید و دلش گشت بیمر نژند
چو فرمان کونسل بدو بد چنان | که از بهر پیکار بسته میان
رود سوی مرز آود بیدرنگ | نماید بدستور ناورد و جنگ
بکنگاش بنشست با بخردان | هشیوار و بیدار دل موبدان
زلشکر که آزرده بوده بجان | هم ازانکه کمیاب بد گشته نان
بپرسید و گفتا که از بهر جنگ | بباید شدن نا نموده درنگ
و یا خود کشیده زپیکار دست | بدینجای باید نمودن نشست
چو دشمن بیاید بکین خواستن | صف لشکر آنگاه آراستن
سپس زان به بینیم تا دادگر | کرا بخشد از روز فرخنده بر
نیوشندگان پاسخ سرفراز | بآیین شایسته دادند باز
چگونه بدین دل شکسته سپاه | بناورد شاید نوردید راه
برد گر گه رزم سستی بکار | برآرد بد اندیش از ما دمار

وگر نادرستی نیاورده پیش — بکوشد پی نام و ناموس خویش
چه مردی نماید گر سنه گرده — که گشتست از ناتوانی ستوه
کسیکو نیارد بجنبد زجای — بکین چون تواند بپیشد دپای
بدینجایگه کرد باید درنگ — نباشد سزاوار رفتن بجنگ
سپه ساخت خوشنود باید بخست — بخورد ن توانا تن و تندرست
چو لشکر زما سیر گردید و شاد — زداید زدل یکسره کبر و باد
ازان پس روا باشد از بهر رزم — گزینیم شمشیر برجام بزم
زفرزانه مردان بپذیرد مغز — پسندآمد این رای رنپا و نغز
بماندند برجای دیده براه — نهاده سوی دشمن کینه خواه

روانه شدن پادشاه مخاطب بشاه عالم و نوّاب شجاع الدّوله و میر قاسم خان بجنگ انگریزان و رفتن انگریزان از بکسر بپٹنه

بفرخنده نام خدای جهان — فرازنده گوهر آسمان
بفرمان او روز و شب مهر و ماه — زمانی نیاسوده پویند راه
زچرخ برین تا بتاریک خاک — دراز است دست خداوند پاک
جهاندار و دارای هر دو سراست — کند آنچه خواهد نماید آنچه خواست
کسی را که خواهد زتاریک چاه — فرازد سرش بر تراوج ماه
مر آنرا که خواهد نماید نژند — بخاک آرد او را زچرخ بلند
بنیک و ببد کس نیارد چخید — یک آن بدیگر چرا این رسید
بهر بودنی دست دست خداست — بجز او کجا دست بنده رساست

بقاسم چو شد مهر او دستگیر — سرش بُرد برتر ز ناهید و تیر
پس از بندگی گشت بنگاله شاه — خداوند فرمان و گنج و سپاه
چو از خشم افکند بروی نظر — بخواری شد آواره و دربدر
جز ایزد ز بنده چو جست او پناه — همان بنده بنمود کارش تباه
ربود از کفش خواسته آنچه بود — نمود همچو شب روز بروی کبود
بخواهم ز بخشندهٔ هوش و ویر — بگفتار باشد مرا دستگیر
ز کردار نیکان و کار بدان — بگویم سر مو نمانم نهان
چو قاسم بنزدیک دستور و شاه — بیامد گرفت هر دو انرا پناه
بشهر بنارس رسیده ز راه — ز هر سو بخواندند بیمر سپاه
بدرگه بیامد سپه کوه کوه — ز هر کشوری گونه گونه گروه
ز هند و ز ایران و تاجیک و ترک — یکی انجمن گرد آمد بزرگ
که چشم کسی تا بدان روزگار — نبُد دیده از دیده چندان سوار
بهامون بهر جا رسیدی نگاه — ندیدی بجز از ستور و سپاه
تو گفتی که در دشت و هامون و کوه — بجای گیا رسته مردم گروه
همه تن نهان زیر خفتان و خود — در آهن بجز چشم پیدا نبود
با بر و بیفکنده چین و گره — گره تنگ کرده ببند زره
برافراخته تیغ هندی بسر — کمر چست کرده بزرین کمر
گرفته بکف خشت و زوبین بدوش — ز سینه برآورده زکین خروش
پُر از تیر ترکش بقربان کمان — نموده نهاده پی دشمنان
که دوزند درگاه پیکار و جنگ — جگرگاه دشمن بتیر خدنگ
روان باره در زیر برگستوان — چو کوهی نمودی ز آهن روان

زبس ژنده پیلان رزم آزمای بدشت اندرون شنگ گردید جای
ابر پشت هریک یکی مهد زر نشانده بزر گونه گونه گهر
بدیبای رومی تن پیلبان پیاراسته همچو باغ جنان
بسر چیره زرین پر از زیب و فر بگردش گل آویخته از گهر
هوا گشته رنگین ز رنگین درفش چو گلزار چین زرد و سرخ و بنفش
بنود از پیاده هوید اسشمار بکف آهنین مار مردم شکار
زمین چون نیستان شده از تفنگ شده مرغ را جای پرواز شنگ
زغرّاده توپ میدان کین فراوان گرانبار گشته زمین
بتن هریکی همچو نر اژدها زدم هردم آتش نموده رها
بسان عروسان سپه سر بسر پیاراسته خویش از نسیم و زر
بهامون نه لشکر بُد از بهر رزم بُد آراسته مجلسی بهر بزم
بدان فرخ آرایش و رنگ و بوی ارم کرده از رشک پژمرده روی
تبیره زنان لشکر را بهجوی سوی درفشش دشمن آورد روی
ز شاه و ز دستور و قاسم سپاه بسان سه دریا برآورده موج
ز بار هیونان و مردم گروه ستوهید هامون و تو فید کوه
زمین از سُم بارگی گشت چاک زبس درد افشاند بر گرد خاک
ابا اینچنین ساز و این دستگاه بسامان نبد هیچ کار سپاه
سپهبد نهد سر چو در خواب و خور بماند ز کار جهان بیخبر
شود فتنه بیدار اندر سپاه سگالند آیین و راه تباه
بهم او فتاده چو پیلان مست بیازیده از بهر تاراج دست
توانا ابر مردم ناتوان پسندیده تیمار و رنج و زیان

رباید ازو آنچه دارد به پیش — دلش سازد از نیش بیداد ریش
گر آسان ز کف ندهد آن مستمند — ستاند بجانش رسانده گزند
بدینگونه بد راه دستور و شاه — نبودند آگه ز کار سپاه
گزین کرده بر رنج آرام و کام — نه از صبح آگاه بوده نه شام
نه یک مهتری پاسبان بر سپاه — کز آشوب دارد همه را نگاه
فتاده بهم همچو گرگ دژم — دریده جگرگاه و پهلوی هم
ربوده زر و سیم از همدگر — نموده برهنه ز پا تا بسر
کشیده پرند آور آبگون — بریده بسی سر فکنده نگون
نمیکرد از کس کسی باز خواست — روا اینچنین راه وارون چراست
پژوهش نه دستور کردی نه شاه — نه یک نامداری ز چندان سپاه
بدین رسم و آیین و رفتار بد — گذشته ز انداز مرز اَوَد
شماره بُد آغاز اپریل ماه — بنزدیک کنگار رسیده ز راه — سنه ۱۷۶۴
بکشتی و زورق بدینسوی رود — سراسر سپه چون بیامد فرود
ز دشمن چو آگاه شد انگریز — هویدا برو شد دم رستخیز
بترسید و گردید پر بیم و باک — شد از سوی بدخواه اندیشناک
مبادا سوی پٹنه گشته روان — نشیند گرفته ره اندر میان
بدین لشکر کشن و چندین سپاه — نماید بآمد شدن بسته راه
کس از پٹنه اینسو نیابد گذر — نیاید بما ایچ زانجا خبر
نه از ما کسی هم بدانجایگاه — تواند شدن چون بود بسته راه
خورش نیز نزدیک ما هست کم — به پیش آید اینجا بما درد و غم
ازینجا سوی پٹنه باید شدن — بآسایش آنجایگه دم زدن

چو دشمن بد انجا رسیده فراز — کند راه پیکار و نا ورد باز
بکوشیم و پیشیم تا کردگار — چه سازد ز فتح و شکست آشکار
چو این رای فرخنده آمد پسند — که بد نزد فرزانه مردم پسند
سپهدار کرنایک نامجوی — ز بکسر سوی پٹنه بنهاد روی
چو از ره بپامد بنزد حصار — بفیروزی آنجا بیفکند بار
بمغزش خرد بود چون رهنمای — فکندش بدل اینچنین تغزرای

رسیدن پادشاه و وزیر و میر قاسمخان به پٹنه و مهیّا شدن از بهر جنگ

سپه چون بپامد ز دستور دانا — بسر حدّ پٹنه نوردیده راه
چو آتش که در پیشه افتد بنی — رسید هر کجا لشکر شوم پی
یکی آتش تیز افروخته — نشیمن گه مردمان سوخته
بس ابادو خرم ده و روستا — بداده ز آتش بباد فنا
برهنه زن و مرد و برنا و پیر — نموده پس آنگاه کرده اسیر
چو زینسان گشاده دو دست ستم — نمودند جانهای شادان دژم
ستمدیدگان از خداوند پاک — پی شاه و دستور جسته هلاک
همه خواسته بر ایشان شکست — ز درگاه دارای بالا و پست
برافراخته دست بر آسمان — به پیش جهاندار نیکی رسان
بجسته از و نیکی انگریز — بهنگام رزم و بگاه ستیز
چه از انگریزان فرخنده راه — به پیکار هر سو برفتی سپاه
گرفتی بهادا ده بایسته چیز — کسی را نکردی زیان یک پشیز

نبُد زهره کس را که دست ستم گشوده دلی را نماید دژم
به بیداد نارست کرده نگاه بگیرد نداده بهاشت کاه
پذیرفت یزدان نیکی رسان دعای سحرگاه آن پاکسان
بخواری برفتند فرجام کار شکسته در آویزش و کارزار
کمیت سخن زین سپس کرده زین بتازم بمیدان پیکار و کین
چو قاسم بهمراه دستور و شاه بنزدیک پشتنه بیامد زراه
سپاهی فزون شر ز مور و ملخ کشیدند از بهر پیکار رخ
سیم روز بود ست از ماه می بمیدان فشردند چون کوه پی ۱۷۶۴
سراپرده زد ستور در قلبگاه سرایت افراخت تا چرخ ماه
ستاده به پیرامنش پشمار سوار زره دار خنجر گذار
کله خود زرین نهاده بسر بدوش دلیری فکنده سپر
گرفته همه تیغ و زوبین بدست برآورده نعره چو شیران مست
به پیش سپه صف کشیده ز پیل خروشان و جوشان چو دریای نیل
بتن هر یکی همچو البرز کوه گه حمله البرز کرده ستوه
ز اندازه بیرون پیاده بپای ستاده بکف مار مردم گزای
یکی راجه کش بود بلوند نام هژبر ژیان را کشیدی بدام
بایستاد در میمنه چون پلنگ چو شیران بهره سواران جنگ
ز سوی دگر قاسم کینه خواه بآیین بپاراست صف سپاه
سپه سر بسر چون سپاه فرنگ تفنگ فرنگی گرفته بچنگ
تو گفتی نی آهنین از زمین برسته نموده هوا آهنین
ز ده بسته از توپ پیش سپاه بدیدار چون اژدهای سیاه

زمین گشته ارنم باره فگار — زمان گشته از گرد تاریک وتار
دگر نامداران پرخاشجوی — بفکنده از کینه چین بر برومی
نشسته ابر بارهٔ بادپایی — گزین کرده هریک سزاوار جای
ستاره شده خیره بر آسمان — ز دیدار آن لشکر پرکران
سپاهیکه بد ویژهٔ انگریز — دران داور یگاه بهر ستیز
کم از قطره در پیش دریای آب — بسی کم ز ذره بر آفتاب
کس ار بهره کردی ز روی شمار — ز یک نیز کم بود نزد هزار
دلیران و نام آوران فرنگ — چو دیدند دشمن بپامد بجنگ
بهره سپاهی را اندازه پیش — ندادند زمردی دل از دست خویش
بخود بیم و اندیشه ناداده راه — نترسیده زانبوه دشمن سپاه
پی نام نگزیده بر خویش ننگ — نهاد مذرخ سوی میدان جنگ
سزد گر برایشان کند آفرین — بود هرکه در آسمان و زمین

جنگ کردن نواب شجاع الدوله با انگریزان وشکست یافتن

سرافراز کرنایک نامور — بدید انکه شد شنگ پرخاشخر
بپاراست لشکر به پیکار و جنگ — به پیش اندرون توپ و در کف تفنگ
غریوان چو شیر ژیان در شکار — بپامد کمر بستهٔ کارزار
بخست انکه افراخته دوش و یال — ندانسته باخویش کس را همال
بهره دلیران و سامان جنگ — فراوان زبان و ز توپ و تفنگ
سواره سرافراز دستور شاه — بپامد خرامان بآورد گاه

چو یک توپرس ماند اندر میان — گذشته دو رویه دلیران ز جان
بآتش دل توپ افروختند — تن همدگر را چو خس سوختند
هوا گشت از دود چون شب سیاه — گلوله روان بر هوا همچو ماه
بهر گوله کز آهنین اژدها — شدی بهر دشمن شکردن رها
فراوان تن مردم و چارپای — فکندی بمیدان کینه ز پای
چو دادی برون مهره مار تفنگ — نموده سری سیر از کار جنگ
روان بان افروخته چون شهاب — ز تفش بسی تن فتاده ز تاب
ز کشته شده پشته هامون و دشت — پی مور نارست زانجا گذشت
دلاور وزیر و سپه دمبدم — به پیش آمدن تیز کرده قدم
نموده دلیری بسی آشکار — چو آشفته شیران بگاه شکار
مگر پای انگلندیه را ز جای — نموده تهی خود گذارند پای
سپاهی که بودست با انگریز — شده چون پلنگ دمان تند و تیز
ز باروت کرده هوا پر ز دود — نهان ساخته خور بچرخ کبود
پیاپی چو قطره که از تیره میغ — بیاید فرو نا نموده دریغ
ز ابر تفک کرده ژاله روان — سوی دشمنش لشکر بدگمان
رها کرده از توپ چون اژدها — کلیچه ولی تن شکر جان ربا
فراوان ز دشمن نموده هلاک — بمیدان فکندند بر تیره خاک
چو دستور دید انچنان دستگاه — بناورد زان خوار مایه سپاه
فراوان شگفتید زان کم گروه — بآوردگه پایداری چو کوه
بدانست رفتن نیارد به پیش — نگهداشت انجا که بد پای خویش
بقاسم فرستاد زینسان پیام — چه داری تو شمشیر اندر نیام

ابا دشمنان تو من در نبرد | تو استاده آسوده از دار و برد
نه از بهر تو من بجنگ اندرم | بکام درنده نهنگ اندرم
من از بهر تو گرم اندر ستیز | بسر بار دم آتش رستخیز
تو از دور مانند نظارگی | ابا لشکر خویش بر بارگی
سوار ره نمایی تماشا زدور | بجنگ آمدی نی بشادی و سور
تو نیز همچو من شنگ بسته کمر | ابا لشکر کش پر خاشخر
بمیدان برانگیز گرد نبرد | برآور ز جان بد اندیش گرد
تو و من به پیکار آورده روی | بدشمن ببندیم ره از دو سوی
بروشنگ سازیم میدان جنگ | که در رزم نارد نمودن درنگ
نیاری اگر آمدن خویشتن | بفرمای سمروی با انجمن
که باشد بهمراه او بهر جنگ | شناسندهٔ راه جنگ فرنگ
بیاید ابا توپ رزم و ستیز | برافروخته آتش رستخیز
روانه نماید گه دار و گیر | بدشمن گلوله چو باران تیر
سواران جنگ آور از چار سوی | نهاده سوی حمله یکبار روی
بشمشیر و خنجر بتیغ و سنان | برانند خون از صف بدگمان
مگر بدمنش دشمن زشت کیش | گریزد نموده رها جای خویش
بهاتم فرستاده آمد چو باد | بگفت انچه دستور بنمود یاد
چو بشنید ان بخت برگشته مرد | ندانم چه با خویش اندیشه کرد
ابا انکه بد بهر او کین و جنگ | ز خون گشته ها مون چو لاله برنگ
بیاری دستور نامد به پیش | نجنبید یک گام از جای خویش
بجای خود ان گمره گمرهان | باستاد چون پیکر بیروان

بدین رای وارون و زشت و زبون — همانا شد اهرمنیش رهنمون
نه کس را فرستاد وارونه کیش — بنزدیک دستور از سوی خویش
چو بر تیغ گردون شه اختران — رسید و سوی باختر شد روان
یکی تازه لشکر ز دستور شاه — روان گشته آمد بآوردگاه
شاور چو پیل و دلاور چو شیر — شمرده چو روبه هژبر دلیر
رونده چو باد و جهنده چو برق — همه را سراپا بپولاد غرق
بتیزی بدانسانکه آتش ز باد — سوی انگریزان بکین رخ نهاد
نگه کرد از دور چون انگریز — ز آتش دم توپ بنموده تیز
بدانسانکه از ابر بارد تگرگ — و یا ریزد اندر خزان باد برگ
گلوله ببارید بر آن سپاه — فراوان کس افتاد گشته تباه
روان کرده تیر از کمان تفنگ — بسی تن بیفکند بر خاک جنگ
باندک زمان آن سپاه بزرگ — زبون گشته چون میش از پیش گرگ
تن مرده را خوار بگذاشته — ز آوردگه روی برگاشته
ندیده بخود زور و نیروی و تاب — گریزان چو سیماب از آفتاب
سر و بر پر از خون ز آوردگاه — برفتند ناکام پیموده راه
چو یک فوج بشکست دیگر گروه — بجنبید از جای خود همچو کوه
چو ببر دمان و چو شیر ژیان — سوی دشمنان رفت حمله کنان
دلیران انگلندیه همچو کوه — نگردیده زان باد حمله ستوه
بگوله رسانده بدشمن پیام — ز میدان سوی خیمه بردار گام
وگرنه شو آماده از بهر مرگ — که باشد لچک بر سرت به ز ترگ
کجا زن درین دشت مرد آزمای — تواند چو مردان بیفشرد پای

زمیدان و دژ ژاله آهنین — چو باران که از آسمان برزمین
ببارد ببارید در دشت جنگ — بهندی سپه از سپاه فرنگ
بشد روز رخشان بهندی سپا — چو رخسار زنگی بگونه سیاه
برفتند ناکام و برگشته روز — چو نخجیر از پیش درنده یوز
سیم ره شده گرد هندی سپا — که دمه که بوده بآورد گاه
سه بهره گذشته بد از روز پاک — زهامون بگردون رسانیده خاک
چو پیلان آهنته در رزمگاه — گرازان و تازان سراسر سپاه
چو سیلی که از کوه آید بشیب — بتیزی و تندی زروی نهیب
جهان کرده پر بانگ و پر ولوله — بماند شیران گشته یله
سوی انگریزان پرخاشخر — بحمله نهادند یکباره سر
فراوان بکوشیده در کارزار — زمردی نموده هنر آشکار
ببدخواه گردیده نزدیک وتنگ — نمودند مردانه پیکار و جنگ
شد اندک سبک پلهٔ انگریز — نوازندسازیکه گاه ستیز
بماند طنبوره و کرنای — نفیر و دهل با فرنگی درای
ربودند و بردند از انگریز — چو دید انگریز اینچنین رستخیز
نداده دل پهلوانی زدست — بغشرده پا همچو پیلان مست
چو البرز مانده بجا استوار — نرنجیده زان گرمی کارزار
نموده روانه سوی دشمنان — بسی آتشین ژالهٔ جانستان
بگلدم زدن گولهٔ جان شکار — بدشمن زده کش نبوده شمار
چو بد زخون خاک آوردگاه — نموده بسی مرد کرده تباه
زبس کشته هامون شده همچو کوه — زمین گشته از بار مرده ستوه

بسی نامور مرد پرخاشخر ... بپای هیونان شده پی سپر
تبه شد ز انگیر کم مایه مرد ... جهان کرده پدرود با داغ درد
فراوان ز هندوستانی سپاه ... بیفتاد کز کشته شد بسته راه
بماند آنچه زسته ز چنگال مرگ ... پراگنده زانسانکه از باد برگ
دیا چون ز سرما بادد مه ... بگردد پریشان بهامون رمه
فکنده ز بس ناتوانی سپر ... غنیمت شمرده رهائی سر
پراندوه جان و خلیده روان ... شکسته رکیب و گسسته عنان
رخ خویش پیچیده از رزمگاه ... بجای خود آمد سراسر سپاه
چو دستور دید اینچنین سخت کار ... به پیچید از درد بر خود چو مار
فرستاد زی قاسم پرتنش ... بسی تند گفتار و بس سرزنش
که سستی نمودی گه کارزار ... ز پیکار دشمن گزیدی کنار
نه از آنچه نزدت بود انجمن ... نمودی روا نه بنزدیک من
نبد در میان من و انگریز ... گشاده ره رزم و جنگ و ستیز
ز مرز آمدی تا بدینجا یگاه ... گوارا نمودی بخود رنج راه
بهر تو نامرد گم کرده بخت ... به پیمودم این راه دشوار و سخت
بمن با سپه اندرین پهن دشت ... ندیدی چه تیمار و سختی گذشت
همانا ز مردان تو را شرم نیست ... جوی در نهاد تو آزرم نیست
شاسانی خویش خواهی و بس ... نخواند ز مردم تو را هیچ کس
کنون گاه پیکار بیگاه گشت ... ز آویختن دست کوتاه گشت
چو شب برکشد پرده نیلرنگ ... بپاسود باید ز پیکار و جنگ
چو فردا برآید خور از تیغ کوه ... بگیرد جهان تاب و فر و شکوه

به پیش تا داور راز دان — چه راز آورد آشکار از نهان
فرستاد این گفته و خویشتن — ز میدان روان گشته با انجمن
بلشکرگه خویش برگشت باز — پُر از درد و تیمار و گرم و گداز
همه شب ز اندیشه خوابش نبرد — گشاده دو دیده ز اختر شمرد
ز میدان کین قاسم شوربخت — سوی خرگه خویشتن بُرد رخت
بسی گفته خاک ادبار و ننگ — بآرامگه رفت ناکرده جنگ
ز افراز کرنایک ارجمند — بمردی پسند و بخت نام بلند
برو بر ز مینو یل اسفندیار — زه و آفرین کرد بسیار بسیار
روان گوشیر دل پیلتن — بران پیلتن گرد لشکرشکن
ز یزدان همی خواست بر آسمان — بماناد جاوید این پهلوان

برگشتن پادشاه و شجاع الدّوله و میر قاسم خان از پتنه و رفتن به بکسر

چو دستور برگشت از رزمگاه — بناورد ناورد دیگر سپاه
یکی تازه اندازه هر دم دروغ — فکندی و آنرا بنوده فروغ
چو فرد افروز چراغ جهان — کند تیر گیهان ز گیتی نهان
برانم به پیکار دشمن سپاه — برو روز چون شب نمایم سیاه
شبگفته اش چون رسیدی ببر — فکندی ستیزه بفرد ا دگر
بسی رفت فردا و فردای جنگ — برون نامد از پرده نیلرنگ
بدینگونه هر روز تا چندگاه — بُد آوازهٔ رزم اندر سپاه
بنزدیک یکماه آمد بسر — نفرمود کس کار تیغ و سپر

دو لشکر بُد استاده برجای خویش — نه برداشت از جای کس پای خویش
شد آغاز هنگام باران و میغ — پیامد با نجام هنگام تیغ
پیامد مرانگه که از ابر آب — ببارد بماند نهان آفتاب
چنین کرد اندیشه دستور شاه — نشاید نگهداشت اینجا سپاه
بنزدیک پشته نشاید نشست — نشیمن رود کار یکسر ز دست
چو آید فرو سیل باران ز کوه — شود خیل و لشکر یکایک ستوه
به یکسر از اینجایگه با سپاه — بباید شدن تیز بریده راه
چو آید با نجام هنگام آب — هوا صاف گردد ز نیلی سحاب
بتابد خور و ماه بر آسمان — شود چون ز مرد ز سبزه جهان
فزاید همان بهر مردم خورش — که شاید بتن داد زان پرورش
بدانگه ز نو لشکر آراسته — با سپ و سلیح و ز ر و خواسته
سکالیده پیکار و سیجیده کین — بخسته بسم ستوران زمین
بگردون رسانیده گرد سپاه — بتندی نوردیده چون گرد راه
نهاده به پیکار بدخواه روی — بمیدان برانیم خون همچو جوی
چو یکروز بُد مانده از ماه می — شده ساخته تیز بنموده پی ۱۷۶۴
بدین خام اندیشه آن نامجوی — ز پشته سوی لشکر آورده روی
بدانسانکه بُد آمده گشت باز — نوردیده پهوده راه دراز
ندانست روبه بود گر هزار — شاید بشیریکه باشد نزار
چگونه بشیری که گاه نبرد — برآرد ز پیلان آشفته گرد
تواند شدن روبرو روز جنگ — وگر شد چگونه نماید درنگ

مضطر شدن میر قاسمخان

از ادای مشاهرهٔ متقبلهٔ یازده لک روپیه و بفکر استخلاص خود افتاده پیغام فرستادن بشجاع الدوله برای رفتن بسمت مرشدآباد و ابا و مکالمه کردن شجاع الدوله با آدم میرقاسمخان

سرایندهٔ دهقان دانش نهاد — زدستور و قاسم چنین کرد یاد
زپتنه چو برگشت دستور شاه — زکف داده نام و شکسته سپاه
گرفته جفا پیش و خسته به نیش — رخ شاهد عهد و پیمان خویش
سراسر زدل مهر پرداخته — زکف مایهٔ مردمی باخته
دگرگونه گشته بآیین و راه — سکالیده رایی زبون و تباه
بهانه بپاورده هردم ز نو — بغم جان قاسم نمودی گرو
برو برچو آشفته شد روزگار — بدرگاه دستور افکند بار
پذیرفت ناکام بیچاره مرد — بپاید چو دستور بهر نبرد
بسر حد پتنه چو آرد سپاه — ده و یک لک از روپیه ماه ماه
سپارد بدستور آن خواسته — که دارد ازان لشکر آراسته
زپتنه چو برگشت ناکام و خوار — برفته زکف خواسته بیشمار
تهی دست و دل پرزاندوه و غم — بنزدش چو قطار زر یکدرم
در آمد کسی را چو شد کاسته — زقارون فزون دارد ارخواسته
ازان چون کند خرج و آرد بکار — گدائیش آرد بفرجام بار
که کامرانی و فرماندهی — که بودش فلک یار و اختر رهی

زپیداد بد آنچه اندوخته — فراوان دل پینوا سوخته
برفته از و آنهمه رایگان — بجز آنچه بودست نزدش نهان
بهر ماه خواهنده زو خواستی — ندادی اگر جنگ آراستی
چو بُد دادنی خواسته بیشمار — دهنده بشنگ آمد انجام کار
بدریای چاره فرو رفته مرد — چنین با دل خویشتن چاره کرد
یکی دام گسترده از کیمیا — زنزدیک اوگشت باید جدا
نکوخواه دستور کهتر نواز — اگر بخشد از مهربانی جواز
سوی مرشد آباد من با سپاه — که با خویش دارم به پیموده راه
برفته هم کار آنجا رواج — ستانم از آنمرز و کشور خراج
باشوب بنمود هنگامه تیز — هوید اکنم زخنه درانگریز
کنون نزد ایشان بود کم سپاه — شود بی گمان کار ایشان تباه
چو با خویش این خام اندیشه کرد — فرستاد پیغام آن خام مرد
بنزدیک دستور دل پُر زکین — چو بشنید افکند چین بر جبین
سپس زانکه شد گفته همه دراز — بزد باز سر مهتر سرفراز
نه بنمود آن گفتها را پسند — فرستاده را گفت آن ارجمند
گر از سوی قاسم شوی تو ضمان — رود چون زنزدم چو تیر از کمان
نیاید اگر باز پس پیش من — نه نزدیک این نامور انجمن
نگردد هوید اچو زو راه راست — تو پاسخ گذاری گه باز خواست
فرستاده گفت ای سرافراز مرد — چگونه توانم من این کار کرد
چسان من توانم گرفتن بجویش — زرما هواری زاندازه بیش
چو باری ندارد کرانه پدید — چه یارد چو من ناتوانی کشید

سزد گر بهمراه قاسم وزیر — فرستند بسی مردم تیزویر
چو در مرشد آباد ساز نشست — ز هر سو هر انچیز آرد بدست
گرفته فرستند نزدیک تو — شود روشن این رای تاریک تو
چو گردد پر از سیم و زر گنج تو — شود کم ز دل بیگمان رنج تو
شنید و نپذیرفت این رای نیز — چو جستی بهانه ز روی ستیز
فرستاده گفتش که ای سرفراز — مجو ایزد مبادت بکس برنیاز
خرد باد بر سر روان تورا — هش و رای انباز جان تورا
بدستوری شاه یزدان پاک — تورا برکشیده بگردون ز خاک
چو قاسم ز گردون بخاک اوفتاد — ز هر در بدرگاه تو رخ نهاد
بسوی تو آورد از بد پناه — بیاید مگر باز گمگرده جاه
ز هر سوی سوی تو چون کرده روی — بتو باز گردد بد و نیک اوی
اگر گاه و جاهست گر چاه و بند — گر آسودگی گر زیان و گزند
ز نادان و فرزانه اندر جهان — بنام تو رانند بد داستان
به پیمانهٔ قول و پیمان و عهد — نموده گزین هر در جای شهد
بگیتی مرا تا که بگرفت دست — نگوئش بفکند بر خاک پست
بننگ اندر آید نکو نام تو — مباد ایجز نیک فرجام تو
ازین گفته پر شرم شد جان ازیا — نموده بسوی فرستاده روی
بگفتش فرستم دگر مرد کار — دلیر و سرافراز و گرد و سوار
سوی مرشد آباد رفته چو باد — ز استاد دارد هنر هر چه یاد
نموده بدانجایگه آشکار — کمند رخنهٔ کارها استوار
فرستاده سوده جبین نیاز — روان شد دلی پر ز سوز و گداز

بقاسم شنیده سخن باز گفت — شنید و دلش شد باندوه جفت

بی وفائی کردن میر سلیمان بی ایمان و سمروی اهریمن خوی با میر قاسم خان و متوسل شدن بنواب شجاع الدوله

بدرگاه قاسم یکی بیهنر — که بود ست ننگ نژاد و گهر
نبوده کم اندر نهاد و سرشت — ز دیوان بد کار وارون و زشت
سلیمان بدش نام لیکن چو دیو — شده چند گاهی سلیمان ز ریو
فراوان بدش شوکت و آب و جاه — کشیده سر از جاه بر چرخ ماه
بنزدیک قاسم نهان آنچه بود — زر و گوهر و جامهٔ نابسود
گرامی بارزش گران در بها — درخشان چو خورشید و مه در صفا
بده رازدارش چو در نیک و بد — همه بوده در دست آن بیخرد
خیانت پسندیده آن ناپسند — از آن خواسته آنچه بد ارجمند
بدان دست ناپاک کرده دراز — کشیده ز حق نمک دست باز
بدرگاه دستور با دستگاه — فراوان مرانرا که بود ست راه
بآیین هدیه برسم نثار — بداده ورا کرده با خویش یار
گسسته دل از مهر سالار خویش — ره زشت نامی گرفته به پیش
بد اندیش بدکیش ناپاک دون — ز راه وفا پا نهاده برون
جدایی ز دیرینه پروردگار — گزین کرده آن بدرگ دیوسار
بریده ز وی اندر از وز ننگ — نترسیده از زشت نامی و ننگ
ببردی بهنگام آرام و کام — ز قاسم بجای خداوند نام
زمانه برو بر چو آشفته دید — ز مهرش دل اختران رفته دید

یکبار زور وی برکاشته | ورا مرده یا کشته انگاشته
بنزدیک بنگاه دستور شاه | برفت و بزد خیمه آن زو سیاه
چو بود دست دستور فرخ تبار | بعهد اندرون سست و زنهار خوار
بقاسم سگالیده بد در نهان | نهانی بسمروی تیره روان
که نفرین برو باد تا رستخیز | نزاید ز مادر چنو مرد هیز
رسانید کز کهنه پروردگار | گه تنگدستی زر ماهوار
بخواهد نموده برو کار تنگ | چو ندهد بگیرد به پیکار و جنگ
شنید و پذیرفت ناپاکرای | نموده ز دل دور ترس خدای
بفرمود بدکیش وارونه راه | بنزدش هرانمایه بوده سپاه
بدانسانکه از بهر پیکار و جنگ | سپه راست گردد بتوپ و تفنگ
همه لشکرش شد چو آراسته | ره چپ گزین کرده از راسته
سوی خرگه قاسم آمد روان | گرفتش نگین وار اندر میان
برو راه چون دیدهٔ مور تنگ | نمود و شده تیز همچون پلنگ
ازو خواست در ماهه خویشتن | همان از پی همرهان انجمن
فرو مانده بیچاره در کار خویش | تهی دیده بد ره ز دینار خویش
چو این خیرگی دید زان خیره سر | ز مشکوی زرین برآورده زر
بدان بدکنش ناکس دون نهاد | که چون او بگیتی کسی دون مباد
بداد و رها گشت زان اژدها | کزو اژدها پیش دارد بها
در اندم اگر چند دم در کشید | بخود چون گه دم کشیدن ندید
چو آن دیو خور زمین زشت کیش | ز خرگه بیامد سوی جای خویش
بنزدش فرستاد قاسم پیام | بگنجینه شد خواسته چون تمام

نباشد مرا تاب چندین سپاه — که مهوار داده بدارم نگاه
دو پلتن نگهدار با خویشتن — زخود دور گردان ز گرد انجمن
چو کم ماندت فوج پیکار و جنگ — بماند فزون آنچه توپ و تفنگ
بیاور بسر کار من بارپس — نباید نمانی بنزدیک کس
چو بشنید آمز دتیره روان — به پهوده پاسخ گشاده زبان
چنین گفت کین آلت کارزار — ازان خود آورده ام در شمار
چرا سازش دور از پیش خویش — سپارم بدست بد اندیش خویش
مرا ز پیداین آلت کارزار — تورا با سلیح دلیران چه کار
چرا رایگان داد باید ز دست — بگیرا ربمن مر تورا دست هست
بگفتا این و بنهاد آن دیو خوی — بدرگاه دستور فرخنده روی
ابا لشکر و آلت کارزار — کمر بست در پیش او بنده وار
همیکرد تا زنده بُد بندگی — که نفرین زایزد برآن زندگی
سرشتش بدی گر ز آب پدر — کجا کردی این کار آن خیره سر

مقیّد نمودن شجاع الدّوله میر قاسم خانزاد و گرفتن او و متعلّقانش

بقاسم چو بخت بد انبار گشت — درغم ز هر سو بر و بار گشت
نخست از کفش رفت جای نشست — ز انگیزیه خورد پیر شکست
پیامد گریزان گرفته پناه — بدرگاه دستور دار و نه راه
از و یاوری جسته در کار خویش — به پیکار کرده مدد گار خویش
سوی دشمنان رفت از بهر جنگ — مگر نام رفته بیارد بچنگ

به بیهوده سوده لگام و رکاب — بجنگ دلیران نیاورده تاب
بصد خسته جانی به پیموده راه — بیامد همان نیز دستور شاه
بپرداخته گنجینه از سیم و زر — بمانده پریشان و آسیمه سر
بپای جفا تیز بسپرده راه — جدا گشته زو مهتران سپاه
بمانده چو مرغی بجز بال و پر — روان پر ز تیمار و پر خون جگر
بیامد بر آنکه بهر پناه — به پیموده از پای امید راه
دو پای امیدش بچوب و بسنگ — چنان کوفت کان شد ز رفتار لنگ
گذشته ز زنهار و پیمان خویش — ببایست مرهم بیاورده نیش
فرستاد از خویش پیمر سپاه — سوی خرگه کرده گم بخت و جاه
چو حلقه شده گرد خرگاه اوی — گرفتند از چار سو راه اوی
همان پردهٔ پردگی سر بسر — گرفتند و بستند راه گذر
بهر خیمه هر کس که بد کاردار — نموده ورا بند نخچیر وار
ز هر سو نمودند چون راه بند — نخسته کسی را بتیغ گزند
بد آنکس که سالار بر آن سپاه — بخرگاه قاسم نوردیده راه
ز جای نشستش نموده بپای — بفرمان دستور پاکیزه رای
ابر پشت پیل افکنیده چو بار — شده خویشتن نیز با او سوار
بجائیکه فرموده بودش وزیر — بیاورده آن بینوا را بزیر
چو زندانیانش در آنجا نشاند — دگر نام او کس بگیتی نخواند
همی خواست آرد ز کف رفته جاه — ببنگاله گردد دگر باره شاه
رساند بچرخ برین نام خویش — براند بگیتی همه کام خویش
سر دشمنش کینه کش را نگون — نماید نشاند تنش را بخون

ندانست از بخت بدخواه خویش — نیاید بجز چاه و بندش به پیش
شود چون بفرمان پروردگار — ز زندان بپایان گسل رستگار
بخواری نورد دیده ها مون و کوه — ز کشتن بفرجام گشته ستوه
بتلخی برآید روانش ز تن — بگدیه پیاورده بهرش کفن
سپارند پیگانگانش بگور — سراید بر و رز سختی و سور
ز قاسم چو پردخت آن نیکرای — فکنده مر او را بتاریک جای
تنی چند سوی شبستان اوی — فرستاد خوش عهد فرخنده خوی
همه را بکاوند سر تا بپای — ز هر یک به پیوند پوشیده جای
بجز جامه بر تن نمانند چیز — ستانند ارزد اگر یک پشیز
همه همچو دیوان میان پری — برفتند از بهر کاوش گری
بتان پریچهر با لا بلند — نهان آنچه بوده ز چشم گزند
برآورده از گوهر و سیم و زر — سپردند باریده بر رخ گهر
گرفته همه پیشکاران اوی — نموده بتندی بسی جستجوی
ربود آنچه بود دست از پیش و کم — اگر توده زر بوده گر یکدرم
بجارو ب تاراج رفته همه — گرفت هرچه بوده نهفته همه
بزهناری خویش زهنار خوار — نمود آنچه آن ناید اندر شمار
کنون نام قاسم بنامه نماند — بباید ز دستور گفتار راند

گذشتن میر جعفر خان از جهان
گذران بسرای سزای حضرت یزدان

ز پتنه به بکسر چو دستور شاه — نه برآرزو رفت پیموده راه

ز انگریز آمد به پیشش شکست — بیارست دیگر در آنجا نشست
همش موسم بارش آمد به پیش — به یکسر نموده گزین جای خویش
در آنجای افراخته بارگاه — خود و خسرو و هر که بود از سپاه
نشست و دو دیدار میداشت باز — که چون گاه پیکار آید فراز
بپاراسته لشکری تازه زور — بپوشیده از گرد رخسار مهور
دویم بار رفته بآهنگ جنگ — بکوبد سر دشمن از سنگ تنگ
به پٹنه درون جعفر تیره راه — چو بود دست با انگریزی سپاه
بدید انکه دشمن ز میدان برفت — به یکسر بماند ز باد تفت
ز فیروزی خویش گردیده شاد — نموده تهی مغز سر پر ز باد
اباچندی از ویژگان سپاه — چو باد دمان تیز بسپرده راه
ندانم بکلکته بهر چه راز — نوردید پیموده راه دراز
چه بودش بدل اندرون آرزوی — بگوش چه رفتش نهان گفتگوی
دبیر شیوا رنامه نگار — نکرده ازین در سخن آشکار
چو در مرشد آباد بد خاک اوی — بدانسو ز کلکته بنهاد روی
بره اندرش مرگ بد راهبر — اجل بود گسترده سایه بسر
چو در شهر از دشت بگذارد پای — زمان شد سوی بسترش رهنمای
نگویم شد از رنج تن ناتوان — ز بار بره شد تن او گران
بگیتی نپوئید جز راه آز — بدی را ز نیکی ندانست باز
خرد کرده بد بندهٔ خشم و کام — ز دیو هوا داشت بر سر لگام
خداوند خود را بدستان دریو — بکشت و جهان کرد پر از غریو
بجایش چو گردید بنگاله شاه — از و دور بد خرمی سال و ماه

ندید از زمان هیچگون کام دل — دمی نگذراند بارام دل
نه دهقان از و شاد بُدی نه شپا — زنامش پُر از ننگ دیهیم و گاه
چو مرگ آمدش لب پُر از باد سرد — زوان شد گزیتی روان پُر زدرد
بمینو که داند بجز کردگار — چه دید از بد و نیک گاه شمار
جهان کشت زاراست و ما بزرگر — هر آنچه بکاریم آید ببر
خنک انکه او تخم شیرین بکشت — خورد بر چو بر های باغ بهشت
نکو کار مردم بهر دو سرای — پسندیده باشد بنزد خدای
بگیتی برد بهره از نام نیک — بمینو بیاید سرانجام نیک
نو رویده از میر جعفر سخن — ز دستور باید بفکند بن
چگونه ستوهید از انگریز — چه بگذشت بر وی بگاه ستیز
به پیکار چون دید هردم شکست — بجُست آشتی راه کینه ببست

رفتن میجر منرو از بندر منبی بجای میجر کرنایک به پٹنه و سرکشی کردن لشکر سابق پٹنه و رفتن بطرف نواب شجاع الدّوله و کرفتن و سزا دادن میجر منرو ایشانرا

دو پیر سخن سنج آموز گار — چنین گوید از گردش روزگار
یکی میجری بود گرد و دلیر — بتن پیل پیکر بنیرو چو شیر
ورا زاده انگه که فرخنده مام — پدر خوانده منرو پسر را بنام
بمنبی درون بود آن شیر مرد — بدستور آمد چو تنگ و نبرد
روان کشت با لشکر و فوج کین — برابر وی مردی بفکنده چین
ابر جای کرنایک نامجوی — سوی پٹنه بنهاد چون باد روی

۱۷۶۴ بماه می و سال بر غین و ذال — ز هنگام عیسی فزون سین و دال
به پٹنه بیامد گورزمجوی — سپه را دگر دید آیین و خوی
سر از بند فرمان همه تافته — بکردار بیهوده بشتافته
یورو پین بُد ار بود هندی سپاه — گرفته همه پیش راه تباه
گرفته همه رسم و هنجار بد — زبان باز کرده بگفتار بد
مرانرا که نامی بُده بر سپاه — شمرده بسی کمتر از خاک راه
بکشتن بدادند تهدید و بیم — بجستند بیرون ز اندازه سیم
بگفتند فرخنده دستور شاه — بیفکنده از مهر بر ما نگاه
بسان همای فروهیده فر — ز بخشش بگسترده سایه بسر
پذیرفته انعام ز اندازه بیش — بخوانده همه را بنزدیک خویش
فراوان دهد پایه ما را سترگ — بهر مه دهد ماهواری بزرگ
از آنجای برخواسته تند و تیز — بهمره گرفته سلیح ستیز
نهادند رخ سوی دستور شاه — چو منرو چنان دید کار سپاه
برآشفت و شد تیز همچون پلنگ — سپاهیکه بُد برده از بهر جنگ
بدانسته با خویشتن یکزبان — بفرمان و رایش سپارنده جان
ز ریو و ز دستان دستور شاه — نرفته برون هیچگونه ز راه
فرستاد دنبال آن سرکشان — بهر جا بیابند ز ایشان نشان
همه را چو نخچیر برگشته روز — که گردد گرفتار در چنگ یوز
گرفته بیارند بربسته تنگ — ابا آنچه بُردند سامان جنگ
بفرمان سالار یکسر سپاه — روان گشت و ناسود جایی براه
برفتن ز گفتار بربسته لب — چو بهری سر آمد ز تاریک شب

رسیدند چون باد بسپرده گام
بدان بوم و فامردم زشت کام

سپاه گنه کار برگشته بخت
پی خواب او بار گسترده رخت

نهاده ببالین سر خویشتن
بخز با پاسبان خفته آن انجمن

بنه کس پاسدار و نه کس دیده بان
نه آگه که آید ز پس بدگمان

گرفته سپه خفته گاز ابجواب
سوی بازگشتن نموده شتاب

چو آمد بنزدیک میجر زراه
بفیروزی و فرخی آن سپاه

بفرمود آن نامدار بلند
بدادند یشها را نمودند بند

ببسته بزنجیر و غل دست و پای
فکندند در شنگ و تاریک جای

از ایشان هر آنکس گنه کارتر
نکوهیده کردار و بدکارتر

پژوهش نموده از آن انجمن
برون آوریدند پنجاه تن

ز پنجاه کس مهتر نامدار
سزاوار کشتن شمشان دچهار

برآورد و انگه پی باز خواست
تنی چند در کار و کردار راست

ز هندوستانی و هندی سپاه
که بودند فرمانبر و نیکخواه

گزید از پی داوری سرفراز
که کردار هر کس بجویند باز

پژوهش بپاورده هرگون بجای
باندیشهٔ ژرف و فرخنده رای

سزای سزاوار مرد گناه
چه باید نمودن باین ورراه

نه پندچو بدکار پاداش خویش
ز بد بدتر آرد دگر ره بپیش

نکو بی بسنگ ار سر کرزه مار
برد جانگزا زهر هردم بکار

کند خوی وارون خود آشکار
رساند بمردم زیان بیشمار

بزرگان کند آور رای زن
شده گرد یکجا بگه انجمن

سوی جستجو تیز بشتافتند
گه داوری موی بشکافتند

ز دیگر کسان شد فزون آشکار — گنه از گروه ششم اندر چهار
سخن رفت چون پیر بگفت و شنید — سر فتنه آمد از ایشان پدید
چو زان تیره روزان برگشته بخت — هویدا گنه گشت بسیار سخت
بفرمود تا میجر دادگیش — که جز داد کاری نکردی همیش
بخستین ازان پست با چار تن — جدا چار تن کرده زان انجمن
ببستند بر توپ فرمانبران — چو کوره که بفگند آهنگران
بتفته دل توپ آتش فشان — پراگند هر چار را در زمان
چو انجام شد کار آن چار تن — برون آمده چار زان انجمن
که بودند با جاه و با دستگاه — دران بدکنش مردم پرگناه
بمیجر بگفتند کای نامجوی — سرافراز و با داد و پاکیزه خوی
چو ما مهتر انیم دراین سپاه — ز هر کس فزونست ما را گناه
چو کردیم ما سوی بد رهبری — نمود این سپه سر بسر پیروی
بخواهی گر از راستی داد بست — بپران دم توپ ما را نخست
ز هر کس چو ما را بزه هست بیش — سزد پیش یا هم پاداش خویش
درین گفتگو رفت اندک زمان — ز انگریزیه چند تن مهتران
رسیده بنزدیک میجر فراز — گشودند بروی بدینگونه راز
که لشکر شده یکدل و یکزبان — برانند با هم بنان داستان
جز این چار تن مهتر نامور — بتوپ ار پراگندگان دگر
بدان کار خورسند و همداستان — بباشیم تا در تن ماست جان
سزای گنه داد آنرا که خواست — سپس زین بنزدیک ما نارواست
ازاینها یکی تن نماید تباه — اگرچه فرادانش باشد گناه

شنیده سخن از گزارشگران — چنین گفت کای نامور مهتران
شما باز گردید برجای خویش — ز لشکر مدارید اندیشه پیش
بدستوری مهتر پرهنر — چو فرستند آن مهتران سربسر
بفرمود کز ریزهٔ آهنین — نمودند پُر توپ ناورد وکین
دوره هشت زان مردم بدسگال — بنزدیک خود مهتر پیمال
بخواند وچنین گفت آن نامجوی — مدارید از رزم پژمرده روی
زمن هیچ ناید شما را زیان — بباشید شادان بامن وامان
زخود دور سازید آلات جنگ — زدایده از دل همه ریو ورنگ
شنیدند واز دل سلیح بزد — که زیبد بمردم گه دار و برد
سخن راست برده گمان ابلهان — گشودند از خویشتن در زمان
چو پرداخته گشتند از یراق جنگ — بفرمان میجر نکرده درنگ
دوره هشت تن زان بداندیش مرد — پراندند در دم ز توپ نبرد
ازان دیو خویان بجا مانده چار — بجای دگر مهتر نامدار
فرستاد وبمنود مهمان توپ — ز آتش برافروخته جان توپ
بگرد بدی تا توانی مگرد — چو کشتی زجانت برارند گرد
نه پسند بدی مرد نیکو نهاد — کسی را بجز نیک پیشه مباد

روانه شدن میجر منرو بجنگ نواب شجاع الدّوله و رسیدن قریب بعسکر او

بجز انکه دستور باد ستگاه — بشد ناتوان ز انگریزی سپاه
زمنرو چو آمد برو برشکست — بجُست آشتی راه کینه ببست

به پیکار رفت آنچه بیداد و داد — کس از انگریزان نکردست یاد
اگر کرده آن نامه نامد بدست — خمش چون نشاید ز گفتن نشست
بلفظ دری آنچه نامه نگار — نگارش نموده کنم آشکار
از آنگه که دستور دیده شکست — ز انگریز رفته به یکسر نشست
بیامد برو لشکر از چار سوی — ز هر جای کشور بدو کرده روی
سخن در میان وی و انگریز — همی رفت از آشتی و ستیز
چو مغرور بد گشته دستور شاه — ز بسیاری ساز جنگ و سپاه
بانگریز در نامه از سوی خویش — نبشتی سخنهای خاطر پریش
ز هنجار دانش همه بوده دور — هویدا چو زو شد فراوان غرور
چو انگریز پوشیده و آشکار — نجستی بجز آشتی هیچکار
نراندی سخن جز بمهر و بداد — نبوده بناورد و پیکار شاد
چو دستور دیدند جویای کین — برابرو ز کینه بیفکنده چین
ز کونسل سوی میجر رزمساز — به پیکار جستن بیامد جواز
دلاور بشد رزم را ساخته — دل از کام و آرام پرداخته
همه کار بایسته درگاه جنگ — نموده بیکجا یگه جز درنگ
سپه از سر نو نموده شمار — دل و جان گرو کرده بر کارزار
برافراخته یال چون نره شیر — روان گشت آن پهلو شیرگیر
۱۷۶۴ ز ماه نهم روز رفته سه پنج — همی راند لشکر ابی درد و رنج
شد آگاه دستور کاید سپاه — رخ ماه از گرد کرده سیاه
چو بد سرنوشتش که بیند شکست — ره رای و تدبیر داده ز دست
نیاورده رخ سوی کار سپاه — نه بر روی دشمن فرو بسته راه

نه سامان پیکار را ساز کرد — نه فرزانه با خویش انباز کرد
نه از کس بپرسید تدبیر جنگ — سبک داشته کار جنگ فرنگ
همه کار پیکار بشمرده خوار — ببازی همی برد سر روزگار
چو آنکس که دارد بخانه نشست — بنرد و بشطرنج آزیده دست
کبوتر پرانید چون کودکان — که نبوند آگه ز کار جهان
نموده زنی اسپ و بر سر لگام — ببازی ببندند از تار خام
بران پیروان اسپ بی پا و دست — بتازند با هم نموده نشست
ازان تاختن بهره فرجام کار — نه بینند جز پای گشته فگار
شگفت آیدم از چنان نامور — خداوند فرزانگی و هنر
سرش از بزرگی گذشته ز ماه — ز دستوریش بود بر سر کلاه
بسی جنگ و پیکار خود دیده بود — ز پیشینیان نیز بشنیده بود
دلیری همان دیده بود از فرنگ — همان رسم و آیین شایان جنگ
بمیدان کین پایداری چو کوه — ز انبوه دشمن نگشتن ستوه
ز دشمن سپه گر بود صد هزار — نمایند با کم سپه کارزار
ببارند گوله چو باران ز میغ — بدشمن شکردن نکرده دریغ
گر البرز باشد هماوردشان — نتابد بآهنگ ناوردشان
بدل هیچ ناورده از رزم یاد — بلاغ و بلهو و لعب رو نهاد
ندانست هنگام ننگ و نبرد — نزیبد که بازند شطرنج و نرد
کند آنچه ایزد بدان چاره نیست — بکس هیچگون جای پیغاره نیست
نبشت آنچه بر سر ز روز نخست — نیارد کس آنرا بتدبیر شست
کمیت سخن را ازین گفتگوی — به پیچم بمیدان پیکار روی

۱۷۶۴ ز ماه دهم مهر گیتی فروز — شمار آوریده دو و بیست روز
بنزدیک دستور بیگاه و گاه — سپه رانده میجر بیامد ز راه
چو سه میل ره ماند اندر میان — فرود آمد آنجای آن پهلوان
چو شب شد طلایه برآمد براه — بپاس شبیخون ز هر دو سپاه
پی خواب کس تن ببستر نبرد — همه شب ز دیدار اختر شمرد
غو دیده بان اندران پهن دشت — ز هفت اختر و نه فلک برگذشت
که بیدار باشید و هشیار بید — ز بدخواه خود را نگهدار بید

مقاتله کردن نواب شجاع الدّوله با میجر منرو و ظاهر نمودن غلبهٔ خود در مرتبهٔ اوّل

بنامه نگارندهٔ راد مرد — ز پیکار مردان چنین یاد کرد
سحرگه که خورشید زرین کلاه — ربود افسر سیم از فرق ماه
ز خاور چو با تیغ آمد برون — سر لشکر تیره شب شد نگون
جهان گشت مانند روشن چراغ — فروزنده شد دشت و میدان و راغ
سپه راست بنمود دستور شاه — شمارش ز اختر فزون کرد ماه
سپاهیکه آنرا شماره نبود — کران و کنار و ایاره نبود
کران تا کران جهان مرد بود — رخ مهر در ابر از گرد بود
سواران جوشن ور جنگجوی — جز آنکه ز آهن نپوشیده روی
همه تن نهان زیر درع و زره — دو ابرو ز کین چون زره پر گره
نمودی ز برگستوان بارگی — روان کوه آهن بنظارگی
نیستان هوا گشته از نیزه بود — زمین چاکچاک از سم دیزه بود

درخشان بگرد اندرون تیز تیغ — بمانندهٔ برق در تیره میغ
تو گفتی زمین از پی کارزار — بجای گیه آهن آورده بار
بپیش سواران و آن فوج پیل — نمودی چو در مصر دریای نیل
پیاده بکف مار مردم شکار — گرفته ز آهن که دید ست مار
ز گردون اتواب هامون نورد — رسیده بگردون گردنده گرد
بدین ساز و سامان و چندین سپاه — بیامد به پیکار دستور شاه
ز ایران و توران بهمره گروه — که از بهمشان کوه گشتی ستوه
فراوان ز هندوستان بد سپاه — بهامون شده شنگ بر باد راه
ز بانگ تپیره ز آوای کوس — رخ مرد پیدل شده سندروس
دلیران پر دل با میدنام — برآورده الماس کین از نیام
دل از بیم مردن بپرداخته — بدشمن کشی تیغ افراخته
دو بدبخت مهتر فرنگی نژاد — که داده نژاد و گهر را بباد
دغاکرده با قاسم نامور — شده هردو در پیوندایی سمر
یکی زان دو سمروی وارونه کار — مدک آن دگر مرد بدروزگار
سپس از موشیر ار بخوانی مدک — ازین هردو پاره شود نام یک
بدستور پیوسته آن هردو تن — براه وفا سست و کمتر زدن
گرفته بهمراه خود توپ هشت — بدیدار چون اژدهای پلشت
همان هشت پلتن بهمره سپاه — تفکها بکف همچو مار سیاه
که قاسم بداند و ختهٔ هر جنگ — همه کار استاد بوم فرنگ
سپه نیز آیین و رسم ستیز — بورزیده مانندهٔ انگریز
دو ناکس بهیجر رسیدند شنگ — فراوان پس پشت شان فوج جنگ

ابا لشکر خویش دستور شاه | باستاد چون کوه در قلبگاه
دو سالار دو مهتر جنگجوی | ستادن سوی میسره دیده روی
ستادند آماده از بهر جنگ | زبس مرد جابر زمین گشت تنگ
ندانم که با میجر نامدار | چه مایه سپه بود گاه شمار
زده یک همانا نبود دست پیش | چو دید انکه دشمن بیامد به پیش
نرنجید زان گله آهو چو شیر | بجنبید از جای مرد دلیر
شده تنگ با دشمن کینه خواه | بآیین بیاراست صف سپاه
دو لشکر سوی توپ آزیده دست | زبس خشم مانند پیلان مست
ز آتش دل توپ افروختند | تن همدگر همچو خس سوختند
زبس دود برشد بگردون سپهر | ره خانه خویش گم کرد مهر
رخ اختر و روی تابنده ماه | شد اندوده گفتی بقیر سیاه
گلوله روان گشت مانند تیر | ز خون گشت میدان کین آبگیر
درو دشت ناورد چون لاله گشت | بجیحون روان خون ز ننگ گشت
بسی مرد جنگی بخاک هلاک | دو سو یه پفتاد پر خون و خاک
بجنبید دستور از جای خویش | بهمره سپاهی ز اندازه بیش
بآهنگ پیکار و رزم دستیز | بیامد سوی لشکر انگریز
دلیران و گردان ایران و تور | بتندی چو باد دمان رانده بور
رسیده بنزدیکی انگریز | بحمله برانگیخته رستخیز
ز دور انیان و ز ایران سوار | شده گرم هنگامه گیرودار
بسی حمله بر انگریزی سپاه | نموده نمودند مردم تباه
یکی رستخیزی برانگیختند | ببنگاه میجر فرو ریختند

بهندی پرند آور آبگون | بسی سر فکندند از تن نگون
بتاراج بردند بسیار چیز | ز بنگه بر آمد سراسر قفیز
دو خونریز سمروی و دیگر مدک | دمادم رها کرده توپ و تفک
برانگریزیه کار گردید تنگ | چو دشت ستنخیز میدان جنگ

لشکر فرستادن میجر منرو بجنگ راجه پنّی بهادر و شکست دادن و گریزانیدن لشکر راجه بهادر را

چو منرو چنان کار دشوار دید | بخود تنگ بدخواه بسیار دید
همی خواست حمله برد با سپاه | کند دور از خویشتن کینه خواه
بدانجا که استاده بر پای بود | بیکسوی او چون گل و لای بود
نیارست زانجای رفتن به پیش | ازین ره دلش شد ز اندوه ریش
دگر سو که ره بُد ز بامون و دشت | نیارست زانبوه دشمن گذشت
نداده دل از دست آن نره شیر | سوی چاره بشتافت مرد دلیر
بکاری چو ماند فرو مرد رای | مر آنرا بتدبیر آرد بجای
یکی فوج از لشکر خویشتن | جدا کرد آن گرد لشکر شکن
تنی چند کپتان جوان و دلیر | ستاننده پنجه بنیرو ز شیر
فرستاد با فوج فیروز جنگ | بخو چون پلنگ و بشانه تفنگ
یکی راجه از سوی دستور شاه | که پنّی بُدش نام و با دستگاه
بفرمود زانسانکه مردم کمین | بدشمن بگیرند هنگام کین
بسویش روان گشته بهر نبرد | بر آرند زان ناجوانمرد گرد
سپه شد روانه ز مردم نهان | خرابه دهی بود اندر میان

ازان ده گذشته چو گشتند تنگ — بدانجا که بد راجه از بهر جنگ
بیاراسته صف بفرزانگی — هویدا نمودند مردانگی
ز ابر تفنگ گشت ژاله روان — چو ژاله که آید فرو ز آسمان
چو برخواست آواز و بانگ تفنگ — ز گوله بمرغ هوا راه تنگ
شد آگاه دشمن که آمد سپاه — بیکجا نموده سپه کینه خواه
دلیری که بد پیش رو بر گروه — با نبوه لشکر بیامد چو کوه
برابر بایستاد از بهر جنگ — دو سویه برآمد نفیر تفنگ
روانه گلوله ز هندی سپاه — چو تیر خطا کرده آماجگاه
و یا همچو مرغی ره آشیان — ز کف داده گردد بگرد جهان
بدانسان پراگنده هر سو بخاک — فتادی نکردی ز دشمن هلاک
رسیدی یکی تیر بیگاه و گاه — ز انگریزیه کس نمودی تباه
ز انگلندیان ژاله جان شکار — بدانسانکه باران ز ابر بهار
ببارد ببارید بر کینه خواه — بسی مهتر نامور شد تباه
فراوان ز هندی سپه کشته شد — سر اختر زندگی گشته شد
سپاه و سپهدار و بیمر سوار — بشد خسته و کشته در کارزار
ز کشته گرانبار شد جای رزم — دد انرا شد آراسته جای بزم
ز خون باده و زران نموده کباب — بخوردند و گشتند مست و خراب
ددان دگر را ز نزدیک و دور — بخواندند در بزم شادی و سور
چو از نامداران و دیگر سپاه — فتادند بر خاک گشته تباه
دگر لشکر بیدل ترسناک — رها کرده میدان ز بیم هلاک
بسر خاک نامرد می بیختند — گرفته سر خویش بگریختند

شکسته چو شد لشکر پیش جنگ — دل راجه پتی ز غم گشت تنگ
ستاده به پیشش یکی مرد بود — ز مردی بشیران هماورد بود
ورا نام غالب میان مهان — بخانی سرافراز اندر جهان
بپرسید زو راجه اکنون چه کار — مرا کرد باید در این گیرودار
بگفتش اگر بایدت آبروی — بماند ز تو باز نام نکوی
چو این روز ناخوانده آمد به پیش — بباید گذشت از سر جان خویش
ز جان گرامی نه بنموده یاد — پی نام جان داد باید بباد
بود جان ز نام ارنبزدت عزیز — به پیشیت گشادست راه گریز
بزن تازیانه برون تاز اسپ — برفتن گرو بر ز آذرگشسپ
بدشمن رها کرده میدان جنگ — مپیمای پهوده راه درنگ
ز گوینده گفتار دیده درست — رواداشت بر خویش مرگ از نخست
خداوند جان آفرین کرده یاد — خداوند فیروزی و زور و داد
بفرمود از بارهٔ ره نورد — فرود آمده داده داد نبرد
برزم و به پیکار بنهاده روی — برانند از دو شش خون چو جوی
فرود آمد از اسپ غالب چو باد — همان پور او گرد فرخ نژاد
در این گفتگو انگریزی سپاه — بشد شنگ با پتی روسیاه
کسی از دو لشکر بمیدان جنگ — نکرده رها گوله از یک تفنگ
نیفتاده کس بر زمین سرنگون — نه رفته ز بینی کس قطره خون
نه تیغی برون آمده از میان — نه گشته تن کس تهی از روان
سپهدار پتی بارای و هنگ — سرستش چو بودست از آب نهنگ
بهیمز نبوده اسپ گریز — برفتن بمانندهٔ برق تیز

زمیدان کینه بگرد اندروی | نمود آبرو کمتر از خاک کوی
چو از رفتنش گشت آگه سپاه | گریزان برفتند زاوردگاه
چنان لشکرکش و آن انجمن | پراگندگی یافت از چند تن

حایل شدن شجاع قلی خان جاهل بنابر حسد راجه پنّی و توقّع ازدیاد عزت میان لشکر انگریز و سپاه سمرو و موشیر مدک و شکست خوردن و کشته شدن و انهزام اغلب عساکر شجاع الدّوله بسبب شکست او

یکی از دلیران لشکر مُطاع | قلیخان سپس خوان و اول شجاع
بُده قلب و رشکن چو آن دیو خوی | بآیین تقلیب نامش بجوی
تهی از خرد مغز و از باد رشک | سرش پُر بد انسانکه از باد مشک
بجائیکه سمروی بود و مدک | بمیجر زده هر دو توپ و تفک
نموده دو بدخواه کارش تباه | چو سوراخ سوزن برو رزمگاه
شجاع بد اندیش وارونه رای | پس این دو تن با سپه داشت جای
بگوشش چو آمد صدای تفنگ | که بر راجه پنّی ز فوج فرنگ
گلوله همیرفت برسان تیر | نمودی ز خون دشت چون آبگیر
گمانش که از پنّی بدسگال | روانه گلوله بود بر همال
نه آگه که او کرد میدان رها | نیاورده تاب دم اژدها
بخود گفت گر راجه شوربخت | بنیروی مردی و بازوی سخت
شود چیره بر دشمن بدگمان | بمردی شود شهره اندر جهان
فزاید بنزدیک دستور شاه | ز اندازه افزون ورا پایگاه

رسد تا بچرخ برین نام اوی ‌ ‌ ‌ بگیتی برآید همه کام اوی
گر او گشت فیروز در کارزار ‌ ‌ ‌ شوم نزد دستور من شرمسار
نباشد پسندیده آن زندگی ‌ ‌ ‌ که سر بر دشاید بشرمندگی
من و هر که همراه من هست مرد ‌ ‌ ‌ اگر پیشدستی کنم در نبرد
بتندی بتازم اگر رخش خویش ‌ ‌ ‌ زنم از گمان تفک بخش خویش
نمودند با دشمنان کارزار ‌ ‌ ‌ بنیرو برآرم از ایشان دمار
بمیدان زمردی چو نام آورم ‌ ‌ ‌ فراوان بکف جاه و کام آورم
مذانست بیچاره از رای خام ‌ ‌ ‌ ز دستور در کین برآورده نام
بمیجر چنان شگفت بُد کرده کار ‌ ‌ ‌ که جستی ز میدان کینه کنار
شدی فرهی جفت دستور شاه ‌ ‌ ‌ نماندی ز انگریز یک تن سپاه
ز اندیشهٔ خام آن شوربخت ‌ ‌ ‌ شود واژگون کار و بسیار سخت
برآورده نامش بخاک افکند ‌ ‌ ‌ سپه را بدام هلاک افکند
ز جای خود آمد دلیره روان ‌ ‌ ‌ بجنبید و با او همه همرهان
رها کرده پشت سپاه مدک ‌ ‌ ‌ ز باد دمان وام بگرفته تک
هم از پشت سمروی دارونه کار ‌ ‌ ‌ جدا گشته نادان بدروزگار
بدستور چون بُد زمانه درشت ‌ ‌ ‌ باستاد داده بدان هر دو پشت
چو سمرو ورا دید اندر میان ‌ ‌ ‌ نیارست زد توپ بر دشمنان
زدی گر ز دستور گشتی تباه ‌ ‌ ‌ دران دار و ریگه فراوان سپاه
فرو ماند دست مدک از نبرد ‌ ‌ ‌ بشد آتش افشان دم توپ سرد
از میسوی شد بسته دست ستیز ‌ ‌ ‌ گشاده دو بازوی از انگریز
چو گاه خزان برگ ریزد درخت ‌ ‌ ‌ ویا ز ابر ریزد فروژان تخت

ببارید گوله ز میغ تفنگ — هوا گشت چون قیر تیره برنگ
چو اژدر شده توپ آتش فشان — زدی آتش اندر دل بدنشان
فراوان بیفتاد هندی سپاه — زتن پروان گشته برخاک راه
شجاعی که دانسته خود را شجاع — بدل داشت گردد بگیتی مطاع
مطیع زبونی نشده در نبرد — چو زن دیده خود را نبرد یک مرد
رخ خویش برتافت زاورد گاه — تنی چند با او سران سپاه
بمیدان بشد کشته گاه گریز — سر آمد بر و روزگار ستیز
بشد تا که سر آورد سر بدار — روان را یگان داد از کف بباد
سپاهیکه در گردش گیرودار — بجا ماند و از مرگ شد رستگار
هراسان و ترسان چو از گرگ میش — برفتند ناکام و دل گشته ریش
بر ایشان چنان هم شد کارگر — که نشناخت کس سر ز پا پار سر
سپاه دگر هم که از بهر جنگ — بدُ استاده چون پیکر چوب و سنگ
گریزندگان را سراسیمه وار — گریزان چو دیدند و برگشته کار
چو سیماب از تابش آفتاب — زمیدان برفتند نادیده تاب
جز آویزش و کوشش و دار و برد — بدشمن سپردند جای نبرد
گذشته ز آزرم بگریختند — ندیده بلا آب خود ریختند
دلیری زهندوستانی سپاه — نباید تو ز ایشان دلیری مخواه
بسی خوانده ام نامه باستان — فراوان زهندی سپه داستان
ندیدم مگر کم که هندی گروه — ز مردی بیفشرده پا هیچ کوه
ز بیگانه بومی بآورد گاه — بچنگ دلیری ربوده کلاه

مغلوب شدن نواب شجاع

الدّوله و رفتن بطرف آله آباد

سپاهیکز انگریزیه در نبرد ز پیّنی بها در بر انگیخت گرد
گریزانده او را ز آوردگاه نهاده بدستور رخ آن سپاه
رسیده بنزدیک و ز ابر تفنگ نموده روان ژاله عناب رنگ
چنان بر هوا گشت گوله روان که اختر شب تیره بر آسمان
شده لرز لرزان سپاه وزیر ازان ریزش گوله در دار و گیر
بر ایشان هراس آنچنان یافت راه که میدان تهی کرده یکسر سپاه
بمانده بجا خواسته بیشمار که پیدا نبودش کران و کنار
برفتن ابر خویش بگشوده راه نمودند از خود تهی جایگاه
سپاه دگر نیز نادیده جنگ ز بیم جهانسوز فوج فرنگ
ز ناوردگه روی برتافته زمین از سم بارگی کافته
بدیده ز خود دور تاب و شکیب عنان را ندانسته باز از رکیب
ز اندک سپه آن سپاه بزرگ رمیده بدانسانکه بره ز گرگ
ازان کشن انبوه یکتن بجای ناستاد و نفشرد در کینه پای
بدانسانکه در روزگار دمه پریشان و آسیمه گردد رمه
بدشت و بیابان و هامون و کوه پراگنده گردید یکسر گروه
بسی را سر آمد زمان در گریز ز باریدن گوله از انگریز
بدریای در کاوتی نیز مرد فراوان بشد غرق با داغ و درد
بامید جان از ره ابلهی برفتند میدان نموده تهی
بنامردی از مرگ فرجام کار نرستند و زایشان بر آمد دمار
بنام ار شدندی بناوردگاه ز دست بداندیش دشمن تباه

بماندی از ایشان پس از مرگ نام — نجوید بجز نام فرزانه کام
چو بهره نباشد ز فرزانگی — پژوهد چه سان نام مردانگی
بهمراه دستور بود سوار — ز ایران و درّانیان بیشمار
چو دیدند بگریخت یکسر سپاه — نموده رخ خویشتن را سیاه
بدشواری اندر ز پروردگار — جدا گشته آن مردم دیوسار
ورا مانده تنها دران دشت کین — گذشته ز آزرم و مردی و دین
چو دشمن که در کشور دشمنان — بتاراج کردن ببندد میان
بیغمای لشکرگه خویشتن — چو دیوان سپرده ره آن انجمن
ز نامردمی آتش افروختند — زر و سیم بیمر بیندوختند
نموده هویدا یکی رستخیز — ببردند هرگون گرانمایه چیز
بمیدان فرو مانده دستور شاه — بهر سو همی کرد خیره نگاه
سپس زانکه بد چیره در کارزار — بدید آنچنان واژگون گشته کار
پریشان ز کج گردش آسمان — روان پر ز اندوه و پر خون نهان
بخود اختر و بخت دیده درشت — ببدخواه ناچار بنموده پشت
رها کرده بر یال ابرش عنان — بسوی گریزندگان شد روان
فراوان بجا ماند زو خواسته — گرانمایه سامان آراسته
زر و سیم و خرگاه و پرده سرای — بدشت اندرون ماند بی کدخدای
ز سامان لشکر ز آلات کین — گرانبار گردید پشت زمین
ز توپ و تفنگ اندر آوردگاه — فرو بسته بر باد و بر مور راه
همان تازی اسپان با ساز زر — بسر بر همه راستام از گهر
ز هر گونه کالا بآوردگاه — ز دستور و از مهتران سپاه

بُد افتاده چندانکه جز کردگار | نیارد نمودن کس آنرا شمار
گر آن گنج قارون بدیدی بخواب | ز رشکش نمودی دل خود کباب
اگر خسرو آنرا بدیدی بچشم | گرفتی بباد آور خویش خشم
بُد ار زنده جمشید با گنج کاو | شمردی چو در پیش کرکس چکاو
چو فیروز شد میجر نامور | نموده بیکجایگه سیم و زر
بلشکر ببخشید آن خواسته | شد از خواسته لشکر آراسته
باندازهٔ پایهٔ خویشتن | بشد بهره ور آن دلیر انجمن
یکی بخش خود یافت قنطار زر | یکی بُرد پُر سیم بهره سپر
بمیجر درود آمد از چرخ پیر | بگیتی ز زه خواست بانگ و نفیر
چنان لشکر کشن کافراسیاب | نبُد دیده در عمر گاهی بخواب
بیکروز بشکست گاه نبرد | سزد گر جز او کس نداری بمرد
بُد ار زنده رویین تن اسفندیار | بسر برش گوهر نمودی نثار
اگر رستم زال باز آمدی | بدیدار اویش نیاز آمدی

بیان مجملی از احوال کثیر الاختلال میر قاسم خان و نجات یافتن او از قید و جستن از دام نواب شجاع الدوله مانند صید

ز کردار قاسم درین نامه پیش | به پیوسته ام من بگفتار خویش
چو بایسته باشد در اینجا سخن | فکندم بسی کم ز بسیار بن
سپس زانکه بُد خوار و نا ارجمند | بگیتی چنان گشت کارش بلند
که از پادشاهان بافرّ و داد | شمردی بسی خویشتن را ز یاد
چو شد اختر تابناکش سیاه | نه تنها برفتش ز کف دستگاه

بزندان دستور فرخ تبار — بخواری همی برد سر روزگار
دویم ره که دستور و با رای و هنگ — بیامد که جوید نبرد از فرنگ
بهمراه بد قاسم بسته پای — نشانده بیک گوشه و تنگ جای
زمانش نبد آمده چون بسر — بدش زندگی چند روز دگر
بروزی که فردای آن بود جنگ — رها کرد دستورش از جای تنگ
ز بند گران رستگاریش داد — یکی پیل بهر سواریش داد
برو کرد یزدان نیکی رسان — چنان دشمن جانستان مهربان
چو دستور بشکست در رزمگاه — ز گردش بپر کند هر سو سپاه
هویدا بهر کس چو شد رستخیز — همی بهر خود جست راه گریز
که و مه همه بوده در بند خویش — نکرده پدر یاد فرزند خویش
پسر نیز فرموش کرده پدر — ز میدان بدر رفت آسیمه سر
کس آنگاه بر قاسم مستمند — نپرداخت از بیم و ترس گزند
نبود ار سواریش بهر گریز — برو یافتی دست چون انگریز
چها که نرفتی ز بد بر سرش — فتادی سرش دور از پیکرش
بر آن پیل آن مستمند نزار — خدا یاد بنموده گشته سوار
بسوی بنارس از انجایگاه — دوان گشت و چون باد ببریده راه
نیامد بشهر بنارس فرود — رسید و از انجای بگذشت زود
پس پشت انداخته چند میل — بجایی فرود آمد از پشت پیل
بمانندهٔ بینوایان بدست — یکی کلبه آورده بهر نشست
ز کردار وارونهٔ روزگار — پریشان و دل گشته از غم فگار
ندانست بیچاره زانجای نیز — ببایدش پیمود راه گریز

رفتن نواب شجاع الدّوله بالّه آباد و گذاشتن راجه پنّی بهادر را برای بردن پادشاه بالّه آباد و سر باز زدن پادشاه و سازش کردن با انگریزان

چو دستور برگشت از رزمگاه — پراگنده گشته ز گردش سپاه
بمانده تنی چند همراه اوی — ز پاکی گوهر نکو خواه اوی
ز تاب زمانه تفته جگر — ز دریای گنگا نموده گذر
بسی داشت وابسته آن جایگاه — بهمره گرفته به پیمود راه
بسوی الّه باد چون باد تیز — همی راند از دیده زرد اب ریز
چو سوی بنارس بُده پادشاه — سراپرده افراشته تا بماه
بفرمود تا پنّی شور بخت — بماند به پیش خداوند تخت
بسوی الّه باد مر شاه را — برد بسپرده بتک راه را
بفرمان دستور پنّی همیش — بخواندی جهاندار را سوی خویش
چو شه را گران بود دل با وزیر — نمیخواست باشدش فرمان پذیر
چه میداشتیش بفرمان خویش — ازین خار غم بُد دلش ریش ریش
ز فرمان پنّی زدی باز سر — بپاورده هر دم بهانه دگر
نیندرفته ز و هیچ گفتار شاه — ورا داشته خوار چون خاک راه
با نگریز به مهر اندر نهان — بدل داده جا شهریار جهان
بدیدارشان داشت چندان شتاب — که میدید دیدار ایشان بخواب
چو دل را سوی دل گشاد ست راه — بمهر و یکینه بود دل گواه
هم انگلند یا زابدین آرزوی — که پیوندشه را بخود تا زه روی

اگر یار باشد جهان کردگار — شود یار ایشان جهان شهریار
به پیغام و نامه زروی نیاز — نمودند با خویش انباز راز
بدیشان چو شه یکزبان گشته یار — بدیده برامید خود روزگار
نگنجیده در خود ز شادی کلاه — فراتر بسودند از چرخ ماه
از آغاز چون مهتران فرنگ — نبوده بدستور شان رای جنگ
کنون نیز با چیرگی در نبرد — بدلشان زکینه نبد هیچ گرد
نمیخواستندی که از راه کین — بگیرند ازوی بدستی زمین
نبوده بجز آشتی هیچ رای — درخت جفا را بُریدن ز پای
همان نیز پتّی که از بهر شاه — بجا مانده بُد اندر ابجا یگاه
بُده نزد دستور از دیگران — بجاه و بآب و بپایه گران
چو با میر قاسم بُده پُرز کین — نمیخواستش جز بزیر زمین
بدیدار او نیز بُدشان نیاز — که کرده ورا نیز انباز راز
بخواهند زو قاسم شورخت — کز و گشت برپا چنین رزم سخت
ولی راجه نومید شد چون زشاه — بدانست با او نیاید براه
ابا لشکر خویشتن سربسر — ز دریای گنگا نموده گذر
ز شاه جهان دور بگزیده جای — بپا ساخت خرگاه و پرده سرای

متفق شدن پادشاه مخاطب بشاه عالم با انگریزان وطلبیدن
بحضور وخواندن انگریز یه راجه پتّی بهادر را بجهه استحکام مبانی
مصالحت مشروط بانکه میر قاسمخان و سمرو را تفویض ایشان

نمایدن مطلع شدن میرقاسمخان و گریختن و رفتن در افغانان معروف برهیله

چو با شاه و انگلند یه راه مهر — پس کینه بکشود گردان سپهر
اگرچند بشکست دستور شاه — ز انگلندیان اندر آورد گاه
توانست انگریز دنبال اویی — شده در بر و بوم او کینه جوی
بگیرد همه کشورش را بدست — بمردی نماید در الجا نشست
ولیکن نگهداشته جای خویش — ز جائیکه بُد پای ننهاد پیش
چو بودست فرمان انگلند شاه — بدینسان که پائیده آیین و راه
ز مرزکسان دست دارند باز — بنیرو بود دست گرچه دراز
ز فرمودهٔ خسرو خویشتن — برون پای ننهاده آن انجمن
ز سرحد پشته برون گام خویش — نکرده فرستند یک گام پیش
بنارس چو از مرز دستور بود — ز آیین بدانجا شدن دور بود
شه هند چون خواندشان سوی خویش — بدین دست موزه برفشد پیش
روان گشت میجر بهمره سپاه — بفرمان فرخ جهاندار شاه
رسیده بجرگاه خسرو فراز — رهی وار ازدور بردش نماز
پس از آفرین و درود و نیاز — برفت آنچه بودست بایسته راز
بنارس که بد جایگاه مهان — بانگریز بخشید شاه جهان
چو بدرفته پنجی بدانسوی آب — بدانسو برفتن نموده شتاب
بکشتی خود و شه گذشته زرود — فرستاده پیمر به پنجی درود
بخواندند او را سوی خویشتن — بنزدش هر انکس که بُد رایزن

بخواند و بنزدیک خود داد بار — بدیشان ز انگریز و از شهریار
سخن گفت کایشان مرا خواستند — بدل زین ندانم چه آراستند
ز هر گونه بگذشت بس گفتگوی — بفرجام گفتند هر یک بدوی
بباید شدن نزد ایشان فراز — بدیدن که با تو چه دارند راز
چو بوده نکوخواه دستور شاه — شنید و بپذرفت و بگرفت راه
بدیده یکایک سران فرنگ — با لشکر همه مهتران فرنگ
بدو گرم جوشیده هر یک بمهر — بآب وفا شسته گردش ز چهر
کمیت سخن را بمیدان کام — روان کرده او را بخود کرده رام
بگفتند ما را بدستور شاه — نباشد بجز آشتی هیچ راه
نخواهیم رزم و نداریم کین — نکوهیده دانیم کینه بدین
اگر زانکه دستور دانسته را — شنیده پذیرد ز ما نیکخواه
بنزدش بود قاسم بدگمان — کز و شد پر آشوب و فتنه جهان
همان نیز سمروی وارونه کار — بد اندیش و بدخواه پروردگار
کسی کش پرورد و کردش بزرگ — بدو تیز گشته بمانند گرگ
ز ناپاکی آب از وی برید — چو ویرا تهیدست و درمانده دید
گر این هر دو بدکار چون اژدها — کز ایشان بود اژدها پرُ بها
ببسته نماید سوی ما روان — نماند گر داوری در میان
شده تیز آتش بهر ستیز — بسی تیز تر ز آتش رستخیز
نشیند فروزو نماند نشان — بگردد ز پیکار رسته جهان
بدرگاه دستور بافر و بهی — شناسیم مر خویش را چون رهی
چو پیش بدینگونه آواشنید — تو گفتی ببرده تنش جان دمید

چو بودش بجان مهر دستور شاه — همی خواست کارش فروزان چو ماه
بفرخواست بر وی وزد باد سرد — نگردد به پیرامنش هیچ درد
فراوان ازین مژده شد شادمان — چنین داد پاسخ گشاده زبان
که سم و نبیرو ست اکنون بسی — نیارد بر و دست آزد کسی
سپاهش بجایست و توپ و تفنگ — بدستش بماند ست هنگام جنگ
چو دستور بشکست در رزمگاه — شدش آلت رزم یکسر تباه
سلیح ورا هیچ نامد زیان — زیان رفت بر لشکر هندیان
نیارد گرفتن ورا هیچ کس — نباشد بر و هیچگون دسترس
مگر قاسم آسان بیاید بجنگ — نماندست با او چو کس مرد جنگ
نه سامان پیکار و نی زور دست — بشاید مر او را چو نخجیر بست
کنون من بدستور فرخ تبار — نمایم گذشته سخن آشکار
پسندد اگر آن فرو بیده رای — ز بالا سر کینه آید بپای
چو گفت این پی بازگشتن چو از — گرفت و ببنگاه خود گشت باز
گشود آنچه بشنید از کم و بیش — گذشته سخن نزد یاران خویش
بپاسخ سخن آنچه خود گفته بود — به پیش همه آشکارا نمود
یکی زان نیوشندگان در نهان — ابر میر قاسم بُده مهربان
بدانست کاین مرد شوریده رای — بدستور گشته ببد رهنمای
مر او را بدانسانکه بسته دو یال — دو پا نیز بسته ببند دوال
ز یزدان و پیمان نیاورده یاد — همه بند و سوگند داده بباد
گذشته ز آزندم خود در زمان — سپارد بانگلند یه پیگمان
یکی را فرستاد بهر پیام — بدو آگهی داد زین رای خام

زجان گشته نومید برگشته بخت — شنید و از آنجای پردخته رخت
نوردیده مانندهٔ باد راه — برون رفته از مرز دستور شاه
ز رفتن نیاسوده در روز و شب — گروهی که دارد ز هیله لقب
ز افغان شمرده شود آن گروه — خداوند نیروی و فرّ و شکوه
بسرحد ایشان رسیده ز راه — گرفته مر آنجایگه را پناه
فرود آورید اندر آنجای بار — ز چنگ بداندیش شد رستگار

رفتن نواب شجاع الدّوله در مرز افاغنه نزد احمد خان بنگش بطلب اعانت و وعده دادن او بمعاونت و طلبیدن دستور ملهار را و مرهته را بامداد و آمدن او باستعداد و غدر ورزیدن احمد خان وغیره سرداران افغان

نگارندهٔ نامهٔ فارسی — جز از جنگ گفتار دارد بسی
مرا آنچه از رزم و پیکار نیست — به پیوستنش هیچگون کار نیست
به بیهوده نامه نسازم دراز — چو سازم بمانم ز گفتار باز
بگویم نبشت آنچه دانا دبیر — چو بگریخت از داوریگه وزیر
چه کرد و چه سان باز آمد بجنگ — سپه راست کرده بکین فرنگ
در آمد چو در کشورش انگریز — بفرمان شه پاشنه کرده تیز
نیارست استاد در مرز خویش — رها کرده بایست رفتنش پیش
سوی فیض آباد و لکهنو نخست — فرستاد مردان در دین درست
درین هر دو جا داشت وابستگان — فراوان همش گنج بوده نهان

کزانجا بشهر بریلی برند — بره اندرون هیچگون نغنوند
بسالار آنشهر ازد یرگاه — چو در دوستی داشت بگشوده راه
بشمرده مر اورا نگهبان خویش — فرستاد گنج و شبستان خویش
ازین ره چو پردخت با همرهان — بسوی آنکه بادگشته روان
در آنجا بدش بانوی بانوان — ابا مام فرخندهٔ مهربان
گرفته مر این هردو همراه خویش — بدل بار اندوه از کوه بیش
مر اورا یکی مرد دژکام بود — لقب بنگش و احمدش نام بود
ز افغانیه بود آن نامجویی — بدل داشته کین دیرین بدوی
همیشه بد اندیش و بدخواه اوی — نمیکند جز چاه در راه اوی
بنادانشی سوی اورخ نهاد — نه اندیشه ورای فرخ نهاد
بدل داشت امید کز وی سپتا — گرفته بیاید سوی کینه خواه
بمردی ستاند ازو کین خویش — درخشنده چون مهر آیین خویش
باحمد چو نزدیک آمد ز راه — رسیده بدو پیّی نیکخواه
ز انگلنده آنچه بشنیده بود — بدو یکسره آشکارا نمود
دو تن از تو سمردی قاسم دگر — بخواهند تا کینه آید بسر
اگر ز انکه این گفته آرد بجای — سرافراز دستور فرخنده رای
یکسو شود در رزم و جنگ گران — بپردخته از نیغ دست سران
هویدا شود آشتی از دو سوی — نماید ز گیتی نهان کینه روی
چو اختر بسر برش میگشت بد — شنید و سر از گفتا و باز زد
دگر ره چو بایست پند گزند — نکرد آنچه بد مر ورا سودمند
کجا از راست نشناخته راه خویش — همی جست نیکی ز بدخواه خویش

خود و احمد و مهتران دگر — که بودند با نام و پرخاشخر
نشسته بیکجا بگه انجمن — بزرگان کند آور و رایزن
باندازهٔ رای خود هر کسی — سخن راند و گفتار باشد بسی
بفرجام نی ازره راستی — بنیرنگ و دستان و از کاستی
نهان پرزکین مهر در آشکار — بپاریش کردند امیدوار
یکی مهتری از مرهته گروه — بنوک سنان دل بودی ز کوه
بمیدان کیسه ز خونریز تیغ — همی ریختی خون چو باران ز میغ
پدر خوانده ملهار راوش بنام — سوی کالپی داشت جا و مقام
فراوان سپه داشت با خویشتن — هر انکس بد بستور بد رایزن
بگفتش اگر او شود یار ما — کراید بفر خندگی کار ما
شنید و فرستاد اندر زمان — فرستنده نزدش چو باد دمان
بگفتش که شو نزد آن نامجوی — ز من آن سپهدار یل را بگوی
بورزیده گر تو ره یاوری — بیائی کمر بستهٔ داوری
اگر یار باشد خداوند پاک — بر آید ز بد کیش دشمن هلاک
سپس زانکه فیروز گردم بجنگ — سر و ژمنش را بکوبم بسنگ
یکی آتش افروخته تند و تیز — اگر زنده گر مرده از انگریز
بسوزم دهم خاک ایشان بباد — که دیگر نیارند از رزم یاد
ندارم ز تو گنج و گوهر دریغ — بدانسانکه باران ببارد ز میغ
بتو ببارم بر سم نثار — بجشم بسی گوهر شاهوار
جز ایهم هر آنچه گرامی تر است — بکیتی درون نغز و نامیتر است
بپاداش رنج تو از گنج خویش — دهم مر ترا من بر اندازه پیش

شوی از سوی خواسته بی نیاز — نماند دگر ره بچیزیت آز
چو ملهار بشنید این گفتگوی — هماندم سوی راه بنهاده روی
بیامد دمان با فراوان سپاه — بنزدیک دستور فرخنده شاه
ز افغانیه هر که بُد نامدار — بهانه بیاورده هر دم بکار
بامروز و فردا بینداخته — بیاری نشد هیچ کس ساخته
ز دشمن نکوئی کس ار چشم داشت — به بیهودگی تخم در شوره کاشت

فرستادن جرنل کرنایک سپاه با میجری بتسخیر قلعهٔ چناره و کشته شدن میجر و شکست یافتن لشکر و روانه شدن جرنل بعزم رزم دستور شاه و مسخّر ساختن حصار آله آباد در اثنای راه

چو منرو بدستور داده شکست — دلش را بتیغ دلیری بخست
بمیدان کین چون برو دست یافت — بدنبال او تا بنارس شتافت
یکی میجری بُد فولیچر بنام — ز بیمش رها شیر کردی کنام
بسالاری فوج او را گماشت — چو در مهتری به از و کس نداشت
از آنجای پیموده هامون و دشت — ندانم چرا زود خود بازگشت
چو منرو روان شد در اندک زمان — ابر جاش کرنایک پهلوان
به پیکار دستور نامش ز پیش — بیاورده ام من بگفتار خویش
بدانگاه میجر بُد آن نامور — بگردون ز نیرو فرازنده سر
چو بودش دو بازوی و دست ملی — دل شیر نر گردهٔ پهلوی
شده جرنل لشکر رزمخواه — که بوده به پیکار دستور شاه

چو پیوست با لشکر جنگجوی — برفتش بدینگون بدل آرزوی
چناره که بُد بارهٔ باشکوه — برآورده چون کوه بالای کوه
بپایه چو البرز بُد استوار — ز بالای او خیره نیلی حصار
ز کیوان و پروین گذشته سرش — شا بیده خورشید بر پیکرش
ز دستور بود آن دژ سر بماه — فرستاد کرنا یک رز مخواه
جدا کرده از لشکر خویشتن — بدانسو یکی جنگجو انجمن
که رفته برانکوه مرچون پلنگ — ز آتش تبفته دل توپ جنگ
جهان بر بد اندیش تنگ آورند — مر آن باره و دژ بچنگ آورند
یکی نیز فرمان گرفته ز شاه — بدژبان که کرده بفرمان نگاه
سپارد بانگلندیه آن حصار — مبادا سکالش کند کارزار
ابا آلت کین و فرمان شاه — بنزدیک باره رسیده سپاه
رسانند فرمان شاهی نخست — که دژبان ز کین گر کمر کرده ست
گشاید در باره بی جنگ و کین — نگردد ز خون لعل رنگ زمین
به پیچد گر از بند و پیمان شاه — بگردد پدیدار ازوی گناه
بفرجام بذارید زدان پاک — سپس زان برآریم ازوی هلاک
مه دژ بفرمان نگردیده رام — در باره نگشود از رای خام
شده ساخته لشکر انگیز — پی رزم چون شعله گردیده تیز
برافروخته توپ باره شکار — روان کرده گوله بسوی حصار
مه دژ که بوده محمد بشیر — نه کند آوری بُد نه مرد دلیر
ولی آنچه بودش بهمره سپاه — بکام دلیری نوردیده راه
به پیکار دشمن کمر کرده تنگ — فشردند پا بهر جنگ فرنگ

دو شکر بُده گرم در دار و گیر — ز دژ گشته پیرون محمد بشیر
بدانسو که بودست دستور شاه — به پیمود آن ناجوانمرد راه
ز انگریز بر باره از دیک جنگ — گلوله ببارید مانند سنگ
بخمپاره و توپ خاراشکاف — بکفته بسینهٔ دل کوه قاف
روان کرده هردم برونی سپاه — گلوله چو بر چرخ خورشید و ماه
ز باره همان نیز از توپ کین — روان جانستان تیر بُد بر زمین
ز بس دید آسیب فرجام کار — بپشاد لختی فصیل حصار
ز دیوار بس سنگهای گران — بپای دژ افتاد بر هر کران
بر آن کوه هنگام رفتن ز سنگ — نوند گمان را شدی پای لنگ
پلنگ اربران کوه بشتافتی — جدا پنجه از پای خود یافتی
ز گیتی چو خورشید پوشید چهر — شد اختر هویدا بگردان سپهر
شبی بود چون روی زنگی سیاه — ز دیدار پوشیده رخسار ماه
گروهی پی حمله از انگریز — بران کوه سر رفت چون باد تیز
یکی میجری بود همراهشان — نمایندهٔ در دژ شدن راهشان
چو آمد بنزدیکی آن حصار — ز بس سنگ شد پای رفتن فگار
سپه را بفرمود بر توده سنگ — که بُد او فتاده ز دژگاه جنگ
برایند و رفته درون حصار — ز دشمن برآرند یکسر دمار
بباره درون هر که بود از سپاه — شد آگه که بدخواه آمد ز راه
بیاراندن دشمنان پای سخت — نموده بمانندهٔ کوه لخت
پراگنده بسوی بداندیش سنگ — بیفکنده مهره ز مار تفنگ
بلند خسته بسیار کس ز انگروه — بپشاد از ناتوانی بکوه

بسی را شکسته بشد دست و پای | بدانسانکه نارست جنبد زجای
فراوان بغلطیده از روی سنگ | تن و جامه کرده چو بشد برنگ
بزخم تفنگ میجر سرفراز | فتاد و همی راند با خاک راز
ز لشکر بماند هر که او تندرست | ز خونش ابر خاک لاله نرست
سراسیمه از کوه گشته فرود | گریزان ببینگاه خود رخ نمود
همان از شکسته سر و دست و پای | که آرست اندک بجنبد زجای
پر از بیم و اشفان و خیزان براو | به پیوست با آن گریزان سپاه
همان میجر او فتاده بخاک | چو بودش رسیده زمان هلاک
چو آمد دمی چند بروی بسر | نمود از کهن خاکدان او گذر
شد آگاه کرنایک نامدار | بشد کشته میجر بپای حصار
سپه نیز بسیار گشته هلاک | فتاده ببی خسته بر روی خاک
همش آگهی شد ز دستور شاه | رسیده بنزدیک پیموده راه
سپه را برخود ز سوی حصار | بخواند آن سپهدار خجسته گذار
نجف خان که نامش گذشته ز پیش | ستوده بمردی ز اندازه بیش
نشیمنگهش بود بندیل کند | چو جانش ز دستور بوده نژند
بنزدیک کرنایک نامجوی | بیامد از آنجای بنهاده روی
چو پیوست شد نوکر انگریز | بشد یاور یار رزم و ستیز
از آنجا بگه جرنل کینه خواه | بآهنگ پیکار بسپرد راه
بشهر آنکه باد چون گشت تنگ | مران شهر و باره گرفته بجنگ
نشانده در آن کارداران خویش | نماند و بزودی روان گشت پیش

جنگ کردن نواب

شجاع الدوله و ملهار راو مرتبه با جرنل کرنایک و گریختن ملهار راو و رفتن نواب نزد احمد خان بنگش و دیگر افاغنه بار دیگر بامید امداد و استشاره نمودن و مقرر شدن بانکه نواب جریده و تنها نزد انگریزیه رفته مبانی مصالحت مستحکم نماید و منتقل شدن قلعهٔ چناره بانگریزان

بیاری دستور با آفرین — چو ملهار پیوست با فوج کین
ز افغانیه کس نشد یار اوی — وز ایشان نشد ساخته کار اوی
ورا داده بودند پیمان نخست — بدشمن چو باید تو را رزم جست
بشمشیر پولاد بسته کمر — بیائیم با تو نخاریده سر
به پیمان وفا کردن آمد چو پیش — یکی تن نجنبید از جای خویش
ز دشمن هر آنکس که جوید امید — چنانست کو بار جوید ز بید
مر آنرا که کینه بود در نهاد — نباشد ازو مهر جستن ز داد
بدانست دستور کافغانیان — دو رنگند در آشکار و نهان
ز فردا که رانند هر دم سخن — گمانم نخواهد رسیدن ببن
بود تا شمار جهان در گذر — چو فردا بشد هست فردا دگر
ز فردا برون نیست تا رستخیز — توان زانسپس گفت فرداست نیز
بفرخنده دستور با آفرین — چو پیوست ملهار با فوج کین
بگوره که جاییست چون گشت تنگ — همان جایگه نیز فوج فرنگ

رسید و رده برکشیده دو سوی — نهادند باهم بناورد روی
رها گشته توپ از صف انگریز — بیفکند در دشمنان رستخیز
مرهته که هرگز ز توپ و تفنگ — ندیده گوله روان گاه جنگ
ندیده رزمی بدانگون بخواب — بدیده ز خود دور نیروی و تاب
رخ خویش پیچیده از رزمگاه — نیاسود و نغنود جائی براه
رسیده بدانسانکه از گرگ میش — بجائی نایستاد تا شهر خویش
مرهته چو برگشت دستور شاه — بدش ویژه خویش آنچه سپاه
نمک ناشناسان که از دیرباز — زپهلوش پرورده بوده بناز
همه را بدیده دگرگون برای — بدل هریکی راد غا کرده جای
از ایشان در آئینهٔ آرزوی — نخواهد نمودن وفا هیچ روی
ازان دیوساران دلش گشته شنگ — کشیده عنان باز از رزم و جنگ
زبار غمان تن چو مو ناتوان — بدل چاره جوی و خلیده روان
روان اشک بر روی چون آب جوی — سوی فرخ آباد بنهاد روی
برفتن دگرجا نبودش چو راه — بافغان دگر باره برد او پناه
باحمد رسیده زراه دراز — برویش درشکوه بنموده باز
بگفتش تو هم که با توست یار — مرا کرده از خویش امیدوار
چو هنگام کردار آمد بپیش — یکایک گذشته زگفتار خویش
نمودید پر زهر یکبسته عهد — مرا کام امید در جای شهد
اگر از گذشته بیارم بیاد — بود کاه پا رینه دادن بباد
سزد گر زاکنون برانم سخن — نموده فراموش کار کهن
رشکوه کمیت زبان را بکام — کشید و بپرسش سپرده زمام

بپرسید این درد را چاره چیست ‌ ‌ ‌ دوای چنین زشت پتیاره چیست
بمن هر دم آید ز دشمن شکست ‌ ‌ ‌ زبالا سر برشده نام پست
چنان نام رفته بدست آورم ‌ ‌ ‌ ببالا فتاده زپست آورم
در آن بزم کنگاش هر کس که بود ‌ ‌ ‌ بپاسخ جدا هر یکی لب گشود
گرفته ابر رای خود راه پیش ‌ ‌ ‌ گزیده ز رای کسان راه خویش
سخن راند نزدیک فرخ وزیر ‌ ‌ ‌ یکی زان نیامد ورا دلپذیر
چو بود ده همه از ره کین نه مهر ‌ ‌ ‌ نیوشا نپذرفت و پیچید چهر
سراپا سخن دید ناسازوار ‌ ‌ ‌ بدانست کش هیچ ناید بکار
بدش گرچه احمد بدل بدگمان ‌ ‌ ‌ فراوان بدآزرده ازوی بجان
چو بودش زنیکی نهاد و سرشت ‌ ‌ ‌ ندیده روا ره نمودن بزشت
گرایش نموده سوی راه داد ‌ ‌ ‌ بگاه سگالش زبان برگشاد
بدستور فرخنده آورده روی ‌ ‌ ‌ چنین گفت کای آمده چاره جوی
بخواهی که افغانیه پشت ویار ‌ ‌ ‌ گرفته بدشمن کنی کارزار
ازاینان مدار ایچ چشم بهی ‌ ‌ ‌ بداری اگر هست ازا بلهی
بگیو تو راکس نیاید بکار ‌ ‌ ‌ زبیگانه امید خویشی مدار
اگر هم نوردیده ره باسپا ‌ ‌ ‌ بپایند با تو بآورد گاه
هرانگه که برخواست گرد نبرد ‌ ‌ ‌ زمیدان بدانسان که از باد گرد
پراگنده گردند از پیش تو ‌ ‌ ‌ بمانده تورا با بد اندیش تو
سپرده بشیران تورا همچو گور ‌ ‌ ‌ بخندند بر تو ستاده ز دور
پسندم کنون بهر تو من دورای ‌ ‌ ‌ سزد گر بپاری یکی زان بجای
یکی آنچه با خویش داری سپا ‌ ‌ ‌ که دانی بخود یکدل و نیکخواه

مرانرا گرفته بهمراه خویش | برفته به پیکار بدخواه خویش
بکوشی و آری بکف رفته نام | دهی داد مردی شوی شادکام
بگیتی چه بهتر ازین مرد را | زبون کرده بیند هماورد را
جز این گر بود خواهش ایزدی | نگردد بپرهیز از کس بدی
شوی کشته گر تو بمیدان کین | بخوانند مردان بتو آفرین
بگویند درگاه پیکار و جنگ | نیاغشته نام بزرگی بننگ
چو از پشت شیران و خود بود شیر | دلیر و نیاکانش بوده دلیر
بخاک آب آزرم ناریخته | بدشمن چو شیران بیاویخته
چو زو اختر زندگی گشته شد | بمیدان بمردانگی کشته شد
اگر بر دلت این نماید گران | بترسی که آید گزندت بجان
برو نزد انگلندیه بی سپاه | بتنها تن خویش بسپرده راه
جز انکه بود درمیان هیچ کس | تو خود بوده باشی میانجی و بس
سخن آنچه داری بدیشان بگوی | هران چاره باید از ایشان بجوی
گشاید برویت مگر بسته در | جز این هیچ چاره ندانم دگر
شنیدم بدانسانکه از بخردان | جهاندیده و آزموده روان
بود کار ایشان بهوش و برای | خرد بر روانشان بود پیشوای
نورزند جز رادی و راستی | بپرهیز باشند از کاستی
جوانمرد و خوشخوی و پوزش پذیر | بدشمن نه از خوی بد سخت گیر
چو انداخت کس پیش ایشان سپر | در کین نکوبند با او دگر
گمانم پسندیده بر تو جفا | نبازند بازی نرد از دغا
ندارند بر خویش هرگز پسند | که آید بتو بر سر مو گزند

گرامی شمرده تورا همچو جان — یکی داشته آشکار و نهان
نه مانند جانگزا کرده مار — درون پر ز زهر و برون پرنگار
سخن آنچه گویی ز تو بشنوند — بپاسخ همه رای فرخ نهند
برآید بدلخواه کارت همه — شود شسته از دل غبارت همه
بدانچه بگفتم اگر نگروی — بفرجام رسم پشیمان شوی
چو بودار سر راستی این سخن — که افکند آمز فرزانه بن
پذیرفته زان سرور راستان — برای دوم گشت همداستان
شدن نزد انگریزش امد پسند — بخود دیده آزاده دور از گزند
چناره که بُد بارهٔ استوار — زبالاش در رشک نیلی حصار
به پیکار آن رفته بُد انگریز — ستوهیده چون در راه گریز
چو ملهار بگریخت از رزمگاه — بناکام برگشت دستور شاه
بدانست هرکش ز بخت بد — بسر برش همزمان همی بد رسد
ز فیروزی او بریده امید — بدیده بر و تیره بخت سپید
چناره نگهبان برگشته بخت — بدیده ببارهٔ خدا کار سخت
برسیده از شاه و از انگریز — زکف داده باره بدون ستیز
بانگریز آن بارهٔ سرفراز — بجز رنج و تیمار برگشت باز

رفتن لشکر انگریزی بلکهنو و منصوب شدن حکام و عمال در صوبه اوده و بنارس از جانب انگریز به تجویز نشتا برای و نکحرامی راجه بلوند سنگ و دغای بعضی از نوکران شجاع الدوله

بلکهنو یکی میجری پهلوان — بفرمان جرنل چو باد دمان

روان گشت با لشکری کینه‌خواه — که بوده نگهبان آنجایگاه
بیاید ز مرز آود چار سوی — نماید ز نیک و ز بد آنچه روی
خبردار و آگاه باشد از آن — نیاسوده یکدم بروز و شبان
بیامد چو در شهر میجر ز راه — مران نامور گرد لشکر پناه
باندیشهٔ نغز اشتابرای — که بودش خرد رهبر و رهنمای
یکی خان که اکبر بُده نام اوی — بلکهنو روا ساخته کام اوی
نموده ورا پاسبان حصار — که دارد دژ و باره را استوار
یکی راجه کش بود بلوند نام — بمرز بنارس همی رانده کام
بفرمان دستور با آب و جاه — ز میندار آنجا بدا زد یرگاه
حق تان دستور نموده پاس — بانگریز پیوسته آن ناسپاس
بچشم وفا خاک انباشته — ز دیرین خداوند رخ کاشته
بامید دو روزه دنیای دون — بخود کرده دیو هوا رهنمون
ابا دشمن دوست در ساخته — سوی دوست اسپ جفا تاخته
خدا کرده فرموش و دیرین خدای — شده یاور و یار اشتابرای
بمرز آود هر که بُد کاردار — بفرمان دستور فرخ تبار
پی و پای ایشان بریده ز جای — نشاندند هر جا دگرگند خدای
بسی از زمیندار ناپاک نیز — کرایش نموده سوی انگریز
بسی نیز از نوکران وزیر — نموده سیه روی خود همچو قیر
کمیت وفا را گسسته لگام — ره پیوفایی سپرده بگام
باشتابرای و بیلوند سنگ — به پیوسته بر خویش بگزیده ننگ
ابا دشمنان خداوندگار — نموده ره دوستی آشکار

ز آمیزشش بدگهر نوکران ز کشور نماند ایچ رازی نهان
چو ناپاک بدگهران دغل کرفتند بدخواه را در بغل
برز آوردگشت یکبارگی روانه ز انگریزیه بارگی
بشد یکسر آن صوبه فرمان پذیر زدلها بشد شسته نام وزیر
همان در بنارس رواگشت کار بدیشان چو بخشیده بد شهریار
در آنجای بلوند سنگ دنی زمیندار شد از سوی کمپنی
بجان چون بانگلند یه یار گشت بغازی پوره هم زمیندار گشت
دگر پرگنه بود بسیار نیز که جعفر به پیوسته با انگریز
دویم ره بشد مهتر بوم بنگ بخشید آنها با هل فرنگ
زمینداری آنهمه جایگاه پذیرفت بر خویش آن تیره راه
که بدهد بانگریزیه پیشکش کما بیش در چار ماهه زمان

رفتن نواب شجاع الدوله بملاقات انگریزیه و منتهی شدن مخاصمت بمصالحت

سراینده دهقان فرخ نهاد سر بسته راز زینگون گشاد
زاندرز گوینده اندرز و پند نیوشنده بشنید و شد کاربند
تنی چند از ویژگان سپاه گزین کرد و بنهاد سر سوی راه
چو بشنید کرنایک نیکخوی که دستور فرخندهٔ نامجوی
بسوی وی آید بهمره سوار زده نیست افزون بگاه شمار
بدو باورش این سخن از نخست بفرجام شد آگهی چون درست
پذیره بیامد پیاده براه بدینسان همه مهتران سپاه

بهمره بده نیز اشتابرای — که نامش گذشته به بسیار جای
الف بر سر نام باشد فزون — که از وزن مصرع نگردد برون
چو از راه گردید نزدیک و تنگ — خود و سرفرازان مرز فرنگ
بدانست دستور فرخنده کیش — کش آمد پذیره سپهبد بپیش
فرود آمد از پای لیکی نامور — گرفتش چو یاران یکدل ببر
دو مهتر دو سالار دو نامدار — گرفتند مر همدگر در کنار
نثار آوریدند از پیش به پیش — بسی گونه گوهر ز اندازه بیش
پیامیخته با گلاب و عبیر — فشاندند بر فرق فرخ وزیر
ابر پالکی کرده او را سوار — بزرگان انگلند یه بنده وار
پیاده روانه بهمراه اوی — زبان پر ثنا و روان مهرجوی
چو آمد بانجام راه دراز — بجرگاه جنیه بپامد نیاز
ز کمخا و زربفت پرده سرای — که بود دست بهرش نموده بپای
بگسترده گستردنی شاهوار — ز ارژنگ بهتر بنقش و نگار
بصد آفرین و هزاران درود — مر او را بپاورده آنجا فرود
بزرگان انگریزیه سر بسر — بمهمان پرستی ببسته کمر
ستادند چون بندگان پیش اوی — دل از کین تهی نیک اندیش اوی
ز فرخنده دیدار او گشته شاد — ز کار گذشته نیاورده یاد
بمهرش گرو کرده جان و روان — بگسترده شیلان نهادند خوان
چو خوان خورده شد مجلس آراستند — می و رود و رامشگران خواستند
ببادهٔ ز جانش زدودند غم — روان شاد از نالهٔ زیر و بم
سرایندهٔ پردخت چون از سرود — بآرام و آسودگی رخ نمود

سپس زانکه برخواست از خوابگاه | شده شاد از بخت دستور شاه
فراوان ز انگلند یه دیده مهر | چو گل کرده خندان و شاداب چهر
بفرخندگی سوی بنگاه خویش | کز انجا بنوده دو سه میل پیش
رسیده دل آسوده و پیگزند | پی آشتی مهتر ارجمند
سخن راند هر گونه با انگریز | مگر از میان دور گردد ستیز
درین گفتگو رای آشتا برای | بیاورده تد پر نیکو بجای
رسانید انجام از هر دو سوی | هران داوری بود و هر گفتگوی

جلوس نجم الدوله بر وساده ایالت سه صوبهٔ بنگاله و ورود کرنل کلیف از انگلند بکلکته باخطاب لاردی و مختاری در جمیع امور

چو رین خاکدان کرد جعفر گذر | بگیتی از و ماند چندین پسر
یک نجم دوله بداده خطاب | بفرمان کونسل ابر جای باب
نشاندند و بر مرز بنگ و بهار | همی خواند هر کس وراشهریار
بسر چیرهٔ زر نهاده چو تاج | بده شاه در خانه چون شاه عاج
زمانش بده در کف انگریز | نیارست بنشست گفتی چو خیز
چو نامش درین نامه آید پسین | نمودم بدین مایه گفتار بس
کلیف سرافراز دشمن گداز | بکلکته آرم ز انگلند باز
ز بنگاله انگه که سوی فرنگ | روان گشت آن گرد فیروز جنگ
بپایه بده کرنل آن شیر نر | از آن پایه برتر نموده گذر
خطا پیکه آن هست پیمبزرگ | نیابد مگر نامداری سترگ

ز فرخنده بخت هر که شد کامیاب | دهندش بدینسان گرامی خطاب
بود لارد در انگریزی زبان | بفرس دری تو خداوند خوان
بدین مهر خوان گشته او سربلند | میان سران جهان ارجمند
سوی هند زانگلند شد راهجوی | یکی نغز فرمان بهمراه اوی
که در کلکته باشد او نامور | سرانش شمارند بر خویش سر
هر انجای در بوم بنگ و بهار | که از کمپنی آید اندر شمار
باو دیسه هم انچه باشد زمین | مر انگریزیه راست زیر نگین
درین هر سه صوبه ز فرمان اوی | که و مه نباید که پیچند روی
هر ان بسته کاری که آید پدید | بود گفت او در گشایش کلید
بکس جنگ یا صلح آید فراز | بران بر بود دست رایش دراز
ابر رایزن مرد و شمشیر زن | بود او مه و مهتر انجمن

تمهید در بیان مصالحت نواب شجاع الدوله با کمپنی انگریز بهادر و نواب نجم الدوله

بگرد زمین گردش نه سپهر | همان رخشش و تابش ماه و مهر
بفرمان داد از نیکی دهش | ندیده همیشه کسی یکروش
هویدا نماید گهی نوبهار | کند خرمی در جهان آشکار
فروزان کند دشت و هامون و راغ | ز هر گونه گل همچو بستان و باغ
گهی از خزان باد سازد وزان | بهار جهان را نماید خزان
گهی در دو کس خشم و کین آشکار | نموده گشاید در کارزار
بر ایشان باندک زمان راه داد | گشاید که نارند کینه بیاد

بود تا که باشد جهان پایدار — گهی رزم گه آشتی آشکار
سپس زانکه دستور گاه ستیز — دو سه ره ستوهید از انگیز
پذیرفته اندرز آموزگار — بجست آشتی کرد ازکین کنار
چو این عهد نامه بلفظ دری — نگارش پذیرفته بد سرسری
به پیوندم از انگریزی زبان — زپیکار آرم بسرد استان
گه رزم وکینه چو آمد بسر — زعهد و زپیمان بگویم دگر
چو برغذ فزون سال شد شصت و پنج — بفرزود آرام و کم گشت رنج — ۱۷۶۵
زآگشت رفته دو ره هشت روز — چو بنمود رخ مهر گیتی فروز
بشهر آله باد شد انجمن — بزرگان فرزانه و رایزن
ازآنها یکی بود دستور شاه — سوی داد و پیمان پژوهنده راه
بجز آشتی آشکار و نهان — نجسته زکینه شده بر کران
دو تن زانگریزان یکی زانکلیف — برای و بدانش دانش حلیف
دویم بود کرنایک رزم جوی — باآزرم ازرزم ننهاده روی
گشاده به پیمان زبان راز بند — بگفتند و مهتر ارجمند
سپس زین بباید بدستور شاه — بدانسان نوردید از مهر راه
که آینده هرگز نکیزد غبار — مباداشود درمیان آشکار
مراین دو تن ازبهر وکیل — بدانش توانا بنیرو چو پیل
کلیف و دگر جرنل نیکخواه — میانجیگری را به پیموده راه
زسویش بدستور پیمان و بند — هرانچه پذیرند دارد پسند
زگفتار ایشان به پیچیده سر — نراند بدل هیچ رایی دگر
نگوید که این بد بود وین نکوی — ضمیره بود کارشان نزد اوی

همان از پی کمپسی هر دو یار | پسندند درگاه قول و قرار
رود در میان آنچه پیمان دهند | بباید بود آن سراسر پسند
پی آشتی افکنند آنچه بن | پذیرفته باشد همه آن سخن
بود در کف هر دوان اختیار | کنند آنچه دانند شایسته کار
پسنده بود نزد دستور شاه | بهر سان که هر دو نمایند راه
همان کمپسی نجم دوله دگر | شناسند کردارشان معتبر
کنون آنچه در باب پیمان سخن | دو انگریز دانا فکندند بن
هویدا کنم بر سراسر جهان | چنانکه بماند سر مو نهان

پیمان عهود و مواثیق که فیمابین نواب شجاع الدوله و نجم الدوله و کمپسنے انگریز بهادر مسطور گردید

به پیمان چو درج دهن گشت باز | نخست این سخن گفتند گوهر زراز
بفرکفت و فرمان پروردگار | پس از کین چو شد آشتی آشکار
همیشه بباید بر آن بود و هست | بماندن بران استوار و درست
بهم جان و دل داشت باید یکی | نبودن جدا در نهان اندکی
بدستور وانکس که فرزند اوست | همیشه بود کمپسنی یار و دوست
همان نجم دوله بدل بوده راست | ندارد بجز دوستی کام و خواست
نداده بجز هیچ ره ناسزا | به پیمان سخن داده آرد بجا
فزوهیده دستور پاکیزه خوی | زعهد و زپیمان نگردانده روی
شمرده یکی نجم دوله بخویش | ابا کمپنی بوده یگدل همیش
ندانسته بیگانه از خویشتن | بداند اباخویش یک انجمن

بمانیم ما هر سه با هم چنان — که در سه بدن کرده جا یک روان
همیشه بهم پشت باشیم و یار — گذاریم در یکدلی روزگار
بدرگاه ما هر که او مهتر است — بزرگ و سرافراز و نام آور است
سپهبد بود گر بود شهردار — سپس زین بهم دوست باشند و یار
بباید رعایای سه مرزبان — بباشند با همدگر مهربان
نورزند با هم بجز راستی — نگردند گرد در کاستی
مبادا بهم خشم و کین آورند — بهم از ره کین کمین آورند
زخوی بد و رای وارون خویش — نباید بهانه بیاورده پیش
سر فتنه بیدار کرده زخواب — بپرخاش کردن نموده شتاب
بسیج بد و رای ناخوش کنند — درون بزرگان پر آتش کنند
بدلها نشیند دگر ره غبار — ستیزه شود در میان آشکار
دویم عهد این گر کسی بدسگال — بخواهد بدستور گشته همال
بسیجیده پیکار از رای بد — بیاید بآهنگ مرز آوَد
بیاری هران مایه باید سپاه — کند نجم دوله روانه براه
کند کمپنی هم گه داوری — بمردان جنگی بد و یاوری
برخویش چندانکه آید بکار — نگهداشته لشکر کارزار
که مرز خود از بیم و ترس و هراس — زبدخواه دشمن توان داشت پاس
فزون گر بباید سران فرنگ — فرستند بهرش دلیران جنگ
بدانسانکه یاری کند انگریز — کند نجم دوله بدانگونه نیز
اگر بر سر نجم دوله سپاه — بیارد بد اندیش وارونه راه
و یا خود بآهنگ رزم و ستیز — بیاید ابر کشور انگریز

بباید که دستور فرخنده کیش — فرستد سپه بهر یاری ز خویش
بهنگام آرام و گاه هراس — بدارد ره مهر و آزرم پاس
چو دستور را پیش آید ستیز — فرستد بیاری سپه انگریز
گر خرج را اندازهٔ ماهوار — فزون از همیشه بباید بکار
گنجینه خویش دستور شاه — به پیش و کم آن نکرده نگاه
نشسته بر خویشتن آن زیان — سپارد بانگریزیه در زمان
سیم آنکه دستور فرخنده کیش — پذیرفت زینگونه پیمان بخویش
که نزدیک خود میر قاسم نگاه — ندارد نه بدهد سوی خویش راه
همان نیز سمروی برگشته بخت — که باشد گنه کار انگریز سخت
بکشته بسی بیگنه انگریز — بزندان نه میدان رزم و ستیز
نباید که آن خونی پرگناه — بدرگاه دستور یابد پناه
ز مرز یورپ نیز هر کس که هست — اگر مهتر ار کهتر زیردست
که از بوم خود او نوردیده راه — بمرز اَوَد آوریده پناه
که او نیست وابسته کمپنی — بود بینوا مرد یا خود غنی
برو نیز دستور با رای و فر — بکشور درش بسته دارد گذر
کنون هر که در مرز او از فرنگ — بود پیشه ور گر بود مرد جنگ
سپارد بانگریز و زین پس اگر — بسویش کشد از فرنگ هر که سر
از امروز تا روزگار دراز — گذارد مر او را بانگریز باز
چهارم پی شاه عالم پناه — بدیدند زینگونه آیین و راه
چو مردم ز خوردن بود ناگزیر — بخوردن تواناست برنا و پیر
پی روزی شهریار جهان — چنین رای دیدند فرخ مهان

زکوره هر نمایه آید خراج | بود ویژهٔ صاحب تخت و تاج
دگر صوبه نامش چو باشد گران | دو پاره بنظم آوریدن توان
جلال انگه آباد ای مرد رای | بخوان و درستیش آور بجای
چنانکه مر این صوبه از دیرگاه | ببودست از بهر فرخنده شاه
بماند کنون نیز بر نام اوی | روا اندرین هر دو جا کام اوی
چو از عهد پنجم براندند راز | پذیرفت دستور گردنفراز
بدارد بجا راجه بلوند را | مران بیوفا ناخردمند را
چنانکه زمیندار بوده زپیش | کنون هم ببوم بنارس زخویش
بغازی پوره هم بفرمان اوی | بود او زمیندار و با آبروی
فراوان دگر پرگنه بوده نیز | که بودست آن ویژهٔ انگریز
کنون هم بماند مر او را بدست | بکارش نباید که آرد شکست
بدانسانکه از پیش دادی خراج | دهد او بدانگونه آینده باج
چو از پنجمین گفته پرداختند | ز ششم گزارش چنین ساختند
به پیکار دستور آمد چو پیش | شد از کمپنی خرج ز اندازه بیش
شمارش نوشتست بر روی جک | سراسر رسیده به پنجاه لک
پذیرفته بر خویش فرخ وزیر | دهد باز بانگریزیه ناگزیر
شود چون مر این عهد نامه تمام | زخود برنگارد بر این نامه نام
بمهرش چو بخشد فزون فر و زیب | بدانگاه باید نکرده شکیب
هماندم دهد روپیه در شمار | سه لک لیک باید بود چار بار
همان هشت لک زیور پر بها | سپارد بآیین و رسم نوا
سپس زان دهد مه بمه پنج لک | فروزان چو اختر بچرخ فلک

بباید که در سیزده مه تمام — نماید کند خویش رسته ز وام
نشاید که سستی نموده بکار — فزون بگذراند برین روزگار
کند خواسته چون سراسر ادا — بگیرد بود آنچه زیور نوا
بهفتم دو بخرد دو دانای راد — کلیف و دگر جرنل پاکزاد
بگفتند گرچه بنارس ز ماست — برین بخشش شاه عالم گواست
جز این نیز هر شهر و هر روستا — که آنها کنون هست در دست ما
چو ما را بدستور فرخنده خوی — نباشد بجز دوستی آرزوی
بخسته فزونی نورزیده آز — بدستش همه جا سپاریم باز
ولی چون زمیندار بر هر سه جا — کنون هست بلوند از سوی ما
چو بر نامهٔ عهد خامه روان — نمودیم دادیم با وی زبان
که باشد زمیندار تا چندگاه — خراجش سپارد بآیین و راه
بفرمان انگریز تا آن زمان — بود او بران بوم و بر کامران
سنه ۱۷۶۵ ز ماه نومبر سه روز دگر — چو ماند زمانش بپاید بسر
سپاریم زان پس بدستور شاه — بدستور پیمان و آیین و راه
دژی کش چناره بخوانند نام — بود در کف انگریزش زمام
بدانگه که دستور پذرفته زر — رساند بجز کاسته سر بسر
بدو باز بدهیم آن باره نیز — تهی کرده از لشکر انگریز
بهشتم ز بازارگانی سخن — براندند و زینسان فکندند بن
گر انگریز در مرز دستور شاه — برد مال از خویش بسپرده راه
زر هدار نبود برو هیچ بیم — نخواهد ازو مرد عشار سیم
نهم انکه دستور فرخ تبار — بانگلندیه کرد چون کارزار

زخویشان وازبندگان درش ویاکس زباشندهٔ کشورش
بدو پشت داده بما کرده روی به پیوسته با ما گسسته ازوی
شده یار اندرگه کارزار برو کرده پرچین بپروردگار
بباید که دستور فرخنده کیش اگرهست پیگانه گرهست خویش
ببخشد مراورا گذشته گناه نگیرد کسی رابیاد افراه
زدوده زدل یکسره کردکین بهانه گرفتن نسازد کمین
زکردار رفته نیاورده یاد نه پیند برایشان بخرده داد
دهم عهدنامه چوآید بسر بمهر بزرگان پرازز یب و فر
بود آنچه درمرز دانا وزیر زانگیزیه لشکر دار و گیر
یکی تن ازآنها نماند بجای ببنگاله گردد همه رهگرای
مگر اندکی درچپارهٔ سپاه بماند که آن باره دارد نگاه
وگرزانکه خواهد دل شهریار زانگیزیه لشکر کارزار
بدارد ابر درگه خویشتن بشهر آنکه باشد یک انجمن
سزد گر بماند بنزدیک شاه بکام دل روشنش کم سپاه
بدینسان چوده عهد شد استوار زده ویکم رفت انجام کار
که دستور وهم بخرد دلهمیش بپایند پیوسته پیمان خویش
همان کهتری نیز زاین عهد وبند گذشتن ندارد روا وپسند
یکی گر بگردد ازین هرسه تن دگر گونه راند زپیمان سخن
بکاری بهانه بیاورده پیش ندارد پسندیده گفتار خویش
دوتن کشته یک ازپی بازخواست بپارندش ازراه کج سوی راست
که بارد گرنا شده همچونیش نماید رخ شاهد عهدریش

بدینگونه وابستگان سه تن — فرومایه گر مهتر انجمن
نباید سوی کاستی بگروند — سخن آنچه شد گفته زان بگذرند

دبیر سخنور چو نامه بسر — بیاورد سته مهتر نامور
بدیده زمان راست برکام خویش — نموده نگارش برآن نام خویش
بهر و نگینش بیار استند — بزرگان دیگر گواخواستند
گرامی سران چند با شهریار — گواهی نمودند از خود نگار

مقرر شدن خراج سه صوبه بنگاله بر نجم الدوله بضمانت کمپنی بجهة شاه عالم ومعین گشتن سالیانهٔ نجف خان بر شاه عالم نیز بضامنی کمپنی

چو این عهد نامه بیاراست بسر — بزرگان بادانش ورای وفر
شده نوزده روز ازگشت ماه — نشسته فراهم بیکجایگاه
بگفتند هر سال باید خراج — زبنگاله بهر خداوند تاج
شش و پست لک نجم دولهٔ نجوی — پذیرد بدرگه فرستد همیش
زآغاز ماه نهم مه بمه — دو لک الف بروی فزون شانزده
برآن ششصد و شصت و شش شمار — رساند بگنجینهٔ شهریار
چو انگریزیه راجهان کد خدای — نموده سرافراز و فرمانروای
براو دیسه و بوم بنگ و بهار — رسانده بگردون سر افتخار
ببخشیده فرمان مهر و نگین — بما داده دیوانی آن زمین
زنام سه صوبه سپرده بما — گمان بندگی نیک برده بما
بدینسان بما داد چون فرتهی — ضمانت گرفتیم ماچون رهی

اگر نجم دولت بکیهان خدای — پذیرفته گفتار نارد بجای
کشد دست بازار ادای خراج — رسانیم ما خود بگنجینه باج
اگر زانکه از گردش روزگار — که بنود ابر یک روش استوار
هویدا شود دشمنی کینه خواه — براند ابر نجم دولت سپاه
یکی گوشه از کشور او بدست — بگیرد به پیکار داده شکست
بدستش از آنمرز رفته خراج — نیاید بکاهد ازان آنچه باج
ازان کاسته سیم باج و خراج — رسد کم شود از خداوند تاج
مثل گر یکی بهره رفتی زچار — ازانمرز حصه برشهریار
بریده بدانمایه هر سال زر — رساند بفرخ شه داد گر
زگفتار خسرو چو پرداختند — برای نخجیر خان ساختند
که چون گاه پیکار و رزم و ستیز — به پیوسته با لشکر انگیز
بدستور بد گرم چون رزمگاه — کمر بسته از بهر یاری شاه
براهش نکرده سر و جان دریغ — نموده سپر سینه در پیش تیغ
بباید شهنشاه از روی مهر — سوی بخشش و داد آورد چهر
باین سالانه اندر شما — دوباره دهد روپیه صد هزار
زماهنم چون بخشیده روز — فروزان شود مهر گیتی فروز
دهد مه به شاه آزاده خوی — شمرده زر ماهواره بدوی
سر بدره بسته اگر شهریار — زرادی و بخشش گزیند کنار
پذیرد بخود اندرین کار نیز — رساند بد و پیسخن انگریز
زپیدایش مرز رنگ و بهار — زری کان بود ویژهٔ شهریار
بریده دولک روپیه در زمان — برای نخجیر خان نیکوگمان

فرستد ندارد مر این کار خوار — بپاید مر این عهد را استوار
چو از بخشش کردگار جهان — بپایان رسانیدم این داستان
گران رزم بنگاله آمد بسر — زکینه گشودند گردان کمر
زناورد آسود دستور شاه — گران کرد انگریز از رزمگاه
همان نجم دوله بجای پدر — ببنگاله بنشست جز درد سر
زقاسم که بد بهر او جنگ و جوش — جهان پر زغوغا و بانگ و خروش
ازو هیچگونه نشانه نماند — بُد ار زنده کس نام او بر نخواند
بزرگان زدودند از دل غبار — نهان جنگ و شد آشتی آشکار
جهان ایمن و مرز آباد گشت — زبند غمان مردم آزاد گشت
بیاسود دهقان بورزید ورز — گشوده ببازارگان راه مرز
بهر پیشه هر کس که بد اوستاد — سوی پیشهٔ خویشتن رخ نهاد
باودیسه و بوم بنگ و بهار — گل خرمی رست در هر کنار
بخواهم زدارای هر دو سرای — بگفتار بوده مرا رهنمای
بجنگ پهرتپور سازد زبان — بگاه سخن همچو آب روان
بانجام آرم مر این نامه را — رهانم زفرسودگی خامه را
سپس زان گر از زندگانی امان — بیابم زبخشندهٔ مهربان
زمصر و بونی پات و پیگو سخن — جداگانه نامه بیفکنده بن
سخن کان بود در خور بخردان — چو لولوی ناسفته نزد ردان
بیارم یکایک دران نامه باز — بداد خداوند دانش طراز
بگویم که چون رفت پیکار و کین — بانگریز بهر آمد از آفرین
بمصر آنچه برد او دلیری بکار — کنم بر پژوهندگان آشکار

به پیگو چسان رفت ناورد جنگ — دران رفت زانپس که بیمر درنگ
بخود دیده پیکار انگریز شوم — بجست آشتی شاه آنمرز و بوم

آغاز داستان رفتن انگریزان بجنگ قلعهٔ بهرتپور و بیان انکه وقوع خیر و شر و نفع و ضر متعلق بمشیت حضرت الهی است نه گردش افلاک و انجم را دران اختیاریست و نه قوت و قدرت مردم را اعتباری

توانا خداوند هر دو جهان — فرازندهٔ گنبد آسمان
نگارندهٔ اختران بر سپهر — بگردش در آرندهٔ ماه و مهر
چو بهرام و برجیس و ناهید و تیر — ابر هفتمین بام کیوان پیر
برین بر شده هفت نیلی حصار — نهانند گاهی و گه آشکار
بدارشان بر این جنبش خویش دست — نرفتندی هرگز ز بالا به پست
دهد آنچه فرمان جهان آفرین — بگردند پیوسته گرد زمین
بگیتی بد و نیک و شادی و غم — تناسانی و رنج و داد و ستم
هم از ایمنی هم ز بیم و هراس — به پیش آنچه آید ز ایزد شناس
اگر چیرگی باشد و ار شکست — ز سوی خداوند دان هر چه هست
بسر بنده را آنچه یزدان نگاشت — بمردی نشاید ز خود باز داشت
بهوش و بدانش کسی سر نوشت — کجا باز گرداند از خوب و زشت
اگر آسمانست گر تیره خاک — بود بند فرمان دادار پاک
بود او خداوند بالا و پست — جز او نیست در دو جهان هر چه هست

نه اختر کسی را کند ارجمند — نه گردون نماید کسی را بلند
ندارد ز فرزانگی بهره بیش — شناسد هر آنکس که فرزانه خویش
بگوید من از دانش خویشتن — فراتر کشیدم سر از انجمن
کسیکو بنیروی خود در گمان — بیفتد بشورد برو بر جهان
بهر کس بود یار پروردگار — بر و گردد آسان همه سخت کار
بساکش لشکر بآورد گاه — که بشکست انگریز با کم سپاه
چو حیدر که بُد حیدری در نبرد — فزونتر ز مور و ملخ داشت مرد
بهندوستان همچو او کس دلیر — نپستان مادر نبد خورده شیر
بهنگام پیکار بسیار بار — ز انگریز آمد شکستش بکار
همان نیز تیپوی حیدر نژاد — پُر از کین دل و سر پُر از کبر و باد
بیامد با لشکر بیکران — بیاورده یکران بزیر دوران
پس از کوشش و کارزار و ستیز — ندید هیچ بهره بجز از گریز
نه تنها برویش بیامد شکست — بفرجام کشور برفتش ز دست
مرهته با مردم کارزار — ز یک پایان فزون در شمار
با نگریز یه جست هر که نبرد — دل افگار برگشت با روی زرد
بریده امید از بر و بوم خویش — بیک گوشه بنشست با جان پیش
غنیمت شمرده رهائی بجان — یا آشتی خواسته یا امان
جز اینان ز هندو و مُسلم بسی — که بود اندر شمار کسی
بپرخاششان هر که آمد به پیش — ز کف داد نام و گسی را ز خویش
همه نیک بختی سوی انگریز — که بنمود هر جای رخ در ستیز
بُد از بخشش کردگار جهان — که بروی بشد راست کار جهان

نبُد اینچنین چیرگی و شکوه ‌ ‌ ‌ ‌ ز بازوی و از زهرهٔ این گروه

چو سوی پهر تپور شد با سپاه ‌ ‌ ‌ ‌ بُد انکو خداوند آن جایگاه

ازین نامداران بگاه شمار ‌ ‌ ‌ ‌ بپایه چو یک بود پیش هزار

بگنج و بکشور بسی بود کم ‌ ‌ ‌ ‌ بر ژرف دریا بُده کم ز نم

ولیکن زگاه نیاکان خویش ‌ ‌ ‌ ‌ فراوان بُد آلات رزمش به پیش

فراهم سپه نیز آنجایگاه ‌ ‌ ‌ ‌ ز هر سو شده گرد پیموده راه

بناورد گشته همه ساخته ‌ ‌ ‌ ‌ ببهر هماورد تیغ آخته

ز آیین پیکار و رسم نبرد ‌ ‌ ‌ ‌ در آنها نبُد ارچه داننده مرد

صف آرائی روزگار ستیز ‌ ‌ ‌ ‌ ندانسته مانندهٔ انگریز

نه از آهنین مار آتش فشان ‌ ‌ ‌ ‌ نشانه زده راست بر بدنشان

پراگنده در دشت و میدان جنگ ‌ ‌ ‌ ‌ روان کرده گوله ز توپ و تفنگ

خدنگ از کمان می فتادی براه ‌ ‌ ‌ ‌ گهی راست گه چپ ز آماجگاه

چو گرگان خونخوار اندر گله ‌ ‌ ‌ ‌ گه کین شدندی بمیدان یله

سوی کیش هندو بپویند راه ‌ ‌ ‌ ‌ لقبشان بود جاٹ از دیرگاه

ز ایزد بدژبان چو بُد روی مهر ‌ ‌ ‌ ‌ بفیروزیش گشت گردان سپهر

ز نیرو دهنده بگاه ستیز ‌ ‌ ‌ ‌ چو نیرو نیامد سوی انگریز

بدان پهلوانی و فر و شکوه ‌ ‌ ‌ ‌ بفرجام شد ناتوان و ستوه

نه مردی بیامد نه نیرو بکار ‌ ‌ ‌ ‌ شکست آمدش اندران گیرودار

همه رای و تدبیر او گشت خام ‌ ‌ ‌ ‌ روان گشت زانجای نادیده کام

کسیکو بود آشنا با خرد ‌ ‌ ‌ ‌ بژرفی چو این داستان بنگرد

درشتی و نرمی کش آید به پیش ‌ ‌ ‌ ‌ نه ز اختر شناسد نه از سوی خویش

بهنگام امید و گاه هراس　　جهان آفرین را نماید سپاس
شناسد بهر کار او را ایناه　　جزا و گر شناسد شود پرگناه

رفتن جرنل لِک بعد فتح قلعهٔ دیگ بعزم تسخیر حصار بهرتپور و ملحق شدن جرنل ڈاد سول با او و ذکر مجملی از متانت و حصانت حصن بهرتپور

یکی زانگریزان بارای و داد　　بدش را دی و بخردی زنهاد
برافراشته رایت راستی　　کرا نه پسندیده از کاستی
بانگریز داد آنچه در رزم دست　　چگون باز برگشت خورده شکست
سر مو نمانده بکس بر نهان　　گذشته پا و رده در داستان
بنامه نماید چنین آشکار　　که جرنل لِک آن مهتر نامدار
خطا بش بده لارد رازپادشاه　　ببنگاله سالار بد بر سپاه
سپه سر بسر اندر امرزو بوم　　بزیر نگینش بده همچو موم
یکی دژ که آنرا بده دیگ نام　　برآورده از رشت و سنگ رخام
نهاده بد اندوی رخ با سپاه　　رسید و نیاسوده از بهر راه
بتفته دل دیگ و خمپاره را　　زبد خواه کرده تهی باره را
بجانش چنین آرزو یافت راه　　بسوی بهرتپور برده سپاه
کمر کرده از بهر پیکار چست　　کمرگاه آن باره بنموده سست
روان ساخته سنگ از دیگ جنگ　　بیفکنده رخنه بدیوار سنگ
زدژبان تهی کرده جای نشست　　مران نامور دژ بیارو بدست
بدیگ آن دژ نو گرفته بجنگ　　نشانده بسی مردم برخنگ

که بود همشیوار و دیده براه — بدارند ز اسیب دشمن نگاه
زماه دژم بر بداند شمار — زنی روز کز هفت اندر چهار
زسال مسیحای فرخنده فال — بغض برفزون رفته بد حرف دال — سنه ۱۸۰۴
بسوی بهر تپور بنهاد روی — بهمراه لشکر یک رزمجوی
زرفتن چو سه روز آمد بسر — به پیوست با او سپاه دگر
سپهداران لشکر شیردل — بده جرنلی نام او دادسول
بهمراه سامان بسی داشت نیز — که بایسته باشد بگاه ستیز
دو لشکر به پیوسته با یکدگر — بپایان غصد سال رفته زسر — سنه ۱۸۰۴
بماه نخستین و روز نخست — دو مهتر برفتن کمر کرده چست — سنه ۱۸۰۵
بسوی بهر تپور بسپرده راه — برفتند با خود گرفته سپاه
دویم روز زاهی بیامد به پیش — که بد سخت و دشوار زاندازه بیش
همه روز بارنج ره میل چار — بریده نهادند انجام بار
بپاسوده لختی و دم برزدند — بلبهای خشکیده نم برزدند
روان گشته زانجا بپای حصار — رسیدند دل بسته کارزار
بیاری دژبان زهر سو گروه — در انجا بده گرد مانند کوه
ببرده مران باره استوار — گرو در فراخی زنیلی حصار
همانا بفرمان جان آفرین — سپهر برین کرده جا بر زمین
جهاندیده پیران دیرینه سال — بگیتی ندیده مر آنرا همال
ازانگه که ایزد جهان آفرید — کسی دژ بدان استواری ندید
شب و روز با مشعل ماه و مهر — بگرد دو بهر هفت کشور سپهر
زگردش پر از آبله پای اوی — شدست و ندیدست همتای اوی

نتابیده برگنگرش آفتاب — نه بالای او دیده پران عقاب
بران بارهٔ ناموز هیچگاه — نبُد یافته پای پگانه راه
نبوده کسی را بران دسترس — کلیدش بفرسوده از دست کس
توان گفت با لشکر اختران — به پیکار بسته کمر بر میان
سپهدار چرخ ار بیاید فرود — نیارد به پیکار آن دژ گشود
در انجا یکی رای با فرّ و رای — پدر بر پدر بود فرمانروای
بود ز اگره تا بد انجا یگاه — بجز از کم و بیش سی میل راه
به پیرامنش هست دشتی بزرگ — برسته درختان فراوان سترگ
گذشتی از انجا اگر باد سخت — شکستی بصد جا سرش از درخت
سراسر زمینش نهان زیر آب — نتابیده بر وی مه و آفتاب

ساختن انگریزان ساباط و سرکوب و زدن خمپاره و توپ جهان آشوب و آگاهی یافتن از تفرق حواس اهل حصار و مستعد شدن بجملهٔ بُردن

سپهبد چو آمد بپای حصار — نبرده برو هیچ دستی بکار
بنزدیک آن دژ یکی باغ بود — که شایسته آمد بدانجا فرود
بفرمود تا زود گرد سپاه — بکندند کنده بژرفی چو چاه
که آسان سوی باغ ز انراه بود — یکی کرنلی آمد آنجا فرود
و را نام مثلاند نهاده مام — دران باغ بگزید جا و مقام
شب پنجم و ماه بوده نخست — بسر کوب بستن کمر کرده چست
سپاه و سپهدار گشته رمه — بگرد و ن رسانده سر دمدمه

بهفتم که این اژدهای سپهر ز خیل ستاره ببرّید مهر
زدم آتش روز افروخته نمود اختر از اهمن سوخته
بران دمدمه توپ اژدر بزرگ نهادند نمود ه یکدم درنگ
بتفته دل آهنین اژدها چو شب کرده از دود تیره هوا
روان چون ستاره ابر آسمان ستاره سوی دژ نمود ه روان
نماید بشب گر ز چرخ کبود بماند تیر اختر افشد فرود
که دیده شب و روز از راه کین رود تیر بر آسمان از زمین
زباره همان مهرهٔ جان ربا شد از اژدر و مار آهن ربا
دمادم سوی دشمنان پید ریغ همیرخت مانند ژاله ز میغ
زدود و ز آتش چو چرم هژبر تو گفتی برآمد یکی تیره ابر
گل آتش افشاند بر جای آب چو دوزخ هوا کرد پر تف و تاب
ز گرمی که بر رفت بر آسمان ستاره از آن جست جای امان
شد از تاب در سینهٔ آفتاب چو ماهی بتابه درون دل کباب
همیرفت از اژدر هفت جوش بگردون گردنده بانگ و خروش
گلوله روان گشته از توپ چیگ ز دژ چون پیامد بفوج بفرنگ
ز بس کینه در سینهٔ انگریز زبانه زد آتش بسی تند و تیز
چو بر تیغ گردون رسید آفتاب بسا باط دیگر نمود ه شتاب
دل آگنده از کین و جان از ستیز نمود ه بپا مهتر انگریز
بداد ه بران جای همپاره را که سازد ز بون مردم بارهٔ را
شد از همپره گولهٔ جانستان سوی دژ نشینان چو باران روان
بد ه گولهٔ پر ریزهٔ آهنین بهر جا فتادی بر و ی زمین

بکفتی و هر ریزه چون نار دان ‌ بگشتی پراگنده در هر کران
بخستی تن مردمان همچو تیر ‌ نمودی ز جان و جهان هر دو سیر
بویژه ببارو تخانه اگر ‌ رسیدی تبه ساختی سر بسر
سوی باره از دیک و خمپاره سنگ ‌ دو روز و دو شب شد روان بیدرنگ
چو ژاله که ریزد ز ابر بهار ‌ گلوله همیریخت اندر حصار
نمودی هران گوله در باره جای ‌ فراوان کسا زافکندی ز پای
بدژ اندرون هر که بودار سپاه ‌ بداده بدل بیم و اندیشه راه
ز بس ترس هریک سراسیمه وار ‌ همیخواست خود را کشد در کنار
ز روز نهم بد نور دیده روز ‌ یکی نیمه بر چرخ گیتی فروز
شد انگریز یکسر که بدژ در سیاه ‌ ز بس بیم بر خویش گم کرده راه
فرو رفته پای دلیری بگل ‌ شکسته ز کین دست و افسرده دل
گسسته همه راز هم تار و پود ‌ رخ از ناتوانی نموده کبود
شده شاد از بخت فیروز خویش ‌ بدانسته آنروز نوروز خویش
گمانش بکامیکه بسپرد کام ‌ برآمد بکم رنج و بیمار کام
بسختی دژ ار چه پر آوازه بود ‌ ز گوله شده پست دروازه بود
شد انگریز را بخت بدرهنمای ‌ بسیجیده حمله چنین را ندرای
چو در باختر خسرو خاوران ‌ نماید فروزان رخ خود نهان
شب تیره بر چرخ لشکر کشد ‌ جهان چادر قیر بر سر کشد
شود اختر روز دشمن سیاه ‌ شبی دست زوشن چو رخشنده ماه
هراسان چو در باره شد کینه جوی ‌ بانبوه سوی حمله بنهاده روی
دژ و باره اندر شب قیر رنگ ‌ بیاریم جز رنج آسان بچنگ

اگر زانکه اندک درنگ آوریم — سر نام مردی بسنگ آوریم
بشبا شب مبادا شود در حصار — بد اندیش از بهر کین استوار
بباید بسیجیده پیکار و جنگ — ببارو ت آموده توپ و تفنگ
ببندد در باره راه حصار — کند سخت آسان بما گشته کار
نخواهد خردمند و نادان نجویش — جز انکه نکوییش آید به پیش
همیشه پرهیزد از نام بد — ز مد همچو مردم ز دیدار د د
نداند کسی راز پروردگار — چه بهره بیابد بفرجام کار

سه دسته نمودن جرنل لک لشکر خود را بعزم حمله بر قلعه و سپردن هر دسته بیکی از سرداران

کنون باز گویم ز کردار لک — چو فرخنده بختی نبود یار لک
ز حمله بدل داده ره آرزوی — سوی بخش لشکر بیاورده روی
شه روس از لشکر رنگبار — رها کرد چون بام نیلی حصار
گزیده نهانخانه آسمان — نهان کرد در خشنده رخ از جهان
چو رخسار زنگی جهان شد سیاه — بشبگردی آمد برون چیل ماه
بشب تازی آورده رو انگریز — سه بهره نموده سپاه ستیز
بگرنل که بوده ورا رین نام — ز یک بهره داده بدستش زمام
سه پنجاه مرد از زمین فرنگ — چو شیر دمنده بهنگام جنگ
ز هندی یکی پلتن رزمجوی — بدو داد و فرمود زینسان بدوی
سوی چپ ز سر کوب بگزیده جای — بدروازهٔ دژ شود رهگرای
بخواهی گر از مرد پلتن شمار — ز هشتصد فزون کم بود از هزار

دگر میجری کش بُده باکس نام | چو مردان فشارنده در رزم گام
صد و شصت تن از یوروپین گروه | چو شیران بیشه پلنگان کوه
یکی نیز پلتن ز هندی سپاه | بداد و نمودش بدینگونه راه
گرفته سوی راست از دمدمه | دلیران که با خویش دارد رمه
بدروازهٔ بارهٔ بدسکال | فرازد بحمله دو چنگال و یال
بدین هر دو مهتر چو لشکر سپرد | سپهبد لک آن نامبردار گرد
چنین گفت باید نکرده درنگ | بچستی شده چون دمنده پلنگ
نکرده ز آسودگی هیچ یاد | برفتن فزونی گرفته ز باد
رسی چون بدروازهٔ دژ فراز | گشایی دو چنگل چو بر صعوه باز
اگر زانکه یزدان فیروزگر | گشاید بفیروزی باره در
دهد مر تورا راه اندر حصار | سراید همه کوشش و کارزار
اگر زانکه باره نیاید بچنگ | ناستاده آنجا نکرده درنگ
بزودی روان گشته زانجایگاه | بنزد سیم بهره لشکر ز راه
رسیده به پیوسته با یکدگر | بمردی زده دامن اندر کمر
ز دادار نیکی دهش برده نام | برفتن تک از باد بگرفته وام
بپای دلیری و نیروی دست | رسیده بدروازه داده شکست
جهان بر بد اندیش بنموده تنگ | سر نام دشمن شکسته بسنگ
نموده بپا رایت فرّهی | ز دژخواه سازید باره تهی
سیم بهره لشکر سپهدار شیر | بمِتْلاند کو بود مردی دلیر
ز بوم یورپ پنجصد مرد گرد | یکی نیز پلتن ز هندی سپرد
بهنگام رفتن لک سرفراز | بسیم سپهبد چنین راند راز

بهر سان که دانی نکرده درنگ — دژ و دژ خدا را بیاری بچنگ
بباید کنی تاختن آنچنان — که آگه نگردد ز تو بدگمان
رسیده بجائی که دارد نشست — چو نخچیر آری مر او را بشست
به بیهوده پندار خود در گمان — بفرمان خود دیده کار جهان
گذشته ز فرزانگی و ردی — بدشمن سگالید رای بدی
همیخواست دژ ناگرفته ز پیش — خداوند دژ را گرفتار خویش
ندانست از رای نا استوار — جز اینست فرمان پروردگار
نگردد بکام دلش آسمان — سپاهش شود خسته و ناتوان

روانه شدن لشکر انگریزی بعزم حمله و خونریزی بر قلعه و رسیدن بعضی از ایشان بخندق حصار بعد زحمت و مشقت بسیار

دو ساعت چو بگذشت از تیره شب — نموده سپه راست بر خود سلب
گرفته بهمراه سامان جنگ — ز باروت و گوله ز توپ و تفنگ
ز کنده که بد کنده بر گرد خویش — برون آمده پای بنهاده پیش
گشاده یکی جای کرده گزین — بتفته ز آتش دل توپ کین
بدانسانکه از ابر در کوهسار — فرو ژاله ریزد بگاه بهار
فزون زان سوی بارهٔ بدگمان — چو آتش نمودند ژاله روان
بتفتند سستی نبرده بکار — چو کوره دل توپ دشمن شکار
گلوله چو تیر هوای روان — ز روی زمین شد سوی آسمان
نه بنهاده بر هم کسی پلک چشم — جهان کرده تیره چو جانها ز خشم
چو افعی ز فرواز کرده تفنگ — هر آن مهره بودش بدل گشته تنگ

برون داد یکبارگی از دهان | بپرداختن تن ز شیرین روان
در دژ ز آسیب شد ریز ریز | پر از رخنه گردید دیوار نیز
چو یک نیمه از شب بیامد بسر | پی حمله چون مرغ گشته ببر
کشیده ز آتش فشانی دو یال | سوی باره رفتن گشودند بال
فراوان بده راه پست و بلند | بیک گام صد گونه رنج و گزند
رهی چون دل مستمندان خراب | چو مرغول زنگی پر از پیچ و تاب
بتنگی گرو برده از چشم مور | بریدگمان زان گذشتی بزور
دران راه پر آفت هولناک | گهی پشته پیش آمدی گه مغاک
نیارست پیوسته رفتن سپاه | سه لشکر بپاشید از هم براه
گسسته ز هم تار و پود رده | جدا گام هر یک براهی زده
بسختی بپوئیده ره اندکی | بفرجام شد هر سه دسته یکی
بیکدیگر آمیخته آن سپاه | شب تار و تاریک و نادیده راه
لب خندق باره با رنج و درد | رسیدند با خستگی چند مرد
گذشتن ز خندق بدار چه شتاب | بده تا بسینه دران پر ز آب
فرو ماند هر یک ابر جای خویش | سه و بیست تن گام بنهاده پیش
چو ماهی پس از رنج سخت و گران | شنا کرده رفتند بر آن کران
بدانشیر مردان که آنسوی آب | بمردی برفتند کرده شتاب
بیاری نه پیوست دیگر سپاه | بماند از پی حمله بربسته راه
مرانان که بودند رفته ز پیش | نیارست جنبیدن از جای خویش
ندیده کس از همرهان پشت و یار | بماندند بر جای بیچاره وار
یکی لَفْتَنَنْتِی همانند شیر | ورا مَیْنَسَه نام و مردی دلیر

چهل کس بفرمان او بد سپاه — بخندق یکی جایگاه پناه
بجست و همه را دران داد جای — وزانجایگه مرد با ویر و رای
پی جستجو شد که دیگر سپاه — به بیند کجا باز مانده براه
پراگنده از باد همچون رمه — بیکجایگه گرد سازد همه

بیان خندق کندن رای بهرتپور نزدیک دروازهٔ حصار و حمله بردن میجر هاکس و کرنل رین و برگشتن بعد حملات متواتره قرین حرمان و خسار

بسوی بهرتپور چون انگریز — بیامد بآهنگ رزم و ستیز
ره پیش بینی بیاورده جای — بدروازهٔ دژ زنو دژ خدای
یکی خندق ژرف کنده دگر — کزان بسته دارد بدشمن گذر
بنزدیک باره بحمله فراز — گر آید بماند بدانسوی باز
ازان کنده رفتن نیارد به پیش — رود باز پس دل پریشان و ریش
نهاده بدانجای توپ و تفنگ — بسی نیز بنشاند مردان جنگ
مر این نغز اندیشهٔ استوار — بیامد فراوان مر او را بکار
چو بد سایهٔ ایزدی بر سرش — بدین رای فرخنده شد رهبرش
جهان آفرین چون بود پشت و یار — جهان گر شود دشمنت غم مدار
یکی میجری کش بده هاکس نام — بچستی زده از پی حمله گام
شب تیره از آتش توپ کین — فروزنده چون روز کرده زمین
روان ساخت از دیگ سنگ گران — سوی پاسبانان تیره روان
دگر رین آن کرنل رزمجوی — شده اندران داوری یار اوی

سر دشمنان خواست آرد بگاز | برون داده از سینهٔ توپ راز
بگوش سپاه برون حصار | که بر خندق نو بُده پاسدار
رسانید پیغام دست ستیز | ببسته گشائید راه گریز
بماند بجا جان شیرین بتن | نپوشید بر خویش خونین کفن
گر این پند و اندرز را نشنوید | بفرجام شاید پشیمان شوید
نیوشندگان را ز بیم گزند | بیفتاد این پند بیمر پسند
نموده رها توپ چون اژدها | نیفکنده مر خویش را در بلا
ز بیرون برفتند اندر حصار | تهی گشت خندق ز مردان کار
نبُد زین آگه که این زشت فال | بگردد بفرجام با او همال
گزندی که دارد بدشمن پسند | از آن پیش بر خویش بیند گزند
برانده سپه سوی دژ انگریز | بحمله دو چنگال بنموده تیز
همی خواست در دست آرد حصار | درفش خود آنجا کند استوار
ندانست با روی گشته بنفش | گریزد نگونسار کرده درفش
چو خندق بنزدیک دروازه بود | ز کوشش ندید هیچگون بهر و سود
بشد رنج او رایگان و تباه | بشب تیره پیمود بیهوده راه
برفتن در آن راه پست و بلند | بسی دید تیمار و رنج و گزند
پذیره ز باره سوی کینه خواه | گلوله چو ژاله روانه براه
سپه را دل از رنج آشوفته | ز شب تاختن خسته و کوفته
بناگاه دو لفتننت دلیر | بشد خسته از زخم سر بنیه تیر
بفرمانشان هر که بود از سپاه | همه را بدل یافته ترس راه
ز جائیکه بودند کرده رها | گزیدند از تو پرس دور جا

زدوده ز دل زنگ تیمار و درد — گزیدند آسودگی بر نبرد
بانگریز شد کار دشوار و سخت — فتادش بدریای گرداب رخت
نه جای درنگ و نه یارای جنگ — فراخای گیتی برو گشت تنگ
نیارست یک گام بنهاد پیش — بمانده سراسیمه بر جای خویش
بکامش روان چون ستاره نبود — ببرگشتنش نیز یاره نبود
چو دژخیم از دژ بسویش روان — گلوله نمودی نداده زمان
بدانست کز مرگ نبود گزیر — بود مرگ با نام نیکو هژیر
بنام ار شود کشته مردم بجنگ — بود به که زنده بماند بننگ
بدان خستگی دل نداده ز دست — به پیکار کوشید چون پیل مست
باستاده بر جای مانند کوه — فراوان بکوشید خود با گروه
مگر اختر تند بنموده رام — بکف آورد باز رفته زمام
بدشمن کند چیرگی آشکار — چو نخچیر باره نماید شکار
دران داوریگاه زاندازه بیش — بشد لشکرش کشته و ز زخم ریش
ز کشته شد انبوه و از زخمدار — روان جوی خون گشت در هر کنار
فراوان بخود دید چون کار تنگ — شده خویش نخچیر و دشمن پلنگ
نگشتی بدل اندرش این گمان — شود دشمنش تیر و خود چون کمان
رها کرده ناکام جنگ و ستیز — نموده ببدخواه پشت گریز
پر از درد و اندوه برگاشت روی — برانده بداندیش بر پشت اوی
گلوله پیاپی ز توپ نبرد — بخست و تبه کرد بسیار مرد
ببرگشتن افزونتر از رزمگاه — بیفتاد زخمی و کشته براه
ز انگریزیه چون تهی گشت جای — بفرمود دژخیم را دژ خدای

OF THE ASIATIC

زرخمی بدافتاده هرکس براه — نماید بخواری همه را تباه
بهنگام جنگ و بگاه گریز — چل و سه بشد کشته از انگریز
دو کپتان و سه لفتننت دلیر — ازان کشتگان بوده در دار و گیر
چل و دو ز هندی سپه شد هلاک — نهان شد ز روی زمین توی خاک
دو باره صد و شش بر آن دان فزون — بیور و پین شد از زخم زار و زبون
ز هندوستانی صد و شصت و پنج — ز آسیب گوله پر از درد و رنج
نیاورده در بان بدل هیچ باک — نمود آنهمه زخمیان را هلاک

سرکوب بستن انگریزان بطرف دیگر از حصار و افروختن آتش کارزار و زخمی شدن پر قلعه دار و کشته شدن برادرش

شکستی بدینسان بگاه ستیز — نبُد دیده از چشم خود انگیز
بسی رزم زین پیش سنجیده بود — شکستی چنین سخت کم دیده بود
فراوان کس از لشکرش شد هلاک — بریده سر و تن شده چاکچاک
رگ جانش از نیش غم ارچه خست — همانده م به پیکار آزیده دست
ندیده رو اسپ گونه در نگ — دگر ره شده ساخته بهر جنگ
ز خمپاره و توپ باره بکار — بدیوار و دروازهٔ آن حصار
همان رخنه کز پیش افتاده بود — ره حمله بر باره بگشاده بود
خداوند دژ برده چشتی بکار — نموده همه را ز نو استوار
نمانده بدانمایه رخنه بجای — که موری تواند کند بند پای
رها کرده ساباط و سرکوب پیش — بشسته بیکباره زان دست خویش
نموده دگر جایگاهی پسند — دگر دمدمه کرده از نو بلند

دو توپی که در وزن گاه شمار — گلوله زدی رطل شش در چهار
ده و هشت رطلی دگر توپ ده — که کردی گلوله روانه بره
دگر هفت از آهنین اژدها — نمودی دو شش رطل مهره رها
همه را بران دمدمه داده جای — دگر هشت خمپارهٔ جانگزای
فزوده بران توپهای نبرد — که شاید ز دشمن برآرند گرد
نخستین مه و روز بوده دو هشت — چو از شید پرشید شد کوه و دشت — سنه ۱۸۰۵
شد از آتش روز هامون و راغ — فروزنده تر از فروزان چراغ
ز آتش هوا پر ز پرگاله گشت — روان سوی دژ آتشین ژاله گشت
ز بس دود بر شد بچرخ کبود — رخ اختر روز پیدا نبود
بدشت و بهامون ز تف و ز تاب — دد و دام را گشت تن چون کباب
بدینسان چو بگذشت اندک زمان — شد انگریزیه را بدل این گمان
بگردون ازین بر شده تیره دود — بما روشنی روی خواهد نمود
شب تیرهٔ رنج آید بسر — رخ شادکامی نماید سحر
چو یکروز و یکشب گذشت اندرین — بانگریز شد آشکارا چنین
که دژبان بنیروی بازوی سخت — بیفکنده از پا فراوان درخت
بدانسو که اندر گه گیر و دار — روان بد گلوله بسوی حصار
دو دیوار از چوب کرده بپای — نهاده دران تنگ کوچه بجای
چو اندیشه از دژمنش داشته — مران کوچه از خاک انباشته
پس پشت دیوار مردان جنگ — نشانده بکف هر یکی را تفنگ
بیابد بدیوار ار رخنه راه — دگر باره حمله برد کینه خواه
ستاده بدنبال چوبینه سور — نمایند بدخواه از باره دور

نمانند کاید سوی دژ فراز گراید رود کام نادیده باز
چو مرخویش پیوند نشان تفنگ برفتن شتاب آورد از درنگ
روان بود پیوسته از انگیزش گلوله چو از ابر باران تیز
فراوان فضیل ار چه بد استوار بیفتاد یک رخنه انجام کار
بدژ اندرون هم فراوان زیان رسید و بسی تن بشد پروان
بزخم گلوله مهین پور رای بشد ریش و خسته نپرداخت جای
بُده دژ خدارا برادر یکی که بی او شکیبا نبُد اندکی
مر او را بجای پدر داشتی بدل تخم مهرش همی کاشتی
سوی مرگ گشتش قضا رهنمون ز دژ با تنی چند آمد برون
بگلگشت زانسان که گرد دروان خرامان همی راند با همرهان
دهان پُر ز خنده چو گل در بهار چمان همچو شمشاد در جویبار
ز سوی برادر دش شادمان که شد چیره بر بدکنش دشمنان
به پیش اندرون خویش و در پس گروه بره بُد روانه بفرّ و شکوه
همی خواست کز انگریزی سپاه چه مایه گه حمله گشته تباه
تبه گشتگان را گه گیر و دار به پیمان نماید همه را شمار
ز کپتان یکی بُد نلی نام او ی چو از دور دیدش بد از رنگ و بوی
چو آگه نبُد انکه بر این سپاه کدامست سالار کاید براه
نهاده بد و چشم مانده بپای مگر باژن از گله آرد بجای
چو از دور نزدیک شد آنگروه یکیرا که ز و بُد نمایان شکوه
بدانست او مهتر لشکر است دگرها تنند او بجای سر است
چنین گفت با لشکر خویشتن هم اکنون ز سر دار این انجمن

یک گوله بر خاک افکنده خوار | برآرم ز تیره تن او دمار
برد بر رها کرد یک توپ کین | بیکدم فکندش بروی زمین
همیشه که از دشمنان در نبرد | شمار دچه مایه شد کشته مرد
ندانست خود نیز اندر شمار | بیاید ز بد گردش روزگار

آمدن جرنل اسمت و اسمعیل بیگ نامی بمدد جرنل لک و بیان بعضی حالات فاسده و خیالات کاسدهٔ رای بهرتپور و طلبیدن او میرخان را بمعاونت خود

سنه ۱۸۰۵

ده و هشتمین روز و ماه نخست | یکی جرنلی را نده چون باد چست
بُد اسمت ورا نام و گردی دلیر | نخستی بجز رزم و ناورد شیر
بهمره هزار و دو سیصد سپاه | یورو پین بُده صد دران کینه خواه
دگر بوده هندوستانی نژاد | برفتن گرو برده از برق و باد
بیکروز و یکشب ز پنجاه میل | بپاره نوردیده آن ژنده پیل
بسوی پهر تپور بنهاده روی | بیامد بنزد لک آن نامجوی
سپهبد یکی نام او اسمعیل | بنیرو هنر برو بتن ژنده پیل
دو سیصد کماپش همره سوار | زره پوش و گرد افکن و نیزه دار
هوا کرده از گرد ابرش سیاه | نهان زیر آهن سراسر سپاه
بیاری لک آن وفا کیش مرد | بیامد به پیوست بهر نبرد
بحمله چو انگریز یار نخست | گشودن سوی دژ بخود راه جست
چو یاری نبودش ز یزدان پاک | بسی تن ز لشکر نموده هلاک
بناکام از بخت وارون خویش | سر از نا امیدی فکنده به پیش

به بیهودگی برده رنج دراز — بدانسانکه بُد رفته برگشت باز
شده غره بر خویشتن در خدای — ابر جای سر سوده بر چرخ پای
مران چیرگی دیده از خویشتن — نراندی بجز رزم دیگر سخن
بمغز اندرش کرده بوم گمان — بجای همای خرد آشیان
همه سُست و بیهوده بُد کار اوی — ز دانش برون بوده هنجار اوی
نبودش روش همچو فرزانگان — کنش بود مانند دیوانگان
همه کار و کردار نا استوار — سراسر پریشان و بی بند و بار
بنزدش بُد ار چه بزرگ انجمن — نبوده در آنها یکی رایزن
که گر کج سگالد بزفتی رای — سوی راستی باشدش رهنمای
بُده همچو در کوهساران پلنگ — همه چون دد و دیو جویای جنگ
نه اندر سپه بند و بست و نظام — بسر هر یکی پخته سودای خام
ابا این پژولیدگیها بکار — بکژی بسی کج ز رفتار مار
نبود هیچ امید کانجام اوی — شود نیک و گردد روا کام اوی
نشانی بود روشن از سال نیک — که اندر بهارش بود فال نیک
دگر آنکه بوده گرانجان و زفت — بسختی دلش بوده با سنگ جفت
جفاجوی و بدخوی و وارون نهاد — روانش بآزار بیچاره شاد
همیشه بریو و بدستان و بند — به بیگانه و خویش جسته گزند
سرشته گلش ز آب نیرنگ و رنگ — برون همچو شکر درون چون شرنگ
ز کجرائی خویش آن کج گمان — بدیدی همه راست کج چون کمان
جهان را بدانسته مانند خویش — بد اندیش و بدکار و بدراه و کیش
گمانش که گر سُست کرده مهار — بینداخته آلت کارزار

گزیده ره مهر در رسم و فا — بریده ز آیین جور و جفا
دل از زنگ پیکار نبوده صاف — بلارک نهان کرده اندر غلاف
ره بردباری گرفته به پیش — در آشتی برگشوده بخویش
ز انگریز گر دوستی و امان — بخواهم رود خواهشم رایگان
بدل در فراوان سبک دارمش — ببردی و نیرو تنک دارمش
پس آن به که کوشیده اندر نبرد — برآرم ز دشمن به پیکار گرد
یکی تن منانم که زنده بجای — بماند دگر ره کند جنگ رای
وگر کشته گردم میدان جنگ — بود به که زنده بمانم بننگ
نبیند چشم من آن روزگار — بگردد به پیکانه باز این حصار
نشاید که پند جهان بین من — نشسته درین دژ بآیین من
چو من کرده پدرود باشم جهان — تن تیره در خاک گشته نهان
گرفته روان جا بمینوی پاک — بدشمن رسد گاه من نیست باک
بنزدیک مردم بهنگام لاف — بگفتی سخن گرچه زینسان گزاف
دلی تیزی آهن اندر ستیز — بدو دیده میدید ازانگریز
بخوبی همی میگذشتش بدل — بفرجام ماند چو خرپا بگل
نیارد بناورد و پیکار تاب — بدریا نگردد برابر سراب
ندانست آنرای شوریده رای — زهر دست بالاست دست خدای
زایزد بود بهره بهروزیش — ببخشد ببدخواه فیروزیش
خردمند و نادان زفرمان اوی — نیارد بتابد بسر موی روی
کس آگه نباشد ز انجام کار — چه پیش آرد از نیک و بد روزگار
چو دژبان نهراسان بد اندر نهان — همیخواست یاور کسی از مهان

یکی نامداری دلیر و بلند — نشستنگهش بود بندیل کند
بدش میرخان نام و با آب و جاه — فراوان بفرمانش بوده سپاه
مر او را بدانسته فریادرس — پُر از لابه سویش فرستاد کس
بآیین هدیه برسم نثار — روان روپیه کرد ششصد هزار
بیاری ورا خواند نزدیک خویش — که روشن کند روز تاریک خویش
شد از خواسته میرخان شادمان — برافروخت چون گل ببستان خان
سپس زانکه بگرفت سیم سپید — ز آز و شره داد خود را امید
چو بدخواه دژ را رسانم شکست — مرا غارت آید فراوان بدست
زر و سیم با ساز و سامان جنگ — گزین توپ ناورد و چیده تفنگ
فزاید همم نام و هم خواسته — شود کار دلخواه آراسته
پراگنده هر سو که بودش گروه — بیکجا یگه گرد کرده چو کوه
جهان کرده از گرد چون آبنوس — بگردون رسانیده اوای کوس
ز نالیدن نای و بانگ درای — دل کوه خارا برآمد ز جای
بسوی بهرتپور کرده شتاب — همی راند لشکر چو دریای آب

گفتار اندر جاری داشتن انگریزان توپخانه آتشبار بسوی حصار و بیرون نیامدن لشکر قلعه دار بعزم پیکار بانتظار حمله بردن دشمنان دوم بار و احتیاط کردن انگریزان از رفتن از خوف بسیار و در تفحص ممر عبور افتادن از خندق مردم خوار

رسد میرخان با سپه تا ز راه — بگویم سخن ز انگریزی سپاه

چو اشمیت به پیوست و هم اسمعیل بلشکر هوا کرده از گرد نیل
بلک چون بیامد زنو یار مرد برافروخته آتش دارو برد
ازان پیش هم گرچه نفسرده بود ز دژ روشنی از دخان برده بود
زماه نخستین بشمارده روز رسانده سه ره هفت گیتی فروز ۱۸۰۵
زمانی نیاسوده لشکر زکار ببارده شب و روز بد شعله بار
خداوند دژ دید گوله براه بیاید چو باران ز ابر سیاه
بدانست گر لشکرش آشکار بمیدان رود از درون حصار
بدین تیز دستی که از توپ چنگ ببارد گلوله سپاه فرنگ
نگردد یکی باز زنده بجای همه راسر آید نگون زیر پای
بکنده یکی راه اندر زمین کز انزه سپاهش نموده کمین
بناگاه رفته برون بهر جنگ برآرد دمار از سپاه فرنگ
زمانی چو دشمن ندا ده زمان زدی گوله مانند تیر از کمان
بجانش دگر یافت اندیشه راه چو پیرون رود از کمینگه سپاه
دوباز و بد اندیش کرده فراز فرستد گلوله بره پیشباز
چو تندر کند توپ را پر خروش زمین ور زمانرا در آرد بجوش
گره باز نموده از جان دیگ روان سنگ سازد چو از باد ریگ
که دست ورا باز دارد زکار که گوید که باران آتش مبار
مکن اغگر خفته را تند و تیز هوید امکن در جهان رستخیز
رود از کمین چون بمیدان سپاه یکی زنده پیشم نیاید زراه
برابر شدن چون در فشت و مشت شود کشته یا بد هد از رزم پشت
اگر کشته گردد سپه رایگان شکسته شود پشت من بیگمان

دگر گله آید گریزان ز گرگ — زیانی بناموس آید سترگ
زند شیشهٔ خویش انکس بسنگ — که آیینهٔ دانشش خورده زنگ
چو بد یاور و یار فرخ سروش — بشد رهنمونش سوی راه هوش
گزین آمدش اینچنین نغزرای — برون کس نه بنهاده از باره پای
نموده بخود کینگره را پناه — دو دیدار دار گشاده براه
بد اندیش زانسانکه گاه نخست — پی حمله در تیره شب راه جست
بخون جگر کرده رخساره تر — بناکام بگریخت پر خاک سر
بجمله دگر ره بدینسو چو پای — گشاید سیه کار وارونه رای
بنخچیر مانند شیر ژیان — نموده برو تاختن ناگهان
گشوده گره از گلوی تفنگ — برون داده راز دل توپ چنگ
گلوله چو ژاله بگاه بهار — روان کرده بر دشمن نابکار
همه راتن از زخم بنموده چاک — چو مرجان نموده ز خون تیره خاک
بشمشیر از تن جدا کرده سر — دریده بخنجر همه را جگر
بمانیم بر خاک آلوده تن — نیابند شستن نه گور و کفن
هم انگریز از بخت وارون خویش — ز دشمن بدل داشت اندیشه بیش
چو در حمله پیش گشته زبون — بداده فراوان کسان از بخون
بسی نامداران لشکر پناه — بدست بد اندیش کرده تباه
همه شرم و آزرم داده ز دست — پراندوه برگشت خورده شکست
دل از خنجر بیم گشته دو نیم — شده خشک در تن رگ از باک و بیم
ز بدخواه ترسیده بدسگاله سخت — باستاده بر جای خود چون درخت
نه ره بگذاشته جای خویش — نهد سوی کبیش یک گام پیش

همی بود همواره در جستجوی — مگر آورد آگهی کس بدوی
که آن خندق کنده گرد حصار — بپهنا چه اندازه دارد شمار
درازیش چندست و بالاش چند — چه سان خویش شاید بدانسو فکند
کجا راه باشد برایی گذر — که آسان توان برد آزوقه بسر
نموده بدو آماده سه نردبان — بباید چو بهر گذشتن نشان
بدیوار خندق شدن بر حصار — بپا کرده آن بهر سه را استوار
بدانسوی کنده گذشته ز آب — برو کرده از خشم پرهیج و تاب
ز بدخواه دشمن کشد کین خویش — بگیتی کند تازه آیین خویش
ز باره چو همواره باران سنگ — روانه بد از توپ در دشت جنگ
کس از جای خود می نیارست سر — برآورده در ره نماید گذر
بروی هوا تیز پران عقاب — پریدن نیارست از تف و تاب
هژبر دمنده بهامون و دشت — نیارست از بیم آسان گذشت
نبد تاب کس را ز مردم نژاد — پی جستجو پای پیرون نهاد
بدی مرد گر چون هژبر ژیان — نپذرفتی آن کار از بیم جان
ز اندازه افزون چو ناهره بود — گرفتن بخود بر کرا زهره بود

رفتن پنج سوار بتفحص طول و عرض و عمق خندق حصار و آگهی آوردن نزد انگریزان و لشکر فرستادن دژبان بمقاتله و مقتول و مجروح گشتن ایشان

همی جست انگریز گم کرده راه — گذشتن ز خندق یکی پایگاه
چو همواره از باره ز ابر تفنگ — روان ژاله چون صاعقه بد بر نگ

به پیش آمدی هر چه گاه گذر — همی سوخت گر خشک گر بود تر
کسی می نیارست یک گام پیش — گذارد نموده رها جای خویش
ز هندوستانی سپه پنج تن — بنیرنگ بُرده گروز اهر من
ببند و بفند و بدستان و ریو — بشیشه چو جن بند بنموده دیو
پذیرفته بر خویش آن سخت کار — ابر ابرش تند گشته سوار
تن خود بسان پهر تپوریان — بجامه بپوشیده بسته میان
بدانسانکه نشناختی هیچ کس — بدانستیش از پهر تپور و بس
بدیشان بر چه چند تن از حصار — رسیدند و گشتند ناگه دوچار
گمانشان چنین رفت کاین بهروان — نباشند جز دزد تیره روان
نیندار که طمار بهر چه کار — بدینگاه بر اسپ گشته سوار
نوردند دشت و بیابان و کوه — بمانده جدا از میان گروه
نبودند آگاه کایشان که اند — در و دشت پیما برای چه اند
برایشان تفنگ از گلوله تهی — رها کرده رفتند از ابلهی
بران دشمنان پر ز ریو و رنگ — ندانم ز دند از چه خالی تفنگ
از ایشان نکردند پرداخته جای — زهی هیچ مردم تیره رای
سپس زانکه رستند آن پنج یار — ز چنگال نابخردان حصار
نوردیده راه نشیب و فراز — بنزدیک خندق رسیدند باز
فراوان کس استاده بد بر حصار — ز ان پنج جویای ره یک سوار
گشوده زبان ز ابدستان و ریو — بزاری برآورد بانگ و غریو
بگفته بانگریزیه ناسزا — کزین مردم شوم دور از خدا
گریزان بدینجای از بیم جان — رسیدیم و جوییم جای امان

رهاننده را داشت باید سپاس — که برهاند ما را ز بیم و هراس
اگر شان بما بر بُدی دسترس — کجا ماندندی ز ما زنده کس
خدا را سزد گر نمائید راه — شما را خدا باد پشت و پناه
ازین دیو خویان شده رستگار — پناهیم اندر پناه حصار
ز دارنده دادار نیکی رسان — نکوئی بیابید تا جاودان
نیوشندگان پی نبرده بکار — بدانسته گفتار او استوار
ندیدند آبی که بُد زیر کاه — ازان چاپلوسی فتاده بچاه
نیاورده در دل فراز و نشیب — شده بستهٔ بند و دام فریب
بدروازهٔ کانگریزان همیش — ز درهای دیگر نشان جسته بیش
ز ناپخته کاری و رای تباه — پژوهندگان را نمودند راه
روان گشته زانجایگه رهروان — گذشته بچستی چو باد دمان
ز نیک اختری یافته کام خویش — ز خندق کناره گرفته به پیش
ره رفتن و بازگشتن ز راه — بدیده بیاورده اندر نگاه
هم آنره که دژبان نهان در زمین — بکنده بُد از بهر روز کمین
همه را بژرفی و تیزی رای — نمانده نهان هیچ بر خود بجای
رسیده بکامی که بسپرده گام — سبک کرده در بازگشتن لگام
ببور تکاور سپرده عنان — روان همچو تیر خدنگ از کمان
گرازان و تازان ازانجایگاه — بمانندهٔ برق سر کرده راه
رسیده بلشکرگه خویش باز — بنزد بزرگان گشودند راز
که از دور خندق نماید شگرف — بود کم بپهنا و در غور و ژرف
چو دیده نباشد شنیده سخن — بگشتیم و دیدیم سرتا بین

ازآنزه که کندست اندرنهان زبهرکمین دشمن بدگمان
توان رفت آسان بنجر رنج ودرد نباید ازان هیچ اندیشه کرد
زخندق شدن راه دشوارنیست همان راه پوشیده پرخارنیست
بزرگان شنیدند وگشتند شاد ازین مژده سرکرده پرکبر وباد
شباشب همه لشکر خویشتن بیکجا یگه ساخته انجمن
ابا انچه بایست توپ وتفنگ نمودند آماده ازبهر جنگ
سپس زانکه برگشتند ان پنج یار برفتند پیموده راه حصار
شد آگه بدژ اندرون انجمن زبانگیر بودند آن پنج تن
چوبشنید دژبان شده پرزخشم بتندی بلشکر بفکنده چشم
گشوده زبان درگواژه بسی بگفتا ازین گشن لشکر کسی
نگردید آگه که نزد حصار بیامد زبانگیر وارونه کار
ببارد چونزدیک گردید وشنگ نکردش چرا میهمان تفنگ
کنون هرکه پیدا بیاید زراه بماندم نموده مرا در اشتباه
سرش را جدا کرده ازتیره تن تنش را کند کام شیران کفن
بنزد من آرد جدا کرده سر فزاید ورا نزد من جاه وفر
دهم روبه پنج انعام اوی بگردون رسانم سرانجام اوی
مبادا کس ازگفت من بگذرد وگر بگذرد سخت کیفر برد
زبانش چوپرداخت زین گفتگوی پراز چین زبس خشم بنموده روی
گروهی چوآشفته شیر وپلنگ فرستاد زانپس بآهنگ جنگ
که با دشمن آویخته درنبرد بیارد سرش را ببر بر تیره گرد
بمیدان همویدا نموده هنر رباید زبدخواه کشور جگر

چو آمد بمیدان سپاه گران — جگر نار بوده بدادند جان
ز توپ و تفنگ لشکر انگریز — جهان کرده پر آتش رستخیز
همه را تن از تیر کرده فگار — فکندند بر خاک برگشته کار
بماند هر که زنده بخسته بتن — بُد آغشته از خون بتن پیرهن

حمله بردن انگریزان دفعه ثانیه بر قلعهٔ البرز بنیان و برگشتن با خاطری پریشان

چو زد تیغ خورشید از تیغ کوه — شده ساخته انگریزی گروه
چو سیلی که زیر آید از کوهسار — روان شد که گیرد فراز حصار
تکاور سواران هامون نورد — بخود راست کرده سلیح نبرد
باستاده آماده در رزمگاه — سوار آید ار از سوی کینه خواه
بگرد سم باره بربسته میغ — نموده چو برق درخشنده تیغ
ز خون بداندیش وارونه کار — نموده در و دشت را لاله زار
ز تن دور کرده سر و دست و پای — نمانند زنده یکی تن بجای
ز میدان کس ار زنده برگشت باز — نیاید دگر ره بجنگش نیاز
کنون باز گویم شمار سپاه — که از بهر حمله روان شد براه
بکپتان که بد نام او لِندسِی — لِک نامجو کرده او را کُسی
فزون بیست بر چار صد مرد جنگ — همه را بُده مام و باب از فرنگ
همه پخته و سُخته گاه نبرد — بداده بهمراه آن شیر مرد
روان کرد و زانپس گروهی سپاه — که بودست انگلندشان زادگاه
ز هندی سپه هم کز ایشان شمار — نکرده بنامه درون کس نگار

فرستاد پشت سر لشکر سی — که او کرده در حمله کوشش بسی
بتیزی کند تاختن چون پلنگ — ز دشمن دژ و باره آرد بچنگ
کند جایگه اندرون حصار — مر او را بده آنسپه پشت و یار
اگر در منش آیدش پیش راه — ز آسیب دارند او را نگاه
ز خندق گذشتن چو بد ناگزیر — بدانسانکه زیبد ز رای هژیر
ز بیشه بریده فراوان درخت — بهم چوبها را به پیوسته سخت
بمانندهٔ سل ببند و طناب — ببسته که لشکر بخندق در آب
چو کشتی بیفکنده گشته سوار — تناسان بیابد گذر بر حصار
تنی چند نزد سل چون کرو — پی پاس بر بارهٔ تیز رو
نشانده که هرگاه دشمن ز راه — رسیده بخواهد کند سل تباه
رها کرده تیر از کمان تفنگ — نموده روانه ز زنبوره سنگ
بپوشیده از دود چرخ فلک — بدارند دورش ز پیش کلک
نباید که دشمن رسیده فراز — بکردار بد دست سازد دراز
لک رزمجو مهتر کینه خواه — سوی باره چون بود جوینده راه
بپهنای آبی که در کنده بود — بسی تخته از چوب افکنده بود
که لشکر بران تخته گاه گذر — بدانسوی خندق شود ره سپر
کسی از سل و کس از آن تخته پل — کند دامن آرزو پر ز گل
بگاه گذشتن بروی سپاه — نماند ازین هر دو بربسته راه
سه بهره چو از روز آمد بسر — ز خمپاره و توپ بار دگر
ز سرکوب گوله بسوی حصار — روان شد چو ژاله ز ابر بهار
که ناگه بفرمان برتر خدای — کزویست گیتی و مینو بپای

هویدا شود آنچه از وی شگفت — کس اندازهٔ آن نیارد گرفت
بسی کارهای شگرف آشکار — کند از نهان کان ندارد شمار
ندانا بر دی بکردار اوی — نه نادان شود آگه از کار اوی
بپرده درون آنچه بنهفته راز — کس آنرا نیندیشه ننموده باز
جز آنکه هوا تیره گردد زمیغ — برون از نیام آورد برق تیغ
زدیدار گردد نهان آفتاب — بروی زمین ریزد از ابر آب
ویا سیل آبی بیاید زدور — دو گوش جهان کر نماید زشور
بخندق که بایست زانجا سپاه — گذشته بپوید سوی باره راه
بشد زانچه بد آب درگاه پیش — دوچندان وزان نیز افزون بویش
همان نیز پهناش بسیار گشت — برو برسل و تخته پل خوار گشت
همه رنج انگریزیه شد بباد — برو رفت پیداد برجای داد
زدژبان نبد هیچگونه گناه — سوی کینه بگشود پهنوده راه
همانا که بیجا چو او کینه جست — شکستی هر انچه نمودی درست
یکی زانگریزان ببالا بلند — تن خویش در آب خندق فکند
بزور شنا دیده ژرفای آب — بخشکی برون آمد اندر شتاب
چنین گفت اندازه هشت دست — زروی زمین تا ته آب هست
سل و تخته برجای بگذاشته — همه کرده ناکرده انگاشته
سپاه و سپهدار گشته بخت — همه تن سبک کرده از بار رخت
نهاده بسر جامه و ساز جنگ — شنا کرده در آب همچون نهنگ
رسیدند جائیکه دژبان براه — ببد کنده بهر کمین سپاه
یکی کرنلی بود مکری ببام — چو اندر کمینگاه بگذارد گام

چو بودست فرزانه و هوشیار | بدیده بد و نیک در روزگار
بژرفی نگه کرد و پایید راه | بدیدار رود پیش افتد بچاه
بخود گفت زین پیش گر کام خویش | گذارم بجز رنج ناید به پیش
به پیش سپه هست صد گون بلا | نگردد یکی بازگشته رها
چو نخچیر گشته گرفتار یوز | بخواری سر آرند انجام روز
نموده خرد بر روان شهریار | ز پیکار و حمله گرفته کنار
بجانش چو این راز انباز گشت | هماندم از انجایگه بازگشت
رسیده بخرگاه خود سرفراز | ز پا کرد پا تابهٔ راه باز
گروهی که ماندند افشرده پای | بداده ز کف دوربینی و رای
ستاره بر ایشان چو آشفته بود | بجاروب کین مهر دل رفته بود
ز باره هژبران دشمن شکار | سوی تیره بختان برگشته کار
نموده روانه ز توپ و تفنگ | گلوله نداده زمانی درنگ
هم از خمپره چون بلای سیاه | پذیره فرستاده گوله براه
چو باروت تیره نموده جهان | جهان کرده تاریک بر دشمنان
نه تنها شد از دود گیتی سیاه | بمینو سیه گشت خورشید و ماه
شده خیره دیدار اختر ز دود | نموده غلط ره بچرخ کبود
ده و هشت نامی سر از انگریز | بیفتاد خسته دران رستخیز
از آنها سه تن تخته بر جای تخت | گزیدند از زخم کاری و سخت
فرومایگان سپه گاه جنگ | ز هندوستانی و مرز فرنگ
کسی کشته کس گشته ریش و فگار | ز صد کان بُده پنج گاه شمار
بر آنها بُد هفتاد و سه تن فزون | ز زخمی و جان کرده از تن برون

چو نخچیر از شیر دیگر سپاه — گریزان و افتان به پیموده راه
پراگنده چون برگ از باد تیز — بجای خود آمد گزیده گریز

رسیدن قدری از لشکر هولکر و میرخان قریب معسکر انگریزان و جنگیدن و کشته شدن پنجاه توپزن از انگریز

چو برگشت لشکر دلی پر ز درد — دو دیده پر از خون و رخ لاجورد
بیامد روان خسته از حمله گاه — بیفتاد از کار دست سپاه
شد از دور ناگه هویدا سوار — هوا گشت تیره ز گرد و غبار
نهان زیر آهن تن مرد و اسپ — گرازان و تازان چو آذرگشسپ
ز نعل ستوران در اندشت و راغ — همی جست آتش چو روشن چراغ
سنانها بگردن برافراخته — نهنگ بلا از میان آخته
بده ان سواران پرخاشخر — بیاری دژ دار بسته کمر
پس پشت ایشان سپاهی بزرگ — همه همچو روبه بچنگال گرگ
ز فرمان دو مهتر رزمخواه — سر رایت افراشته تا بماه
یکی هولکر و دیگری میرخان — بسوی بهرتپور پیچان عنان
بود نام هولکر سیم نامه در — در آنجا بجو تا بیابی خبر
بدیشان ز دژ نیز بیمر سوار — به پیوست آماده کارزار
سواران انگریزیه همگروه — بجنبیده از جای مانند کوه
بمردی دو بازو برافراختند — بمیدان کینه برون تاختند
بگردون گردان رسانیده گرد — پذیره شده بهر ننگ و نبرد
شده بنگه خویشتن را پناه — بروی بداندیش بستند راه

بکوشش نمودند آنمایه کار | که نارد بد اندیش بد روزگار
رسیده بلشکرگه انگریز | براند به بیداد شمشیر تیز
سرانرا ز تن سر بیفکنده پست | بتاراج و یغما گشاید دو دست
چو اندک زمان رفت در دار و گیر | سر شاه اختر در آمد بزیر
جهان سر بسر چون شبه تیره گشت | دو دیدار جنگاوران خیره گشت
دو رویه ز هم روی برگاشتند | ز کف آلت کینه بگذاشتند
بشد کشته زانگریزیه توپزن | دران داوریگاه پنجاه تن

روانه شدن کپتان والس با آذوقه از شهر متورا بطرف پهرتپور و آگاه شدن میرخان و استقبال نمودن بعزم غارت و جنگیدن و مضطر و متزلزل ساختن کپتان را در جنگ اول و بردن دو توپ او

سنه ۱۸۰۵

نخستین مه و بد دو و بیست روز | جهان شد چو روشن ز گیتی فروز
ز کپتان یکی کش بده والس نام | بسوی پهرتپور برداشت گام
ز شهر متورا روان شد براه | سوار و پیاده بهمره سپاه
دو باره دو صد بود گاه شمار | پر از بار گاوان ده و دو هزار
بران گاوها خوردنی بار بود | نگهبان کم و گاو بسیار بود
پر از بیم در پیش چون راه داشت | دو دشمن شکن توپ همراه داشت
همی خواست کاید سوی لک فراز | به پیموده ره گرد گردنفراز
چو اندر میان ماند شش میل راه | فرو بار آورد آنجایگاه

شبانگه بیاسود و روز دگر | برآمد چو خورشید شد ره سپر
بشد میرخان آگه از کار اوی | همان دم روان شد به پیکار اوی
همی شد که داده مر او را شکست | خورش آنچه دارد بیارد بدست
ز دشمن چو در جنگ آرد نوا | بکاهد از و زور و فر و بها
ز آهار ماند چو لب ناچران | سراید برو بر بزاری زمان
بدین آرزو مرد رزم آزمای | بگردون رسانیده بانگ درای
سوار و پیاده ز روی شمار | گزیده بهمره دو ره چار هزار
گرفته همان چار توپ گزین | که شایسته بد بهر پیکار و کین
بگردون به پیچیده آوای کوس | روان شد هوا کرده چون آبنوس
ز تیغ درخشان و رخشان سنان | قبا تنگ گردیده بر آسمان
زمین از سم اسپ گشته ستوه | ز مردم بشد تنگ هامون و کوه
چو از باد دریا در آید بموج | بهامون زده موج دریای فوج
چو کشتی که با پرده و بادبان | شود تند از باد شرطه روان
همی راند آن مهتر کینه جوی | ز گیتی چو خورشید پوشید روی
دهی آمدش پیش کمبیر نام | شبانگه بدانجای کرده مقام
سحرگه که خورشید بنمود چهر | ستاره نهان شد ز گردان سپهر
روان گشته زانجایگه با سپاه | گرازان و تازان نوردیده راه
بکپستان شده تنگ آراست جنگ | همی راند گوله ز توپ و تفنگ
ز زنبوره و بان آتش فشان | چو دوزخ جهان کرد بر بدنشان
فراوان چو کم بود با انگریز | سپه از در کارزار و ستیز
یک از وی ز دشمن بده بیست مرد | بدریا چه سان قطره جوید نبرد

چو بسیار بُد گاو و کم پاسبان — رها ماند گله ز پاس شبان
نیارست کس گاو دار دنگاه — پراگنده گردید پویان براه
دهی بود نزدیک میدان جنگ — بر آن کم سپه کار چون گشت تنگ
بچنگال شاهین شده چون جکاو — گرفته بهمراه خود چند گاو
بصد رنج و سختی و تیمار و درد — ز میدان سوی ده شده ره نورد
در آنجای ناکام کرده مقام — فشردند از بهر پیکار کام
دو رویه گه از توپ و گه از تفنگ — هوا کرده پر ژاله لاله رنگ
چو با میر خان بود لشکر فزون — بیشته دو چنگال از بهر خون
رها کرده توپ و تفنگ دمبدم — ببد خواه باریده باران غم
فرو برده پای دلش را بگل — ربوده دل از دست و از تن دل
نموده جهان تنگ مانند گور — بجوی آب شیرین امید شور
برآوردی از ده هزار کس سپر — شدی سوی دیگر سراره سپر
چو بگذشت نزدیک یک پهر روز — شد از راستی بخت انگیز کوز
دو توپی که بودش دو بازوی زور — شد از کار و افتاد از کار دور
فتیله بگوشش بخواندی چو راز — بپاسخ نمیداد آواز باز
شده گفتی افسرده از آب غم — بسته دم از آتش باد دم
نه از کام مهره نمودی رها — بمانده چو پیجان تنی اژدها
بداندیش آگه شد از کار توپ — چو یخ گشته افسرده بازار توپ
بیامد بنزدیک ده با سپاه — بران پهنوایان فروبست راه
نگین وار بگرفت اندر میان — بر ایشان چو شب کرد تیره جهان
رساند و بچرخ برین ولوله — چو گرگ اوفتاده میان گله

دو توپی که پیکار گشته زکار — بدُ افتاده برخاک چون مرده مار
اگرچه نبد ارزشش یک پشیز — بتاراج بربود از انگریز

محاربه کردن کپستان و انس دفعهٔ ثانیه با میرخان و گریختن میرخان

چو با و انس شد میرخان هم بزد — هوا قیر گون گشت از تیره گرد
بغرّید توپ از دو رویه سپاه — وزان رفت آواز تا دور راه
بچرخ برین رفت بانگ نفیر — دل مرد برنا شد از هول پیر
چو در گوش لِک کرد او از جای — گمان برد در دل بهوش و برای
که دشمن ره و انس بنمود تنگ — بداده بتوپ و تفنگ ساز جنگ
دلیر یکه کرنل بُد و رنید نام — سپرده بد و از گروهی زمام
پذیره فرستاد تا بوده یار — ز راهش کند دور افتاده خار
بیارد و را بیگزند و زیان — ابا آنچه در بار دارد نهان
چو جنبید از جای آن نامدار — بگردون فرا رفت گرد و غبار
بدیدار ابری نمودی ز دور — بپوشیده رخسار رخشان هور
نگه کرد چون و انس از دور راه — که از گرد برخواست ابری سیاه
بدل اندرش جای کرد این گمان — که لِک ان سپهدار روشن روان
بیاید بدینسوی خود با سپاه — ز شادی برافروخت رخ همچو ماه
گروهی که بودند با او بهم — زدوده ز دل گرد تیمار و غم
چو دیدند کاید ز ره پشت و یار — شده برهیون دلیری سوار
دل از ترس یکباره پرداختند — بدنبال دشمن برون تاختند

دو توپی که دشمن از ایشان ربود — اگرچند افتاده از کار بود
بهر رهانیدنش گشته چست — ببرده بران حمله ازره نخست
فراوان بکوشیده در کارزار — نموده جهان بر بداندیش تار
زدشمن دو سیصد تبه کرده مرد — فکندند پر خون بدشت نبرد
زقطره زبون گشته دریای آب — ستوهیده عمان زتاب سراب
تهی کرده میدان آوردگاه — بدیده بخود بخت و اختر سیاه
گسسته زخود دیده تاب ستیز — زمیدان گزین کرد راه گریز
بمانده بجا چار توپ نبرد — که آورده بود ازپی دار و برد
زبارو ت صندوق هم چار بود — که بردنش با خویش دشوار بود
چهل پنج دادند مانده درفش — سپید و سیه سرخ و زرد و بنفش
همان میرخان با دلی پر زخون — نموده زتن جامه زربرون
بپفکنده رخت بزرگی زتن — نهان کرده در زیر ژنده بدن
زبس بیم بیچاره مستمند — فرود آمده ازستور بلند
پیاده که بودش بهمره سپاه — بدیشان بشد یار رفتن براه
بپای کبر گل همیکرد ناز — نوردید پر خار راه دراز
ازان آنچه دار با دستبرد — گرامی تن خود بخواری سپرد
که گر دشمن او را بپندبراه — نداند که او بر سپه هست شاه
نراند بر و تیغ ازراه کین — نیالاید از خون تن نازنین
دو پر ارزش و پر بها پالکی — که بدگوی سیمین و زرین بسی
برانها پی زینت و زیب و فر — پیا ویخته بسته از تار زر
فراوان بهانیز جامه دوست — بر پالکی بود افتاده پست

ازان دو یکی بوده از میرخان | بدیگر چنین بُرد هر کس گمان
بود زان باپوجی سندیهه | برفته خود و مانده سامان بره
بدشمن بداده پی جان بها | خریده تن و جان نموده رها
ز انگریزیه هشت تن از سپاه | بیفتاد کشته بآوردگاه
دو انگریز نامی و گمنام مرد | شش و سی بشد خسته اندر نبرد
جز این مایه مردم تن کس نخست | دران داوریگاه از کین پرست
مگر آنکه شد گاو هر سو روان | پراگنده با بار بی باربان
زره و اُلس با چیرگی گشته یار | چو آمد بنزد لِک نامدار
ستودش سپهدار و بنواختش | چنانچون سزد آفرین ساختش
ز دیدار او تازه بنمود چهر | بگفتش خداوند گردان سپهر
تورا یاوری کرد و بخشید زور | برآوردی از جان بدخواه شور
تورا هر که دشمن بود باد پست | بگیتیش بهره همیشه شکست
سرت سبز باد او دل شادمان | بکام دلت گردش آسمان

روانه شدن مایحتاج لشکر از آگره بسمت پهرتپور و مدد فرستادن جرنل لِک و رفتن لشکر پهرتپور و میرخان و هولکر و باپوجی سندیهه بعزم غارت و روانه شدن جرنل لِک بتعاقب دشمنان و مشاهده نمودن فتور در بعضی از لشکریان خود و مراجعت کردن بپهرتپور و بسزا رسانیدن گنه کاران و باز رفتن بتعاقب خصمان

خورش چون بداز آگره بسته بار | ابر پشت نرگاو پنجه هزار
بروی زمین گاو گشته روان | چو بر چرخ هشتم روان کهکشان
زبس شنگ گردیده هامون و دشت | پی مور نارست آسان گذشت
بنزدیکی هشتصد پر زبار | ارابه بُد از آلت کارزار
زسنگینی بار سامان کین | ستوه آمده پشت گاو زمین
گلوله که دشمن براند زجنگ | ده و هشت رطلی گه وزن و سنگ
بُده هشت هزار از درکارزار | نه یک بود افزون نه کم در شمار
همان روپه نیز شش لک درست | که اندر جهان زان توان کام جست
بود بسته سیم وزر آرزوی | همه کار کج راست گردد ازوی
گشاینده بند بسته زر است | دوای زغم جان خسته زر است
کسی را که باشد بزر دسترس | نیازش جز ایزد نباشد بکس
پس از دستگیر جهان دستگیر | چو زر کس نباشد ببُرنا و پیر
سخن رفت بسیار از سیم وزر | بگویم زکردار لشکر دگر
روانه چو از آگره گشت بار | ازان بود آگه یک نامدار
زماه بختین شش اندر چهار | چو از روز خشنده آمد شمار
پذیره فرستاد لشکر براه | کز آسیب بد خواه دارد نگاه
زهندو یورپ مردم جنگجوی | بزودی سوی راه بنهاده روی
دو روز و دو شب تیز بُریده راه | رسیده بنزدیک سامان سپاه
زرفتن چو بودست فرسوده گام | دو روز اندر اندشت کرده مقام
زمه هشت با بیست رفته شمار | برعزاده و گاو بنهاده بار
بسوی پهر تپور شد چون روان | پذیره بشد دشمن بدگمان

ز دژ رفت بیرون فراوان سوار — شده هولکر و میرخان نیز یار
به پیوسته با پوجی کینه خواه — شده چار لشکر بیک جایگاه
روان گشت با فر و برز و شکوه — تو گفتی روان گشت البرز کوه
ز نعل ستوران پولاد خای — زمین کرده پهلوی خورشید جای
رسیده فرا کرد تا زمهریر — فسرده ز سردی چو ابر مطیر
بپوشیده از دیدها آفتاب — فرو ریخته خاک بر جای آب
در و دشت پر غلغل و پر خروش — چو دریا جهان گفتی آید بجوش
درخشنده چون برق در زیر میغ — بگرد سپه مغفر و خود و تیغ
فراوان سپه بود لیکن چه سود — بتن رگ کسی را ز مردی نبود
چو نامرد بر خویش بندد سلیح — سلیحش بخندد برو از مزیح
به بیشه بود روبه ار صد هزار — بیک بانگ شیری گریزد بغار
چو لک بود فرزانه و هوشمند — ببستی بتدبیر راه گزند
برای و بدانش خردمند راد — بکار گره بسته دادی گشاد
بدانست چون دشمن نابکار — ز مور و ملخ دارد افزون شمار
مبادا ره غله و ساز جنگ — گرفته کند کار دشوار و تنگ
بهمراه از لشکر خویشتن — گرفته یکی جنگجو انجمن
بدنبال بدخواه تیره روان — روان شد بمانند تیر از کمان
چو اندک نوردید راه دراز — چنان گشت روشن بر آن سرفراز
که در لشکرش چندی از تیره رای — ز فرمان پذیری بلغزانده پای
وفا خوار و کرده گرامی جفا — نهانی بسیجند راه دغا
بیامد هویدا چو از میش گرگ — نشد پیش آن نامدار سترگ

بکس هیچ در راه نگشوده راز — بسوی پهر تپور برگشت باز
رسیده بلشکر گه خویشتن — نموده جدا بدگمش انجمن
پس از داوری گشت چون آشکا — که در جای شهد حنظل آورده بار
ز نیکی گمانی شده بدگمان — گه جانسپاری شده جانستان
بجای سمن در چمن گشته خار — نموده روش کج چو فتار مار
اگر بچهٔ مار گردد رها — پس از روزگاری شود اژدها
بخوردی سرش کوفتن بسنگ — نباشد سزاوار کردن درنگ
بدژخیم فرمود کز تیغ تیز — هویدا بریشان کند رستخیز
سر برگنه دور سازد ز تن — کند کام شیران همه را کفن
چو پردخت زین مهتر داد جوی — برفتن دگر باره آورده روی
بدنبال قدکیش وارونه راه — روان گشت با لشکر کینه خواه

صف هجارت منزلت لشکر امرای هندوستان و رسیدن ذخیرهٔ لشکر با سایر سامان آگره بپهر تپور بدون رسیدن آفت و زیان

ازان بود افزون ز دشمن سوار — که آرد کس آنرا نماید بشمار
بهامون روان همچو ریگ روان — رسانده سر کهکشه با سمان
بگاه نمایش چو دریای آب — بمایه فراوان ز تنگ از سراب
همه را تهی مغز و پر باد سر — بنزدیک مردان چو زن بیجگر
درون پوک مانند طبل تهی — پر از کبر و پندار از ابلهی
همه کاهل و سست و نابردبار — نورزیده جز خواب و خور هیچکار

ندانسته کاری بجز کرّ و فرّ — بافسوس بر خویش بسته هنر
چو کیوان همه کندرو در ستیز — چو مه تیز رفتار گاه گریز
زنانی بیاراسته تن چو مرد — بخود بیهده بسته ساز نبرد
همه ننگ خفتان و آهوی خود — پُر از عار در دست ایشان عمود
ز بیهوده مردم سخن شد دراز — بود به که گیرم سر رشته باز
چنان لشکر کشن و آن دستگاه — که نظاره بوده بر آن مهر و ماه
شگفت انکه لِک بود با کم گروه — کم از یک پر کاه نزدیک کوه
نیارسته با او شده روبروی — نماید بمیدان دلیری بدوی
بپولاد هندی کند کارزار — برارد از و ور سپاهش دمار
به بیهودگی دشت و هامون و کوه — نوردید و گردید خسته گروه
سپاه و سپهدار برگشته کار — شده همچو بوزینه بر بُز سوار
گزیده بخود رنج و هم بر سپاه — همان باد پا از تگاپو تباه
نموده بکشته بیابان و دشت — همانا که بد رفته از بهر گشت
چو یکروز بر چار هفته فزود — گروهی که رفته پی پاس بود
بجز رنج و تیمار با گاو و بار — روان گشت با آلت کارزار
یکی دِه اُرِی نام آمد به پیش — بیفکنده انجا یکه بار خویش
بآرام و آسایش آورده روی — که دشمن چو انگشتر از چار سوی
گرفته نگین وار دِه در میان — امیدش که آرد بسامان زیان
بشمشیر کین آتش افروخته — تن لشکر دشمنش سوخته
برانده بر ایشان همه کام خویش — رساند بچرخ برین نام خویش
شکسته بدل خار این آرزوی — نسیجیده پیکار پیچیده روی

نور دیده طومار ناورد را | نخوانده بمیدان هماورد را
کشیده ز آهنگ پیکار دست | سر کین پژوهی بیفکنده پست
روان گشت بر زین بیفشرده ران | چنین لشکری بس بزرگ و گران
شناسان دویم روز زانجایگاه | روانه بشد انگریزی سپاه
چو از ده بهامون نهادند گام | به پیچیده از راه دشمن لگام
رسیده بنزدیک لشکر فراز | نموده در شورش و فتنه باز
یکی آلتی هست آتش فشان | بهندی مر آنرا بخوانند بان
چو تیر هوائی رود دور راه | فراوان کسان را نماید تباه
چو آتش به پیکار گردیده تیز | رها کرده زانها سوی انگریز
بفرمان یزدان بخشنده جان | بجان کس از بان نیامد زیان
چو انگریز دید اینچنین دار و برد | گشوده دو بازو برای نبرد
نموده روان ژاله زابر تفنگ | چنانکه بدشمن جهان گشت تنگ
نیاورده تاب آن سپاه بزرگ | چو گله بپر کنده از پیش گرگ
بیگره تهی کرده آوردگاه | سپردند سوی پهرتپور راه
شد از خاران بددلان راه پاک | نماند هیچ اندیشه و بیم و باک
بشد روفته هرچه بد خار و خس | شد انگریز را پاک دوغ از مگس
بدانگه که خورشید گردید زرد | بگسترد شب پردهٔ لاجورد
بیامد ببنگاه بار و سپاه | نخستهٔ نیازرده یکتن براه
چو باشد نگهدار یزدان پاک | ز بسیاری دشمنان نیست باک

مهیّا نمودن جرنل لک اسباب حملهٔ سیّوم در کمال امتیاز

و موقوف ساختن حمله بسبب رفتن میرخان باراده تخریب مرزدوآب و عزم جرنل بفرستادن لشکر باطفای نایره فساد او

چو از ره لک نامور باز گشت — بشادی دلش جفت و انباز گشت
که آمد ره آوردش از ره درست — جز آنگه بکس رزم بایست جست
باندک ده و گیر چندان سپاه — بپر کند از دشمن تیره راه
چو روز دویم ماه آمد بشش — سپهدار کند آور شیر فش
کروکان روانرا چو در جنگ داشت — پر از کین دل و رخ پر آژنگ داشت
به پیرامن لشکر نامدار — گرفته فرو بد ز دشمن سوار
چو هاله که گیرد فرو گرد ماه — پراگنده بد چار سویش سپاه
برانده همه را بمردی ز پیش — گزیده دگر جایگه بهر خویش
رها کرده جائی که بود از نخست — بجائیکه بنمود نزدش درست
بدانجا بپا کرد پرده سرای — همان نیز سرکوب و سنگر بپای
بآیین شایسته و دلپسند — برآورد چون کوه بالا بلند
بدانسانکه کس هیچگه در جهان — نمیداد زانگونه مرچل نشان
بجای کلک زورق تیز رو — بدیدار بر چرخ چون ماه نو
باندک زمان ساخت کز روی آب — سپه بگذرد زود بی رنج و تاب
بمزدور در جای مس داد زر — بپاشید بر جای نقره گهر
ز بایسته سامان که آید بکار — بجای یکی راست بنمود چار
چنان ساز اندر جهان چشم کس — نبد دیده هرگز جز آن ساز و بس
پی حمله بنمود چون کار راست — بنیکو تر آیین بدانسانکه خواست

سنه ۱۸۰۵

سپه را بسیم و زر آباد کرد — همه را بداد و دهش شاد کرد
شد آراسته لشکر شیر دل — ز دژبان پر از رنج و آزیر دل
زد و حمله پیش جان پرز درد — روان پر ز اندوه و دل پر ز گرد
همی خواستندیش داده شکست — چو نخجیر آورده اورا بدست
بنوشند خوش بجای شراب — بچنگ و چغانه بعود و رباب
کباب از تن اومنوده گزک — ز شادی بکوبند پایک پیک
بدین آرزو آن سپاه بزرگ — بجمله شده ساخته همچو گرگ
همه تن شده گوش یکسر سپاه — چو فرمان دهد مهتر نیکخواه
روان کرده کشتی حمله بآب — بر قفار از تیر برده شتاب
بیفکنده لنگر بر دژ فرود — برون چون نهنگ آمده ز آب رود
فراز قه بر بار همچون پلنگ — بیاورده باره خدا را بچنگ
بریده سر پرز کینش ز تن — ز کام ودان داده اورا کفن
تنش را بیفکنده بر خاک پست — زبامون نمایند دژ را درشت
سپه داشت گرچه چنین آرزوی — که ناگه سپهدار آزاده خوی
شد آگه کز اینجایگه میرخان — سوی مرز و آب گشته روان
بکرد اروارو نه کرده شتاب — سر فتنه بیدار کرده ز خواب
چو از کمپسی هست آنسر زمین — نموده برون از میان تیغ کین
ز خوی بدورای وارون وشوم — کند مرز آباد ویرانه بوم
بخست اندر انجای بابد سپاه — فرستاد تا تیز همواره راه
نهاده سزای ورا در کنار — براندازه از آمرز نمود خوار
سپس زان بدینوی پیکار جوی — بفرمان داد از نهاده روی

بفرخندگی باز گردد سپاه — دگر ره گشوده بناورد راه
بباره خداوند داده شکست — دژو باره آورد باید بدست
ندانی میان دو آب ار کجاست — اگر آشکارا نمایم رواست
دو رود ست گنگا و جمنا بنام — گوارنده آبش چو باده بجام
زمین آنچه باشد میان دو رود — پُر از سبزه و باغ و کشت و درود
مرانرا بخوانند مرز دو آب — چو فردوس در خوبی و آب و تاب

پشیمان شدن راجای پهرتپور از طلبیدن میرخان و هولکر و باپوجی سندیهه بمعاونت و وقوع نفاق در معاونان وصفت اوضاع لشکر معروف بپنداره و رفتن میرخان بروهل کند

ز هر سو چو رای پهرتپور پیش — سپه خواند از بهر یاری خویش
سه سالار پر دل سه شیر نبرد — بیامد فراوان بهمراه مرد
همه نام کافور و زنگی برنگ — گه لاف چون شیر و روبه بجنگ
یکی میرخان و دوم هولکر — سیم بود باپوجی پُر هنر
ز انگریزیه داشت چون ترس و بیم — بهر سه پذیرفته بود ست سیم
چو زیشان بهر جنگ با انگریز — ندید هیچ مردی بجز از گریز
که تاب ناورد ناورده تاب — چو سیماب باشند در آفتاب
بیکجو ز نام آوری بهره نیست — ز مردی دل و گرده و زهره نیست
بوبژه چو از آگره شد سپاه — روانه ابا بار و پیمود راه
سپاه وی و لشکر آن سه تن — به پیوسته گشته یکی انجمن
پذیره شده تا مگر ساز جنگ — بیارند از دست دشمن بچنگ

گروهی بهمراهشان همچو کوه | باندک ده و گیر گشته ستوه
بسوی پهر تپور برگشته باز | به بیهوده پیموده راه دراز
بدانست جستن از ایشان امید | بود خواستن بار از شاخ بید
ز حنظل چشیدن توان شهد ناب | نشاید از ایشان شدن کامیاب
ابا اینهمه داد بایست زر | دلش شد پریشان و آسیمه سر
ز خواندن پشیمان شد و سرد دل | روان پر ز اندوه و پر درد دل
همان نیز آنسه نبرد آزمای | دگرگونه با همدگر کرده رای
روان پر غم و گشته از هم دژم | زبان نکوهش گشوده بهم
دل یکدگر را چو گژدم به نیش | بتوبیخ و سرکوب بنموده ریش
زبانها به پیغاره و سرزنش | گشوده بهم گشته بد در منش
یکی گفته مر دیگری را بجنگ | گر از تو شدی آشکارا درنگ
سپاهت گر از رزم نگریختی | کجا آب آزرم ما ریختی
دگر گفت گر گرد کرده عنان | به پیکار آهخته تیغ و سنان
بمیدان تو و لشکرت همگروه | بماندی بجا ایستاده چو کوه
رسیدی چگونه بما بر شکست | چه سان میشدی بدنشان چیره دست
سیم نیز هذیان بدینگونه گفت | نبودش گهر هرزه خرمهره سفت
ز مردی و کند آوری و هنر | نبد بهره چون در نژاد و گهر
شده از ره داد بر یک کران | ندانسته مر خویش را ناتوان
نپذرفته بر خویشتن هیچ ننگ | ز سستی بهنگام پیکار و جنگ
خود از زشت نامی شده بر کنار | ز دیگر نموده گنه آشکار
بدینگونه گفتار پا در هوا | که نبود بنزدیک مردان روا

فرو بسته از شرم و آزرم چشم — فراوان بگفتند از روی خشم
بشد میرخان پُر ز اندوه و درد — بگوشش چو جا کرد گفتار سرد
زیاری و ژبان و یاران اوی — گسست و چنین آمدش آرزوی
بمرز رُوهِل کند کز دیر باز — بُده مر ورا جای آرام و ناز
زگاه نیاکان بُدش زادگاه — بدانسوی باید به پیموده راه
نموده سپه گرد از هر کران — فراهم بیاورده فوجی گران
کند اختر و بخت خود آزمون — بنیکی مر او را بود رهنمون
و یا بهر او بد بگردان سپهر — بکشته ببُرّد از و پاک مهر
بود رسم در هند از دیر باز — دو کس را چو پیکار آید فراز
گروهی فرومایه و نابکار — برو همچو مردم بخود دیوسار
بود کارشان غارت و سوختن — به بیداد آتش برافروختن
بسوزند هر جا بیابند دست — سر کاخ و ایوان بیاورده پست
بتاراج دو دست کرده دراز — ربایند چیزیکه یابند باز
نترسند از بازپرس خدای — بمانند دد جان مردم ربای
فراهم بیایند از هر کران — به پیوسته با جنگجو مهتران
نخواهند از ایشان بدرماهه چیز — نه اسپ و نه سامان رزم و ستیز
بیارند از خویش سامان جنگ — چو زوبین و نیزه چو تیغ و تفنگ
نشسته ابر بارهٔ ره نورد — بغارت برانگیخته خاک و گرد
رسیده بهر شهر و هر روستا — نوادار آزرده و بی نوا
نمانده بنزد خداوند چیز — بارزش بیرزد اگر یک پشیز
شمرده مرانرا ز باب و زمام — خورش نیز گر پخته گر هست خام

بازار و غارت گشوده دو دست ربایند از خشک و تر آنچه هست
همان نیز با هر که گردند یار نمایند با دشمنش کارزار
گرفته بر و راه از چار سوی رسیدن نیارند غله بدوی
بپندارد نزدیک دانش پژوه بهندی بود شهره آن بدگروه
بدل میر خان داشت زینسان گمان کزان دیو خو مردم بدنشان
بخواهند پیوست چون با فرنگ به پیش آیدش روز پیکار و جنگ
همش یافت این فکر در مغز را که اکنون لک نامجو با سپاه
بدژبان چو دارد به پیکار روی نیارد بفرجام تا کار اوی
همانا که خود سوی من با سپاه نیاید نه لشکر فرستد براه
ازین بهتر هنگام ناید بدست نشاید بدینجای کردن نشست
۱۸۰۵ ز ماه دوم رفته یکهفته روز روان گشته با لشکر کینه توز
بدانسوی جمنا نموده گذر بسوی رهیل کند شد ره سپر
چو پندارد را این سخن شد بگوش ز شادی چو می در خم آورد جوش
شده ساخته تا سوی میر خان برفته بتاراج بسته میان
بتازند در کشور انگریز برآورده از ستمندان ققیز
تهی کرده کشور چو دُر از صدف پیارند گوهر فراوان بکف
بکنده ز مردم همه خان و مان شوند از زر و سیم مانند کان

روانه شدن جرنل اسمیت بعقب میر خان و پیوستن
کرنل گرو برا و و رفتن با استخلاص قلعهٔ کمونا از تصرف
دُوندیخان و خواندن خان مزبور میر خانرا بدد و آمدن میر خان

ورفتن باد وندیخان بسمت اَتُوپْشَرِی و تعاقب نمودن کپتان اِسْکَنیرْ و کشتن و هزیمت دادن بعضی از مردم دوندیخان را در اثنای راه

لِک نامور رفت چون میرخان — بُد آگه چه دارد بدل در نهان
چو مردی نبودش که مانند مرد — نماید بمردان هنر در نبرد
بدینجا رها کرده آوردگاه — تهی دیده مرز دواب از سپاه
بشیران نبودش چو پایاب جنگ — بخواهد چو روباه از ریو و رنگ
بجائیکه نبود پی شیر نر — بشیری بد آنجا برآورده سر
رها گشته در گلهٔ گوسپند — رساند غم و رنج و درد و گزند
یوروپین و هندی یکی انجمن — جدا کرده از لشکر خویشتن
یکی جرنلی بود اسمت بنام — ز سالاریش داده در کف زمام
نموده بهمراه چندی سوار — هم عرّادهٔ توپ دشمن شکار
که اسپان کشیده مرانراه براه — همی برده هر سوی و هر جایگاه
بدنبال دشمن فرستاد زود — که رفته بتیزی چو از باد و دود
کند تار و پودش ز هم تار و مار — ز پا افکند سر برآورده خار
روان گشت اِسمِت همانگه چو باد — بدنبال بدخواه وارون نهاد
دهی داب نام از متّورا سه میل — بود دور آنجا بُریده سبیل
رسید و بیاسود از رنج راه — خود و هر که همراه بود از سپاه
دو شش میل ره دشمن پرغرور — ز شهر متّورا بُد افتاده دور
باسمت زبان گیر داد آگهی — ز جائیکه بُد کرده دشمن تهی

روان شد بهتر اسپ پیموده راه — هوا کرده تیره ز گرد سپاه
شنید و بهنگام بانگ خروس — در و دشت کرده پر آوای کوس
روان گشت و چون یازده میل راه — نورد بدان مهتر کینه خواه
برفتن زمانی نیاسوده کام — رسیده بدانجا که بد جورنام
شد آگه که از دست رفتست راه — به پیمود ره رفتار خسته سپاه
ز جور زمان شد دلش پر ز درد — چرا غور ناکرده شد ره نورد
شبانگه بدانجای افکند بار — سر آمد شب و روز شد آشکار
گرفته ره راست آنرا بجوی — از انجا بهتر اسپ بنهاد روی
نورد دیده آمد چو ره میل هفت — ز خورد شت و هامون چو کوه تفت
بیامد بپیشش یکی تغرجای — چو فردوس در خرّمی دلربای
پر از سبزه و آب و کشت و درخت — بدانجای دلکش بیامد فرود
۱۸۰۹ ز ماه دوم روز بد یازده — از انجا یگه شد روانه بره
زنی ضرب در پنج چون پنج میل — شود مر تورا بر شمارش دلیل
بگفتا ز این مایه ببریده راه — بیاورد نزد علی گر سپاه
بهندی زبان گر بدان تو حصار — کسی گد کند جای گر هم نگار
یکی کرنلی بد گرو بر بنام — روان گشته مانند شیر از کنام
بنزد علی گر بهمره سپاه — به پیوست با اشمت کینه خواه
دو سالار با یگد گر رانده راز — کز اینجای با لشکر رزمساز
بباید شدن تا کمونا حصار — بپیمود ده پروین بگرد و غبار
ز بد خواه پرداخته جای نشست — بپاریم آن کوه بالا بدست
یکی خان که دُوندی بده نام اوی — بدان باره بوده روا کام اوی

فرستاد زی میرخان کس ز خویش | بیاری گری خواند او را به پیش
چو یکساعت از نیم شب درگذشت | نموده پُر از غلغله کوه و دشت
گرُوبَرا با اِسمِت جنگجوی | بسوی کمونا نهادند روی
که ناورد با ڈُوندی و میرخان | نمایند بسته بمردی میان
سحرگه که خورشید سر زد ز کوه | جهان گشت از روشنی پرشکوه
بنزدیک باره رسیده ز راه | شنیدند دو دشمن کینه خواه
از اینجا یکه سوی آنا نُوپشَر | برفتند از ترس پرخون جگر
ز انجام این نام یکحرف یا | فکندم نبودش بمیزان چو جا
همان بر الف مد نمودم فزون | که گفتار در وزن ناید زبون
بکپتان که اِسکِنیَرش نام بود | بمردی برش شیر نر خام بود
هماندم سپردند پانصد سوار | که رفته بدنبال دونا بکار
بهر جا بیابد از ایشان نشان | نموده دم توپ آتش فشان
کند دَند ڈُوندی بدانگونه نرم | که از نرمی موم آیدش شرم
کند میرخان را ز میری تهی | که میری بجوید دگر زابلهی
روان گشت اِسکِنیَر رزمخواه | چو لختی نوردید ره با سپاه
ز ڈُوندی گروهی بدو باز خورد | که از پا نه بر باره ره میسپرد
سواران انگریز افشرده ران | رها کرده بر یال ابرش عنان
چو گرگان خونخوار اندر گله | بنخچیر یا چون هژبران یله
بشمشیر خونریز و تیغ هلاک | فکندند چندی از آنها بخاک
رها گشت آنکس که از چنگ مرگ | فکنده ز تن بر زمین ساز و برگ
ز باد دمان تک گرفته بوام | گریزان برفتند فرسوده کام

روانه شدن جرنل اِسمِت و کرنل گرُوبَر و وقایع بین راه و رسیدن کرنل گرُوبَر بگهاٹ کامندانا

گرُوبَر ابا اِسمِت شیر مرد — بسوی کمونا شده ره نورد
بدان باره بُد مانده دو میل راه — یکی دشت دیدند پر از گیاه
گوارا بُدش آب و فرخ هوای — باسایش آنجا گزیدند جای
سنه ۱۸۰۵ زماه دوم روز بُد سیزده — روان گشته زانجا یگه با سپه
اَنُوپَشر سوی راست بگذاشته — بپایانگر روی بگماشته
نوردیده آمد چو نیمی ز راه — زجایی روان گشته ساز سپاه
بلشکرگه اِسمِت آورده روی — چو بُد ره پر از دشمن کینه جوی
سواران اِسکَنیَر پرهنر — بهمراه بودند چون راهبر
زدُوندی یکی باره بُد خورد و خام — زخشت و زگل نی زرشت و رخام
چو سامان بیامد بدانجا ز راه — ازان دژ پذیره بیامد سپاه
مگر باز دارد ز رفتن به پیش — بیارد بپرخاش در دست خویش
گرو بر شد آگاه از دشمنان — پیاده بپشتی هم اندر زمان
فرستاد تا لشکر کینه ور — که بسته بتاراج و یغما کمر
بهامون نموده روان جوی خون — برانند از پیش کرده زبون
رسیده پیاده بآوردگاه — در باره از گوله کرده تباه
پرانیده چون مرغ بر آسمان — سپس زان به پیکار بسته میان
همه داده داد دلیری بجنگ — بیاهخته پولاد هندی بچنگ
بسیما بگون تیغ تشنه بخون — سر فتنه جویان فکنده نگون

شده چیره بر دشمن اندر نبرد ۔ بشد پشته ها مون ز بس کشته مرد
ز نامی سران یکتن از انگریز تهی کالبد کرد گاه ستیز
پیاده بسی نیز برداشت زخم ۔ ز خون لاله بر جامه بنگاشت رخم
بخود کار بدخواه دیده درشت ز میدان کینه چو همنو دپشت
گرو بر از انجایگه با سوار که بوده دو باره دو صد در شمار
ابا انچه بودش پیاده به پیش گرفته همه را بهمراه خویش
بسوی انو پشر از انجا چو باد روان گشت و سر سوی دشمن نهاد
به پیشش یکی راه آمد دراز پر از سختی و پر نشیب و فراز
ز بس ریگ نارست یک گام را نورد د بصد رنج یک نگاه
فراوان چو بد سخت رفتن بپای گمانم پیاده بهشته بجای
پناهیده بر پاک پروردگار روان گشت با انچه بودش سوار
بسختی پیکر و ز آن ژنده پیل نورد ید ره بست با چار میل
ز ماه دوم روز رفته دو هفت بریده چنان راه سخت و شگفت ۱۸۰۵
رسیده بپٹ گهاٹ آمد فرود بدانجایگه بد یکی ژرف رود
یکی از زبان دان بارای و هوش چنین آگهی خواند او را بگوش
بیامد بدینجایگه میر خان بکوشید بسیاران ناتوان
بدانسته پایاب این بهن رود بدانسو بپارد سپه را فرود
پی جستجو گرچه بسیار شتافت ز راه گذشتن نشانی نیافت
بناچاری ان سرکش بدسگال روان گشت رو کرده سوی شمال
شنید و دوم روز ان جنگجوی بدنبال دژخواه بنهاده روی
رسیده بشهری بزرگ و فراخ پر آبادی و قصر و ایوان و کاخ

چو فردوس پر نعمت و کام و ناز — ز طرزش پر از رشک چینی طراز
مر آنرا بخوانند گرما کتر — گذشته از آن شهر آن پرهنر
نیاسوده یکدم سپه راند پیش — بکینه دل آگنده از زشت کیش
سر آورد چون راه دور و دراز — یکی گهاٹ با رودش آمد فراز
بخوانند آنرا کمندا بنام — چو در نظم این نام ناید تمام
بیفزای نون و الف ای هژیر — بانجام و خورده خدا را مگیر
شد آگه که دژ کیش یکروز پیش — ازین رود بگذشته با فوج خویش
بسوی روهل کند رانده سپاه — رسید و شد آسوده از رنج راه

بیان طول و عرض رودخانهٔ کمندانا و صعوبت کشیدن کرنل گروبر در حین عبور با لشکر

درازای آن رود تا آب شور — فراوان ز جای گذر بود دور
فزون میل بد چارصد بر هزار — از آن سرزمین تا بدریا کنار
بود اندر هنگام رفتن براه — پر از پیچ و خم همچو مار سیاه
بپهنا ز یک میل نبود زیاد — زند موج چون کوه در گاه باد
بدانگه که باران ببارد سحاب — مران رود گردد چو دریای آب
بخواهد اگر بگذرد پیل مست — دهد مایهٔ زندگانی ز دست
بهنگام سرما بود آب کم — بسینه رسد مرد را یا شکم
بجائی ز بالای سر بگذرد — برون جان بسختی شناور برد
بسی پشتهٔ ریگ در هر گذر — فتاده بر آورده از آب سر
چنان بد گذرگاه دشوار و تنگ — که دشوار زانجا گذشتی نهنگ

گرو بر چو آمد بدان جایگاه — دگر سو برفتن نبودش چو راه
خود و آنچه بر بارهٔ راه وار — بهمراه بوده ز لشکر سوار
بآب اندر افکند یکبارگی — چو کشتی نموده روان بارگی
به پیمایش آب پیش سپاه — تنی چند با چوب بسپرده راه
بهنگام رفتن نکرده شتاب — همی رهنما رفت پیموده آب
پس آب پیما نهاده نگاه — زدی گام پر بیم دیگر سپاه
اگر کس نهادی چپ و راست گام — ستردی ز دیوان هستیش نام
اگر آب ژرف آمدی پیش راه — گذشتی تکاور نمودی شناه
ز بازاریان نیز بودست مرد — بهمراه آن لشکر دار و برد
که رفته بهر سوی و هر جایگاه — خورش آورد بهر فوج و سپاه
چو پیوسته هر جای با خویشتن — همی برده همراه فرزند و زن
همه بوده در رودگاه گذار — ابر گاو و یا بوی کوچک سوار
شده یکسره غرق در آب رود — نیامد یکی زان بخشکی فرود
بشد کام ماهی همه را کفن — بسی مرد مویان بفرزند و زن
پدر زار بگریسته بر پسر — شده شوی بر همسره مویه گر
دو بازو چو بودست از ریگ پر — برآورده پشته چو پشت شتر
بسختی بسیار و رنج دراز — بدرد و بتیمار و گرم و گداز
پر از بیم جان و دل اندیشمند — ز آسیب غرق و ز ترس گزند
ابا آنکه کرده بژرفی نگاه — شمرده ز وی کام هر کس براه
یک عراده توپ دشمن گزای — فرو رفت در ریگ سر تا بپای
ز دیدارها گشت زانسان نهان — که پیدا نماند هیچ از وی نشان

همه گمان رفت زینسان بدل | نخواهد برون آمد از ریگ و گل
ازین توپ شستن بباید دوتا | نیاید بکف تیر رفته زشست
بهمراه بوده یکی ژنده پیل | بزرگ و تنومند و همرنگ نیل
اگر حمله بردی بکوه بلند | نمودی برابر بخاک نژند
بخرطوم از جا بکندی درخت | به پیچ و بریشه بدی گرچه سخت
در باره بودی اگر آهنین | بیک صدمه افکندیش بر زمین
بجائیکه بُد توپ گشته نهان | ببردند آن مست پیل دمان
بناگه چو بر توپ پایش رسید | گریزان شده نعره برکشید
شد از آتش هول بانگش بآب | چو بربا بزن مرغ ماهی کباب
ازان پس دگر باره رفته بپیش | زمین را بکاوید از دست خویش
پی جست تیز بشتافته | سپس زانکه گم گشته را یافته
بخرطوم عراده و توپ را | پر آشوب ساز دل کوپ را
گرفت و برآورد و برخشک ریگ | رسانید و بگذاشت گردون ویگ
سپس زان ستوران عراده کش | کشیده مران توپ عراده وش
بخشکی رساندند از آب رود | سپه نیز آمد بخشکی فرود
بهمره شتر نیز بسیار بود | زهر گونه چیزی گرانبار بود
رسیدند از آب چون برکنار | زمین پر گل و لای و پشت بار
بهنگام رفتن بلغزید پای | فتادند مانند مرده بجای
بگل گشته آغشته پا تا بسر | نیارست خیزد ازان یک نفر
بسی ساربان گرچه کوشش نمود | ز کوشش نیامد چو در دست سود
بگونه نمودند همه رانشان | فکندند پیکر تهی از روان

بسنجی سپه چون برآمد زرود — دمیده ابر خویش خوانده درود
نموده پزدان فراوان سپاس — کزو یست هم ایمنی هم هراس
سپس از ستایش زبان نیاز — گشوده بشکرانه راند دراز
که ای پاک پروردگار بلند — تو مار ار باندی زپیم گزند
امید انکه تا زندگی هیچ بار — نه بینیم راهی چنین ناهموار
چو پرداخته آمد زبان سپاس — برسته زگاه و زمان هراس
باسودگی اندر انجای رخت — فکندند شادان رفرخنده بخت
چو از چرخ افتاد زرین چراغ — جهان گشت برگونهٔ پر زاغ
برآمد یکایک یکی تیره ابر — هوا گشت برسان چرم هژبر
زبالا بزیر آب آمد فرود — بشد دشت و هامون چو دریا و رود
سحرگه که خورشید خنجر کشید — زهم پردهٔ ابر را بر درید
زمین و زمان گشت از آفتاب — درخشنده مانندهٔ زرّ ناب
بروزان سپخته گاه گذر — شبانگه زباران شد خسته تر
زبس مهربانی که بد برسپاه — سپهبد نه پیموده آنروز راه
ازان ماندگی تا برآید گروه — زخیمه بپا کرده در دشت کوه
بهر نشستن گزین کرده جای — بدامن کشیده زر قنار پای
نمود اندرانجای خرم مقام — خود آسود و آسود لشکر تمام

روانه شدن کرنل گرو برا کنار رود خانه ورسیدن میرخان بشهر مراد آباد و خراب ساختن بعضی ابنیهٔ انگریزیه و گریختن او بورود کرنل

سنه ۱۸۰۵ چو یکروز بگذشت در پهن دشت — ز ماه دوم روز بوده دو هشت
گرو بر از انجایگه شد سوار — شده میل پیما سه ره هفت بار
رکیب و عنان سوده از دست و پا — بشهریکه نامش بود امروا
رسید و شد آگاه از میرخان — کزان جای آباد آن بدگمان
گرامی سه کس مردم مایه دار — گرفته ببر دست کرده فگار
بدین آرزو تا به بیداد و زور — شده از ره مردمی پاک دور
بگازو شکنجه بدستان و فن — بگیرد زر و سیم زان هر سه تن
بیاسوده از رنج ره نامدار — دوم روز گشته برابرش سوار
گرفته ز باد صبا وام تک — بسر برده ره میل با بیست یک
بیامد ز آرام ننموده یاد — بشهریکه آباد کرده مراد
مراد انکه آباد گو نام شهر — که یابی بخوبی ازین نام بهر
رسیده از و پیشتر میرخان — در انجا رسانید چندی زیان
سپه خانهٔ بوده از انگریز — پر از مردم کارزار و ستیز
بویرانی آن کمر کرده چست — بیفکند از پایه بنموده سست
گرفته سپاهش تبر با کلند — نمودند همبر بخاک نژند
دران از در جنگ بود آنچه مرد — پراگنده شد نانموده نبرد
از انجای رخ سوی زندان نهاد — ز در بند و زنجیر را برگشاد
رها کرده زندانیانرا ز بند — نرانده بران مستمندان گزند
ز بیخ و ز بن کنده بندی سرای — نمانده یکی خشت آنرا بجای
فراوان بد از کمپنی کاردار — در آنشهر بازه و زاد و تبار
بسی خورد سالان چو غلمان و حور — ز اندیشهٔ دشمن و دوست دور

بهمره بسی نیز بوده پری ‌ ‌ ربودی پری را دل از دلبری
بدل داشت سازد همه را هلاک ‌ ‌ سر کاخ ایشان فکنده بخاک
چو بودند اندیشه کرده ز پیش ‌ ‌ رسد تا بد اندیش بیراه و کیش
یکی زانگریزان پاکیزه رای ‌ ‌ که در استواری چو دژ داشت جای
سرایی برآورده از رشت و سنگ ‌ ‌ فراوان در آن نیز سامان جنگ
ز توپ و ز زنبورهٔ کارزار ‌ ‌ که آید بکارش بهنگام کار
بُدش اندر انجای زیبا مقام ‌ ‌ بتحصیل داری و لشتر بنام
چو غله رسیدی ز دهقان خراج ‌ ‌ گرفتی و از پیشه ور مرد باج
همه کارداران تهی کرده جای ‌ ‌ بناکام پدرود کرده سرای
در آنخانه استوار و بلند ‌ ‌ که مانند ایمن ز دست گزند
برفتند دانسته از بد پناه ‌ ‌ که به زان ندیده دگر جایگاه
ز زندان بپرداخته آن تیره رای ‌ ‌ ز انگلندیه بود هر جا سرای
بکنده بیفکنده بر روی خاک ‌ ‌ نشان همه از زمین کرده پاک
شده تند چون آتش آن تندخوی ‌ ‌ سوی کاخ لشتر بیاورده روی
تن مرد و باره بیفشانده خوی ‌ ‌ ببُرده بسی حمله پی به پی
چو دیوار با پایه بد استوار ‌ ‌ بسختی ربوده گرو از حصار
همان توپ و زنبور بود و تفنگ ‌ ‌ که باید گه جستن نام و ننگ
سپه خانه چون کرد دشمن تباه ‌ ‌ وز انجای گشته گریزان سپاه
بهر سو هر آنکس که ره یافته ‌ ‌ گرفته سر خویش و بشتافته
تنی چند بدل به پیموده راه ‌ ‌ بر لشتر آورده بوده پناه
شده بر خداوند آنخانه بار ‌ ‌ از ایشان نبد هیچ امید کار

جز آنکه سیاهی نموده ز دور — نه دست ستیزه نه بازوی زور
گروهی پرستار آنخانه بود — ز آیین پیکار بیگانه بود
کسی رخت گستر بده بهر خواب — کس آوردی از بهر آشام آب
کسی بود سالار دستارخوان — ندانسته جز پختن آش و نان
هم از کارداران بسی بوده مرد — قلمزن نه شمشیرزن در نبرد
همه را بهمراه فرزند و زن — ز بیم بداندیش ناپاک تن
شده گرد آنجا گرفته پناه — بر آنجای بدخواه وارونه راه
دمادم بحمله چو آذرگشسپ — ببهر تباهی همی تاخت اسپ
بران بینوایان شده کار سخت — شده غرق گرداب تیمار رخت
چو از چارسو بد فرو بسته راه — اگر یافتی دست آن کینه خواه
نماندی در آنخانه یک کس بجای — نمودی همه را چو کور انسرای
بچیده ز انگریزیه تن بتن — بتن شان ز خون جامه کردی کفن
همان شهر آباد و فرخنده بوم — نمودی نشیمنگه بوم شوم
گرفته زن و کودکانرا اسیر — بکشتی به بیداد برنا و پیر
فروزان چو در دشتگاه بهار — زمین را ز خون ساختی لاله زار
ز خشم و ز کین آتش افروختی — بدانگونه آن بوم و بر سوختی
که تا سالیان اندر آنجایگاه — ز تابش نیارست رستن گیاه
چو بخشایش پاک پروردگار — بر آنشهر و با شهریان بود یار
بر انگلندیه نیز گردان سپهر — همیگشت بر راه و آیین مهر
همیکرد اختر بخوبی نگاه — ستاره روانه بفرخنده راه
ز آفت از آن گشته آتش بلند — نبایست بینند درد و گزند

گرو بر نور دیده هامون و کوه | بریده چنان دور ره با گروه
بابادی شهر گردید تنگ | شد آگاه بدخواه بی نام و ننگ
که شد دشت و بیشه پر از نره شیر | چو روباه ترسیده آن نادلیر
ناستاد تا دشمن کینه خواه | بیاید بیاراید آوردگاه
بکش کرده دو دست رزم و ستیز | نموده دو پا تیز بهر گریز
از انجایگه همچو تیر از کمان | روان گشت نامرد تیره روان
مر این شهر خرم ز اندازه بیش | بزرگ و بد آباد هنگام پیش
زدندی دران سکه بر سیم و زر | روان بود هر جای و هر شهر در
کنون نیز هر سوی هندوستان | چو پیشینه هنگام باشد روان
ازین شهر جز آنچه گفتم سخن | نیامد خبر هیچ در گوش من

بیان روانه شدن کرنل گرو بر

از مراد آباد و رسیدن بشهر رامپور

بداندیش دشمن چو ناکرده جنگ | سر نام مردی شکسته بسنگ
ز رزم دلیران پرخاشخر | تهی کرده پهلو گشاده کمر
بیفکنده از بیم افزار پای | گریزان برون رفت شوریده رای
ز خورد و ز آشام و آرام یاد | نکرده گرو بر روان شد چو باد
برودی که خوانند گنگا بنام | رسید و از انجای بسپرده گام
ز ماه دوم روز بوده دو ده | سوی رامپور آمد از گرد ره
چو ره ماند یک میل و نیمش ز شهر | بد انجا یکی رود کوچک چو نهر
ز داد از نیکی دهش کرده یاد | فرود آمد و تنگ ابرش گشاد

سنه ۱۸۰۵

یکی پهن هامون در آنجا بدید | که شایست کینه ز دشمن کشید
بُد آن دشت همواره بهر ستیز | همیدید ره مهتر انگریز
بدینسو اگر دشمن تیره راه | برای گذشتن براند سپاه
برانگیخته لشکر کارزار | برارد ز تیره تن او دمار
گمان بود هر جا بهامون و دشت | که دشمن از آن راه خواهد گذشت
گروهی ز لشکر در آنجا نشاند | چنانکه یکی ره گشاده نماند
چو در دست نواب بُد رامپور | ز فرمان انگریز بود دست دور
گرفتی اگر خواستی در زمان | ز نواب زیرا که بُد ناتوان
بچون و چرا هیچ گردم زدی | گه داو انداختن کم زدی
ولی چون سپارد کسی راه مهر | بانگریز و دارد ازو تازه چهر
بنیرو فراوان بود گرچه کم | برو بر نیازیده دست ستم
نسنجیده بُد آشکار و نهان | بدارند او را گرامی چو جان
اگر راند باید ز مرزش سپاه | بجائیکه نبود جز آن هیچ راه
نباشد برفتن ازو گر جواز | ندیده برو دست خود را دراز
نجنبیده یک گام از جای خویش | فراتر نه بنهند یکپای خویش
اگر زانکه کشور خدا داد راه | نرنجانده کس را بیک پرّکاه
بیک ناتوان مور نرسانده درد | بکس نادمیده دمی باد سرد
بره آنچه پیش آید از کشت و ورز | ز دهقان وگر از خداوند مرز
اگر خرمن افتاده باشد چو کوه | نباشد نگهبان کسی از گروه
فتاده اگر تودهٔ سیم و زر | بود بیخداوند در رهگذر
از آن خرمن و سیم و زر حبّه کم | کسی کرد نارد ز روی ستم

بود انچه از بهر لشکر روا کم و کاست ننموده گاه بها
نه از زر کرده بکس برفسوس روانا نموده ره لاغ و لوس
خریده ز دهقان و بازارگان بخویند بر کس پشیزی زیان
بدینجا چو در خور بدین گفت راست پسندیده دوری ز گفتار کاست
بگفتم مرا نیست خواهش ز تن بیارم ز روی خوشامد سخن
نه افسانه سازم نه افسانه خوان نه خامه بافسانه سازم روان
بگویم بدانچه بود زانگریز نموده زبان هیچ پولادتیز
براین نامه هر کس نماید نگاه بخواند چنین نیک آیین وراه
اگر ناتوان باشد ار زورمند بود که پذیرفته اندر زو پند
بخواهد اگر نیک از بهر خویش بورزد چنین راه و آیین کیش
شود در جهان پایگاهش بلند چو انگلندیه نام و جاهش بلند
کنون ابرش خانهٔ تیز کام بمیدان بپکار پیچید لگام
گرو بر چو بر دشمن بهیز بهامون فرو بست راه گذر
بهر جا گروهی ز لشکر نشاند گشوده چو دروازهٔ شهر ماند
بدش باک از دشمن کینه خواه مباد اگر بسپرده پیراه وراه
بشهر افکند خویش را ناگهان رساند بمردم گزند و زیان
کند شهر تاراج و بر شهریار نماید چو شب روز رخشنده تار
پی پاس دروازه آنسر فراز نموده ز نواب حاصل جواز
جدا کرده از لشکر خویشتن نبرده تنی چند دشمن شکن
بداده سلیح ستیز و تفنگ فرستاد از بهر پاس ویزک
ز هر سو چو ره بست ازرای نغز دگر نغز جا کرد در پیش بمغز

براهی که بودش فراوان گمان | بخواهد شدن دشمن تیره جان
برآورد دیوار آنجا زنی | بپهنا سه ده بد شمارد زنی
تنی چند با نیزه و با تفنگ | دگر آنچه شایان بود بهر جنگ
نشاند اندر آنجا برسم کمین | بیاید اگر دشمن پرزکین
ازان نیستان همچو شیر ژیان | به پیشه برون تاخته ناگهان
گرفته ورا در میان چون شکار | برارند از تیره جانش دمار

بیان برخی از شهر رامپور و حکام آنجا و پیوستن جرنل اسمیت بکرنل گروبر

خردمند دهقان دانش نهاد | بانگریزی اندر ازین شهر یاد
زرفتار باشندگانش همه | زمرد و زن و پاسبان و رمه
نمود آنچه اندک بیارم سخن | بگویم همه نامه ناید بین
بدانسانکه در نامه نامه طراز | بیاورده آرم شود بس دراز
مرا چون سخن جز زنیکار نیست | بود آنچه جز آن بدان کار نیست
زبسیار اندک بگویم زشهر | برد آگهی مرد خوانده بهر
بُده در گه پیش همبر بزرگ | نشیمنگه مهتری بس سترگ
یکی خان که فیض الله نام بود | ازو جان مردم بآرام بود
در آن شهر آباد پُرزیب و فر | همی برد با کامرانی بسر
ز قوم روهله بدان نامدار | گرامی و نامی و فرخ تبار
چو فرمان رسیدش زیزدان پاک | بمینو گذر کرد از تیره خاک
پسر بودش ارچه خردمند و راد | زروی نبیره دلش بوده شاد

مران خورد شاید نبودش پدر | بنازش نیا پروریده ببر
مر او را ز فرزند بر جای خویش | گزید و بپایه فکندش به پیش
بُده احمدش نام و خانش خطاب | بجای نیا گشت چون کامیاب
چو از کودکی کار فرماندهی | نمی یافت زو زینت و فرهی
برادر پدر داشت آن نارسید | چو فرزندش از مهر می پرورید
همه کار او گرچه کردی روا | نماند آن شکوه و بزرگی بجا
نهاده بویرانی آن شهر روی | ز آبادیش کاسته رنگ و بوی
نمانده بجا شوکت مرزبان | پذیرفته از گاه پیشین زیان
چو فیض الله چنگ و دل شیر داشت | فراوان زمین را بجا گیر داشت
بسی شهر و ده بوده در آن زمین | مر او را بفرمان و مُهر و نگین
چو لک روپیه را زنی در دو پنج | بهر سال رفتی خراجش بگنج
از آن مرز باشد یکی رامپور | کزو زیب و فر بود گردیده دور
ز مرز ار چه کم گشته بُد ورزه گاو | باحمد رسیدی همان مایه ساو
که درگاه آبادی و خُرّمی | گرفتی نیایش ز مرز و زمی
بدانگه که با میرخان بود کین | گَرُوبَر بیامد بدان سرزمین
بُده عمر احمد دوره هشت سال | ببالا چو در باغ تازه نهال
ز اِسمِت بدینجای نامه طراز | دگر باره نامش بیاورده باز
بسوی گَرُوبَر به پیموده راه | به پیوست با آنچه بودش سپاه
عم احمد از بهر دیدار اوی | بلشکرگه از شهر بنهاده روی
بدانگه که نزدیک بُدگاه شام | دو مهتر رسیده بهم شادکام
شده خرم از دیدن همدگر | ز شادی بگردون بساویده سر

سپس زانکه راندند بایسته راز — یکی ماند بر جا دگر گشت باز

روانه شدن جرنل اِسمِت و کرنل گرَوبَر از رامپور و رسیدن بشیرگر

چو یکروز بگذشت در رامپور — برآمد دوم روز تابنده هور
ز دشمن نشانی نیامد پدید — دو دیدار انگریزیه شد سپید
چه در دل بدینگونه بُد آرزوی — کِراید بدینسو اگر کینه جوی
برافراشته رایت رزم و کین — ز زین آورندش فرو بر زمین
بدانسو چو ناورد خیل و سپاه — برون رفت چون تیر گرداند راه
نشسته ابر بارهٔ تیز گام — سبک کرده بر یال اسپان لگام
بپروین رسانیده بانگ درای — سوی چهپره کرده روان بادپای
بدنبال دشمن شده ره سپر — نیاسوده جائی نخاریده سر
همه راه پر سبزه و آب بود — چو گلشن در و دشت شاداب بود
ز بس گونه گون گل بهامون و راغ — نموده دل از رشک فردوس داغ
هوایش بخوبی چو باد بهشت — بنزهت ز دل برده یاد بهشت
بهر سو روان آب همچون گلاب — چنان آب کوثر ندیده بخواب
بگاه خزان خار آن مرغزار — زدی سرزنش بر گل نوبهار
بدیدی اگر مانی آن رنگ و بوی — شدی خوار از رنگ در چشم اوی
فرشته بدیدی گران فر و زیب — دل از دست داده شدی ناشکیب
اگرچه همه راه آباد بود — ز هر گون پُر از توشه و زاد بود
ولیکن گریوه بسی بود و کوه — نیارست آسان گذشتن گروه

بهنگام پویه نوند نگاه — بماندی شده مانده در نیمه راه
همان بود پیمر بره آب رود — رساندی بپهناش دریا درود
بژرفی بجائی بُده تا بسر — نبوده بجائی فزون از کمر
برفتن چو بوده فراوان شتاب — پیگروز بگذشته سه رود آب
بخشک و بتر نانموده درنگ — نوردیده ره چون پلنگ و نهنگ
به پیش آمد انجام ده میل راه — بجز خار در وی نرسته گیاه
ز مردم کسی اندران دشت و چول — هویدا نبُد جز دد و دام و غول
ببایست آنراه را ناگزیر — بُریدن نبُد گرچه بر دل هژیر
بگاه تکاپو دران سخت جای — بیفتاده نعل از سم بادپای
برفته تن مرد با بارگی — ز بس کوفت از کار یکبارگی
گرفته جهاندار بر خود پناه — سر آورده آنسخت و دشوار راه
نموده ز کوه و گریوه گذر — بشهریکه نامش بود شیرگر
رسیدند فرسوده زین و لگام — یکی کوه باشد کما اُون بنام
مرانشهر آباد در پای کوه — بود و اندران گونه گونه گروه
دو روز اندر آنجای فرخ کوان — ببودند آسوده و شادمان
ز دشمن شنیدند زینسان خبر — که آن زشت کردار شوریده سر
نموده کناره ز میدان جنگ — نشیمن گرفتست در کوه و سنگ
بجز سنگ خاره در آنجایگاه — نه بیند اگر کس براند نگاه
گرو بَرا با اِسمِت جنگجوی — بدانسوی رفتن ندیدند روی
چو دشمن ندیده بخود تاب جنگ — گزیده پنه بهر خود کوه و سنگ
نباشد ورا تاب و نیروی آن — که آرد بما بر رساند زیان

فراز و نشیب است بسکه زمین — نشاید شدن بهر پیکار و کین
نه جای چمیدن نه دشت چرا — گیا همچو اکسیر و نان کیمیا
نزیبد از اینجای رفتن به پیش — چرا رنجه داریم بیهوده خویش
بریلی و پیلی بیت و رامپور — سه شهر گرامی زما نیست دور
بد اندیش گر بر یکی زین سه شهر — بیاید ز کین در دل آگنده زهر
توانیم از دست آن ناسپاس — بداریم ایمن ز بیم و هراس

مراجعت کردن جرنل اسمت و کرنل گروبر از شیر گر و رسیدن بمراد آباد

روا چون ندیدند رفتن به پیش — بجنگ بد اندیش بیراه و کیش
سنه ۱۸۰۵ ز ماه دوم روز شش در چهار — یکی نیز افزون بگاه شمار
روان گشته از شیر گر آن دو شیر — نموده بنه بار بر بارگیر
پی بازگشتن سوی رامپور — بخسته زمین از خرام ستور
بره در دهی کوچک آمد فراز — میلیک نام آنجای از دیرباز
به پیرامنش شهرهای فراخ — بود پر ز بستان و ایوان و کاخ
سپه بهر آسایش از رنج راه — فرود آوریدند آنجایگاه
ز رفتار انگلندیه که و مه — بشد شادمان هر که بوده بده
کسی را از آن لشکر دار و برد — نیامد بدل هیچ تیمار و درد
نیارست بر کس کسی زان سپاه — بخشم و بتندی نماید نگاه
سر مو نیارست کردن زیان — گرفتن یکی دانه جو رایگان
نبودند دیده ز دیگر سپاه — بدانگونه تا بوده آیین و راه

کردگان

گروگان نموده روانها بمهر ز درگاه دارای گردان سپهر
بانگریزیه خواسته فرهی بکشور بزرگی و فرماندهی
نموده در رادی و مهرباز ز ده سوی لشکر برفته فراز
باندازه دسترس آن گروه ز دریا دلی گشته هدیه پژوه
بیاورده همراه بهر نثار ببردم خورش آنچه آید بکار
بیاداش آن دیده نیکی بسی سوی خانهٔ خویش شد هر کسی
برآمد دگر روز رخشنده هور سپه شد روانه سوی رامپور
بدان شهر خرم چو کم ماندرام پذیره شد احمد نیکخواه
که فرمانروا بُد بران بوم و بر زپیمان او کس نکردی گذر
بدیدار ایشمیت شده شادمان برافروخت رخساره چون ارغوان
بهر کس چو از کاغذ اشتها بدینگونه گردیده بد آشکار
که لِک بر بهر تپور شد چیردست فصیل دژ و باره درهم شکست
بخمپاره و توپ مردم کشان برآورد دود از دم بدنشان
باحمد رسیده بُد این آگهی که لِک یافت فیروزی و فرهی
زبان سراینده را برگشاد باینمت فراوان ازآنمژده داد
چو بُد خوانده او هم خط اشتها بگفت آنچه احمد بُدش آشکار
نبُد راست ازین اگرچ آن سخن رنشادی ببالید چون سرو بن
بدل گفت شاید که باشد درست نموده زسختی گره بخت سُست
کند کام شیرین گرازنام قند هرانکس بود درخور پسخند
فراوان ازین مژده دلشاد گشت روانش زبند غم آزاد گشت
سراینده را کرده پدرود گفت همیشه تو را خرمی باد جفت

همان دم روان گشت زانجایگاه — بنزدیکی رام گنگا سپاه
رسید و گذر کرده زان رود آب — بریده ز ماه دوم آفتاب
دو ده روز و بروی فزون هفت بود — ز دشمن تهی ره ز آگفت بود
بشهریکه آباد کرده مراد — نمودم ز نامش ازین پیش یاد
سپاه و سپهبد بیامد ز راه — ز لک اندر آنجای لختی سپاه
سر رایت افراشته باسمان — بدیدند سوی بریلی روان

روانه شدن جرنل اسمت و کرنل گروبر از مراد آباد و رسیدن ببادلی

روان شد دوم روز زانجا سپاه — دهی نام کانات آمد براه
ز پنداره دیدند آنجا نشان — چو دیوان شده گرد بهر زیان
بتاراج و یغما گشاده دو چنگ — نموده ز آتش هوا لعل رنگ
جهان کرده از دود تیره سیاه — بگردون رسانده سر دود آه
بجاروب تاراج ده رفته پاک — سراها نمود و برابر بخاک
بمردم جهان کرده تیره چو شب — نمانده بتن بر سلب یکوجب
از آن زشت خویان چون اهرمن — گرفتار کردار آمد دو تن
بزنجیر و غل کرده زار و نژند — فکند انگریز هر دو انرا ببند
باسمت یکی نامهٔ دلگداز — بیامد ز سوی لک سرفراز
که از خواندنش گشت پر خون جگر — چو دیوانگان رفته هوشش ز سر
دلش شد پر از رنج و تیمار و درد — ز غم زرد رخسار و لب لاجورد
نبشته دران بود کز بخت بد — بهر زمان بما بر همی بد رسد

زماه دوم روز رفته دوده — بجمله سوی دژ به پیمود ره ۱۸۰۵
سپه رفت و برگشت خورده شکست — لبی خسته لب باخته پا و دست
بروز دوم نیز سوی حصار — برفت و بپامد سراپا فگار
همه را بتن جامه چون ارغوان — دل از نیش غم ریش در رخ زعفران
فراوان کس افتاده بر روی خاک — ببر جامهٔ زندگی کرده چاک
بدانگه که احمد ورا مژده داد — ز فتح پهر تپور و بد گشته شاد
ازان شادمانی فزون از نهزار — نشستش ز غم بر روان کوه بار
بخندان دلش گشت اندوه کین — که گفتن توان کوچه سان شد غین
شدش کام شیرین شده چون کبست — گران بار اندوه پشتش شکست
بلشکر هرانکس که بد نامور — ازین آگهی گشت پر خون جگر
سرماه سیم از انجا یگاه — سوی بادلی شد روانه سپاه ۱۸۰۶
ازان پیش کاید زره انگریز — ابا لشکر و فوج و خیل ستیز
مرانجای پندارهٔ بد گهر — باتش همه کرده زیر و زبر
سر شعله برده بچرخ کبود — دل مرد و زن کرده پر داغ و دود
ز آبادی انجا نمانده نشان — نکرده کمی هیچ اندر زیان
که دمه پس ز انگه آزرده بود — بزودی از انجا گذر کرده بود

رسیدن جرنل اسمیت بشیروت و آگهی یافتن از میر خان و رفتن بمقابله و آمدن فرقهٔ موسومه بعلی غول بمجادله و اظهار غلبه اولا بر انگریزان و ثانیاً کشته شدن تمامی ایشان

دوم روز چون خسرو خاوران — پر از روشنی ساخت تیره جهان

بشیروت از بادلی شد سپاه — بدانجا ز بانگیر آمد ز راه
چنین داد از میرخان آگهی — که آن سر ز مغز و ز دانش تهی
از اینجا بود دور نه میل راه — بود گرد با وی فراوان سپاه
ازان کشن لشکر یکی تن ز خویش — نکرده جدا دارد همراه خویش
ازاین مژده دیده جهانرا بکام — گرفته بداندیش و بسته بدام
فزون آنچه بوده بهمراه ساز — همانجا یکه مهتر سرفراز
بماند و پی پاس لختی سپاه — که در ساقه بوده روانه براه
نشاند و یکی نیز پلتن سوار — نگهداشت با مردم پاسدار
دوره هفتصد مرد باره نشین — پژوهندهٔ رزم و جویای کین
گرفت و نشان جسته از بدگمان — روان گشت مانند تیر از کمان
چو خورشید بر تیغ گردون رسید — دو ساعت بران نیز افزون کشید
بنزدیک افضل گر آمد فراز — نوردیده چون باد راه دراز
در انجا بداندیش نزدیک کوه — بُد آمادهٔ جنگ و کین با گروه
ز انبوه لشکر در آن پهن دشت — پی مور نارست آسان گذشت
به پیکار رایت برافراخته — ز بایسته سامان همه ساخته
بُده رام گنگا میانجی براه — گذشته ازان انگریزی سپاه
بفرمان سالار گشته دو صف — ز تف جگر بر لب آورده کف
سوی میمنه شد روان یک رده — بخون تشنه گردیده همچون دده
یکی بود کپتان و فلپات نام — بجنگش شدی موم سنگ رخام
سپاه سوی راست میداشت پاس — که ایمن بماند ز بیم و هراس
روان شد دوم صف سوی میسره — چو گرگ گرسنه بسوی بره

بُد اسکنیر نامجو چون شبان ‌ ‌ بهمره مران گله را پاسبان
بدین سان شایسته و رسم و راه ‌ ‌ گر از آن سوی دشمنش شد سپاه
بیامد از آنسو بد اندیش نیز ‌ ‌ چو آتش پی باره بنموده تیز
نو آیین یکی رسم انگلندیان ‌ ‌ پی توپ اینجا نمایم بیان
که نزد دلیران بود دلپسند ‌ ‌ گه رزم و پیکار بس ارجمند
روند هر کجا از پی دار و برد ‌ ‌ بعراده بنهاده توپ نبرد
بزنجیر و قلابه و چفت و بند ‌ ‌ مر آنرا ببسته باسپ سمند
که در دشت و هامون ز مردم گروه ‌ ‌ بگاه کشیدن نگردد ستوه
نشانده بران بارهٔ راهوار ‌ ‌ سواری ابا آلت کارزار
بپویند هر سو که خواهند راه ‌ ‌ بخیزد چو پیکار با کینه خواه
بیاورده در پیش صف توپ جنگ ‌ ‌ گشوده ز عراده قلاب و چنگ
بپهلوی توپ ایستاده سوار ‌ ‌ بکوشد چو مردان گه کارزار
گهی از تپانچه گهی از تفنگ ‌ ‌ کند روز بدخواه تاریک و تنگ
بآتش فروزان کند توپزن ‌ ‌ دم آهین توپ دشمن شکن
براند گلوله چو تیر از کمان ‌ ‌ بد اندیش را خسته سازد روان
چو زین رسم گفتار آمد بسر ‌ ‌ شنو رزم مردان پرخاشخر
به پیش صف آورده توپ و سوار ‌ ‌ سواران ز عراده کرده کنار
شده توپزن گرم در کار خویش ‌ ‌ ستاده سواران بهنجار خویش
بدشمن نموده ز ابر تفنگ ‌ ‌ پیاپی روان ژالهٔ لاله رنگ
دو بازو گشاده بچنگ و ز پای ‌ ‌ بسوی دژ آگه بُده رهگرای
یکی نالهٔ ژرف آمد براه ‌ ‌ ز رفتار شد بند پای سپاه

فرو ماند ناکام بر جای خویش — نیارست بنهاد گامی بپیش
گروهی ز بدخواه پهلوی رود — با هنگ کینه کمین کرده بود
لقب شان علی غول از دیرگاه — همه نامبردار و گرد سپاه
بناگه نشانها برافراخته — بکف تیغ و نیزه برون تاخته
چو کاموز بدرنگ رایت بدید — براسیمت ره راست شد ناپدید
ندانست کین فوج کاید براه — گر ازان بدینسان بود کینه خواه
گمانش رسوی یکی دوستدار — بباید که باشد ورا پشت دیار
چو از دوست دشمن ندانست باز — سواران خود را نداد او جواز
برهنه نمایند تیغ از میان — همالانه کوشند با دشمنان
چو از دور بدخواه گردید شناخت — سکالیده پیکار و سیجید جنگ
نهاده علم ها ز کف بر زمین — دو بازو برافراخته بهر کین
بمانند شیر بهر شکار — فتاده میان دو صف سوار
سواران چو فرمان بندند بهر جنگ — بمانده نهان تیغ سیماب رنگ
چو بت کرده در خانهٔ زین نشست — ز پیکار پیکار ماندند دست
ز دشمن چو هنگامهٔ گیرودار — بشد گرم پرکند هر سو سوار
ناستاده کس پیش تیغ و سنان — گسسته رد خویش از بیم جان
گذشتن ز جان دیده دشوار و سخت — بپسوی هامون کشیدند رخت
میان سپه شورشی شد پدید — که سر از زمین تا بگردون کشید.
بدانست اسیمت که کرده خطا — بدان از نیکان نکرده جدا
برو ماند پوشیده راه درست — گمانش کج و دانشش بوده سست
ز لشکر گروهی دلیر و سوار — برافراخته تیغ دشمن شکار

برفته سوی لشکر کینه جوی — چو شیران به پیکار نهاده روی
بگشوده ببر دانگی دست و یال — نموده زبون مردم بدسگال
زخون کرده میدان کین لاله گون — براندند از پیش لشکر برون
سوار پراگنده از چار سوی — پیاده زده بسته پیکار جوی
بمیدان شده گرد از هر کران — گرفته بداندیش را در میان
چنانکه یکی تن ز جای ستیز — نیارست برداشت پای گریز
چو مرغ گرفتار گشته بدام — جدا مانده از آشیان و کنام
همه را سر از تیغ گشته جدا — پیفتاد از دوش در زیر پا
زتن کرده پدرود شیرین روان — سر آمد بتلخی بر ایشان زمان

محاربه کردن میرخان با تفاق برادر خود شهامتخان با انگریزان و منهزم شدن ایشان و تعداد مقتولین و مجروحین لشکر متخاصمین

گروه علی غول از انگریز — تبه گیره شد چو گاه ستیز
بخود میرخان گشت اندیشمند — فزون از انچه همره بده بار و بند
ازان پیش کاید برزم و ستیز — نهانی روان ساخت از انگیرتر
بجایی که آگه نبد هیچ کس — برنده بد آگاه زانجا و بس
سبک کرده خود را ز تیمار بار — شد آماده کوشش و کارزار
برادر بده مرورا همچو شیر — شهامت اباخان خطاب دلیر
به پیکار هر دو برادر چو گرگ — بهمراه هر یک سپاهی بزرگ
نشسته ابر بارهٔ رهگرای — نهان زیر پولاد سر تا بپای

پیاده بسی از گروه پشان — بنیرو چو شیر و نبرده جوان
دلیران کند آور و تیز چنگ — کسی پشت ایشان ندیده بجنگ
از ایشان یکی درگه کارزار — بده بس اگر بود دشمن هزار
ببندو بسوگند با میرخان — شده یکدل و یکنهاد و زبان
که با دشمن آید چو گاه ستیز — بخنجر شود پیکر ار ریز ریز
بسان تگرگ ار گلوله بتن — ببارد چو غربال سازد بدن
وگر بر سر از چرخ بارد تبر — نه پیچند روی و نتابند سر
بدینگونه گشته همه همزبان — بآهنگ کین گشته هر دو روان
ز انگریزیه بود لختی سپاه — ز لشکر بیکسو ستاده براه
زبان رزم گوی و روان رزم جوی — بدیشان نهاده به پیکار روی
بدل اینچنین آرزو داده راه — که سازند آن کم سپه را تباه
چو از راه نزدیک گشتند و تنگ — بد آماده جنگ فوج فرنگ
بسوی شهامت سواران توپ — رخ آورده مانند یک لخت کوپ
کشیده پرند آور آبگون — چو جیحون ز دشمن روان کرده خون
بسی تن فکندند تن کرده چاک — سراپا بپا غشته در خون و خاک
شهامت نیاورده تاب نبرد — بباد فنا داده بسیار مرد
شده خسته خود نیز از تیغ تیز — به پیمود بیچاره راه گریز
بد استاده اسکنیر رزمخواه — سوی میسره داشت دیده براه
چو بدخواه گردد بدو روبروی — براند از و خون بمیدان چو جوی
بگردون رسانیده نوک سنان — بیامد دمان و دنان میرخان
بکوشید و بنمود بیمر درنگ — مگر نام در جنگ آرد بچنگ

پیندوخته ننگ فرجام کار — تبه کرده مهتر بسی نامدار
شده خسته از زخم و گشته تباه — فراوان نبرده دلیر از سپاه
رخ از بخت وارونه کرده بنفش — بجا مانده بیمر نشان و درفش
بخود دیده کوتاه دست ستیز — تکاور بمهمیز بنموده تیز
زمیدان پیکار برگاشت روی — روان اشک خونین ز دیده چو جوی
دران دشت از کشته و زخمدار — ز هر دو سپه بُد بدینسان شمار
ز دشمن سه سردار با نام و جاه — بیفتاد بر خاک تیره تباه
بپاییده پیمان گروه پیشان — بکوشیده تا دیده در خود توان
زمان بد همه را رسیده فراز — نیارسته انرا ز خود داشت باز
فتادند یکسر بانجام کار — تن افگار از زخم و بد روزگار
شهامت بشد خسته از زخم تیغ — روان از تنش خون چو باران ز میغ
یکی از سران خان و رحمت بنام — تنش دید از تیغ زحمت تمام
بزرگی که بُد پیشرو بر سپاه — سپه از پس او پیش رفتی براه
نخستین غلام انگهی خوان علی — که نامش بتو بر شود منجلی
سپس زانکه شد خسته از تیغ تیز — گرفتار شد در کف انگریز
چو افتاد در بند آن ارجمند — ز انگریز نامد برو بر گزند
بدانسانکه بوده گرامی ز پیش — فزون داشتندش بنزدیک خویش
چو مهمان که در خانهٔ میزبان — بود ارجمند و گرامی چو جان
بجز بیم و اندوه بردی بسر — تناسان و ایمن ز هر رهگذر
چنین یافت ره آرزویش بجان — بُریده بیکبار از میر خان
بماند رهی وار بسته کمر — بنزدیک انگریز فرخنده فر

پیاده ز انگریزیه پنج تن — دوره دو ز باره نشستن انجمن
بشد کشته هنگام وگاه نبرد — پر از زخم نزدیک سی نیز مرد
ازان رخمنیان مهتر نامدار — نبوده ز انگلنده یه جز چهار

تعاقب نمودن جرنل اسمت میر خانرا و رسیدن بنزدیک رودرام گنگا قریب عسکر میر خان

چو بگریخت از رزمگه میر خان — بجا مانده در دشت طبل و نشان
بنزد برادر رسیده فراز — روان پر ز تیمار و گرم و گداز
نه بنهاده پا بر زمین از رکیب — نکرده زمانی در آنجا شکیب
گرفته برادر بهمراه خویش — شده برتنش همرنگ موچو نیش
دل و جان پراگنده و سیمه سر — برون بُرد جان گرچه آن بهتر
بسی برگزیده سران سپاه — بجا مانده افتاده بر خاک راه
ز لشکر فراوان دلیر و جوان — نمونده بمیدان تلف رایگان
انا انچه با او سپه زنده ماند — که کس نام آنها بردی نخواند
رها کرده افضل گران کینه جوی — سوی پشت آن شهر آورده روی
ز انگریزیه دور لختی ز راه — برفت و فرود آمد آنجایگاه
بدانست زین پس بدنبال اوی — نیاید به پیکار بنهاده روی
ز انگلنده یه هم سپاه و ستور — بُده مانده بس رانده بُد راه دور
بُریده سپس انکه دشوار راه — ازانجا سوده یکدم ستور و سپاه
گروه علی غول آمد به پیش — به پیکار کوشیده ز اندازه بیش
رسانده فراوان و چیره شکست — چنانکه یکی زنده ز انها نرست

ازان رنج نگذشته بُد یکزمان — بیامد بآهنگ کین میرخان
برادر بهمراه و بیمر سپاه — همه شیر مردان آوردگاه
سواران انگریزیه گاه جنگ — بپولاد هندی زخون داده رنگ
اگرچه بداندیش را تار و مار — نمودند در گردش گیر و دار
ستوهیده گشته سراسر سپاه — هیون نیز نارست رفتن براه
بمانده زتک باز پای ستور — تن مرد گردیده از تاب دور
زمیدان بداندیش چون رخ بتافت — نیارست دنبال او کس شتافت
بُده چارمین روز از مارچ ماه — روان شد زشیروت فوج و سپاه — سنه ۱۸۰۵
نوردیده از بیست یکمیل کم — ره سخت و دشوار و پرپیچ و خم
بسی نالهٔ آب کرده گذر — سپه گشت آسوده در شیرگر
بروز دوم نیز آنمایه راه — که بسپرد در روز پیشین سپاه
بُریده بهنگام رفتن چو باد — بشهریکه آباد کرده مراد
سپه آمد و یافت این آگهی — که دیروز آن دور از فرهی
رسید و ازین شهر بگذشت زود — رخ از روز برگشته کرده کبود
رهی پیش بگرفته دشوار و تنگ — که نبود دران هیچ جز خاره سنگ
بره بسکه باشد فراز و نشیب — شود بیک اندیشه پر از نهیب
همانا دران پرخطر دشت و چول — نه مردم که نارد گذر کرد غول
چو اسمت شد آگاه از کینه جوی — بُد انکس که زخمی بهمراه اوی
بمانده بدانجای آن خسته گان — بدنبال رفتن ببسته میان
زماه سیم روز بود ست شش — سپه برنشانیده آن شیرفش
رسیده بنزدیکی امروا — کنار گنان رود بگرفته جا

بروز دوم گشته زانجا سوار | بیامد بچاندسی آن نامدار
ازان نامور گرد فرخنده کیش | رسیده بد اندیش یکروز پیش
در آنجا یکی خانه از انگریز | که بُد جای مردان رزم و ستیز
دران خار و خاشاک اندوخته | وزان شد آتش برافروخته
نشانش نمانده بجا بر زمین | نموده همه شهر ویران زکین
بسوی بَرِیلی از آنجا یگاه | روان گشت و چون باد پیموده راه
بخواهد نموده از آنجا گذر | برارد بسوی روهل کند سر
چو بشنید اِسْمِت نکرده درنگ | روان شد بآهنگ پیکار و جنگ
دو روز و دو شب رفته راه دراز | بر رام گنگا بیامد فراز
بنزدیک آن زود بُد میر خان | پُر از رَخ دل و گشته تیره رخان
ز اِسْکَنْیَر خورد خورده شکست | نموده بناکام آنجا نشست
ازین خورد اِسْکَنْیَر پُر هنر | بیاید سپس زین سراسر خبر
چو اِسْمِت بیامد بدانجایگاه | بشد تیره بر میر خان مهر و ماه
نماندش بکف چاره جز این دو کار | گریزد و یا آورد کارزار

فرستادن جرنل اِسْمِت خورد اِسْکَنْیَر را بسمت مرزد و آب و ملاقی شدن او با میر خان و محصور گردیدن بتقدیر خالق زمین و زمان و منهزم گردانیدن او میر خان را

بهمراه اسکنیر نامجوی | برادر یکی بود همنام اوی
ازو بوده کهتر بسال آنجوان | تنومند و کند آور و پهلوان
چو نامش کسی بر زبان راندی | همی خورد اِسْکَنْیَرش خواندی

بدو پنجصد اسمت نامدار ز لشکر بداده گزیده سوار
بفرمود کرده ز گنگا گذر برفته سوی شهر آنوپشر
نمانده بدانجا ز روی شتاب رود با سپه سوی مرز دو آب
بدانسانکه فرمود بسته کمر روان گشت آن گرد پرخاشخر
چو نزدیکی شهر سنبل رسید بیامد بد اندیش ناگه پدید
بهمره سپاهی چو مور و ملخ نموده نهان زیر پی کوه و شخ
همه رزم و پیکار را ساخته سنانها بگردون برافراخته
درخشنده در گرد تاریک تیغ چو برق درخشان ز تاریک میغ
سر و بر بدرع و بمغفر نهان زده دامن جوشن اندر میان
سلیح آنچه باید بانبوه بود نه لشکر یکی آهنین کوه بود
در و دشت و هامون پر از مرد بود رگ مردی اندر همه سرد بود
ابر خویشتن بسته آلات جنگ ولی بوده آلات زایشان بننگ
دریغ است در دست تیغ ستیز که گاه ستیزه گزیند گریز
شدن کشته بهتر بنزدیک مرد از آنکه دهد پشت اندر نبرد
چو نزدیک اسکنیر آمد سپاه برو چار سو به فرو بست راه
گرفته نگین وار اندر میان برو کرد چون چشم سوزن جهان
بهامون چنان تنگ بنمود جای که کس می نیارست برداشت پای
گرفتی ز جا گر کسی پای خویش ندیدی دگر پای او جای خویش
چو این دید اسکنیر نامور هراسید کاید زمانش بسر
بتیغ جفا گشت خواهد تباه رهایی نیابد یکی از سپاه
در آن تنگنای پر از بیم و باک رهاننده بودش چو یزدان پاک

درانجا سرایی بُد از کاروان — گذشته بران بر فراوان زمان
زباران و از گردش مهر و ماه — بیفتاده دیوار و گشته تباه
نه دهلیز و دروازه بودش بپای — نمانده بجز از نشان ز انسرای
بمردی درانجای خود با سپاه — برفت و چو سنگر نمودی پناه
دل از نیم بد گرچه گشته دو نیم — درانجای ویران گرفته نشیم
بهر ره که دشمن شدی بهر جنگ — بکوشیده مانند شیر و پلنگ
برآورده از جان بدخواه شور — براندی ز خود دور آن گله گور
ولی بود کارش رسیده بجان — ز سوی خورش کارد تا استخوان
ز خوردن نبد هیچ نزدیک اوی — دلش خون ز اندوه و پُر مرده روی
فراوان بر و کار دشوار بود — روانش پر از رنج و تیمار بود
شکم چون بماند تهی از آب و نان — نماند بتن تاب و کاهد توان
چو نارد گر سنه بخیزد ز جای — به پیکار گردد چه سان هنرای
بُد این راز پوشیده بر میرخان — که بد بد بداند ش جان بهر نان
بود در کف پینوائی اسیر — تن از جان و جان از تنش گشته سیر
گزیده فرستاده چیز بگوی — بنزدیک اسکندر نامجوی
فرستاد و دادش بدینسان پیام — نموده اگر تیغ کین در نیام
بپرداخته جانرا ز پرخاش و کین — بنزد من آیی گشاده جبین
بسوی تو از مهر کرده نگاه — گرامی بدارم تو را با سپاه
نه بینی ز من هیچ تیمار و درد — نخواهم بتو بر وزد باد سرد
بود در جهان تا بتن جان من — گواهست بر من جهانبان من
نه ارکس نه از خویش دارم پسند — رسد بر تن و جان پاکت گزند

بدارم تو را شاد جز درد و رنج — نه گوهر دریغ از تو دارم نه گنج
روا بر روانم بود کام تو — سگالم همه نیک انجام تو
شنید و بپیچید زان گفته روی — بدانست بیهوده گفتار اوی
بدان خام گفتار ننهاده گوش — نداده ز کف راه فرخ سروش
چنین داد پاسخ فرستاده را — ره دین و دانش ز کف داده را
مر آنرا که باشد نژاد و گهر — هش و دانش و رای و فرّ و هنر
چگونه پسندد چنین کار زشت — پسندد اگر نیست جز بد سرشت
پدیدار این گفته را روی نیست — مر این آبرا راه در جوی نیست
گذشتن ز راه وفا نیست خوار — ندارم سخن با تو جز کارزار
سپه گرچه از فاقه بودست ریش — پسندیده گفتار سالار خویش
ز خوردن بند گرچه شان ساز و برگ — ز مردی گوارا بخود کرده مرگ
بمانده براه وفا استوار — هماندم به پیکار گشته سوار
ستون کرده بر بدمنش تیغ تیز — بحمله برانگیخته رستخیز
بشمشیر کرده جدا سر ز تن — بخنجر بسی چاک کرده بدن
ز خون کرده گل خاک دشت نبرد — بکشته ز بدخواه بسیار مرد
ز افکنده چون کوه کرده مغاک — بسی را تن از زخم بنموده چاک
بد اندیش فرجام گشته زبون — سراپا بپالوده از خاک و خون
رها کرد پیکار نادیده کام — بدل آنچه پخت آرزو گشت خام
همیخواست کز لشکر انگریز — برآرد بپولاد هندی قفیز
نگردید بر کام او روزگار — برآمد برزم از سپاهش دمار
ابا آنکه بودش فراوان گروه — وز انگریز چون کاه نزدیک کوه

بهر حمله کاورد برگشت خوار — نموده تبه مردم کارزار

آگهی یافتن کپتان اسکنیر از محصور بودن برادرش و نامه نوشتن ببرادر از روی تدبیر بل از راه تزویر و فرستادن بنزدیک میرخان و گریختن او بمحض اطلاع و استحضار بر مضمون نامه

زسوی برادر چو آمد خبر — بنزدیک اسکنیر نامور
که دشمن بدو باز خورده براه — فراوان بهمراه دارد سپاه
نهاده بآهنگ پیکار روی — گرفته برو راه از چار سوی
بجز زاد و توشه بویرانسرای — ببهر پنه برگزیداست جای
به پیرامنش لشکر کینه جوی — نشسته فرو راه بسته بدوی
شنید و پر اندیشه شد شیرمرد — زبهر برادر رخش گشت زرد
بدانسو که اندر کف بدسگال — بُد افتاده اسکنیر خوردسال
سپهدار اسمت نمیدید راه — برد لشکر و فوج و خیل و سپاه
ازین ره دلش گشت بسیار تنگ — رخ ارغوانیش شد زرد رنگ
برادر زبهر برادر بدرد — ببارید از دیدگان آب زرد
چو یارا نبودش که یاری روان — کند بهر پاس از بد بدگمان
سوی چاره بشتافت مرد دلیر — که از چاره دشمن توان ساخت زیر
برآرد بیک رای شایسته کار — خردمند روشندل هوشیار
که از یکجهان لشکر دار و برد — نیاید همانا بگاه نبرد
بمیدان قرطاس خامه چو تیر — که راند باندیشه فرخ دبیر
بهست ار زند کس هزاران خدنگ — به بیهودگی از کمان روز جنگ

بسوی برادر یکی نامه کرد — روانه چو بر پرنیان خامه کرد
بما آنچه بُد راز شد آشکار — بتو بسته ره دشمن نابکار
مباد اگه داری دل خود نژند — روا نیز از تیمار داری مبند
سپه یکسره پیش تو بیگمان — بخواهد رسیدن باندک زمان
بنزد شکاری بدانگه شکار — بیاید که سیر آید از روزگار
بداندیش از جان خود گشته تنگ — بیامد فراز تو جویای جنگ
سر خویشتن داد خواهد بباد — برآید دمارش ز تیره نهاد
همی دار دیده گشاده براه — چو از ره بتو شنگ گردد سپاه
ز یکسو تو و ما ز سوی دگر — بکوشیم کاریم رویش بسر
سر پُر غرورش بخاک آوریم — ز ابرش بتیره مغاک آوریم
چو این نامه آید نبزدت فراز — فرستاده را از نواداده ساز
گشاده در بخشش و داد کن — بانعام اورا ز خود شاد کن
چنان کن که دیگر دو دست نیاز — نیاید برکس نماید دراز
چو نامه شد انجام زد مهر خویش — فرستاده را انگهی خواند پیش
بگفتش برو هیچ جایی ممان — ببر نامه نزدیکی میرخان
دهد آنچه پاسخ رسان نزد من — مکن فاش برانجمن این سخن
روان شد فرستادهٔ مُستمند — ندانست کش پیش آید گزند
بدانسانکه فرمود نامه رساند — بداندیش آنرا چو بگشود و خواند
چو آتش زبس خشم گردید تیز — بنامه رساننده کرده ستیز
فراوان بخوانده برو ناسزا — دلش ریش کرده ز نیش جفا
به پیشش مران نامه انداخته — بدرّه فراوانش بنواخته

زده تازیانه بسی بر برش | بخسته ز آسیب آن پیکرش
برانده ز نزدیک خود کرده خوار | هماندم شده خویشتن هم سوار
تن از ترس لرزان چو از باد بید | ز فرخنده روزی بریده امید
مران نامه را راست پنداشته | روان گشت زانجای رخ کاشته
چو میدان تهی گشت از میرخان | شد اسکنیر خورد خرّم بجان
بشد دور خاری که بودش براه | روان گشت زانجایگه با سپاه
رسیده بشهر سرسی فراز | به پیوست با اسمت رزم ساز
برادر چو روی برادر بدید | سر از شادمانی بگردون کشید
چو گلبرگ رخسار را داده رنگ | کشیدش در آغوش از مهر تنگ
با آنو پشر شد از آنجا روان | بجز دهشت و بیم از بدگمان
خود و نامور لشکر از گرد راه | رسید و شد آسوده خود با سپاه

پیوستن کرنل برن بجرنل اسمت و هجوم آوردن میرخان بر کپتان مری و رفتن کرنل برن باستخلاص او و گریختن میرخان و بتاراج رفتن اُردو بازارش و کشته و زخمی شدن جمعی از لشکریان اُردو بازار

چو اسمت شد آگه ز کار آگهان | که بگریخت ز آوردگه میرخان
نهم روز بودست از مارچ ماه | سوی چاندسی برنشانده سپاه
نوردیده یکروز ره بیست میل | رسیده بچاندسی آن ژنده پیل
دوم روز زانجای گشته سوار | روان شد سوی سنبل آن نامدار

سنه ۱۸۰۵

روانرا ز آرام داده درود — سه میلش چو ره ماند آمد فرود
ز دشمن شنید اینچنین آگهی — که در سنبل آن گشته دور از بهی
چو دارد یکی مادر سالخورد — برو بگذرد روز پر رنج و درد
بسختی شب و روز آرد بسر — ز جور زمانه پر از خون جگر
نموده بدیدار او آرزوی — پیامد که ساید ابر پاش روی
سپس زانکه دیدش روان گشت زود — کسی نیست آگه کجا رخ نمود
بروزده و یک گه نیم شب — ز آواز بسته دو دو دام لب
روان گشت اسپمت سوی امروا — دوم روز آنجا چو بگرفت جا
یکی کرنلی برزن بد نام اوی — ز خون باده و تیغ بد جام اوی
به پوست با یک گروه ارنیا — شد آگاه ز و اسپمت رز مخواه
که از شهر آباد کرده مراد — خزانه که بنود شمارش بیاد
سوی لشکر برزن گشته روان — چو ره بد پر آشوب از دشمنان
مری نام کپتانی از بهر پاس — فرستاده تا خواسته پهر اس
بیارد رساند بدو سر بسر — گرفته ز هش دشمن کینه ور
همی خواست جرگه زده ارنیا — فرو بسته از چار سو شگ راه
گرفته ورا در میان چون شکار — بتلخی برآرد ز جانش دمار
ز آهنگ او گشته اگه مری — گرفته سوی امروا ره مری
بماندش از آنجا چو سه میل راه — سرائیکه شایست بهر پناه
بپیش آمد و ساخت انجا نشیم — بشد ایمن و فارغ از ترس و بیم
بدو میرخان گشته نزدیک و شگ — سپه راست کرده با آهنگ جنگ
بسوی سرا تیز کرده ستور — بجمله بر آورده غو غا و شور

بهر ره که آمد بدیده شکست — زشومی اختر بجا مانده دست
بداده بکشتن سپه رایگان — بسی نیز خسته بتیغ و سنان
ازآن کشتگان بد یکی نامدار — که فرهی بود زو آشکار
بگردن درش بود زنجیر زر — ز دیبای چین داشت جامه بر
بدافتاده نزدیک سور سرای — بخون گشته آغشته سر تا بپای
بکوشید پیمرز دشمن سیاه — ورا بر گرفته مر از خاک راه
بشسته ز آلایش و چرک پاک — سپارند پیجان تنش را بخاک
ز بس ژاله بارید زابر تفنگ — ز سوی دلیران فوج فرنگ
نیارست بدخواه رفته به پیش — بیارد بکف لاشهٔ یار خویش
بخود میر خان گردش ماه و هور — ز فیروزی و فرخی دیده دور
دل از گردش دهر پر داغ و درد — ببارید از دیده خوناب زرد
بگرد سرا ماند بنشسته دور — نژند و دژم گشته از بخت شور
لب رام گنگا چو بران دلیر — پی پاس بوده نشسته چو شیر
برخشنده روز و شبان سیاه — بسان طلایه همیدید راه
بسویش فرستاد اسمت پیام — که ای گرد فرخ پی نیک نام
سوی خاور و رود زاینجا یگاه — برفته بسی پاس میدار راه
بگاه و بپگاه بیدار باش — ز بدخواه ره را نگهدار باش
برو بسته میدار جای گذر — مبادا که خیره سر بی هنر
چو باشد ستوهیده در کارزار — گریزد بناگه سوی هر دوار
و یا خود شود ناگهان ره سپر — بسوی گروه سگ ان کینه ور
بپفتاده از دست خود در کمند — رهاند سر خویشتن از گزند

بفرمان سالار فرخنده خوی — شد آماده رفتن آن نامجوی
شبد آگه که دژخواه وارونه کار — شده گرد کیستان مری چون بهار
گرفتست پرمنش جارسوی — شده دشت چون چشم سوزن بدوی
چو بشنید برزن دلاور سپاه — گرفت و بزودی روان شد براه
بهر رهائیش بسته کمر — بر فتن نخاریده در راه سر
زگیتی بدانگه که مهر سپهر — نهان خواست بنمود درخشنده چهر
بدیدار بدخواه از دور راه — بیامد بدیدار گرد سپاه
بدانست دشمن که لشکر زنو — بیامد بغم کرده جانرا گرو
پسندیده برخویش ننگ گریز — فراوان زیان دیده اندر ستیز
شده شهد گیتی بر و تلخ و شور — روان شد از انجا سوی چاندپور
که جائیست از امرواد رشمال — چو اختر برو گشت وارونه فال
زبازاری لشکر شور بخت — بده نزد شان آنچه کالا و رخت
بدیشان چو بخت زبون بود یار — بپشت هیونان همه کرده بار
بهمراه مرداز علی غولیان — بنزدیکی بیخبد بدروان
چو لختی ز نیمه شب اندر گذشت — نوردیده بامون و صحرا و دشت
عنان در عنان مرگ همراه بود — ازان رهروان کس نه آگاه بود
که دارد زمانه بدیشان ستیز — بجائیکه نزدیک بد انگریز
ندانسته آنجا نهاد ند بار — زکیتان مری آنچه بوده سوار
بآهنگ کین زین نهاده باسپ — روان گشته مانند آذرگشسپ
رسیده بدیشان بکف تیغ تیز — بحمله نموده بپا رستخیز
علی غولیان در برابر بجنگ — ستادند و کردند لختی درنگ

زکوشش بفرجام گردیده سست | نشد رسته زیشان تنی تندرست
کس افتاد بر خاک گشته هلاک | کسی را تن از زخم شمشیر چاک
برسته زخون اندران دشت و راغ | گل لاله زانسانکه روید بباغ
بد آنچه بهمراه کالا و چیز | بشد بهرهٔ لشکر انگریز
یکی گاه اندوختن برد رنج | دگر برد جز کوشش و رنج گنج

برخی از گذارش حال حرمان مال میرخان و لشکر خسران اشتمال او

سپس زانکه آورد گه میرخان | رها کرد رفته دو روز و شبان
باسمت که بودست در امروا | بدوران همه گشته کامش روا
شد آگاه از دشمن تیره روز | که با جان ناشاد و پر درد و سوز
رهی دیده هموار بهر گریز | بریده چو باد دمان تند و تیز
کشیده زگنگا بدانسو سپاه | برو بگذرد روز با سوز و آه
فرو ریزد از ابر دو دیده نم | بشب بشمرد اختر از درد و غم
زگیتی و کامش بریده امید | رخش گشته زاندوه چون شنبلید
بافضل گرانگه که جست او نبرد | شدش کشته و خسته بسیار مرد
ستوهیده مر خویشتن در ستیز | شده خوار پیمود راه گریز
نماندش به پیش سپه آبروی | سخن ناسزا گفته هر کس بدوی
در سرزنش بر رخش کرده باز | بسر کوب کرده زبانها دراز
به نیش نکوهش دلش کرده ریش | شمرده ورا خوار زاندازه بیش
ندیده زهمراهیش فرهی | بدیده ازو دور روز بهی

فراوان کس از وی بریده امید | ز بار وفا گشته بی بر چو بید
بویژه جفاجو گروه پشان | که بودند هم بوم با میرخان
جدا گشته زو بد درونان شوم | برفتند یکسر سوی زاد و بوم
بمانده کم از نیمه بد لشکرش | چو چنبر ز غم گشته خم پیکرش
شده پست آن بر شده نام اوی | کشیده برسوائی انجام اوی
شده شهره بد در زمانه دلیر | بمردی رباینده پنجه ز شیر
بنزد که و مه بفرجام کار | بشد بد دل و بیجگر آشکار
بجنگش چو هر بار آمد شکست | ز ناکامیش خار در دل نشست
فراخای گیتی برو گشت تنگ | بشد چون کمان پشتش از بار ننگ
دگرگونه گشته بخوی و نهاد | بآزردن مردمان گشته شاد
ره راد مردی بداده ز دست | رها کرده نیکی شده بدپرست
بهر جا رسیدی شده چون پلنگ | بجور و به بیداد آزیده چنگ
گرفتی زن و مرد و برنا و پیر | به پیکار کردن نمودی اسیر
نهادی بسر بارهای گران | نیارست بردار کسی ناتوان
بگفته بد و ناسزا و درشت | زدی تازیانه فراوان به پشت
برو بر پسندیده هرگونه بد | نمودیش رنجه بمشت و لگد
دگر آنکه بودش چو این آرزوی | چو ترکان بتاراج بنهاده روی
ده و شهر کان باشد از انگریز | دران کرده دندان بیداد تیز
دل بینوا مردم ناتوان | بخسته ز غم کرده زار و نوان
برو کرده پرتاب از کین و خشم | رباید هر آنچش بیاید بچشم
شود کان سیم و زر و خواسته | ز گوهر کند گنج آراسته

بکف آورد گنج زر رایگان | کند گرد باد آور و شایگان
شده حلقه بر گنج چون اژدها | چو قارون کند خویش را پر نوا
بشد باز گون خواهش خام اوی | شکاری نیفتاد در دام اوی
زکف نیز بود ستش آنچه زپیش | برفت و فرو ماند در کار خویش
بهر جنگ کامد به پیشش شکست | همه ساز و سامان برفتش ز دست
زبس تنگدستی برو چیره شد | بمغز کش چراغ خرد تیره شد
ره بردباری نموده رها | شد آشفته و تیز چون اژدها
ز نرمی و آهستگی رخ بتافت | سوی زفتی و تندخوئی شتافت
شده تند همچون گرسنه پلنگ | نراندی سخن جز بپرخاش و جنگ
بجستی ابر روی مردم چو دد | چه دد که فراوان زدد نیز بد
ز دیدار او گشته برنا و پیر | چو بُرنا ز روی زن پیر سیر
اگرچه بچاندُسی و اَمْرُوا | ز روی ستم بود کرده روا
که گیرد زور زندهٔ خویش و گاو | هم از پیشه ور مردمان باج و ساو
وز انجا که آباد کرده مراد | گرفتی همی ساو نز روی داد
پیاپی برویش چو آمد شکست | نیارست یکدم بجائی نشست
نتابیده با دشمن سخت کوش | همی گشت هر سوی خانه بدوش
بجز اندک از ساو زین هر سه شهر | چنانچون بباید نمی یافت بهر
سپاهش بهر جا رسیدی فراز | دهن همچو گرگان گشوده ز آز
بغارت برآورده دست ستم | شخوده رخ مردم از خار غم
گرانمایه گر خوار بود ست چیز | بکس بر نکرده رها یک پشیز
نمانده بجا هیچ از بهر کس | ببُردندی ار خار بود ست و خس

بدنبال آن مردم جورکیش — همیرفت انگریز با فوج خویش
بهر جا رسیده بدیشان فراز — ز تاراج و غارت همی اشتباز
بنزد رو هل کندیان میرخان — گرامی بُده همچو در تن روان
بنزد که و مه چنان گشت خوار — که کس زنده نا وردیش در شمار
زخوی بدش بوده پر درد و خشم — بپوشیدی هر کس که دیدیش چشم
همه کرده انگریز را آرزوی — ثنا خوانده بر نیک رفتار اوی
بدیده ره و رسم آیین و داد — ز کردار او بوده خوشنود و شاد
شده شاد و خرم ز فرمانهیش — ز ایزد بجسته همه فرتهیش
ولی مردم آنزمین بوده بد — برفتار و کردار بدتر ز دد
همه در نهاد همچو دارونه دیو — پر از تنبل و بند و دستان و ریو
همه را بُد از آب فتنه سرشت — شمرده همه خوب کردار زشت
نه کس را بدل ترس دادار پاک — نه از بندگانش بجان بیم و باک

رسیدن جرنل اسمت قریب بقلعهٔ کمانا و پورش خواستن دوندیخان از جرایم گذشته و پذیرفته شدن و آشکارا شدن مکر و فریب دیگر باره و رفتن لشکر انگریز بعزم انتزاع قلعه و کشته شدن بعضی انگریزان

با نگریزی اندر بسی گون سخن — ز هر شهر و هر جا بدافکنده بن
بدیده سزاوار در کار خویش — بیفکندم آنرا ز گفتار خویش
بگزلک نمودم سر خامه تیز — روان سازمش باز سوی ستیز
دو هفته چو بگذشته از ماه — سپهدار اسمت روان شد براه ۱۸۰۹

پیکر وز رفته دو و بیست میل — برود کمند از ره ژنده پیل
رسیده بنزدیک پایاب رود — شب تیره آورد لشکر فرود
سحرگه بنه آنچه بودش ز پیش — روان کرد آن گرد فرخنده کیش
چو بگذشت بارش بدانسوی آب — ببهر گذر کرد خود هم شتاب
بده ساعتی مانده از نیم روز — گذر کرده آن شیر گیتی فروز
نموده بپا خیمه آنسوی آب — بپا سوده از تابش آفتاب
دو روز اندر انجای برده بسر — سپس زان روان گشته آن نامور
بدیده بگاه گذشتن بمرز — بهر جایگه اندکی کشت و ورز
ز گرماک و تیشر گذشته دلیر — بیامد بکنج بهادر چو شیر
شود نام این شهر انگه درست — که از کنج خوانی بهادر نخست
بود شهرکی کوچک و استوار — بگردش کشیده فصیل و حصار
دویم روز آن نامدار بزرگ — بشهریکه باشد فراوان سترگ
که دارد جهانگیر آباد نام — فراوان در و مردم شادکام
ز بالا بلندی سر کنگره — رسانده حصارش ببرج بره
کمین پایه اش طارم نه سپهر — چراغ اختر و مشعلش ماه و مهر
چو البرز یک سنگ دیواران — خجل مانی از دور پرگار آن
از آنجا نوردیده سه میل راه — بیامد بپایانگر با سپاه
دژی دارد آنجا شگفتی فزای — برآورده از چار گوشه بپای
اگرچه بود خندقش پهن و ژرف — نماید به بینندگان بس شگرف
بود خشک و نبود در آن قطره آب — شود تر زمینش ز آب سحاب
چو نزد کمانا ز پایانگر — بیامد سپهدار با رای و فر

برنشیر

بترسید دوندی ز کردار خویش — که نامش درین نامه رفته ز پیش
ز اندازه بیرون چو بودش گناه — سراسیمه گردید آن تیره راه
بدل اندرش بهر انگلندیان — نبد ارزو هیچ جز از زیان
سوی ایزد افراشته هر دو دست — همی خواست کاید بر ایشان شکست
سکالیده پیوسته پرخاش و کین — نمیخواست بنهند پی بر زمین
بدیدی اگر او بخود دسترس — نماندی از ایشان یکی زنده کس
چو در خود نمیدید تاب و توان — ز درماندگی جست راه امان
گشوده در لابه آن چاپلوس — بدستان و ریو و فسون و فسوس
پذیره فرستاد مردی براه — بپوزش ز بهر گذشته گناه
ز من آنچه از گوهر من سزید — بدو زشت کردار آمد پدید
بمغز اندرم آشیان ساخت دیو — ز من گشت گم راه کیهان خدیو
سر از راه فرزانگی تافتم — سوی ناسزا کار بشتافتم
کنون دل پر اندوه و تیمار و درد — پشیمان و از شرم رخساره زرد
فراوان بزرگست گرچه گناه — بخواهم نسیجیده بادافراه
بآیین رادان ایزدشناس — بمن بر ز بخشش نهاده سپاس
ز کین چین نیاورده بر خوب چهر — بمن سایه گسترده از داد و مهر
کنی ایمن از درد و تیمار و رنج — که تا باشم اندر سرای سپنج
نسازم فراموش این نیکوئی — نکوبم دگر ره در بدخوئی
چو اسمت بدینگونه او اشنود — اگرچه سزاوار بخشش نبود
فراوان از او دیده بد کار بد — بسیج بد و راه و هنجار بد
چو آزاده مردی بد او را سرشت — نموده فراموش کردار زشت

پذیرفت پورش از انشوم مرد — سبک کردش از بار اندوه و درد
چو کژدم ولی انکه دارد نهاد — چگونه بجز مرگ یارد نهاد
نهالیکه تلخست اندر گهر — کجا میوه شیرین دهد گاه بر
بفرجام زان بدرگ نابکار — همی گشت هزمان بدی آشکار
زناپاکی گوهر و بدخوئی — فراموش کرده همه نیکوئی
شده پیش از پیش وارون کمان — همی باخت نرد دغا در نهان
بصد پرده گر مشک داری نهان — دهد بوی آن آگهی در جهان
نماند نهفته بد و نیک کس — بپوشد بسینه گرش چون نفس
بنزدیک انگریز بخیه زکار — برافتاد بر روی و شد آشکار
که پیچیده آن بیوفا سر زداد — زهنگام پورش نیاورده یاد
نبد چاره انگلندیه را جز این — بجسته بدان ناجوانمرد کین
کمانا ز دستش ستانند باز — نکرده درنگ هیچگونه جواز
بآهنگ کین راست کرده سپاه — ندانم سپهبد که بوده براه
چو آمد بنزد دژ بدگمان — بکوشید دژبان فراوان بجان
نموده به پیکار چنگال تیز — هویدا نموده دم رستخیز
گرامی ز انگریزیه چند تن — همه نام بردار در انجمن
سراپا بشمشیر بنموده چاک — بیفکند بر خاک کرده هلاک
یکی بود جرنل فریذر بنام — شدش اندران رزمگه تلخکام
نبرده یکی نوجوان پور داشت — بدیدار او دیده پرنور داشت
بشد کشته اندر گه گیرودار — جهان بر پدر کرد تاریک و تار
جز این مایه در نامهٔ انگریز — نیاورده گفتار در این ستیز

سخن آنچه آورده گفتم همان کم و بیش ناوردم اندر میان

پیوستن جرنل اسمیت بجرنل لک در پهر تپور و فی الجمله گزارش تحمل صعوبت سپاه همراه او در اسفار

زماه سیم روز بد نوزده سپهدار اسمیت نور دیده ۱۸۰۵

بشهر کویل آمد آن نامور ز دشمن رسیدش بدینسان خبر

پر از بیم پیموده هامون و دشت هم امروز از رود جمنا گذشت

دوم روز آن گرد دشمن شکار چو آورد لشکر بنزد جوار

بدید انکه غارتگران سپاه که بودند همراه آن تیره راه

مر انجا بتاراج بنموده پاک نمانده بجا بهر کس مشت خاک

دو فرسنگ یک کرده بهر گریز گذشته از انجا بگه تند و تیز

زمه روز سه هفته رفته بسر ز آب متورا نموده گذر ۱۸۰۵

چو لختی دگر روز پیمود راه شد اندک ز دشمن هویدا سپاه

بشد تیز هنگامهٔ رزم و جنگ گزیده جدایی نکرده درنگ

دو روز دگر مهتر سرفراز بزیر پی آورده راه دراز

سپس زانکه ببریده پیوسته راه دو دیده پی دشمن کینه خواه

بمردی بکوشیده در کار زار نموده برو کار بسیار زار

بسوی پهر تپور نهاده روی به پیوست با لک گو نامجوی

بدیده دگر ره رخ دوستان چو نسرین تر و تازه در بوستان

ز دیدار یاران چو دل شاد کرد سر اسر گذشته سخن یاد کرد

ابا دشمن کینه کش آنچه پیش بیامد پیان کردی کم و بیش

کنون باز گویم ز کار سپاه — بدنبال دشمن چو پیمود راه
برفتار ازبس نموده شتاب — دمی دیده ننهاده برهم بخواب
شده از نورد بیدن دشت و کوه — سوار و ستور تکاور ستوه
همیونان همه زیر زین روز و شب — ز آب و علف ناچرا مانده لب
شده لاغر و خشک مانند نی — ز سستی نیارسته برداشتنی
فراوان گذشت ار چه تیمار و درد — بران لشکر کارزار و نبرد
برفت آنچه دشوار بر آن سپاه — چه درگاه کوشش چه رفتن براه
نیاید بگفتن یکی از هزار — ولی چون بُده بخت فرخنده یار
ز اندازهٔ آنهمه رنج و غم — بُده ناتوان گشته بسیار کم
بجز آنکه شد کشته در رزمگاه — نگردید از رنج ره کس تباه
بُده این سواران دشمن شکار — ز بوم و ز برنگ و مرز بهار
وزان پیش کاندر پی میرخان — شد ند این جفاکش سواران روان
به پیکار با دشمنان بزرگ — شده تیز چنگال مانند گرگ
بر ایشان جهان کرده چون قیرتار — نموده پراگنده و تار و مار
شده تا بُدُلی ز بنگاله بوم — سر سرکشان نرم کرده چو موم
بسی گردن گردنان در کمند — بمردی بفکنده و کرده بند
هنوز از تکاپوی آن راه دور — نبُد گشته آسوده مرد و ستور
چو در فرخ آباد هولکر بکین — ز لشکر بپوشید روی زمین
برابر بدو گشته از بهر جنگ — نموده برو دشت ناورد تنگ
دوانده وراپنجه میل راه — برو روز نموده چون شب سیاه
شب و روز از خواب و خور بوده دور — بخسته زمین را نعل ستور

برفته بدنبال آن بدسگال | نموده چو خاک سیه پایمال
نیاسوده یکدم ازان تاختن | زنام آوری رایت افراختن
پی میرخان رانده اندر زمان | شب و روز خیمه بسر زآسمان
بتن تافته آفتاب تموز | نبوده برایشان جدا شب ز روز
نوردیده بس کوه سر در سحاب | که دشوار رفتی بران بر عقاب
بویژه گما اون که کوهی چنان | ندیدست چشم کسی در جهان
گذشته سرش برتر از نه سپهر | نتابیده بر قله اش ماه و مهر
نه خورده نه خفته نه خاریده سر | چو دریا بسی رود کرده گذر
بیکدم بجائی نکرده درنگ | گهی راه رفته گهی کرده جنگ
چنان دشمنی با سپاه گران | که از دیدنش خیره بُد آسمان
شکسته بهر بار در کارزار | چو شب کرده تیره برو روزگار
چنین رنج و تیمار در هیچگاه | ندیدست و نشنیده بوده سپاه
مر آنرا که باشد سپاهی چنین | سزد گر کشد اسپ کین زیر زین
ز دشمن ستاند همه کام خویش | رساند بچرخ برین نام خویش
کسی را که نبود سپه رنج کش | بباید دو دست آوریده بکش
کشد پا بدامن بخانه درون | چو بیوه زن از خانه ناید برون

رسیدن لشکر از بندر منبی بیاری جرنل لک و آتش افشانی سپاه بنگاله بر سور قلعهٔ پهرتپور و ماندن ایشان از شاهد فتح و ظفر مهجور و بستن سرکوب و سنگر از نو بار دیگر

پژوهندهٔ گردش روزگار | نموده بنامه بدینسان نگار

بدانگه که اسمت پی میرخان — بحکم سرافراز لک شد روان
زماه دوم رفته بُد روز هفت — که چون شیر دنبال روباه تفت
دوره نامجولک بجمله سپاه — فرستاد بر بارهٔ کینه خواه
اگرچه بهر حمله کوشید سخت — چو بُد روزوارونه ویژه بخت
سپس زانکه شد مرد پیمر تباه — بنومیدی آمد گریزان زراه
گه این دو حمله چو آمد بسر — بیاید همانا ازین پس خبر
زمینی یکی لشکری رزمجوی — روان شد سپاری لک گرده روی
سپهدارشان جرنلی جونس نام — زمیدان نه پیچیده گاهی لگام
بهمره بُده چار پلتن سپاه — زهندی پژوهندهٔ رزمگاه
همان ویژهٔ شهریار فرنگ — یکی بود پلتن چو شیر و پلنگ
یورو پین دگر کمپنی بود هشت — پلنگان کهسار و شیران دشت
بهر کمپنی دان توهشتاد مرد — فروزندهٔ آتش دارو برد
گروهی بجنگ آزموده سوار — نیاورده در نامه زیشان شمار
بنزدیکی پنجصد بُد دگر — سواران پیکاره و پیهنه
زمینی چو سوی پرتپور روی — بیاورد آن لشکر کینه جوی
گذشته زسه کشور سه بزرگ — که هریک بده با سپاهی سترگ
زانگلندیه هرسه پُردرد و کین — برابر و رس خشم افکنده چین
یکی مرهته دیگری هولکر — سیوم سندیه مهتر نامور
زمرزسه سالار جونس دلیر — چنانکه زنیک گله روباه شیر
نرسیده در دشت و در مرغزار — بتارز جهر سوی بهر شکار
گرازان و تازان باآن سپاه — شب همین بود و دوم زماه

به پیوست با نام بردار لک — بشد شاد چون آمدش یار لک
ز منبی ازان پیش کایدش یار — سپه آنچه بود از در کارزار
دو بهره نموده بدآن بیهمال — ز دژ بهره را داده جا در شمال
دوم بهره را داده جا خاوران — گرفته دژ دشمن اندر میان
به پیرامن باره یک جایگاه — گزین کرده بنشست تازه سپاه
ازین هر سه دسته بآهنگ جنگ — پی نام جستن کمر کرده تنگ
کند نام خود خواست هر یک بلند — که با نام مردم بود ارجمند
بمیدان مردی گه داوری — شود آشکارا بکند آوری
بحمله چنان بارهٔ استوار — گشوده شود شهره در روزگار
جدا برده هر یک بدل آرزوی — گشاید مران بند بسته ازوی
شود کوته آن رزم گشته دراز — بمردی شود در جهان سرفراز
بویژه دلیران بنگ و بهار — که بودند کرده بسی کارزار
کشیده ز بس رنج از بدگمان — شده تیر بالای هر یک کمان
بهر کارزاری که آمد به پیش — سپر پیش تیر بلا کرده خویش
شده کشته و مانده بد کم گروه — ابا این ز مردی شده کین پژوه
همه گرد گشته بیک جایگاه — بنزد سپهدار لشکر پناه
برفتند بر تند ابرش سوار — بجستند پروانهٔ کارزار
بخود کس نه بنموده انباز جنگ — با آتش زدوده ز خمپاره زنگ
روان کرده گوله ز توپ نبرد — جهان ساخته تیره از دود و گرد
ز سرکوب بر باره ژاله چو سنگ — براندند ناکرده یکدم درنگ
بمردانگی داده داد نبرد — ز ماهی رسانیده بر ماه گرد

بکوشیده افزون ز تاب و توان | مرا ز رخنه آید بباره زیان
چو سرکوب بودست دور از حصار | یکی زان گلوله نیاید بکار
بشد رایگان رنج و خسته سپاه | بحمله شدن ماند بربسته راه
پیاپی ز دژ همچو باران سنگ | رسیدی گلوله بفوج فرنگ
هران گوله کانداختی بدسگال | شدی تنگ با مردم مورچال
سرانگریزان چنین دید رای | دگر دمدمه کرد باید بپای
کز انجا رسد گوله سوی حصار | بدشمن نماید سیه روزگار
ز باره بجائیکه گز چار صد | زمین بُد برآورد معمار سد
یکی دمدمه ساخت بالا چو کوه | چنانچون بباید بفر و شکوه
بشایسته آیین و پاکیزه رای | بران توپ پیکار شش داد جای
ده و هشت رطلی گلوله بکار | برفتی ز هر یک گه گیر و دار
دگر دمدمه گشت پرداخته | ببالا سر از کوه افراخته
چو آهنگ پیکار با باره بود | نهاده بران هشت خمپاره بود
از انها یکی قُطر او ده تسو | سه دیگر تسو هشت پهنای او
دگر چار را قطر بُد پنج و نیم | کز آنها بدیوار دژ بود بیم
چو آمد بانجام دو دمدمه | بر آن آنچه باید نهاده همه
ز خمپاره و توپ آتش فشان | ببارید اخگر سوی بدنشان
خروشان دم توپ چون اژدها | ز دم مهره چون شعله کرده رها
روان سنگ از دیگ خمپاره گشت | دل کُه چو از سنگ خُم پاره گشت
ز برجی که در باره بُد سوی راست | رسیدی برون گوله پیکم و کاست
چو باران که آید ز بالا بشیب | ز سوی فراز آمدی در نشیب

چو آسیب ان برج بد بیشتر — زمینی زد و دمدمه پیشتر
نبوده گزین از پی مور چال — که نزدیک بد با دژ بدسگال
بزودی رسانده سرش را بابو — بران توپ غران بسان هژبر
که رفتی دو شش رطل گوله بکار — دران اژدها پیکر شعله بار
نهاده سوی برج کرده سرش — پیاموده باروت دل اندرش
چو مهره که در حقهٔ حقه باز — بماند ز دیدار پیننده راز
نهفته دران مهرهٔ آهنین — نشان کرده آن برج از راه کین
نموده دل برجیان پر هراس — ز آسیب او داشت مرخویش پاس
بران برج نامد اگرچه شکست — فروبست بدخواه را گفت دست

فرستادن جعفر نل لک پلدار را از جبهه حفر خندق مقابل دروازهٔ حصار و روانه ساختن لشکر بجبهه حمله آمدن سپاه قلعه و مقتول و مجروح کردن جمعی از عساکر انگریزیه و منهزم شدن ایشان آخر الامر

پی حمله بردن بسوی حصار — چو آماده شد آنچه باید بکار
شمارد دو مه شده بیست روز — بگه چون برافروخت گیتی فروز
لک نامبردار با پلدار — که بودند با پیل و با تیشه یار
بجنگل درخت ار گذر کرده شگ — وگر پیش آید بره خاره سنگ
باره برند گشایند راه — زره دور سازند سنگ سیاه
کزان هر دو جا مردم ره سپر — توانند آسان نمودن گذر

همه را بفرمود تا با کلنگ — گشوده چو فرهاد بازوی و چنگ
بدانسو که دروازه دارد حصار — نیاورده سستی هویدا بکار
بدست هنرکنده بس شگرف — که باشد ببالای یک مرد ژرف
بچستی زده دامن اندر میان — نمایند آماده در کم زمان
که یارد در آن خیل رزم آزمای — نمودن ابا آلت حمله جای
ز برج و ز باره اگر بدگمان — چو ژاله کند گوله از کین روان
رود بر هوا نارسانده گزند — نگردد ز آسیب آن کس نژند
چو زین کار پرداخته شد نامجوی — بآرایش لشکر آورده روی
نموده گزین زان سپاه بزرگ — نبرده بسی همچو درنده گرگ
دلیران سنجیده گاه نبرد — شب و روز جوینده دار و برد
بخسته هماورد جز نره شیر — شمرده چو روباه شیر دلیر
ندیده بجز رزم دشمن بخواب — نکرده بجز کین بکاری شتاب
ز ساز نبرد آنچه بایسته بود — سلیح ستیز آنچه شایسته بود
سپرد و بدان لشکر رزمساز — بفرمود سالار گردنفراز
بدانجا که رفتند خندق کنان — بباید شدن تنگ بسته میان
بمانند تا پیلداران زکار — بگردند پرداخته و رستگار
بفرمان مهتر روان شد سپاه — رسانده سر گرد بر چرخ ماه
ز دروازهٔ بارهٔ بد سگال — چو ره بد سرازیر تا مورچال
فراوان بده نیز پست و بلند — بهر گام صد گون گمان گزند
ببالا شدن سخت بوده ز زیر — برفتن شدی مرد برنا چو پیر
بدانگریزیه را چنین آرزوی — ز کنده فراغت نماید چو روی

زده نقب سازند همواره راه — برانند زان پس بجمله سپاه
زنند مردم از بهر خود نیک رای — نداند چه سانست رای خدای
چو از دیده شد مهر خشان نهان — سیه گشت چون روی زنگی جهان
همید اختر سوی انگریز — بچشم پر از خشم و روی ستیز
درژم کرده رخسار و پژمرده چهر — زدل یکسره دور نبوده مهر
همی فر هی جسته بهر حصار — بدژ بان یکی راه بس استوار
نمود و بدل اندرش داد جای — چنین نغز و زیبا و شایسته رای
ز دیوار باره یکی شگ راه — گشود و فرستاد پیرون سپاه
بماند بدانجای در تیره شب — نهانی ز دشمن فرو بسته لب
بدین آرزو تا دمد آفتاب — به پیکار بدخواه کرده شتاب
برژو پین و خنجر بتیغ و سنان — نموده تن دشمنان پیروان
یکی را نمانده از ایشان بجای — همه را سر افکنده بر جای پای
ستانند باز آنچه دارند ساز — که دیگر بدینسو نیایند باز
سوی باختر شد چو پیک سپهر — زخاور خرامید بر چرخ مهر
بفرمان لک انگریز سپاه — که روز گذشته روان شد براه
چو صعوه که نزدیک گردد بباز — بنزدیک کمنده پیامد فراز
بناگه ز بالا برآمد خروش — سپه را رهانگ تیره بگوش
شد آگه که بدخواه از راه کین — نشسته برون دژ اندر کمین
برین بر چو بگذشت اندک زمان — برون تاخته از کمین ناگهان
همه را بکف نیزه و تیز تیغ — چو برق درخشان ز تاریک میغ
بسان بلائیکه از آسمان — بیاید فرو بر زمین ناگهان

و یا همچو گرگان گشته یله بخونریختن در میان گله
و یا رسته از بند چون پیل مست با هنگ پیکار آهخته دست
دریده بیزه بریده بتیغ فراوان بر و سر نکرده دریغ
زخون گشت چون لاله دشت نبرد بسی از سر از سر آمد بگرد
ابا لفتنی سر انجمن نهاده پدر نام او ویلسن
پیکسو بدا ستاده اندک گروه بجنبید از جای مانند کوه
ز دشمن چو دیدند دار و برد شده ساخته بهر رزم و نبرد
رسیده نبزدیک همچون پلنگ به بگنیت و سین کرده آهنگ جنگ
ز بگنیت زین پیش رفته خبر تو سین را به بگنیت یکسان شمر
به پیوسته همچون سنان با تفنگ کند خون ز دشمن روان گاه جنگ
ازان آلت کین دشمن شکار جگر کرده بدخواه را پاره پار
بمیدان فکندند کرده هلاک سراپا پر از خون و پر گرد و خاک
بسی نیز خسته بزخم سنان نمودند از لشکر دشمنان
برست انکه از زخم و چنگال مرگ ز پیکار مانده بجا ساز و برگ
سوی باره یکباره بنهاده روی نموده رهائی بجان آرزوی
گرفته فزونی بگاه گریز بهنگام رفتار از باد تیز
برایشان ز لجگردش روزگار پس از چیرگی شد شکست آشکار
چو دشمن شده سوگوار و نژند روان گشت سوی حصار بلند
گه رزم آن کنده ناکنده ماند بسی جایش از خاک آگنده ماند
بانجام ناورده بد پیلدار که دشمن بیاید پی کارزار
چو بدخواه آواره گشت از نبرد سوی باره برگشت باروی زرد

ببارہ زخمپارہ و توپ و تیغ | روان سنگ شد همچو باران میغ
دمادم زسر کوب خیل فرنگ | گه از توپ زد گوله گه از تفنگ
که دشمن نیاورده فرصت بدست | بجُنبد از آنجا که دارد نشست
نیارد به پیکار بستن کمر | مگر کار خندق بیاید بسر
سپس زان سوی باره کینه خواه | به پیکار گردد روانه سپاه

روانه نمودن جرنل لک لشکر بجملگی حصار و پیش رفتن شوالستن

چو یکپاس بگذشت از نیمروز | دگر ره بجمله لک کینه توز
زهندو یورپ آنچه بود دست مرد | نموده سه بهره سپاه نبرد
یکی بود کرنل دلیر و جوان | مر او را پدر نام نهاده ڈان
بُد از مرز بنگاله آنجه سپاه | فراوان دران از یورپ کینه خواه
زهندی سه پلتن سپاه دگر | بدو داده سالار بارای و فر
بفرمود تا گاه حمله سپاه | ز دیگر سپه پیش اند بر راه
چو گردد به پیکار لشکر روان | بود پیشرو او ز دیگر گوان
زمنبی هر انمایه بوده سپاه | جدا کرده زان لشکر کینه خواه
دو صد از یورپ مرد پیکار جوی | همه کرده با شیر پیکار خوی
نموده گزین از پی کارزار | یکی نیز پلتن زبنگ و بهار
سپرده بکپتان گرانت دلیر | چنان داد فرمان سپهدار شیر
بیاد آن گه حمله گشته یکی | ز آرام ناورده یاد اندکی
بپا کرده پیرون ز مور چال | نهاده بران توپ کین بدسگال

رسد ز انسوی لشکر بازیان | بدانسو بباید شدن تازیان
بکوشیده با دشمن کینه خواه | نمایند زایشان تهی جایگاه
سیم بهره دو پلتن هندیان | تفنگ بر کف و تنگ بسته میان
سه ره صد ز مرز یورپ مرد نیز | بخون ریختن کرده چنگال تیز
گزین کرده آن مهتر سرفراز | بکف آهنین بار مردم گداز
چه بود دست نام سران گروه | نیاورده در نامه دانش پژوه
بدو داد فرمان لک نامجوی | سند سوی دروازهٔ باره روی
بود پیم نا راین آن در بنام | گر اختر بود یار و گردد بکام
پاید بدست آن در استوار | بما بر شود کار دشوار خوار
توان برد انجای توپ نبرد | بسی سهل و آسان بجز رنج و درد
چو شد یکسره راست کار سپاه | گرانث دلاور روانشد براه
چو او از پی حمله برداشت گام | برفتن شد آماده لشکر تمام
روان از پسش گشت دیگر سپاه | ز بس گرد دیده نمیدید راه
چو ره بود بسیار پست و بلند | بر فتار گشتی رونده نژند
چنین داد فرمان لک کینه خواه | بلشکر که بد پیشرو بر سپاه
بهم گشته یکدست پنجاه کس | ببسته بهم چوب با خار و خس
رخ از رنج بردن نه برگاشته | بدوش و سر آن بار برداشته
بهر جا که در راه آید مغاک | ببنباشته آن بچوب و بخاک
نموده همه راه هموار و پاک | نماند چو بر جایگه یک مغاک
شده گرد یکجای نزدیک نه | بپا راسته میسره میمنه
بمیدان بفشرده پا بهر جنگ | نمایند گونه روان از تفنگ

بلشکر که بودست در قلبگاه بفرمود سالار لشکرپناه
نمایند حمله برآن مور چال که بیرون دژ داشته بدسگال
شود یار گر روزگار سپهی زبدخواه گردد مرآنجا تهی
شود کوته این کارگشته دراز سر بدمنش اندر آید بکاز
بفرمان سالار فرخ نهاد چو لشکر سوی مورچال رخ نهاد
بدژگشته زانگونه همواره راه که یارد سپارد شاسان سپاه
بسی بود دشوار رفتن بپیش فرو ماند ناکام برجای خویش
بدل پخته سودا همه گشت خام نیارست بنهاد کس پیش گام
زباره زسوی چپ و دست راست چو تندر خروشش ازدم توجی است
بدژبان چو بدیار پروردگار همیکرد ازروی تدبیر کار
همه رای دشمن شدی خوار و سست شکستی مران کارکردی درست
بجمله ازان پیش کز انگریز رود مردم از بهر رزم و ستیز
نهان کرده در برج بدتوپ چنگ بدژگشت چون شنگ فوج فرنگ
برآورده بر باره بنهاده زود هوا کرده تیره زدود کبود
همیریخت گوله چو ژاله زمیغ نخوزده ابر مرگ دشمن دریغ
جهان گشت برچشم فوج فرنگ بمانندهٔ دیدهٔ مور شنگ
وزان دیده برخویش باد هلاک شده خشک برجای ازبیم وباک
همه رابدل کرد جای این گمان مباد ابد اندیش تیره روان
کمین کرده زانسانکه در صبحگاه نمودند بسیار کس را تباه
بکنده زنو کندهٔ درزمین دگر ره نشسته بره در کمین
بناگه ازانجا برون تاخته بپایند شمشیر کین آخته

نموده تن ما بشمشیر چاک | نمایند ما را بخواری هلاک
دیا کنده در راه نقبی نهان | نهاموده باروت و نفط اندران
گذاریم زینجای چون پای پیش | برافروخته آتش کین خویش
پراند آن نقب را ناگهان | رهائی نیابیم یکتن بجان
ز آسیب آن تن شده لخت لخت | بریزد بهر سو چو برگ درخت
زاندوه جان دل همه راد دیم | باستاده برجای خود پُر زبیم
زباره همان گونهٔ جانستان | بسوی سپه بُد چو باران روان
ز تن جامهٔ زندگی کرده چاک | فکندی بسی را بخاک هلاک
بدیده تن همرهان پروان | سپه گشته چون بید لرزان بجان
ز آتش هوا تفته همچون تنور | زمین گشته ازدود تاریک گور
شده آشکارا دم رستخیز | زمان گشته وارونه برانگیز
نیارسته یک گام رفتن بپیش | باستاده ناکام برجای خویش
شده رایگان رنج و کوشش بباد | همه کرده از زندگی مرگ یاد

مضطر ماندن انگریزی سپاه از سختی و صعوبت راه و رسیدن گونهٔ جانکاه از سوی بدخواه و وصول چندی از لشکر بفراوان در سر بُرجی از بُروج شکسته قلعه

سپه را اگرچه سر جنگ بود | شدن سوی باره سر و سنگ بود
ز دژ همچو ژاله که از آسمان | بیارد روان گونهٔ جانستان
بشسته زجان لشکر انگریز | دو دستی شده تیز بهر ستیز
گرانت سپهدار خود با سپاه | چو از بهر حمله روان شد براه

ز دیگر کسان پیش بُد با گروه — ستاده ز ده بسته مانند کوه
نمیدید در خویش تاب و توان — که گردد بآهنگ باره روان
سپاهش همه دل فسرده چو یخ — ستاده بیکجای بر بسته نخ
بدنبال او ڈان بُد با سپاه — بکوشش شدن پیش میجست راه
چو بُد راه دشوار و باریک و تنگ — بمانده ابر جای خود همچو لنگ
بناچاری آن مهتر انجمن — بفرمود با لشکر خویشتن
بباید پس پشت من بسته صف — بمانید با مار آهن بکف
بدان تا گشوده شود ره ز پیش — نباید بجنبید از جای خویش
پس پشت ڈان بُد سپاهی دگر — روان گشته از جای چون شیر نر
بتندی و تیزی چو باد دمان — بهمراه دو توپ آتش فشان
دران گوله شش رطل رفتی بکار — گه جستن نام در کارزار
به پیوسته با ڈان رزم آزمای — گزیده بپهلوی او نغز جای
یکی لفتننتی سُوَیْنی بنام — با آتش فروزی بُده شاد کام
بفرمان او آن دو توپ نبرد — بُده چون به پیش آمدی دار و برد
سوی باره کرده سر توپ جنگ — فراوان مس و سرب چون ریزه سنگ
دران کرده پُر تا که گرد حصار — ز دشمن پیاده بود گر سوار
همه را کند دور از پیش راه — گشاید پی حمله ره بر سپاه
همیخواست ننموده در کین دریغ — نماید روان ژاله از تیره میغ
که ناگه یکی بد دل اندر ستیز — جدا گشته از لشکر انگریز
بدانش بُده پست و بالا بلند — سوی خندق باره آن مستمند
برفت و همان دم بیامد ز راه — چنین یاد بنمود پیش سپاه

نشاید ازین خندق پهن و ژرف — که باشد فراوان شکفت و شگرف
گذشتن بزور و بنیروی پای — کس ار بگذرد زنده ناید بجای
زپیش آتشین ژاله بارد همی — زخون برزمین لاله کارد همی
بود سخت بسته ره از پیش و پس — جز ایزد کسی نیست فریادرس
شود یار گر مهر پروردگار — توان گشت زینجا بجان رستگار
درین گفتگو بد که لختی سپاه — یکی برج دیدند از دور راه
فروریخته کنگرش یکسره — بمانده بجا سوربی کنگره
گذشته بران برزبس سال و ماه — بدیوار هم یافته رخنه راه
چنین راز راندند با یکدگر — بنزدیک این برج رفته اگر
بران برج ما را بود بخت یار — برانیم و بنموده بر خود حصار
سوی دژ برانیم از دیک سنگ — جهان بر بداندیش سازیم تنگ
نماید مگر شاه آرزوی — بماز اختر نیک و فرخنده روی
بدیوار دژ رخنه آید پدید — شود بسته در را هویدا کلید
بدین آرزو شد روان چندتن — جدا گشته زانجا که بد انجمن
بنزدیک آن برج همچون پلنگ — رسیده بدیوار آزیده چنگ
بسختی بسیار و رنج دراز — برفته ده و چار تن برفراز
همه بوده از مرز و بوم فرنگ — خداوند جاه و زر و نام و ننگ
دران برج توپی بد از بدگمان — یکی را که بد شگ گشته زمان
گرفته بدو دست توپ دراز — رود خواست از شیب سوی فراز
دو دستش رها شد زبالا بخاک — بیفتاد و گردید در دم هلاک
گرفتند آنها که بر برج جای — نمودند از خویش رایت بپای

گروهی دگر مانده بد پای برج | نیارست رفتن ببالای برج
چه بالا شدن بود بسیار سخت | کشیدن بآسان نیارست رخت
ز بالا کسی نیز نارست دست | بکس داده بالا برآرد ز پست
اگر دست دادی که یکسر سپاه | شدی گرد بر برج یکجا یگاه
گمان بود بر باره یابند دست | بچپاره دیوار داده شکست
چو ز یزد دگرگونه بد کام و خواست | نیامد یکی تیر تدبیر راست
گر اختر نگردد بسر بر بکام | شود یکسره پخته تدبیر خام
باندیشه و رای و مردی و زور | نشاید ز خود کرد تقدیر دور

پرانیدن اهل حصار بگمان وصول انگریزی لشکر قریب بقلعه نقبهای پر باروت خود را و شکست یافتن انگریز و تعداد مقتولین و مجروحین

گروهی که بد اندرون حصار | هوا بد چو از دود تاریک و تار
چو زنگی شده روی گیتی سیاه | ببردند ناگه گمانی تباه
که دشمن بنزدیک آمد ز دور | بیاید کنون پای دیوار و سور
بده نقب بسیار کنده براه | گمانشان بدانجایگه کینه خواه
رسید و سوی باره آید فراز | بیاید زمانی نرفته دراز
به بیهوده کرده بپا رستخیز | بهر یک زده آتش تند و تیز
پراندند و شد آسمان پر ز گرد | زمین پر ز لرزه هوا لاجورد
بدادند رنج کشیده بباد | نگشتند زان بیهده کار شاد
بدانکه اگر انگریزی گروه | بیکجا شده گرد مانند کوه

برفتی سوی بارهٔ کینه خواه — نبد هیچ تشویش و آفت براه
زاندیشه و ترس و تیمار و باک — چو جان خردمند ره گشته پاک
بهنگام فرصت نموده درنگ — نبردند حمله نکردند جنگ
چو آمد گه نیک بختی پدید — گه رستگاری رخی پدید
بنشسته بسر بر چو بوده شکست — کشیدند از رزم و پیکار دست
بیک حمله آن بارهٔ سر بماه — گمان بد گشوده شود زانسپاه
ببالای برج آن ده و چارتن — که هریک بده مهتر انجمن
بمردی بمانند شیران مست — برفتند شسته زجان هر دو دست
بدان آرزو تا زبد خواه کام — کشیده بگیتی برآرند نام
زمانشان نبد چون رسیده فراز — بده در جهان زندگانی دراز
باندیشهٔ نغز و رای هژیر — بدل بگذرانید ڈان دلیر
کز ایشان نخواهد گشودن حصار — نبوده روا آنچه کردند کار
رسد پاسگمان از درشمنان — بدان نامداران بگوله زیان
سر سرفرازان درآید بگاز — نگردد از آنجا یکی زنده باز
بداندیش کین تو زوار و نه کیش — ازان پیش کاتش زند نقب خویش
کسی را فرستاده انسر فراز — همه را نبزدیک خود خواند باز
گذشتی برین بر زمانی اگر — زمان همه میرسیدی بسر
زپرّیدن نقب گشته هلاک — جدا بند بند افتادی بخاک
چو باشد نگهبان خدای جهان — نیابد زیان از بد دشمنان
سپاهیکه بد با گرانمایه دلیر — شده برگروهی زبدخواه چیر
پس از کوشش و رنج بسیار سخت — بدیشان شده یاور و یار بخت

ربوده گزین توپ کین ده و یک | بُد از دیدنش خیره چشم فلک
رسانده بلشکرگه خویش باز | فکندند آن توپهای دراز
بمیدان کوشش نموده هنر | بسودند بر چرخ از فخر سر
زمنبی سپاهی که بُد رزمخواه | تیلر نام سالار بر آن سپاه
بکوشید بیمر بدشت نبرد | ز دشمن برآرد همی خواست گرد
بر آنها چو وارونه میگشت هور | بناگه فتادند از راه دور
ز دیدارشان راه شد ناپدید | بد اندیش چون مرگ بر سر رسید
سواران چو آشفته پیلان مست | همه خنجر و تیغ هندی بدست
دمادم بران لشکر شوربخت | چو بربره گرگ حمله آورده سخت
فراوان سر از تن فکندند خوار | نمودند بیمر بخنجر فگار
ز خون لاله گون گشته یکسر زمین | ز افتاده ره تنگ در دشت کین
گلوله همان آمدی از حصار | برانگریز چون ژاله گاه بهار
ز یکسو سواران بتیغ نبرد | بمیدان ز دشمن برآورده گرد
ز سوی دگر گولهٔ جانستان | ز باره چو باران همی شد روان
پهر تپوریان گشته چیره بجنگ | جهان کرده تیره بفوج فرنگ
برآورده از جان ایشان قفیز | ربودند بود آنچه همراه چیز
چو تیلر نه بر کام دل دید کار | بچشمش جهان شد سیه همچو قار
سپه خسته و رفته سامان ز دست | سر از ناامیدی بیفکنده پست
دژم دیده بر خویشتن چهر بخت | روان پر غم و روی پژمرده سخت
ندیده روا ایستادن بجنگ | پسندیده ننگ گریز از درنگ
بناکام برگشت از رزمگاه | گرفت آنچه بُد مانده همره سپاه

همی خواست کز تابش آفتاب — کزان سنگ خارا شدی همچو آب
بدارد سپه را بسایه نگاه — وزان پس دو دیدار دارد براه
چو آیدش فرمان پی بازگشت — رود سوی بنگاه زان پهن دشت
بفرمان سالار فرخنده کیش — سپه را ز میدان برد جای خویش
چو وارونه بُد روز بر انگریز — بهر رزم پیش آمدش رستخیز
بُد این حملهٔ سیومین در شمار — تبه شد سپه با بسی نامدار
چل و نه کس از مرز و بوم فرنگ — بیفتاد کشته بمیدان جنگ
صد و سیزده هم ز هندی سپاه — بخواری بیفتاد در رزمگاه
ز صد بود هفتاد و شش در شمار — فزون از یورپ مردم زخمدار
چو بسمل تپان او فتاده بخاک — چو چاک قبا تن همه گشته چاک
بگردون رسانیده افغان و آه — دران دشت و هامون ز هندی سپاه
فتاده تن افگار از بخت بد — فزون شصت و شش بود بر پنجصد
صد و شش بُده کمتر از یکهزار — ز زخمی و کشته بگاه شمار

رای زدن سران لشکر بجهة مجادله با دشمن خیره سر و مکالمه نمودن جرنل لک با سپاه بتحریص محاربه و قبول کردن ایشان باتفاق

چو اختر بمهر بهر تپوریان — بهر رزم گردید بر آسمان
بانگریز آمد پیاپی شکست — سر نامش افتاد بر خاک پست
دلش گرچه زین درد شد پُر ز خون — نکرده دل از رزم کردن زبون
لِک دهر که با وی بُده رایزن — بکند آوری مهتر انجمن

خردمند و بینا و با رای و هوش — دل از غم چو در تابه ماهی بجوش
نشستند با همدگر پر ز درد — پر اندیشه از روزگار نبرد
فراوان براندند هر گونه رای — همه را چنین رای آمد بجای
که جستن نام و ننگ و نبرد — گذشت آنچه بر ما ز تیمار و درد
اگر زخمی ار گشت کشته سپاه — فراوان سلیح ستیزه تباه
همان خواسته رفت بیمر بباد — شمارش ندارد شمارنده یاد
نباید بدل بر شمردن گران — نگردد همیشه بیک گون زمان
بهم تا شب و روز پیوسته است — غم و شادمانی بهم بسته است
پس یکدگر در سرای سپنج — بود کام و آرام و تیمار و رنج
بیکسان نگردد زمانه بسر — بد و نیک هر دو بود در گذر
نشاید دل خویش بنموده تنگ — دگر ره نسازیم آهنگ جنگ
بکوشیم و بینیم دور سپهر — سوی کین گراید و یا سوی مهر
همه را مر این رای آمد درست — کمر کرد باید به پیکار چست
دو بازو گشاده بآهنگ جنگ — ز خون بست باید بچنگال رنگ
یکی برج از بارهٔ بدگمان — پی حمله بردن نموده نشان
فرازیش از برجهای دگر — فزون و بگردون برآورده سر
که در حملهٔ سیومین انگریز — رسیده بدانجای بهر ستیز
بکوشید بسیار و برگشت خوار — بخود دیده کج گردش روزگار
بدیده ز وارونه اختر شکست — شکستی که هرگز نشایدش بست
فتادش چنان سخت رخنه بکار — که نتوان نمود هیچگون استوار
دگر ره بدانجای برده سپاه — بدیگ و بخمپاره کرده تباه

کشیده زبد خواه در خیم کام — سپارند در کف زکف رقعه نام
ببرده شب اندرین آرزوی — نماید چو خورشید فروزنده روی
شده ساخته بهر رزم و نبرد — نموده بپاشورش دار و برد
برانده سپه سوی برج حصار — بروی هوا زان پرانده غبار
سر پرغرور بداندیش مرد — رسانیم از گرد گردان بگرد
سحرگه که خورشید از تیغ کوه — برآمد بفرمود لشکر گروه
بلشکر درون هر که نامی بود — سرافراز و گرد و گرامی بود
بیاید ابا مردم خویشتن — بمیدان بیکجا شده انجمن
که ومه بود هر که اندر سپاه — روه بسته استند باین وراه
چو صف بسته شد مهتر انجمن — گشوده بگفتار درج دهن
اگرچه در سررنش باز کرد — چو آهنگ گفتار را ساز کرد
باهستگی و بآوای نرم — بپاییده آیین آزرم و شرم
بگفت از شما سخت آزرده ام — همه شب زغم خون دل خورده ام
چو فرمان سالار تان گاه جنگ — نپذرفته گردید در کین درنگ
زخود کامی و خامی رای خویش — زفرمان نداده برون پای خویش
گزیدید سستی گه کارزار — شنیده سخن یکسره کرده خوار
برآورده نام سران سپاه — ببر کارزار و بهر رزمگاه
پیکر و زسستی نموده بجنگ — بخیره فکندید بر خاک ننگ
بشد زرد سرسبزی کارشان — سیه گشت رخشنده بازارشان
بردی شده در جهان آشکار — زدشمن برآورده هر سو دمار
پسند و خته نام از دیر گاه — زخاک سیه سر رسانده بماه

زنا بخردی شما زین شکست | بشد رایگان نام هر یک ز دست
کنون نیز در دست هنگام هست | گه نام جستن نرفته ز دست
نموده ز دل دور تیمار و باک | ز ایزد ببدخواه جسته هلاک
بکوشید و دشمن بدام آورید | مگر رفته از دست نام آورید
چو انجام مرگست وزان چاره نیست | ز مردن بکس جای بیغاره نیست
ازین دو برون نیست کار سپاه | ستاند سر ار سر سپارد براه
چه زان به که کس کشته گردد بنام | بدن زنده با ننگ باشد حرام
مر آنرا که باشد دل و رای کین | ز نفرین گزیند بخود آفرین
خرامیده بیرون ز صف سپاه | پذیرد بخود جنگ با کینه خواه
به پیکار بدهد زبانرا گرو | بدریای خون پیش راند گرو
بمردانگی دست شسته ز سر | شود نزد مردان بمردی سمر
خنک آنکه در دهر ناپایدار | بماند نکونام زو یادگار
چو بشنید از شرم پا تا بفرق | سپه یکسره در عرق گشت غرق
خوی شرم از تن روان همچو آب | شده یکدل و یکزبان در جواب
بگفتند تا در جهان زنده ایم | روانرا بمهر تو آگنده ایم
سر مو ز فرمان تو نگذریم | هر آن ره نمایی همان بسپریم
بسر سنگ گر بارد از آسمان | بکوشیم در تن بود تا که جان
مگر بارهٔ بدمنش کرده پست | بیاریم پیشت ورا بسته دست
بیاری دادار جان آفرین | پی او بریده شود از زمین
چو مهتر شنید این سخن شاد گشت | همه رنجها بر دلش باد گشت
یکی لفتننتی بنیروی شیر | که رو بر نگرداندی از روی شیر

دلیر و سرافراز و گرد و جوان ستوده ببردی میان گوان
بدانگه که زاده ز فرخنده مام پدر نام پلتن ورا کرده نام
چو بوده زمانش رسیده ببر گشاده زبان شنگ بسته کمر
بیامد بنزدیک سرفراز چنین گفت زانپس که بردش نماز
درین حمله بر بارهٔ کینه خواه منم از همه پیش و بر سپاه
ببر بار و آتش اگر از حصار نه پیچم رخ از مرکز کارزار
به پیش سپه سینه کرده سپر روم تا چه باشد نبشته ببر
بمیدان بغلطد سرم پر ز خون ویا خود سر دشمن آرم نگون
نداند کسی راز پروردگار ز نیک و ز بد چیست انجام کار

روانه شدن لشکر بعزم تسخیر دژ و باره هربری اختر از برج فتح و فیروزی آواره و افکار گشتن فراوان تن مردان گرامی و خوار شدن پیکران جانسران نامی و کشته شدن لفتنت تام پلتن و میجر منزیز

ز لشکر چو سالار فرخنده خوی شنید آنچه بودش بجان آرزوی
گمانش بود نیک اختر بفال ندانست باوی بود بدسگال
ببر کوب توپی که بنهاده بود بفرمود آورده یکسر فرود
بسوی میمنه برده زانجای باز گذارند همراه بایسته ساز
بده آنچه باروت مانده بجای ابا آهنین گوله جان ربای
بفرمود تا پای برج حصار که بوده نشان از پی کارزار

ببردند و بر روی هم ریختند | یکی تل از آنها برانگیختند
گمانشان چنان بد بهنگام کار | برآورده زان برج یکره دمار
فکنده سرش از هوا بر زمین | ره بسته بر خود گشوده بکین
برفته ز بیرون درون حصار | نموده جهان بر بد اندیش تار
سرش ز ابر افکنده بر تیره خاک | بلندی باره نموده مغاک
بنیروی یزدان شده ارجمند | بگیتی برارند نام بلند
هوس آنچه پختند انجام کار | پشیمانی و خامی آورد بار
بر ایشان بفرجام شد این درست | خطا بود اندیشه تدبیر سست
نشاید بدین ساز و این دستگاه | توان کرد در برج از رخنه راه
بشسته ز دل نقش این آرزوی | زبان پر ز افسوس و پژمرده روی
ز امید یکره شده نا امید | سیه روز و دو دیده گشته سپید
ولی چون پی جستن نام و ننگ | ببایست ناچار رفتن بجنگ
چو پیکار کردن بده ناگزیر | نکردندی ار جنگ بد ناپذیر
گرفتندی ار کار پیکار خار | فزودی بسی ننگ و بسیار عار
سپاهیکه آماده جنگ بود | ز سامان بر ایشان جهان تنگ بود
بفرسوده پوشش خورش کاسته | نه آلات کینه بد آراسته
بهر رزمگاهیکه آمد به پیش | برون رفته از دست ز اندازه بیش
چه خود گاه پیکار برده بکار | چه رفته بتاراج در کارزار
بجا مانده سامان کین اندکی | ابر جای صد بود مانده یکی
ابا این شده یکسره ساخته | به پیکار گردن برافراخته
ز بوم یورپ سر بسر مرد جنگ | دو پلتن سپه نیز از بوم بنگ

زمینی یکی پلتنی با شکوه ببالا بلند همچو الوند کوه
نو آیین بود رسم در انگریز بهر پلتنی مرد بهر ستیز
بدارند بالا برابر بهم نباشند از یکدگر بیش و کم
بُده پلتن منبی انجمن کشیده ببالا چو سرو چمن
بهمراهشان بود دیگر سپاه هم از منبی در خور رزمگاه
گروهی از آنها سوی میمنه روان و بُده پاسدار بُنه
سوی میسره بود دیگر روان نگهبان لشکر بروز و شبان
گزیده تنی چند زین دو گروه گزینشان شدی کوه خارا ستوه
سپهدار بر آنهمه انجمن یکی کرنلی نام بُد مانسن
چو خورشید از تیغ گردون بگشت ز خیمه بیامد سپه سوی دشت
شده بسته بر مور راه از گروه نبُد ایچ پیدا بیابان و کوه
بیامد سرافراز لِک پیش راه نمازش ببُرده سراسر سپاه
بگفتند یا دشمنش را بخاک بخواری سپاریم کرده هلاک
و یا داد خواهیم شیرین روان بکام دل دشمن بدگمان
بگردد اگر چرخ بر ما درشت ز ما کس نه بیند درین جنگ پشت
که داند نهان راز گردان سپهر نماید کرا از ره مهر چهر
سپهبد بدیشان نمود آفرین که دارندهٔ آسمان و زمین
شما را بفرخندگی یار باد بهر کار و هر جا مددگار باد
از آنپس سوی برج کرده نشان نهاده رخ خویشتن سرکشان
چو دریای عمان برآورده جوش چو رعد بهاران نموده خروش
هوا کرده از گرد مانند قار رسیده بنزدیک برج حصار

بران برج بُد رقعه بس سال و ماه — بدیوار آن یافته رخنه راه
بدانمایه کادم تواند نهان — شود تار با ندز آسیب جان
بخندانکه یارد کسی برفراز — رود گر برد رنج پیمر دراز
گروهی ز مردان مرز فرنگ — بدیوار آن گشته نزدیک و شنگ
ببالا شدن شنگ کرده میان — تفکها بهم بسته چون نردبان
نهاده بدیوار برج بلند — دل از کشته گشتن نکرده نژند
شدن برفرازش همیکرده رای — چو بر نردبانها نهادند پای
ز بالا بسی کُنده چوب بسیچو سنگ — ببارید بر آن سپاه فرنگ
رسیده بهر کس سر و دست و پای — شکستی فکندی چو مرده بجای
شدی استخوان ریزه ریزه بتن — تن مرده را پوست میشد کفن
همان گونه توپ همچون تگرگ — به پیوسته مانند باران مرگ
بهر کس رسیدی نداده زمان — نمودی تنش را تهی از روان
ز هر آلتی پُر گزند و زیان — که شاید زبون ساخت زان دشمنان
خداوند دژ برده آنرا بکار — برآوردی از جان دشمن دمار
سوی برج از لشکر انگریز — روان بُد گلوله چو باران تیز
هوا بسته از دود ابری سیاه — درخشان دران گونه چون مهر و ماه
همیشه بفرمان کیهان خدا — جهد برق از ابر اندر هوا
ز کردار وارونهٔ روزگار — شده بر زمین توپ ابر بهار
زمین گشته مانند آسمان — ازان بر هوا برق گشته جهان
بران برج سر برده تا آفتاب — روان بُد گلوله چو تیر شهاب
ز اندازه رفتار چه کوشش زیاد — بشد گنج باروت و گوله بباد

بجنبید دیوار از جای خویش — سر خویش ننهاد بر پای خویش
سپه خسته و توپزن شد ستوه — نیفتاد از پای برج چو کوه
دری را که ایزد نبخشد کلید — نه کوشش گشایش نیاید پدید
بشد رنج لشکر همه رایگان — نیامد بدیوار رنج و زیان
ز آسیب گوله مگر جا بجا — بشد رخنه کانجا شود بند پا
بنزدیکی برج بهر ستیز — بجا مانده بد آنچه از انگریز
ببردانگی دل بپار استند — ازان رخنه بالا شدن خواستند
از انها دو تن همچو پران عقاب — برفتند بالا بصد رنج و تاب
درونی سپه تیغ افراخته — برایشان چو شیر ژیان تاخته
مران هر دو انرا نموده هلاک — فکندند یکتن ز بالا بخاک
بهنگام افتادن آمرده تن — بدیوار ز انگریزیه انجمن
هر انکس که چیره بد باز خورد — بپایین همه را بهمراه برد
سپس ز انکه گردیده بوده هلاک — همانا که تنها شدن زیر خاک
بجز همرهان آمدش ناهژیر — فراوان تن آورد همره بزیر
ازین پس کس آهنگ بالا نکرد — رخ از خاک سوی ثریا نکرد
ز برج دگر اندروسنی گروه — نمودند روان گوله بر کین پژوه
چو آتش که بارد گه رستخیز — ببارید آتش ابر انگریز
زمین پر ز آتش هوا پر ز دود — بجز آتش و دود پیدا نبود
ز یکبرج زیر آمدی چوب و سنگ — ز برج دگر گوله لعل رنگ
بد از چار سو یه چو باران ریگ — چو خر سنگ گوله روانه ز دیگ
بدست پهر تپوریان گاه کین — ز گردون فرود آمدی آفرین

ستاره نظاره بر آن جنگ بود — زبس کشته در دشت ره تنگ بود
تو گفتی بهامون بجای گیاه — برسته سر و دست و پای سپاه
ابا اینچنین روزگار درشت — یکی رایتی تام پلتن بمشت
که در حمله گردیده بد پیش جنگ — برو شد چو از زندگی جامه تنگ
بیامد بنزدیک برج حصار — بپاکرد و تیره شدش روزگار
پر از باده مرگ گوله چو جام — زنائی توپ آوریدش پیام
که نوبت بتو آمده نوش کن — همه رنج گیتی فراموش کن
چو در زندگانی برنده سپاه — پی حمله بودی نماینده راه
بمیر و ابا مردگان بوده یار — پی حمله آن جهان ره سپار
بنوشید ناکام و مانند مست — بپشا دشته زگیتی دو دست
چو او گشت ناچیز در رزمگاه — بفرمان جرنل لک کیسه خواه
یکی میجری بود مهتر نام — نموده ابر جای او تیز گام
بیامد سپه را همه خسته دید — باندوه و تیمار پیوسته دید
پر از درد از گردش روزگار — همه را دل و دست رفته زکار
بلشکر بگفت ار که امروز گرد — نه بر کام ما گشت گاه نبرد
نباید دهد مرد دلرا بغم — روان دارد اندوهگین و دژم
گذر نیست از گردش اسمان — گهی سود پیش آورد گه زیان
دل از کار رفته بپرداخته — بباید شدن رزم را ساخته
به پیکار بد کار وارونه رای — بمیدان چو مردان فشاریم پای
گمانم که رفته زکف مرغ نام — بیاید دگر باره سوی کنام
برین گفته همداستان شد سپاه — نبد پا نهاده بآورد گاه

پراگنده مردم نگردید صف | با آلات کینه نفرسوده کف
که ناگاه از جان منزیز نیز | پیک زخم دشمن برآمد قفیز
سر دشمنان خواست آرد نگون | نگون شد سرش گشته تن پر ز خون
برفت انکه جان آورد جان سپرد | بمردی ز دست اجل جان نبرد

پایداری نمودن انگریزی لشکر در تسخیر باره و آواره شدن باجگری از تیغ حرمان پاره پاره و شماره مقتولین و مجروحین

بیچاره

به پیرامن برج یکسر سپاه | که بد کشته چون باله در گرد ماه
ز بدمهری چرخ و سستی بخت | ستوهیده از کوشش و رنج سخت
ز بس کشمکش گشته زار و نژند | بسی کشته بس خسته و مستمند
ز باره چو از آسمان بر زمین | فرو ریختی اختر آتشین
ستادن بدانجا نمانده توان | سپه شد بهر سوی باره روان
بهر جای دیوار کرده نگاه | شدن در دژ و باره میجست راه
مگر کز مددگاری بخت خویش | ز بیرون درون فکند رخت خویش
شده چیره بر دشمن خیره سر | بپروین کشد از زمین چیره سر
فرنگی نژادان با نام و ننگ | تکاپو چو نخچیر جویان پلنگ
نمودند و از جستجو خست پای | پدیدار نامد بدانگونه جای
که یارند رفتن بدژ اندرون | بر ایشان همی گشت اختر زبون
دلیران باره چو شیران مست | گشوده بخونریختن هر دو دست
دل توپ را چون دل خود ز کین | بیاموده از پاره آهنین

ز سُرب و ز مس نیز آمیخته | چو ژاله ز آتش فرو ریخته
بهر تن رسیده نموده فگار | ز خون تن چو گلبن گل آورده بار
بدیوار گشتی هر آنکس که تنگ | زدندیش از کُنده چوب و بسنگ
اگر زنده ماندی سر و دست و پای | شکستی و چون مرده ماندی بجای
بیالوده پنبه بنفط سیاه | روانه ز هر سوی بوده براه
زده اندران آتش تند و تیز | چو هندو همی سوخته انگریز
فراوان بیاورده آوند گِل | همه راز باروت آموده دل
پس پنبه انداخته بر زمین | زمین تفته چون کورهٔ آتشین
تن دشمنان را ز بس تف و تاب | چو بر بابزن مرغ کرده کباب
بجز این هر آنچیز گاه نبرد | کزان آفت سخت آید بمرد
ز باره چو باران روان بُد براه | همی ریخت بر انگریزی سپاه
از آنگه که از شید خود آفتاب | کند روز رخشان و پُرشید و تاب
ندیده بدیده چنان سخت روز | پُر از آفت و رنج و تیمار و سوز
دو دشمن اگرچه بگاه نبرد | بکوشید بسیار و سُستی نکرد
ولیکن بانگریز تاریک و تار | جهان شد چو زندان گه کارزار
فراوان برو بر نمود این شگفت | که هندی بدینسان دلیری گرفت
کسیکو چو روبه نمودی برش | بگردید چون شیر گرد سرش
دلیری که بُد نام او مانسن | سپهبُد بر آن نامجو انجمن
فراوان بکوشید و انجام کار | بُریده دل و دست از کارزار
بجا مانده بُد آنچه با او سپاه | همیخواست دارد ز کشتن نگاه
نهاد زمانرا بد آهنگ دید | جهان بر خود و لشکرش تنگ دید

ندیده سزاوار کردن درنگ — بنومیدی از دشت و میدان جنگ
بجائیکه بُد توپخانه بپای — بناکام آمد شده رهگرای
یکی کم ز هفتاد هنگام جنگ — بشد مرد کشته ز مرز فرنگ
شش افزون ز پنجاه هندی سپاه — شد از گردش روز وارون تباه
فرنگی نژاد آنچه شد زخمدار — دوباره دو صد بود و ده در شمار
ز هندی بشد خسته از بخت بد — فزون پنجه و دو ابر چارصد
ز زخمی و کشته شده از هزار — ده و سه کم آمد گه کارزار
بُد این حملهٔ چارم از انگریز — نیامد خجسته برو این ستیز
بکینه برو کرد گردون نگاه — رخ مهر گرداند خورشید و ماه
از و بخت فرخنده پیچید روی — بخشکید آب امیدش بجوی
ز آغاز تا یافت انجام جنگ — ز کار آنچه افتاد فوج فرنگ
ز هند و یورپ کشته و زخمدار — شمارش بُده یکصد و سه هزار
صد و سه ز نامی سران فرنگ — تبه گشت و خسته بهنگام جنگ

بیان معذرت مورخ انگریزی در باب شکست انگریزان و فسخ ارادهٔ ایشان در مقاتله و انتقال عسکر از معسکر سابق

بدینگونه در نامه نامه نگار — کند پوزش این شکست آشکار
نداند که دارای بالا و پست — ببخشد گهی چیرگی گه شکست
برای و بتدبیر کس بسته نیست — ز فرمان والاش کس رسته نیست
بنزدیک من آنچه دانا و پیر — نبشته همانا که نبود هژیر
گمانم بود عذر او لنگ و سست — بنزد خردمند نبود درست

پهرتپوریان را خدا یار بود — نه مردی ایشان به پیکار بود
نه انگریز بُد خام در کار رزم — نبودش خدای جهان یار رزم
در اینجا ز یک بیت استاد طوس — بیارایم این نامه را چون عروس
ز بیژن فزون بود هومان بزور — هنر عیب گردد چو برگشت هور
چنین گفت دهقان به پیش آنچه درد — بیامد سپه را بگاه نبرد
ز هر در تباهی بیامد به پیش — برون از شماره ز اندازه بیش
ازان بُد که در حمله روز نخست — شدی کار زانسانکه باید درست
ببدخواه چیره شدی گر سپاه — گشودی برویش بدژ بسته راه
همانا نرفتی بدینسان زیان — سپه می نگشتی تبه رایگان
دگر آنکه از دور پیموده راه — چو نزد پهرتپور آمد سپاه
بخودکامی و خودسری بُرده سر — ز آیین پیکار کرده گذر
ره دوربینی بداده ز دست — همه خویش بین گشته و خودپرست
همه چون هیون گسسته لگام — بهر سوی بیهوده پیموده گام
ندادندی ار راه و قانون ز دست — گمان بُد که ناید بدینسان شکست
چنین سخت تسته نمیگشت کار — بآسان گشوده شدی این حصار
چه آنگه که لشکر بآهنگ کین — سوی باره آمد بُریده زمین
دل دژنشینان ز بس بیم و باک — ز انگلندیه گشته بُد چاکچاک
هراسیده زانسانکه بره ز گرگ — بخود دیده رو کرده آفت بزرگ
ندیده بخود تاب و نیروی جنگ — بر ایشان چو زندان جهان گشته تنگ
همی خواستندی برون از حصار — روند و شوند از بلا رستگار
باندیشه آنکه اگر کینه جوی — بیارد سوی باره از کینه روی

ز لشکر زند حلقه گرد حصار — بمانیم ما در میان چون شکار
بما بر شود بسته راه گریز — بر آید بنا کام از ما فقیر
بدژ در نماند یکی تن بجای — بغارت رود خان و مان و سرای
بدینگونه اندیشه کرده بسی — بر اسان و نرسان بدهر کسی
زمان نارسیده کسی را بسر — همی بوده بر خویشتن مویه گر
ولی چون گه حمله روز نخست — بانگریز آمد شکستی درست
از و روز فرخندگی گشته شد — سپاهش بسی خسته و کشته شد
بدینگونه آمد بپیش شکست — بر و یافت اندیشه بسیار دست
خداوند دژ گشت پیر دلیر — نخست ار چو روباه بد گشت شیر
شده لشکرش هر یکی چون پلنگ — شمرده چو نخجیر فوج فرنگ
ز دل ترس پرداخته یکسره — شده گرگ از پیش بد گر بره
زدوده ز دل رنگ تیمار و درد — بخوانده ز هر جای مرد نبرد
پیاری ز هر سو فراهم سپاه — نموده همه در خور رزمگاه
همه نره شیران پرخاشخر — ببسته بپرخاش یکسر کمر
نموده بدشمن چنان گیر و دار — که مانده بگیتی درون یادگار
بهر حمله فیروزگشته بجنگ — ببد خواه کرده جهان نیل رنگ
چو انگریز دید اینچنان دستبرد — ز دل خواهش جنگ یکره سترد
ندیده به پیکار رهبود خویش — زیان دیده از جستن بود خویش
تبه لشکر و آلت کین بتاه — بخود داد زینگونه اندیشه راه
گسسته دل از کوشش و کارزار — نشستن بباید بگرد حصار
بروی بداندیش ره کرده تنگ — سپه داشت آسوده باید ز جنگ

بهرجا که بُد توپ از بهر کین — نهاده پراگنده بر هر زمین
ز آسیب آتش شماره زکار — نمانده یکی در خور کارزار
فرو ریخته گوش و دل ریش ریش — گه رزم در مانده در کار خویش
همه را ببنگاه آورده باز — فکند چون توپ چوپین دراز
بُده چون خورش کاسته در گرو — ز ناخوردنی گشته مردم ستوه
پی دانه فوجی نموده جدا — سپس زانکه کرده روان جا بجا
چو خورشید پیمود شش در چهار — ز ماه دوم روزگاه شمار ۱۸۰۵
بجائیکه از پیش بوده سپاه — سر خیمه افراشته تا بماه
بدانجا چو نمود رخ فرّهی — بفرمود هُلک نموده تهی
بنزدیکی باره جای دگر — ز پیشینه جا شد سپه ره سپر
بهنگام رفتن ز باره سوار — بیامد بکف تیغ زهر آبدار
چو پیلان جنگی و شیران مست — بدشمن شکردن گشوده دو دست
بزوبین و نیزه بشمشیر تیز — بکشتند بسیار و خستند نیز
بسی آفت سخت و بیمر زیان — در اندشت آمد بانگلندیان
چو در نزد ایشان نبُد یک سوار — نه مردی سپرد ار و نیزه گذار
سپرده بصد رنج و تیمار راه — بجائیکه بایست آمد سپاه

مهیا نمودن انگریزان مجدّداً آلات حرب بعزم رزم و مخوف گشتن ای پهر تپور بسبب حصول یاس از معاونان و منتقل شدن ملک ازید تصرف او بدشمنان و راغب شدن بمصالحت

شکست ار چه آمد بگاه ستیز | پیاپی سوی لشکر انگریز
سران بر خود اندیشه بگماشتند | دگر ره بدل تخم کین کاشتند
بگفتند در دین ناموس و نام | بود رو بمردان نمودن حرام
چو آمد چنین پیش کاری بزرگ | ابا بد کنش کارزاری سترگ
بانجام باید رسانید کار | بفر جام هنگامهٔ کارزار
تناسانی و بد دلی در نبرد | کند مرد را در جهان روی زرد
بباید بکین رایت افراشتن | نشاید ز کین روی برگاشتن
سر این ننگ تا هست گیتی بپای | بماند پس مردن ما بجای
دگر ره چو پیکار بد آرزوی | فرستاده با نامه بنهاد روی
ز هر سو بخواندند ساز نبرد | همه چیز بایسته در دار و برد
ز هر جایگه ساز و سامان جنگ | بیامد فراوان نکرده درنگ
ز سوی علی گر هم از فتحگر | بسی آهنین توپ دشمن شکر
که در جستن کینه بابد سکال | توان جای دادن ابر مور چال
جهانسوز باروت و گوله دگر | کز ان کوه را پاره گردد جگر
بلشکر که آمد ز هر جایگاه | شد از آلت کین توانگر سپاه
چو پیکار بد آرزوی همه | ببایست بستن ز نو دمدمه
بهمراه لک آنچه بود ست مرد | بجا مانده از کارزار و نبرد
بجنگل پی چوب بشتافته | بریده درخت هر کجا یافته
باندازهٔ تاب خود هر کسی | ببسته ازان پشتواره بسی
کشیدن ندانسته بر خویش رنج | بیاورده یکجای بنموده گنج
هران توپ کان بود در فته ز کار | نموده ز نو توپ گر استوار

بدانسانکه بوده بگاه نخست — نموده بخوبی بدانسان درست
که آید بپیش ارگه کارزار — توان زد بدان تیر سوی شکار
خداکرده زانگه که مردم بپای • — بهرکس دگرگونه بخشیده رای
ابا اینچنین سختئ انگیزش — که آمد بپیش اندرش در ستیز
همو زشش بدل رزم آهنگ بود — بدشمن سرکینه وجنگ بود
شکفت انکه راجای شوریده رای — بدآورده با انکه مردی بجای
شکسته بسی ره بداندیش خویش — براننده زبون کرده ازپیش خویش
نموده بسی مهتر ازا هلاک — فکنده فراوان کسان را بخاک
بدشمن چوزندان جهان کرده تنگ — چو دوزخ رخ روز تاریک رنگ
نبُد هیچ آگه زکار نبرد — چگونه زکین جو برآورده کرد
بمیدان مردان چه سان داده داد — چه آیینه بدخواه داده بباد
پراندیشه شد جان آن مستمند — بخود گفت انجام آید گزند
دراین جنگ وپیکار ازبدگمان — فراوان بمن رخ نماید زیان
رود کشور ومرز وبارهٔ زدست — بکاخ بزرگی درآید شکست
نشیند بجای نیاکان من — سکالندهٔ زشت برجان من
بتاراج رفته ده و روستا — شده جای آباد ویرانه جا
زبس آفت ورنج گشته ستوه — پراگنده مردم بهامون وکوه
نه دهقان بجا مانده نه کشت وورز — شده چون بیابان بی ارزمرز
شده گلشن وباغ چون دشت وراغ — خرامد زغن جای طاوس باغ
بروید بجای گل ولالهٔ خار — نهند آشیان زاغ جای هزار
تهی گشته ازگنج گنجینه نیز — بجای زر وسیم نبود پشیز

زدُر بود صندوق پُر چون صدف — نماندست در جای دُریک خزف
چو از زر بود دست مردم تهی — چه خیزد ز دست تهی فرهی
ز یاری هولکر هم از میرخان — که بودم ببردی ایشان گمان
نموده بمیدان پیکار دست — براسند داده بدشمن شکست
بنوک سنان و دم تیغ تیز — نمایند بدخواه را رستخیز
از اینان بفرجام بهبود خویش — نه بینم بجز رنج زاندازه پیش
بود انکه دارد بدیشان امید — چو بیهوده کو بار جوید ز بید
یکی کش فتاده بگرداب رخت — دگر چون رهاند ز گرداب سخت
بود زابلهی جستن از خسته مرد — دوای دل گشته پُر خون ز درد
چو این هر دو در گاه رزم و ستیز — زبون گشته باشند از آنگریز
بهر رزم باشند خورده شکست — مرا چون گه رزم گیرند دست
کجا باخته دل ز دل باخته — دوای دل باخته ساخته
ز تا بخردی راجه از کار خویش — پشیمان ز اندازه گردیده پیش
بخوانده چرا هولکر و میرخان — که بندند با او بیاری میان
بدیشان فراوان چو بایست زر — رساند شده سخت آسیمه سر
نمانده بگنجینه اش خواسته — نه زایشان شده کارش آراسته
بدش آنچه از خویش فوج و سپاه — شده کار ایشان ز تنگی تباه
نه دهقان نه بازارگان مانده شاد — بگردون رسانده ز بیداد داد
برایشان چو خنطل شده زندگی — ز تیمار و ترس و هراسندگی
نه مرد فرومایه نی ارجمند — بجان ایمن از ترس و بیم گزند
سخن کوته آنرای کوته خرد — فراوان بر سیده از روزبد

شب و روز همواره با تا بفرق | بدریای اندیشه گردیده غرق
دلش پر ز غم همچو کشتی ز بار | همی جست از ژرف دریا کنار
غم خویشتن را کناره ندید | بجز آشتی هیچ چاره ندید
چو در جنگ دانست پیوند گزند | ره آشتی کرد جانش پسند

آمدن خطاب بجهة جرنل لک از انگلند و فرصت طلب مصالحت یافتن برای پیر تپو و نامه نوشتن بجرنل لک

چو رای پیر تپو بر بُرد این گمان | کش از رزم و ناورد آید زیان
ز کینه سوی آشتی کرد رای | مگر ماندش سر ز و کشور بجای
بفرمان پروردگار بلند | که کس نیست جز او گشاینده بند
بدو بخت فرخنده دمساز گشت | در آرزو بر خویش باز گشت
ز انگلند بهر لک سرفراز | پیامد یکی مژدهٔ دلنواز
بگردون سرش خسرو کامیاب | رسانده و را لارڈ داده خطاب
خطابی بود پیگران ارجمند | سزاوار نام آوران بلند
شده شاد زان مهتر نامجوی | برافروخت چون ماه تابنده روی
شنیده خداوند ژ این سخن | یکی نامه از مهر افکنده بن
نخستین خداوند را برده نام | فرستاده زانپس درود و پیام
بدل آنچه بودش نمود آشکار | که سیر آمده جانم از کارزار
بخواهم ز پروردگار جهان | چه در آشکار اچه اندر نهان
بشایسته تدبیر و فرخنده رای | سر داوری آورم زیر پای
جهان رسته گردد ز دست بدی | شود آشکارا ره ایزدی

برآساید از رزم هر دو سپاه نگردد روان خون بآورد گاه
بفرزانه مردم نزیبد که آز بورزد کند رنج برخود دراز
که داند بفرجام فیروزکیست نه اختر نکو روز و بدروزکیست
ز مردم نشاید که همچون پلنگ نماید بخون ریختن تیز چنگ
بهر سر که باشد خرد آشنا کجا دارد از آشتی کین روا
گزیند چرا رنج از بهر گنج چو هر کس نیاید سرای سپنج
اگر تو که هستی سر مهتران نداری دل از کار رفته گران
نهاده ز کف تیغ اندر نیام گزینی بکف بر پر از باده جام
بمن کرده از مهربانی نگاه بیخشی سزاوار من آب و جاه
کنی در زمانه مرا ارجمند سرم برفرازی بچرخ بلند
نداری بمن هیچ خواری روا نمردی سزد آنچه آری بجا
بدینگونه گر زانکه پیمان کنی روا نزا به پیمان کرو کان کنی
سپس گر بخوانی سوی خویشتن بیایم بنزد تو بی انجمن
بگویم سخن آنچه دارم بدل تو نیز آنچه گوئی سپارم بدل
بدل در نپنداد نموده یاد کنیم آشکار اهمه راه داد
میان من و تو میانجی بکار نباید بیکسو شود کار زار
ازان بند و باشد خداوند شاد که دل شاد دارد بآیین داد
گزیده فرستادهٔ پرهنر سخنگوی و دانا و بارای و فر
۱۸۰۵ دهم روز بودست از مارچ ماه بنزدیک آمد نوردیده راه
درودش رسانیده زاندازه بیش بدو داد نامه رسالار خویش
چو شد نامه خوانده زبان برگشاد سخن از ره آشتی کرده یاد

بُده تنگ از جنگ چون هر دو سوی ندیده بجز آشتی هیچ روی
هنوز این سخن بود اندر میان نپذرفته انجام بود و گران
که پیکار با هولکر آمد بپیش سخن ماند از آشتی جای خویش

رفتن جرنل لک برفوجی از لشکر هولکر و مقتول نمودن برخی از ایشان و مراجعت با غنیمت بلشکرگاه خویش

سواران که لک بود کرده روان بآهنگ پیکار با میر خان
بهر کارزاری برو کارزار نمودند و راندند بمنوده خوار
فکندندش از پایهٔ سروری تهی سر زباد و غرور سری
بهمراه او ماند اندک گروه شد آواره در دشت و با مون و کوه
ابا او دگر هیچ کاری نماند ز سویش بدل بر غباری نماند
بنزد لک آمد از آنجا سوار بیامد بانجام چون کارزار
زبس تاختن بارهٔ ره نورد شده خسته زان پشت خسته سرد
بُده ناتوان بارگیر و سوار ز آویزش و کوشش گیرودار
بپاسود از رنج چندی سپاه نه و بیست از روز و بُد مار چماه سنه ۱۸
چو یکساعت از نیم شب در گذشت بیامد لک از خیمه در پهن دشت
ز هولکر جدا یک گروهی سپاه بُد ازوی فتاده بکم مایه راه
گرفته بهمراه خود نامدار ز ره آنچه بودش رسیده سوار
دو بهره نموده سواران کین ازان دو یکی کرده با خود گزین
بدانجا که بُد لشکر بدگمان گرفته ره میمنه شد روان
دویم بهره گفتا سوی میسره بتازد چو گرگ دمان بر بره

گرفته چپ و راست اندر میان | تبه کرد باید نداده زمان
همی تاخت تا هور خنجر کشید | دل زنگی تیره شب بر درید
بُد آگاه دشمن از آن تاختن | برای شبیخون فسون ساختن
از آنگه که این آگهی یافته | همه را دل و زهره بشکافته
شده لرز لرزان چو از باد بید | رخ از بیم جان کرده چون شنبلید
بُد استاده آماده بهر گریز | نمودار گردید چون انگریز
ز خود ساز و سامان فرو ریخته | همه باد پایان برانگیخته
بخسته زمین را بنعل ستور | بپوشیده از گرد دیدار هور
برفتن گرو برده از باد تیز | بجسته رهائی از آن رستخیز
نپرداخته از بیم جان کس بکس | ز مردن امان بهر خود جسته بس
پس اندر دمان و دنان چون پلنگ | بآهنگ نخچیر فوج فرنگ
دو صد از گریزندگان را هلاک | نمودند و کردند بستر ز خاک
بیاورده زایشان غنیمت بدست | شتر پنجه صد اسپ و دو پیل مست
نموده ز دنبالشان بازگشت | بُد آنچه بجا مانده زایشان بدست
ز بنگه بدانگه که رخ کاشتند | همه خواسته خوار بگذاشتند
سراپرده و خیمهٔ رنگ رنگ | فراوان ز هر گونه آلات جنگ
بشد ویژهٔ انگریزان همه | توانگر شبان شد توانگر رمه
بدشمن اگر در زمان گریز | رسیدی همه لشکر انگریز
گمان بُد که از بدگمان انجمن | نماندی یکی را بجا سر بتن
چو دشمن بهنگام و گاه گریز | بسی تند میرفت از باد تیز
نه پیوست بالک سراسر سپاه | از و پس بماندند در نیمه راه

درین داوری هولکر شوربخت | بجای دگر بود افکنده رخت
بده از سپهر تپور درهشت میل | نشسته ابا لشکر و کوس و پیل

رفتن انگریزان بر سر هولکر و گریختن اکثری از لشکرش بی استعمال تیغ و تبر و غارت کردن انگریزان بازار و شتران او را

بیامد سوی هولکر این آگهی | که از لشکرش دور شد فرّهی
چنان کشن انبوه شد تار و مار | ز انگریز باخوار مایه سوار
پراگنده شد آن سپاه بزرگ | چو گله زباد دمه یا ز گرگ
فراوان بشد کشته و خسته نیز | بزخم سنان و شبمشیر تیز
بتاراج شد خواسته پیکران | تکاور هیونان و پیل دمان
فراوان برسید شوریده بخت | از آنجا که بود دست برکنده رخت
بدش گرچه همراه پیر سپاه | که بد خیره از دیدنش مهر و ماه
ز اندازه افزون بد آلات کین | کزان آمده شنگ جا برزمین
زبی زهرگی با چنان دستگاه | فراوان نوردیده ره با سپاه
بجائیکه می برد با خود گمان | نخواهد رسیدن پی دشمنان
زدوده ز دل زنگ اندوه و باک | شده ایمن از بیم و ترس هلاک
بخوانده بدانجای فرخ درود | بامید آسایش آمد فرود
ندانست گر رفته بر آسمان | بپرهیزد از روزگار زیان
ندارد ازو بودنی دست باز | بسوی نشیب آردش از فراز
بفرساید آنکس که فرسودنیست | بپاساید انکس که آسودنیست
ز انگلندیه مهتران سپاه | چو آمد دویم روز ز اپریلماه ۱۸۰۵

بآهنگ هولکر سپه ساخته — بپروین سر رایت افراخته
سوار آنچه از هند بود و فرنگ — کشیده ابر برش کینه شنگ
برعراده توپ ازپی کارزار — ببسته ابا بارهٔ راهوار
که در جنگل و کوه و با مون و دشت — بجز رنج یارست آسان گذشت
چو بگذشت یک نیمه از تیره شب — زشور و زغو غا فرو بسته لب
برفتن شد آماده فوج سوار — ابا آنچه بایست هنگام کار
عنان تکاور بسوده بکف — روان شد چپ و راست بی بسته صف
زهر صف نموده جدا یک سوار — روان باد پایش چو باد بهار
سوی بنگه هولکر کینه جوی — بسان ربانگر نهاده روی
بپایبده دست چپ و دست راست — بپیمند آرامگاهش کجاست
سحر چون برافروخت مهر سپهر — جهان ساخت رشن ز رخشنده چهر
چو شد روز و نزدیک آمد سوار — بهولکر شب تیره شد آشکار
سواران چو برق دمان تند و تیز — عنانها سبک کرده بهر ستیز
باندک زمان گشته نزدیک و تنگ — بیاهخته تیغ و بپازیده چنگ
ابا هولکر بخت گشته زبون — زمور و ملخ بود لشکر فزون
همه راچنان دست و دل شد ز کار — که بر اسپ نارست گشتن سوار
زبس بد دلی دست و پا کرده گم — که افسار پنداشته پاردم
بدانگونه هوش و خرد باخته — که از زین جل اسپ نشناخته
بهر کس بهر سان که فرصت بدست — بپیکار بر بارگی بر نشست
تکاور بهمیز بنموده تیز — نهاده رخ خویش سوی گریز
بتندی گرو برده از برق و باد — نه بنگاه کرده نه هولکر بیاد

گروه پیاده که بد در سپاه — سراسیمه هر سوی بسپرده راه
بسان یکی گلهٔ بی شبان — بهامون پراگنده گشته روان
بران شوربختان بد روزگار — زانگریزیه یک صفی از سوار
ستور از پی کین برانگیخته — بسی را سر از تن فرو ریخته
در آن دشت از میرخان نیز مرد — بهمراه هولکر بُده در نبرد
پیاده همه بوده هنگام کار — نبوده تنی اندر انها سوار
سوار صف دوم از انگریز — بر ایشان روان گشته با تیغ تیز
دژم همچو نخچیر جویان پلنگ — نموده ز خون خاک را لاله رنگ
زانگریز ماند انچه دیگر سوار — چو شیران آشفته بهر شکار
سواران که از پیش بگریختند — بخاک آب آزرم آمیختند
بآتش زده نام و داده بباد — بنزدیک مردان گهر با نژاد
بدنبال ایشان فکندند اسپ — خروشان و جوشان چو آذرگشسپ
گرفته بکف تیغ سیما بگون — در و دشت کردند گلگون چو خون
بسی از سران سر فکنده بخاک — بسی نامور تن بشمشیر چاک
شده پشته از کشته و خسته دشت — گذر بر پی مور بربسته گشت
گریزندگان بسکه گاه گریز — نموده تکاور بتازانه تیز
همی رفته نشناخته سر ز پا — بسی گشته از پشت باره جدا
بیفتاده با خاک گردیده راست — بدانسانکه دیگر نتانست خواست
بیامد درین کارزار و ستیز — فراوان شتر در کف انگریز
بتاراج بازار که برد نیز — بهاور بُد ار بی بها بود چیز
ببازاریان بخت آشفته شد — بجاروب غارت همه رُفته شد

همه را کف از خواسته شد تهی مبادا رخ از کس بتابد بهی

مضطر شدن هولکر بسبب متفرق گشتن لشکر هولکر و بغارت رفتن اسباب کروفر و عبور نمودن از رود چنبل با خاطری مغشوش و مختل

ز هولکر جدا گشته لختی سپاه بجز جنگ بگرفت زاور دگاه
کسانیکه بودند مانده بجای جفا پیشگان نکوهیده رای
ز مردن بجز درس راداده راه باین مردی نکرده نگاه
همه گشته از زندگی ناامید بخود لرز لرزان چو از باد بید
مران پیوفایان کمتر ززن ابا هم شده انجمن چند تن
همه نامداران با آب و جاه خداوند هر گونه دستگاه
بدرگاهش از روزگار دراز بسر زندگی برده با کام و ناز
بران ناسزا باد نفرین بسی که فرمش کند نیکوئی از کسی
مبیناد روز خوش آندیوسار که در رنج هیچد ز پروردگار
ز شرم و ز آزرم شسته دوست سر نام بر خاک افکنده پست
همانا نبوده ز آب پدر ندانسته جز نامشان کس گهر
بسر خاک نامردمی بیخته چو مردان بمردان نیاویخته
نکرده عنان کرد در رزمگاه نیاورده رخ بر رخ کینه خواه
نه یکزخم خورده کسی از سنان نه یک تیغ کرده برون از میان
نگشته ز یک قطره خون خاک تر بمیدان نه یک توپ راداد سر
نه یک ژاله باریده زابر تفنگ تنی سوی خنجر نیازیده چنگ

ز دیرینه سالار رخ کاشتند — بدشمن ورا خوار بگذاشتند
چنان هولکری کو ز بس کبر و باد — بجز خویش کس را نمیکرد یاد
بگیتی در از مهتران انجمن — نمیدید مانندهٔ خویشتن
بگردون سر از فخر افراختی — کسی برتر از خویش نشناختی
بگنج و بلشکر ببوم و ببر — بمردی و گردی و رای و هنر
ز نامی سران جهان و مهان — بدیدی فزون خویش را در جهان
بسوی پهرتپور چون انگریز — بیاورد لشکر برای ستیز
کمر بسته هولکر بیاری رای — بسوی پهرتپور شد رهگرای
چنین رانده از لاف بد بر زبان — ببرّم پی انگریز از جهان
ز هندوستان بیخ او بر کنم — بُریده سر از تن بآتش زنم
بدانگه که آرم به پیکار روی — از ایشان کنم خون روانه چو جوی
ندانست نابخرد خودستای — بود بودنی زیر دست خدای
اگر باد طوفان بگیرد جهان — بجز حکم دانای راز نهان
نیارد پرانید یک برگ کاه — و یا بشکند شاخ نازک گیاه
ز پندار افتاده اندر گمان — چو بیمر منی کرد آن تیره جان
بدانسان ربونیش آمد به پیش — که پیشش نه بیگانه ماند و نه خویش
سپاهش که بیرون بُده از شمار — بهر سو بپر کند و شد تار و مار
هر آنکس بهمراه چیزیکه داشت — چو نارست بردن برفت و گذاشت
همه گرد کرده ز گاه دراز — گرامی طرایف ز مردم براز
شمارم اگر خواسته سر بسر — بباید جدا نامه گفتن دگر
بغارت ببُرد آنهمه انگریز — بهاور اگر بود گر خوار چیز

به پیکر بسی توپ چون اژدها — کزان بود هولکر بفر و بها
همه رفت از دست و ماند اندکی — ز پنجاه شاید که دو یا یکی
بجز بیست یا سی نماندش بکف — بمیدان ز توپش تهی گشت صف
همان نیز دو بارهٔ نامدار — در آنها فراوانش خویش و تبار
نموده نشیمن ز بس سالیان — دل آسوده از دستبرد زمان
بجز شادی و خرمی پیشه نی — ز کس هیچ تیمار و اندیشه نی
ازان دو یکی باره چندور بود — گذشته سرش برتر از هور بود
دگر جالنه بارهٔ استوار — فرازیش همسر بنیلی حصار
براین هر دو انگریز شد چیره دست — ازین بار غم پشت هولکر شکست
چنان پیشش آمد تبه روزگار — که کامش بشد تلخ چون زهر مار
سری کو ز بسیاری کبر و باد — ز کس در زمانه نمیکرد یاد
بگیرد ز شاهان همی خواست تاج — ز رایان کشور ستاند خراج
بیارد جهان را بزیر نگین — زند سکه در هفت کشور زمین
ندانست بیچاره مستمند — فراوان بدو باز گردد گزند
ز دست زمانه خورد گوشمال — شود همچو مرغان برکنده بال
برون آشیانه برفته ز دست — بجای دگر نیز نارد نشست
نه دستی که یازد برای ستیز — نه پائی که یارد نمودن گریز
بمانده بدانگونه بی یار و خوار — پریشان و بدروز و برگشته کار
که از دیدنش مردم هوشمند — پذیرند اندرز و گیرند پند
ره رستگاری چو از چار سوی — بیامد فرو بسته بر روی اوی
بهمراه او هفت یا هشت هزار — بماند از فرومایه مردم سوار

کم از پنج و از چار بوده فزون — هزار از پیاده و لی پر ز بون
ز هر دان برایشان درود و نثار — که مانده بکیش و فا استوار
بتنگی از و رخ نه برکاشتند، — ره جانسپاری نگهداشتند
ز بسیاری توپ تندر خروش — که بود دست از آهن و هفت جوش
به پیش اندرش مانده بداندکی — که بود دست بود و نبودش یکی
تبه گشت از لشکریش یکهزار — سوار کمین پایه و نامدار
فراخی گیتی بروگشت تنگ — نماندش بکف جایگاه درنگ
برو ناتوانی چنان یافت دست — که نارست در کشور خود نشست
برو ناگزیر آمد انجام کار — سوی رود چنبل نبه کرده بار
روان گشت باجان پر درد و غم — ابا آنچه بد فوج ازپیش و کم
برفتار همنوده پیمر شتاب — بزودی گذر کرده آنسوی آب
دلی پر ز غم ساخت انجا نشست — بداده زمام بزرگی ز دست
بدل داشت گیتی سراسر بزور — بگیرد شد از مرز خود نیز دور
دران گرمی دار و گیر سپاه — دو تن گشت از انگریزان تباه
یکی میجری سالکد نام اوی — بخاک اندر آمد سرانجام اوی
دگر بود کپتان و نامش گول — زخونش بشد خاک نا ورد گل
بسی اندک از باد پا و سوار — بشد در گه تاختن خمدار

مراجعت کردن انگریزان بعد هزیمت هولکر بطرف پرتپور

چو هولکر از اختر نشد بهره ور — شد آواره از کشور و دربدر

بفرخندگی انگریزی سپاه — همانروز برگشت زاورد گاه
زبون کرده بدخواه را درستیز — فراوان تباراج بگرفته چیز
بریده بسی سخت راه دراز — روان شد بسوی سپهر تپور باز
پر از رنج و تیمار پنجاه میل — برفت و بآمد سپرده سپیل
بدانگه که شد سوی هولکر روان — به پیکار انگریز بر این گمان
چو در راه بوده فراز و نشیب — بهر گام صد گونه بوده نهیب
برد پیکران رنج لشکر براه — برفتن شود نیز بارهتباه
همان نزد دشمن گروها گروه — بود گرد لشکر چو البرز کوه
ز فیلان جنگی و ساز جنگ — بهامون بود راه بر مور تنگ
سوار و پیاده برون از شمار — گران باد و شوار یابد گذار
بدین ساز و سامان و چندین سپاه — ببندد صف رزم گر کینه خواه
همانا فراوان رسد رنج و درد — بماکان نیارد کس اندازه کرد
بهنگام رفتن دل از ترس و بیم — دل انگریز را بود گشته دو نیم
ز هر بد که بر خویش اندیشه داشت — جهاندار بر دشمنش برگماشت
بپیش اندرش هیچ نامد هراس — برو واجب آمد خدا را سپاس
سر آورده نزدیک یزدان فرود — بخواندند بسیر ثنا و درود
چو نزد سپهر تپور از دور راه — بنیک اختری انگریزی سپاه
بپا مد شد از دور گردی پدید — از ان گرد شد چند مردی پدید
بده از علی غولی و رهیلی — گروهی دران دشت گشته یلی
جدا گشته از لشکر میرخان — برنجیت سنگ آوریده روان
که بد برگروه سکهان شهریار — همه جا بود نام سکهه آشکار

همه را به پنجاب باشد نشست — بسی مرز دیگر گرفته بدست
بران بخت گمگشتگان زانگریز — سواران پیاهیخته تیغ تیز
تنی چند زایشان نموده هلاک — فکند بر خاک تن چاکچاک
بجا زنده ماندند هشتاد و هفت — همه را دل از هول در بر بکفت
ندیده دگر چاره جز از امان — بجستند و گشتند ایمن بجان
بباره سپه شد چو نزدیک و تنگ — زباره رها گشت دو توپ جنگ
بدین آرزو تا که دیگر سپاه — نپوید سوی باره زین پیش راه
کناره گرفته رود جای خویش — باندازه دارد نگه پای خویش
بکس هیچگونه نیامد زیان — بپیغاد بر خاک وشد رایگان
بفیروزی از دشت آورد گاه — بسوی پسر تپور آمد سپاه
گذشته ز اپریل مه روز هشت — سپه داشت انجا که خرگه بدشت ۱۸۰۵
بفرمان سالار فرخنده رای — بدانجا که از پیش خیمه بپای
بگردون رسانده سر پایگاه — سپه بارگه زد دران جایگاه
پیامد یکی آگهی غمزدای — بانگریز از سوی باره خدای
که او نامهٔ آشتی استوار — بخواهد نمودن بکم روزگار
غمین گشته ازکین و اندوهگین — زند نامهٔ مهر مهر و نگین
نیوشنده زین مژده شد شاددل — زاندیشهٔ جنگ آزاد دل
بهرکس که زینگونه آوا رسید — سر از خرّمی بر ثریا کشید

روانه گشتن کپستان ایل از آگره بعزم ستیز قلعهٔ احمدنگر و مخصوص شدن بفتح و ظفر

دویم روز چون خسرو خاور جهان کرد روشن کران تا کران
ز رایل که بد مهتری ارجمند بکهستانی اندر جهان سربلند
سوی لک بیامد یکی آگهی پر از شادی و فرهی و بهی
کز اپریل یکهفته رفته بسر ز دشمن بپرداخت احمد نگر
گرفتم بنیروی پروردگار چنین نامور بارهٔ استوار
نیوشید و زین مژده شد شادمان شدش بنده گفتی سراسر جهان
ز رایل کنون باز گویم سخن کهن نو مر این داستان کهن
۱۸۰۵ بروز ششم و بیست از مارچ ماه روان گشت از آکره با سپاه
پیاده بهمراه بود و سوار سی و یک چوار مارچ آمد شمار
زهولکر یکی مهتری رز مخواه بجایی همیرفت و همره سپاه
ورا نام با پونهاده پدر رسیده بدو رایل نامور
بدشتی پر از سبزه و آب نهر بدو باز خورده میان دو شهر
یکی شهر باری دگر دُهلپور ز با پو چو بدبخت فرخنده دور
به پیکار او رایل نامجوی برو به چو شیر ژیان کرده روی
ربودش یک تیز حمله ز جای بدانسانکه کهربای
پراگنده کردش چو برگ رزان که پرکنده گردد ز باد خزان
بموجان بپاویخته در گریز فرو ریخته ساز و برگ ستیز
بپرداخته از خویشتن جایگاه چو رفت آن نگون بخت گمگرده راه
ازانجایگه رایل شیرخوی باحمد نگر تند بنهاده روی
بیامد که باره بپارد بدست بدژدار دژ خیم داده شکست
نگهدار دژ بود خوشحال راو بچنگال شیران زبون همچوگاو

بدرگاه هولکر فراوان بزرگ — سر سروران و ز سترگان سترگ
نهادی بهر کارزاری که روی — بُدی لشکری کش همراه اوی
فراوان ز عرادهٔ توپ نیز — بنزدیک او بوده بهر ستیز
ز اندازه بیرون سلیح نبرد — کزان نام جوید گه کینه مرد
ولی زان همه آلت رزم و کین — که از بار آن بود خسته زمین
بجا مانده سه توپ بود ست و بس — ز لشکر نبُد نیز بسیار کس
پیاده بهمراه او سه هزار — بُده دستیارش درون حصار
چو نزدیک شد انگریزی گروه — بدان دژ که چون کوه بُد پرشکوه
روان گشت گوله بسان تگرگ — بنعره همیداد پیغام مرگ
ز باره روان نیز چون ژاله گشت — ز خون خاک آورد چون لاله گشت
روان مرگ گشته ز بالا و زیر — نه بُر نارها کرده نی مرد پیر
ز دشمن بدانسو که بُد توپ جنگ — بحمله روان گشته فوج فرنگ
بدانگونه بر توپ بُردند زور — که شد توپزن از سر توپ دور
یکی تن نیفشرده پا بهر جنگ — برفتند داده ز کف نام و ننگ
بُد عرادهٔ توپ مانده بجای — بجز پاسبان و بجز کدخدای
نه کس بُد که تیری زند بر هدف — بیاوردش انگریز آسان بکف
ابا شش عراده پُر از بار جنگ — کزان کار دژ بود با آب و رنگ
بباد فنا رفت در رزمگاه — بشد روز در چشم دژبان سیاه
چو دستش تهی ز آلت جنگ گشت — فراخای باره برو تنگ گشت
بخود دیده کوتاه دست ستیز — ندید هیچ چاره بجز از گریز
ز نیش زمانه دلش گشته ریش — پیاده هر آنمایه کش بوده پیش

گرفت و نورد ید هامون و کوه — برفت از پسش انگریزی گروه
یکی کرنلی بود پلمین بنام — بهر جا ز مردی برآورده کام
بهمراه او ز آگره بُد سوار — همه آزموده گه گیر و دار
بدنبال دشمن همی تاخت اسپ — بکف تیغ رخشان چو آذرگشسپ
بیاهخته بازوی کینه سوار — همی رفت چون شیر بهر شکار
بگرد اندرون بود رخشنده تیغ — چو برق نمایان بتاریک میغ
ز دشمن بکشتند بسیار مرد — ز خون شد چو گل خاک دشت نبرد
رها گشته تیر اجل از کمان — بروی زمین آمد از آسمان
بیفتاد چندان تن کُشته خوار — که پشت زمین گشت خسته ز بار
بماند انکه زنده بگاه گریز — فرو ریخته ساز و برگ ستیز
ز باد صبا تک گرفته بوام — سر خویشتن بُرد بیرون ز دام
بُد انچه فتاده سلیح ستیز — بهامون بشد بهرهٔ انگریز
سنه ۱۸۰۵ ز اپریلمه رفته بُد هفت روز — بفرخندگی رایل کینه توز
نموده ز بدخواه باره تهی — بدیده ز اختر همه فرّهی
شده خرم از گردش روزگار — بفیروزی آمد درون حصار
ز انگریزیه کشته و زخمدار — فزونتر ز پنجاه نامد شمار
یکی لفتننتی بگاه نبرد — کیا رینگتن نام و بود ست مرد
ز گوله یکی پاش در رزمگاه — بپرید و شد روزگارش تباه
سر آمد کنون گاه رزم و ستیز — برانم سوی آشتی خامه تیز

آمدن رای زادهٔ پهرتپور نزد جرنل لک بجهة مصالحه و روانه

کردن

کردن جرنل لک لشکر زیادتی وغیره بشهر آگره

چو آمد ز رایل بلک این خبر — ز دشمن تهی گشت احمد نگر
ز شادی برافراخته سر بماه — دگرگونه آراست کار سپاه
بفرمود آن مهتر نیک رای — ز نو برگزیده یکی نیک جای
ز جای کهن خیمه برداشته — بنو جای باید برافراشته
بلشکر درون از که و مه که هست — بدر خورد پایه نماید نشست
بفرمان سالار فرخنده فر — سپه بارگه زد بجای دگر
چو دژبان شد آگه ز کار سپاه — بیفسرد از بیم بر جایگاه
چو زر کرده رخسار از ترس زرد — ز اندوه و تیمار لب لاجورد
پر اندیشه گردید از کینه خواه — بیامد چو بیگاه پوئیده راه
رها کرده ناگه کهن جای خویش — بیامد از آنجا که بوده به پیش
ز گردون چو خور رخ نماید نهان — شود تیره چون روی زنگی جهان
بپوشد زمین چادر نیلفام — بگیرد دد و دام جا در کنام
گرفته بآرام مردم شتاب — نهد سر ببستر دهد تن بخواب
بآهنگ حمله نوردیده راه — سوی باره آرد بناگه سپاه
و یا خود نهانی نموده کمین — بیاید سگالیده شبخون ز کین
بدانسو که بدخواه وارونه رای — گرفتست با لشکر خویش جای
مرا نیست آنمایه فرصت بجنگ — بدانسو کشم ساز و سامان جنگ
ز تنگی هنگام آنجا سپاه — نیارم نمودن روانه براه
بدیده ز خود تاب پیکار دور — برو تیره شد روشنائی هور

زمانه چو بر خویشتن تنگ دید — بسی آشتی بهتر از جنگ دید
بکینه دگر برگ و نیرو ندید — بجز مهر جستن دگر رو ندید
همیخواست نمود ه یکدم درنگ — نورد د بهم نامهٔ رزم و جنگ
شده یکسره دور از خورد و خواب — دهم روز زا پریل کرده شتاب
یکی عهد نامه بدانسانکه خواست — دپیر خردمند بمود راست
زخاور دوم روز چون مهر چهر — نمود و بگسترد پر تور مهر
خداوند دژ گرچه سه پور داشت — سیم نزد او جای دستور داشت
زمانه بر و پست با پنج سال — زز ادن گذشته بفرخنده فال
بفرمود ه باب آن نامور — نمود ه چو کافور جامه ببر
بیاراسته خویشتن چون زنان — بدانسانکه رسمست در هندیان
سفیدی چو در کار بودش امید — سراپا بپوشید ه پوشش سفید
گرفته بهمراه خود چند تن — که بو دست فرزانه ورایزن
بپیمود ه با مون بپای وفا — روان شد سوی لک برسم نوا
بدان تا شود آشتی استوار — بماند بنزدیک آن نامدار
سپهبد شد آگه که فرزندرای — بیاید سوی او شده رهگرای
پذیره فرستاد فرزند خویش — خجسته نهال برومند خویش
بهمره بسی نیز کند آوران — مهان و بزرگان و نامی سران
برفت و بنزدیک پرده سرای — که لک اندران داشت آرام و جای
بیاورد در ره نکرده درنگ — پر آواه جهان کرده از رود و چنگ
زدیباد و خرگاه کرده بپای — پر آرایش از بهر فرزندرای
پس از آفرین و دعا و درود — مر او را بیاورد ه آنجا فرود

نشستند و گفتند هر گونه راز — درخشم شد بسته و زهر باز
چو آمد سر جنگ و کینه بپای — لِک نامبردار فرخنده رای
هران توپکش بود بر دمدمه — ز زخمی و بیمار لشکر همه
ابا کرنلی نام او سیمسن — سه پلتن ز بنگالیان انجمن
ز منبی یکی پلتن کارزار — سه باره صد از مرد باره سوار
دوشش روز رفته ز اپریلماه — روان ساخت زی آگره با سپاه ۱۸۰۵ء
چو شد از پهر تپور لشکر روان — یکی جنگلی پیش آمد گران
در انجا ز پیندارهٔ بسیار مرد — بیاساند هوا تیره کرده ز گرد
بهندی تو پیندارهٔ رهزن شناس — کش از روز پرسش نباشد هراس
گروهی چو دیو و چو دد دون نهاد — ستمکار و خونریز و وارون نهاد
ز لشکر ببردند چندی شتر — ندانم تهی بار بد یا که پر
همان چند زنجیر پیل ژیان — ببردند آنمردم پر زیان
ز سیصد سوار اندران گیرودار — چنان ناپدیدار شد نه سوار
کز ایشان بجستند پیمر نشان — نیامد هویدا یکی استخوان
چو از دیرهٔ کامزن با سوار — نشانی ندیدند در مرغزار
بیامد بدلها درست این گمان — سواران نموده تبه رهزنان
تکاور ببردند با خویشتن — ز پیکار اینجا سر آمد سخن
بگویم کنون از لِک و رایزاد — چه در عهد نامه نمودند یاد

پیمان مصالحت نامهٔ که فیمابین جرنل لِک و رای پهر تپور قلمی شد

چو آمد سر جنگ و کینه بخواب | پی آشتی رای کرده شتاب
سوی لِک فرستاد فرزند را | نبرده جوان خردمند را
ز انگلندیه مهتری پُرهُنر | که مَرسَر بدش نام کرده پدر
ابا نامهٔ عهد و پیمان و بند | سوی دژ روان گشت آن ارجمند
که آن نامه را رای کرده گزین | دهد استواری بمُهر و نگین
بزرگان کشور سران سپاه | بران عهد کردند یکسر گواه
دبیر خردمند روشن نهاد | نخست این سخن بُد در آن کرده یاد
دژ دیگ کاندر نخست از ستیز | گرفتست و دارد بکف انگریز
بدانسان کنون نیز دارد بدست | چو راجا نیارد به پیمان شکست
بعهد و به پیمان و قول و قرار | که دادست ماند بجان استوار
نوردیده پیوسته راه وفا | نجوید به بیداد پنهان جفا
سپارد رهی کان بود ایزدی | نگردد بگرد بسیج بدی
شود چون بانگریزیه آشکار | که هست او بگفتار خود استوار
بود در وفا چون زر ده دهی | برون و درون پاک و از غش تهی
بدانگه بدو باره انگریز باز | سپارد جدا مانده از کام و آز
کشیده بدارد از آن دست خویش | ز کجی بهانه نیارد به پیش
دگر آنکه بدخواه انگلند شاه | بود هر که راجه ندارد نگاه
نباید دهد راه نزدیک خویش | بماند ازو دور و راند ز پیش
نباید کسی کز یوروپین گروه | بود گر فرومایه گر با شکوه
اگر پیشه ور گر بود مرد جنگ | بود زادگاهش زمین فرنگ
بدارد برو بسته در مرز راه | ندارد بآیین نوکر نگاه

اگر داشتن پیش خود آرزوی — نماید بدل رای پاکیزه خوی
ندارد ز انگریز آنرا براز — به پیغام و نامه بخواهد جواز
نماید گر انگریز آنرا پسند — شناسد سزاوار و دور از گزند
سزد گر سوی خویش بدهدش راه — بیندازد از مهر بروی نگاه
وگرنه بدارد بپرهیز خویش — کزان عهد برجا بماند همیش
چو شد رایگان خواسته بیشمار — ز انگلندیه اندرین کارزار
دهد بیست لک روپیه دژخدای — دران بیش و کم ناوریده بجای
سپارد شمرده سه لک در زمان — مران دادنی نشمریده گران
دگر مانده باقی بکم روزگار — رساند بانجام آرد شمار
بدان تا که پیمان بماند درست — نباید دگر باره پیکار جست
همیشه بود دوستی استوار — نگردد گشوده در کارزار
برسم نوا دژخدا پور خویش — بنزدیک انگریز ماند همیش
بدهلی و یا آگره پور رای — نشیند بیکجایگه زین دو جای
بنزد بزرگان با جاه و نام — بماند بجز رنج با ناز و کام
مراین عهد نامه چو آمد بسر — در آنجا نماند هیچ کاری دگر
سه هفته برفته ز اپریلماه — لک نامجو شد روان با سپاه سنه ۱۸۰۵
بنیروی بخشندهٔ دادگر — مراین داستان نیز آمد بسر
باندازهٔ دانش خویشتن — بپایان ز آغاز بردم سخن
بگفتم سخن آنچه بایست گفت — نماندم دران هیچ رازی نهفت
ازین راه بهتر که پیچم عنان — ز بی سود گفتار بندم زبان
سپس زانکه برخی سخن ز آگهی — بگویم نهم رخ سوی کوتهی

دویم نامه را آوریدم بین — سیم نامه را تازه سازم سخن
زدانش پژوهان فرخنده خوی — جز ایزم نباشد بجان آرزوی
به بینند گر خورده در سخن — زنیکی نگیرند خورده بمن
که بی خورده از مام مردم نزاد — همانا نبگیتی درون کس نزاد

تمام شد جلد دویم از کتاب
جارج نامه از گفتار
ملا فیروز بن ملا کاوس

فهرست جلد ثانی از

کتاب جاجرنامه

صفحه	فهرست دفتر دوّم از کتاب جارجنامه
۲	آغاز دفتر ثانی جارجنامه
۴	سبب بعثت انبیا و منفعت قبول احکام آن مهتدیان مسلک هدی علیهم السلام
۷	طلب امداد و معاونت در اختتام کلام از حضرت حیّ لایزال و دعای پادشاه انجم احتشام
۸	سبب انعطاف عنان کمیت خامه در میدان اتمام و اختتام دوم دفتر جارجنامه
۱۰	آغاز داستان و ذکر وفات علی وردی خان مخاطب بمهابتجنگ ناظم بنگاله و جلوس سراج الدّوله و مستعد شدن اسباب انهدام دولت چندین ساله
۱۳	نامه نوشتن نواب سراج الدوله بمیستر دریک صاحب کوتی کلکته بطلب راجه کشن تلب ولد راجه تلب و اخراج نمودن میستر دریک فرستاده سراج الدّوله را
۱۵	آگاه نمودن میستر دریک میستر واتس کوتی دار قاسمبازار را از کار فرستاده و نامه نوشتن میستر واتس بسراج الدّوله
۱۷	تمهید در مهیا شدن اسباب مجادله میان سراج الدّوله و میستر دریک بسبب تعمیر و مرمّت قلعه کلکته و نامه نوشتن نواب سراج الدّوله بمیستر دریک
۱۹	پاسخ نوشتن میستر دریک بنواب سراج الدّوله و اظهار نمودن

صفحه	
	سبب تعمیر قلعهٔ کلکته و گم کردن او طریق حزم و جادهٔ صواب و لشکر کشیدن بتسخیر قلعهٔ قاسمبازار
۲۲	روانه شدن لشکر از مقصودآباد و ملحق شدن سراج الدوله و گرفتن قاسمبازار
۲۴	روانه شدن سراج الدوله باستراد قلعهٔ کلکته و تعداد عساکر میستر دریک
۲۶	محاربه نمودن سراج الدوله با میستر دریک و مغلوب شدن میستر دریک
۲۸	روانه ساختن انگریزان ناموس خود را بکشتی و وقوع مجادله روز دوم و گریختن میستر دریک با بعضی از مهتران سپاه و مقرر شدن میستر هلول بجای او
۳۰	حمله نمودن لشکر نواب سراج الدوله روز سیوم و تباه شدن جمیع سپاه در کلکته
۳۳	مسخر شدن قلعهٔ کلکته و دخول سراج الدوله و طلب فرمودن او میستر هلول را و مکالمه کردن با او از روی غضب و طلب داشتن خزاین و مرخص نمودن از پیش خود
۳۵	محبوس شدن هلول با اسیران سپاه و شرح تعب آن تیره روزان در آن شب سیاه
۳۹	استفسار فرمودن سراج الدوله از هلول و آوردن او بحضور و مقید نموده فرستادن او را باباد و انگریز دیگر بمقصودآباد و غارت

صفحه	شدن بکلکته و مراجعت سراج الدوله بمقر خود
۴۲	آگاهی یافتن جماعت انگریزیه در مدرس از سانحهٔ هایلهٔ کلکته و روانه نمودن لشکر بسپهسالاری کرنل کلیف و آدمرل واتسن باستردادکلکته از سراج الدوله
۴۴	نامه نوشتن کرنل کلیف و آدمرل واتسن بسراج الدوله و مرخص شدن پیش مانکچند بکلکته و جواب نوشتن مانکچند
۴۶	روانه شدن کرنل کلیف بتسخیر قلعهٔ موسوم ببزبز و بمقابله آمدن مانکچند و برگشتن او پریشان و نژند
۴۹	بتصرف درآمدن قلعهٔ بزبز باسهل وجوه و روانه شدن لشکر ظفر پیکر و صفاین کوه شکوه بسمت کلکته و اختصاص یافتن بفتح و فیروزی
۵۱	منصوب شدن میستر دریک با سایر عمال بمناصب سابقه خود در کلکته و لشکر فرستادن بصوب رهوگلی و بتصرف درآوردن
۵۴	روانه شدن نواب سراج الدوله بعزم محاربهٔ انگریزیه و نامه نوشتن کرنل کلیف بطلب مصالحه و قبول نمودن نواب از روی مخادعه و وقوع قلیل مجادله بیوم وصول او بحوالی کلکته
۵۷	طلب فرمودن نواب سراج الدوله از کرنل کلیف دو کس از انگریزان بجهة جواب و سؤال بمکیدت و احتیال و رفتن میستر واتس و میستر اسکرافتن بمعسکر نواب و اطلاع یافتن ایشان از تزویر مافی الضمیر و گریختن از لشکرگاه او

صفحه	
۶۲	بیرون آمدن کرنل کلیف بمقاتله و رسیدن سپاه نواب بمقابله و پیوستن بیکار و جنگ و انجام یافتن هنگام نام و ننگ و مضطر شدن نواب از دلیری لشکر فرنگ
۶۳	مصالحت خواستن سراج الدوله از کرنل کلیف و وقوع صلح مشروط ببعض شروط
۶۶	اشتعال نایرهٔ منازعت میان انگریز و فرانسیس در یورپ و بتصرف آوردن انگریزان کلکته بندر چندانگر محل کوتی فرانسیسان بعد استیذان و استرخاص از سراج الدوله
۶۸	در چاه انداختن کوتی دار قاسمبازار موسوم بلا نواب سراج الدوله را بر سیمان اخبار کاذبه و منقطع شدن حبل المتین عهود و مواثیق او با طایفهٔ انگریزیه
۷۱	رخصت خواستن کرنل کلیف از نواب سراج الدوله بجهة قبض نمودن کوتی قاسمبازار بالای کوتی دار و جواب دادن نواب از روی طیش و غضب و پدید آمدن انواع رنج و محنت و تعب
۷۴	نفاق ورزیدن میر جعفر خان با نواب سراج الدوله و پیغام اتفاق نمودن با انگریزان در قلع و قمع بنیاد دولت او و استحکام اساس جلوس خود بر ریاست بنگاله
۷۸	تلقین نمودن میر جعفر خان انگریزان را بایں که با نواب سراج الدوله سخن صلح در میان داشته تا ملحق شدن او با منافقان دیگر با لشکر انگریزیه نواب را از جانب خود بلطایف الحیل متسلی

صفحه	
	دارند و نامه نوشتن میستر واٹس بکرنل کلیف و آگاه کردن از ماجرای میر جعفر و رفتن کرنل بکلکته و پذیرفتن انگریزان سخن میر جعفر و پراگنده ساختن سپاه خود بجهة تسلی و اطمینان خاطر نواب و مطمئن شدن نواب از طرف انگریزان و فرستادن میر جعفر را بامداد ڈلب رام سپاہی
۸۱	رسیدن جواب انگریزیه بمیر جعفر خان و اطلاع یافتن امیچند بحقیقت حال و کیفیت مطارحت او با میستر واٹس و مطالبت بعضی از اموال
۸۴	مقرر نمودن انگریزان با میر جعفر خان عوض نقصان که حین تسخیر و تاراج در کلکته از نواب سراج الدوله واقع شده بود
۸۶	مشورت کردن انگریزان در کار امیچند و محروم ساختن او را از خواهش و خدعه نمودن با او
۸۸	نامه نوشتن بالاجی راو مرهٹه بکرنل کلیف و متشکی شدن کرنل کلیف بالاجی راو نوشته بانواب سراج الدوله از راه مکر و خدعه بنام او ارسال داشته
۸۹	رفتن میستر اسکرافٹن بسفارت نزد سراج الدوله با نامه و پیغام و مراجعت او مقضی المرام
۹۱	مهر نمودن میر جعفر خان عهد نامه را با تقبل بعضی شرایط دیگر و تفویض ساختن با انگریزان
۹۵	شرح وثیقهٔ انگریزان که بجهة امداد و اعانت میر محمد جعفر خان نوشته اند

صفحه ۹۸	روانه ساختن کرنل کلیف لشکر رزم و پیکار بطرف مرشدآباد از چند انگرو نامه نوشتن او بنواب سراج الدّوله ببرانگیختن آتش هیجا و کارزار
۱۰۲	ارادهٔ مجادله نمودن نواب سراج الدّوله با میر محمد جعفر خان و آگاهی یافتن از فرار میستر واٹس از قاسما بازار و متحیّر شدن از گردش روزگار کج مدار و معذرت و مصالحت خواستن از میر محمد جعفر خان و پاسخ دادن آن بمخادعت همزبان
۱۰۵	رسیدن کرنل کلیف بموضع پاٹلی و مسخر نمودن دهی موسوم بکٹوه و وصول مکاتیب میر محمد جعفر خان علی التواتر و روانه شدن کرنل بطرف پلاسی
۱۰۸	مقاتله نمودن نواب سراج الدّوله با کرنل کلیف و مقتول شدن میر مدن سر لشکر او
۱۱۱	مستولی شدن هراس بیقیاس بر نواب سراج الدّوله و استعانت جستن از میر محمد جعفر خان و پهلوتهی کردن آن پیر و مرشد منافقان و برگشتن نواب از میدان جنگ بتلقین دُلب رام بی نام و ننگ و حمله نمودن کرنل کلیف باشارهٔ میر محمّد جعفر خان باستیصال و زبون نمودن حریف
۱۱۵	گریختن نواب سراج الدّوله بمرشدآباد و گریزانیدن مستورات خانه و مخزونات خزانه از آنجا
۱۱۷	تعداد مقتولین انگریزی سپاه در آوردگاه و ملاقات کردن

صفحه	
	میر محمد جعفر خان با کرنل کلیف و روانه شدن و رسیدن او بمرشد آباد و گریختن نواب سراج الدوله و گرفتار شدن زنانه و خزانهٔ او بدست مردم میر محمد جعفر خان
۱۲۱	رفتن کرنل کلیف بمرشد آباد و جلوس میر محمد جعفر خان بریاست بنگاله و بهار و اودیسه
۱۲۳	رفتن میر محمد جعفر خان و کرنل کلیف با بعضی بزرگان بخانهٔ جگت سیت بجهة تقریر ادای وجوه معهوده متقبله بانگریزیه و مآل حال امیچند
۱۲۶	گرفتار شدن نواب سراج الدوله بدست نوکران بی ایمان و محبوس شدن او
۱۲۹	مشاورت نمودن میر محمد جعفر خان با همدمان در باب حبس و قتل نواب سراج الدوله و پدید آمدن تردید آرا و مقتول شدن آن مظلوم باشارهٔ میرن از رحمت خدا محروم
۱۳۳	روانه کردن کرنل کلیف میجر کوٹ را بتعاقب میسترلای فرانسیس که باعانت و امداد نواب سراج الدوله می آمد و از عرض راه بسبب اختتام کار نواب مسطور مراجعت نموده بود و رسیدن میجر کوت بشهر پٹنه و مخاطب ساختن راجه رام نارائن را
۱۳۶	مکالمه کردن میجر کوٹ با میر محمد قاسم خان و محمد امین خان در باب راجه رام نارائن و آگاه ساختن ایشان میجر کوٹ را از خبث باطن و نامه نوشتن او بوزیر الممالک نواب شجاع الدوله و استمداد

صفحه	
۱۳۹	خواستن بلشکر در قلع و قمع میر محمد جعفر خان و اراده نمودن میجر کوٹ رفتن بسر حدّ نواب شجاع الدّوله بعزم زبان گیری
۱۴۲	روانه شدن میجر کوٹ بطرف مملکت اوده و بشهر جونپور رسیده مراجعت کردن
۱۴۴	مضطرب شدن راجه رام نارائن از ورود میجر کوٹ و قسم خوردن در مصادقت انگریزیه و میر محمد جعفر خان و سوگند یاد نمودن میر محمد قاسم خان و محمد امین خان در عدم تعرض و موافقت با راجه رام نارائن
۱۴۴	وفات یافتن آڈمرل واٹسن و روان گشتن سکه خانه در بندر کلکته
۱۴۵	طلب فرمودن میر محمد جعفر خان راجه رام سنگ را بحضور و فرستادن او برادر و برادر زاده خود را مقید شدن هر دو و نامه نوشتن رام سنگ بکرنل کلیف و بغی ورزیدن راجه اجل سنگ و حمل نمودن نواب سرکشی هر دو راجه باشاره کرنل
۱۴۸	رفتن میر جعفر خان از مرشد آباد براجمحل و فرستادن خواجه هادی را بسر رام سنگ
۱۵۰	بیرون آمدن میران از مرشد آباد باستماع نهضت کرنل کلیف بهانه رفتن بملاقات پدر ولاحق شدن تشویش باهل مرشد آباد و حسب الارقام کرنل موقوف ماندن از ارادهٔ فاسده

صفحه ۱۵۲	فرستادن نواب خادم حسن خان را بجنگ اجل سنگ و حاضر علیخان و شکست دادن و منصوب شدن بحکومت پورنیه
۱۵۵	تاثیر ساعت سعد رتن بان برهمن که بجبه خود دیده پیش خادم حسن خان رفته بود.
۱۵۷	ارتفاع غبار عداوت و نفاق فیما بین نواب میر جعفر خان و دُلب رام
۱۵۸	آگاهی یافتن میر جعفر خان از نامه نوشتن زن نواب مهابتجنگ جدهٔ مادری نواب سراج الدوله بوزیر الممالک نواب شجاع الدوله و راجه رام نارائن و اعلام نمودن میر جعفر کرنل کلیف را و مستعلی ساختن کرنل او را و مقتول شدن میرزا مهدی برادر نواب سراج الدوله بدست میران
۱۶۲	آمدن کرنل کلیف از کلکته براجمحل و آشتی دادن میر جعفر خان و دُلب رام را بتجدید از جنگ و جدل و نامه نوشتن براجه رام نارائن مشعر براطاعت میر جعفر
۱۶۴	روانه شدن میر جعفر خان با کرنل کلیف بسمت پٹنه و استقبال نمودن راجه رام نارائن باطاعت و انقیاد و اراده نمودن میر جعفر خان عزل او را باستمساک بعض حجج از کینه و عناد و ممنوع گشتن باتباع کرنل نکونهاد
۱۶۸	تمهید معذرت در انکه هرگاه آینده در بعضی وقایع بنگاله مطلبی ناقص منظور ناظرین گردد قصور از نظم عدیم الفهم والشعور ندانند

صفحہ ۱۷۰	آمدن کرنل کلیف از مرشد آباد بکلکته و ورود جهاز از انگلند و گزارش آن
۱۷۲	هجوم آوردن سپاه بدرگاه نواب بجهة حصول تنخواه و جاری نگشتن احکام آن افلاس دستگاه
۱۷۳	افزایش تندخوئی میر جعفر خان و اندیشیدن رفع تسلط انگریزان در پنهان
۱۷۵	گفتار در آغاز کار نندکمار غدار و اقتدار یافتن او بسبب دُلب رام و بی وفا شدن آن بد عاقبت و انجام با دُلب رام
۱۷۸	حسد بردن نندکمار بر جاه و اقتدار دلب رام و در ستاندن او را از نواب
۱۸۱	دلالت نمودن نندکمار نواب و میرن را بتاخیر و تعویق انداختن در ادای زر انگریزان
۱۸۱	بیرون رفتن میر جعفر خان از مرشد آباد و هجوم نمودن میرن بسر دُلب رام بتقاضای تنخواه سپاه باراده دستگیر کردن او
۱۸۴	اتفاق کردن خواجه عبد الهادیخان با بعضی سرداران بر قتل نواب و آشکارا گشتن آن و برساختن نواب مکتوبی جعلی بنام دلب رام و کشتن عبد الهادی خان را
۱۸۶	مختصری از احوال شاهزاده عالی گوهر بن عالمگیر ثانی بنابر انتظام گفتار بنگاله
۱۸۸	منتشر شدن خبر انتلال ریاست میر جعفر خان در اطراف

صفحه	
	واراده نمودن محمد قلیخان صوبدار آله آباد با نتزاع ملک بنگاله واتفاق دو راجه با او
۱۹۱	مشاورت و معاونت طلبیدن محمد قلیخان از وزیر الممالک نواب شجاع الدوله و ترغیب و تحریص نمودن او محمد قلی خان را بمحاربه بتزویر و مخادعه
۱۹۳	مقرر نمودن شجاع الدوله و محمد قلیخان شاهزاده عالی گوهر را بسرداری لشکر و طلبیدن او را از میدان پوره و روانه شدن با محمد قلیخان و رسیدن برود کرم ناسه
۱۹۶	مضطرب گشتن میر جعفر خان بورود شاهزاده بسرحد بهار وملتجی شدن او بانگریزان
۱۹۹	استعانت جستن میر جعفر خان از انگریزان و بزودی میسر نگشتن آن بسبب نبودن سپاه ایشان در کلکته و محروم ماندن شاهزاده از تسخیر از خامی معاونان ناپخته کار
۲۰۱	مضطرب شدن راجه رام نارائن و مشورت کردن با میستر آمیت کونسیل رئیسه در کار خود و متردد گشتن بعد استماع پاسخ و طلبیدن مدد از میر جعفر خان از مکر و دستان و سازش او باشاهزاده مخفی و پنهان
۲۰۴	رفتن رام نارائن بملازمت شاهزاده و بعد مراجعت بغی ورزیدن
۲۰۷	استعانت خواستن شاهزاده از کرنل کلیف و قبول نمودن و آماده شدن بمحاربهٔ او

صفحه ۲۰۹	روانه شدن لشکر از کلکته و مرشد آباد بطرف پٹنه و آگاه شدن جعفر علیخان از رام نارائن بر شاهزاده و ارادهٔ محاربه کردن با رام نارائن
۲۱۲	محاصره نمودن شاهزاده حصار پٹنه را و شکستن یک برج و رنجیدن محمد قلیخان از شاهزاده و روانه شدن بطرف آله آباد و باز آوردن شاهزاده اورا
۲۱۴	جنگ دویم شاهزاده و متزلزل شدن ارکان ثبات رام نارائن و قریب شدن فتح قلعه و مضطرب گردیدن محمد قلیخان از قرب وصول میرن و تصرف کردن شجاع الدوله قلعهٔ آله آباد را و رفتن محمد قلیخان بآله آباد و محبوس و مقتول شدن
۲۱۶	رسیدن کرنل کلیف و میرن به پٹنه و تمشیت دادن امور آنجا و برگشتن
۲۱۹	خطاب و جاگیر دادن میر جعفر خان بکرنل کلیف و رفتن کرنل بانگلند
۲۲۳	اتفاق نمودن زمین داران بنگاله بمعاونت شاهزاده و پیشرو شدن خادم حسن خان و روانه شدن لشکر از کلکته و مرشد آباد بمحاربهٔ او
۲۲۵	بقتل آوردن عماد الملک عالمگیر ثانی پادشاه دهلی را و جلوس نمودن شاهزادهٔ عالی گوهر در نواحی پٹنه و مخاطب شدن بشاه عالم
۲۲۹	پیغام فرستادن کرنل کلیاد بخادم حسنخان باطاعت میر جعفر خان

صفحه	وجواب دادن او
۲۳۱	محاربه نمودن شاه عالم با رام نارائن وزخمی شدن او وخواندن کپتان کاکرن را بمعاونت خود
۲۳۴	کشته شدن کپتان کاکرن و بعضی انگریزان و گرفتن رام نارائن و داکتر فلورنس و اظهار اطاعت کردن بشاه عالم بکمر وحدت
۲۳۹	رسیدن کرنل کلیاد و میرن به پٹنه وجنگیدن شاه عالم با میرن و شکست یافتن میرن و گرفتن او بار اوّل
۲۴۲	باز خواندن کرنل کلیاد و میرن شیراوژن را از هزیمت و جنگیدن با شاه عالم و فیروزی یافتن او و گرفتن شاه عالم
۲۴۴	رفتن پادشاه بعزم تسخیر مرشد آباد و تعاقب نمودن کرنل کلیاد و میرن
۲۴۷	آگاه شدن میر جعفر از عزم پادشاه بطرف مرشد آباد و مدد طلبیدن از انگریزیه و ملحق شدن کرنل کلیاد و میرن با او و مقابل گشتن با پادشاه و گرفتن پادشاه
۲۴۹	معاودت نمودن پادشاه بسمت پٹنه و آمدن میستر لا بمعاونت او و مضطرب شدن اهل پٹنه بسبب قرب وصول هردو و سالم ماندن پٹنه
۲۵۲	آشکارا ساختن خادم حسن خان بغی با میر جعفر خان و روانه شدن بطرف پادشاه و محاصره کردن پادشاه و میستر لا پٹنه را و شکست یافتن

صفحه	
۲۵۵	روانه شدن کپستان نکس از مرشد آباد و رسیدن او به پٹنه
۲۵۷	حمله بردن کپستان نکس ناگاه بر پادشاه و گرفتن پادشاه بمرزنگاری
۲۵۹	رسیدن خادم حسن خان نزدیک پٹنه و فرود آمدن بکنار رود گنگا و نامه نوشتن کرنل کلیاد بکپتان نکس
۲۶۲	گزارش سپاه دلیری پناه آراسته دستگاه رام نارائن و روانه شدن کپستان نکس و شتابرای بجنگ خادم حسن خان
۲۶۴	رفتن کپتان نکس و شتابرای بعزم شبخون و برگشتن بسبب راه غلط کردن همنمون و آمدن خادم حسنخان بقصد محاربه با لشکر فراوان
۲۶۶	جنگیدن کپستان نکس و شتابرای با خادم حسن خان و فیروزی یافتن بران سپاه گران
۲۷۱	رسیدن کرنل کلیاد و میرن به پٹنه و رفتن بتعاقب خادم حسنخان درعین شدت باران و رسیدن بدو و گریختن او
۲۷۳	رفتن کرنل کلیاد و میرن دفعۀ ثانیه بتعاقب خادم حسنخان و افتادن صاعقه بر میرن بفرمان خالق زمین و آسمان و مراجعت کردن کرنل به پٹنه
۲۷۸	درسپان احوال سراپا اختلال مناهی و ملاهی اشتمال میر جعفر خان و اشتعال نایرۀ هجوم سپاه بطلب زر تنخواه و منطقی ساختن میر قاسمخان داماد ش آتشعلۀ جانکاه

صفحه ۲۸۲	نصب نمودن کرنل کلیف وقت رفتن بولایت میسر وینسیتارت را بامارت کوتی کلکته وتمام امور بنگاله وتا وصول او از مدرس بکلکته قایم مقام بودن میستر بلوِل ومصلحت نمودن میستر بلوِل در باب عزل میر جعفر خان از نظامت وتقرر یافتن میر قاسم خان بجای او
۲۸۵	رسیدن شمس الدوله میستر هنری وینسیتارت بکلکته و اراده نمودن نصب میر قاسم خان بنظامت بنگاله وعزل میر جعفر خان
۲۸۸	پیمان عهودی که فیمابین انگریزیه ومیر قاسم خان نوشته شد
۲۹۲	رفتن شمس الدوله هنری وینسیتارت ببرشد آباد ومکالمه او با میر جعفر خان در باب تفویض نیابت خود بمیر قاسم خان واباکردن او
۲۹۵	عزل کردن انگریزیه میر جعفر خان را از ایالت ودارائی بنگاله
۲۹۸	جلوس میر قاسم خان بایالت هر سه صوبهٔ بنگاله باصالت وخوشنود کردن عساکر را باعطای مشاهره وایصال قدری زر بانگریزیه
۳۰۰	رفتن میجر کرنائک بجنگ شاه عالم وشکست دادن وگریزانیدن اورا
۳۰۴	زنهاری شدن میستر لای فرانسیس بعد هزیمت پادشاه از رزمگاه وبیان حسن سلوک انگریزان با آن دشمن کینه خواه
۳۰۸	فرستادن میجر کرنائک شتابرای را بنزد پادشاه بطلب مصالحه

صفحه	و مراجعت ادبی بمنزل مقصود
۳۱۱	راضی شدن پادشاه بمصالحه و طلبیدن رای شتابرای راپش خود و استحکام یافتن مبانی صلح و رفتن میجر کرنایک بحضور و رفتن شاه بپٹنه
۳۱۴	آمدن میر قاسم خان بپٹنه و ابا نمودن از رفتن بحضور شاه در لشکرگاه و آمدن پادشاه حسب الصلاح میجر کرنایک بنیکخواه در پٹنه
۳۱۶	آمدن میر قاسم خان بحضور پادشاه و خلعت ایالت هر سه صوبه یافتن و مقرر شدن مال گذاری
۳۱۷	رفتن پادشاه حسب الطلب وزیر الممالک نواب شجاع الدوله بهادر و افاغنه از پٹنه بطرف دهلی
۳۲۰	گزارش خواسته اند و فتن میر قاسم خان و سلوک رام نارائن بطریق خدعه و مکر با ناظمان سابق و میر قاسمخان
۳۲۳	متفق بودن شمس الدوله هنری و نسیتارت در استیصال رام نارائن با میر قاسم خان و اتفاق کرنل کوت و میجر کرنایک در استقلال رام نارائن و نامه نوشتن شمس الدوله
۳۲۵	نامه نوشتن میر قاسم خان و استیذان طلبیدن از شمس الدوله در باب محاسبه خواستن از رام نارائن و راضی شدن شمس الدوله
۳۲۸	مسلط شدن میر قاسم خان بر رام نارائن و منسوبانش

صفحه	مقید و مصادرت نمودن با انواع مزاحمت
۳۳۰	اقتدار یافتن امیر قاسم خان بر معتبران و سرکشان بنگاله و منتظم گردانیدن امور لشکر و ریاست و مستعد شدن مواد عناد با انگریزیه
۳۳۳	نامه نوشتن بعضی انگریزیه مشتمل بر سخنان ناهموار با ارباب کمپنی بانگلند و پاسخ رسیدن بعزل آنها و عتابنا نمودن پاسخ و نصب کردن میستر ایلس نامی بالاری کوتی پٹنه و شرح بدسلوکیهای او با عمله قاسمخان
۳۳۵	مقید نمودن میستر ایلس یکی از کارپردازان میر قاسم خان را فرستادن بکلکته
۳۳۷	شنیدن میستر ایلس انکه قلعه دار شهر مونگیر دو نفر مسافر را مقید نموده بلشکر فرستادن بجهة استخلاص آنها
۳۴۹	نامه نوشتن میر قاسمخان بشمس الدوله و شکایت کردن از بدسلوکیهای میستر ایلس و انفصال یافتن قضیه او با قلعه دار مونگیر
۳۴۱	سبب بی انتظامی راهداری خانه های مملکت بنگاله و بخشیدن ناظمان سابق بنگاله راهداری مال خاصه کمپنی انگریزان و خواهش کردن کارپردازان کمپنی معافی مال مخصوصه خود و پذیرفته نیافتن
۳۴۳	تذلیل و خوار داشتن کارگذاران کمپنی عمال میر قاسم خان را و رایت ظلم و تعدی برافراشتن و گذراندن اموال خالصه خود

صفحه	بدون دادن راهدریے
۳۴۴	نامه نوشتن میر قاسم خان بکلکته در شکایت بدرفتاری کار پردازان کمپنی در بلاد بنگاله و نیز نامه فرستادن میستر هستینکس مطابق مرقومه میر قاسمخان
۳۴۸	منع کردن شمس الدوله گماشتگان کمپنی را جابجا از دست اندازیهای بیجا و حکم دادن بجبه ادای زر راهداری از مال خالصهٔ خود و آدم نشاندن بمعاونت راهداران از طرف خویش و از دیاد نایرهٔ ظلم و تعدی در تمام مملکت بنگاله
۳۵۰	زبانه کشیدن آتش ظلم انگریزیه بآسمان و بدگمان شدن میر قاسم خان از انگریزان
۳۵۴	رفتن شمس الدوله میستر وینسیٹارٹ و میستر هستینکس بعزم ملاقات و تجدید عهد و پیمان فیمابین انگریزیه با میر قاسمخان
۳۵۷	قبول نمودن میر قاسم خان تجدید عهد بجبه تجارت نوکران کمپنی حسب الخواهش شمس الدوله مشروط بانکه در یکجا فی صد روپیه نه روپیه عشور مال گیرد
۳۶۱	مخالفت کردن مشاوران کونسل با شمس الدوله در باب عهد نامهٔ جدید و فرمان فرستادن میر قاسمخان بعمال خود در خصوص حصول عشور و برپا شدن مواد شر و شور
۳۶۶	مقرر نمودن اصحاب کونسل دادن عشور نمک فی صد روپیه دو روپیه و نیم بمیر قاسم خان بطریق بخشش و انعام و بی دخل

صفحه	
	ساختن عمّال او را از انصاف و انفصال قضایا و دعاوی که فیمابین انگریزیه و رعایای او واقع شود
۳۶۸	رفتن میر قاسم خان بتسخیر مرزنیپال با مبلغ زر و مال و آغاز هبوط نیّر اقبال از اوج عزّت و اجلال و مراجعت کردن بی نیل امانی و آمال
۳۷۱	آگاهی یافتن میر قاسم خان از مقیّد شدن عمّال او بدست انگریزان و نامه نوشتن بکونسل کلکته و معاف کردن زر راهداری از جمیع رعایا
۳۷۵	فرستادن کونسلیها میستر آمت و میستر هی را با نامه متضمّن متمنّیات خود و تا رسیدن ایشان نزدیک میر قاسمخان مهیّا کشتن اسباب محاربه و ملبّحی شدن میر قاسم خان بپادشاه و نواب شجاع الدّوله
۳۷۸	روانه شدن کشتی مملو از توپ و تفنگ از کلکته بعزم رفتن پتنه و رسیدن بمونگیر و محجّر کردن میر قاسم خان و وصول فرستادگان بمونگیر و مکالمه نمودن میر قاسم خان با ایشان
۳۸۱	آگاهی یافتن کونسلیه از محجّر بودن کشتی بمونگیر و باز طلبیدن فرستادگان را از آنجا و میر قاسمخان بکلکته و پاسخ نوشتن فرستادگان
۳۸۳	دستوری خواستن میستر الس از کونسل کلکته در باب جنگیدن و بتصرّف درآوردن پتنه و اجازت دادن کونسل او را

صفحه ۳۸۶	مرخص نمودن میر قاسم خان بی انصرام مرام میستر آمت را بمراجعت کلکته و نگاه داشتن میستر هی را بعوض عمّال خود که در قید انگریزان بودند و جنگیدن میستر الس در پٹنه و بتسخیر در آوردن آن
۳۹۰	آمدن لشکر از مونگیر بمعاونت پٹنه و مراجعت دژبان از پیش راه بمرافقت آن سپاه و جنگیدن و گریختن انگریزیه و پناه بردن بکوتی خود و منهزم گشتن از آنجا نیز
۳۹۲	فرمان فرستادن میر قاسم خان بکارپردازان خود بحبس و قید انگریزان و برگرداندن میستر آمت را از پیش راه بمونگیر و کشته شدن آمت با همراهان
۳۹۴	گرفتار شدن میستر الس با انگریزان همراه بدست سپاه میر قاسمخان کینه خواه
۳۹۶	آگاهی رسیدن بکلکته از کشته شدن میستر آمت با رفقاء و گرفتاری میستر الس با اغلب سپاه و نامه نوشتن شمس الدوله سید محمد خان عامل مرشد آباد بتهدید تمام و مقرر شدن محاربه با میر قاسمخان و منصوب شدن میر جعفر خان مجدداً بریاست بنگاله
۴۰۰	منصوب شدن میر جعفر خان بریاست بنگاله دفعهٔ ثانیه بمعاونت انگریزیه و پیمان معاهدهٔ جدیده که کارپردازان کمپنی نوشته دادند

صفحه ۴۰۲	بیان عهودی که کارپردازان کمپنی از میر جعفر خان نوشته گرفتند
۴۰۷	بیان متمنیات میر جعفر خان که کارپردازان کمپنی انگریز بها در متقبل و از طرف خود نوشته دادند
۴۱۳	روانه شدن میجر آدمس بجنگ میر قاسم خان و ملحق گشتن میر جعفر خان بمیجر
۴۱۶	آگاهی یافتن میر قاسم خان از روانه شدن لشکر انگریزان و پذیره فرستادن سپاه با سه سپهدار و جنگیدن دو سپهدار با انگریزان و غالب آمدن در دفعهٔ اولی و مغلوب شدن در مرتبهٔ ثانیه
۴۲۰	مقاتله نمودن محمد تقی خان با انگریزان و مقتول گردیدن و گریختن سید محمد خان از مرشد آباد
۴۲۴	ورود انگریزی سپاه با میر جعفر خان بمرشد آباد و روانه شدن بجنگ
۴۲۵	در بیان اجتماع عساکر انکسار مآثر میر قاسمخان بطرف سوتی
۴۳۸	محاربه کردن لشکر میر قاسمخان با انگریزی سپاه و غالب شدن در مرتبهٔ اوّل
۴۴۳	جنگیدن انگریزان دفعهٔ ثانیه و ظفر یافتن و گریختن لشکر میر قاسم خان
۴۴۲	روانه نمودن میر قاسم خان خزاین و زنانه را بقلعهٔ رهتاس

صفحه	
	دستگرد انیدن شوارع وطرق دخول انگریزان بطرف دریاچهٔ اودهوا
۴۳۵	بیرون آمدن میر قاسم خان بعزم رزم از مونگیر وکشتن مقیدان بسیار بغیر انگریزان وآمدن تا درچه چنپانگر وجمع نمودن لشکر وملحق شدن نجف خان نهاد رباد
۴۴۰	ورود لشکر انگریزی نزدیک دریاچهٔ اودهوا ورسیدن بدشمن بسبب انسداد راه وبیان غفلت شعاری بنگالی سپاه
۴۴۲	رفتن نجف خان باودهوا وپیدا نمودن پایاب رود وترزل انداختن در لشکر انگریزی بحملات متواتره در لیالی واگاه گشتن انگریزان از پایاب بدلالت یکی از لشکریان بی ایمان خود
۴۴۵	شبیخون زدن انگریزان بر لشکر میر قاسم خان ومغلوب نمودن آن سپاه گران وگریختن میر قاسم خان از چنپانگر بمونگیر
۴۴۸	روانه شدن میر قاسمخان از مونگیر بطرف پٹنه وبردن انگریزان مقیدان را بهمراه وکشتن دوصراف نامی بزرگ در اثنای راه
۴۵۲	اگاهی یافتن میر قاسم خان از مستخر نمودن انگریزان مونگیر را وکشتن مقیدین انگریزیه بغیر داکتر فلورتن وفرار کردن داکتر از لشکرگاه او
۴۵۴	اگاهی یافتن میر قاسم خان از عزم انگریزان بسمت پٹنه وتبدیل مکان نمودن ورسیدن انگریزیه به پٹنه وشکست خوردن در جنگ اول وفتح نمودن در جنگ ثانی وگریختن میر قاسمخان بطرف

صفحه	مملکت شجاع الدوله ۲
۴۶۲	آمدن میر قاسم خان بالهآباد و استقبال کردن نواب شجاع الدوله و آوردن او را بحضور پادشاه و بازدید کردن او نواب شجاع الدوله را
۴۶۴	رفتن میر قاسمخان ببندیل کند و مطیع نمودن سرکشان آنجا و مراجعت کردن و رفتن پادشاه و شجاع الدوله و میر قاسمخان ببنارس
۴۶۷	حدوث آشوب در لشکر انگریزان و رفتن و پیوستن بعضی از آنها بنواب شجاع الدوله و ورود میجر کرنایک در لشکر و مشورت کردن او با سران سپاه در باب رفتن بمحاربهٔ دستور شاه و پاسخ دادن ایشان
۴۷۰	روانه شدن پادشاه مخاطب بشاه عالم و نواب شجاع الدوله و میر قاسم خان بجنگ انگریزان و رفتن انگریزان از بکسر به پتنه
۴۷۴	رسیدن پادشاه و وزیر و میر قاسمخان به پتنه و مهیا شدن از بهر جنگ
۴۷۶	جنگ کردن نواب شجاع الدوله با انگریزان و شکست یافتن
۴۸۲	برگشتن پادشاه و شجاع الدوله و میر قاسم خان از پتنه و رفتن به بکسر
۴۸۴	مضطر شدن میر قاسم خان از ادای مشاهرهٔ متقبلهٔ یازده لک روپیه و بفکر استخلاص خود افتاده پیغام فرستادن

۴۵۸ منعقد ساختن مجلس مشاورت و اراده کردن میر قاسم خان بملتجی شدن بنواب شجاع الدوله و منع کردن نجف خان و رفتن او نزد شجاع الدوله

بشجاع

صفحه	
	بشجاع الدّوله برای رفتن بسمت مرشد آباد و ابا و مکالمه کردن شجاع الدوله با آدم میر قاسمخان
۴۸۷	بیوفائی کردن میر سلیمان بی ایمان و سمروی اهریمن خوی با میر قاسم خان و متوسّل شدن بنواب شجاع الدّوله
۴۸۹	مقیّد نمودن شجاع الدّوله میر قاسم خانرا و گرفتن او و متعلّقانش
۴۹۱	گذشتن میر جعفر خان از جهان گذران بسرای سزای حضرت یزدان
۴۹۳	رفتن میجر منرو از بندر منسبی بجای میجر کرنایک به پٹنه و سرکشی کردن لشکر سابق پٹنه و رفتن بطرف نواب شجاع الدّوله و گرفتن و سزا دادن میجر منرو ایشانرا
۴۹۷	روانه شدن میجر منرو بجنگ نواب شجاع الدّوله و رسیدن قریب بمعسکر او
۵۰۰	مقاتله کردن نواب شجاع الدوله با میجر منرو و ظاهر نمودن غلبهٔ خود در مرتبهٔ اوّل
۵۰۳	لشکر فرستادن میجر منرو بجنگ راجه پنّی بهادر و شکست دادن و گریزانیدن لشکر راجه بهادر را
۵۰۶	حایل شدن شجاع قلیخان جاهل بنابر حسد راجه پنّی و توقع ازدیاد عزت میان لشکر انگریز و سپاه سمرو و موشیر مدک و شکست خوردن و کشته شدن و انهزام اغلب عساکر شجاع الدّوله بسبب

صفحه	شکست او
۵۰۸	مغلوب شدن نواب شجاع الدّوله و رفتن بطرف آله آباد
۵۱۱	بیان مجملی از احوال کثیر الاختلال میر قاسم خان و نجات یافتن او از قید و جستن از دام نواب شجاع الدّوله مانند صید
۵۱۳	رفتن نواب شجاع الدّوله باله آباد و گذاشتن راجه پنّی بهادر را برای بردن پادشاه و سازش کردن با انگریزان
۵۱۴	متفق شدن پادشاه مخاطب بشاه عالم با انگریزان و طلبیدن بحضور و خواندن انگریزیه راجه پنّی بهادر را بجهة استحکام مبانی مصالحت مشروط بانکه میر قاسم خان و سمرو را تفویض ایشان نماید و مطلع شدن میر قاسمخان و گریختن و رفتن در افغانان معروف بروهیله
۵۱۸	رفتن نواب شجاع الدّوله در مرزا فاغنه نزد احمد خان بنگش بطلب اعانت و وعده دادن او بمعاونت و طلبیدن دستور ملهار راو مرهته را بامداد و آمدن او باستعداد و غدر ورزیدن احمد خان وغیره سرداران افغان
۵۲۱	فرستادن جرنل کرنایک سپاه با میجری بتسخیر قلعهٔ چناره و کشته شدن میجر و شکست یافتن لشکر و روانه شدن جرنل بعزم رزم دستور شاه و مسخر ساختن حصار آله آباد در اثنای راه
۵۲۵	جنگ کردن نوّاب شجاع الدوله و ملهار راو مرهته با جرنل کرنایک و گریختن ملهار راو و رفتن نواب نزد احمد خان

باله آباد و سر باز زدن پادشاه

بنگش

صفحه	
	بنگش و دیگر افاغنه بار دیگر بامید امداد و استشاره نمودن و مقرر شدن بانکه نواب جریده و متحفا نزد انگریزیه رفته مبانی مصالحت مستحکم نماید و منتقل شدن قلعه چپاره بانگریزان
۵۲۹	رفتن لشکر انگریزی بلکنهو و منصوب شدن حکام و عمال در صوبهٔ اوده و بنارس از جانب انگریزیه بتجویز شتابرای و نمکحرامی راجه بلوند سنگ و دغای بعضی از نوکران شجاع الدّوله
۵۳۱	رفتن نواب شجاع الدّوله بملاقات انگریزیه و منتهی شدن مخاصمت بمصالحت
۵۳۳	جلوس نجم الدّوله بر وسادهٔ ایالت سه صوبهٔ بنگاله و ورود کرنل کلیف از انگلند بکلکته باخطاب لاردی و مختاری در جمیع امور
۵۳۴	تمهید در پیمان مصالحت نواب شجاع الدّوله با کمپنی انگریز بهادر و نواب نجم الدّوله
۵۳۶	پیمان عهود و مواثیق که فیما بین نواب شجاع الدّوله و نجم الدّوله و کمپنی انگریز بهادر مسطور گردیده
۵۴۲	مقرر شدن خراج سه صوبهٔ بنگاله بر نجم الدّوله بضمانت کمپنی بجهة شاه عالم و معین گشتن سالیانهٔ نجف خان بر شاه عالم بضمانی کمپنی
۵۴۵	آغاز داستان رفتن انگریزان بجنگ قلعهٔ پهرتپور و پیمان انکه

صفحه	
	وقوع خیر و شر و نفع و ضر متعلق بمشیت حضرت الٰهی است نه گردش افلاک و انجم را در آن اختیاریست و نه قوت و قدرت مردم را اعتباری
۵۴۸	رفتن جرنل لک بعد فتح قلعهٔ دیگ بعزم تسخیر حصار پهرتپور و ملحق شدن جرنل ڈادسول با او و ذکر مجملی از متانت و حصانت حصن پهرتپور
۵۵۰	ساختن انگریزان ساباط و سرکوب و زدن خمپاره و توپ جهان آشوب و آگاهی یافتن از تفرق حواس اهل حصار و مستعد شدن بحمله بردن
۵۵۳	سه دسته نمودن جرنل لک لشکر خود را بعزم حمله بر قلعه و سپردن هر دسته بیکی از سرداران
۵۵۵	روانه شدن لشکر انگریزی بعزم حمله و خونریزی بر قلعه و رسیدن بعضی از ایشان بخندق حصار بعد زحمت و مشقت بسیار
۵۵۷	بیان خندق کندن رای پهرتپور نزدیک دروازهٔ حصار و حمله بردن میجر هاکس و کرنل رین و برگشتن بعد حملات متواتره قرین حرمان و خسار
۵۶۰	سرکوب بستن انگریزان بطرف دیگر از حصار و افروختن آتش کارزار و زخمی شدن پسر قلعه دار و کشته شدن برادرش
۵۶۳	آمدن جرنل اسمت و اسمعیل بیگ نامی بمدد جرنل لک و بیان بعضی حالات فاسده و خیالات کاسدهٔ رای پهرتپور

صفحه	وطلبیدن او میرخان را بمعاونت خود
۵۶۶	گفتار اندر جاری داشتن انگریزان توپخانهٔ آتشبار بسوی حصار و بیرون نیامدن لشکر قلعه دار بعزم پیکار بانتظار حمله بردن دشمنان دوم بار و احتیاط کردن انگریزان از رفتن از خوف بسیار و در تفحّص ممرّ عبور افتادن از خندق مردم خوار
۵۶۹	رفتن پنج سوار بتفحّص طول و عرض و عمق خندق حصار و آگهی آوردن نزد انگریزان و لشکر فرستادن دژبان بمقاتله و مقتول و مجروح گشتن ایشان
۵۷۳	حمله بردن انگریزان دفعهٔ ثانیه بر قلعهٔ البرز بنیان و برگشتن با خاطری پریشان
۵۷۷	رسیدن قدری از لشکر هولکر و میرخان قریب معسکر انگریزان و جنگیدن و کشته شدن پنجاه توپزن از انگریز
۵۷۸	روانه شدن کپتان والس با آذوقه از شهر متورا بطرف پهرتپور و آگاه شدن میرخان و استقبال نمودن بعزم غارت و جنگیدن و مضطر و متزلزل ساختن کپتان را در جنگ اوّل و بردن دو توپ او
۵۸۱	محاربه کردن کپتان والس دفعهٔ ثانیه با میرخان و گریختن میرخان
۵۸۳	روانه شدن مایحتاج لشکر از آگره بسمت پهرتپور و مدد فرستادن جنرل لک و رفتن لشکر پهرتپور و میرخان و هولکر و باپوجی سندهیه

صفحه	
	بعزم غارت و روانه شدن جرنل لک بتعاقب دشمنان و مشاهده نمودن فتور در بعضی از لشکریان خود و مراجعت کردن بپهر تپور و بسزا رسانیدن گفته کاران و باز رفتن بتعاقب خصمان
۵۸۶	صفت عبارت مترلت لشکر امرای هندوستان در سیدن ذخیرهٔ لشکر با سایر سامان آگره بپهر تپور بدون رسیدن آفت و زیان
۵۸۸	مهیا نمودن جرنل لک اسباب حمله ستیوم در کمال امتیاز و موقوف ساختن حمله بسبب رفتن میرخان بارادهٔ تخریب مرزد و آب و عزم جرنل بفرستادن لشکر با طفای نایرهٔ فساد او
۵۹۱	پشیمان شدن راجای پهر تپور از طلبیدن میرخان و هولکر و با پوجی سندیه بمعاونت و وقوع نفاق در معاونان و صفت اوضاع لشکر معروف بپندازه و رفتن میرخان بر دهلی
۵۹۴	روانه شدن جرنل اسمت بعقب میرخان و پیوستن کرنل گرو بر باو و رفتن باستخلاص قلعهٔ کمونا از تصرف دوندیخان و خواندن خان مزبور میرخانرا بمدد و آمدن میرخان و رفتن باد و ندیخان بسمت آنوپشری و تعاقب نمودن کپتان اسکنیر و کشتن و هزیمت دادن بعضی از مردم دوندیخانرا در اثنای راه
۵۹۸	روانه شدن جرنل اسمت و کرنل گرو بر و قایع بین راه

صفحہ	ورسیدن کرنل کروبر بکہاٹ کامندانا
۶۰۰	بیان طول و عرض رودخانہ کمندانا و صعوبت رسیدن کرنل کروبر درین عبور با لشکر
۶۰۳	روانہ شدن کرنل کروبر از کنار رودخانہ و رسیدن میرخان بشہر مرادآباد و خراب ساختن بعضی ابنیۂ انگریزیہ و گرفتن او بورود کرنل
۶۰۸	بیان روانہ شدن کرنل کروبر از مرادآباد و رسیدن بشہر رامپور
۶۱۰	بیان برجی از شہر رامپور و حکام آنجا و پیوستن جرنل اسمیت بکرنل کروبر
۶۱۲	روانہ شدن جرنل اسمیت و کرنل کروبر از رامپور و رسیدن بشیرگر
۶۱۴	مراجعت کردن جرنل اسمیت و کرنل کروبر از شیرگر و رسیدن بمرادآباد
۶۱۶	روانہ شدن جرنل اسمیت و کرنل کروبر از مرادآباد و رسیدن ببادلی
۶۱۸	رسیدن جرنل اسمیت بشیروت و آگہی یافتن از میرخان و رفتن بمقابلہ و آمدن فرقۂ موسومہ بعسلی غول بمجادلہ و اظہار غلبہ اولا بر انگریزان و ثانیاً کشتہ شدن تمامی ایشان
۶۲۱	محمار بہ کردن میرخان باتفاق برادر خود ستھا متخان با

صفحه	
	انگریزان و منهزم شدن ایشان و تعداد مقتولین و مجروحین لشکر متحاصمین
۶۲۴	تعاقب نمودن جرنل اسمت میر خان را و رسیدن ببرد رود رام گنگا قریب معسکر میر خان
۶۲۶	فرستادن جرنل اسمت خورد اسکنیر را بسمت مرز دوآب و ملاقی شدن او با میر خان و محصور گردیدن بتقدیر خالق زمین و زمان و منهزم کردانیدن او میر خان را
۶۳۰	آگهی یافتن کپستان اسکنیر از محصور بودن برادرش و نامه نوشتن ببرادر از زرونی تد پربل از راه تزویر و فرستادن ببزدیک میر خان و گرفتن او بمحض اطلاع و استحضار بر مضمون نامه
۶۳۲	پیوستن کرنل برن بجرنل اسمت و هجوم آوردن میر خان بر کپستان مری و رفتن کرنل برن باستخلاص او و گرفتن میر خان و بتاراج رفتن اردو و بازارش و کشته و جنی شدن جمعی از لشکریان اردو بازار
۶۳۶	برخی از گذارش حال حرمان مآل میر خان و لشکر خسران اشتمال او
۶۳۹	رسیدن جرنل اسمت قریب بقلعهٔ کمانا و پورش خواستن دوندیخان از جرایم گذشته و پذیرفته شدن و آشکارا شدن مکر و فریب دیگر باره و رفتن لشکر انگریز بعزم انتزاع قلعه و کشته شدن بعضی انگریزان

صفحه ۶۴۳	پیوستن جرنل اسمت بجرنل لک در پهرتپور و فی الجمله گزارش تحمل صعوبت سپاه همراه او در اسفار
۶۴۵	رسیدن لشکر از بندر منسبی بیاری جرنل لک و آتش افشانی سپاه بنگاله بر سور قلعهٔ پهرتپور و ماندن ایشان ایشان بزاید از شاهد فتح و ظفر مهجور و بستن سرکوب و سنگر از نو بار دیگر
۶۴۹	فرستادن جرنل لک پیلدارانرا بجهة حفر خندق مقابل دروازهٔ حصار و روانه ساختن لشکر بجهة حمله و آمدن سپاه قلعه و مقتول و مجروح کردن جمعی از عساکر انگریزیه و منهزم شدن ایشان آخر الامر
۶۵۳	روانه نمودن جرنل لک لشکر بحملهٔ حصار و پیش رفتن نتوانستن
۶۵۶	مضطر ماندن انگریزی سپاه از سختی و صعوبت راه و رسیدن گولهٔ جانکاه از سوی بدخواه و وصول چندی از لشکر بفراوان درد سر برجی از بروج شکسته قلعه
۶۵۹	پرانیدن اهل حصار بگمان وصول انگریزی لشکر قریب بقلعه نفتبهای پر باروت خود را و شکست یافتن انگریز و تعداد مقتولین و مجروحین
۶۶۲	رای زدن سران لشکر بجهة مجادله با دشمن خیره سر و مکالمه نمودن جرنل لک با سپاه بتحریص محاربه و قبول کردن ایشان باتفاق
۶۶۶	روانه شدن لشکر بعزم تسخیر دژ و باره برهبری اختر از برج

شدن

صفحه	
	فتح و فیروزی آوازه و افگار گشتن فراوان تن مردان گرامی و خوار شدن بیکران جان سران نامی و کشته لفتننت تام پلتن و میجر منزیز
۶۷۲	پایداری نمودن انگریزی لشکر در تسخیر باره و آواره شدن باجگری از تیغ حرمان پاره پاره و شماره مقتولین و مجروحین بیچاره
۶۷۴	بیان معذرت مورخ انگریزی در باب شکست انگریزان و فسخ ارادهٔ ایشان در مقاتله و انتقال عسکر از معسکر سابق
۶۷۷	مهیا نمودن انگریزان مجدداً آلات حرب بعزم رزم و مخوف گشتن رای پهرتپور بسبب حصول یاس از معاونان و منتقل شدن ملک از ید تصرف او بدشمنان و راغب شدن بمصالحت
۶۸۱	آمدن خطاب بجهة جرنل لک از انگلند و فرصت طلب مصالحت یافتن رای پهرتپور و نامه نوشتن بجرنل لک
۶۸۳	رفتن جرنل لک بر فوجی از لشکر هولکر و مقتول نمودن برخی از ایشان و مراجعت با غنیمت بلشکرگاه خویش
۶۸۵	رفتن انگریزان بر سر هولکر و گریختن اکثری از لشکرش بی استعمال تیغ و تبر و غارت کردن انگریزان بازار و شتران او را
۶۸۸	مضطر شدن هولکر بسبب متفرق گشتن لشکر هولکر و بغارت رفتن اسباب کر و فر و عبور نمودن از رود چنبل با خاطری مغشوش و مختل

صفحه	
۹۱ء	مراجعت کردن انگریزان بعد هزیمت هولکر بطرف پهر تپور
۹۳ء	روانه گشتن کپستان رایل از آکره بعزم تسخیر قلعهٔ احمد نگر ومخصوص شدن بفتح وظفر
۹۶ء	آمدن برای زادهٔ پهر تپور نزد جرنل لک بجهة مصالحه وروانه کردن جرنل لک لشکر زیادتی وغیره بشهر اگره
۹۹ء	بیان مصالحت نامهٔ که فیمابین جرنل لک ورای پهر تپور قلمی شد

تمام شد فهرست جلد دوم

از کتاب جارجنامه

LIBRARY OF THE BOMBAY BRANCH OF THE ROYAL ASIATIC SOCIETY

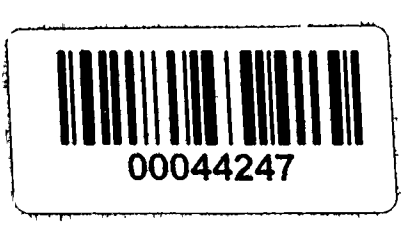

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 10 February, 2016